Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адміністрація: Tür 6. Телєфон: 13430.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 27—28. **Відень, 2 квітня 1916.** **Ч. 87—88.**

Листи з Нїмеччини.

IV.

(Нїмецькі україноґільми і „Ukraine“. — Поґляд на нїмецьке україноґільство з партійного та соціяльного боку. — Проф. Якобзон у боротьбі з самостійною Україною).

Вже з моїх попереднїх листів міг уважливий читач запримітити, що про нїмецьке україноґільство не можна говорити як про вислів змагань якоїсь одної партії або ґрупи. Прихильників України ми мали всюди, та ся прихильність зосередковувала ся поки-що на одиницях. Загалом беручи, справа України була майже зовсїм невідома. Нїмеччина по сути річи держава строго національна й доперва війна вивела Нїмців на ширший світовий шлях та поставила їх перед зовсїм нові, невідомі для них проблєми. Чим сильнїйше йшла освідомлююча праця з одного, а поступ воєнних операцій з другого боку, тим більше й ширшав круг одиниць, що стали інтересувати ся „чужими“ питаннями. Нинї, можна сказати, той стан уже переломаний, а нїмецька публика, особливо полїтикуюча часть її, виявляє безперечне заінтересованнє всякими народами й народцями, від Курляндії почавши, аж до Тибету. А зокрема треба се сказати відносно до України. Правда, Нїмцї мали й передтим уже свої звязки повсюди, особливо на Балканї та в Малій Азії (коли не говорити про кольонїї та держави південної Америки), але сї звязки були чисто ґінансової та торговельної натури, тож і знаннє дотичних країн обмежувало ся персонально на замкнений круг банкирів та промисловцїв. А саме сей круг людей має дуже малий хист до розслїджування строго-полїтичних питань, хоч має релятивно великий засіб знання конкретних відносин на місцї.

Та відокремлені, незвязані між собою прихильники української справи не могли на довго зостати ся незорґанїзовані, коли справа визволу України мала стати на ширшому полїтичному ґрунтї. Всяка серіозна акція вимагає орґанїзації, а особливо там, де маєть ся дїло з мілїонами населення та тисячними нитками й впливами, що взаїмно перехрещують ся. Треба було отже й нїмецьким прихильникам визволу України згуртувати ся в якесь одно тїло, щоб вивести справу на ширшу воду доцїльного дїлання.

Се стало ся з заснованнєм товариства „нїмецьких пособників українських визвольних змагань“ — союза „України“ (Ukraine).

Пишучому сї листки прийшло ся вже здавна кинути думку й аґітувати за згуртованнєм нїмецьких україноґілів*, особливо з двох мотивів. Раз тому, що як уже зазначено вище, сам розвиток акції вимагав такого згуртування, а далї з причин чисто аґітаційних вимог. Треба мати на увазї, що всякий чужинець, хочби він був речником і найсимпатичнїйшої по собі справи, стрічаєть ся в одиниць иншої національности з деяким reservatio mentalis, утаєним застереженнєм, яке каже мимохіть відносити ся до всякого виступу чужинця з не все оправданим скептицизмом. І се инакше бути не може, бо се річ психольоґічно зовсїм усправедливлена і зрозуміла. А додайте ще до сього всїлякі підпольні інтриґи і інвективи, яких нам певно не пожалували наші національні противники! Так отже згуртованнє самих Нїмців, прихильників нашої справи, як Нїмців, було необхідною потребою, бо инакший відгомін тай і дїйсний вислід мусить давати те, що ми говоримо до нїмецького загалу, а инакший те, що говорять у нашій справі самі до своїх.

Отсьому останньому домаганню акції в цїлости відповідає орґанїзація „України“, бо членами її можуть бути тільки Нїмцї і се застережено в самім статутї.

Щодо з'орґанїзування „України“ прийшло помимо довгої аґітації тільки тепер, на се зложили ся всїлякі причини — головно ся, що доперва протягом самої війни прийшло до значного загострення відносин між Росією й Нїмеччиною. Доперва після всяких офіціяльних і неофіціяльних заяв з російського боку стало тут ясно, що з Росією нїяк не поладити та що нема для Нїмеччини успішного завершення війни з східним сусїдом без його рішучого мілїтарного розгрому.

Лишаючи на боцї ідейний товчок до згуртування нїмецьких пособників українства, сама орґанїзація товариства „Ukraine“ вийшла в її теперішньому складї виключно з нїмецьких кругів і з їх безпосередньої ініціятиви. Се важно з гори зазначити — особливо тому, що не витягати

* До речі кажучи, вживаю тут всюди назви „нїмецькі україноґіли“, бо так їх іменують теж у нїмецьких кругах.

Львівська державна наукова бібліотека

з самого, дуже зрештою відрадного факту задалекосяглих висновків. Далекосяглі висновки та сподівання можна буде ставити доперва тоді, коли з поступом воєнних операцій на Сході справа сама стане актуальною та коли „Ukraine“ матиме спромогу і волю заявити, як вона уявляє собі державну орґанізацію України після її евентуального визволу.

Союз „України“ розвиваєть ся — як на істнуючі обставини — успішно та числить уже тепер поверх сотку дійсних членів. Союз видає два орґани: „Osteuropäische Zukunft“ та безречинцевий додаток для преси „Korrespondenz der Osteuropäischen Zukunft“. Перша з двох названих часописей (обі друкують ся в накладні Лємана в Мюнхені) розходить ся в 7.000 примірників, — з другої, призначеної для вжитку преси, появило ся досі у всіляких нїмецьких дневниках та журналах поверх чотириста дрібних заміток і нотаток. Се безперечно великий успіх в ділї спопуляризования української справи в такім короткім часї!

На чолї товариства „Ukraine“ стоїть ексц. ґен. Ґебзаттель, — на північну Нїмеччину (з осїдком у Берлїнї) був. мінїстер ексц. Ріхтер; технїчним орударем товариства є др. Шупп. Він же є редактором „Osteuropäische Zukunft“.

Побіч союза „України“, а навіть рівночасно з ним, мала виринути ще й друга акція серед нїмецького суспільства в нашій справі, яка одначе не дійшла до успішного кінця. Акція ся, захоплюючи головно консервативні нїмецькі круги, могла багато пособити нашій справі, колиб була прийняла конкретні форми та стала на явній, публїцистичній основі. Так, як нинї справа стоїть, консервативні нїмецькі елєменти, в їх цїлости — не кажучи про симпатизуючі з нами одиниці з сього впливового табору — стоять усе ще оподалїк нашої справи.

Загалом беручи українство має в Нїмеччинї своїх прихильників наразї головно в кругах всенїмецьких та нїмецької духової інтелїґенції („Intellektuellen“, як тут говорить ся) — отже всїляких публїцистів, полїтиків та учених, — а з суспільно-господарської точки погляду: в деяких кругах нїмецьких торговельників та великих промисловцїв.

На тім міг би я закінчити тоту частину моїх листів з Нїмеччини, яку я призначив в мойому першому листї задля обговорення чисто полїтичних справ. Та зайшов уже протягом писання моїх листків немилий для нас інцидент, про який годї замовчати, а саме брошура проф. Германа Якобзона: „Russlands Entwicklung und die ukrainische Frage“ (Cassel, 1916, Verlag Pillardy u. Augustin). Проф. Якобзон був довгий час доцентом на унїверситетї в Мюнхенї, а тепер є він дійсним професором на унїверситетї в Каселї. Отжеж проф. Якобзон, як „фаховий“ язикознавець, почув себе покликаним забрати саме тепер голос в українській справі, щоб, мовляв, поставити у „властивім світлї“ добре подуману і „знаменито ведену, але односторонню та збаламучуючу українську пропаґанду“ (gut gemeinte und vorzüglich geleitete, aber einseitige und verwirrende Propaganda!). Проф. Якобзон береть ся в своїй брошурі розслїджувати, чи є внутрішнї, з потреб самої України випливаючі основи до здвигнення самостійної української держави, та відповідає на се питанне — неґативно. Ба, мало сказати, неґативно, а то й просто ворожо. Українцї, по думцї проф. Якобзона, нїколи не творили самостійної держави, не мали теж нїколи власного державного почування (Staatsgefühl) тай і не могли його мати. В часи козацтва, в якому були чинні головно чужі, неукраїнські елєменти, проявились вправдї „деякі змагання до свободи“, але се змаганне приглушувало почуттє релїґійної спільности з Московщиною. Українська мова не є теж — запевняє з ученою міною проф. Якобзон — ґарантією окремішности від Москалїв, бо знавець-лїнґвіст і тепер не може рішучо сказати, де кінчаєть ся наріче, а де починаєть ся самостійна мова (про рішенне в сій справі петербурзької Академії Наук проф. Якобзон не згадує нї словечком!) — а втім обі мови до себе „дуже близькі“. Про українську лїтературу, як про письменництво, що заспокоювало-б усї потреби сього народу, проф. Якобзон і говорити не хоче; за те імпонує йому російська лїтература, одна з найбагатших на цїлій земній кулї („eine der reichsten der ganzen Welt“), — яка зостаненть ся на все (!!) духовою вітчиною і для всякого українського інтелїґента („die geistige Heimat der kleinrussischen Intellektuellen“). Толстой напр. має по думцї касельського професора для українського мужика далеко більшу вагу, нїж його власні письменники („mehr ist, als die eigenen kleinrussischen Schriftsteller“). А вислїд тих усїх високовчених мірковань проф. Якобзона? Що визвольницькі змагання щодо України є виключним плодом галицьких Українців та що, якби навіть здвигнути самостійну українську державу, то там зараз таки виринула-б сильна русофільська партія, — і то не із самих московських маґнатів, — яка змагала-б до нової сполуки з Росією („eine starke — професор Якобзон знає вже навіть згори, що eine starke!! — Partei, die zu Russland will“).

З проф. Якобзоном не слїд тут полємізувати, бо се не довело-б до цїли, та цїкаво-б було знати ось-що: Хто саме спонукав проф. Якобзона до написання такої брошури в теперішню пору, брошури, яку зарекомендовано навіть в „Frankfurter Zeitung“ і „Fränkischer Courier“ — як „eine objektive (!!) Würdigung der ukrainischen Frage“, пригожу до широкого розповсюднення у „всїх інтересованих полїтичних кругах“?

Ось сказати-б: рїжними дорогами ходить ласка Божа...

Др. Евген Левицький.

З румунських голосів про українську справу.

В тих шарах румунського громадянства, котрих турбує безпросвітна доля бесарабських земляків і котрі отже настроєні є проти Росії, вельми цїкавлять ся українською справою та державно-самостійницькою орієнтацією Українців підчас війни.

Не треба казати, що журячи ся долею своїх пригноблених царизмом бесарабських земляків, вони не криють своїх симпатій і до нашого народу. З виразом сих симпатій ми — річ зрозуміла — здибуємо ся передовсїм у румунських публїкаціях протиросійського напряму, особливо в видавництвах румунського „Союза визволення Бесарабії“ (Ligă pentru liberarea Basarabie), котрий видав дуже цїкаву інформаційну брошуру про визволенне Бесарабії, написану одним з найлїпших знавців бесарабських відносин та справ, професором

З. Арборе, відомим приятелем українського народу. Маємо на думці його публїкацію: „Liberarea Basarabiei“, в якій автор зробив дуже річевий і вичерпуючий огляд положення бесарабських Румунів, а поруч з тим познайомив читачів з історією та розвитком сеї країни.

В сій своїй праці він присвячує чимало уваги також і Україні та українській справі (див. ст. 8, 18—23), спеціяльно зупиняючи ся на історії українсько-румунських (а саме— молдаванських) відносин, котрі стали тїснійшими від часу, коли Україна, а потім Молдавія опинили ся під полїтичною геґемонією Польщі. Наслїдком того українсько-молдаванські відносини мали насамперед полїтичний характер: спричинені були прямуванням до полїтичної самостійности, а передовсїм визволення зпід польського панування. Поруч з тим появили ся в них згодом культурні елємснти, головно в сфері релїґійній, що викликала потреба оборони спільної українсько-румунської релїґії проти польонїзаційного напору католицизму.

Спільність цїлей полїтичної боротьби зміцнювали також династичні звязки між обома народами. Напр. у другій половині XV ст., коли на молдавський престол покликано запорозького ватажка Дмитра Байду-Вишневецького, або в дальшім столїттю, коли син гетьмана Богдана Хмельницького Тиміш оженив ся з донькою молдавського господаря Василя Лупи (Lupu).

В Бесарабії завжди знаходили захист українські полїтичні еміґранти, котрі змушені були втїкати з батьківщини, чи то з причини польського поневолення, чи то задля московського утиску . . . В Бесарабії знайшов захист та вмер і великий борець за визволенне України гетьман Мазепа після полтавської катастрофи (1709 р.).

Коли в давнїйших часах українсько-румунські симпатії та полїтична кооперація полягали на спільнім неґативнім становищі супроти польської геґемонії й експанзії, то в новітній добі має вона свою полїтичну „raison d'être“ задля однакового московського утиску Українців і Румунів у Росії. Тому українсько-румунські симпатії не мають лишень характеру традиційно-історичних ремінїсценцій, але й під сю хвилю визначають ся вельми сучасним полїтичним значіннєм.

Арборе робить таку характеристику українсько-румунських відносин: „Ми бачимо отже, що здавен-давна істнують живі приятельські зносини поміж Молдаванами й Українцями, що між сими двома народами справдї не було причин до суперечок, — навпаки було спільне одушевленне задля самостійности, бо обидва народи мали спільних ворогів сеї самостійности. Се одушевленне — говорить далї автор — задля національної самостійности доховало ся до наших днїв. Воно саме є ґрунтом, на котрім можуть відновити ся історичні симпатії в сучасному положенню.

В кождім разї самостійна українська держава буде оборонним муром для румунської країни проти згнилого північного кольоса. Українська держава буде мирним сусїдом Великої Румунії (ст. 22—23; підкресленне моє. Н. В.).

Той самий автор написав крім того, як знаємо, оптимістичну передмову про український нарід (Poporul ucranian) до румунського видання відомої брошури д-ра Цегельського „Rusia Ţarista“ (вид. „Союза визволення України“), в якій між иншим цитує цїкавий лист М. Драгоманова (з р. 1877) до нього в справі спільної українсько-румунсько боротьби проти спільного ворога, себто проти Московщини.

Автор иншої вельми цїкавої румунської публїцистичної розвідки „Singura primejdie Rusia“ (Єдина російська небезпека), що видав сю свою працю під псевдонїмом Historicus (вона вийшла накладом букарестської часописи „Seara“ в 1915 році), торкаєть ся української справи яко клясичного прикладу винародовлюючої полїтики царського уряду, а саме для ілюстрації своєї думки, що Росія, визволюючи, поневолює, що, висвободжуючи народи з дотеперішнього їх поневолення, поволї заковує їх у міцний ланцюг безпросвітнього ярма. На ст. 9—10 своєї праці він ілюструє повільний процес поневолення України Московщиною. На жаль автор не формулує далї позитивно свого становища до балкансько-імперіялїстичних змагань Росії (особливо щодо Константинополя та Дарданелїв), — можна було-б припустити, що думка самостійної української держави яко заборола Румунії проти балканської експанзії Росії — мусїла-б бути з його боку заакцентована. Чейже автор сам констатує, що „єдиною небезпекою задля нашого (себто румунського Н. В.) істнування яко народу та держави — є Росія“ (стор. 46), що „сучасна війна заризикувала наше (себто румунське, Н. В.) істнованнє яко держави, що побіда Росії означатиме занепад Румунії (ст. 47) та що, як коли небудь Росія опанує Дарданелї, доля Румунії через се саме наперед буде порішена, а її упадок опісля буде питанням тільки декількох десятиліть“ (ст. 41).

Чи-ж льоґічним висновком з сих передумов не є те, що Росія мусить бути відсунена від Чорного моря та що поміж нею та Румунією має повстати держава — забороло, себто визволена Україна, котра була-б по словам Арборе: „мирним сусїдом“ Румунії?

Румунська соціяльна демократія, як відомо, висловила ся за абсолютною невтральністю своєї батьківщини в часї сеї війни. Останнїми часами появила ся в нїй одначе опозиційна течія, осередком котрої є яська орґанїзація. На чолї сього опозиційного напряму стоять відомі румунські соціялїстичні провідники др. Ґелєртер (Ghelerter) та Бужор (Bujor). Орґаном її стала ново-заложена часопись „Convobili sociale“ (Суспільні гутірки). Ся течія прихильна центральним державам і рішучо протиросійська. Прихильники її висловили ся також за абсолютну невтральність Румунії, одначе на випадок, колиб сього не можна було вдержати, вони катеґорично домагають ся прилучення Румунії до пентральних держав та активного виступлення її проти Росії, на їх думку, найбільшого ворога румунської державної самостійности та національної незалежности. На сей випадок та задля ослаблення Росії вони домагають ся далї анексії Бесарабії й утворення самостійної української держави, що буде найлїпшим захистом Румунії перед російською небезпекою.

Думка самостійної України має та може мати ще більше ґрунту в Румунії. Вимагає одначе систематичної та плянової роботи, особливо в пресї, в якій ще дуже сильним є entente-фільський гіпноз, а поруч з тим подекуди й русофільство. Одним словом треба, як каже Арборе, оживити старі українсько-румунські симпатії, в старих традиціях відшукати живий сучасний змисл. Треба зпід попелу минувшини роздмухати жевріючі іскорки майбутности.

Н. В.

В Думі й поза нею.

Найбільш характеристичною ознакою теперішньої праці Думи являєть ся те, що вона займаєть ся не тим, чим треба; се й головна причина того, що посли уникають думських засїдань; навіть такий жвавий посол, як Пуришкевич, покинув Петербург, заявивши в віршованім поданню до думської президії, що Дума йому „осточортїла“, бо в нїй нїчого не роблять, а тільки промовляють. Темою промов останнього часу було таке „актуальне питанне“, як зреформованнє парохій. Пекучим являєть ся се питанне остільки, оскільки російська урядова церква або, лїпше сказати, „мінїстерство православної віри,“ хоче з'орґанїзувати попів для переслїдування штундистів і инших раціоналїстичних сект на Українї, яких російські чорносотенні націоналїсти обвинувачують у прихильности до Нїмеччини. Але і в сїм питанню Дума не могла погодити ся з правительством. Поступовий бльок зажадав у своїй резолюції перебудови церковної управи на соборних основах з заведеннєм широкої місцевої самоуправи та негайного скликання церковного собору. Сього, розуміють ся, жадає собі правительство найменше, бо всяке зміцненнє громадського елємету в бюрократичній російській церкві може тільки зміцнити в нїй національний український елємент. Таким робом довгі промови в церковній справи се лишень пусте витрачуваннє дорогого часу Державної Думи.

До корисної праці Думи не можна зачислити й палких промов проти військової цензури, бо найпалкійші промови знов же або конфіскують або дозволяють до друку тільки по упливі довшого часу, коли вони тратять у значній мірі своє моральне значіннє.

Вісти про близьку господарську катастрофу, про те, що 50, а в деяких найбільш родючих ґубернїях і 70% нив лишили ся незасїяними, дійшли до Думи дуже пізно, як висловив ся один з послів, може запізно, й особливого вражіння в Думі не викликали; правда, внесено проєкт про раціональнїйше використанне сил полонених, а навіть про притягненнє китайських і корейських робітників, але чи сей проєкт виконаєть ся і чи не запізно, се вже инше питанне.

Для Думи не лишаєть ся таємницею й те, що Росію наслїдком фінансової та господарської кризи роспродує правительство гуртом і вроздріб, починаючи з державних купелевих місць на Кавказї й кінчаючи копальнями золота та плятини. І великий промисловець Коновалов, промовляючи за господарським зближеннєм з союзниками, підкреслив, що „руководньою ідеєю на полї господарської полїтики повинно бути змаганнє увільнити національне господарство від усяких форм поневолення чужою продукцією, хочби і продукцією союзників.“ Вістрє сеї заяви російського капіталїста звернене головним робом против Анґлії й вона є значно більше характеристичною для теперішнїх російсько-анґлїйських відносин, нїж ціла врочиста балаканина російських журналїстів в Анґлії.

Свідомість тяжкої залежности від Анґлії, що все більше зростає, повинна, розуміють ся, причинити ся до зросту мирних тенденцій у Росії. Які сильні вони вже тепер, про те з урочистих думських промов довідати ся не можна. Але все-ж з необережної уваги одного з найпалкійших російських шовінїстів, обуреного недостачею войовничого настрою в Росії, довідуємо ся, що 180 послів внесли до царя таємне домаганнє скорійше заключити мир. До яких партій належать сї посли, ми на жаль не знаємо. Змаганне до миру постійно зростає не тільки в робітничих кругах, а й серед крайнїх правих; у всякім разї значна скількість осіб, що стоять за сим домаганнєм, дозволяє припустити, що тут ходить не про одну якусь партію. Але не підлягає жадному сумнїву, що й у найбільш войовничих кругах, які належать до поступового бльоку, настрій сильно підупав. У всякім разї уряд не хоче здати ся на ласку й неласку лїбералів і усунувши до решти скомпромітованого Хвостова, дїяльно переводить з'орґанїзованнє правих партій при енерґічній допомозї тогож самого Хвостова.

Праві скликають у Москві величезний з'їзд. Хочуть привезти на нього до 2000 селян і численних представників провінціяльного духовенства. Грошей правим не бракує, бо на скликанне з'їзду правительство дало їм дуже багато грошей. До сього з'їзду праві партії мобілїзують усї свої сили; між Марковим II і Дубровиним провадять ся переговори.

Для розвязання чергових питань відбувають ся в Лєвашова засїдання, в яких беруть участь визначнїйші провідники „Союза русскаго народа“. З Москви закликали до Петербурга відомого чорносотенця Пасхалова. В справах чорносотенного з'їзду відбувають ся наради також між бувшим мінїстром справедливости Щеґловітовим і Хвостовим, який, утративши свою високу посаду, може тепер без перешкод зайняти ся чорносотенною дїяльністю.

Таким робом призначенне Штюрмера на посаду премєра та мінїстра внутнішнїх справ очевидно цїлком не порушило ідиллічних відносин між правительством і крайнїми правими й лїберали знову стоять, як і раннїйше, перед питаннєм, проти кого їм провадити боротьбу, проти правительства, чи проти зовнїшнього ворога, та провадитимуть звичайно боротьбу на обидва фронти до повної поражки Росії й російського шовінїстичного лїбералїзму.

М. Троцький.

За тиждень.

(Три фронти. — Нїмецька воєнна позичка. — Розлам у соціял-демократії Нїмеччини).

В армейськім приказї сказав ґенерал Жофр: Нїмцї потрібують побіди під Верденом . . . Потрібують її до повної побіди. Французи розуміють дуже добре, що побіда під Верденом буде таким наддатком до теперішнїх побід центральних держав, що переважить зовсїм на сторону Нїмців. І тому опирають ся вони так завзято, уперто, з очайдушністю людини, що боїть ся свого завтра . . . Завзяті бої прибирають у своїй цїлости манєру гри в шахи: Не примітивний запал, а вирафінована, холодна хитрість рішає на отсїй страшній, крівавій шахівниці. Нераз один малий, але хитрий тяг „хлопцем“ — посуває отсю гру значно до мата — упадку Вердену.

Головна акція Нїмців коло Вердену пересунула ся на лївий беріг Маси, має вона на цїли евентуальне окруженнє Вердену з північно-західної сторони. В останнїм тижнї здобули Нїмцї на сїм теренї важні позиції на пів-

нічний схід від Авокур (Avocourt), при чім попало в руки побідників 2914 полонених з рядових і 58 офіцерів. На західнім боці Маси обмежуєть ся ціла акція на артилерійськім огні; отся діяльність тяжкої нїмецької артилерії викликала недавно в самім Верденї пожар.

Кадорна поїхав на французький фронт, щоб віддати візиту Жофрови. За час неприсутности сього „дощевого“ ґенераліссімуса австрійські війська перейшли до малого наступу. Вже давнїйше, — зараз по скінченню пятої, для Італійців безуспішної битви над Сочею, вдало ся Австрійцям зробити декілька вдатних випадів з тольмеїнського причілка та викинути неприятеля з його оборонних позицій в области Крна. До останнїх подій на сім фронті належить відбитте одної важної позиції коло Ославії та здобуттє італійських становищ напроти подґорських укріплень.

По італійськім невдатнім наступі перейшли російські війська до офензиви — з тою самою ціллю: щоб облекшити Французам оборону Вердену. На східне крило армії Гінденбурґа спрямували вони сим разом свої напади: головно між Двиною та Вілією, між нароцьким і вишневським озером відбувають ся завзяті бої. Вже 10 днїв — від 18 марта — розбивають ся російські ряди на нїмецьких становищах; їх страти тут не менші, нїж у часї нещасливої карпатської офензиви. Нїмецькі звідомлення майже кождим разом говорять про „масовий вклад“ (Masseneinsatz) людського „матеріялу“. . . Як виглядає той масовий вклад, найкраще видко з перших боїв теперішньої російської офензиви, коли то над нароцьким озером полягло в одній боротьбі більше нїж девять тисяч російських жовнїрів . . .

Безперечно найцїкавійші події розіграли ся останнїми часами в Нїмеччинї. Четверта нїмецька позичка виказала знову велику економічну силу Нїмеччини, виказала її „незужитість“ під сим оглядом. Вона осягнула висоту десять і пів мілїярдів, але тут не враховані ще заграничні підписки (Zeichnungen) та підписки з фронту. Значить, сума досягає майже висоти третьої нїмецької воєнної позички, яка досягнула дванадцять мілїярдів. Загалом позичили нїмецькі горожане дотепер — за час 20 місяців — своїй державі тридцять і пять мілїярдів. Жадна з ворожих держав навіть не припускала, що Нїмеччина викаже таку високу економічну спроможність. Обраховувано загально, що річний дорібок, приріст маєтків у Нїмеччинї виносить сїм мілїярдів. Дотеперішня воєнна позичка забрала-б сей приріст на час пятьох лїт. Тимчасом показало ся, що отсї обчислення були мильні; річний приріст маєтків Нїмеччини виносить сорок і два мілїярди, значить, значно більше нїж у Франції, де він досягає тільки двадцять сїм мілїярдів франків. Одначе треба взяти під увагу, що відсутність мущин і тяжші воєнні обставини спричинюють зменшенне сього річного прибутку о четвертину, а може навіть о третину. Тридцять мілїярдів могли-б дати нїмецькі горожане без зрушення капіталу. В дотеперішнїх позичках дали вони річно пересічно двадцять мілїярдів. Треба також порахувати, що з тих мілїярдів, позичених державі, повертає велика скількість назад у кишенї горожан: се зиск доставників армії (і то відомий, славний зиск!), хлїборобів, годівельників худоби та власників припасів. Тому, що рух з заграницею майже зовсїм перепинений, держава закуповує товари в власних горожан. Горожане дають грошї на воєнну позичку, держава віддає їм ті грошї за товари й от маємо такий circulus vitiosus.

Нїмецьку полїтичну опінїю займає тепер у високій мірі один важний полїтичний факт, який зайшов у соціялдемократичній парляментарній фракції, а саме розлам сеї фракції на два табори. В нїмецькій соціяльно-демократичній парляментарній репрезентації вже від самого початку війни, від дня 4 серпня, в якім ухвалено воєнний етат, буджет у парляментї, істнували диференції. Вже тодї спротивила ся ґрупа соціяльно-демократичних послів против ухвали воєнних кредитів, одначе, щоб не виломлювати ся зпід партійної дисципліни, підчинила ся більшости. Тодїшнїй голова парляментарної фракції Газе (Haase) уступив, він належав до меншости, а на його місце прийшов сторонник більшости Шайдеман.

Цїлий конфлїкт був внутрішньою справою, в серединї партії кипіло, тільки строга партійна дисципліна не позволила видобути ся отсьому конфлїктови на верх. Виступи Лїбкнехта були, правда, зверхнїм висловом того конфлїкту, — одначе він же був „диким соціялїстом“, якого всї товариші відпекували ся. Отсей довго укриваний внутрішнїй розлам — виступив ясно й то дуже бурливим способом на однім засїданню нїмецького парляменту з дня 24 с. м. Потім, як посол Шайдеман яко провідник соціяльної демократії — заявив, що його партія голосуватиме за етатом (буджетом), зовсїм несподївано для членів партії більшости виступив Газе й заявив, що меншість голосуватиме проти буджету. Повстали бурливі сцени, „яких дотепер райхстаґ не бачив“, — найбільше обуреннє проявляла соціялдемократична більшість, вона й робила найбільше крику. Таким бурливим способом розіграла ся боротьба між партійною дисципліною та щирістю переконань. Зараз після того меншість — у числї 18 — виступила з фракції й утворила нову фракцію „соціялдемократичної спілки працї“ (Fraktion der sozialdemokratischen Arbeitsgemeinschaft).

Предсїдателями фракції стали Газе та Лєдебур. Газе, що був дотепер також у президії, зрезиґнував з сього становища. З отсим розламом партії вяжуть ся важні питання: Яке внутрішнє значіннє має сей розлам для фракції? Що скаже партія на сей розлам у своїй парляментарній фракції? Яке вражіннє заграницею викличе сей факт? Arbeiter-Zeitung (28 марта) не бере так надто траґічно сього розламу: „Факт розламу має в кождім разї велике значіннє яко знак далеко йдучих противенств у нїмецькій соціял-демократії, одначе ми зовсїм не маємо нахилу його переціннювати, або так оцінювати, що з ним зачнеть ся розлам самої партії на два напрями“.

Чи отсей виступ „відкритих“ приклонників мира зробить вражіннє на заграницю, чи не викличе може подібних прояв також у соціялїстичних партіях инших країв, се покаже будучність.

— *к.*

Йорданський опирь.

Степ широкий, мов те море,
Кінь копитом землю поре,
А підкови іскри крешуть,
Срібні леди снїгом чешуть.
Снїг блищить, горить огнями
Під сильними копитами . . .

Лицарь поводи тримав —
І від болю умлівав;
Кровця рине з головоньки,
Просїкав до гривоньки . . .
Лицарь коле остроґами,
У знесиллю бє ногами.

— — — — — — —

Спиш, дївчино, чи не чуєш? —
Може вдома не ночуєш?
Встань же, мила, втвори браму,
Збуди батька, збуди маму —
І сестриці збуди й брата,
Хай мене йдуть привитати! . . .
Встань, бо вже терпцю не маю,
Від утоми умлїваю.
Кінь голоден й хоче пити,
А нїкому брам втворити . . .

Мила чує, мила встала,
Батька, неньки не рушала,
Двері й брами повтвирала;
І ворота відчинила,
Милого у двір пустила,
Чорну гриву обіймила . . .

Милий хилить ся, хапав —
І миленьку обіймав;
Кров червона з нього рине
На личенько у дївчини . . .
Обійняв її руками,
Коня вдарив остроґами, —
Навертав за ворота:
Гайда, коню, до роботи! . . .
Ще лиш перші кури піють, —
Твої ноги ще поспіють.

А дївчина вириваєсь,
Сльозоньками заливаєсь:
— Що-ж я бідна наробила,
Батька — неньки не збудила! . . .
Ах, пусти мене, мій милий,
Що тобі я завинила?
Де везеш мя, бісноватий, —
Може хочеш зарубати,
Або в річенцї втопити,
Молоду мене зґубити? . . .

— Не лякай ся, чорнобрива,
Що в коня крівава грива;
Що обличе мов сине, —
З головоньки кровця рине!

Кінь вороний спотикнув ся,
Я об ясень задраснув ся! . . .
Не везу тебе зґубити,
Нї у річенцї втопити;
Нї на чари, нї на зїлля,
А на пир — гучне весїлля!

Швидше, коню, що в сили, —
Чуюсь блїдне моя мила;
Швидше, коню, — — час минав, —
Моя мила умлївав . . .
Другі півні в селах піють, —
Твої ноги — чи доспіють?

— Місяць блїдне, зоря гасне, —
Де везеш мене нещасну?
Чом так тулиш мя до серця, —
Ах, — поломиш всї реберця!
Ах, мій милий, бій ся Бога!
Глянь, крівава вся дорога . . .
Бачиш трупи — і пожари,
Лячні дива, зґубні чари?
Людські кости там білїють,
Мертві тїла в пітьмі тлїють;
Чуєш, як ґудуть гармати?
Там зарізав братчик брата . . .
Ах, пусти мя — на хвилину —
Ах, пусти, пусти, бо ґину!

— Тихо, мила, ми вже близько, —
Кінь спіткнув ся, бо щось слизько.
Копитами ґрузне в ледї,
Черепяній ожеледї . . .
Швидше, коню, ріже дорогу, —
Не моли ся, мила, Богу!
Швидше, коню, живо, живо —
Чом яснїєш, чорна гриво?
Коню, коню, степ, як море,
Бачиш, — ґаснуть ясні зорі!
. . . Третї півні заспівали, —
Ах! вороний, ми пропали! . .

— — — — — — — —

Кінь полетїв у безвісти, —
За їздцем нї слиху й вісти . . .
А дївчина, як ґринця,
Протянулась на травицю; —
Білі руки простягав, —
В Бога прощення благав —
І без сповіди конав . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Тернова доріжка.

Із спогадів У. С. С.

Перші днї гарячого серпня 1914 р. На півночі ґудїли гармати, а ночами червоні луни на небі сповіщали, що вже почав ся „крівавий танець.“

Селом переходили полки військ. Обтяжені, змучені та запорошені, ледви тягнули за собою ноги. Простували дорогою на північ. Йшли там, де ґудїли гармати, де ночами багрили небо ясні луни, де пожари, смерть і слава всуміш веселили або смутили людські душі. Та вони не були сумні. Сміяли ся, викрикували дещо дотепного до жінок, що, залиті сльозами, стояли при дорозї, а одна сотня співала тужну вояцьку пісню:

Терном, терном, там доріжка іде,
Тов доріжков офіцири ідуть,
За собою много воська ведуть.
А за ними отець, мати іде
Та за сином жалування несе...

Сумна мельодія пісні дивно настроювала душу. А вони йшли дальше, гинули в куряві пороху та продовжали пісню:

Ой, ти сину, ти дитино моя,
А де-ж твоя люба — мила дружина?
В чистім полї там висока могила
Тай там моя люба — мила дружина.

Ой, ти сину, ти дитино моя, —
А де-ж твоя перстенина золота?
Ой, дав же я тарабанщикови,
Щоб по минї тарабан вибивав...

Сїрі ряди посували ся все дальше й дальше. А відгомін сумної пісні котив ся надрічними лугами й гинув у зеленім лїсї...

— — — — — — — — — — — — — —

Українські Сїчові Стрільці були в Карпатах. Я був також між ними. Сливе щоденні бої з Москалями приневолювали забувати на все. На думцї був лишень ворог і визволеннє рідного краю.

То було по битві в селї Під. — Москалї подали ся назад, а нас перемучених змінили инші сотнї. У напів-зруйнованім селї ми спочивали. Я сидїв під розваленою хатою й варив собі їду. Нараз до моїх ух долетїли жалібні зойки. Я вибіг на вулицю. Моїм очам представило ся сумне видовище. Два чорні Румуни — санїтети несли на ношах напів прикритого сїрим плащем жовнїра. Лице його окрівавлене, очі замкнені. За ними йшла жінка й чоловік, в обідраних кожухах, чорних сорочках, босі. Сивий уже чоловік мовчки ступав за санїтетами, а жінка ломила руки та кричала плачучи:

— Ти до дому прийшов, синку? Ой, не такого я тебе визирала... Несуть тебе, несуть... Ой, волїла була я не діждати бачити сього... — заводила бідна та рвала сиве волоссє на голові.

За ними йшов гурток жовнїрів. Оболочені, занедбані. Вертали з недавньої битви, а тепер відпроваджували вбитого товариша на вічний спочинок. Він згинув в оборонї рідного села й тепер бідні батьки провадять його до гробу.

Не знаю, чому жовнїри стиха співали тужну пісеньку:

Терном, терном, там доріжка іде...

Чи тим хотїли вони завдати більшого болю нещасним батькам, чи може та пісня була в них похоронною, — також не знаю.

...А за ними отець, мати іде
Тай за сином жалування несе...

— співали вже далеко. А я стояв і думав. Думав над піснею про тернову доріжку. Менї пригадало ся рідне село, пригадали ся й ті полки, що, співаючи її, машерували через моє село на „крівавий тан.“

І той, котрого недавно понесли, також ішов терновою доріжкою та знеміг ся й упав обезсилений, упав поцїлений ворожою кулею. Я нагадав собі, що і я простую тою доріжкою, враз з сїчовим товариством.

— Хто знає? може й я сьогоднї-завтра впаду на нїй, як той, котрого недавно я бачив? Та не заголосить по менї нї рідна мати, нї батько не буде йти за холодним трупом сина... Вони далеко, за кордоном ворогів. Хиба товариство заспіває менї в останнє... — так думав я та йшов дальше терновою доріжкою життя...

У. С. С. Андрій Бабюк.

Дещо з життя австрійсько-угорського 24 полку піхоти.

Яке-ж воно рїжнородне, яке широке! Нїхто не в силї схопити всїх його прояв, усїх відтїнків, нїхто не представить повного його образу, таке воно безмежно всестороннє. Тим більше не має до сього претенсій скромний вояк, що пише отсї рядки.

Зачнемо від однорічних добровольцїв, знимку котрих має читач перед собою, бо вони як будучі провідники-офіцери заслугують на найбільшу увагу, а зокрема як Українцї є в полку тим осередком, де найяснїйше бє полумінне української національної свідомости та звідки розходять ся його промінї на всї сторони. В них дістанете всї українські часописи та видавництва й українські календарі, в них застанете цїлий склад полевих листівок і відзнак Українських Сїчових Стрільцїв, вони популяризують між чужинцями українську пісню, вони інтересують ся всїми проявами нашого національно-полїтичного й лїтературного життя, вони слїдять з запертим віддихом події в нашім стрілецтві, — одним словом вони живуть тими самими безмежними болями й терпіннями та — не зважаючи на все й проти всього — тими самими величезними надїями, що наша нація, піддержуючи ось так престіж українства на кождім ступнї. Хоч між ними багато Буковинцїв, живуть усї в найбільшій згоді, а навіть дружбі та разом ладять ся по війнї працювати згідно та спільно для одної великої ідеї. Які гарні гороскопи на будуче!

Подати національний склад однорічних добровольцїв 24 полку піхоти й процент Українцїв доволї тяжко, бо раз не всї однорічняки в одній місцевости, а дальше під сю пору є між ними половина учениківсереднїх шкіл з усїх вищих кляс, які щойно кандидують на однорічняків. Все-ж-таки можна прийняти, що при кадрі буде всїх Українцїв-однорічняків і кандидатів на однорічняків до 50% загалу. Певнїйші дати маємо з двох останнїх турнусів (VII й VIII) сього полку в офіцерській школї. Склад VII турнусу представляв ся так: Українцїв 18, Жидів 11, Поляків 8, Чехів 4, Нїмців 3. Скінчило школу: Українцїв 14, Жидів 10, Поляків 8, Чехів 3, Нїмцїв 3. В теперішнїм VIII турнусї є Українцїв 12, Жидів 13, Нїмцїв 9, Поляків 5, Чехів 0. Подібні статистичні відносини панують у всїх східно-галицьких полках з виїмкою сильно спольщених 90 (ярославського) й 30 (львівського) полку піхоти.

Небагато можна сказати про офіцерів-Українцїв, бо їх при кадрі мало (тепер ледви декількох) і то головним чином низших. Далеко більше їх у полї. Певно й вони всї попри

свою важку й відвічальну службу не занедбують національних обовязків, які насувають ся їм в сім полку кождої хвилї перед очі.

Перейдїм до основи полку, себто до рядовпх, яких постійно декілька тисяч люда. Вони постійно зміняють ся. Тут наші люде творять 90 процент загалу. Коломийський 24 полк піхоти мав у себе людей з Косівщини, Коломийщини й буковинської Вижниччини. Тепер найдете тут людей з усїх повітів Галичини й Буковини, а Гуцулів тільки рідко, тай то хиба хирляків. З давнїх гуцульських леґінів-велитнїв, котрих у часї постою полку у Відні вибирано постійно до почесної сторожі при цїсарськім замку, нї слїду. Я шукав даром за могіканами, бо й сих тепер не видно. То вони, сї гуцульські леґінї, вибороли полкови славу й признанне, встелюючи своїми тїлами карпатські проволи, галицькі рівнини, пїски Польського Королївства, погранича Сербії й Італії . . . То вони з небувалим завзяттєм і вервою йшли в бій, не знаючи нїякого стриму в своїм розгонї. Зате не почуєте в 24 полку нїколи, що „мужик-зрадник“, а навпаки навіть дехто з вищих офіцерів, особливо з тих, що були довше в полї, заінтересував ся нашим народом і його будучністю.

З прояв українського життя в полку слїд занотувати отсе: Дня 2 лютого с. р. відбув ся в місці постою кадри у Фрайденталь на Шлеску прощальний вечір однорічних добровольців з приводу відходу частини їх з VIII-турнусом до офіцерської школи. В програму входили крім продукцій військової музики скрипкове й барітонове сольо, деклямації та дві гумористичні нїмецькі штуки, також і тільки наші хори, які відспівали: „Хор Норманів“ Вахнянина, „Закувала та сива зазуля“ Нїщинського й сокільський марш. Гарно зіспіваним хором проводив однорічний доброволець проф. Волянський. Наші пісні зробили на найдобірнїйшу публику міста велике вражінне. По концертї вивело декілька пар на просьбу офіцерів нашу коломийку, яку всї гаряче оплескували. Слїд згадати ще, що сей самий хор співав раз у тетешнїй римо-католицькій церкві в часї Різдвяних свят наші коляди. Коло Йордану був тут полевий курат о. Будзенко, який висповідав і запричащав усїх грекокатоликів і відправив по сьому обряду службу божу. На закінченне не зашкодить піднести, що маршові компанії, які відходять від нас у поле, везуть з собою нерідко синьожовті прапори та прикрашують ся українськими національними відзнаками.

І. Н.

З народньої словесности галицької України в часї війни.

А в суботу дуже рано
Сонце ся мінило;
Приснив ми ся сон дивненький,
Нїчо ми не мило.
Ой, не був то сон дивненький,
Іно справедливий!
Прийшов папір о півночи:
Збирайте ся живо.
Тай до двайцять штири годин
Вставай та збирай ся,
Вже й покидай жінку, дїти,
Слезами вмивай ся.
Серед жнива, конець робіт,
Смуток наступав;
Пращав ся отець з дїтьми,
Мати умлївав.
Ой, повернїть, тату, з войни,
Повернїть скоренько,
Звозіть снопи, сїйте жито,
Бо ми ще маленькі.
Бо як коса зітне зїлє,
То воно зівяне;
Неоден вже отець дїтий,
Жінки не застане.
Бо на войнї нема браку:
Бідний чи богатий,
На кого Бог зіслав кулю,
Мусить умирати.
Ой, там в полю край дороги
Явір зелененький;
Пращав ся бідний жовняр
З конем вороненьким.
З ким же мав ся пращати,
Як не мав тата,
Анї жінки, анї дїтий,
Нї сестри, нї брата?
Анї кому жалувати,
Анї заплакати,
Анї кому на могилї
Хреста закопати.
Неодная мати плаче,
Слези проливав.
Пішла-б сто миль піхотою,
Де муж спочивав.
Пішла-б мати з сиротами
На вітця могилу,
Заплакала-б, що лишив ї
З маленьков дитинов.
Не плач, мати, не жури ся,
Дїточки дрібненькі;
В чистім полю похований
Твій муж молоденький.
Не завдавай, мати, дїтям
Жалю великого;
За вітчизну кров ся лєв
З твого миленького.
За Самбором у Карпатах
Там лїси розбили
І там майстри кілька тисяч
Хрестів наробили.
Бо на войнї варто вмерти:
Гарно поховають,
Санїтети погріб справлять,
В яму закопають.

Оден тяне за рученьку,
Другий за чуприну,
Третий каже: Робіть місце
В саму середину.
Наскладали отців, синів,
Як селедців в бочку,
Тай убрали раненого
В вапяну сорочку.
Звідки, мати, будеш знати,
Де муж у могилі,
Коли війна так далеко,
Пятьдесять дві милі? . . .
Кождий жовняр мав бляшку
Із правого боку,
Дізнав ся вся родина —
За півтора року.
Санітети знайдуть бляшку,
Віддають старшому;
Старший в книги записує,
Дасть знати до дому.

(Записав від Михайла Саврана з Кологури, пов. Бібрка, — Іван Нїмчук).

Від Редакції: Пісню співають в австрійсько-українськім 24 полку. Як співають її в марші, — пишуть нам — багато людей плаче, так хапає вона за серце!

З Володимира Волинського.

По відході московського війська першою вступила в Володимир Волинський нїмецька кавалєрія. Українців у Володимирі зостало ся небагато. Більшість — переважно чорносотенцї — збігли за московською армією, зістали ся тільки деякі. Жиди й Поляки зістали ся майже всї. Незабаром у місті зібрав ся дорадчий комітет, котрий репрезентували переважно Жиди з невеличкою домішкою Поляків, під проводом пробоща Тарноґурского. Православних попів не було, бо всї втїкли за Москалями. Нїмецький комендант, котрий тодї заступив міський уряд, зажадав представника від „русских“, себто Українців. Тодї Жиди майже одноголосно порішили притягнути до міських справ Українця п. Е. Ч., чоловіка чесного й поступового.

Стан міста та його мешканців був тодї оплаканий. Найлїпшу частину міста ограбили російські війська при участи місцевої голоти і спалили; бойова лїнія була в безпосереднїй близькости, безнастанна небезпека загрожувала нашому істнованню, рештки майна, які зостали ся в мешканців, підпали реквізиції. Людей обхоплював жах, розпука і страх на кождім кроцї. Розумієть ся: що могла при таких обставинах, серед такого хаосу вдїяти тодїшня міська рада? Все тодїшнє урядованнє зводило ся до послугования команданту та до збирання робітників і фурманок для військових потреб. Для місцевої людности користь від ради була тільки та, що безпечно видавали ся пропуски й деяких осіб тутешня мілїція боронила від надто ґвалтовних реквізицій. Більше від маґістрату місцеве населеннє користи не мало і в той час не могло мати. Робити якісь корисні зарядження для міста маґістрат не міг, бо не мав на те фондів. Скоро по вступі австро-угорських військ дала себе найгострійше почувати недостача предметів поживи. Наступила голодова кріза і ся то криза виказала, з яких елємептів зложила ся тодїшня ґемайнде. З самого початку маґістрат Володимира Волинського рядив під проводом пана Осташевского, котрий, правду сказати, поводив ся досить чемно. По упливі приблизно місяця його змінив тутешнїй Жидок Райтенштайн (спочатку член ґемайнди), котрий, щоб заробити на своїй посадї, став чинити перешкоди в діставанню пропусток і тим спонукував людей до підсовування йому хабарців. Одначе се вдавало ся йому не довго, — хтось доніс тодїшньому австро-угорському етапному командантови й той, погрозивши славетному бурмістрови Володимира шибеницею, скинув його з посади. На місце Райтенштайна покликано вшехполяка п. Коломийского, котрий вже в одну руку з ксьондзом Тарноґурским став крутити справами міста. Тодї пристав до них іще один компаньон, Жидок Цукерман. Тимчасом провіянтова кріза в місті дійшла до найвищого пункту. Чесні й багаті люде, зі щирим наміром помогти бідним людям, могли-б зробити спілку для спроваджування найпотрібнїйших споживчих засобів по найдешевших цїнах, а своєю дорогою при найменших заробках для себе. Але в дїйсности вийшло, що та спілка, котра зібрала ся, найменше дбала про інтереси загалу, а набільше про свою кишеню. Хижацьким кишеням тодї не було дна, а бідний люд сидїв без хлїба, соли й нафти. Разом з тим почала ся і вшехпольська полїтика. Запідозрюючи, що п. Ч. не йтиме їм на руку, почала згадана кумпанїя всї свої ґешефти робити потайки, а Ч. як непевного чоловіка в часї своїх нарад старали ся відвести з ріжними дорученнями на місто. Таким чином найважнїйші їх наради, котрі спричинювали найбільшу шкоду для місцевої людности, проходили в часї його відсутности. Найшкідливійшою була установа тарифи на муку, сіль і нафту, ґешефти з продажею сих предметів на округу, а також ґешефти з видаваннєм концесій на право торговлї. Коли-ж, побачивши такі відносини, п. Ч. став домагати ся допущення до нарад у тих справах, вони порішили викинути його з членства. Найбільшим провідником тому був тодїшнїй цивільний полїцмайстер і разом маґістрацький секретарь п. Лїцкіндорф. Він то разом з паном Коломийским зробив відповідний проєкт і подав його суб-командантови Брікнерови. Але їм не вдало ся добити ся свого. Справа скінчила ся тим, що на чолї міста став п. Мартинець, побільшено число членів, а п. Коломийский зійшов з бурмістра на ступінь звичайного члена. Незабаром п. Коломийского арештовано та замкнено до вязниці, а тепер його випущено по причині нездоровля, під застав, до покінчення справи. От такі-то події мали місце в останніх часах у Володимирі Волинськім. Замість одушевлення громадянськими справами, замість дружньої роботи на користь загалу випливає на поверхню лихварство, гризьба й ріжна підлота. Та годї оповідати про ті міські справи, пора перейти до справ наших, національних. Національне питанне є тепер для нашої країни найбільше болюче й пекуче. Українців спочатку дуже вражала відсутність у маґістратї того всього, що вони привикли розуміти українським — анї мови, анї людей!

В нашій споконвіку українській землї, в осередку тої землї, в Володимирі Волинськім, не було в маґістратї майже нїодного Українця! Все то були або Поляки, або Жиди, або Нїмцї, нашого-ж народу, нашої мови якби й на світї не було.

І в кождім кроці, і в кождім дїлї Поляки з задоволеннєм і погордою починали говорити, що Волинь „była i będzie polską“. . . І сум і жаль і розпука огортали душу Українця, коли він чув такі розмови і, оглядаючи ся навкруги, не бачив для рідної справи нїякого опертя! Мимохіть виривали ся з грудей проклони на „кацапа“, котрий найбільш причинив ся до нашої згуби. І як тепер відбудувати нашу країну, коли в місцях, де були густо залюднені села, нинї зостали ся згарища, а там, де полишили ся хати й господарські засоби, засїли Мазури? Коли в нашім містї Володимирі Волинськім не зостало ся нї учителя, нї священика, нї такої людини, котра-б рідним і натхненим словом могла згуртувати біля себе осиротїлих, збаламучених і порозкиданих Українців! А тут ще навкруги ворожий сик і чатованнє з відомого табору, готового кождої хвилини загасити й ту іскру, котра і так ледви блимає.

Єдиним лїкарством, єдиною відрадою є ще в нас надїя на заснованнє хоч якої небудь шкілки. Завдяки заходам невеличкого гуртка свідомих людей прийшов уже від володимирської окружної команди дозвіл на відкриттє чотироклясової школи галицького типу. Як далї буде, ще не знати. Треба будинку, треба вчителїв, треба підручників, треба якої небудь прислуги, себто сторожа, щоб опалював, освічував і доглядав чистоти, треба-б і на оплати вчителям і т. д. і т. д.

Все то ті умови, без котрих школа не істнуватиме. Що торкаєть ся поміщення для школи, то воно вже є, як тільки надалї не буде якоїсь перешкоди. Будинок має бути той, в котрім за російського уряду була церковно-приходська школа. Далї ще одна нелегка робота — збиранне дїтей до школи. По відходї російських військ в початку осени вшехполяки в особі кс. Тарноґурского, п. Коломийского та п. Лїцкіндорфа обібрали будинок російського „чотирьохкласного городського училища“ та почали записувати дїтей шкільного віку. Як відомо, мешканцї міста Володимира складають ся нинї з 90 процент Жидів і тому при записуванню до школи переважна більшість дїтей була жидівська.

Тарноґурский зажадав при записуванню по коронї від кождої дитини, але Жидки схопили ся, дїтей записали, а грошей не дали, з того приводу, що на жидівські гроші мала бути вшехпольсько-клєрикальна школа, котра Жидам нїяким чином не може вподобати ся. На тім справа й спинила ся. І так воно було доти, поки Українцї не піднесли своєю чергою шкільної справи. І от у початку лютого, як стали збірати ся підписи на українську школу, котра має бути на трьох викладових мовах: українській, нїмецькій і польській, — ксьондз схопив ся і телеґрафічно покликав чотирьох монашок католичок зі Львова й відкрив школу в келїях „Христо-Рождественського монастиря“ (давнїйше Василіянський унїятський), бо те „училище“, котре він бажав попереду зайняти, забране для військових потреб.

Ся школа має бути конкуренткою українській.

Свій.

Лист до „Союза визволення України“.

Від одного поважного земляка одержала Президія Союза визволення України такий лист.*

До П. П. Керманичів „Союза визволення України“.

Я з тих, що позістали на місцї при переходї краю зпід Росії під Австрію, себто я місцевий в забранім краї. Вродив ся я на Підляшї, там і зріс; опісля жив на Холмщинї, а тепер на Волинї. Повіти: константинівський, більський, володавський, холмський, грубешівський, замостський, білгорайський, томашівський, володимирський, ковельський та луцький більшменш довший час служили менї осїдками мого життя. Спеціяльність моя — учительство та аґрономія: місце служби — Холмщина та Волинь; відомства — мінїстерство просвіти, рільництва та земство. Учило ся малих і старих; не тільки їздило ся битими шляхами, але й ходило ся маловідомими стежками. Все се я виписав не для історії, а длятого, щоб воно посвідчило за мене, що я може трохи лїпше знаю Холмщину та Волинь, нїж ті вояки, що проходять їх у день або в ночі і стрічають по дорозї змарнїлих та переляканих дядьків чи бабів, котрі через сльози всміхують ся (Гоголь) до свого побідника. По Холмщинї ходить анекдот про розмову одного панка з мужичкою: „Як се місто називаєть ся?“ питає панок. „Щебреши, паноньку, Щебреши“. — „А як ти, бабо, називаєш ся?“ — „Христися, паноньку, Христися“. Панок плюнув та поїхав, рішивши, що стрінув дурну бабу, а того, що місто звало ся Щебрешин, а баба називала ся Христя, він не розібрав. Подібних випадків можна назбирати в незнайомім краї багато й дурити ними себе та обдурювати людей. Не знаю, чи коли небудь обрушувало ся більше нещастє на многострадальну Холмщину та на її сусїдку Волинь, чи може й нї. Відбувались наїзди на них ворогів і давнїйше, але тодї люде розбігали ся по лїсах, по болотах, укривали ся там на час і зараз вертали ся на свої оселї чи на свої пожарища. А тепер корінна українська людність Холмщини та зайнятої части Волинї виметена з краю, одних вигнали Москалї, а инші й самі втїкали, бо Поляки грозили, що Австрійцї всїх православних виріжуть та вивішають і зроблять „Крулєвство“ Польське. Чере те, хто міг, той втїкав, а хто не міг втїкти, той принишк, як миша під мітлою, і він вам усе учинить, тільки не ріжте його й не вішайте. Він вам усе скаже, що вам іно сподобаєть ся: він вам і Русином назоветь ся і Малорусином і Рутеном (бо так инші Галичане, з інтелїґенції, в нас називають себе) і Українцем (бо й так инші Галичане, переважно вчителї, себе називають і нас); він і свою мову заміняє на чужу, він навіть від свого бога відречеть ся (зробив же се й св. Петро); бо наш нещасний сирота-Холмщак чи Волиняк своїми очима бачить, що Поляки трохи правду казали, він бачить, що „Крулєвство“ Польське вже настало; воно проковтнуло вже Холмщину, воно жує вже і Волинь по Стир, воно вже роззявляє рота й на Галичину. 27 польських шкіл у замостськім повітї, де всього 3 громади єсть з ополяченою людністю (Фрампіль, Горай і Радечниця!), 12 учителїв виписано з Кракова до Володимира Волинського, ще до того й монашки! В луцькому маґістратї хазяйнують самі Поляки, а в міській радї єсть Поляки, Нїмцї, Чехи, Жиди, Москалї й нїодного Українця! А нещасний Холм наш, столиця галицько-

* Свого часу без відома Автора і Союза появив ся сей лист в одній львівській українській газетї.

волинських королів! „Воистину послѣдняя лесть горша первыхъ“. Галич, Галич! І ти підпирав „вводъ во владѣніе“ Польщі на українські землі? Ні, ти не винен. Якби ти був сильний, ти-б не допустив до сього; але ти бідний, не маєш змоги сам себе оборонити, ти слабий.

Значить... ти не винен, але й надій покладати нам на тебе не приходить ся. „Блаженъ, емуже Богъ Іакова помощникъ его!“ А як що Бог судив віддати наші землі під „Крулєвство“ Польське, то діждавши ся кінця війни, хто живий зостане, пійдемо до Росії, пійдемо у Сибір, а під польською властю не зістанемо. Так говорять російські Українці, так говорять Чехи, так говорять Жиди, так говорять навіть Німці, бо польська панська ласка сливе далеко. „Мышкѣ слезки, а кошкѣ игрушки.“ Над Холмщиною і Волинь панахиду справляють, а денекотрі з „плѣнившихъ насъ“ в той час старають ся витягати з нас ще й пісні, — як ті хлопчики в байці, що злапавши пташку, грали ся з нею. Пташка вже вмірала, а вони їй приказували: „Пой, птичка, пой“. — Півроку вже я відрізаний від зовнїшнього мира, читаю свіже (газети) дуже рідко й дуже мало, почти для цивілів в Луцькому ше немає, хиба як переходять через Луцьке галицькі вояки-вчителї, то вони любязно наділюють мене газетами. З тих газет, що я переглянув, бачу, що найбільше з зайнятих українських земель пишуть в „Вістнику Союза визволення України“ (так і повинно бути). Але, Боже мій! Чого тут нема?„ Благодарственное и мирное житіе“, унія, Русини, Українці, пісні, „елей, кадило благовонное“, — всього багато, тільки... правди дуже мало.*

PS. Досї я не бачу й не чую, щоб хтось із місцевих Українців на Холмщинї чи на Волинї чим небудь виявив себе. Може всї свідомі виїхали, а може вони „страха ради польського“ принишкли та мовчать; хоч сказати правду, їх, свідомих, і було тут небагато. Болить мене серце, коли чую, як господарюють Поляки на Холмщинї та на Волинї, зараз полетів би „на місце“, щоб хоч трохи запобігти лихови. Та на лихо в нас без перепустки не можна перейти з одної вулиці на другу; а хочете перепустку, то давайте фотографію, золото, російські гроші тощо, — се все коштує кількадесять рублїв.

Дуже неприємне вражінне на місцевих Українців робить те, що галицьке унїятське військо ходить для відправи богослуження до костела, а не до церкви. Костел на цїле місто Луцьке є один, а церков вісїм. Військові власти вже хотїли найбільшу церкву переробити на костел, бо в костелї справдї тїсно для католиків і унїятів разом. От тодї тільки унїятам прийшло ся-б подякувати за перерібку церкви на костел, бо якби вони не ходили цїлими полками до костела, то для одних католиків у костелї не було-б тїсно. До сеї пори ми вірили, що унїя то єсть релїґія східного обряду, але бачимо, що се не так. Унїятські ксьондзи відправляють „цїху мшу“ в костелї, в католицькім убранню, точнїсїнько, як латинські ксьондзи.

Місто Луцьке на Волинї. 17-19 сїчня 1916.

* Зате досить „білих“ місць. Ред.

Нїмецька преса про українську справу.

Часопись „Kölnische Zeitung“ приносить у числї з д. 22 грудня статю п. з. „Україна“, в якій поданий зміст нїмецької брошури д-ра Евгена Левицького: „Україна, Українцї й інтереси Нїмеччини“. — Ілюстрований журнал „Über Land und Meer“ (Штутґарт) помістив д. 23 грудня статю пера Альфреда Земерау п. з. „Україна“. Автор малює в гарній, легкій формі низку визначнїйших моментів з української історії. Текст пояснює ряд історичних ілюстрацій.

В звязку з телеґрамою, висланою „Союзом визволення України“ до болгарського президента мінїстрів Радославова з нагоди визволення Македонії, помістила берлїнська часопись „Die Post“ з д. 20 грудня статю п. з. „Україна й Болгарія“. По вступних увагах від редакції подає ся статя зі скороченнями передрук розділу про болгарсько-українські відносини з виданої „С. в. У.“ нїмецької брошури: „Війна, Україна й балканські держави“.

Берлїнський тижневник „Export“, орґан центрального товариства для торговельної ґеографії, приносить в чч. 51—52 з мин. р. замітну статю відомого нїмецького публїциста барона Макая п. з. „Новий Схід“. Автор підносить потребу підготовлення заздалегідь серед брязкоту оружа тривких основ будучого мира та твердить, що на першім місцї треба зайняти ся східним питаннєм. В міру того, як союзні війська посувають ся в глибину Росії, виринає одно політичне питанне за другим і вимагає вияснення й порішення. На перший плян висунуло ся польське питанне, але воно становить тільки дрібну частину російських національних питань, які густо-часто стоять до себе в суперечности та не легко дають ся погодити. Прикладом тих суперечностей є польсько-український спір. Поляки, які нагло дістали вигляди на сповненне своїх самостійницьких змагань, підносять клич відновлення давньої ягайлонської держави. „Не можна не бачити сього, — каже автор, — що Польща сеї середньовічної доби — (1300—1572), в якій вона була найбільшою й найсильнїйшою державою на Сході Европи, відгравала тут ту саму ролю, яку відграє сьогодня Росія та що тодїшнє варшавське правительство не було для своїх підвладних народів з Куявщини, Литви, Самоґітії, Поділля й „Червоної Руси“ зовсїм лагіднїйшим паном, нїж пізнїйше московське. Здаєть ся, що всї польські письменники, які розписують ся про будучий національний устрій свого краю, не оцїнюють належно зовсїм змінених умов, під якими була-б сьогодня можливою вдоволяюча до деякої міри розвязка російського національного питання“. Тут наводить Макай голоси польських публїцистів Васїлєвского, Студнїцкого, а передовсїм Фельдмана, які згідно домагають ся прилучення правобережної України до Польщі, мотивуючи се тим, що велика земельна посілість у сих землях у польських руках. Автор подає за Фельдманом статистичні дати щодо скількости польського населення на правобережній Україні та його економічної сили й висловлюєть ся так у сій справі: „Безпартійний осуд не може зовсїм або тільки під великими умовами признати в усїм тім йому (Фельдманови) рацію. Навіть сим дуже дрібним польським частинам населення закидають Українці, що вони представлені надто високо; ріжниці в оцїнці полягають у тім, що варшавська статистика подібно до відомих прикладів конфесійної національної політики на Балкані зачислює по просту всїх римо-католиків до Поляків. Признавати-ж знову величезні области одному пануючому народови тільки на основі посїдання лятіфундій певне було-б може найбільшою несправедливістю, в сїм випадку супротив українського народу, природні права котрого обороняти мають усяку причину з ріжних багато дискутованих мотивів саме центральні держави, та було-б легкодушним викликанням гострих національних кріз, що були-б тільки водою на млин російській підпольній політиці та сотворили-б на Сході замість мира нові небезпечні вулканічні поля“. Повищий приклад показує наглядно, як дуже скомпліковані є національні питання близького Сходу. Міжтим — зазначує автор — у публичній думці панує в тих справах повне незнанне й незорієнтованість. Так напр. у відношенню до польського питання попадає вона постійно в дивно схиблене положенне. З одної сто-

рони польські круги розвивають живу аґітацію за здійсненнєм своїх націоналїстичних цїлей і не щадять погроз на випадок відкинення їх домагань, а з другої сторони нїмецька суспільність стоїть безрадна без ясного власного погляду на справу. Навіть у фахових политичних кругах знанне національних відносин у західній Росії дуже мале й одностороннє. Про найважнїйше споміж усїх українське питанне можна без пересади сказати, що до війни загально Нїмцї знали про Україну стількиж само, що про яку небудь африканську муринську країну. Автор висловлює переконанне, що міродатні круги прослїдять цїле питанне близького Сходу поважно під кождим оглядом і що її розвязка буде оперта на слушних і тривалих основах. Нїмецький нарід мусить мати певність, що при порішенню східного національного питання рішаючим буде основне, проникаюче знанне, плянова та глибока розважність, а передовсїм високе почуттє права.

Берлїнська часопись „Der Reichsbote“ з д. 10 грудня і даль. помістила статї В. Енґлєра п. з. „Росія“, в якій подані теж відомости, головно господарського характеру, про українські землї.

Дня 14 грудня помістила часопись „Neues Tageblatt für Stuttgardt“ статю п. з. „Українцї. З забутої книжки.“ Змістом статї є виїмки з давньої працї нїмецького вченого Франца барона Гакстгавзена: „Студії над внутрішнїми відносинами, народнїм життєм, передовсїм над сїльськими уладженнями в Росії,“ в яких автор подає між иншим характеристику українського народу. Гакстгавзен підносить виразні ріжницї між Українцями й Великоросами та трудність винародовлення Українців, що видно найлїпше по українських кольонїях у північних російських провінціях. „Українцї — пише він — є народом поетичним, повним фантазії, можна отже легко зрозуміти, що задержала ся у них цїла маса народнїх пісень, казок і оповідань. Їх багацтво є незвичайно велике й ще не зовсїм достаточно пізнане та зібране. Цїла маса народнїх загадок, пословиць, приказок, ворожб, правдивих скарбів поезії й історії живе ще тут укритих і невідомих.“ Далї підносить автор артистичні здібности українського народу, характеризує його танцї, музику й описує домівство українського селянина та його спосіб життя, причім ставить високо його чистоту, старанність і порядок. Загалом цїла характеристика навіяна глибокою симпатією до української народньої культури.

Берлїнська часопись „Deutsche Tageszeitung“ з дня 2 грудня приносить у статї п. з. „Українське питанне“ звідомленне з викладу д-ра Евгена Левицького, виголошеного дня 1 грудня в великій залї засїдань палати послів у Берлїнї. Прелєґент дав у викладї огляд історії й сучасного положення українського народу та виложив основно міжнародне значінне відірвання України від Росії та сотворення самостійної української держави. Се звідомленне передрукувала часопись „Reichenberger Zeitung“ з д. 4 грудня під таким самим заголовком.

Загальну увагу нїмецької преси звернуло заснованне товариства нїмецьких прихильників українських визвольних змагань „Україна“ з осїдком у Берлїнї та Мюнхенї. Широкі звідомлення з першого публичного зібрання сього товариства в Берлїнї, що відбуло ся д. 11 грудня в залї нїмецького парляменту, подали між иншим отсї часописи: „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ (Берлїн) з дня 14 грудня, „Berliner Börsen-Courier“ з д. 13 грудня, »Deutsche Tageszeitung“ (Берлїн) з д. 13 грудня, „Der Reichsbote“ (Берлїн) з д. 16 грудня, „Neue Preussische Zeitung“ з д. 13 грудня, „Vossische Zeitung“ (Берлїн) з д. 13 грудня, „Berliner Local-Anzeiger“ з д. 19 грудня, „Der Tag“ (Берлїн) з д. 19 грудня „Tägliche Rundschau“ (Берлїн) з д. 13 грудня, „Berliner Tageblatt“ з д. 12 грудня, „Deutsche Nachrichten“ (Берлїн) з д. 19 грудня, „Deutsche Warte“ (Берлїн) з д. 19 грудня, „Prager Tagblatt“ з д. 18 грудня, „Grazer Volksblatt“ з д. 13 грудня, „Siebenbürgisch-Deutsches Tagblatt“ (Германштат) з д. 17 грудня, „Alldeutsche Blätter“ (Майнц) з д. 18 грудня. Празька „Union“ з д. 17 грудня подала витяг із статута згаданого товариства та звідомленне зі зборів. Звідомленне з викладу д-ра Евгена Левицького, виголошеного дня 7 грудня заходом того самого товариства в Мюнхенї в присутности баварського короля, подали м. ин. такі часописи: „Münchner Neueste Nachrichten“ з дня 22 грудня, „Münchner-Augsburger Zeitung“ з дня 9 грудня, „Pester Lloyd“ з дня 16 грудня, „Illustriertes Wiener Extrablatt“ з дня 15 грудня, „Znaimer Tagblatt“ з д. 19 грудня, „Grazer Tagespost“ з д. 16 грудня, „Rumänischer Lloyd“ (Букарешт) з дня 20 грудня.

Берлїнська часопись „Der Tag“ з дня 24 грудня помістила статю д-ра Евгена Левицького п. з. „Чорне море.“ Автор виясняє історичну ролю Чорного моря як торговельного шляху, що лучив Европу з Азією. Сей шлях ішов Днїпром до Києва, а потім далї на захід. У новійших часах Чорне море зійшло до значіння російського „середземного“ моря, одначе світова війна видвигнула знову на перше місце питанне найкоротшого й найпевнїйшого получення між центральними державами й середущою Азією. Дня 12 грудня подала часопись „Münchner Neueste Nachrichten“ в статї п. з.: „Російські воєнні цїли“ звідомленне з викладу, виголошеного д. 11 грудня на сю тему в Мюнхенї унів. проф. Галлєром з Тюбінґену. „Першою воєнною цїлю Росії — говорив прелєґент — була східна Галичина й то не тільки під мілїтарним оглядом, але також від самого початку під полїтичним оглядом. Прилученнє її до Росії мало бути завершеннєм російського народнього з'єдинення. Україна є величезним питаннєм, з нею вяжеть ся повстанне російської могутности, від неї залежить її будучність. В Росії заперечуєть ся офіціяльно істнованне українського народу, але Українцї почувають себе окремим народом. Українська інтелїґенція є протиросійська та становить тривалу небезпеку. В східній Галичинї, австрійській частинї України, живе чотири мілїони Українців, Львів є духовою столицею також і для російської України; тим то зрозумілий був тріюмф Росії по зайняттю Львова й Перемишля. „Російська національна єдність осягнена“, се значило: тепер Росія забезпечена перед розпадом через визволенне російської України.“

Часопись „Reichspost“ з дня 28 грудня помістила статю В. Калиновича п. з. „Продукція збіжа та хлїборобські товариства на Українї“. В статї подані статистичні дати про продукцію збіжа на Україні та деякі відомости про українські хлїборобські спілки. — Румунська часопись „Bukarester Tagblatt“ з д. 9 грудня помістила статю д-ра Марка Броцінера п. з. „Лист з Відня“. Автор представляє між иншим з нагоди процесу проти Маркова й тов. русофільську аґітацію в Галичинї та стверджує, що „величезна більшість українського народу в Галичинї одушевлена гарячим австрійським патріотизмом і що др. Марков приманив до себе тільки дуже дрібну частину українського населення“.

Загально подала нїмецька преса Австро-Угорщини звідомленне з засїдання угорського сойму з д. 17 грудня, на якім при нагоді дебати над законопроєктом про виїмкові розпорядки в околицях, навіщених московським наїздом, порушено становище українського населення Угорщини в часї наїзду. Так м. ин. висловив угорський мінїстер рільництва в своїй промові похвальне признанне українському населенню за його патріотичне захованне. Москалї приводили з собою всюди своїх попів; але за весь час побуту російських військ Українцї не звертали ся до російських попів, не зважаючи на однаковість релїґії. Коли мінїстер звиджував по прогнанню російських військ з Угорщини околиці, навіщені інвазією, а населенне повертало вже з лїсів до своїх осель, не впало з його уст ніодно слово нарікання на шкоди або заподіяну кривду. Його першим словом був вислів глибокої радости з причини прогнання ворога з рідної землї. „Сей нарід — закінчив мінїстер — заслугує, щоб його любити й підпирати“.

Вісти.

Президія Загальної Української Ради в начального вожда австрійської армії, Його Високости пільного маршалка архикнязя Фридриха. З австрійської воєнної пресової кватири доносять: Його ц. і к. Високість пільний маршалок архикн. Фридрих прийняв 19 марта в осїдку начальної команди армії послів до Державної Ради д-ра Костя Левицького й Миколу Василька, котрі висловили подяку Загальної Української Ради за опіку, розведену ц. і к. адмінїстрацією в областях російської України, зайнятих австро-угорськими військами. Президент Ради Левицький зазначив, що з сього приводу російські Українцї мусять набрати переконання, що визволенне й будучність Українців є тільки в Австрії, при Австрії — та при славній династії.

Начальний командант армії, котрий як найласкавійше прийняв депутацію, вказав у своїй відповіди на сумний стан, в якім, уступаючи, зоставила українські области російська армія. Побореннє сих трудностей, справедливість для нещасного населення, удїленнє йому на всїх полях по змозї добродїйств адмінїстраційної опіки — се провідні основи виданих там розпорядків.

Його ц. і к. Високість до сих уваг, що відносять ся до Українців на окупаційнім теренї в Росії, додав ще слова признання для хоробрости й доброго держання українських жовнїрів з Галичини й Буковини, як також для славних учинків Українських Сїчових Стрільців і добровольців-Гуцулів.

Президента Левицького й віцепрезидента Василька прошено до архикнязя на снїданнє.

До справи прийняття Президії Загальної Української Ради начальним вождом австрійської армії дала віденська кореспонденція „Information“ такі уваги:

„Обидва провідники прийшли як речники української нації, подавляюча більшість якої серед найтяжших відносин показала ся до смерти вірна цїсареви й державі. Нїхто инший не є в силї так оцїнити значіннє й високу вартість льояльности Українців, як архикн. Фридрих, в руках якого спочиває оборона держави проти переважаючої російської інвазії. Се переконаннє висловив архикнязь словами, які для Українців зостануть ся незабутнїми, які означають найлїпше свідоцтво для хороброго, вірного державі поведення українських військ, українських легіонїстів, як також народу, й матимуть як найбільше значіннє для дальшого розвитку Українців у Галичинї й Буковинї, як також для їх становища в державі.

Нїяка нація не зустрічала стільки перешкод і небезпек у проявлюванню своєї льояльности, що граничний український нарід. Се дуже часто можна було сконстатувати ще в часах мира, коли не було мови про війну. Особливі національні відносини, зокрема в Галичинї, спричинили, що льояльність Українців зоставала найчастїйше без нагороди; що більше, вони мусїли почувати ся упосліджеными в порівнанню з малою ґрупою русофілів. На наше здивованнє деякі чинники підпирали між українським народом у Галичинї аґітацію, ведену Росією. В галицькім соймі, як також у парляментї, русофіли знаходили приятелїв, а Українців упосліджувано, спинювано в розвитку, навіть гнетено. Дуже часто повставали зовсїм невірні думки про високу вартість Українців для держави. Аж війна вияснила сю справу й Українці своїм геройством і постійністю усунули на все останнї сумнїви. Цїнні скарби на будучність зібрали Українці в бурливих днях війни, скарби, які внукам і правнукам уможливлять свобідний розвиток. Архикн. Фридрих буде для української нації найпевнїйшим свідком, коли настане пора перебудови держави. Архикн. Фридрих висловив українській нації подяку вітчини. Українці можуть надїяти ся, що їх випробована, справжня вірність знайде повну оцїнку“.

Східно-европейські питання. На запрошеннє керуючих політичних кругів у Франкфуртї н. О. мав 13 марта посол до австрійської Державної Ради др. Евген Левицький виклад про „східно-европейські проблєми“ з особливою увагою до української справи. Виклад викликав велике зацїкавленнє. Бесїдник вийшов від теперішнього мілїтарного й політичного положення, підчеркнув коротко яко найперше східно европейське питаннє проблєму балтійських провінцій і саме в такім дусї, що прилученнє сих областей до Нїмеччини пожадане не тільки з політичного та стратеґічного боку, але й лежить на серцї нїмецького народу. Докладнїйше вже зайняв ся др. Левицький польським питаннєм. Його виводи осягнули верх у ствердженню, що претенсій, які підносить ся з польського боку, не можна погодити нї з інтересами центральних держав, у першій лїнії Нїмеччини, нї з успішною розвязкою українського питання. Бажання Польщі зміряють до того, щоб 1. запанувати, як у минулих столїттях, на цїлім просторі від Одеси до Балтійського моря та 2. щоб злучити в собі по можности всї національні области польської мови. Останнього бажання не можна сповнити, бо Нїмеччина не може зрезиґнувати з своїх польських областей, щоб не наразити на небезпеку своїх корінних країв, навіть положених глибоко в державі. Першого бажання не можна тому сповнити, бо на далеких просторах колишньої польської держави не Поляки осїли ся збитою масою, а Українці і вчасти Білорусини. Щодо третьої східно-европейської проблєми — питання визволення України, виводив др. Левицький, що тут, як рідко, йде рука в руку інтерес визволення українського народу, до чого він саме зміряє, та центральних держав Нїмеччини й Австро-Угорщини, на котрі як на визвольників споглядає він тужно. Політика Нїмеччини враз з політикою Австро-Угорщини вже усталила собі напрям на полудневий схід. Але отвореннє Малої Азії та прилученнє до центральних держав вимагають тривкого посїдання Царгороду, себто заключення оборонного й зачіпного союза на житте та смерть з тими державами, що стоять сьогоднї в полї проти почвірного порозуміння, включаючи й Туреччину. З другого боку вважає Московщина життєвим інтересом свого політичного й господарського розвитку розпоряджати переходом через Дарданелї та мало- й центрально-азійською господарською областю. Конечність такого становища має своє джерело головно тільки в тім, що Росія має українську господарську область, котра має свій природний вихід в Одесї й Чорнім морі. Тільки тоді, коли Україну відтягнеть ся від російської держави через прилученнє її до обсягу власти центрально-европейських держав, а лишить ся в звязку з природною брамою її виходу, Царгородом, можна рахувати ся з оконечним розгромом московської держави. В такім разї була-б дїйсно усправедливлена надїя, що політика Москалїв дала ся-б кінець кінцїв звернути на далекий схід і на полудне, до Персії.

Короткий історичний погляд росту й упадку української держави вкупі з визвольними змаганнями, що заховали ся в українськім народї аж до 19 віку й саме тепер простують знову до нового розвитку й дають докази великої жизненности, закінчив бесїдник дуже переконуючий виклад, якого вислухали зібрані з великим вдоволеннєм. *Др. К.*

Недуга посла д-ра Олесницького. Широко-відомий український дїяч і визначний політичний провідник др. Евген Олесницький дістав 24 марта нечайно атак у часї їзди трамваєм, котрим їхав припадково також дир. Литвинович. Автомобілем перевезено зараз д-ра Олесницького до його мешкання. В недужого явив ся др. К. Левицький і лїкарь, котрий успокоїв родину та приятелїв надїєю, що хорий поборе недугу й могтиме вернути до своїх зайнять. Лїкарі поручили д-рови Олесницькому безоглядний спокій і порадили перевезти його до санаторії. Др. Олесницький чув ся в останнїх часах дуже ослабленим наслїдком надмірного перепрацьования та жалував ся на неперестанний біль голови. Ще в пятницю брав участь у декількох нарадах. Сподїваємо ся, що висловлюємо бажаннє цїлої української суспільности, котра все високо цїнила працю нашого заслуженого дїяча, бажаючи хорому як найшвидше прийти до сил і повного здоровля.

О культурну поміч для українського населення зайнятих областей. З окупацією Холмщини й Волині повстав для нашої суспільности обовязок дати українському населенню тих земель як найбільше успішну поміч, — матеріяльну й культурну. Загальними справами орґанізації нових земель займають ся, як відомо, за спільним порозуміннєм „Союз визволення України“ й „Загальна Українська Рада“; переведенне подрібної акції на всіх полях мусить стати завданнєм ріжних національних товариств і орґанізацій в порозумінню з згаданими політичними репрезентаціями. Підготовленне українського шкільництва на зайнятих територіях узяли на себе товариства „Учительська Громада“, „Українське педаґоґічне Товариство“ та „Взаїмна поміч укр. учительства“, які утворили спільну комісію для українського шкільництва зайнятих областей. Комісія займаєть ся педаґоґічною стороною шкільної акції. Для технічних справ, звязаних з орґанізацією шкільництва й загально-просвітною роботою, відкриваєть ся Бюро культурної помочи для українського населення зайнятих земель. Бюро ставить собі за ціль збирати фонди на школи, старати ся про шкільні книжки й инші середники, біблїотеки для молодїжи й учителїв і ин. Які важні сї справи,— не треба окремо підносити. Зайняті землї потерпіли дуже в часї війни, — міста й села знищені, місцевої інтелїґенції лишило ся небагато. Конечна є скора й енерґічна поміч з Галичини та Буковини. Грошеві жертви пересилати на книжечку ч. 9888 „Днїстра“ (Львів, вул. Руська ч. 20); книжки, часописи й ин. можна складати в льокалї Бюра культурної помочи, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II п. — За Бюро культурної помочи: Др. Іван Крипякевич, Андрій Жук.

Панахида по Шевченкови. Дня 11 марта відправлено в Петербурзї в Казанськім соборі панахиду по Т. Шевченкови. Характеристичне для сучасних російських відносин, що Українцї мали спроможність пошанувати панахидою память свого найбільшого поета тільки в Петербурзї. Нема відомостей про звичайні Шевченківські панахиди на Україні.

Концерт українських кантів. Дня 21 марта мав відбути ся в залї купецького клюбу в Київі концерт, що складав ся з українських кантів (духовних пісень XVI століття, псальм, пісень лїрників і бандуристів). Хор складав ся зі студентів університету св. Володимира та студенток вищих жіночих курсів під проводом О. Кошиця. В програму концерту мали увійти канти Лисенка, Стеценка, Кошиця та Яциневича. Концерт мав бути інтересний з огляду на свою програму не тільки з музичного погляду (яко рід народньої музики), але також і тому, що подібний концерт відбуваєть ся в Київі перший раз. Канти входять у цикль концертів, які має улаштувати хор з обсягу народньої музики (колядки, канти, веснянки).

Перенесенне „дорпатського університету“ до Катеринослава. Катеринославський маґістрат постановив асиґнувати 1,500.000 рублїв на перенесенне дорпатського університету до Катеринослава. Проти сього перенесення виступив з острою статею відомий російський націоналїст, проф. А. Погодін, доводячи, що на півдні Росії й так уже забагато вищих наукових закладів і що дорпатський університет треба перенести до якогось з міст центральної Росії.

Нещасливий випадок з українським кобзарем Кожушком. Сими днями в Петербурзї на розї Знаменської вулиці та Гродненського переулку зайшов нещасливий випадок з слїпим українським кобзарем Г. Кожушком, котрий ще 2 марта виступав з великим успіхом на великім українськім концертї в залї Калашниківської біржі. Хотячи сїсти до воза трамваю, щоб поїхати в один будинок, де запрошено його грати на концертї, він попросив невідому йому жінку підвести його до трамваю. Жінка підвела його очевидно до самих шин, а трамвай, що надійшов саме, звалив кобзаря. Обливаючи ся кровю, Кожушко впав, держачи в руках своє єдине майно — кобзу. Потім він підвів ся та з великою трудністю дійшов до близької аптики, де дістав першу медичну поміч. У нього розбите плече й розсїчене лице, потерпіла також і невідлучна кобза. Кожушко позбавлений на довший час можливости працювати. Його матеріяльний стан дуже тяжкий. Доводимо до відома осіб, які захотїли-б помогти нещасливому кобзареви, його адресу: „Петербург, ріг Невського проспекту й Золотоніської вулиці, ч. 151, мешканнє 13“.

Українська мова в школах російської України. Земства деяких ґуберній російської України, як подають „Биржевыя Вѣдомости“, завели в місцевих народніх школах підручники з поясненнями в українській мові. Проти того запротестувала часть російських націоналїстичних орґанізацій. Сю справу розбирало недавно петербурзьке мінїстерство просвіти й рішило йти далї дотеперішньою дорогою. На гадку мінїстерства просвіти земства переступили свою компетенцію, українських підручників не можна допустити до російських шкіл і їх треба негайно усунути зі шкіл скрізь там, де їх уведено.

Запасна сотня У. С. С. у Відні. Всї Українцї, котрі мешкають тепер поза границями Галичини й Буковини, уроджені 1899 р. й ті, яких при дотеперішніх військових переглядах признано нездатними до служби при ц. і к. армії, можуть вступити до Українських Сїчових Стрільців. Речинець зголошування до тої сотні продовжено до дня 5 квітня 1916. Щоденно можна зголошувати ся в командї збірної станицї У. С. С. у Відні, XIV. Goldschlagstr. 108. Кождий неповнолїтнїй доброволець має принести позволенне від родичів або опікуна, а добровольцї, уроджені в рр. 1866 до 1897, мають принести посвідку, що досї не були признані здатними до військової служби. — Дмитро Катамай, комендант зб. ст. У. С. С. у Відні.

Відзначення Українських Сїчових Стрільців. Військовий хрест заслуги третього ступня з воєнною декорацією в признанню за хоробре поведенне супроти ворога одержав полковник Гриць Коссак. Військовий хрест заслуги третьої кляси з воєнною декорацією в признанню за хоробре поведенне супроти ворога одержав курінний отаман Василь Дїдушок. — Найвище признанне (signum laudis) дістали сотники Роман Сушко й Осип Яримович. Золотий хрест заслуги з короною на стяжцї медалї хоробрости одержав гр. кат. духовник У. С. С. Андрій Пшепюрський. Золотий хрест заслуги на стяжцї медалї хоробрости в признанню за знамените сповнюванне служби супроти ворога одержав санїтарний підхорунжий У. С. С. Микита Кологон. Позволено прийняти й носити нїмецьку воєнну медалю заслуги четареви Зенонови Сенютї, придїленому до 19-ої дивізії піхоти. За хоробре поведенне супроти ворога одержали срібну медалю хоробрости першого ступня: команданти чет: Юлїян Назарак, Антін Калинець і Антін Берегуляк (згинув). Срібну медалю хоробрости другого ступня одержали: санїтарний хорунжий Роман Гаванський, десятник Дмитро Бочан, підхорунжий Франц Істерович, підофіцер Дмитро Пизюк, стрільцї: Микола Лазарук і Михайло Будурович. — Бронзову медалю хоробрости одержали: четарі: Іван Іванець і Илько Цьокан, командант чети Іван Яремич, хорунжі: Василь Соловчук і Василь Панчак, десятники: Олекса Грабар, Илько Лоподчак і Іван Долинний, підофіцери У. С. С.: Дмитро Худобяк, Володимир Іванчук, Степан Кузьмович, Михайло Мокрий, Гриць Заячківський і Василь Сюпак; стрільцї: Микола Петрованчук, Іван Туровський, Володимир Лоєвський, Олекса Мацьків, Степан Григорук, Василь Остафійчук, Василь Сопель, Микола Стефанець, Луць Дейтук, Василь Сумарук, Микола Харинюк, Михайло Зварич, Іван Борчук, Микола Чарабурак, Федь Дмитерко й Іван Канач.

Відзначення Українських Сїчових Стрільців. Сотник У. С. С. Зенон Носковський одержав хрест заслуги 3 ступня з воєнною декорацією. Сотник У. С. С. Осип Будзиновський і четарі У. С. С. Антін Артемович і Богдан Гнатевич одержали найвище признанне (signum laudis) за хоробре поведенне супроти ворога.

Відзначення У. С. С. В корпуснім приказї полевого маршалка поручника Гофмана з 23 марта 1916, ч. 81, оголошено: I. За незвичайно хоробре поведенне перед ворогом піднесено четаря XI ранґи Романа Камінського (укр. улан. ескадрона) до X ранґи (K. u. K. AOK. K. No. 5735 v. 1916). II. Наділено срібною медалею хоробрости II кляси: підхорунжих Михайла Мінчака й Федя Мікуляка та ст. десятн. Трохима Янова. III. Наділено бронзовою медалею хоробрости: підхор. Осипа Даньківського, дес. Василя Беньківського, вістунів Семена Лисовича, Дмитра Гаврилюка, Гната Бандурку, Степана Григорука, Івана Гнїдя й Гриця Варшона, стрільців Дмитра Микитюка, Михайла Лашкевича й Антона Пущалівського. IV. Висловлено похвальне признанне корпусу: вістунам Олексї Кваснюкови й Іванови Моді, стрільцям Василеви Костинюкови, Томі Панькову, Михайлови Островерхови й Дмитрови Тїсточкови. Постій, дня 24. 3, 1916.

За полкову канцелярію *др. М. Новаківський, четарь У. С. С.*

До всїх інвалїдів Українських Сїчових Стрільців і Українських Гуцульських Добровольців з Буковини. Українська Боєва Управа утворила фонд інвалїдів Укр. Сїч. Стрільців і Буковинських Гуцульських Добровольців. Всї інвалїди мають подати свої теперішнї адреси до Боєвої Управи (Wien, XIV. Goldschlagstr. 108) та точні дати про свою воєнну службу, про відпущенне з неї та про теперішне своє зайнятте й доходи. Українська Боєва Управа по одержанню сих дат і документів суперарбітру від приналежних команд почне виплачувати постійну пенсію інвалїдам У. С. С. і Буковинських Добровольців. — Українська Боєва Управа.

Українцї в польських леґіонах. Всї Українцї, що знаходять ся тепер у польських леґіонах і хочуть перейти до Укр. Сїчових Стрільців, мають написати до Боєвої Управи (Wien, XIV. Goldschlagstr. 108) і подати своє імя й назвище та вияснити, чи добровільно вступили до польського леґіону, чи наслїдком помилки, підступу, чи примусу; де тепер служать, при котрій бриґадї, полку, компанії, цуґу; та подати свою точну адресу й долучити заяву, що хочуть служити при Українських Сїчових Стрільцях. — У. Б. У.

Ворог Румунів у Державній Радї. До Державної Ради покликаний один з чільних представників російської войовничої церкви архиепископ Серафим, який свого часу вславив ся переслїдуваннем румунської мови в церквах Бесарабщини.

Президия „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошнї обставини, зокрема про прояви українського життя.

Редакція просить полонених Українців присилати їй свої писання, вірші та статї.

Посмертна згадка.

Епископ Сотер Ортинський.

Саме тепер прийшла сумна вістка з Америки, що помер епископ Сотер Ортинський. В однім з найблизших чисел подамо докладнїйші дані про покійника.

Просимо всїх наших передплатників і прихильників відновляти передплату, висилати належитість за замовлені книжки й брошури, а також жертви на ціли „Союза визволення України“, для полонених Українців, Українських Сїчових Стрільців і т. ин. нашим чеком ч. 107.090.

Адміністрація.

Бібліоґрафія.

Osteuropäische Zukunft, ч. 6. Зміст: Проф. др. Фрех. Мінеральні скарби України. II. Донецький район камінного вугля; Тудіхум. Курляндія під господарським оглядом; др. Евген Левицький. Світова господарська полїтика центральних держав і війна; Шмід. Господарський центр нїмецького мужицтва в Росії; др. В. Ґрооз. Балканські краї й нїмецьке народне господарство; Записки (Австрійський оружно-братнїй Союз. Лист до „Східноевропейської Будучности“ з Володимира Волинського. Штундизм на Україні. Залїзна продукція на Україні. Праця над познайомленнем з Україною в Любеці); Бібліоґрафія.

Hermann Iacobsohn, Professor der Sprachwissenschaft. **Russlands Entwicklung und die ukrainische Frage.** Cassel, 1916.

Професор лїнґвістики Якобзон написав книжку про українську полїтичну справу. В своїй спеціяльности — лїнґвістиці — показав ся він неориґінальним і пішов за таким учителем, як Брікнер, у своїй неспеціяльности, в полїтиці — показав ся він ориґінальний у парадоксах. Професор лїнґвістики хоче піднести свій голос перестороги до тих багатьох своїх земляків, „збаламучених аґітацією австрійських Українців“. Не треба одначе приписувати авторови якоїсь спеціяльної злоби супроти нас, — під тим оглядом він не пішов за своїм учителем Брікнером, — матеріял зібраний зовсїм обєктивно, одначе тим дивнїйше виглядають парадоксальні конклюзії. Мимоволї маєть ся вражіннє, що якась високо-полїтична, між рядками укрита тенденція інспірувала сього нефахового полїтика. Не дрібна злоба проти „майже“ неістнуючої нації...

З белєтристичною зручністю переходить автор спершу історію всїх „російських племен“, а потім спеціяльно „Малоросії“. Зраджує при тім нахил до історичної пікантерії — й тим треба виправдати екскурси на три сторінки про те, як мили ся колись давнїми часами Скандинавцї. Перейшовши історію „Малоросії“, звертаєть ся автор до критики проєкту самостійної української держави. Хоче доказати, що нема в „російській Малоросії“ даних, які своєю внутрішньою силою перли-б до утворення самостійної держави („Voraussetzungen, die von innen heraus zur Ausbildung eines solchen Staates drängen“), а тимчасом його доказ звучить: не конче потрібно відривати Україну від „великої Росії“... Бо от напр. питанне мови. На погляд автора українська мова діялект московської (чи відома авторови думка петербурзької Академії?), але все-таки наука в московській мові спиняє на думку автора сильно розвиток освіти на Україні. Та се нїчого не значить, — Українець з Москалем можуть від біди порозуміти ся (ст. 40), — отже: не треба відривати України від великої Росії... Дальше говорить автор про расову відразу між Українцями й Москалями та доходить до такого погляду: „Відраза є велика, особливо в пограничних областях, одначе не така, щоб її не перемогти“ (стор. 41). Отже треба перемогти — для добра великої Росії... Дальше говорить автор про економічні відносини. На погляд автора Україна і під сим оглядом звязана з Росією, бо остання служить для неї ринком збуту. Одначе тут він уже трохи більше ласкавий: через зміну уґрупованя державних відносин може ся справа якось залагодить ся.

На кінцї своїх арґументів наводить один, який своєю парадоксальністю переходить усї инші: в новій українській державі повстане на гадку автора москвофільська партія, яка буде тяжіти до Росії... Як приклад наводить автор давнї русофіль-

ські тенденції в Галичині. Але-ж усякі такі ґравітаційні тенденції повстають тільки там, де нація не має власної державности — і в сусідній державности (яка їй більше обіцює) шукає захисту й опіки. На самім кінці застановляєть ся автор над внутрішнім значінням українського питання в Росії. Чому Росії конче асимілювати Українців? Аби здобути чисельну перевагу в державі, щоб мати тих старанно автором обчислених: 66.8%. Майже бачить ся між рядками тихе виправданне такої „конечної“ акції. Автор одначе має надію, що знайдуть ся врозумілі Великороси, які й бідним „Малоросам“ позволять розвивати їх бідну культуру. А тепер ще декілька слів про сю високополїтичну, між рядками укриту тенденцію. Чи не бачить автор у сильній Росії з 66·8% пануючої нації будучого союзника проти страшного John-a Bull-a?

Др. Н. Гаморак.

Виказ жертв

на полонених Українців:

грішми: д. Н. Дячишин, Баналюка, 40 К; о. Іван Кипріян, Немирів, 5 К.

книжками: д. Мартин Пожарський — 32 кн. „Літер.-Наук. Вістника“ за рр. 1910—12; др. К. Трильовський, 6 бр. і „Сїчові Вісти“ за р. 1912—13; о. Антін Федоряк, Тїсна, 6 бр., 1 калєн., „Неділя“ за рр. 1911—12, „Здоровлє“ за рр. 1912—14 і „Еміґрант“ за 1914 р.

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дуже дальших, щедрійших, бо просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, можемо тільки в дуже малій части вдоволити.

*

Виказ жертв на Українське Сїчове Військо.

На сю ціль надіслали до „Союза визволення України“ в лютім: Ол. Гошовський 55 К., Читальня „Просвіти“ в Колоколинї-Букачівцї 50 К., Яр. Кирилюк (виграний заклад) 20 К.; Мих. Конюшецький 20 К., Ф. Моравський 10 К., Ів. Одовічук 10 К., Вас. Лукіянів, кадет, Коблєнцшльос, 6 К., Ф. Онуферко 4 К., Р. Жуковський 21.30 К. як складку оселї виселенців у Вольфсберзї в Каринтії по 2 К.: Т. Вартошко, В. Басараб, П. Туз, Д. Якимишин; по 1 К.: Д. Василина, Ів. Гвоздецький, В. Левосюк, М. Малїборський, Н. Томин; О. Патуля 80 сот., В. Вишневецький 60 сот.; по 50 сот.: Т. Гавриленко, Ів. Кущ; по 40 сот.: В. Гладун, П. Зазуля, Т. Курилович, Гр. Лоус, В. Перень, Т. Рурак, М. Сабадаш; В. Костик 30 сот.; по 20 сот.: М. Бабюк, М. Бразнюк, С. Бучма, Ів. Василина, В. Войтович, Як. Крох, Т. Лабаш, Андр. Мокрий, Ів. Пака, В. Петруняк, М. Попадюк, В. Совак, Ст. Чопик; по 10 сот: Ст. Бурмич, В. Матвіїв.

Коштом і заходом Загально-Української Культурної Ради, яка заспокоює духові потреби українських збігців у часї війни, а особливо на еміґрації, появили ся ось такі видання:

1. **Б. Лепкий**: „З великих днів“ — В борбі за волю. Літературна збірка з ілюстраціями. Ціна 30 сот. Зміст: Олександер Колесса: Засьпів, Олесь: Як прекрасна царівна, Б. Лепкий: Михайло Павлик, П. Карманський: Ой, не будїть його, Б. Лепкий: Поезія, друже, всюди є, І. Б. Українські Стрільці під Галичем, В. Пачовський: Сїчовим Стрільцям, Незвісний: Жовнярська думка, Б. Лепкий: Остання, Олесь: На чужинї, Б. Лепкий: Сльози, Олесь: На цвинтар сумно не ідїть.
2. **Філ. Колесса**: „Воєнні Квартети“ на мужеський хор. Присьвята Українським Сїчовим Стрільцям. Ціна 2 К. Зміст: О. Маковей: Пісня Сїчових Стрільців, Б. Лепкий: Тим, що упали, В. Щурат: Думка на чатї, О. Маковей: Жовнярські похорони, Мотив народної пісні: Червона калина, Б. Лепкий: Журавлї.
3. Свящ. **Ол. Коренець**: Молитвенник для Українців-жовнірів католиків. Ціна опр. 1 К. Напрям патріотичний-український.
4. Др. **В. Щурат-Філярет Колесса**: Жовнїрські пісні О. Ю. Федьковича, з нотами. Ціна 40 сот. Зміст: Австрийський гимн народний, Ще не вмерла Україна, В. Щурат: Гуцульський поет, Марш на Італію, Кельнер-Марш, Під Маджентов, Наш цїсар, Наша фана, До бою, Виправа в поле, Нічлїг, Нічлїг під Касано, У Веронї, Думка, Три стрільчики, Рекрути, Жовняр, Ударили тамборики, Гоя, пане, ти наш.

Лагодять ся до друку:

1. Під чужим небом. Оповіданє з житя наших переселенців.
2. **Богдан Лепкий**: Тим, що упали. Збірка поезій.
3. **Богдан Лепкий**: Український сьпіваник з нотами.
4. Слово о полку Ігоря в перекладах Т. Шевченка, Максимовича, Мирного, Лепкого, Щурата й ин.

Згадані книжки набувати можна по означеній вище ціні за попереднїм надісланнєм грошей у канцелярії Загально-Української Культурної Ради, Відень, VIII, Strozzigasse, 32/12.

На переломі. Памяткова книжка Союза визволення України з додатком календаря на роки 1916 і 1917. Під сим заголовком вийде протягом квітня, найдалї в перших днях мая ілюстрована книжка в обємі понад 25 аркушів (звичайної вісїмки) з дуже багатим змістом, який в першій мірі має на ціли національне українське освідомленне. Книжка тривкої вартости. Можна згори сказати, що хто тільки побачить сю книжку, купить її. Тих, що книжку замовили, просимо не нетерпеливити ся, бо в Віднї при видаванню українських книжок приходить ся поборювати великі технїчні трудности. Ціна книжки, хоч кошти друку величезні, не велика — всього 2 К. Наші інституції, видавництва й підприємства повідомляємо, що книжка друкуєть ся в числї двадцять тисяч примірників і радимо в їх власнім інтересї поспішити з надісланнєм оголошень. Ціна оголошень: за цїлу сторону 90 К., за пів сторони 50 К., за чверть сторони 30 К.

Зміст: Др. Евген Левицький. Листи з Нїмеччини. IV. — Н. В. З румунських голосів про українську справу. — Микола Троцький. В Думі й поза нею. — —к. За тиждень. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Иорданський опирь. — А. Бабюк. Тернова доріжка (Із спогадів У. С. С.). — І. Н. Дещо з життя австрійсько-угорського 24 полку піхоти. — З народньої словесности галицької України в часї війни. — Свій. З Володимира Волинського. — Лист до „Союза визволення України“. — Нїмецька преса про українську справу. — Вісти: Президія З. У. Р. в архикн. Фридриха. Східноевропейські питання. Недуга посла д-ра Олесницького. О культурну поміч для укр. населення зайн. областей. Панахида по Шевченкови. Концерт укр. музикантів. Перенесенне „дорпатського університету“ до Катеринослава. Нещасливий випадок з укр. кобзарем Кожушком. Укр. мова в школах рос. України. Справи У. С. С.: Запасна сотня у Віднї, відзначення, інваліди, перехід з польських леґіонів. Ворог Румунів у Державній Радї. — Посмертна згадка. Єпископ Сотер Ортинський. — Бібліографія. — Виказ жертв для полонених Українців і У. С. С.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Віднї.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редагує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телєфон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 29—30. Відень, 9 квітня 1916. Ч. 89—90.

Купуйте альбум краєвидів і типів України. Ціна 2 К.

Нова Европа.

Найважнїйшою полїтичною подїєю від довшого часу є мова, яку мав дня 5 квітня канцлер Нїмеччини Бетман Гольвеґ у райхстаґу про воєнні цїли Нїмецької Держави. Щодо форми та змісту се одна з найважнїйших і найкращих промов, які коли виголошено в нїмецькім парлямєнтї. Своїм незвичайно поважним тоном, будовою, степенованнєм, переконуючою силою гідна ся промова першої своїм становищем нації на світї — нїмецького народу. Канцлєр Бетман Гольвеґ робив тільки висновки з досї довершеного. З проволїканнєм війни стають і щораз більші воєнні цїли Нїмеччини.

Хоч про українську справу не згадав канцлєр нї словечком, для Українців усе-таки є декілька цїкавих моментів у промові канцлера. Найважнїйшим з тих моментів є передовсїм підчеркненнє, що територій, зайнятих від Росії, не звєрне вже Нїмеччина давнїй властительцї. Війна Нїмеччини з Росією се війна за визволенне поневолених народів з царського кнута. Канцлєр говорив про розвязку польського питання в порозумінню з Австро-Угорщиною, про невідданнє реакцїйній Росії визволених народів між Балтійським морем і волинськими болотами, бо сї території має Нїмеччина вже в руках. Передчасно було-б говорити про розвязку українського питання, коли 19 двадцятих української території лишило ся поки-що під російським пануваннєм. У словах: „Коли наші (центральних держав) вороги бажають щораз дальшого вигублювання людей і нищення Европи, се їх вина. Ми поставимо нашого вояка й до щораз сильнїйших ударів відпочине наше плече“ — бачимо заповідь, здаєть ся, останньої фази великої війни, сподіваємо ся, фази війни, що принесе в своїм наслїдку визволенне України.

Більшість фронту центральних держав проти Росії находить ся тепер на українській землї. Сьогодні легко Нїмеччинї доконати те, що неможливим уважав Фридрих Великий. А саме в його писаннях стрічаємо нарїканнє на те, що не можливо розбити Росії, бо се може стати ся тільки з України, а туди задалека й затяжка дорога. А й Наполеон побачив на острові св. Олени свою помилку, що з Східних Прус ішов на Москву, а не з України.

Нову Европу зродить війна. Стан зперед війни змінить ся в багатьох точках. Має се бути Европа мирної працї. „Мир, який має скінчити сю війну, мусить бути тривким. Він не сміє бути зародком нових воєн, але мусить містити в собі завязки остаточного мирного упорядкованнє европейських справ“ — сказав канцлєр. Значить, він виключає повстанне якогось новотвору, де були-б можливі сербсько-македонські відносини.

Сподіваємо ся, що в тій новій Европі, про яку говорив канцлєр, і Українцї будуть господарями у власній хатї. Висловлюючи сю надїю, ми підчеркуємо ту певну правду, що по втратї Польщі, нїмецького й литовського елементу Росія стане ще більше сконсолїдованою. Росія стала сильною по прилученню України, Росію можна розбити тільки тодї, коли відірветь ся від неї Україну. Отже зранити Росію можна тільки на українській території, відпихаючи її від Чорного моря. І центральні держави, а передовсїм Нїмеччина, повинні зрозуміти сю правду з огляду на власні життєві інтереси.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

Всеросійський нелад.

Втрати Росії в мінїстрах війни не стоять у жаднім віднощенню до її втрат у людях, але вони в усякім разї незвичайно високі: від початку війни Росія має вже третього мінїстра війни. Причин до уступлення Поліванова було так багато, що досить трудно вияснити, які з них безпосередньо причинили ся до його уступлення. Остання російська офензива на північнім фронтї, спричинена очевидно роспучливим положенєм Французів під Верденом і подиктована без сумнїву з Парижа й Лондону, забрала таку масу жертв з російського боку й дала такі сумні наслїдки для Росіян, що уступленнє Полївапова цїлком добре можна-б було з'ясувати скінченнєм сеї офензиви. А позатим і процес Сухомлїнова дав матеріял, що сильно компромітує Поліванова. Напади лїберальних послів у Думі, направлені проти цїлого правительства, не минули, розуміть ся, і мінїстра війни. Без особливої потреби правительство не жертвувало-б мінїстра, котрий займає найбільш відповідну в часї війни посаду, тим більше, що Полївапов користував ся особливим особистим довірєм царя і був ще недавно кандидатом на посаду премєра та ролю всеросійського диктатора. Але Полївапов, як то кажуть, перестарав ся, жадних успіхів на полї бою не осягнув, винищив тільки країну на дальші воєнні підготовання і стягнув такі маси мужчин, яких анї вивчити, анї узброїти він не міг, що в Росії вибухла вже грізна господарська кріза й майже половина нив лишила ся необробленою. Се все разом і зробило становище Полївапова в мінїстерстві неможливим.

Його наслїдником призначено Шуваєва, інтенданта, бо предметами споживи та одїжю російське військо було нїби-то лїпше забезпечене нїж мунїцією. Оскільки інтендант покажеть ся лїпшим від инших категорій російської армії, покаже найблизша будучність, але така часта зміна російських мінїстрів війни в усякім разї показує, що не лиш мінїстри, а й цїла російська система або, лїпше сказати, безсистемність і безладдє винні в російських поражках, а про зміну системи й далеко йдучі внутрішнї реформи в Росії очевидно поважно не думають.

Та се не перешкоджає Росіянам домагати ся реформ і говорити про них поза Думою і в Думі. Напр. з'їзд воєнно-промислових комітетів, головними провідниками котрого були представники великих підприємств, висловив ся за переглядом виборчого закону до Думи в дусї демократизму, за відвічальне мінїстерство, за негайну амнестію та рівноправність націй. Сї домагання, як твердить російська преса, мають тим більше значіннє, що вони походять з уст торговельно-промислової буржуазії.

А в Думі провадили ся дебати про місцеву самоуправу; лїберальні промовцї доводили необхідність демократизації виборчого права до інституцій міської самоуправи та заведення й розвитку дрібної земської одиниці на селї, так званого „волосного земського" самоврядування. Промову Чхенкелї в сїй справі перервав голова Думи, а її опублїкованнє заборонено.

Практичних наслїдків сї дебати не матимуть, бо Державна Рада та правительство, одобреннє яких потрібне для переведення кождого закону, поставлять ся до поширення й демократизації орґанів місцевої самоуправи неприхильно. Тим більше будуть вони противити ся переведенню сеї реформи на Українї, бо тут чим близше якась інституція до народу, тим сильнїйший у нїй український елемент. У повітових земствах Українцї напр. сильнїйші нїж у ґубернських, а у волосних земствах вони були-б певно ще сильнїйшими нїж у повітових.

Зрештою і в самій Думі сї проєкти стрінули досить сильну опозицію з боку правих, які в особі Маркова II й инших заявили, що війна не є відповідним часом для переведення реформ.

Починаєть ся розвал і в самім поступовім бльоцї. В справі удїлення якихось горожанських прав Жидам октябристи та праві націоналїсти не захотїли голосувати разом з більшістю бльоку та причинили ся тим самим до повстання поважної внутрішньої кризи в поступовім бльоцї. Се сильно утруднить боротьбу бльоку з правительством, а може навіть повести й до цїлковитого розкладу поступової більшости Державної Думи. А се певно збільшить і загально-російський нелад.

М. Троцький.

Процес російських шпіонів у Софії.

Сензацією дня тепер у Софії процес російських шпіонів. На лаві обжалованих засїли: Зеленоґоров, резервовий підполковник і бувший заступник посадника Софії, Силянов, македонський революціонер і рівночасно редактор часописи „България", орґану цанковістів, крайнїх русофілів, др. Списаревский, письменник, Пруткин і Сахаров, капітани торговельного пароходу „Борис" і „Цветков купець".

Се не звичайний процес о шпіонажу. Се великий акт обжалованнє проти Росії. Процес відкриває цїлком ясно наміри та пляни російського царизму щодо Болгарії зперед часу, як вона перейшла на сторону центральних держав. Процес виказує з одного боку, як Росія приготовляла ся окупувати чорноморські береги Болгарії, а передовсїм її пристанї Варну та Бургас, а з другого боку демаскує болгарських русофілів, що готові були продати свою незалежність і замінити Болгарію на російську провінцію.

Всї обжаловані русофіли та все-таки треба їх подїлити. Пруткин і Сахаров се звичайні креатури, що „працювали" за гроші, не такі инші. Ті инші се здеморалїзовані та заслїплені маняки-царофіли, що не продали ся тільки за гроші. Вони радо вступили в ряди царських шпіонів, вірюючи, що таким робом найкраще прислужать ся російській полїтицї в Болгарії. Їх гаслом було прилученнє Болгарії за всяку цїну на сторону Росії, бо тільки там забезпеченнє судьби Болгарії.

І тому др. Списаревский і Силянов боронять пером становища тутешньої російської полїтики, тому й заступник посадника Софії Зеленоґоров ілюмінує й прикрашує прапорами городську думу на вістку, що впав Перемишль. Правда, Перемишль союзники скоро відобрали й городську раду в три днї по сїй демонстрації розігнали, а нові вибори викинули Зеленоґорова та цїлу русофільську клїку з управи міста. Та

не дивниця, що ті маняки, правда, й підкуплені, не вагають ся на судї прибирати навіть поз буцїм-то геройських-мучеників, що, мовляв, „вони робили се для добра Болгарії“, а се може й було найприкрійшою та найбільше огидною хвилиною в сїм процесї.

І тут саме головний момент того процесу. Тут не судить ся тільки сих декількох зрештою малих людей (ті великі були більше хитрі від них), але судить ся цїлу дотеперішню систему російської політики в Болгарії та її слїпі оруддя — болгарських русофілів. І ся система виступає тут у цїлій своїй злочинній і препоганій наготї. Ми бачимо, що між сею леґальною російською політикою і звичайним бандитизмом дуже мала ріжниця, або й нема зовсїм. Вона змагала весь час до того, щоб вільний незалежний болгарський народ віддати на поталу російського царизму.

І не дивниця, що вона не могла послугувати ся иншими засобами, як брехнею, клеветою, підкупами, атентатами та ганебними злочинами. Се стверджує і вся історія політичного життя Болгарії від її визволення. Зараз у перших днях волї прислала тут Росія не те, що дїйсно гарне було в неї, не прислала культури Чернишевських, Добролюбових Бєлїнских, Герценів, бо вона-ж їх висилала, але в инший бік, в казамати Петропавловської кріпости або сибірські тайґи. Нї, вона того прислати Болгарам не могла. Зате прислала вона їм ґенералів і жандармів. Вона своєю „доброю маминою“ рукою дала їм се, чим вона ущасливлювала свій власний і инші поневолені їй народи. І почала Росія „порядкувати“ в Болгарії, як у себе вдома. Скасували конституцію, скасували всї вольности та свободи, одним словом запанував жандармсько-реакційний режім, а головними помічниками були тодїшні болгарські русофіли, т. з. консерватисти. В 1886 р. вигнала Росія при помочи своїх куплених наймитів князя Олександра Батенберґа, улюбленця болгарського народу, а пізнїйше йде знову цїлий ряд злочинних атентатів, хочби згадати великого Стамбулова, а в якийсь час потому його приятеля мінїстра Петкова, батька сьогоднїшнього мінїстра просвіти.

На площі перед „Народнїм Собранєм“ стоїть великий памятник російському цареви освободителеви, а недалеко при нїм мавзолей кн. Батенберґа, що хоч по смерти вернув до своєї так дуже коханої Болгарії, а далї прегарна алея з чарівною панорамою Вітоши. На серединї алеї камяний стовп з написєм та датою. Тут упав мін. Петков під ударами царських посїпак. На маленькім клаптику землї аж три такі сильні та переконуючі картини російської політики. І хоч ся злочинна система не увінчала ся нїяким успіхом, з хвилиною вибуху европейської війни Росія покликала до життя весь свій апарат, щоб славянська Болгарія не сидїла з заложеними руками, коли обявлено війну цареви-„освободителеви“ малих народів.

І закипіло житте. На поміч кинула ся вся русофільська опозиція, щоб прикувати Болгарію до ридвану російського самодержавця. І почали ся протести, манїфести, наради, деклярації русофільських менерів від крайнїх цанковістів аж до широких соціялїстів включно. І в тім часї з'являєть ся російський морський аташе Яковлєв і в російськім посольстві в Софії орґанїзує шпіонську банду та при її помочи студіює береги Варни й Бургасу та їх укріплення, щоб могла ними заволодїти російська воєнна фльота.

Не заложили рук і російські кореспонденти, як бувший с-дек Язвицкий-Верус, що виписує плюгаві статї в „Утр-і Росії“ про Нїмців, Турків і Українців, котрі не хочуть пустити Болгарії стати по боцї матушки Росії. Так Язвицкий-Верус ударяє головним робом на Українців, яким присвячує найбільше місця в своїх кореспонденціях. Софія по його гадцї головний центр українського мазепинства, тут головно дїлає „Союз визволення України“, тут видає шкідливі для Болгарів газети та брошури, а відпоручник „Союза“ золотом, яке дістав від Гінденбурґа й Ґольц-паші, перекуповує болгарських горожан. Йому помагає й одна тутешня русофільська газета, що жадає в вступній статї видалення делєґата „Союза визволення України“ до 24 годин з границь Болгарії. Знову другий кореспондент, бувший с-р Вікторов-Топоров (знаний ще яко такий із своїх виступів у Львові), описує зворушливим способом, як тепер уся Росія стала на боцї правительства до боротьби проти „дикого Ґерманця.“

Та Болгарія стала по боцї центральних держав, Язвицкий-Верус виїхав до Росії і до 24 годин з нелеґального став леґальним, Вікторов-Топоров вибрав собі все-таки Італію, а помічники Яковлєва сидять тепер на лаві обжалованих.

Їх боронять усї майже менери русофільських орґанїзацій, між ними Малїнов, бувший мінїстер, голова демократів, др. Данєв, бувший мінїстер, і Лоцканов, бувший мінїстер, син котрого тепер у російській армії разом з Радком Димітрієвим. Вони боронять із усїх сил, бо розуміють добре, що тут не розходить ся о голови сих декількох людей, але що сей процес є рішучим ударом для цїлої русофільської політики в Болгарії.

Софія, 28 марта 1916.

Др. Лев Ганкевич.

Румунська соціяльна демократія та війна.

Після вибуху всесвітньої війни Румунїя опинили ся поміж двома огнями. На початку війни вона не могла прилучити ся до жадного з двох таборів, які взаїмно поборювали ся. Румунська політична та громадянська думка роздвоїла ся. Більшість загалу симпатизувала з почвірним порозуміннєм. Прихильники сього напряму вели безоглядну демаґоґічну аґітацію проти центральних держав, яку мотивували патріотичними прямуваннями задля здїйснення національного ідеалу, себто з'єднання румунського народу та землї. Меншість румунського народу була настроєна виразно проти Росії. Головним арґументом її пропаґанди була Бесарабія й безпросвітня доля тамошнїх Румунів, національно пригноблених російським царизмом „nec plus ultra“.

Осередком сеї течії був „Союз визволення Бесарабії“ (Liga pentru Liberarea Basarabie), одним з головних робітників в якій був приятель Драгоманова, щирий прихильник української справи, Замфір Арборе. Накладом сього Союза вийшла його брошура „Liberarea Basarabiei“, в якій дуже цїкаво й інтересно з'ясовано історію та сучасне положенне сеї країни й її румунської людности. Далї накладом Союза вийшла дуже добра брошура „Дїґіша“: „Sub jug străin“ (В чужім ярмі), в якій незвичайно пля-

стично й докладно змальована вельми тяжка доля бесарабських Румунів.

Румунське правительство, опинивши ся в критичнім положенню після вибуху війни, вибрало наразі вигідну ролю вижидання, умовної невтральности. Одначе в румунськім громадянстві є одна течія, котра від самого початку війни категорично висловила ся й енергічно обстоює та пропагує думку абсолютної й безумовної невтральности Румунії в сій всесвітній війні. Маємо на гадці румунську соціяльно-демократичну партію та зорганізований під її прапором румунський пролєтаріят. Вона, одна з наймолодших галузей соціялістичного інтернаціоналу, є одним з найвірнійших і найконсеквентнійших оборонців його ідеольогічних засад і становища щодо війни. Будучи малесеньким острівцем на розбурханім морі політичних хвиль Румунії, румунський соціялізм імпонує твердою певністю своїх ідеольогічних засад і ще більше своїм непохитним тактичним становищем щодо війни, яке так різко відріжняєть ся від націоналістично мілітарного захоплення буржуазних сфер румунського громадянства. Можна без пересади сказати, що все життє румунської соціяльної демократії тепер зійшло тільки до одного: за кожду ціну не допустити, щоб Румунія активно вмішала ся у всесвітню війну, або — позитивно формулуючи її основне завданнє й мету в часі війни — домагати ся того, щоб Румунія офіціяльно висловила ся про абсолютну й безумовну невтральність.

Пропаґанді сього становища спеціяльно присвячений партійний орґан румунської соціяльної-демократії — „Lupta“ (Боротьба) колишня: „Romînia Muncitoare“ (Робітнича Румунія). Заміну назви зроблено вже в часі війни й є вона, мовляв, символічною манїфестацією румунського народу проти війни. Румунська соціяльна-демократія не обмежуєть ся одначе тільки на неґативну пропаґанду й дїяльність проти війни; вона має свою позитивну програму полагодження румунської справи, а саме в звязку з інтеґральним полагодженнєм балканського питання загалом. Бо завданнєм „Luptae“ є не тільки поширювати думку невтральности Румунії, але й пропаґанда думки федеративної балканської республики, в чім бачать одиноке полагодженнє балканського питання румунські соціялїсти, а подекуди й инші соціялїстичні партії на Балканї. На анонсах „Luptae“ читаємо иноді: Задля пропаґанди думок невтральности й федеративної балканської республики поширюйте скрізь часопись „Lupta“.

Ся пропаґанда ведеть ся головно при помочи живого й писаного слова. Отже її формами є: журналїстичні статї, аґітаційні публїкації та збори. Задля пропаґанди друкованим словом румунська соціяльно-демократична партія заснувала популярну народню „противоєнну бібліотеку“ („Biblioteca Antirăzboïnica“), в якій у першім (1915) році вийшли чотири аґітаційні брошури: 1. Війна, 2. К. Р. Війни (причини, наслїдки та кінець), 3. М. Бужор, Европейська війна та соціяльна демократія, 4. Дурні обманцї та шахраї. Крім сього вийшов у сім видавництві ще стеноґрафічний протокол торішнього букарештського сїчневого противоєнного віча, на якім промовляли ватажки румунської соціял-демократії, формулуючи та вияснюючи неґативне становище партії щодо війни. В резолюції, котру ухвалено на сім вічу, провідні думки румунської соціял-демократії в сій справі з'ясовано таким робом: повне право кождого народу на волю та незалежність, категоричний протест проти румунського націоналїстичного імперіялїзму й особливо проти демаґоґічної аґітації акціонїстів і відповідних „Лїґ“; потім рішучий протест проти ризиковної й авантурничої правительственної політики на два фронти та домаганнє, щоб уряд висловив ся про абсолютну та безумовну невтральність Румунії. Крім того в резолюції висловлено ще декілька домагань внутрішньо-політичного характеру, які не торкають ся війни.

Обидві вище згадані брошури про війну мають насамперед теоретичний характер. Вияснюють істоту війни, її походженнє та розвиток у звязку з істнуючим капіталїстичним суспільним ладом. З'ясовують потім ролю буржуазії в них, особливо-ж буржуазної преси, котра цькує й підюджує до війни, при чім у брошурі К. Р. зроблена вельми цїкава характеристика продажности румунської буржуазної преси (пор. ст. 11 - 12).

В розділї про відношенне соціялїзму до національної справи, автор (К. Р.) висловлюєть ся проти її полагодження военним шляхом, бо се анї не певне, анї не тривке. „Нашою метою є — додає він — визволенне персональне, при чім не анектуєть ся території.“ Далї в сій брошурі мотивуєть ся необхідність балканської федеративної республики, котра потрібна „задля економічного розвитку кождої балканської держави“ (ст. 28). Автор другої брошури про війну, Бужор теоретично уґрунтовує постулят невтральности Румунії в сій війні, спеціяльно звертаючи увагу на те (ст. 9-10), що він не є виключно соціялїстичним вузько-партійним домаганнєм, але зовсім відповідає, як історичним традиціям Румунії, так і сучасному її положенню. Він остерігає перед авантурничим втрученнєм Румунії до всесвітнього пожару, бо се може скінчити ся дуже фатально для Румунії: через те бо буде загрожена, як її державна суцільність, так і політична самостійність. Хиба не можемо накликати на себе нову Бесарабію або Буковину — пояснює Бужор сю свою думку. Загалом його брошура написана в дуже радикально-революційнім тонї. В нїй чути відгомін настрою та постанов базельського конґресу.

Румунська соціял-демократія певно та непохитно держить ся свого неґативного становища щодо війни. З газет відомо, що в кождім моментї, коли невтральність Румунії є під сумнївом, вона енергічно та рішуче виступає на її оборону.

Одначе в політичним життю Румунії вона не є тим впливовим чинником Румунії, щоб у критичнім моментї тільки власними силами запобігти тому великому нещастю, проти котрого вона так безоглядно бореть ся від початку війни. Та коли отже Румунія стане око в око перед своїм „Schicksalfrage“ й коли евентуально всесвітня хуртовина пірве її у свою безодню, румунська соціял-демократія певно буде безсильна запобігти тому, як не могли сього зробити й її товаришки в инших країнах.

Через се одначе анї трохи не зменшить ся велике моральне значінне її становища супроти війни.

Н. В.

За тиждень.

(Воєнні події. — Століття аеротехніки. — Закінченнє паризької конференції. — Рух у Португалії. — „Зужитте“ військових провідників по сторонї почвірного порозуміння).

Боротьба за Верден поступає давнїм, повільним і утяжливим способом усе-таки вперід. Так, як і в попередньому тижнї, роблять нїмецькі війська приступи головно на західнім березї Маси. Тут узискали вони поважні успіхи, здобули укріплене село Малянкур (Malancourt), при чім впала в їх руки більша скількість полонених. На східнім березї Маси здобули Нїмцї укріплення коло села Во (Vaux), зрештою на сїм березї ріки, де спочатку розіграли ся такі завзяті бої, тільки артилєрійський огонь. Анґлїйські війська в Фляндрії пробують час до часу помогти своїм товаришам зпід Вердену, одначе все зі злим висліґом. Також Італїйцї не мають щастя в своїй новій малій офензиві, яку почали від декількох днїв. Фронт над Сочею не змінив ся через сї приступи нї трохи, — при однім такім приступі на ґорицький причілок попекли собі Італїйцї руки й лишили 350 полонених у руках Австрійців.

Російська офензива, яка почала ся в перших днях марта, закінчила своє житте. Не зважаючи на великий вклад сил і відоме, властиво російське нешанованнє людського життя, російські війська не вдїяли нїчого й лїнїя армії Гінденбурґа зістала ся з дуже дрібними змінами на тім самім місцї. По обчисленню нїмецького ґенерального штабу брало участь в отсїй офензиві коло 30 дивізій, значить, менше-більше 500.000 людей. По всякій правдоподібности стратили Росіяне в сїй битві коло 140.000 жовнїрів.

Читач теперішнїх воєнних звідомлень зачинає відчувати щораз більше, що живе в столїттю ґенія технїки. „Австрійські летуни над Валоною“ . . . „Завзяті воздушні бої у східній Галичинї“ . . . „Напад цепелїнів на Лондон“ . . . „Напад цепелїнів на східне побереже британського півострова“ . . . Перший, другий, третїй, четвертий . . . День за днем, чи то — нїч за нїчю. Бо отсї воздушні кольоси, цепелїни, потрібують конче нїчної темряви й доброї анґлїйської мряки, щоб безпечно виконувати свої грізні операції. А се операції, які служать не тільки на те, щоб збудити John-a Bull-a з солодкого сну. Се справдї мілїтарні операції. Цепелїни розбивають ворожі батерії, корабельні доки, мілїтарні фабрики, затоплюють кораблї . . . Британський півострів відчув у сїм тижнї може перший раз дуже виразно грозу війни . . .

Вже в часї своїх відвідин у Римі сказав французький мінїстер-президент Бріян: Мусимо поставити прінціп одного фронту на всїх воєнних теренах. Значить, і воєнна акція почвірного порозуміння має стати одноцїльною. До таких висліґів дійшла і паризька конференція, закінчена палкою промовою Бріяна та добрим снїданнєм у президента Пуанкаре. Одноцїльність мілїтарної, економічної та дипльоматичної акції — се офіціяльний висліґ конференції, поданий до відома загалу аґенцією Гавас. Але чи не зостануть ся отсї гарні рішення конференції тільки рожевою теорією, яка не потягне за собою нїяких практичних наслїдків? Дотеперішнї політичні та мілїтарні події дають нам як найбільше право вірити в безуспішність паризької конференції. Почвірне порозумінне має, правда, одну спільну цїль — побіду центральних держав, — одначе партикулярні інтереси поодиноких держав нераз так голосно добувають ся наверх, що заглушують зовсїм гармонїю „одного фронту“. Чи не впадає се в очі, що не зважаючи на те, що Французи переживають гарячі днї під Верденом, анґлїйські війська з найбільшим спокоєм сидять у своїх ровах у Фляндрії й не старають ся облекшити положення своїм приятелям? А скільки разів старали ся дипльоматичні круги почвірного порозуміння спонукати Італїйців вислати війська на инші фронти, — з яким висліґом, відомо. І тепер, у часї паризької воєнної ради, заявив граф Кадорна з жалем, що своїх військ рушити не може. Так само стало тепер відомою річю, що італїйські інтервенціонїсти, які на початку парляментарних засїдань так сильно домагали ся війни з Нїмеччиною (що, розуміється ся, піднесло-б одноцїльність акції почвірного порозуміння), спустили зовсїм з тону. І тому Саляндра й Сонїно не пішли в дураки. Рожеві теорії, голошені на паризькій конференції стоять у противенстві до теперішньої довгомісячної практики, — вони можуть хиба „морально“ помогти справі. Але „моральна“ побіда — ще до того такої категорії — не має найменшого значіння в теперішнїх часах, у часах, які стоять під знаком „грубої Берти“ та „всесильного торпеда“.

У Голяндії счинив ся рух. Покликано всїх, що мали відпустку, поїзди зареквіровано для війська . . . Правда, зараз опісля зачали дементувати більшу скількість тих незвичайних подій, одначе все-таки лишаєть ся самий фактъ, що в Голяндії счинив ся рух. Бодай у полїтичних кругах. Отже стоїмо перед можливістю нової війни й перед дуже поважним питаннєм: з котрою ґрупою держав піде Голяндія? Нема сумнїву, що з центральними державами. Центральні держави все шанували невтральність Голяндії — й навіть тоді не зломили її, коли се їм було дуже догідно — напр. при облозї Антверпії.

Анґлія вже віддавна блькує голяндське побереже, контролює товари на пароходах, обмежує сим робом торговлю Голяндії... Паризька конференція мала принести загостреннє сих відносин, а навіть можливість виладованнє військ почвірного порозуміння на побережах Голяндії . . . А не зважаючи на сю велику певність, часописи на перегони впевнюють, що війна з центральними державами виключена. Значить — можливість все-таки була . . . Головно через випадок з Tubanti-єю. Великий голяндський торговельний пароплав потонув, здаєть ся, від міни. Можливо від нїмецької. В деяких Голяндців ся можливість є певністю — і звідти поясненнє, чому евентуально Голяндія могла-б бути ворожо настроєна до центральних держав. Найновійше звідомленнє голяндського правительства подає, що воєнні розпорядки в краю мають тільки на ціли те, щоб Голяндія була в силї заховати як найстрожшу невтральність.

Російський мінїстер війни Поліванов уступив. Загалом почвірне порозумінне „з'уживає“ велику скількість мінїстрів війни та полководців. Франція дістала недавно вже аж четвертого мінїстра в часї сеї війни. Анґлія відкликала фельдмаршала Френча, Росія „главнокомандующого“, крім

того уступили в Росії шеф ґенерального штабу Янушкевич і команданти армій Рененкампф і Рудзский. В Італії, Франції й Анґлії наступила зміна в команді фльоти. Останніми часами уступив у Франції ґенерал Манурі (Manoury), ґенерал-ґубернатор Парижа. Сї часті зміни в проводї є висловом мілїтарних невдач почвірного порозуміння. —к.

З поезій полонених-Українців.

В полонї.

Через пишну угорську рівнину,
Через гори Карпати старі,
Через галицьку смутну країну,
Швидкокрилою пташкою лине
Моя мрія у рідні степи . . .

Степи широкі України!
Коханий краю, раю мій,
Летить до тебе з самотини
Моїх думок сердечних рій.

Дитячі лїта! Спогад милий,
Часи пробуті в боротьбі,
Вкраїни доля нещаслива
І тиха пісенька журлива,
Все, все зостало ся в тобі.

І ті весняні тихі ночі
І гай і хатка над ставком
І синї очі, любі очі
І нїжна мова уст дївочих,
Все снилось там чарівним сном . . .

Та де-ж ти, любий краю, милий?
Чи ще судило ся менї
Твої хатки побачить білі,
Твої пісні почуть журливі,
Ще раз втонути в яснім снї?

Чи вже на віки відлетїла
Надія — бачити тебе
І тільки пісня легкокрила
Спокій понурий мій збудила,
А далї й пісня не прийде? . . .

29 травня 1915 р. *М. С.*

В осени.

Все небо в хмарах, дощ сїче . . .
Земля сповита вся в тумани.
Питаю з болем та плачем:
„Коли на землю сонце гляне?“

Так довго тягнуть ся сї днї
Осїннї, сірі, повні смутку;
Такі блїді вони, нудні . . .
Коли-ж минуть вони? Чи хутко

Засяє в небі ясне сонце
І хмари чорні розгонить? —
А дощ сїче, сїче в віконце
Й мов по душі нужденній дзвонить.

Потоптана краса весни,
В болото листячко опало . . .
Гей, де ви, лїта, ясні сни?
Пройшли, майнули . . . вас не стало! . . .

Трутень (Р.)

Із чужини.

Днїпро блищить, Днїпро шумить,
Пороги обмива,
В степу, немов той оксамит,
Хвилюють ся трава . . .

Куди не йди, куди не глянь:
Усюди божий рай,
В квітках радїв запашних
Мій любий рідний край! . . .

Біліє хаточка в садку,
Там батько мій живе.
Він жде мене — не діждеть ся,
А час іде, пливе . . .

Там инше сонце, инший степ,
Там мій коханий люд;
Там лекше дихати, там все,
Усе не так, як тут . . .

Максименко. (Р.)

Плач України.

То не ворон чорний кряче,
Не зозуленька кує,
Україна тужить, плаче,
Ранним ранком сльози лє:
Ой, вітре — вітрило, могутнїй мій друже,
Чого так лютуєш, чого так ревеш?
Чого ти ворожі, каленїї стріли,
На мене нещасну несеш?
Хиба тобі мало за хмарами віять
Та легкії човни по морю ганять?
На них свою силу могутню помірять
Та лїс в свої руки забрать?
Прошу-ж тебе, вітре, мій друже, мій раю,
Візьми мов горе і в море неси,
Менї-ж навій волю і щастя і долю
Для серця мойого розради — роси . . .

Білявий. (Р.)

Христовий заповіт.

Коли спитали ся Христа:
Що слїд робити перше всього?
То він подумав і сказав:
„Любіть усї один другого!“

Ми-ж вміли заповідь Христа
Як слїд пошанувати
І брат на брата мосяжні
Наставили гармати . . .

Ханенко. (Р.)

В ріднім краю.

Я знову з тобою, коханий мій краю.
Як любо на тебе дивитись менї!
Як щиро я поле широке кохаю,
Сей лїс величавий, садочки рясні!

Мов гарним віночком, садками повиті
Пишають ся білі, чистенькі хатки . . .
А поле широке, мов хмарами вкрите,
Пшеницею, житом . . . Його не пройти!

Гей, краю мій рідний, коханий мій краю,
Скарбів і багацтва твого не щитать!
Та дїти і очі собі закривають,
Себе щоб не бачить, — тебе щоб не знать! . . .

П. Невільник (Р.)

Не дивуйтесь менї . . .

Не дивуйтесь менї,
Що мій погляд сумний, —
Бо-ж в руїнї наш край,
Весь наш край дорогий . . .
Не дивуйтесь менї,
Що я сльозоньки лю, —
Мої сльози палкі
Із нудьги та жалю!
Брати рідні мої,
Ви сестрички мої,
Ви други молоді,
Не дивуйтесь менї . . .

Іван Невеселий (Р).

В резерві.

(З дневника).

Неділя; 24 жовтня 1914. Наша сотня Букшованого, придїлена до бриґади полковника Дрди (ч. 129), прийшла по дводневнім походї через орівські лїси до села Уличного, в Дрогобиччинї. Утомлені падемо де небудь на придорожну траву й, заплющивши очі, хочемо трохи подрімати. Що таке сон, ми вже давно забули . . . А до того ще доскулює нам влїзливий голод. Бачимо, несуть нам селяне хлїб, молоко сир і овочі. Ми приймаємо се від них мовчки — без подяки — і їмо, але так, начеб ми перед годиною наїли ся до сита...

Ось і наш сотник! Він також ледви ступає від умучення, та бадьорий на лицї; він не сміє нас знеохочувати. Говорить до нас усмішкою на устах... Каже, що сей похід, котрий ми зробили за останнї дві ночі, то нїщо... Велить нам положити ноги трохи вище цїлого тїла, щоб трохи випочали, — бо зараз ідемо дальше. Куди, не знає. Іде дальше й говорить з иншими товаришами. Я їм хлїб зі сиром, а з голови не виходять менї слова сотника... Сей похід, що тривав два днї та дві ночі, то нїщо!

І диво! Чую, як до мене вертають мої давнї сили та свіжість... Мимоволї гляджу на свої ноги. Бачу присипані порохом тяжкі черевики; одна підкова відпадає, але шнурівки, завязані ще перед пятьма днями, держать ся добре. Пробую підняти ногу, не чую утоми, тільки в лївій нозї болить мене великий палець. Згинаю ся, щоб роззути ся, та в тій хвилї чую приказ: Встань, збірка!

Спокійно вкладаю хлїб і сир до хлїбника, а взявши кріс, стаю на своє місце. Позір. Сотня, руш!.. Гляджу на годинник, точно 12 — полудне. Іду та вслухую ся в удари тяжких ніг своїх товаришів, що бють до такту порошну дорогу. Питаємо прохожих, куди провадить ся дорога. До Голобутова. Від селян довідуємо ся також, що сьогоднї неділя!..

По одногодиннім походї ми вже на місцї. Долів!.. Лягаємо на широкій полянї під лїсом. Пів кільометра перед собою бачимо село. Трохи близше пливе вузький потічок глибоким коритом. Один улан причвалав звідти з донесенням. Говорить щось полковникови. Товариш Ортинський, що відійшов на бік, прибігає та, вказуючи нам рукою на узгірє над селом, каже: Москалї! Ми звертаємо ся всї в ту сторону. Перед очима щось маячить, наче сїра комашня. Вороги побачили й нас. Ми вже знаємо, що тут прийде до боротьби. Мимоволї червонїємо на виду, наче від сорому. Ми ще — крім малих перепалок — битви не бачили... Тільки ще три тижнї в полї. Сьогоднї маємо „охрестити ся.“ І дивно! Дістаємо трему, наче той актор, що сьогоднї має перший раз виступити на сценї — в головній ролї...

Чуємо голос сотника: Встань! Сотня уставляєть ся в лаву лицем до ворога. Руш!

Навперід нас іде полк угорських гонведів. Ми за ними. Чути, що напереді стріляють уже стежі. Гонведи творять розстрільну та зникають між хатами. Ми зостаємо ся резервою. Кладемо ся четами на траві; ворог бачить нас, як на долонї. Ось паде перший гарматнїй стріл. Зі свистом летить набій і паде перед нас у борозну. Перша та друга чета біжить що сили до потока й лягає вздовж берега. Я чую, що мої ноги замочили ся в водї — та по тїлї переходить дивно розкішна прохолода і я зостаю на далї в сїй позиції тїла... Зачинають падати ґранати, один по другім, понад голову свищуть карабінові кульки, напереді грюкотать сальви. А машинові кріси вторують час від часу шаленому концертови. Менї шумить у голові... те перше вражінне понад мої сили. Прикладаю голову до холодної землї. Чую голосні прикази офіцерів, біганину задиханих ординансів; — незвичайна музика переливаєть ся менї ухами.

Менї стає свідомо в душі, що я можу тут умерти... Всї хвилї найраншого дитинства виринають в уяві переді мною. — Се зрештою дїєть ся перед кождою битвою. — Доходжу до прощання з матїрю, а далї ані руш!.. Підіймаю голову та гляджу навколо себе. Товариші проклинають Москаля та — вгадують, чия гармата стрілила в тій хвилї... Наша, чи „його“?.. Я вже освоїв ся зі своїм положенням і зачинаю поводити ся свобіднїйше. Гляджу на годинник, — четверта. Час іде досить скоро... Надлетїв шрапнель і, пукаючи над нами, забренїв сотками кульок.

Коло мене лежить молодий гонвед, один з тих, що також зостали ся резервою, та, завзято копаючи собі сховок у березї, шепче заєдно: О, Іштен, Іштен, Іштен! (О, Боже, Боже, Боже!) Та тільки що довів свою роботу до кінця, кличуть його вперед. Він мимоволї блїдне на лицї, а в очах

його малюєть ся одчайний страх. Тут перший раз довело ся менї побачити людину з прочуттєм певної смерти. Він з жалем опускає свій сховок і, глянувши зависно на мене, підходить на рівне поле. Нараз хапаєть ся за груди та паде на землю. Вже по нїм. Я відвернув ся від товаришів і з якимось стидом утирав сльозу жалісного зворушення з очей.

Стало вечеріти. Повітрє освічували шрапнелї, що розривали ся. У селї повстав пожар. Люде серед плачу та зойків утїкають з дїтьми, худобою й усїм майном. Їх риданнє роздирає мої уха. Адже і я зоставив вдома рідну неньку...

Бій став поволї стихати. На небі блиснула зірка та зійшов місяць — ах! такий на все байдужий! Вечірня тиша якось лячно відбивала ся від того, що тут було перед хвилею.

В ухах звенить ще й серце калатає від незвичайного напруженя... Товариші стирають піт з чола. За останнїх шість годин ми вмучили ся вдвоє так, як за два днї походу.

На ніч покопали ми собі рови, простелили соломою й, не вечерявши, полягали спати. Був се сон — найтвердший у нашім життю... А рано пустили ся ми з певністю себе в дальшу путь — готові вже до дїйсної битви.

За два днї судило ся нам узяти в нїй участь — під Дрогобичем.

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Враженя з переїзду через Волинь.

(З мого записника).

З великою радістю довідую ся, що змінямо терен. З російської Польщі їдемо простою дорогою через Красник, Туробін, Замостє на Волинь. Ся вістка се одна з найкращих хвилин у моїм вояцькім життю. Так, по 12-місячній блуканинї по західній Галичинї, російській Польщі, Уграх, Прусах заїду нарештї між своїх людей, так, по 12 місяцях тяжкого бурлацтва між чужими могтиму нарештї пожити рідною атмосферою. Та чи могтиму я в російській Українї пожити рідною атмосферою, чути ся між своїми? Таж чи не мало начитав ся я в чужій пресї, що наш народ на російській Українї не почуваєть ся вже до окремішности від московського, що не живе він уже своїм власним українським життєм. А й у нашій пресї, літературі, ясного образу про ту дорогу кождому Українцеви велику силу нашої вітчини годї було щось докладнїйше вичитати. Тому їду з тим більшим зацїкавленнєм і одушевленнєм. У Польщі вже стрічаю часто села з напів виевакуованою людністю і то в місцях, де не було жадних боїв. Всюди довідую ся про забиранне російськими військами з собою всеї людности. Але не всюди то з ріжних причин удало ся. Раз треба було утїкати й не було вже часу, другий раз війська, що виганяли, милосердили ся над евакуованою людністю під впливом її плачу. Третїй раз евакуовану людність дігнали війська центральних держав і вона спокійно вернула назад до дому.

Їду через Холмщину. Чим дальше на схід, села стають пустїйші; видно слїди більших боїв. Шлях, яким їдемо, властиво російський. Такої широкої дороги, не знаю, чи де в світї подиблеш, очевидно, лихо одержуваної. Та, що правда, є доволї місця всякі дїри, калабанї оминути, ще й муравник по краях росте. — В білгорайськім повітї стрічаю вже села, як Поляк каже, „ruskie“. Від Щебрешина на схід подибую вже такі „ruskie“ села в більшім числї, коло Замостя їх уже більше. Коло Замостя на телеґрафічних стовпах бачу оголошення в чисто українській мові. Сею областю заряджують нїмецькі війська. Навколо непроглядні лани дозрілого незібраного збіжа. Ґрупи полонених під доглядом нїмецьких жовнїрів збирають хлїб. Які покірні вони тепер, ті висланцї царя на „Вєну“, а які свавільні, бутні були вони спочатку, як поводили ся по лайдацьки в моїх рідних сторонах і, чую, всюди в Галичинї. Та скільки соток тисячів тих робітників треба-б, щоб се непроглядне добро зібрати.

Саме Замостє має дуже виразні прикмети старовини. Вузенькі вулиці, грубі мури з склепленими переходами довкола ринку вказують, що свідком вони далекої старовини. Місто має тепер нїмецький характер, бо всюди повно нїмецького війська, нїмецькі написи, а місто заселене Жидами, котрі, як уміють і можуть, примінюють ся до нових господарів. Як сказав я, тут у повітї вже більше можна стрінути „Русїнув“ нїж Поляків. Не мав я на жаль змоги довідати ся щось більше про їх життє й почуванє, бо був тільки в переїздї. Питав лиш принагідно одного мужика, чи він Москаль, чи що инше. На те була відповідь: „Ми завойований Москалем народ“. Мова їх инша як на Волинї, хоч дуже до нашої зближена. Се певно наші сусїди Білорусини.

Чим близше до Буга, люде вже по московськи говорити не знають. Говорять то по білоруськи, то більше по українськи. Ті люде роблять цїлком инше вражінне як у Польщі. Вони дивно несмілі, перестрашені. Довідую ся, що в тім винне передовсїм духовенство. Бо коли латинське зостало ся й народ поучувало, щоб зоставав на місцї, то православні попи робили противно й не знаю, свідомо чи несвідомо, страшили ще людей жорстокостями Австрійців і Нїмців. Що правда, були тут і там виїмки й саме там більше народу зостало ся. Стрічаю нераз одинокого старушка, який зостав ся один, або 2 їх у селї й який каже дословно: „Я зостав ся, бо чого вже менї смерти бояти ся, краще вмерти там, де людина свій вік пережила. А моя цїла рідня, тепер аж бачу, безпотрібно десь там караєть ся, марнуєть ся“. І йде опісля клятва, проклін на винуватців сього лиха. Селянські забудованя, спосіб господарюваня тут подібні, як опишу, до забудовань і господарки на Волинї, тільки що стрічаєть ся тут більше пісків, більше спустошенне й більше пустих сїл. Місто Грубешів, відношу вражінне, спустошене розмірно мало. Зрештою замешкале, бодай у середмістю, майже Жидами. Всюди бруд, нечистота, як у жидівськім господарстві, а товаришка сього всього холєра. Австрійські власти щойно прийшли. Нерідко тут подибати й наших міщан, які добре памятають часи й переслїдуваня унії, звичайно оповідають, що їх предки були унїятами. Стрічаю тут міщан і міщанок, які перейшли з грецького обряду на латинський і кажуть, що має їх тут бути спора пайка. Грубешів з огляду на християнське населенне се майже наші Галичане. Мова їх, звичаї, обичаї майже такі самі, як у нас у Галичинї.

Так переїзджаємо Буг і стаємо в володимир-волинськім повітї волинської ґубернії. Всюди видно більші слїди боїв і

порожні села. Земля тут дуже врожайна, чорнозем з домішкою дещо піску. Коло кождої хати повно всякої городнини, зелені сади, словом урожайна земля в найбільшій своїй красі, в найбільшім багацтві. А власників тих білих загород, тих зелених садів, городів вигнала воєнна хуртовина в самий найкращий для селянина час у незнаний світ за очі. Бодай у части розумію, що дїяло ся тут, коли забирати ся мусїли, в душі тих господарів землї, тодї й розумію, як оповідають ті, котрі позістали, що плач, рев, проклони жінок і дїтей при від'їздї з села не був слабший від реву випроваджуваної худоби. З сумом вступаєть ся до пустих, порожних, відчинених хат, де ще видно слїди недавнього тихого, щасливого родинного життя. Пізнати в тих хатах зручну руку харної хазяйки. Все має своє місце на умисних поличках, стїни чистенько вапном вибілені, звичайно і красками рукою хазяйки намазані, часто й паперовими тапетами виложені, з добре удержаною вибіленою кухнею та печею. Через сїни звичайно комора, де також лад і порядок, усе має своє місце, свій сховок. Осібна посуда є сховком на муку всякого роду, осібна на поодинокі роди збіжа, осібна на иншу всячину. Під сим оглядом, бачу, тут народ досить штудерний, любить лад і порядок і щоб усе було на своїм місцї. Хати з погляду не великі, та чисті, вигідні. Багатші родини мають кухню та світлицю, біднїйші мешкають у кухнї. Хати звичайно з доброго дерева в-угли, не в-стовпи, криті соломою, місцями бляхою або черепом. Инші господарські будинки будовані з меншою теслярською штукою та з дерева здорового, сильного. Позістала людність перелякана то наслїдком воєнної хуртовини, що перешуміла понад нею, то ще гірше непевністю, що то робитимуть завойовники з ними, православними мужиками, жінками й дїтьми.

Навколо видить ся доволї всякого багацтва. Тут 80-морґовий двірський лан дозрілого маку, там непроглядні лани жита, вівса, ячменю, яке вже перестояне, все без власників. Часто стрічаєть ся опустїлі пасїки, добре загосподаровані. Так заїзджаємо до Володимира Волинського. Вже здалека панують над цїлим містом, положеним на гарній рівнинї, білі високі мури якоїсь святинї. Се церква Успення Пресв. Дїви Богородицї, се колишня катедра галицько-волинської митрополії, се церква, в якій коронували ся галицько-волинські князї, а досї спочивають в їх криптах тлїнні останки сих князїв, се дорога памятка для кождого Українця. Тепер ся церква се православний собор, колишня резиденція митрополії — тепер церковна російська школа, знаряд русифікації нашого народу.

Саме місто Володимир Волинський робить вражінне міста скромного, тихого, але симпатичного. Менше тут, як на російські відносини, Жидів, більше чистоти, естетичні великі доми; віллї в середмістю з зеленими парками й садами надають місту своєрідного красного вигляду та тої розлогости в ґрунтах, якої не подиблеш в инших містах Волинї. З инших будівель крім двох ще церков належить згадати новий, гарний, просторий будинок для державної мужеської ґімназії. На жаль не мав часу та змоги навязати які небудь відносини з жителями, хоч маю вражінне, що знайшов би я тут своїх земляків і немало цїкавого для мене довідав ся-б тут. Зрештою, видко, місто сильно опустїло.

З Володимира Волинського їдемо спішно дальше на схід, заїзджаємо в луцький повіт. Тут ще більші слїди довготривалих боїв і з тим злученого знищення. В луцькім повітї, передовсїм у північно-західній части, дуже мало можна стрінути наших людей, що зостали ся, зате значнїйший процент нїж деинде нїмецьких, чеських, польських кольонїй, які знайшли якось спосіб оминути примусову евакуацію.

Російські містечка, через які довело ся переїзджати, сильно зжидівщені. Очевидно сї Жиди крім свого жарґону не знають иншої мови як українська. Не зважаючи на відоме протижидівське становище російського уряду, сї Жиди добре загосподаровані, всюди добре ситуовані. Всї обмеження в правах знають Жиди в Росії обійти нешкідливо для себе. Крім рідких польських кольонїй на Волинї є поодинокі польські родини на містах, передмістях і дворах. Се звичайно ремісники або двірська служба, переселені з „Крулєвства“, бо тут не так тїсно, а дешево жити. Наші свідомі люде по містах і селах не дають про себе поки-що знаку життя, бо в більшій части відвойованої Волинї чути гук гармат і не пора на якусь акцію. Зрештою на жаль можно було й між українським населеннєм, що зостало ся, в деяких сторонах відчути, що воно почуває себе наче завойованим небіжкою Польщею й що треба буде їм покидати православну віру. Чия в тім вина, не моя річ тепер судити.

Не зважаючи на все те, ствердити мусїли всї команди льояльне поведенне нашого населення супроти австрійського війська, а навіть польські команданти признали приязне відношенне наших сїл до австрійських військ. Багато наших громад безкорисно й без примусу копали бараболї для австрійського війська, зі своєї мізерії носили, що могли, до шпиталїв для ранених. Так само не стрічало ся менї чути про арештованне якогось Українця, або засуд австрійськими військовими властями, хоч про арештування й засуди Поляків, Жидів, Москалїв чув я та читав. Австрійські жовнїри всякої народности, які мали нагоду стояти між нашим населеннєм на Волинї, всї вони найкраще висловлювали ся, як далеко прихильне воно до союзних військ, яка чужа йому всяка прихильність до російського правительства, до московського народу.

Підчеркнути то треба вже тому передовсїм, що війна чи там війська немало причинили ся до знищення їх майна, бо, як сказав я, населенне почувало себе завойованим Польщею. Що правда, в перших тижнях по приходї австрійських військ у людей слїдно було великий переполох, замкненість у собі, чому се, чейже кождому звісно. По тім міг би хтось, несвідомий справи, догадувати ся неприязної чи хочби підозрілої постави українських селян до австрійських військ. Одначе, коли нарід по декількох тижнях побуту між союзними військами переконав ся, як брехали їх московські опікуни, називаючи Австрійців звірами в людськім тїлї, переполох минув і тодї показало ся, що народ є приятелем центральних держав... Православних попів зостало ся мало, народнїх учителїв ще менше.

Сам Луцьк нїчим не замітний. Місто сильно зжидівщене, числить тридцять тисяч мешканців, але не має каналїзації, хоч ріка пливе через середину, й майже нїякого освітлення, „дїйсно по російськи“. Вивіски по крамницях у нїмецькій і польській мові, оголошення також так, часом і в жидівській, а як прикро се, не подиблеш їх в українській мові. Мов на іронїю воно виглядає. Нїхто чейже не береть ся перечити, що луцький повіт се чисто українська територія, та й при здобуттю Луцька чинна була одна українська

дивізія, яка й при удержанню його в австрійськім посіданню понесла великі страти. Не диво й, що як стріну коли в місті Луцьку нашого українського селянина, він, хоч я говорю до нього по українськи, довго намагаєть ся відповідати менї в польській мові. Луцький повіт чи не найбільше знищений, найбільше евакуований. Наші громади зостали ся в полудневій части повіту. В околиці містечок Михайлівка, Берестечко урядують мадярські етапні команди. Всюди оголошення в чистій українській мові. Там-то зостало ся й більше нашого населення. Начальник громади містечка Михайлівка, несвідомий Українець, дістає безплатно з етапної команди „Дїло“.

Так переїхав я більшу часть здобутої союзними військами Волинї та в дорозї на инший фронт, сївши в залїзницю, міг я звести до купи свої враженя з Волинї.

Під господарським оглядом живеть ся народови добре. Земля, як сказав я, плодовита, достаточна скількість худоби, сїножатей, лїсів, не тїснота в ґрунтах дає змогу жити тут нашому народови безжурно, працювати повільно, свобідно. Тої нервової боротьби за хлїб тут не завважати. Часто можна тут стрінути заможні хутори багатих мужиків, в яких всякого добра було доволї. Можна запримітити на Волинї, що в господарствах уживають тут більше рільничих фабричних машин ніж у нас у Галичинї. Звичайно що десять господарів мають спілкову жниварку, що майже другий господарь молотилку, не кажучи вже про сїчкарнї, млинки до чищення збіжа, які всюди можна стрінути.

Національна свідомість тут не велика. Хто знає російську систему, примінену спеціяльно до української нації, сей не подивуєть ся. Подивуєть ся хиба тим, що в тім народї стільки відпорности з самого себе, що він досї не розплив ся в російськім морі та не почуває себе Москалем. Як же довго все, чим тільки розпоряджає держава, працює хитрий наїздник, не поребираючи в способах, над загибілю української душі. Всюди російські школи, російські книжки по хатах з популярною й хитрою лїтературою для денаціоналїзації, заборона української книжки, слова, московське чиновництво, попівство. Тому то як приємно дїлало се на мене, коли давав я їм книжки й часописи в українській мові, вони за ними питали, хоч досї сеї правописи й сеї „хахлацької“ мови в друку в руках вони не мали. Роздав я між тамошнє населенне книжок доволї, присланих менї даром „Союзом визволення України“, й за се належить ся „Союзови“ особливе признанне та вдяка.

Мова українського населення на Волинї далеко краща, чистїйша ніж у нас. Тут не вчуєш жадного польонїзму, ґерманїзму й без пересади скажу, що в хатї волинського мужика неодин Галичанин інтелїґент міг би вчити ся краси української мови. Так само, коли кажеть ся, що український нарід співолюбний, то волинські жінки кращим доказом сього ніж галицькі. І пісні тут се прекрасна наша властива народня поезія, не якісь перелицьовання, наслїдування чужих.

Селянство на Волинї робить на мене, Галичанина, дуже додатне вражінне. У волинського українського мужика менше можна добачити сього життєвого пригноблення ніж у нашого. В його більше пошанованя себе самого, певности себе. Коли вже мусить гнути ся перед кимсь, то видко, що відчуває по тій причинї в душі біль. Ноша народу не замітнїйша. Жінки й дївчата чешуть ся „зміська“, люблять ся в вишивках, носять довгі кафтаники, подібні, як у народнїм строю. Носять ся з смаком, як жінки, так мущини, але того, щоб якось особливше вбирали ся в кождій сторонї, як у Галичинї, тут не видно. Дуже додатне вражінне робить тут мужик погідністю, легкістю розуму та нахилом до жартобливости. В хатї пересїчного волинського мужика і дещо вибагливий інтелїґент зможе весело час зайняти та дивувати ся буде, звідки в сього мужика, хоч як мала тут офіціяльна освіта, стільки інтелїґенції, краси духа, меткости розуму. Той, що то вдачу українського народу знає тільки з лїтератури, пізнає в хатї волинського мужика ту Шевченком виспівану нїжність, мягкість, веселість, погідність і доброту українського серця, української вдачі. Тай мимохіть стає людина гордою, що приналежить до такого гарного характером, такого великого й так дуже нещасного народу й огортає мимохіть його сподіваннє, що чейже сим разом доля вимірить справедливість тому закованому велетневи, а заразом страх перед непевністю й та думка, чи варта-б жити на світї свідомому українському громадянинови, колиб доля ще й сим разом закпила собі з нього й він далї загибав би, пропадав би в чужім ярмі, не можучи властивих собі прикмет нї розвинути нї використати в себе та для себе.

І під тим вражіннєм, хочби і як байдужний наш громадянин, полюбить свій нарід так, що праця для того народу буде для нього найкращим пожаданим дїлом його життя.

М. Р.

Українська справа на конґресї Злучених Держав.

(*Українська делєґація перед комісією. Кількадесять орґанїзацій мало своїх представників. Промова Моріса Гілквіта. Перша згадка про Українців. Лондон, Сїчинський і Рафалович про домагання Українців. Члени комісії виказують заінтересованнє. Визначні бесїдники. Наслїдки переслуханя*).

У хвилї, коли правительство Злучених Держав одною ногою стало у вир всесвітньої війни, коли з одного боку американські мілїтаристи тїшили ся вже, що зможуть наситити своє бажанне проливання людської крови, а з другого боку конґресмени й сенатори Злучених Держав, без уваги на партійну приналежність, піднесли протест проти воєнної полїтики президента Вілсона й секретаря Лєнсінґа, в величнїй палатї конґресу у Вашінґтонї відбувала ся спокійна, але незвичайно замітна й поважна демонстрація за миром, за вічним миром, що вдоволяв би всї народи світа. Сею демонстрацією було переслуханне перед конґресовою комісією для заграничних справ людей, що прийшли там, аби підперти своїми зізнаннями резолюцію соціялїстичного конґресмена в Ню-Йорку, Маєра Лондона.

Резолюція, яку згаданий конґресмен внїс ще 6 грудня 1915 р. і яку палата віддала до комісії для заграничних справ, закликає президента Злучених Держав, аби скликав конґрес невтральних держав і щоб сей конґрес предложив

воюючим державам мир на таких умовах, аби в будуччині війна вже не була можлива. Резолюція містить також точки, на підставі яких можна би сподівати ся вічного мира. Між сими точками є поміж домаганнями міжнароднього мирового суду, постепенного загального розоруженя, свободи моря і т. д., також домаганнє визволення поневолених народів.

Український народ належить до найбільше поневолених, отже Федерація Українців у Злучених Державах постарала ся про те, щоб Українці могли перед комісією представити своє положеннє та свої жадання. Українська делеґація складала ся разом з пятьох людей, а ними були секретарь Федерації д. Мирослав Сїчинський, правний дорадник Федерації д. С. Полак, секретарь Британського Українського Комітету д. Джордж Рафалович, американський журналїст, великий прихильник Українців д. Ван Вік Брукс і співредактор „Народньої Волї“ д. М. Стечишин.

На переслуханню було представлених кількадесять найріжнїйших орґанїзацій і майже всї поневолені народи Европи, як: Українці, Поляки, Чехи, Литвини, Жиди, Вірмени, Фінляндці, полудневі Славяне, а з орґанїзацій: соціялїстична партія, Товариство приятелїв (Квейкри), З'єдинені копальняні робітники Америки, Жіноча партія мира, Лїґа противників воєнних приготовань і т. д., а навіть нїмецькі й італїйські соціялїсти.

Крім сього на руки конґресмена Лондона й голови комісії, Флода, прийшла велика скількість листів і телеґрам. Між телеґрамами найзамітнїйші були телеґрами від соціялїстичних партій ріжних невтральних держав Европи, а також від анґлїйської незалежної робітничої партії, яка внесла в анґлїйськім парляментї резолюцію за миром.

На переслухання призначено два засїдання комісії, одно в четвер (24 лютого), а друге в пятницю (25 лютого). Перший промовляв делеґат Екзекутивного Комітету американської соціялїстичної партії, Моріс Гілквіт з Ню-Йорку.

„Злучені Держави,— сказав він— повинні стати на сторожі цивілїзації світа, а тимчасом вони стали супом (рід орла), що ситіє трупами. Ми багатіємо коштом щастя мілїонів людей. Ми потїшаємо ся багацтвами, які нам приходять з причини війни. Скличмо конґрес невтральних держав, а воюючі держави послухають голосу сього конґресу. В усїх воюючих державах змагаєть ся щораз більше бажаннє мира, одначе жадна з них не хоче виступити з пропозицією мира, побоюючи ся, що противники візьмуть се зараз за признаку її ослабленя. Коли одначе має настати мир, то Злучені Держави мають допомогти до сього, щоб був се вічний мир, аби не було більше причин до війни. Причин до війни не буде передовсїм тоді, коли не стане в Европі поневолених народів, за які били ся-б між собою чужі тим народам держави. Українці, Чехи, Литовці, Фінляндці й инші поневолені народи повинні дістати наслїдком сеї війни волю й самостійність, а дїлом Злучених Держав є підперти змагання сих народів, бо кінець кінців всесвітнїй мир є так само в інтересї Злучених Держав, як є се в інтересї воюючих держав.“

Крім Гілквіта згадував про Україну й домаганя Українців також самий автор резолюції Маєр Лондон. З української делеґації зложили заяви про українську справу та події Українців дд. Мирослав Сїчинський і Джорж Рафалович. Сї заяви будуть надруковані дословно в урядовім протоколї з переслуханя.

З не-українських представників слїд указати на заяву чеського делеґата Перґлера з Кріско, Айова, який також дав незвичайно влучні відповіди на питання деяких членів комісії, що бажали довідати ся дещо більше про причини війни. В часї дискусії з Перґлером висловив ся посол Купер з Вісконсину, проґресивний республиканець, що „чим скорше позбудемо ся тайної дипльоматії, тим скорше усунемо небезпеку воєн“. Загалом деякі члени комісії проявляли пильне заінтересованнє тим, що говорили декотрі бесїдники.

Визначними бесїдниками перед комісією були: стейтовий сенатор Монтґомері із Зах. Вірджінії (говорив в імени майнерської юнії), посол до пенсильвенської леґіслятури Джеймс Морер (в імени Пенсильвенської Федерації Праці) та посол до нюйорської леґіслятури Шіпляков. Говорило також декілька жінок з жіночих орґанїзацій, що бажають мира. Сенатор Монтґомері підчеркнув у своїй промові, що майнери могли-б перебити всї пляни війни, колиб у часї війни зачали страйк і перестали добувати вуголь. Промова сенатора, який у додатку заявив ся проти воєнних приготовань, зробила велике вражінне на членах комісії. Також викликала поважне вражінне промова Гемптона Річа, орґанїзатора й редактора головного урядового орґану фармерського виховавчого й кооперативного союза, що має коло 3.000.000 членів.

Комісія не заявила ся нїчим, що думає зробити з резолюцією Лондона, й може нїколи не буде відомо, оскільки переслуханнє перед комісією причинило ся до втихомирення воєнного руху американського правительства та до протесту в палатї репрезентантів і в конґресї проти політики правительства. Треба тільки занотувати знаменний фактъ, що на першім засїданню комісії був кождий з її членів, а в декілька годин потім, як Гілквіт у своїй майстерній промові вияснив засади резолюції, розійшли ся вісти про бунт конґресу проти воєнних намірів правительства й небезпека війни нараз розвіяла ся. Для Українців переслуханнє перед комісією для заграничних справ важне тим, що се перша нагода, коли українська справа стала предметом уваги конґресу Злучених Держав і про Україну перший раз згадають досить просторо урядові протоколи конґресу та звернуть увагу ширших кругів Америки на українське питаннє. В дійсности се вже й почасти стало ся, одначе про се не пора сим разом говорити. (За американською „Свободою“).

Українцї в Америцї.

Полїтичні проби в Канадї.

Про полїтичні орґанїзації Українців у Канадї буде можна говорити хиба за яких десять лїт або й пізнїйше, бо вони поки-що тільки плянують ся. В західних провінціях Канади є яких 15 виборчих округів, заселених самими Українцями, дальше є таке саме число або й більше, де українські еміґранти мають більшість або можуть творити більшість при виборах, входячи в компроміси з иншими народностями. Є знову також багато таких округів, де Українці можуть рішати своїми голосами, яка партія буде допущена до правлїння. Справа зовсїм певна, що українські еміґранти в Манїтобі, Саскачеванї й Альбертї, якби їх ро-

зумно з'орґанїзувати в полїтичну одиницю, становили-б поважну полїтичну ґрупу й правительство згаданих провінцій мусїло-б рахувати ся з нею. Коли до того додати той фактъ, що в згаданих провінціях мешкає також велике число Нїмців, Французів, Ісляндців і Шведів, якби вони також були поорґанїзовані в полїтичні фракції, то тоді сойми згаданих провінцій були-б сливе інтернаціональними. Чи до того прийде коли, не можна тепер сказати, хоч заходи роблять, як одні, так і другі.

В Канадї істнують дві великі полїтичні партії, лїберальна й консервативна, ріжниця між ними не велика й обидві вони не є в дїйснім значінню того слова ані лїберальними ані консервативними, а лишень так названі для розріжнення слїдом за партіями в Великій Британії. Як лїберальна, так і консервативна партія складаєть ся з капіталїстів, адвокатів, лїкарів і загалом з заможнїйших кляс, а пролєтаріят тулить ся або до одної або до другої партії, залежно від того, котра має лїпших аґітаторів-аґентів. Є також і соціялїстична партія з полїтичною програмою, та вона поки-що маленька й слабенька.

Наші еміґранти голосували дотепер то на одну, то на другу партію, а головно на лїберальну, тому тільки, що та назва звучить гарнїйше. В останнїх часах почали вже ставити своїх кандидатів Українців по ріжних округах, як до повітових тїл, так і до провінціяльних соймів. В самім столичнім місті Віннїпеґу вибрали Українця міським радним, у провінції Альбертї два Українці кандидати до сойму перепали тільки декількома голосами при останнїх виборах в 1913 р., а при останнїх у Манїтобі в 1915 р. вибрано одного Українця до провінціяльного сойму з виборчої округи Ґімлї (Gimli), а в багатьох повітових радах, так званих муніціпалїтетах, засїдають Українці радні або й цїлу повітову раду мають у своїх руках.

На загал наші еміґранти в Канадї поки-що вчать ся полїтики й приглядають ся до неї, беручи активну участь заразом в одній або другій партії. Відрубної полїтичної партії ще не пробували орґанїзувати, але є багато познак, що таку заснують, подібно, як се зробили Французи в провінції Квебек (східна Канада), орґанїзуючи „Французьку Національну Партію". До такої акції недостає нашим еміґрантам головно добрих провідників, вишколених у тамошнїх обставинах і в анґлїйській полїтиці. Саме через те наші еміґранти грали дотепер тільки підрядну ролю в полїтиці, були купним товаром у день виборів, полем для попису ріжним полїтичним махерам. Та, здаєть ся, час не далекий, коли сю недостачу людей бодай в части усунеть ся й наші еміґранти в Канадї візьмуть ся до чистїйшої полїтики та на власну руку. А се буде можливе аж тодї, коли матимуть відповідних людей, яких можна-б вибирати на народнїх заступників. Трапляли ся дотепер уже випадки, що нарід хотїв ставити своїх кандидатів при полїтичних виборах, та не було кого ставити споміж своїх так, аби за нього пізнїйше не соромити ся; як також і партії часто оглядали ся вже нераз за Українцями кандидатами, які кандидували-б з рамени їх партії, бо тим способом могли лекше стягнути для себе голоси українських еміґрантів, та на превеликий жаль не було відповідних людей до посольського стану. Розуміють ся, як усюди й у кождий час, було й у Канадї досить аспірантів до кандидатури, одначе всї вони не надавали ся через своє неуцтво, незнанне анґлїйської мови, історії, місцевих обставин і навіть елєментарних засад полїтики. Та виборцї з самозрозумілих причин не дали ся звести таким людцям, хиба дуже рідко.

До федерального парляменту Канади, осїдком якого є Оттава (східна Канада), українські еміґранти не ставили ще своїх кандидатів, бо полїтичні округи, з яких виходить посол до федерального парляменту, є дуже великі й се вимагало-б доброї орґанїзації та приготовання, щоб переперти свого кандидата. Та хоч ті округи дуже просторі, є між ними й такі, в яких українські еміґранти мають абсолютну більшість, — яких пять округів у західній Канадї, — в инших знов округах становлять коло 40 процент, де також могли-б ставити своїх кандидатів, зискавши попереду поміч якоїсь иншої народности. Та таких зусиль і проб дотепер практично не роблено, а лишень обговорювано, але не виключене, що з балаканини прийде до чогось реальнїйшого.

Преса у Канадї.

Українська преса у Канадї особливо заслугує на те, щоб піднести її значіннє й необхідність у культурній роботї наших розсипаних по розлогих степах еміґрантів. Вона в початках була сливе одиноким засобом, при помочи якого люде знаходили ся й порозумівали ся, одиноким речником змагань потреб і справ нашого еміґранта в Канадї.

Яких двадцять лїт тому почала йти українська еміґрація масово до Канади з Галичини й Буковини, та в самих початках звернула ся до західної Канади на державні вільні землї. Тодїшнє лїберальне правительство хотїло використати хвилю та вмовити в наших еміґрантів, що то його в тім заслуга, що їх пустили до Канади, й зискати наших земляків для своєї лїберальної партії, по трьох роках, бо в Канадї кождий по трьох роках замешкання може прийняти горожанство й тодї є вже управнений голосувати при всїх полїтичних державних виборах. Лїберали взяли ся до такого способу: заснували першу українську часопись у Канадї „Канадійський Фармер", яка й досьогодні виходить тижнево. Ся часопись була в першій мірі полїтичним орґаном лїберальної партії, задачами якої було переконувати наших еміґрантів, що полїтика лїберальної партії є лїпша й корисшїйша й загалом служити партійним інтересам.

Редакція часописи була завжди в руках Українців редакторів і вони, наскільки вміли й хотїли, могли робити багато для української справи. І так воно й було, що ся перша українська часопись, хоч партійна й ворожа нам, робила нашим еміґрантам великі прислуги; кажу, в самих початках, коли не було нїякої иншої преси й просто не можливо було з'орґанїзувати щось через те, що люде були розсипані, бідні, не знали ся одні з другими, так, що се було просто неможливе, щоб вони могли лучити ся разом до якоїсь спільної культурної працї. З лїберальної партії взяли собі приклад і полїтики консервативної партії, засновуючи й собі український орґан „Слово" для попирання інтересів консервативної партії. Сю часопись так само, як і першу, редаґував редактор Українець так, що він попри партійні інтереси міг багато робити й для народньої справи наших еміґрантів. Так і було через кількандцять лїт, що всякі народні інтереси наших еміґрантів у Канадї заступала тільки полїтична партійна преса, бо своєї щиро-народньої, самостійної не було. Можна сказати, що всяка народня робота серед наших еміґрантів у Канадї видряпала ся до го-

ри на плечах партійної преси, бо всякі почини до культурної народньої роботи обговорювали ся перед рішенням у тих часописах. Аж пізнїйше вже появили ся инші орґани, більше свої, бо видавані самими Українцями й оперті на українських орґанїзаціях чи институціях. Таким є в першій мірі тижневник „Український Голос“, який ґрупує кругом себе сливе всю українську інтелїґенцію в Канадї й заступає всякі українські справи. „Канадійський Русин“ є знов орґаном греко-католицької церкви, заразом епископа М. Будки; дальше соціялїсти видають також тижневник „Робочий Народ“, який заступає інтереси українських зарібників соціялїстів; протестанти видають „Ранок“ для навернення грекокатоликів на протестантизм, головно в презбітеріянську церкву. Всї повище зґадані часописи друкують ся в Віннїпеґу в столичнім місті Манїтобі та звідси розходять ся по цїлій Канадї. Поза тим виходили або виходять й инші, як не партійні, то таки й чисто ґешефтярські (бізнесові) часописи в українській мові, як „Новий Край“, „Канада“, „Новини“, „Канадієць, заслуг яких також не можна не доцїнювати на чужинї, вже бодай через те, що друкують ся рідним словом і відтягають нашого еміґранта від далеко гірших американських бізнесових газет. Коли такі часописи появляють ся в рідним краю й роблять конкуренцію своїм часописам, в такім випадку є непожаданими, але коли вони появляють ся між нашими еміґрантами серед чужого моря, то все, що друкуєть ся й розповсюднюєть ся в рідний мові еміґрантів, треба инакше оцїнювати.

Багатьом читачам уже мабуть й відома ефемеричність української американської преси; одні повстають, инші зникають, все з новими й шумними програмами, друкують ся місяць-два, а потім упадають. Сеї прояви не треба зле розуміти й надто суворо осуджувати, бо саме се живий доказ, що національне житте та свідомість не завмерли, а пробивають ся тут і там, шукаючи собі відповідних доріг і напрямів, і саме серед сього шукання блукають, ґублять ся, не знають нїяких норм і тому то часто-густо українська преса в Америцї без витиченого напряму, пестра, без власного обличчя так, що нераз аж гидь збирає, коли її читати. Та ефемерність має також ще одну причину: Полїтичні партії перед виборами на два або три місяцї почнуть видавати українську часопись у своїх власних інтересах, яка виходить тих декілька місяцїв і зробить свою місію, чи не зробить її, по виборах щезає, бо другі будуть аж за чотири або пять лїт.

В Америцї загалом, як у Злучених Державах, так і в Канадї та Бразилії українська журналїстика має багато недостач. Недостає там заводових, добре вишколених і інтелїґентних журналїстів. Редактори часописей дуже часто міняють ся, беруть ся до редаґування, коли з далеко лїпшим успіхом могли-б що инше робити, входять з иншими часописями, ґрупами або просто особами в неймовірні лайки, в з'їдливий спосіб нищення уявленого противника так, що коли нераз узяти якесь число американської української часописи, то найдеть ся повно особистих нападів без змісту та змислу. Потїшити ся можна тим, що вже в останнїх часах українська преса в Америцї трохи прочищуєть ся й береть ся більше за народню справу, як за особисті підрахунки осіб одної ґрупи з особами другої ґрупи. Через той лайливий тон у часописях американські Українцї витратили багато сил і часу на дрібно-партійні сварки, бо ті часописи вносили тільки роздор, шкідливе роздробленне й сіяли загальний розбрат. Вина в тім головно тих людей, що брали ся видавати й редаґувати часопись, не маючи нїякого поняття про значіннє й завдання преси. Та лихий сей стан, як я вже зґадав вище, переводить ся. І чим скорше переведеть ся, тим лїпше, бо своя рідна часопись для вигнанців на чужинї має вельми велике й неоцїнене значіннє.

Вісти.

Президия „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошнї обставини, зокрема про прояви українського життя.

Редакція просить полонених Українців присилати їй свої писання, вірші та статї.

До Українців офіцерів і вояків.

Президия Союза визволення України в порозумінню з Президією Загальної Української Ради звертаєть ся отсим до означених низше осіб з проханнєм подати задля одної національної справи свої адреси Союзови в. Укр. (Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, Tür 19):

1. Офіцерів Українців ополчення віку від 43 до 55 років, кваліфікованих асентерунковими комісіями як „нездібні до ношення зброї“. З молодших лїт можуть бути лишень інваліди, цїлком нездібні до фронту, але здібні до иншої служби.

2. Підофіцерів таких самих кваліфікацій, як вище, тільки бажано, щоб мали технїчні кваліфікації (ремісники, майстрі, зрештою й селяне). Мусять добре володїти нїмецькою мовою.

3. Простих вояків, або тих, що мають початкові військові ранґи, в тім самім віці, як і вище, й так само нездібних до фронту, людей інтелїґентних (ґімназійні вчителї, народнї вчителї, люде вільних професій), готових безкорисно віддати ся ідейній культурній праці серед народньої маси.

Усїх, хто відгукнеть ся на сю оповістку, просимо подати крім своєї адреси й військових кваліфікацій, докладні особисті кваліфікації, місце постійного мешкання перед асентерунком, а також по можливости покликати ся на знайомства з кимсь з полїтиків (посли до парляменту чи сойму і т. ин.).

Найблизше число „Вістника“ вийде в перших днях страстного тижня з огляду на друкарсько-технїчні трудности. Таким робом замість двох чисел дістануть наші Передплатники одно, але збільшене й матимуть його вже на свята в руках. По святах вийде наша часопись уже правильно 30 квітня.

Представники українських полїтичних орґанізацій у папського кардинала, угорського примаса церкви. Як уже донесла угорська преса, дня 24 марта прийняв у Будапештї князь-примас кардинал др. Іван Чернох на спеціяльній авдієнції депутацію українських полїтичних орґанізацій „Союза визволення України“ й „Загальної Української Ради“. В склад депутації входили: президент За-

гальної Української Ради др. Кость Левицький, член президії Союза визволення України М. Меленевський, посол до австрійської Державної Ради В. Сїнгалевич, були теж присутні др. Г. Стрипський, редактор часописи „Ukránia“ в Будапештї, й угорський титулярний опат Е. Водічка. Депутація представила докладно релїґійне положенне українського народу в Австрії й Росії, який є в части унїятським (греко-католицьким), в части православним (греко-орієнтальним) і в части римо-католицьким. З особливим натиском піднесла депутація необхідність повної релїґійної свободи на зайнятих Австро-Угорщиною територіях російської України для всїх вір, до яких себе причисляють Українцї, — в першій мірі свободи для найбільш численних православних. Князь примас виявив велику з'орієнтованість у сїм питанню, згодив ся з основними виводами депутації й обіцяв підперти бажання Українців.

Виклад про „Союз визволення України“ у Львові. В четвер, як доносить „Дїло“, виголосив на „Бесїдї“ Андрій Жук реферат про „Союз визволення України“. Подавши історію повстання „Союза“, в звязку з історією розвитку полїтичної думки на російській Україні останнїх лїт, прелєґент поінформував численних своїх слухачів про дїяльність „Союза“ в часї війни, а саме про дипльоматичні заходи в правительств воюючих з Росією держав і правительств невтральних держав у справі визволення України, про інформаційну роботу в Европі для освідомлення европейської, передовсїм нїмецької публичности в українській справі, про видавничу дїяльність, про культурну працю серед бранців і ин., а також про стан національної справи в Росії та пануючі настрої на російській Україні. Найблизшого четверга (30 марта) відбула ся на „Бесїдї“ над сим рефератом дискусія, в котрій забирали голос дд.: проф. Масляк, радник двору О. Барвінський, радник суду Вербицький, проф. Білецький і инші. Деякі промовці підносили видатну дїяльність „Союза“, передовсїм інформаційну, проф. Білецький перестерігав перед „високою полїтикою“, а радив покладати ся на власні народні сили, майже всї бесїдники реаґували на поставленне аґрарної справи в полїтицї „Союза“. Кінцеве слово прелєґент закінчив висловом певности, що якби війна нї скінчила ся, українська справа зрушена вже з мертвої точки, а не виключене хочби частинне зреалїзованне нашого національного ідеалу, коли Росія буде до кінця побита, чого бажає собі все свідоме українське громадянство.

Привіт полонених Українців одного з таборів австрійській Україні з святами в честь Шевченка. З великим опізненнєм надійшов до нашої редакції привіт полонених Українців одного з таборів австрійській Україні з нагоди свят у честь Шевченка, висланий 10 лютого, який подаємо до відома: „З нагоди 102 річниці уродин найбільшого поета України Тараса Шевченка — ми полонені російські Українці в . . . прилучаємось до Вас, закордонні браття, аби разом одсвяткувать той великий день приходу на світ божий українського Ґенія! . . . Ми певні, що незабаром заревуть дзвони по всїй соборній Україні й нова, вільна та велика сїмя спомяне Тебе, наш Батьку Тарасе, не злим, а тихим словом!“. . .

„Moldova“ про самостійність України. В двох числах з кінця сїчня подала румунська часопись протиросійського напряму „Moldova“, що виходить у Букарештї, дві статї Ц. Неґруцї, в яких між иншим оповідаєть ся що важнїйше з визвольної боротьби українського народу. Автор доказує потребу утворення незалежної України, в чім заінтересовані не тільки центральні держави, але також Румунія.

Лєнїн про „Будучий мир і національне питанне в Росії“. На сю тему мав при кінцї лютого відчит відомий провідник російської соціяльної демократії Н. Лєнїн. Він підчеркнув, що в Росії без огляду на вислїд теперішньої війни мир не настане доти, доки не полагодить ся успішно всїх національних і культурних домагань усїх народів Росії. Обговоривши положенне поодиноких народів, спинив ся Лєнін на українськім питанню. Передовсїм указав він на сумне положенне Українців і на їх змагання, як перед війною, так і в теперішнїй хвилї. Прелєґент заявив, що розвязку українського питання бачить він у повнім відірванню України від Росії та сотворенню з України самостійної держави. На думку Лєнїна мусить кожда думаюча людина згодити ся на таке полагодженне українського питання. Не можна тридцятьмілїоновий нарід позбавити його мови та його власної культури.

В 55-ті роковини смерти Т. Шевченка відбуло ся сього року поминальне богослуженнє м. ин. і в Новочеркаську, в осїдку отамана донського козацького війська.

Не дозволяють молити ся за Тарасову душу. Товариство російських журналїстів у Ростові над Доном бажало сього року уладити в роковини смерти Кобзаря України панахиду по душі Тараса Шевченка. Та духовенство не зважило ся відправити богослуженння без дозволу уряду. Отже голова товариства обернув ся за дозволом до градоначальника, та сей коротко заявив, що він не компетентний у сїй справі. Не помогла й інтервенція у таганрозького владики Івана, бо богослуження таки не було, хоч давнїми роками такі поминальні богослуженння в Ростові відбували ся без перепони й . . . без небезпеки для російської імперії.

З промови Александрова в Думі. На засїданню Державної Думи 14 марта виступив кадет Александров і сказав між иншим у своїй промові ось що: „Коли Хвостов заявив, що необхідні професійні орґанїзації, я повірив йому, але коли я поїхав на південь і побачив нахабний погром заводових союзів, я зрозумів яке безглузде знущанне доконуєть ся на робітничій клясї. А хиба можна допустити такеж відношенне до Українців? Через те, що український нарід має свою окрему національну культуру, ще не виходить, що російський уряд має право ставити ся так до сеї окремішности. Українцї мають такеж право на історичний розвиток, як і Великороси (Москалї), а між тим українська преса знищена. Щодо Катеринослава зокрема, то там 10 років істнувала культурно-просвітна інституція, а тепер менї боляче й соромно повертати до Катеринослава, де доконують дике насильство над народнїми потребами й культурою.“ Промовець закінчив свою бесїду покликом за необхідністю амнестії. Амнестія має бути дана в найблизшім часї. (Гучні оплески злїва та в центрі).

Погромна аґітація в Росії. „Рѣчь“ повідомляє: В Петербурзї на Васїлєвськім Острові провадить ся злочинна аґітація, що підбурює чернь на торговців і Жидів. В Київі на двірцї чорносотенцї роздають „Русское Знамя“.

Загальні збори петербурзької „Української Громади“. Дня 12 марта відбули ся, як доносить „Рѣчь“, у кімнатах товариства технольоґів загальні збори членів петербурзького українського товариства „Громада“. Головою зборів вибрано Михайла Могилянського. Відкривши збори, присвятив голова теплу згадку памяти покійних М. Павлика, О. Русова й К. Паньківського. Їхню память пошанували зібрані повстанням з місць. По вислуханню звідомлення з дїяльности товариства й прийняттю звідомлення ревізійної комісії переведено вибори нової управи.

Офіціяльне російське виданнє в українській мові. Виконуюче бюро російського всеміського комітету в Москві прихилило ся, як сповіщує „Кіевская Мысль“, до прошення „Товариства несення помочи населенню України, навіщеному війною“, й асиґнувало 700 рублїв на виданнє в українській мові публїкації всеміського комітету п. з. „Пенсії й підмоги жовнїрам і їхнім сїмям“. Переклад зладив Грінченко. Просьбу підпирав на засїданню виконуючого комітету І. Штайнґель і В. Уляницький.

Відчит д-ра Фалька Шуппа про „Україну яко міст до східних країв“. Союз нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ уладив укупі з „Нїмецьким Товариством для справ передньої Азії“ (Deutsche Vorderasiengesellschaft) вечір викладів у Кришталевій Палатї в Липську,

на який численно явила ся добірна публика. По відкриттю вечера предсїдателем, досліднико̀м Сходу та приватним доцентом д-ром Гуґоном Ґроте, мав ґенеральний секретарь союза „Україна“ др. Фальк Шупп виклад про „Україну яко міст до східних країв.“ Бесїдник дав цїкавий образ господарського й торговельно-ґеоґрафічного значіння України, яка є причілком на дорозї до Кавказу, сухопутнїм мостом на шляху до Туреччини, Персії, Афґанїстану й Індії. На основі переглядних мап і собою зладжених карт торговельних шляхів указав референт на світово-історичне значінне України, через яку ведуть найкоротші залїзничі шляхи до східних країв. На сїй дорозї ждуть Нїмцїв самі такі народи, що, зітхаючи, тужать за днем свого визволення при помочи великих чинів нїмецького оружя, як Поляки, Українцї, Туркотатари, Грузини й північно-перські племена. Але в лискучій мети сеї великої ідеальної визвольної дороги стоїть Індія, та Індія, яку Анґлїя ганебно ограбувала, поневолила й понизила, та Індія, що, закусуючи зубами, побрязкує рабськими кайданами, наложеними на неї Британцями, та готова їх скинути.

У другій частинї свого викладу пояснював бесїдник на довгім ряді знаменитих світляних образів сїльське й міське житте України, народнї типи, звичаї й обичаї. Знаменитї були вчасти артистично кольоровані світляні образи, що наглядно показували всї прояви буденного життя української народности. Зокрема викликали подив знимки артистично намальованих писанок.

Довготривалими й невгаваючим оплесками подякували зібрані за дуже інтересний виклад. Чистий дохід призначено на фундацію Ґольца в користь нїмецьких вийськ, які борють ся на турецькій землї. З додатку до подяки предсїдателя д-ра Гуґона Ґроте, дуже заслуженого орґанїзатора, першого й найстаршого нїмецько-ісламського культурного товариства, почуло ся, що й під фінансовим оглядом вечір мав повний успіх.

Україна й Польща. Під сим заголовком надрукувала „Камбана“ в ч. 2536 з 20 марта (2 квітня) статю д-ра Льва Ганкевича. Автор розглядає з українського становища проект лодзької брошури „На переломі історії“ утворити Польщу з 225000 квадратових кільометрів і з 21 мілїонами населення та прилучити до неї українське королївство Галичини та Володимирії, сотворене з східної Галичини, з части Волинї по Случ і українських областей кобринської, берестейської та городненської ґубернії, в такім звязку, як стоїть королївство Хорватії та Славонії до Угорщини. Др. Ганкевич зазначує, що може бути мова про прилученне української автономної провінції безпосередньо до Австрії, нїколи до Польщі.

Самопоміч. У Прилуцї, полтавської ґубернії, зорґанїзувало ся споживне товариство „Самопоміч“, що поставило собі за цїль згуртувати всїх мешканців Прилуки й повіту без ріжниці національности до боротьби з дорожнею. Орґанїзацією спілки зайняли ся головно державні, земські та приватні урядники.

Полонені Австрійцї на Українї. В „Нов-ім Времен-и“ (ч. 14324 з 6 лютого н. ст.) дає Н. К—ський деякі вістки про австрійських полонених у валківськім повітї, харківської ґубернії, де влїтку було до 1000, а зимою до 500 полонених. Полонені працюють переважно по більших маєтках невеликими партіями по 25 і менше осіб, деякі в дрібних господарів. Селяне держать декуди по 1—2 полонених. Інтелїґентні полонені мають зайняття, відповідні до своєї освіти й фаху, та працюють як рисівники, вчителї, малярі тощо. Із слів Н. К—сього виходить, що з природи добрі й щирі Українцї дуже скоро й легко погодили ся та зжили ся з полоненими Австрійцями, між котрими переважали Чехи, Українцї, Словаки й инші Славяне. Нарід відносить ся до них прихильно й сердечно немов до „чужостороннїх людей“ і забуває цїлком, що се вороги на вийні. Відносини між обома сторонами подекуди чисто сусїдські. Із декотрих господарств ходять полонені на богослуженне й їх селяне запрошують по службі до себе.

— Після служби народ кличе їх обідати, побалакати, — оповідала авторови одна селянка.

— Вони часто ходять до нас на село, — говорив йому инший селянин.

У дрібнїйших господарів полонені сїдають разом з хазяями за стіл і нїхто не робить у харчованню ріжниці. Бувають і випадки, що вдовиці-салдатки беруть собі полонених, котрі їм видають ся підхожими, за чоловіків і віддають їм веденне хазяйства. Полонені роблять свою роботу дуже добре й ходять коло чужого, якби коло свого. Зате й хлїбодавцї обходять ся з ними гарно та крім призначеної плати додають теплу одїж, шапки й чоботи.

Економічна полїтика України. Одеські промисловцї скликали нараду, на якій обговорювали будучу економічну полїтику України. Промисловцї виробили плян господарської полїтики, яка має обхопити всю промисловість і торговлю України. Ініціяторами сього пляну є Соколовський і Балабан. „Новое Время“, повідомляючи про сї заходи промисловців України, з обуреннем і протестами виступає проти них з точки погляду господарських інтересів центральної Росії.

„Новое Время“ про заведеннє григоріянського календаря в дієцезії Хомишина. „Новое Время“ старає ся використати в цїлях своєї пропаґанди заведеннє григоріянського календаря в станиславівській дієцезії в Галичинї та доносить: „Опублїкованне календарної реформи являєть ся першим кроком на шляху до конкретного з'єдиненння унїятської церкви з католицтвом і Римом. Епископ Хомишин звернув ся з особливим пастирським покликом до українського народу, приказуючи крім заведення григоріянського календаря змінити в усїх молитвах і церковних піснях слово „царь“ на „цїсарь“, слова „православний“ і „православе“ на „правовірний“ і „правовіре“. День смерти Иосафата Кунцевича зроблено врочистим святом. А що на сей день припадає святкованнє святого Дмитра, перенесено його на другий день. Нарештї вводить ся свято Евхаристії (Тїла Божого). Реформа переведена особистою властю епископа в згоді з австрійським правительством і римською курією.“

Страйки робітників у Петербурзї. В Петербурзї розлїплено оповістки з „обовязковими постановами“, які загрожують новими тяжшими карами страйкарям. У сих постановах між иншим говорить ся: „Всїх страйкарів потягнеть ся до одвічальности, а всїх, що мають ставити ся до вийська, вишлеть ся негайно на фронт“. За намовлюванне до страйку, за участь в орґанїзації, яка має своєю цїлю уладженне страйків, за ушкодженне фабрик і т. ин. мають ся карати робітників досмертною каторгою. Особи, які без поважних причин не являють ся на роботу, або залишають її, караєть ся шістьма роками вязниці. Всї справи сього роду передають ся на розгляд воєнно-полевому судови“.

Боротьба з дорожнею. Для успішного переведення боротьби з дорожнею злучили ся всї споживні спілки полтавської ґубернії в один союз, який рішив розширити зараз склад товарів і заложити більше споживних крамниць.

Бібліоґрафія.

Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Рік 1915. Том CXXII. Львів, 1915. Накладом Товариства. Стор. 211. Зміст: Володимир Гребеняк; Нові археольоґічні находки на території східної Галичини, Іван Крипякевич. До характеристики Іляша Караімовича; Михайло Возняк. Український господарський порадник з 1788 р. (Бібліоґрафічна рід-

кість); Іван Верхратський. З первих літ народовців (1861—1866); Зенон Кузеля. Посижіннє і забави при мерці в українськім похороннім обрядї; Юрій Кміт. Похоронні звичаї і вірування у Бойків; Володимир Гнатюк. Народні оповідання про тютюнарів.

Богдан Лепкий. Чекає нас велика річ. З 10 образками. (Вид. тов. Просвіта ч. 378). Відень, 1916, Стор. 40.

По „Віденськім календарі“ й книжечці „В Тарасові роковини“ се вже третя книжечка, що вийшла на еміґрації у Відні під старанною редакцією Ярослава Весоловського. На зміст книжечки складаєть ся прозова статя Б. Лепкого п. з. „В боротьбі за волю“ та йогож дві віршові річи: „Кальнишевський у неволї“ та драматичний уривок „Привид Кальнишевського“. Швидке вичерпаннє книжечки спричинить і зміст і може ще більше ілюстраційний бік книжечки. Є тут між иншим портрети гетьманів: Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Павла Полуботка й Кирила Розумовського. Додала редакція й „Порядок українських гетьманів.“ Приємне вражінне робить згадка за дотеперішнього редактора видань товариства „Просвіта“ Юлїяна Балицького, котрого увязнили російські власти у Львові в лютім 1915 р. та вивезли потім на Сибір, до єнїсейської ґубернії.

Dr. Th. Zöckler: Das Deutschtum in Galizien. Weimar, 1915.

Автор, євангелицький порох у Станиславові і один з головних орґанїзаторів галицьких Нїмців, подає в отсій своїй брошурці цїкаві інформації про галицьких нїмецьких кольонїстів: їх число, розміщеннє в краю, їх полїтичний розвиток і відносини до тубільців. Книжка для нас особливо тим цїнна, що автор у деяких місцях дуже влучно характеризує галицьку адмінїстрацію, яка часто вживала супроти Нїмців тих самих метод, що й супроти Українців. Уже на самім вступі зазначує автор, що така відкритість не з'єднає йому симпатій з польського боку: „Отсї виводи, можливо, стрінуть ся — особливо з польського боку — з закидами тенденційности. Отся тенденційність лежить у тім, що автор вірить у „добре право“ та в будуччину нїмецького елєменту в Галичинї . . .“

Цїкаві статистичні дати нїмецької кольонїзації. Число нїмецького населення дуже хитало ся, одначе не в дійсности, тільки наслїдком того, що Жиди раз себе зачисляли за Нїмців, то знов нї. Докладність статистики обмежували також у великій мірі всякі надужиття польської адмінїстрації, які автор дуже добре освітлює в отсих словах: „В Галичинї комісії (конс ріпційні) по більшій части в руках Поляків — і Поляки мають великий інтерес у тім, аби Галичину представити яко переважно польський край і щоб висунути наперід значіннє польського елєменту в некористь українського, як так само нїмецького.“ По вичисленню всїх таких неточностей статистики даходить автор до переконання, що тепер Нїмців у Галичинї є 80.000, значить коло 1·1% усього населення. Отсе нїмецьке населеннє мешкає або по селах у так званих кольонїях — по части по містах (у Львові є 3% Нїмців). Кольонії є почасти католицькі, почасти євангелицькі. Католицьких є 85, з того 42 чисто нїмецьких, євангелицьких 87, з того 49 чисто нїмецьких. Усїх Нїмців, що мешкають у кольонїях і по селах, є 60.000, решта (20.000) мешкає по містах. На думку автора денаціоналізація поступає значно швидше між католицькими Нїмцями — через церкву, наслїдком її залежности від польських епіскопатів.

Загалом винородовленнє робить між Нїмцями невеликі поступи — (хоч до 1907 р. галицькі Нїмці не мали нїякої полїтичної орґанїзації). Яко клясичний доказ відпорности нїмецького елєменту подає автор нїмецьку кольонїю в великім українськім селї богородчанського повіту, в Горохолинї. З 8 нїмецьких родин, які поселили ся 1808 р. (тільки по 2 родини могли мешкати побіч себе) — серед переважаючої української більшости (600 родин) — зросло населеннє до 50 родин, які крім деяких незначних звичаїв не перейняли нїчого від тубільців і задержали чисто нїмецький характер.

Щодо відносин тубільців до Нїмців, то з книжечки виходить недвозначно, що наскільки Українці відносили ся приязно до сих чужоземців, настільки ворожо відносили ся до них Поляки, чи то польська адмінїстрація. „В бігу десятилїть попало галицьке „нїмецтво“ (Deutschtum) в тяжке положеннє через те, що Галичина дістала ся під необмежено самостійну управу Поляків, які в щораз більшій мірі працювали над винищеннєм нїмецького елєменту.“

Полїтично з'орґанїзували ся галицькі Нїмці дуже пізно — аж у 1907 р. в т. зв. „Союз християнських Нїмців у Галичинї“ (Bund der christlichen Deutschen in Galizien.) Як симпатично відносило ся польське населеннє до тої орґанїзації, видно найкраще з того, що на перших зборах згаданого товариства вибили польські демонстранти з найбільшою докладністю всї шиби... Шиби були в сім випадку українські, бо наради відбували ся в залї українського „Сокола“ (здаєть ся, перемиського — автор чомусь не означив місця перших зборів).

Товариство видає від 1908 р. свій орґан: „Das deutsche Volksblatt für Galizien“. Найвищою полїтичною екзекутивою галицьких Нїмців є „Der deutsche Volksrat für Galizien.“ Розумієть ся, що галицькі Нїмці не мають своєї парляментарної репрезентації (в соймі мають одного посла з Бялої), їх справами займають ся головно парляментарні посли Странски, Кешман і др. Ґрос.

Книжка написана з очевидними симпатіями для українського народу. Історичі дати опирають ся на чистих джерелах. Для галицьких Українців, обовязком котрих знати докладно відносини в своїй території, стане вона цїкавою лектурою. —*к.*

Виказ жертв
на полонених Українців:

книжками: пані Олена Голубовичева, Карлів, 5 кн. „Літер. Наук. Вістника“ за рр. 1910—11, 6 бр.; 10 чисел „Іл. Укр.“; д. Евген Гузар 3 кн. (між ними „Історію України“ Аркаса); д. Ілля Плашкан, Карлів, 61 бр. і д. Михайло Царь, Мацьковичі, „Неділя“ з 1911—12 рр., „Правда“ з 1874, 1879 і 1890 рр., „Господар“ з 1907 р., „Місіонар“ з 1907 і 1913 рр., 1 кн., 21 бр. і 3 числа „Кат. Сходу“.

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дуже дальших, щедрійших, бо просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, можемо тільки в дуже малій части вдоволити.

Зміст: Нова Европа. — М. Троцький. Всеросійський нелад. — Др. Л. Ганкевич. Процес російських шпіонів у Софії. — Н. В. Румунська соціяльна демократія та війна. — —к. За тиждень. — З поезій полонених-Українців: М. С. В полоні; Трутень. В осени; Максименко. Із чужини; Білявий. Плач України; П. Невільник. В рідним краю; Іван Невеселий. Не дивуйтесь мені... — У. С. С. Юра Шкрумеляк. В резерві (з дневника). — М. Р. Враженія з переїзду через Волинь (з записника). — Українська справа на конґресі Злучених Держав. — Ор. Кириленко. Українці в Америці: Полїтичні проби в Канадї. Преса в Канадї. — Вісти: До Українців офіцерів і вояків. Представники укр. полїт. орґанізацій у папського кардинала, угор. примаса церкви. Виклад про „С. В. У.“ у Львові. Привіт полонених Укр. австр. Україні з святами в честь Ш. „Moldova“ про самостійність Укр. Ленін про „Будучий мир і нац. питання в Рос.“. В 55 років. смерти Т. Ш. Не дозволяють молити ся за Тар. душу З промови Александрова в Думі. Погромна аґітація в Р. Заг. збори петер. „Укр. Гром.“. Офіц. рос. виданнє в укр. мові. Відчит Шуппа про Україну. Україна й Польща. Самопоміч. Пол. Австрійці на Україні. Екон. політика Укр. „Н. Вр.“ про кал. справу. Страйки робітників у Пет. Боротьба з дорожнею. — Бібліоґрафія.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека № II

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редагує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телєфон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 31—32. Відень, 16 квітня 1916. Ч. 91—92.

Церковний бік української справи.

III.

В українських землях поза границями Росії проявила ся реакція проти названого угнїту української православної церкви — відірваннєм від київської митрополії та прилученнєм до церковної унії з Римом так, що їдея унії могла зазначити ся в останнїм десятилїттю XVII віку більшими успіхами нїж давнїйше протягом одного століття. А втім унїя не творила нїякої новости в українськім церковнім житю. Історія української церкви відрїжняєть ся тим від инших грецьких церков, що вона все була найблизшою до Риму. Правда, на короткий час зближали ся й инші споріднені церкви, з виїмкою московської, але в нїодної не дїяло ся се так часто та з такими глибокими й далеко-сягаючими наслїдками, як се було на Українї, не зважаючи на те, що сьогодні тільки яких шість мілїонів Українців належать до католицької церкви в обох обрядах. І сей вислід спричинили особливі полїтичні обставини. Короткий огляд розвитку ідеї церковної унії в українських землях пояснить сей факт близше.

Уже вище згадано, що українська церква, коли вона була ще одинокою й самовладною в східній Европі, не брала участи у відомім остаточнім розриві між римською і грецькою церквою коло половини XI століття, але щойно півстолїття пізнїйше пішла за прикладом Византії. Наслїдком пересунення полїтичного центра з Київа до Галича й Володимира (Волинського) підлягла українська церква впливам західного католицизму. З державного становища сприяли йому галицько-володимирські князї (напр. основник злученої галицько-володимирської держави, Роман Великий) і позволили латинським конґреґаціям на вільний вступ і вільну дїяльність у своїх краях. Коли на порозї XIII в. піднесено перший раз думку про загальну церковну унію й ся думка довший час була змістом полїтики папського Престола, були дуже гарні вигляди, що українська церква приступить до злуки. Одначе передчасна смерть Романа й сороклїтні внутрішнї боротьби за його спадок перешкодили сій злуцї. Правда, коротке підчиненнє галицько-володимирського князївства Угорщинї в XIII в. використав Рим на те, щоб за підмогою угорського короля Андрея II защіпити унію, але вона не могла увінчати ся повним успіхом з причин, про котрі годї тут говорити; все-таки їдея унії мала багато прихильників, навіть між вищим духовенством (один український епископ з Галичини брав участь у лїонськім соборі 1245 р.). Щойно, коли Данило завів внутрішнїй лад у галицько-володимирській державі, можна було й церковну злуку оголосити загальною (1253). Розвіяли ся полїтичні надії, які привязувано до унії, а се разом з полїтикою татарської держави, зверненою проти неї, спричинило по смерти Данила повільне ослабленнє узлів. Сю шкоду могло надолужити заснованнє окремої української митрополії в Галичі, що була незалежною від київського митрополита, котрий переніс ся до Московщини.

Протягом першої половини XIV століття тряпляли ся ще декілька разів сприяючі моменти, коли можна було привернути наново церковну злуку, але загальний занепад католицької церкви в тих часах, а головно упадок української галицько-володимирської держави та подїл її поміж Польщу й Литву впливали під сим оглядом дуже некорисно.

Історичний фаталїзм хотїв, що кожда держава, котра здобула власть над українськими землями по упадку їх державного життя, все ставила ся менше-більше неприхильно до ідеї церковної унії. Се відносить ся не тільки до східних сусїдів, але й до західних. Правда, дїяло ся се з ріжних причин і в ріжній формі; перші бачили в схизматицькім православю придатне знарядде для своїх полїтичних цїлей, а в унії небезпечне явище сепаратистичних змагань опанованих українських земель; противно західні сусїди вперто держали ся думки, що в їх полїтичнім інтересї лежить запобігти полїтичному сепаратизмови тим способом, що замісць унії треба латинському обрядови допомогти запанувати в зайнятих землях. У Поляків відогравав також ролю національний мотив; вони зробили з латинського обряду знарядде національної асиміляції. Наслїдком того були вони прінціпіяльно неприхильні унїятській церкві, бо вона пособляла удержанню національної окремішности Українців; отже вони дивили ся раднїйшим оком, коли Українці, наскільки вони зостали ся здалека від римо-католицизму, задержували своє давнє православє замісць того, щоб приступити до унії. Сей погляд був міродатний для цїлої церковної полїтики в Польщі, а з декількома виїмками й ще нинї має повну силу.

Львівська державна наукова бібліотека

Не зважаючи на трудности, з якими мусїла бороти ся унїя в границях польсько-литовської держави, знайшла її ідея пригожий ґрунт. Уже перші кроки відновленої з початком XV століття київської митрополії присвячено зближенню між римською та грецькою церквою. (Її участь на соборах 1415, 1439). Загальні причини безуспішности змагань до унії в тих часах відомі. Упадок Царгороду й після того ворожа до унії політика османської держави з одного боку, а мало відрадний розвиток римської церкви перед реформацією з другого — пояснюють достаточно, в звязку зі згаданими вище пануючими в Польщі політичними обставинами й тенденціями, некорисний вислід. Дійсний успіх могла зазначити наслїдком того тільки московська церква, котра від 1458 р. поводила ся яко правна наслїдниця грецького православя, що попало тепер у неволю, й котра уважала українську православну церкву, що лишила ся в дальшім союзї з Царгородом, за напів-єретичну, яку треба навернути.

Відродженнє католицької церкви в XVI віцї мусїло також видвигнути на денне світло питаннє привернення унії в українських землях. Результатом була берестейська унїя 1596 р., саме в часї, коли московська церква через утвореннє власного патріярхату значно збільшила своє значіннє на Сході.

Берестейська унїя була дїлом українського духовенства та римського Престола, що мав тоді в єзуїтськім ордені знаменитих борців за ідею унії. Члени згаданого ордену в польських і литовських провінціях були тоді по більшій части заграничного походження (головно Нїмці) та щойно пізнїйше взяло в них верх упередженнє до унії, з яким відносило ся до неї польське духовенство. Навіть тодїшнїй польський король з шведського дому, Жигмонт Ваза, одушевляв ся сею справою.

Як кожда новість у церковнім життю загалом, викликала, що правда, й берестейська унїя опозицію в населення. Мотиви, які тут дїлали, були дуже ріжнородні, почасти духового, почасти соціяльно-політичного характеру. Українська шляхта, вчасти також міщанство бачили в унії, не без впливу протестантизму, зменшенне деяких своїх користей, тим більше, що приступленнє до унії не повело за собою сподіваної поправи положення церкви та її вірних. Наслїдком того прийшло в українській суспільности до розлому. Між католицтвом і православєм мусїла закипіти боротьба, вислід якої в користь унії був поза всяким сумнївом.

Треба зазначити, що православної опозиції одної частини української суспільности не можна виводити з прінціпіяльних симпатій до московської церкви та з якихось змагань злучити ся з нею. Крім деякої сили старинного передання та сумного досвіду зазначеної вище безкорисности зміни релїґії дїлало тут тільки переконаннє, мильність якого щойно пізнїйше пізнано близше, а саме, що церковна унїя се тільки винайдений Поляками спосіб перевести українське населеннє на латинство та слїдом за тим на польськість і здушити всякий український національно-політичний рух. Найкращий доказ того, що провідники опозиції не мали нїчого спільного з москвофільством, маємо в тім, що ся українська особистість, котра заподїяла найбільше шкоди унії, запорозький гетьман Петро Конашевич, був завзятим ворогом Московщини. Він використав критичний час польської республики 1620 р. й за успішну поміч, яку він дав проти Турків, був у силї привернути вимерлу вже православну єрархію й натхнути тим робом ще в передостаннїй момент українське православє оживляючим духом. Сумнївність його патріотичної заслуги, задля чого його високо виславляно, пізнали пізнїйше його наслїдники, на жаль у часї, коли зробленої помилки вже не можна було направити, бо велику часть Українців видано в 1654 р. впливам московської церкви.*

Відновлену Конашевичем православну церкву піддано основній реформі й саме зовсїм не в консервативнім, византійськім чи то московськім дусї, але в напрямі, обранім уже перед століттями, щоб вона могла присвоїти собі всї засоби духової й культурної переваги католицької церкви (заснованнє православної академії в Київі на французький зразок з латинською викладовою мовою — митрополитом Петром Могилою). Заходи в сім напрямі дали такі гарні овочі, що деякі чужинцї могли дивувати ся високому ступневи культури Українців у половинї XVII століття. Та цвітучий стан на жаль не тривав довго.

Прилученнє України до Московщини та її подїл, який затим наступив, були, як відомо, тяжким ударом для української православної церкви: її автономія щезла зовсїм у східних частинах країни. Та в західній Україні побідила ідея унії на цїлій лїнії, бо вже в часї прилучення України до Московщини прийшли до думки, що в сім тяжкім положенню все-таки було-б кориснїйшим зближеннє до Риму. Так являєть ся XVIII вік добою майже неподільного панування унії в українських землях на правім боцї Днїпра. Та на нещастє мали в Польщі згадані вже прінціпи в трактованню української церкви все ще своє значіннє. Правно-політичне становище унїятів супроти держави і становище греко-католицького духовенства супроти латинського клиру не поліпшило ся нї трошки, але навіть погіршило ся під деяким оглядом. Наслїдком того був рівень освіти духовенства низший, нїж у цвітучій добі українського зреформованого православя в XVII століттю. Такий стан тривав аж до упадку польської державности. Як можна було сподївати ся, виступили яскраво наслїдки довголїтнього понижування й угнїтання української унїятської церкви в Польщі, тим більше, що Поляки навіть по подїлах своєї держави не хотїли занехати свого дотеперішнього поступования супротив унії, противно — сподївали ся, що наслїдком політики російського правительства винищування унії значно більша частина греко-католиків перейде на латинський обряд нїж на православє. Бо-ж се доказаний фактъ, що до успіху жорстокого навертання греко-католицьких Українців у Росії при кінцї XVIII та з початку XIX століття причинило ся в високім ступнї польське духовенство під своїм архиепископом Сестшенцевичем. Чи-ж дивниця, що унїятська українська церква, позбавлена всякої політичної підпори, протягом кількох десятиліть упала жертвою російської державної церкви, в котрій знаходила ся вже зрештою значна частина українського народу. Численні останки унїятів і сильні симпатії до унії не зникли одначе до нинїшнього дня.

---

* Хоч усе-таки в історії українських церков (як православної, так і греко-католицької) під польським пануваннєм не можна заперечити тут і там відокремленої москвофільської риси, треба шукати пояснення сього явища виключно в політичних обставинах українського народу, в тяжкій боротьбі з польськістю.

Тільки в Галичині, що дістала ся до Австрії, цінило австрійське правительство унію, як треба, й підперло її так, що вона могла зацвісти в короткім часі й видати гарні плоди, хоч усе ще мали силу перейняті по давній Польщі пересуди й міри супротив унії та навіть здобули деяку перевагу, витискаючи поволі австрійську державну ідею з Галичини. Одначе вони вже не мають сили, бодай доки не повалено прівціпів теперішньої політичної системи, наробити стільки шкоди католицькій ідеї, як мала ся справа в инших частинах України. Противно, треба сподівати ся, що справедливе трактованнє галицької унїятеької церкви зробить її видатним розсадником ідеї унії на Сході. Вартість церковної унії в боротьбі з російською перемогою найліпше навчило ся цінити саме російське правительство, бо не терпить греко-католицького віроісповідання та стараєть ся підкопати його навіть поза границею Росії. І хоч Европа присвятила стільки уваги російському трактованню греко-католицької церкви в Галичині в часі інвазії 1914—15 рр., Росія знає, що й чому вона робить. Ab hoste discite! (Вчіть ся від ворога!).

IV.

На окрему коротку згадку заслугує римо-католицька церква (латинський обряд) в українських землях. Уже підчеркнено, що ще в часах державної незалежности України католицька церква тїшила ся вільним вступом і свободою виконування свого обряду. Не тільки були там католицькі громади, церкви й монастирі, але також зорґанїзовані церковні провінції з власними епископами. Отже треба підчеркнути, що вже перед здобуттєм українських земель Польщею були в них добрі задатки української церкви латинського обряду. Навіть треба прийняти, що при дальшім істнованню політичної самостійности України була-б діждала ся щойно названа церква особливого розцвіту, може навіть була-б осягнула з часом перевагу. Політичний занепад України мав також під сим оглядом фатальні наслїдки. З легко зрозумілих причин зідентифіковано католицтво з політичним панованнєм і національним гнетом. Практичне житте дало сьому поглядови безліч доказів, що приналежні до римо-католицького віроісповідання, чи вони Українці з роду, чи захожі чужинці — Нїмці, Італійці, Мадяри, — стали національно-свідомими Поляками або бодай були знарядом національної польської політики супротив Українців. Так положено запору на шляху поступу римо-католицької церкви на Схід. Не зважаючи на те, числить римо-католицька церква в українських землях коло 2 мілїони душ українського походження й мови; неукраїнські віроісповідники сеї церкви творять значну меншість. Якби ее віроісповіданне стратило на будучність свій національно-політичний характер, неоправданий ні тактично ні історично, то воно зараз могло-б прийняти свою давно перервану ролю й успішно її продовжати. Бо-ж се одна з найвизначнїйших прикмет римо-католицької церкви, що вона, не тратячи своєї чудової одноцїльности, все приноровляєть ся до етноґрафічних обставин, тим більше до народньої мови. Може одиноку виїмку під сим оглядом практикуєть ся на шкоду католицизму в українських і сусїднїх білоруських околицях, де дотичні народні мови прогнано з костела, щоб тим лекше дальше плекати й поширювати безглузду думку про ідентичність католицтва з польськістю для деяких національно-політичних цїлей.* Литовцї змогли вже виборотн деяке признанне для своєї рідної мови. Реформа в сїм напрямі на українських землях стала вже необхідною в інтересї католицької церкви.

Висновки.

З повищого представлення справи можна поробити отсї висновки:

1. Погляд про одноцїльність російської церкви не оправданий ні з історичного, ні з теперішнього становища; противно, названа церква се розмірно ново-утворений конґльомерат відмінних церковно-культурних одиниць.

2. Російська держава не держить ся віроісповідною спільністю її підданих, навпаки, ся буцїм-то неподїльна одноцїльність вже розложеного в своїй середині та спорохнявілого релїґійно-церковного життя має свою підставу тільки в державній силї й удержуєть ся нею.

3. Ся держава злучила в собі крім греко-орієнтальних народностей також цїлий ряд римо-католицьких і магомеданських та привязала їх усїх до держави тими самими узлами, „непоборність“ яких так само сильна, як „непоборність“ російської військової сили.

4. Отже російська церква нероздїльно звязана з істнованнєм російської держави та не є в силї її пережити.

5. Зокрема вирванне України з звязку російської державної церкви та заснованнє окремої української національної церкви, яка шукала-б знову злуки з заходом, не натрапило-б на більші перешкоди, ніж се було з так багато иншими східними церквами (румунською, болгарською, сербською і т. д.), а не то що з грецькою церквою, незалежною від царгородського патріярха. Такий перебіг справи є саме конечною передумовою для будучого розвитку й поширення католицизму на Сході.

6. Тїсні взаємини, які істнують у Росії між державою і церквою, вимагають, аби в міру того, як відірветь ся від російської держави поодинокі области, не тільки пороблено звичайні міри щодо управи ними, але й розумно та свідомо цїли управильнено церковні відносини.

7. Що торкаєть ся земель, які центральні держави вже здобули й держать сильно в своїх руках, без огляду на те, в якім обсягу забезпечить їх мир, треба повидавати такі розпорядки:

а) Зараз відновити унїятську, греко-католицьку церкву та зорґанїзувати її з колишнїх унїятів, що знайшли пристановище в латинськім обрядї або були приневолені перейти на православє. Сю задачу можна розвязати без

---

* Прінціпи польської церковної політики цїлком подібні до прінціпів російської церковної політики; одна й друга руководять ся виключно національно-державно-політичними міркуваннями. Як Москалї твердо держать ся прінціпу: все, що православне, се московське, або мусить стати московським, а що не є московським, можна так само змосковщити; — так і Поляки заявляють: усе, що римо-католицьке, се польське й не може бути инакшим, инші віроісповідання повинні бути так само добре польськими. З сеї причини обидва буцїм-то вороги годять ся в своїй неприхильности супроти церковної унії на українськім (і білоруськім) ґрунтї, який уважають спільною експанзійною областю й де вони зовсїм природно попадають час до часу в конфлїкт з собою; бо церковна унія сприяє національній і культурній самостійности й забезпечує її перед денаціоналїзацїйними змаганнями зі Сходу й Заходу. Невтральний погляд про се можна знайти у Аврелїя Пальмієрі О. С. А. (Російська церква, Фльоренція, 1908).

труду при помочи греко-католицького клиру в Галичині, так само Василіянського чину. Щоб піднести повагу унії на Сході, було-б дуже порадно приступити негайно до заснованя греко-католицького патріярху з осїдком у Львові.

б) Треба без вагання подбати про задоволенне релїґійних потреб решти православного населення, щоб усунути в неї переконанне, що таке задоволенне можливе тільки в рамах російської державної церкви. Наскільки показало ся-б невідповідним ужити православного духовенства, що тут і там позістало ся, стоїть до розпорядимости для сеї цїли значне число кандидатів з рядів патріотичного православного духовенства української мови на Буковинї. Притім було-б дуже вказаним довести до іменованя при царгородськім патріярху окремого українського екзарха, по можности з титулом київського митрополита.

в) Римо-католицьке населенне зайнятих українських земель у випадку, якби не визволено українських земель аж по Днїпро, треба відобрати з звязку могилївської митрополії, чи то житомірського епископства, замісць того заснувати окреме римо-католицьке епископство українського характеру в Володимирі Волинськім або або Луцьку й підчинити його разом з реорґанїзованим холмським епископством римо-католицькій митрополії у Львові.

Доброго результату з таких усяких мір можна-б ждати тільки з одним застереженнем: коли зайнятих земель не прилучить ся під нїякою умовою до Польщі.

С. Томашівський.

Українська справа в румунськім парлямент'ї.

Болгарський дневник „Народни Права“, орґан предсїдателя мінїстрів Радославова, передрукував з румунського дневника „Молдова“ у 61 ч. статю бувшого ректора університету в Ясах, професора Стере, про Україну й український народ. Від себе додають „Народни Права“, що ся знаменито написана статя демаскує іґноранцію та злу волю Таке Йонеску в українській справі.

З сеї статї подаємо тепер деякі уступи:

„У своїй промові при дебатах у відповідь на престольну промову Таке Йонеску прислужив ся дуже нашій справі. Не тому, що та промова була гарна й талановита; моральна її вартість залежить від цїли, яку вона мала. Постараю ся перевести докладну аналїзу сеї промови та показати, яких дивних метод уживають деякі наші парляментарні дїячі.

В моїй промові говорив я про траґічну долю українського народу. В часї сеї промови Таке Йонеску перебивав мене окликами: „Що се за Україна, панове, я її не знаю.“ — „Вона загалом не істнує“. — „Я знаю, що се Польща, але Україна?“... А другий посол Куза додав: „Україна се вітчина д. Стере“ (Сміх). На се Таке Йонеску: „Коли я перший раз почув про Україну, то був тодї ще в лїцею. Тодї попала менї в руки одна брошура, надрукована в 1861 р. в державній друкарнї в Парижі, й там була мова про Україну, котру тодї ще називано Малоросією. Від того часу до теперішньої війни не чув я нїчого за неї.“

І так д. Таке Йонеску нїчого не знає про Україну. Він не знає про 30-мілїоновий народ, етноґрафічна територія якого межує з Румунією від Днїстра до Хотина та через Прут до Чернівців. Сей народ сотворив лїтературу, яка по російській і польській є найбагатшою славянською лїтературою, значно багатшою нїж чеська, хорватська, сербська, болгарська й инші. Великий поет Тарас Шевченко зайняв видне місце в світовій лїтературі, а багато письменників добре відомі европейській публицї з перекладів. Славні російські письменники Гоголь і Короленко були приневолені писати по московськи, одначе почували себе Українцями й горді були на своє походженне.

Історія українського народу тїсно звязана з історією Молдавії. Чи дїйсно Таке Йонеску нїчого не чув про славних українських гетьманів Богдана Хмельницького, Дорошенка, Мазепу, або про Тимоша, що оженив ся з молдавською княгинею? Чи дїйсно не чув він, що дуже давно перед сею війною полїтичне житте в габсбурзькій монархії захмарювала боротьба Поляків та Українців у Галичині? Як можна се зясувати, що державний муж, котрий хоче розвязувати проблєми, які виринули в сїй війнї в сїй справі, не знає, що таке Україна?

Колиб се торкало ся д. Йорґи,* я не дивував ся-б сьому. Сей університетський професор, як сам признав, не уважає за потрібне познайомити ся з ученими українського народу та його історією. Але як може Таке Йонеску, великий полїтик, що на одному засїданню тут у парляментї рішав будучу долю Европи, іґнорувати 30-мілїоновий народ і його траґічну долю?

Щоб переконати про істнованне того народу, досить зробити маленьку прогульку вздовж теперішньої границї румунського королївства або заглянути до першого лїпшого підручника славянської етноґрафії або історії. Тридцять мілїоновий народ не може зникнути з лиця землї без огляду на те, який буде результат сеї війни. Навіть, як побідить Росія і не повстане українська держава, то все-таки не може вона зникнути з уяви полїтика, а тим більше румунського. Я не годен повірити, щоб сьогодня найшла ся в Европі людина, хочби з середньою культурою, яка твердила би се, що позволив собі отсей великий румунський полїтик, який каже, що не знає, що се таке та Україна.“

Додаю ще від себе, що „великий полїтик“ свідомо сказав неправду. Ще перед промовою професора Стере Таке Йонеску говорив дуже багато та дуже пильно випитував ся передовсїм про російських Українців у розмові з кореспондентом „Кіевск-ої Мысли“ д-ром Ратнером.

Софія, 29 марта 1916.

Др. Лев Ганкевич.

---

* Проф. унів. Йорґа в Букарештї, історик, не хоче знати Українців. Знамениту відправу дав йому наш приятель Замфір Арборе в своїй новій брошурі „Ukraina şi Romania“, Букарешт, 1916. Вид. „Союза визв. України“.

Без зміни.

Що Пуришкевич залишив Думу й виїхав на провінцію, бо йому „осточортїла“ безконечна думська балаканина, в тім нема нїчого дивного, але треба дивувати ся тим послам, які ще полишали ся в Думі. Більшість Думи, з'єднана в поступовім бльоцї, більше року вже домагаєть ся „мінїстерства довіря“; що до теперішнього правительства Дума не має найменшого довіря, яскраво свідчить промова речника поступовцїв Шидловського, який сказав у нїй між иншим: „Теперішнїй мінїстер внутрішнїх справ заявив при вступленню на свою посаду, що його гаслами є боротьба з дорожнею та з Нїмцями російського підданства. Щодо дорожнї, то ви всї знаєте, що ми поки-що не стали ще на шлях, на якім можна було-б усунути всї ті огидні явища, які відбувають ся рішучо в усїх мінїстерствах через плутанину та величезну дезорґанїзацію. В сїм відношенню мінїстерство не зробило того, що воно може досить необережно приобіцяло зробити. Звертаючи ся до другого питання, треба висловити побоюванне, що правительство провадить боротьбу з Нїмцями такими засобами, які дуже шкодять особам, котрі нїчого спільного не мають з якоюсь навалою та викликають всякі инші неґативні явища“. . . „Не маючи спроможности виконати свої завдання, правительство робить ся все гіршим і гіршим“. До сього додав правий націоналїст Савенко: „Країна вже тому не може йти за правительством, яке не користуєть ся її довірєм, що се слабке, відірване від країни й тому безсиле правительство не старало ся навіть у сїй війнї вести країну за собою“. Коли так говорять октябрист і правий націоналїст, що недавно ще був чорносотенцем, то легко собі уявити, як ставлять ся до правительства лїві партії . . . І не зважаючи на се все, Дума ухвалює правительству, до якого не має найменшого довіря, мілїони й мілїярди народнїх грошей, приймаючи буджетові предложения мінїстерства внутрішнїх справ, Синода, мінїстерства війни і т. д. А що правительству безмежно важнїйше мати ухвалений буджет нїж довірє народнїх представників, то воно на них не дуже-то й зважає.

Думські промови інтересні не так самі собою, як через те, що з них можна в більшій мірі нїж з понищених цензурою часописей довідати ся про важнїйші прояви суспільного життя в Росії. Одним з найбільш характеристичних явищ внутрішнього життя Росії треба безперечно вважати події в путилівській фабрицї зброї, в справі яких внесено в Думі інтерпеляцію. З промов послів і мінїстра війни видно, що в путилівській фабрицї зброї панувала крайня дезорґанїзація. Фабрика страшенно визискувала робітників, цїлком не зважаючи на безмірний зріст цїн предметів поживи. За всяку спробу поліпшити своє положенне правительство тяжко карало робітників. До якого ступня дійшли сї переслїдування, можна бачити з того, що в декількох днях арештовано понад 250 робітників. За найменшу провину відсилали робітників на фронт. Робітники відповідали на се страйками, італїйським страйком (який полягає на тім, щоб робити все можливо повільнїйше), судили майстрів, які держали ся разом з правительством, і вивозили їх тачками на смітє, уладжували бурливі збори та загалом протестували особливо проти удержавлення путилівської фабрики всїми можливими способами. Результатом сього було те, що, як заявив мінїстер війни в Думі, фабрика, яка виробляє засоби оборони держави, стоїть уже два тижнї без руху.

В дебатах про положенне робітників, які почали ся в звязку з справою путилівської фабрики, виявила ся велика рїжниця між чорносотенцями, лїбералами та соціяльними демократами. Марков II заявив, що уряд має право відіслати на фронт тих робітників, які не хочуть працювати в фабрицї зброї. Мілюков назвав поведенне робітників „ударом у зади російського війська“ та протестував проти тих провідників робітництва, котрі заявили, що вони готові обороняти вітчину, але не хочуть нападати на чужий край, доводячи, що ворогів Росії (які, до речі, нїколи не нападали на неї) треба перемогти, щоб забезпечити її від будучих можливих нападів. Соціялдемократичні промовці виступили з домаганнєм у справі полїпшення економічного положення робітників і проти удержавлення путилівської фабрики.

З'їзди земств і міст, що відбули ся в останнїм часї, були досить докладною копією думської балаканини. Жадних звідомлень, які позволяли-б судити про практичну працю сих громадських орґанїзацій, не оголошено, але зате виголошено багато промов і резолюцій против уряду. На з'їздї міст напр. Коновалов заявив, що було-б дуже важно, щоб міська Росія прилучила свій голос до гасла воєнно-промислового з'їзду, котрий домагав ся відповідальної власти.

На з'їздї земств виголосив промову Львов, цїкаву під сим оглядом, що вона показує, як Росіяне тепер уже починають готувати ся до роботи по скінченню війни. Говорячи про економічне положенне Росії, Львов сказав: „Тут перед нами стоїть величезна праця. Перед нами стоять тут не тільки завдання, подиктовані війною, ми мусимо готувати ся видержати також перший тяжкий час по війнї“.

З'їзд ухвалив резолюцію, в якій говорить ся між иншим таке: „Росія живе в постійній тривозї за справу перемоги та за внутрішнїй нелад у державнім життю країни. Тільки нове правительство, що спиратиметь ся на довірє країни, єднаючи ся з її законними представниками, зможе виконати великі завдання, які стоять перед ним. А тепер по упливі пів року державна власть ще не змінена, міняють ся люде, що мають владу в своїх руках, але сама власть не міняєть ся. Навпаки вона зміцнила ся ще більше. Ознаки внутрішнього розкладу власти множать ся. За минулий час вона розходила ся з громадянством усе більше. Наша тривога зростає...“ *М. Троцький.*

Ґданьско-одеська шия та змаганнє Нїмеччини до Чорного моря.

Дуже поширений ілюстрований місячник „Velhagen und Klasings Monatshefte“ подав у квітневій книжцї переклад В. Е. А. статї відомого румунського економіста Б. І. Асана з румунської часописи „Revista porturilor si a navigatiunei comerciale“ під повищим заголовком. На початку нїмецького перекладу зазначуєть ся, що сю дуже удокументовану статю подаєть ся читачам місячника задля її ваги. Вважаємо за відповідне познайомити й наших читачів з згаданою статею в українськім перекладї.

Дві морські затоки, що роздїлені шматом суші, названим шиєю, мають на себе притягаючий вплив, який тим більший, чим більше віддаленнє, яке треба перебути водним шляхом, аби дістати ся з одного заливу до другого.

Торговля від одного заливу до другого відбуваєть ся сухопутньою дорогою, але коли торговельні зносини стають інтензивнїйші, перетинаєть ся шию, розумієть ся, коли тому не стоять на перешкодї нїякі природні перешкоди, як гори, або коли не робить сього неможливим обставина, що декілька держав,

які суперничають з собою, панують над сею самою шиєю.

Перешкоди, на які натрапляє розвиток природних торговельних зносин від заливу до заливу, потягають за собою упадок населення відповідної шиї.

Є цілий ряд таких ший, які з наведених причин мали сильні перешкоди в своїм розквіті, але инші, де усунено такі перешкоди, не тільки вийшли на користь доокружного населення, але й на добро цілого людства.

До сих останніх належать між иншим суецька шия, панамська, коринтська, данська з кільським каналом і т. д., де людська праця побудувала канали й сим робом промостила торговельні шляхи, що вийшли на добро цілому світу.

До перших, котрі спричинювали спиненнє всякого поступу, належить передовсім найбільша европейська шия, яка роздїлює Балтійське море (Ґданський морський залив) від Чорного моря (Одеський або Миколаївський залив). Сю шию можна найлекше перейти навскіс, бо не тільки нїякі гори не стоять шляху на перешкоді, але його значно улекшують сплавні ріки, а саме Висла, що починаєть ся коло Ґданська, продовженнєм котрої є Сян, а пізнїйше Днїстер аж до Одеси.

Що за причина була, що ся шия не розвинула ся до найвизначнїйшого торговельного шляху між Балтійським і Чорним морем і що дотичне населеннє мусїло бути позбавлене користей з такого шляху?

Причини треба шукати в тім, що над сею шиєю панували три держави, які суперничають з собою; Нїмеччина, Росія (Російська Польща) й Австрія. Ся шия, яку ми задля недостачі картоґрафічної назви можемо назвати „Великою шиєю центральної Европи“, перетинає старий континент на дві части. На нїм знаходив ся старий шлях, що лучив центральну Европу з Малою Азією й Індією. Сей шлях ішов через Молдавію і його занехали щойно тоді, коли в 1489 р. Васко де Ґама відкрив дорогу до Індії та ріг Доброї Надії.

Наслїдком цїлковитого здобуття Польщі й инших частей Росії опановує Нїмеччина велику частину сеї шиї, а коли союзні центральні держави дістануть ся до Одеси або до Миколаїва, то розпоряджатимуть цїлою шиєю, яка в руках одної великої держави, як Нїмеччина, котра визначаєть ся такою знаменитою орґанїзацією, незабаром розвинеть ся в другий шлях між центральною Европою, Малою Азією й Індією.

Говорю про другий шлях, бо перший іде, як відомо, до Індії через Білгород, Софію, Царгород, з котрої саме дороги користатиме передовсїм Австро-Угорщина, а друга вийшла-б на добро в першій мірі Нїмеччинї.

Правда, Румунія не лежить на нїодним з сих обидвох шляхів, але коли наші провідники вмітимуть витягнути відповідну користь з вигідного положення нашої країни, а ми приложимо до того рук, аби промислом, торговлею та перевозовими засобами взяти дїяльну участь у нїмецькій експанзії на Орієнтї, то раз на все забезпечимо собі наслїдком нашого ґеоґрафічного положення незалежність і постійний поступ. Ми мусимо зробити експанзію центральної Европи, яка несе цивілїзацію, також нашою, а кождий, хто працює проти сеї експанзії, має на цїли наше знищеннє, бо „шлях творить державу“.

Як використає Румунія своє положеннє між сими обома експанзійними дорогами Европи?

Ми можемо зробити для себе пожиточними обидві дороги завдяки тим розгалуженням шляхів, які є вже в нас. Досї була обмежена торговля на першім шляху до Орієнту через Сербію, котра як аґент Росії стояла на перешкоді нїмецькій експанзії, щоб дійти до Византії, за якою Росія так довго вже нудьгує. Так само Росія була досї винна, що другого шляху не можна було використати й розвинути.

Тому, що Росія мала під своїм пануваннєм Україну з пристаню Одесою, а так само Польщу, будувала вона, проти тенденції Европи, широкоторові залїзничі шляхи, щоб сим робом труднощами, які справляє переладовуваннє товарів, спинити нїмецьку експанзію до Чорного моря.

Зате хотїла Росія оживити один торговельний шлях, який, що правда, не мав би нїякої економічної будучности, але велике стратеґічне й полїтичне значіннє для царської держави.

Є се саме залїзничий шлях Москва—Букарешт до Адрії (Сан Джйованї ді Медуа або Скутар), котрий запроєктував російський мінїстер Вітте, а пізнїйше відновив Ізвольський циркуляром, яким звернув ся 2 марта 1908 до европейських держав.

Румунія поспішила ся прилучити ся до сього проєкту й заявила готовість побудувати міст на Дунаю коло Турн—Северину.

Росія, котра зготовила труднощі перевозови товарів Нїмеччини до Одеси, спровадила через те упадок названої пристанї, як видно з отсього зіставлення:

	1908	1909
Одеса	69.700 ваґонів	85.600 ваґонів.
Новоросійськ . .	37.000 „	145.000 „
Ростов	81.000 „	156.000 „
Миколаїв . . .	89.000 „	163.000 „

Сей упадок іще більше впадає в очі, коли порівняти рух пристанї Одеси з рухом Констанци (румунська пристань при Чорнім морі), з якої вивезено в 1910 р. 50.000 ваґонів збіжа та 53.000 ваґонів нафти, отже разом 103.000 ваґонів. Як бачимо, вивозить ся з Констанци, число населення котрої виносить 27.000, значно більше нїж з Одеси з її 450.000 мешканців.

Оживленнє сього другого шляху до Орієнту Днїстром дало-б нам у своїм наслїдку ще більший економічний розквіт і передовсїм у тім випадку, якби ми прилучили Бесарабію до її матїрного краю.

Колиб Одесу злучено з Днїстром каналом і так само Констанцу з Дунаєм при Чорній Водї, то сї обидві пристанї пішли-б назустріч великому розквітови. В усякім разї треба-б було так вибудувати Констанцу, щоб тяглові кораблї, що туди приходять, могли там перезимувати та щоб можна було продовжати експорт навіть у часї зими. Крім того побудованнє каналу межи Чорною Водою й Констанцою не тільки скоротило-б о три днї плавбу, яка сьогоднї відбуваєть ся через Сулину, але й розвязало-б до деякого ступня питаннє наводнення Добруджі, убогої на дощеві опади.

Румунія мусить старати ся розвинути ся, як під оглядом торговлї й промислу, так і хлїборобства, щоб мати плоди для вивозу до Малої Азії, а знову з Азії спроваджувати товари, які ми, використовуючи вигідне положеннє нашої країни, могли-б перетворювати, щоб таким робом узяти участь у будучім „напорі на Схід“ Нїмеччини.

Коли-ж будемо держати ся Росії та спротивимо ся сим змаганням Нїмеччини, нас згнетуть зовсїм і ми попадемо в економічну неволю.

А коли ми візьмемо участь у сім „напорі на Схід“, як зробили то Болгари й Турки, зробимо не-аби-які поступи завдяки цивілізації, яка йде до нас з середньої Европи, а не з степів Росії.

То, що передбачив король Карло I і заявив у лондонській промові перед 50 літами, виступає виразно сьогодні. А він сказав саме: „Маю честь бути румунським князем, бо я переконаний, що ся країна має перед собою велику будучність. Найкоротша дорога з Анґлії до Індії йде через Румунію, бо проста лінія, що йде з Лондону до Бомбаю, дотикає Букарешту“.

Сей перед пів століттєм висловлений погляд короля Карла пустили Анґлійці мимо уха. Вони ніколи не думали про те, щоб доконати сполучення на суші з найбільшою з їх кольоній.

Сподівання короля Карла сповнять ся навіть без помочи Румунії, а саме сповнить їх Німеччина, бо Анґлія яко островна держава цікавить ся, як Японія, тільки торговлею водною, а не сухопутньою дорогою. Противно, Німеччина має саме інтерес дістати ся до Індії найкоротшою дорогою, який шлях саме занехано від віків. Аби се спинити, злучила ся Анґлія з Францією й Росією, бо остання має інтерес дістати ся до Византії.

Отже інтереси Румунії противні інтересам потрійного порозуміння.

Франція піднесла ся на ступінь великої держави, коли відкрито дорогу до Америки. Та відтоді занепала торговля через Молдавію до Орієнту. Німеччина хоче наново оживити сю догідну для Румунії торговельну дорогу, а потрійне порозуміннє має інтереси, цілком протилежні інтересам Німеччини й Румунії.

Росія пускає нам ману здобуття Трансильванії, щоб наші очі відвернути від Добруджі й гирла Дунаю, аби ми лишили вільною дорогу до Византії.

Отже мусимо дати поміч експанзії середньої Европи та зробити її пожиточною для нас. Наш поступ може прийти тільки від промислової Німеччини, а не від Росії, що стоїть щойно в початках свого соціяльного розвитку.

Народи, що мають копальні заліза, механічні варстати та удосконалений промисл, можуть власними силами й без чужої помочи вести війну. А держави, які не мають таких користей, не можуть тому вести війни власними силами, тільки залежні від промислових держав.

Такими залежними державами є напр. Румунія, Сербія, Греція, Росія і т. д., які можуть вести війну тільки через обмежений час і залежні від зовнішньої помочи.

Заліво відграє головну ролю. Дістають його в половині з Америки, а в половині з Европи. Щодо останньої, має Німеччина найбільше копалень і нїяким робом не залежить від чужинців, аби покрити своє воєнне запотребованнє. Вона доказала, що може міряти ся з цілим рядом великих держав завдяки своїй знаменитій орґанізації й методичному використанню всїх своїх сил. Так бачимо, що зайняті Німцями й Австрійцями ворожі области становлять три четвертини Німеччини, що союзники здобули 90 % французької залїзної продукції, 69 % углевої продукції, 86 % продукції залїзної руди, 69 % ткацького промислу й 43 % цілого промислу Франції. Крім того розпоряджають вони сьогодні цілим промислом і копальнями Бельґії та Польщі.

Зате Франція мусить спроваджувати з Америки потрібні засоби й посилати своє золото через океян, а се мало той наслїдок, що торговля Франції при 5 мілїярдах франків довозу й вивозу дала для Франції $2\frac{1}{2}$ мілїярда франків дефіциту.

Росія має 250 км. від Одеси (в области Кривого Рога) та над Днїпром найважнїйші копальні заліза, які одначе не вистарчають, і тому Росія також приневолена спроваджувати потрібні засоби з Америки.

Австрія й Німеччина хочуть здобути сї области, щоб сим робом покінчити війну, бо їх недостачу відчують у першій мірі ті краї, що не можуть самі виробляти своєї мунїції, але мусять замінювати її за золото.

Центральні держави зачнуть ось-ось перемінювати свій замір у дїло й запросять Румунію взяти участь у сім подвигу.

Вони матимуть з нами таку саму мову, як з Болгарією, якій за поміч при здобуванню Сербії приобіцяли частину Тракії й Македонії.

Нам скажуть вони: Ми хочемо йти на Одесу або Миколаїв, щоб опанувати другу дорогу до Малої Азії та здобути залїзні копальні Росії. Як що хочете нам помогти при тім, то зискаєте назад Бесарабію, а навіть Буковину та забезпечите собі раз на все торговлю через Дарданелї й Залїзну Браму.

Серед таких умов не можуть повставати нїякі сумнїви. Румунія мусить іти з поступом, з цивілізацією. *Б. Асан.*

Голоси західно-европейських письменників про Шевченка та його твори. II.

З великим одушевленнєм заговорив про Шевченка та про його твори нїмецький письменник Карл Еміль Францоз (ур. 1848 на російськім Поділю, помер 1904 р. в Берлїні), що загалом багато уваги присвятив українському народови, а зокрема багато займав ся змальованнєм української культури. Йому завдячуємо крім цілого ряду романів і оповідань з українського життя та крім декількох статей культурно-історичного змісту також декілька розвідок з обсягу українського письменства, а то про українську народню пісню (Das Volkslied der Kleinrussen), про українську літературу (Die Literatur der Kleinrussen) та про Шевченка (Die Kleinrussen und ihr Sänger і Taras Schewtschenko). Сї теми потягали автора так дуже, що він нераз вертав до них і перероблював та розширював їх новим матеріялом. Так напр. із статї „Українцї та їх співець“, що появила ся в 1878 р. у збірцї „Від Дону до Дунаю“ (Vom Don zur Donau. Neue Kulturbilder aus „Halb-Asien. I том. Липськ, Дункер-Гумбльот, 1878, стр. 83—126) і присвячена головно Шевченкови, зробив автор у другім виданню (1889 р.) дві окремі статї: „Література Українців“ і „Тарас Шевченко.“

У всїх тих статях Францоз радо вертає до особи та творів Шевченка й то, як сам заявляє, не „з симпатії до Українців і з спочуття до долї Шевченка“, а з глибокого переконання, що на се заслугує незвичайно талановита твор-

чість поета. Шевченкови присвятив він крім того окрему статю в серії „Українські поети“ (Kleinrussische Poeten), що була поміщена в сьомім річнику журнала „Die Nation“, (1889—1890, ч. II, стор. 27—28).

Найдавнїйшою з черги статею Француза про Шевченка є вище згадана статя „Українці й їх співець“, яка до сьогоднї не стратила своєї вартости та стоїть окремого передруку. Статя важна особливо задля вірної оцїнки історії українського народу та його розвитку.

Подібно, як Обріст, Француз підчеркує недостачу перекладів із української лїтератури на нїмецьку мову та вважає се великою шкодою, особливо, коли зважить ся, що хоч український народ без хвилевого міжнароднього значіння, то все з його душі пливе повна, сильна й красна пісня, яка хапає за серце та яку годить ся пізнати задля її самої. Він дав поетів, що в своїх піснях виспівують долю й терпінне народу, він має безсмертного ґенія Шевченка, що „силою та глибиною творчости перевищує всїх инших поетів славянських народів.“

Український нарід перенїс на своїх плечах тяжку долю, але вдержав ся проти ворожих натисків Поляків і Москалїв. Український народ проявив тут незвичайну видержалість, невичерпану здатність до життя та природну талановитість, яка дозволила йому, не зважаючи на всї ворожі заходи, вибити ся на перше місце між Славянами й викохати пребагату народню поезію.

Француз обговорює далї історію України й переходить до творчости народу, до народньої пісні. „Українська пісня — пише він — може не тільки видержати порівнанне з кождим иншим народом, але й перевищує неодин з них нїжним чуттєм, багацтвом і глибиною почувань . . . Вона свідчить як найкраще про поетичну силу народнього духа“. Дальшим доказом сеї сили може бути й штучна українська лїтература. „Вона — пише Француз — коренить ся в народнїй пісні, спираєть ся на неї і зберігає її дївочу силу та глибину, але додає до того талант композиції, скарб творення й чари великої та своєрідної індивідуальности. Не бракує прегарних тем, в яких можна випробувати ті дари й ласки: так тут зараз маємо й колишню могутність і нинїшю недолю, й бідні-самітні, а так загадково гарні степові краєвиди, і людей, викоханих на лонї природи, і зворушливі старосвїцькі звичаї та спомини. Тому нема дивниці, що багато Українців є прегарними поетами.“

Перечисливши деяких з них, що перейшли на службу чужинців, пише Француз дальше: „Одначе багато знаменитих поетів лишило ся вірними свому народови, між ними найвизначнїйший, який дотепер вийшов із того племени. Вони всї відважні, благородні й повні посвяти для свого народу, а найбільші вороги московських деспотів. Основою їх поетичної творчости — се будженнє одушевлення для своєї нації й ненависти проти гнобителїв. Коли українські поети творять історичні вірші та воскрешають у них величні подвиги предків, з них віє живий подих на сумну теперішність, що оживляє її. Предок побивав Москаля й Ляха, предок був вільний! А ти, внуче? Се питанне не стоїть у тих віршах, але його можна читати між рядками. Або вони виспівують мягкими, зворушливими словами чари рідної мови та скарби їхнього народнього духа, з якого виростають численні пісні. Знов жадного безпосереднього слова обжалування, а проте кождий вірш палкий протест проти брутального тиранства. Теж саме відносить ся до картини звичаїв і до малюнків селянського життя, колишнього й теперішнього. Але й звичайних жалїв і нарікань не бракує в тих пламенних піснях і, коли поет закінчить життє в сибірській пустині або під ударом кнута, — пісня живе дальше та, як вітер розносить насїннє, так несе вона національний запал по поневоленій країні.

Одначе сї поети визначають ся не тільки прикметами благородної та справедливої тенденції, вони мають у першій мірі чисто артистичні прикмети: нїжне чуттє, простий і невишуканий, але високо поетичний спосіб вислову, а особливо незвичайно рідкий дар пластичного малюнку. Се ті свїжі, первісні, преоригінальні таланти: П. Кулїш, Гр. Квітка, Т. Шевченко й ин. Вони не мали инших первовзорів крім розкішних співів свого народу, але за те вони ріжнять ся дуже значно від московських поетів, що тільки вдають щирість і чуттє, йдучи за чужими взірцями. Українці наскрізь оригінальні й віддані свому народови. „Коли вони жалують ся, роблять се задля очевидного болю, що захоплює. Вони співають із душі народу, над котрим ще розтягла ся глупа ніч, але ніч, котру розяснюють і потїшають зорі преславних споминів. Їх поезія є в самій основі нїчим иншим як ублагородненою й поглибленою народньою поезією і сього аж надто багато, щоб сї поети були достойні найпильнїйшої уваги. А найбільший поміж ними Тарас Шевченко. Він не тільки ґенїй сам по собі, але заразом і втїленнє поетичного ґенія України. Його муза злучила всї найхарактеристичнїйші прикмети української лїтератури; хто його характеризує, дає заразом і загальний образ поетичних змагань його народу“. Шевченко важний уже своїм життєм і тому Француз передає доволї докладно його життєпись, яка, як він каже, звучить наче який роман, що не провадить героя з ночі до світла, але з одної темряви до другої й писаний сердешною кровю доброї та великої людини. Перед таким болем і такою долею треба мати повну пошану.

Шевченкова безсмертність лежить в його віршах, які він, не вважаючи на всї противні поради, писав мовою свого люду, стаючи в його оборонї без огляду на всї кари московського уряду. В Шевченкови замучено на смерть не тільки найбільшого співця його народу, але й поета найвищої, абсолютної цїни. Його талант не міг розгорнути ся в повній красї, але вже те, що він устиг сотворити, забезпечує йому безсмертність. Шевченко наскрізь оригінальний і обхоплює всї сторони поетичної творчости: полїтичну лїрику, безтенденційні, ідилїчні пісні про природу й любов, соціяльні побутові малюнки й історичні поеми. Коли їх порівняти між собою, приходить ся до висліду, який дуже рідко стрічаєть ся в лїтературі, що всї сторони його творчости рівноцїнні. Мусимо однаково подивляти співця полїтичної волї, як і епіка, співця про коханнє, як і людину, що вміла взяти в рамки поезії дивні соціяльні обставини. Се легко сказати, але се говорить далеко більше, нїж може видати ся на перший погляд, бо-ж кождий з тих родів поезії вимагає иншого таланту, який рідко коли зійдеть ся разом в одній особі. На пальцях руки можна порахувати поетів, що були однаково великі і в лїриці і в епіці. Так само й суспільно-побутова поезія вимагає означеної, сильно виробленої кебети. А хто перечитає обидва томи віршів Шевченка та схоче їх оцїнити з естетичного боку, матиме не менше втїхи нїж подиву. Тут поет, що поєднав усї

противенства і то в цілій повні! Тільки один приклад! Шевченко лірик найчистійшої крови, але, читаючи його „Гайдамаки“, знайдете там не лїричну поему, а твір, повний дїї й руху, переповнений пластичними постатями, спокійний, але плавкий, без особистого почування й без зайвих розкошувань чуття. І як легко, наче жартом, єднає він ті противенства, можна-б сказати, з божої ласки, бо що-ж може видавати ся більш божим, ніж ґеній?

Шевченко всесторонній талант, подібно як українська народня поезія, й тільки знаючи се, можемо зрозуміти його індивідуальність. Його муза не більше й не менше як втїленнє та злученнє всїх поетичних поривів душі українського народу... В особі Шевченка вродив ся Українцям ґеній, що потрапив сам сотворити все, що перед ним творили поодиноко всї безіменні творцї народу. В тім лежить його великість і тайна його всесторонности. Його талант незвичайно глибокий і багатий, але далеко більшу вартість має те, що він наскрізь національний і справдїшний „Кобзарь“.

Шевченко міг вирости тільки між таким поетичним і артистичним народом, як український народ. Його пісні віршували ся з душі народу для народу, й тому, не будучи наслїдуваннями, вони щиронароднї, хоч вищі від народнїх пісень і формою і виразом і мовою. „У Шевченка — пише Француз — слїдна проста міць, ся елємептарна первісність народньої мови, але глибший дух і благороднїйше серце висловлюють ся саме инакше, ніж маса. І через те, що він ґеній, його знанне людського серця основнїйше й ріжнороднїйше. До того-ж прибуває як останнє, хоч не найменше, штука складання (композиції), особливо в епосї та в соціяльних малюнках.

В лїричних поезіях Шевченко стоїть найближше до народу, так багато в них спочуття та прегарної простоти. Але й тут багато творів, яких годї шукати в найкращій народнїй пісні: „напр. пісні, що виспівують самітну красу степів, котра переповняє чаром дріжуче серце й ворушить його душу, наводячи то біль життя, то тихе відреченнє, що саме в собі являєть ся втїхою. Шевченко вмів для тих загадкових, глибоких почувань вишукувати такі прекрасні, прості вислови, що було-б досить тих декількох строф, щоб признати йому назву великого лїрика. Або зворушливі пісні „до долї!“ Він жалуєть ся, бо хто-ж мав би більше право до жалю, ніж та нещаслива людина! — але з його очей течуть не сльози, а перли! Від свого власного самітного болю відвертаєть ся він до болїв людськости й, замість просити спочуття, сам уділяє його, і як нїжно, як глибоко!

Звязь із народньою піснею видно в Шевченка та в його полїтичних піснях про волю. Побіч проклонів на Ляхів і Москалїв, побіч простих жалібних пісень про стрічену славу, про що співало ся від столїть, знаходять ся пісні, що індивідуальною силою й висотою світогляду стоять високо понад рівнем дум, хоч не затрачують їх свіжости. Се такі твори, як „До Основяненка“, „Іван Гус“, „Кавказ“, „Сон“, „Холодний Яр“ і „Посланіє“, де нема фрази й де навіть абстрактні гадки та партійні програми представлені чисто поетично, з артизмом і силою.

Патріотизм Шевченка лишив ся все той самий, хоч його шляхи в ріжних часах були ріжні. Спершу він надіяв ся на змилуванне гнобителїв, потім на „братів Славян“, але наконець прийшов до переконання, що Українцї не мають жадного иншого приятеля крім власної витривалости й сили. Тому безупинно будив тих, що дрімали, та гартував тих, що не спали.

До тої самої цїли змагали й його соціяльні малюнки. „Се — каже Француз — реальні картини з селянського життя та життя їхніх панів, але картини в віршах, що формою та пластикою представлення обставин і подій стоять високо понад народньою поезією. Які прегарні ті образки, а притім типічні! В них представляє Шевченко з одинаковою силою й безсторонністю народню душу в усій її найсвітлїйшій високости, як і в найтемнїйшій пропасти: кожда подробиця вийнята тут з життя та розміщена й ужита в цілій повні з віртуозною зручністю. Тенденція не накидуєть ся нїде насильно, але й нїде не скриваєть ся.

Шевченко має на увазї дві річи: поставити народови перед очі дзеркало власних хиб і прикмет і змалювати недолю, яку приходило ся народови терпіти з боку панів. Тому не щадить він нїде ані народу ані панів, коли йде про те, щоб викрити їх гріхи. Панські надужиття змальовано особливо сильно в „Утопленій“, яку Француз виріжнює і задля самого мистецького психольоґічного представленнє і задля незрівняної сили пластики. Те саме бачимо і в „Лїлеї“.

Особливу увагу присвячує Француз історичним творам Шевченка, а передовсїм „Гайдамакам“, в яких найбільше проявляєть ся його епічний талант. „Гайдамаки“ — се поема, яка пишністю красок і силою представленнє не має крім Міцкевичевих епопей нїчого собі рівного в славянських літературах. Представлено тут страшну кріваву подію „з часів останнїх проблисків українського народнього духа проти гнобителїв“ і тим поясняєть ся накопиченнє страховищ у поемі. Одначе поет з подиву достойною штукою потрапив удержати сї страшні образи в естетичних межах. Хоч відданий свому народови, поет усе-таки займає загально-людське становище. З його представленнє видно, як мало він годить ся на вчинки Ґонти. Шевченко держить ся засади: „Поет мусить бути справедливий, наче доля“ й не виступає з своїми поглядами. Залїзною стопою переходить доля через цїлу поему: ми бачимо, як утиск викликує ненависть, а ненависть пімсту, ми бачимо, як почуттє пімсти приводить гноблених до нелюдськости і як тепер приходить на чергу відплата, що ще більше переходить міру нїж самий злочин. „Зважайте на людське достоїнство! Найбільший злочин, коли один народ угнїтає другий“ — отсе наука, яку проповідує сей незвичайно сильний твір. На тім кінчить ся широка розвідка Француза про Шевченка.

У новім виданню збірки „Від Дону до Дунаю“ автор розширив ще свою працю та зробив з неї дві розвідки: „Література Українців“ (I, стор. 232—334) і „Тарас Шевченко“ (II, стор. 39—79). У першій з них автор говорить про Шевченка небагато, відкладаючи докладнїйше обговореннє до біоґрафії, підчеркує одначе велику національність і смілість гадок у творах Шевченка. Розвідка „Т. Шевченко“ подає доповнення в самій біоґрафії та в оцїнцї творів. Автор подавав місцями нові цитати, між иншим переповів „Кавказ“ і „До Основяненка“. Крім того додав уступ про нїмецькі переклади з Шевченка (стор. 51—53). „Не бракувало — пише Француз — проб перекладу, одначе всї вони разом так мало вдатні, що навіть у приближенню не дають розуміння про красу оригїналу, не кажучи вже про передачу. Се й не дивниця. Віддати вірші, повні елємептарної сили,

з котрих звучать так часто гострі природні звуки, що потрясають, належить до найтяжших завдань перекладної штуки, ще до того в нїмецкій мові, що своїм духом і характером цїлком не підходить до української мови, тої найчистїйшої й найпервіснїйшої галузи славянських народів. Розвязка сього завдання на мою гадку не можлива: воно хиба в приближенню могло-б удати ся справдї великому поетови, що знав би вповнї обидві мови, але такого поета поки-що нема.“ Перекладами з Шевченка займав ся талалановитий тирольський поет Обріст, але його переклади за дослівні. Перекладали Шевченка в 1882 р. Галичанин Лев Габерман і др. Віктор Умляуф, тільки їх перекладів не оголошено друком.

З. К—я.

З поезій полонених-Українців.

I. Козача доля.

Порубаний, постреляний козак умирав,
В чистім полї свою долю клене-проклинав:
Та бодай ти, клята доле, бодай і не снилась,
Коли менї молодому така смерть судилась.
Сам у полї на роздоллї, сам один конаю, —
Тільки вітер в степу вільний мене потїшав . . .
Та високо в небі сокіл квилить проквиляв . . .
Товариство на вечерю кличе, викликав . . .
— — — — — — — — — — —
А трава в степу шовкова і ковиль і квіти
Обступили козаченька, наче батька дїти . . .
Обступили, засмутнїлі — росу ранню ронять . . .
Та далеко на Вкраїнї по душі не дзвонять . . .
І не дзвонять і не знають нї батько, нї мати,
Нї дївчина чорнобрива, що клялась кохати —
Вік кохати і любити і вік сподївatись . . .
— А тепер навіки з щастєм треба розпрощатись . . .
Прилетїла зозуленька, зозуленька сива,
У голівках козакови, прилетївши, сїла,
Тужно-журно закувала, наче стара мати,
Що голосить — сина просить в похід не рушати . . .
Розгуляв ся вітер буйний, вив-завивав,
Чорні хмари з України у степ завертав.
Закрив сонце, щоби ясне в небі не сміялось,
Щоб од бурі все до долу смутне посхилялось
І дощі рясні упали і криваві рани
Щоб обмили козакові... Ба! — Козак не встане! . . .
І не встане і не гляне, — закрив карі очі
І на рівні міцні ноги нїколи не зскоче . . .
Спить навіки і не чує, не чує, не бачить,
Як мотує буйний вітер, тужить, в степу плаче;
Як самотная могила тихенько зітхає, —
Неодну козачу долю у собі ховає . . .
А хто знає? — Тільки вітер та степ сей широкий —
Степ козачий . . . та се небо безкрає, глибоке.

Писане в Любохорах, у Карпатах
12 березня 1915 р. ст. ст.

II. Ялиця.

Ось убрав мороз ялицю,
Наче пишну молодицю!
Тонкі взори на гілках,
На сорочцї й на лиштвах!
Кожна гілиця сріблом сяє,
Як намисто перлом, грає,
Густі віти всї в снїгах, —
Ледве встоїть на ногах.
. . . . . .
І стоїть стрункa, чекає
І задумана зітхає
Поки вітер налетить,—
Всю красу зірве умить,
Взори нїжні поламає,
Скалки срібні познїмає,
Струсить снїг з усїх гілок
І закрутить у танок.
Пожартує, насміється ся,
Сам у гори ген повєть ся . . .
А ялиця занїмів
І від туги помарнїв,
Мов красуня молодая,
Білі рученьки ламав,
І чекав — не діждеть ся,
Чи недоленька минеть ся.

Микола Струмок.

Слїдами пісні У. С. С.

I.

(Зміст: Чи се наукова статя? Слава геройства та пісні. Пісня прийнята й питома; загальна та „модна“; пісні з поля та з Сїчового Коша; пісня „маркирантська“. Розпука чи гумор?)

— Заким знайдеть ся яка запопадлива людина, що перестудіює й подасть на денне світло життє У. С. Стрільців загалом, а зокрема збере пісні, які вони співали та співають, — я уважав за відповідне написати отсю коротку статю про стрілецькі пісні. Думаю, що се заїнтересує наш читаючий загал, а колись може й послужить як основа до ширшої праці, як що такий захоче хто з наших громадян посвятити ся. Здаєть ся, й се нїкого не здивує, що сї рядки пише саме стрілець; се тому, що раз ледви чи хто з наших інтелїґентів узяв ся дотепер до тої праці, а далї, колиб і посвятив ся хто тому дїлу, то ледви чи теперішнї обставини позволили-б йому довести його замір до чого путнього.* А зрештою тепер можливо тільки збирати поодинокі матеріяли до пізнїйшої більшої праці. — Зрозуміло отже й те, що отсї рядки не мають у собі нїчого наукового, — се тільки витяги з моїх особистих споминів і з дневника, прибрані в форму, подібну радше до якогось звідомлення.

Стрілець і пісня, то брат і сестра, то любчик і любка; в одинокій пісні знаходить стрілець розраду та хвилеве забуттє. Чи то в боєвих окопах під гук ворожих ґранатів, чи на відпочинку в Сїчовім Коші, чи ранений або хорий у шпиталї, на чужинї, — чи на кватирі у сїльській хатї, чи на вправах і в походї, чи накінець у стрілецькій кан-

* Тільки в останнїм часї довідую ся, що рівночасно друкуєть ся у „Дїлї“ статя ВП. Професора І. Боберського п. з.: „Стрілецькі пісні і труби“.

тинї „у Мрочка“ — всюди, де побачиш гурток стрільців, там певно почуєш і пісню. Не диво отже, що не тільки ізза сміливого поведення перед ворогом, але також — і то в великій мірі — ізза своїх численних пісень і гумору здобули собі стрільці славу, якою тепер тїшуть ся. Головно наш сїльський народ, що бачив нераз стрільців у себе, а не знає їх близше ізза їх доконаних чинів, — знає їх яко співаків. З того виходить часом таке, що як залїзницею переїзджає яке військо та співає, народ говорить: Се певно наші добровольці, бо співають так гарно . . .

Та не лиш у народу, але й у чужинців здобули собі У. С. С. признанне й розголос завдяки своїм пісням. Їх пісня послужила нераз понукою близше запізнати ся з ними й членам австрійської й нїмецької армії — чужинцям; цїлком природно: крім пісні зацїкавили ся вони і співаками — й неодин з них, що перед війною не знав нїчого про Україну, запізнавав ся тепер з її синами, а за тим і з потребами їх вітчини. Дуже часто запрошує стрільців штаб бриґади чи дивізії, до якої стрільці приналежні, до себе та просить заспівати декілька українських пісень. Треба бачити, як із запертим духом прислухують ся чужинці пісні „Ой, у лузї червона калина“ або „Бачиш, брате мій“ Б. Лепкого і як всю свою увагу звертають на їх мельодії, щоб пізнати, яке захоплююче вражінне викликує в них наша пісня! Нераз з такими „концертами“ получені малі поговірки; наші стрільці-співаки запізнають ся з чужими офіцерами, а при вині й папіросці познайомлюють їх з кривдами, потребами та змаганнями України. А при прощанню зостає ся в серці чужинця раз на все чудове вражінне пісні, а крім того і згадка про поневолену її матїр . . .

Бувало й таке, що стрільці співали штабови — через телєфон, а там „пани“ слухали пісні — як ґрамофона . . . За те й докорювали нераз товаришам-співакам инші товариші, говорячи, що „співаки роблять з себе сміх“.

Колиб хто хотїв говорити ширше про пісні, які співає наше стрілецтво, або колиб хотїв їх списати, — то повинен би для лекшої орієнтації поділити їх на два головні роди: а) пісні, авторами котрих є знані поети-письменники; їх співано також перед війною, але тому, що їх прийняли загально стрільці, заслугують на назву „стрілецьких“. От напр. згадана вище пісня Б. Л. „Журавлї“ (Бачиш, брате мій) і багато инших. Сї пісні можемо назвати прийнятими.

В противенстві до останнїх стоять питомі стрілецькі пісні. Авторами сих пісень є самі стрільці, майже всї незвісні; бо вони або давно вже згинули на полї слави, або попали ся в полон, або — не хочуть признати ся до авторства. Авторами питомих стрілецьких пісень бувають стрільці інтелїґенти та стрільці-Гуцули. Останнїх значна більшість. Звичайно так буває — і се цїлком природно, — що пісні, зложені інтелїґентами, співають такі самі стрільці й то на нуту якої небудь прийнятої пісні, (напр. „Стрілець, то нинї велий пан“ співане на нуту: „Султан, то в світї велий пан“), — а пісню, автором якї є товариш-Гуцул, співають стрільці-Гуцули й середня кляса і то майже без виїмки на мельодію звичайної коломийки (напр. „Пісня про Маківку“).

Обидва повищі роди стрілецьких пісень можна поділити ще на в) загальні й г) модні. Що се таке?

Кождий співучий міг се сам досвідчити, що побіч пісень, які звичайно співаєть ся, трапляєть ся зчаста якась пісенька — звичайно нова, — що нам відразу лїпше подобаєть ся, нїж инші, — й ми співаємо її залюбки при кождій нагоді, нераз зачинаємо й кінчимо нею цїлий ряд пісень, котрі співаємо при забаві чи на товариських сходинах. Сю пісеньку маємо все на устах. Та по якімсь часї вона тратить для нас свій первісний чар, ми самі дивуємо ся, що ми так до неї привязали ся були, покидаємо її та — зачинаємо співати иншу, що знову чим небудь нам подобала ся. Розуміють ся, що про якість сеї пісні рішає наш хвилевий настрій і обставини, серед яких у данім часї проживаємо. — Такі саме пісні мають й У. С. С. Сї пісні все в нього зміняють ся, все якась пісня у стрільців більше вживаєть ся, нїж инші, инакше кажучи, все одна пісня в них у „моді“. І саме тому такі пісні, яким У. С. С. через якийсь протяг часу признавало першенство, можна назвати модними. Така пісня звичайно найлїпше характеризує життєві відносини стрілецтва в даній добі (коли та пісня була модною).

Коли яка небудь пісня є у стрільців у моді, то легко її почути на кождім кроцї, де перебувають стрільці. Її співають вони при розривках більше, нїж усї инші, а саме пісні загальні, які все є в рівномірнім уживанню та які в відношенню до модних можна назвати другорядними, — при грі в карти, на вправах, чи в поході, в стрілецькім аресштї, а навіть стрілець, що йде з менажкою по обід, мугикає собі під носом модну пісеньку.

Модна пісня виходить з часом з так частого уживання та стає загальною другорядною піснею, — очевидно випирає її якась нова модна товаришка. (За приклад модної пісні послужить згадана вже пісня Б. Л. „Журавлї“, співана сливе пристрасно в добі стрілецьких боїв на Бескидї).

Вже з повищого бачимо, що модною піснею може стати, як прийнята, так і питома стрілецька пісня. (В останнїм випадку послужить за приклад згадана пісня „Стрілець, то велий нинї пан“, уложена товаришем Г. Т.).

Питомі стрілецькі пісні повстають найчастїйше в полї. Товариші, що приходять до Сїчового Коша, чи то вилїчені зі шпиталю, чи просто з поля на відпочинок, виучують тих пісень товаришів у С. Коші, що не були в полї під ту пору, як ся пісня творила ся. Таким родом пісня з поля стає загально-відома всьому стрілецтву. Вона звичайно стає на якийсь час модною (все одно чи в Гуцулів, чи інтелїґентів), а потім сходить до ряду загальної пісні. (За приклад питомої пісні з поля послужить „Поле і кадра нинї торжествують“, співана на мельодію коляди „Небо і земля“, властиво се перерібка сеї коляди).

Подібно й пісня, що утворила ся в Сїчовім Коші (кадрі), доходить з часом до стрільців у поле. Та саме в тім місцї можна добачити щось замітне. Стрільці в полї приймають усяку пісню, що прийшла з Коша, „з резервою“. Рідко коли приймаєть ся пісня „з кадри“ в стрільців у полї. Се тому, що стрільці в полї глядять з деякою злобою, а навіть деколи й з погордою на стрільців, що довго сидять у Коші, — а вже найбільше гордять таким, що деколи „відтягаєть ся від поля й Муски“ та бажає свій побут у Коші якими небудь штучками продовжити. Такого називають попросту „маркирантом“, а слїдом за тим і такі пісні, що приходять з Коша, а своїм змістом нагадують подекуди „маркирантське“ житте, чи то нїби оправданим відтяганнєм від участи в боротьбі, чи висловлюваннєм бажань скорого мира, — називають мар-

кирантськими піснями. За приклад пісні, яку в полї прозвали „гимном кадри“ й піснею маркирантів, а яку співали давнїйше в С. Коші, послужить народня пісня:

Як ми прийшла карта тай нарокувать,
Став я свого неня просить тай благать:
Неню-ж ти мій, неню, вволи менї волю,
Йди за мене служить на ту войну . . .

а дальше:

Бо одна заплаче, бо я її брат,
А друга заплаче, бо я її сват,
А третя заплаче, бо плакати мусить,
Бо вона від мене перстень носить . . . і т. д.

Бачимо, що пісня сама в собі невинна, та в словах „неню-ж ти мій, неню . . . йди за мене служить на ту войну“. . . добачують стрільцї в полї відтяганнє від войни, а ізза слів „бо одна заплаче і т. д.“. . . підозрівають, що такому, який се залюбки співає, дорожша сестра й любка над Україну . . .

Розуміють ся, що питомо-стрілецькі пісні, без огляду на те, де вони повстали, бувають сентиментальні й веселі, чи то гумористичні. — Українська публика, що начитала ся стільки про стрілецькі бої, воєнні труди та небезпеки, на які стрільцї наставляють ся, певно думає, що стрільцї розпливають ся в смутку, тузї і в такихже піснях. А коли й припускає, що в них є гумористичні й веселі пісні, думає, що таких є дуже й дуже мало. А тимчасом грубо помиляєть ся, бо саме гумор, а подекуди й сатира пробиваєть ся сливе в кождій стрілецькій питомій пісні. Також і більшість прийнятих пісень становлять веселі пісні, а коли нї, то в кожнім разї не розпучливі, хиба поважні („Реве та стогне“), а найвище сентиментально-любовні („Ніч яка, Господи...“).

Слїд також запримітити, що стрільцї співають також, хоч розмірно рідко, пісні польські, нїмецькі, мадярські, чеські і пісні, перейняті від полонених Росіян і закордонних Українців-салдатів, себто російські й пісні з закордонної України. Їх співають, як у полї, так і в Коші.

(Пр. Кв. Укр. Сїч. Війська.) *У. С. С. Юра Шкрумеляк.*

Українцї в Америцї.

Головні недостачі.

Показуєть ся, що найбільшою недостачею в Канадї серед українських еміґрантів є відсутність загальних, всеобіймаючих культурних, полїтичних і економічних орґанїзацій і товариств. У Злучених Державах сю недостачу, здаєть ся менї, вдоволяючо заступають запомогові „Союзи“, як от „Український Народнїй Союз“ і инші. В Канадї подібних асекураційних союзів нема й не буде, бо нема для них ґрунту. В Злучених Державах наші еміґранти становлять саму робітничу клясу, яка залежить від щоденного заробітку й приневолена шукати якоїсь опори на чорну годину в таких асекураційних „Союзах“; у Канадї велика більшість наших еміґрантів є власниками землї, мешкають на своїх фармах, є, так сказати-б, своїми панами й не потребують журити ся, що завтра йтиме дощ і не буде на два, три днї працї. Через такі то причини не орґанїзовано в Канадї таких союзів на взірець „Українського Народнього Союза“ й инших у Злучених Державах. За те є в Канадї багато инших дрібних орґанїзацій, які роблять культурну роботу й сяк-так удоволяють потреби наших еміґрантів. До таких треба зачислити сотки читалень з маленькими бібліотеками, розсипаних по фармах у цїлій західній Канадї між хлїборобами; драматичні та співацькі товариства по більших містах; українські народнї доми по центральних містах, як Віннїпеґ, Брендон, Едмонтон і инших; дві чи три бурси для молодїжи, що ходить до середнїх шкіл, а передовсїм орґанїзації анґлїсько-українських учителїв у провінціях Манїтобі й Саскачеванї. Народнї вчителї Українцї в провінції Манїтобі зорґанїзували ся вже який десяток лїт тому в „Орґанїзацію анґлїйсько-українських учителїв“, до якої вступило більше нїж сотня учителїв, пізнїйше завели таку саму орґанїзацію й народнї вчителї Українцї в провінції Саскачеван, стоячи в близьких зносинах з учителями з Манїтоби. Цїлями сих орґанїзацій є на першім місцї дбати про права рідної мови в народнїй школї, старати ся збільшувати число українського народнього вчительства, поширювати національну свідомість серед дїтвори наших еміґрантів через сходини й бібліотеки по одноцїльнім плянї й загалом дбати про потреби нашої дитини в чужій школї з чужою викладовою мовою. Орґанїзації вчителїв поки-що не видають нїякого свого власного орґану, хоч плянують уже давно приступити до видавання такого, та заки він буде, вчительські справи поки-що обговорюють ся в тижневнику „Український Голос“, друкованім у Віннїпеґу. Згадані вчительські орґанїзації, що правда, не можуть робити й не роблять так багато, як подібні орґанїзації в инших краях, через віддаленнє й розсипаність, учителї не можуть частїйше з'їхати ся нїж раз у рік на збори. Зате кождий учитель робить більше осібняком, оскільки може й уміє, в своїй шкільній окрузї. На річних зборах порозумівають ся тільки, як вести акцію, означують своє відношенне до правительства й инших учительських ґруп, ставлять домагання до правительства й радять над загальними справами, що відносять ся до народнього шкільництва.

Кажу ще раз, що всї ті орґанїзації й товариства істнують осібняком, кожде для себе, недостає нитки, яка вязала-б у щось одно більше й загальнїйше, координувала їх сили й засоби та надавала всїм їм більшого значіння й сили. Через те саме багато змагань пропадає марно, витрачуєть ся на пусто багато часу й гроша, розводить ся дрібничкова партійність і сектанство, ріжні ґрупи й партійки борсають ся на розпуттю, самі не знають, куди йдуть і чого хочуть, нищать те, що вчора будували, безпощадно накидають ся на своїх нїби-то противників, — а все те наслїдком недостачі освіти в людей, які беруть ся давати напрям народнїй роботї й, замісць вести її, зводять на бездорожжа. Таку характеристику можна прикласти й до наших еміґрантів у Злучених Державах, а не тільки в Канадї, та менше з тим, бо в останнїх часах, як видно з американських українських часописей, українські еміґранти в Америцї пізнали свою помилку й безцїльність дрібного партизанства та беруть ся лучити ся в загальні всенароднї орґанїзації, про що свідчить найкраще недавно скликаний „Сойм“ у Злучених Державах, цїлю котрого було загальне порозуминнє, злученнє сил до спільної працї й поставленнє дороговказу на будучність у культурній, полїтичній і економічній роботї серед наших земляків у північній Америцї. Подібні змагання проявляють ся також серед Українців у Канадї й можливе, що по войнї прийде до конкретного зреалїзованнє тих змагань.

Де кращі вигляди для еміґрантів.

Найкращі умови й вигляди на будучність має наша еміґрація до Канади, а то з таких причин: 1) В Канадї наші еміґранти осїдають ся на фармах, захоплюючи в руки землю, стають самостійними панами й не потребують скитати ся по рїжних заробітках. 2) Осїдають ся масово по деяких кольонїях і є завжди в постійнім звязку з собою. 3) В меншій мірі деморалїзують ся нїж зарібники по містах, живуть зовсїм порядним селянським життєм. 4) З огляду

на те, що осїли ся збитою масою, не так скоро асимілюють ся вони самі й їх дїти, як ті зарібники, що осїли ся по містах і, коли не сьогоднї, то завтра згублять ся й потонуть у чужім морі. 5) В Канадї наші еміґранти скорше дістають право горожанства, бо вже по трьох роках замешкання, коли в Злучених Державах треба на се пятьох лїт. 6) Дальше те, що в Канадї наші еміґранти можуть орґанїзувати ся полїтично й прийти до полїтичного значіння в державі, вибирати своїх соймових і парляментарних заступників, мати вплив на народню школу, мати своє народнє учительство, мати свої чисто-українські повітові ради („мунїціпалїтети“) й загалом більшу спромогу жити національним життєм через навязуваннє угод і компромісів з иншими народами Канади, як Французами, Нїмцями або иншими для зміцнення свого полїтичного впливу та значіння.

Тому еміґрація до Канади є порадніїша, нїж до инших країв Америки, а навіть було-б дуже пожаданим якби наші еміґранти з Злучених Держав і полудневої Америки виеміґрували по війнї, як не назад до рідного краю, то до Канади й там масовно осїли ся на землях в одній з провінцій, де вже є українські оселї. Тодї не розтрачували ся-б по рїжних закутинах Америки та здобули-б собі поважне полїтичне значіннє в Канадї, як також і лїпше матеріяльне забезпеченнє для себе й потомства.

Асиміляція й культурні впливи.

Є багато людей, які придержують ся того погляду, що вся наша еміґрація до Америки є великою національною втратою й раді-б еміґрацію припинити, бо вважають, що кождий, хто виїхав до Америки й там на постійно осїв, пропащий для українського народу, коли не він самий, то вже напевно потомство.

Зовсїм справедливо, воно було-б далеко краще, якби нашим селянам не треба було втїкати до далекої Америки, колиб їм не заглядала в очі нужда й не приневолювала їх покидати рідних сїл і їхати в далекий світ. Та коли така еміґрація є, — вона на мій погляд не є такою шкідливою, якою її вважають, — то найкраще близше до неї приглянути ся, пізнати обставини, серед яких опинюють ся наші еміґранти, та способи й засоби, якими чужинцї хочуть засимілювати наших братів-земляків. Тодї й протидїлаюча акція мала-б лїпші успіхи, бо показало ся-б, що асиміляція серед наших еміґрантів не йде таким скорим кроком, як се дехто думає, живучи далеко від місця, й можна сказати, безпідставно голосить трівожні та розпучливі погляди, що, мовляв, всї наші заморські земляки поволї відчужують ся від рідного краю та пропадають. Про се може бути дві гадки.

Безперечно, що впливи вищої культури, окруження, взаїмного спожиття, школи, театру і т. д. роблять свою асиміляційну задачу, але практика показала, що коли еміґранти мають добрі орґанїзації й виступають всюди спільними силами, то мають змогу узброїти ся в ті самі засоби, всюди підсувати й давати те саме, що дає американська культура. Так справа й маєть ся, але тільки в части, тому й не слїд тут говорити про те, що могло-б бути, або що повинно-б бути, а радше треба обмежити ся тим, що є й що грозить нам.

Споміж наших еміґрантів в Америцї найбільш наражені на асиміляцію наші зарібники по більших містах, а головно не так вони самі, — старші живуть духово „старим краєм“, — як їх дїти, котрі ходять до американських народнїх шкіл, всюди стикають ся з анґлїйськими дїтьми, бавлять ся з ними, говорять лишень одною анґлїйською мовою й виховують ся тамошнїми впливами, лєктурою й часописями. Успішність тої асиміляції полягає властиво найбільше в тім, що Американцї й Анґлїйцї роблять усе лагідно, непомітно й тихенько, без шуму, як се дїєть ся в природї. Нїколи не роблять нїчого силою або під примусом, нїчого не забороняючи, як напр. говорити рідною мовою, читати рідну лїтературу, друкувати книжки й писати, виставляти в театрі народнї драми, співати рідну пісню, — а навпаки, вони й радо всього того самі послухають, похвалять, будуть навіть усїм тим одушевляти ся й широко розписувати ся по своїх часописях; але-ж заразом усе будуть послїдовно й уперто тихцем і з усмішкою на устах підсувати також і своє — книжку, часопись, школу, церкву, товариство, театр, а вже передовсїм свою мову. Мовою звичайно зачинають. Починають від такого арґументу: „Пощо тобі говорити инакшою мовою, нїж анґлїйською, коли тебе не зрозуміють, не дадуть роботи, скоро довідають ся, що ти не вмієш говорити анґлїйською мовою або що ти чужинець. Лїпше забудь свою мову й говори лишень анґлїйською, буде се для тебе краще“ і т. д. Розуміють ся, що такий матеріяльний арґумент найбільше промовляє до наших і инших еміґрантів і знаходить немало таких, кого переконує й бере з собою. Поза звичайною народньою школою заводять для дїтей еміґрантів-чужинців недїльні школи, куди втягають чи заманюють дїтей просто з вулиці, як не цукорком, то образком або дрібною монетою, а там уже музикою, співом, забавою зискають таких дїтей для себе; дальше заводять для чужої молодїжи приватні бурси, куди безплатно приймають нашу молодїж і дають їй можність вступати до середнїх або вищих шкіл. Правда, вони заявляють, що роблять се все з альтруїстичних мотивів, та се, розуміють ся, звичайна вимівка всїх державних асиміляторів.

Поза шкільною дїтворою другим найлїпшим полем для асиміляції є доростаюча молодїж, яка в молодім віцї не одержала відповідної освіти, з чим звичайно йде разом і національне освідомленнє. В віцї від 15 до 20 року життя молодїж наших еміґрантів, коли вона вже вступає в службу, або до якихось зайнять, виявляє найбільший наклін цурати ся власного народу й зачисляти себе до другого, звичайно до народу, що переважає чисельно й панує. Річ природна та зрозуміла. У своїх не бачить того самого, нема такої сили, орґанїзації, товариської культури, рїжних культурних інституцій, тому й гнеть ся молодїж до чужої народности, гнеть ся або радше преть ся там, де бачить огладу, блеск, силу й вищу культуру. Тим впливам підпадають найбільше молоді дївчата наших еміґрантів, які звичайно йдуть на службу по приватних анґлїйських домах, хлопцї також, але вже в меншій мірі. Не належить се до рідкости серед наших еміґрантів в Америцї стрінути таких, що сьогоднї називають ся Катерина, Тетяна, Гриць, Василь, а завтра будуть уже Katie, Tilly, Harry й William. Та нехай-би там зміняли вже імена, а то часто й назвища міняють так, що пізнїйше нїяк добачити Українців в їх назвищах. Також багато наших українських дївчат вінчають ся з Анґлїйцями або иншими чужинцями. І в тім нема нїчого дивного, бо кожда така дївчина українського еміґранта не побачить того самого в домі свого батька; в товаристві своїх так з нею не обійдуть ся й не пошанують, тому вони й хилять ся до блеску й полїтури. Вже далеко менше наших мущин женить ся з дївчатами Анґлїйками або иншими, звичайно через неотесаність, недостачу освіти й загалом прикмет, які притягали-б когось, а не відтручували, як се звичайно буває в товариськім поведенню наших еміґрантів. Старші споміж наших еміґрантів дуже рідко входять в приязні товариські зносини з Анґлїйцями або Американцями, хиба лишень оскільки сього вимагає спільна праця в фабрицї, варстатї або деинде, головно через незнаннє мови, дальше недостачу освіти й второпности або, лїпше сказати правду, через те, що свідомійші чужинцї сторонять від нашого еміґранта

в приватних, товариських зносинах, гидять ся ним й оминають його. Анґлієць чи Американець, коли розізлить ся на нашого еміґранта, ніколи инакше не скаже як „dirty Galician“ або „dirty Slovak“ (брудний Галичанин або Словак), бо американський загал не розберає в тім, чи ми Рутенці чи Українці, а звичайно називає еміґранта по краю, з якого приїхав. Правда, що в відношенню до молодого покоління наших еміґрантів ніколи так не ставлять ся, а навіть дуже похвально висловлюють ся про нього, про здібність наших дітей до засвоювання здобутків вищої культури в короткім часі. Головно педаґоги й учителї дуже підносять й величають здібність наших дітей до науки.

О. Кириленко.

(Кінець буде).

Нїмецька преса про українську справу.

Віденська часопись „Neuigkeits Weltblatt“ подає д. 12 грудня в статї п. з. „Москалї й унїятські Українцї“ за журналом „Katholische Missionen“ низку відомостей про російську православну пропаґанду в часї окупації Галичини та висловлює на основі наведених декількох прикладів переходу на православє надто сміливе твердженнє, що „унїятські Українцї в Галичинї часто улягали напорови російських попів, а духовенство саме показало ся в деяких місцях слабим і втягало своєю податливістю бідне населенне в схизму“. — Часопись „Bukarester Tagblatt“ з д. 26 грудня подає в замітцї п. з. „Голос болгарської преси про Румунїю“ виїмки з статї болгарської часописи „Воєнні Вісти“ про становище Румунії, в якій порушуєть ся теж українську справу. „На випадок тріюмфу почвірного союза (центральних держав, Болгарії й Туреччини) — пише болгарська часопись — наступить по сїй війні сотвореннє самостійної української держави, яка розділить північний кольос і балканські держави. Сього боку справи не можуть румунські правлячі круги полишати без уваги“. — Часопись „Reichspost“ з д. 18 грудня приносить у статї п. з. „Російські ревеляції про митрополита графа Шептицького“ переклад відомої статї з „Нового Времени“ про сензаційні відкриття в стїнї митрополичої палати. В своїх увагах виказує редакція, що ревеляції чорносотенної часописи є мізерною видумкою, цїлю яких є оправдати безправне вивезенне митрополита. — Зміст тої самої статї „Ново-го Времен-и“ подала також за „Kurjer-om Lwowsk-им“ часопись „Fremdenblatt“ з д. 28 грудня п. з. „Російські напасти на архиепископа графа Шептицького“.

Віденський журнал „Danzer's Armee-Zeitung“ з д. 16 грудня подав у статї п. з. „Сила Австрії“ зміст згадуваної вже давнїйше статї з „Нового Времени“ про небезпеку зараженя українського населення Холмщини „австрійським бацилом“ сепаратизму. — Берлїнська часопись „Tägliche Rundschau“ помістила д. 11 грудня передрук згадуваної вже статї саксонського князя Івана Юрія про „Українські деревляні церкви“. — Віденський журнал „Die Wage“ з д. 27 падолиста помістив статейку п. з. „Др. Павло Рорбах про Росію“, в якій поданий зміст викладу, виголошеного згаданим нїмецьким полїтиком у віденській „Уранії“. Прелєґент виложив у викладї свій погляд, що російська небезпека дасть ся усунути тільки через відірваннє України та відпхненнє тим способом Росії від Балкану. Коли центральні держави не розвяжуть російського питання радикально сим способом, тоді будуть приневолені й по війні звернути головну увагу на українське питаннє.

Багато уваги присвячує нїмецька преса ще далї російській інвазії в Галичинї, становищу українського населення в тім часї, його переслїдуванню російськими властями й т. д. Поодинокі події з тої области обговорюють м. ин. часописи: „Germania“ (Берлїн) з д. 6 падолиста в статї „Українцї вірні своїй релїґії“, „Reichspost“ з д. 13 падолиста в статї п. з. „Переслїдуваннє унїятських священиків Москалями“, „Mecklemburger Warte“ з д. 17 падолиста п. з. „Москалї яко смертельні вороги Українців“. — „Часопись „Reichspost“ з д. 18 грудня помістила в статї п. з. „З часів московської господарки в східній Галичинї й на Буковинї“ огляд переслїдування українства в часї російського наїзду. Статя вияснює наперед полїтичні мотиви безпощадного нищення українського національного життя в Галичинї й на Буковинї російськими наїздниками та дає широкий образ сього переслїдування. Для ілюстрації подає статя виїмки з декількох листів з описами російських звірств. — Часопись „Reichspost“ з д. 14 падолиста подає в замітцї п. з. „Непохитна жінка“ за „Свободою“ один епізод із часів інвазії. Ту саму замітку подала часопись „Budapester Tagblatt“ з д. 23 падолиста.

Про долю українських селянських родин, забраних насильно російськими військами при їх відворотї, та долю збаламучених москвофільством збігців з Галичини, подають відомости часописи: „Reichspost“ з д. 16 падолиста, п. з. „Галицькі Українцї в Росії“, „Brünner Montagsblatt“ з д. 20 падолиста п. з. „Галицькі русофіли в Росії“, „Rumänischer Lloyd“ (Букарешт) з д. 17 грудня п. з. „Нужда українських втїкачів“, „Neues Wiener Journal“ з д. 22 грудня п. з. „Українцї в Росії“, „Silesia“ (Тешин) з д. 23 грудня п. з. „Українцї в Росії“, „Oesterreichische Volkszeitung“ (Відень), з д. 23 жовтня п. з. „Жертва російських „освободителїв“. — Увагу нїмецької преси звертає на себе також траїчна доля українського населення, евакуованого насильно російськими військовими властями з Холмщини й Волинї. Часопись „Berliner Tageblatt“ з д. 19 грудня помістила статю п. з. „Українцї, Лотиші та Жиди в часї втечі“, в якій подано за „Биржевими Вѣдомостями“ опис життя збігців сих трьох народів. „Найтяжше, — читаємо в статї — годять ся з своїм новим положенням Українцї. Вони нарікають, що не можуть працювати, хочуть радше вертати пішки домів, нїж тут їсти ласкавий хлїб. Не задля своїх, що зостали ся там, задля родини, приятелїв, нї, їх цїла туга звертаєть ся до рідного краю. Лїкарі зовуть сю слабість: неврастенїєю збігців“. — Часопись „Hamburger Correspondent“ приносить д. 6 падолиста на сю тему статю п. з. „Нужда російських збігців“ (виїмки з фейлєтона в Русск'ім Слов'і“ п. з. „Хрестна дорога“), часопись „Frankfurter Zeitung“ з д. 20 жовтня помістила статю під тим самим заголовком, часопись „Neuigkeits-Weltblatt“ (Відень) замітку п. з. „Нужда забраних до Росії“.

З нагоди поголосок про поворот українських полїтичних закладників з Росії помістила „Neue Freie Presse“ з д. 7 падолиста статейку п. з. „Галицькі закладники в Росії“ про заходи українських переселенців, котрі перебувають у Київі, добути дозвіл на поворот, а д. 14 грудня подібну замітку п. з. „Галицькі закладники в Тулї“. В тій самій справі помістила часопись „Reichspost“ з д. 20 падолиста статю п. з. „Визволенне галицьких „закладників“ з російського воєнного полону“. Часопись „Kleine Zeitung“ помістила д. 29 грудня замітку п. з. „Українське духовенство в російській неволї“, часопись „Neuigkeits-Weltblatt“ з д. 27 падолиста замітку п. з. „Заходи в цїли визволення забраних до Росії послів.“ — Про житте митрополита Шептицького на заслання принесли коротші замітки часописи: „Fremdenblatt“ з д. 16 падолиста, „Neuigkeits-Weltblatt“ з дня 10 падолиста, „Reichenberger deutsche Volkszeitung“ з д. 11 падолиста, „Amstettner Wochenblatt“ з д. 21 падолиста, „Mährisch-Schlesischer Correspondent“ (Берно) з д. 11 падолиста, „Neue Mährisch-Schlesische Presse“ (Оломунець) з д. 18 падолиста, „Ostrauer Zeitung“ (Моравська Острава) з д. 17 падолиста, „Reichspost“

з д. 28 вересня, 9 й 16 падолиста, ілюстр. тижневник „Wiener Bilder“ з д. 19 грудня подав портрет митрополита. — Довшу життєпись бл. п. Костя Паньківського помістила часопись „Reichspost“ з д. 30 падолиста п. з. „Смерть засланця в Київі.“ Коротші посмертні згадки помістили часописи: „Neues Wiener Tagblatt“ з д. 3 грудня, „Fremdenblalt“ з д. 6 грудня, „Illustrierte Kronen-Zeitung“ з д. 7 грудня (також „Neue Freie Presse“, Ред.).

Із дрібнійших заміток про відносини на російській Україні занотувати треба: замітку в берлінській часописи „Germania“ з д. 21 жовтня п. з. „Жадання українських кубанських козаків“ про промову представника кубанських козаків на всеросійськім з'їзді міст з домаганнєм повної політичної амнестії в Росії, замітки про бурливі події на кооперативнім конґресї в Одесї в часописах: „Neues Wiener Abendblatt“ з дня 23 падолиста п. з. „Заборона української мови в Росії“, „Aussiger Tagblatt“ з дня 26 падолиста під тим самим заголовком, в берлінській „Germani'ї“ п. з. „Російсько-українські противенства“, в „Breslauer Zeitung“ з д. 15 грудня під тим самим заголовком. — Часопись „Mecklemburger Warte“ (Вісмар) з д. 26 жовтня помістила п. з. „Евакуація західної України“ замітку про відносини в пограничних околицях Поділля й Бесарабії. — Часопись „Reichspost“ подала д. 13 падолиста за „Українським Словом“ статя п. з. „Евакуація столиці Поділля“. — Про відносини на зайнятих українських територіях треба згадати такі статї й замітки: в часописи „Reichspost“ появила ся д. 9 падолиста інформаційна замітка п. з. „Поверхня зайнятої української території“, а д. 2 грудня статя п. з. „Із Волинї“ про відносини в зайнятій части Волинї. Берлінська часопись „Die Post“ з д. 6 падолиста помістила замітку п. з. „Українська територія, зайнята союзними військами“. Таку саму замітку помістила д. 6 падолиста часопись „Streffleurs Militärblatt“. — Загально подала нїмецька преса замітку про іменованнє Українця посадником Володимира Волинського. — Про розпорядок у справі українського шкільництва на зайнятих українських землях подали за „Дїлом“ осібні замітки крім австрійських часописей: „Mecklemburger Warte“ з д. 14 падолиста, „Vorwärts“ (Берлїн) з д. 17 падолиста, „Leipziger Neueste Nachrichten“ з д. 9 падолиста, „Frankfurter Zeitung“ з д. 10 падолиста, „Neue Hamburger Zeitung“ з д. 13 падолиста. — Часопись Reichspost“ помістила д. 7 падолиста статю п. з. „В Холмщинї“, а д. 8 падолиста статю п. з. „Національне питанне в Холмщинї“.

Віденська „Arbeiter Zeitung“ з д. 12 грудня приносить статю Макса Вінтера п. з. „Відбудова в околицях Львова“. Автор подає свої враженння з подорожі по галицькім воєннім теренї, описує в роздїлї п. з. „Українське село“ знищене село Вільшаниця коло Львова та подає свою розмову з одною селянкою й начальником громади. — Часопись „Reichspost“ з д. 16 грудня помістила п. з. „В країнї Башкірів яко полонений“ за львівською „Свободою“ лист співробітника тої часописи Олекси Кузьми з неволї до редакції, а д. 27 жовтня п. з. „В сибірській самотинї“ за „Вістником С. в. У.“ лист д-ра В. Охримовича з заслання. — Ілюстрований віденський тижневник „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 25 грудня помістила статю п. з. „Радник двору др. Іван Пулюй“, в якій подає з нагоди ювилею 70-лїтнїх уродин сього вченого його життєпись і огляд його наукової та громадянської дїяльности. До статї доданий портрет ювилята.

Загально помістила нїмецька преса Австро-Угорщини зазив Боєвої Управи до складання дарунків для Укр. Сїчових Стрільців. — Замітку з нагоди річниці з'орґанізованння відділу Гуцульських Добровольців помістили часописи: „Neues Wiener Tagblatt“ з д. 3 грудня п. з. „Річниця виставлення гуцульського корпусу“, „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 10 грудня під тим самим заголовком, „Reichspost“ з д. 3 грудня п. з. „Гуцульський корпус добровольців“. — Про хоробре захованнє четвертого баталїону 24 (коломийського) полку піхоти подали замітки часописи: „Neues Wiener Journal“ з д. 18 грудня п. з. „Визначна хоробрість українського полку піхоти“, „Die Neue Zeitung“ (Відень) з д. 19 грудня п. з. „Надїленнє одного баталїону 263 медалями хоробрости“, „Reichspost“ з д. 19 грудня п. з. „Завзяті Українцї“, „Neuigkeits-Weltblatt“ з д. 19 грудня п. з. „Хоробрі Українцї“. — Тижневник „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 25 грудня подав фотоґрафічну знимку українського жіночого комітету для помочи раненим жовнірам. — Тижневник „Wiener Bilder“ помістив д. 26 грудня фотоґрафічну знимку п. з. „Український греко-католицький полевий курат Сембратович виголошує за фронтом по полевій службі на треновім возї проповідь“. До знимки одана замітка п. з. „Полева служба на обознім возї“. д

Вісти.

Президія „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошнї обставини, зокрема про прояви українського життя.

Редакція просить полонених Українців присилати їй свої писання, вірші та статї.

Полонені Українцї на санїтарну поміч Українського Сїчового Війська. Наші земляки-полонені уладили в однім з австрійських таборів для полонених платну театральну виставу, дохід з якої призначили на санїтарну поміч Українського Сїчового Війська. Вистава мала великий успіх і дала коло 200 корон чистого прибутку. Витаємо від щирого серця сей новий доказ українського патріотизму серед полонених з російської України.

Успіхи Винниченкової пєси. Винниченкова пєса „Брехня“ не тільки перейшла в Петербурзї огневу пробу першої вистави, але вдержала ся й на постійно в репертуарі Олександринського театру. Відси перейшла пєса нашого письменника, яка по словам „Русскаго Слова“ стільки нашуміла в Петербурзї, на сцену другої російської столиці — Москви. Дня 21 марта виставлено „Брехню“ як премєру в московськім театрі Нєзлобіна. Пєса мала, як зазначує критика цїлої преси, „великий успіх“, публика безупинно й голосно викликувала також артистку Андреєву, що по мистецьки відіграла ролю героїні „Брехнї“, Наталії Павловни, й самого автора. П. Андреєвій прийшло ся зі сцени сповістити публику, що автора, В. Винниченка нема в театрі . . . Брехня увійде також у репертуар артистичної мандрівки артистки Е. Рощіної-Інсарової, яка отсе взяла відпустку в петербурзькім Олександринськім театрі й об'їде з декількома новинами російського репертуару міста: Іркутськ, Томськ, Омськ, Харбін, Владивосток, Хабаровськ, Благовіщенськ, Читу й инші міста Сибірі та далекого сходу. На бажання артистки поробив автор деякі скороченння пєси, потребу яких особливо в кінцевім актї виказувала петербурзька критика.

Наш земляк, оперовий співак Іван Алчевський, артист царських театрів по закінченню зимових виступів у московськім „Великім театрі“ приїхав з початком марта до Петербурга та почав свої виступи в Маріїнськім театрі в Гуґенотах. Крім сього виступає гостинно на сцені опери „Народного Дому“ імени царя Миколи II., де між иншим перший раз у Петербурзї має виконати головну ролю в опері Сен-Сенса „Самсон і Делїля“. В сій опері співав уже нераз Алчевський з великим успіхом у Франції в присутности самого композитора.

Зайняті области східної Европи. В великій залї „Уранії“ у Відні говорив у понеділок 3 квітня професор берлїнського університету др. Макс Зерінґ про свою наукову подорож по зайнятих східних територіях. Середньо-европейський союз, який вийде з війни, — говорив прелєґент, — збереже національности поодиноких зайнятих країн. Зайнятий простір на Сходї обіймає коло 300000 квадратових кільометрів, з того Польща займає більше ніж третину. Її заселює 12 мілїонів людей, а має вона 115000 кв. кіл. Господарські відносини Польщі могли-б бути добрі, та все-таки тепер не може Польща сама себе виживити. Польща належить до найгустїйше заселених країв усього Сходу Европи. Земельна посїлість сильно роздроблена поміж малих власників. Польський промисл доповнюється горішньо-шлеським промислом; він властиво дає житє країні. Збут промислу йде на Схід. Усї зайняті території на Сходї йдуть під пануванням союзних держав Австро-Угорщини й Нїмеччини на зустріч блискучому розвиткови. Що торкаєть ся Курляндії, то сї території аж до Фінляндії належать до ґерманської культурної области. Литовська область находить ся вся під нїмецькою властю, з Білоруси зайнято менше-більше четвертину, з України так з двадцяту часть. Литва римо-католицька. В чистій Курляндії стрічаєть ся по містах, як і по дворах, дуже відрадні познаки нїмецького впливу. В Польщі виступає на місце нїмецької переваги — жидівство. Жидам живеть ся в Польщі нужденно, вони займають ся торговлею найнизших форм. Що має стати ся з тим нещасливим народом що творить 70% польського населення по містах, се буде питанням будучности. Курляндське населенє з своїм нїмецьким горішнїм шаром духово дуже розвинене, зате литовське зістало ся позаду. Бесїдник обговорював нїмецьку кольонїзацію в Росії, яку найгіршими способами поборювало російське правительство. Союзним великодержавам середньої Европи припала велика задача на Сходї: внести в зайняті країни, які досї сильно упосльджувано, господарське виздоровленнє й освіту. Численна публика живо оплескувала референта за його інтересні виводи.

Церковно-славянська мова як новий спосіб „обєдиненія“. В „Славянськім благотворительнім Обществі“ виголосив учитель морського корпуса І. Солосїн виклад на тему: „Національне відродженнє та церковно славянська мова“, в якім підчеркнув потребу розбудженя національної свідомости на основних „началах“ староруського життя й культури, що містять ся в староруській письменности й церковно-славянській мові. Церковно славянську мову треба тому пізнавати задля національного виховання. Тим більше, що вона „обєдиняє“ „руські нарічія і племена“. Для того треба для неї знайти відповідне місце в школах і тут звертати велику увагу на її важність. У дискусії над сим рефератом забирали слово О. Соболєвський, І. Євсєєв і А. Дмітровский.

Зменшенє площі засїву на хлїб у Росії. Офіціяльні дані мінїстерства хлїборобства стверджують ті в високій мірі трівожні вісти, які вже від початку осени почали надходити з ріжних сторін Росії про зменшенє площі засїву озимого збіжа. По відомостям, зібраним видїлами сїльської економії та сїльського господарства, земськими управами та місцевою адмінїстрацією, зменшенє площі засїву відносить ся головним чином до України, південної частини надволзької території, Закавказя й частини східних ґубернїй, себто найбільш багатих хлїбом провінцій. Зменшенє площі засїву виносить від 20 до 50%.

Київський музей. На окремій нараді, що відбула ся 20 лютого, рішено приступити в Київі до заснованя київського обласного природничо-історичного, сїльсько-господарського, промислового та суспільно-економічного музею. Матеріялу для такого музею вже тепер доволї, а при безнастанній звязи з суспільністю матеріял усе зростатиме. На приміщенє намічено два павільони на території бувшої вистави, торговельний і машиновий. Музей, як загально домагали ся на зборах, має бути чисто громадянською інституцією.

Тяжке положенє Литовців у Росії. На литовськім з'їздї, який недавно відбув ся, виявило ся, що положенє литовських виселенців у Росії дуже тяжке. Як про се свідчать делеґати на з'їздї, багато виселенців говорять, що хотїли-б краще вмерти, нїж так мандрувати на чужинї. Ще тяжче положенє 15.000 пруських Литовців, виселених Росіянами при їх уступленню з Прусії. Вони розсїяні по Сибірі та центральній Росії. Працї знайти не можуть, бо не мають паперів. Їх положенє так дуже тяжке, що дозорцї, котрі провожали їх на заславнє, на власну руку просили місцеве населенє помогти чимсь Литовцям.

Величезні втрати Росіян. До 30 грудня 1915 р. втратила Росія не менше нїж 5. 4 мілїона, себто дві третини 18 річників, з яких складало ся військо першої лїнії з початком війни. По „Dagens Nyheter“ з 4 марта виносить урядове, хоч досї не оповіщене число російських рядових, що впали від 1 сїчня до 31 грудня 1915 р., 1.942.610, число офіцерів, що впали на полї бою від початку війни, 125.936. З досвіду знаємо, що відношенє полеглих до ранених виносить 1:4. В такім разї виносить число російських ранених до кінця 1915 р., 7,370.940 споміж рядових, а 501.000 споміж офіцерів. З уваги на відомі лихі санїтарні відносини в Росії зарожево рахуєть ся, коли прийметь ся, що $^3/_4$ ранених вертають знову на поле бою, а $^2/_3$, кругло 1,474.000 стали калїками. Таким робом стратила російська армія за 1915 р. понад 3·3 мілїона. До того приходять полонені Москалї, число котрих у Нїмеччинї виносило з кінцем 1915 р. кругло 1·1, в Австро-Угорщинї понад 0·4 мілїона, разом понад 1·5 мілїона. Отже втрати російської армії виносять 4·8 мілїонів у рядових і від початку війни до 31 грудня 1915 р. кругло 225.000 офіцерів. До того треба дорахувати втрати в умерлих і калїках у 1914 р. Дня 6 сїчня 1915 р. подав „Matin“ число погибших і ранених російських рядовиків на 1.650.000. В сім числї є найменше 350.000 умерлих, а 1.300.000 ранених, з котрих 360.000 стали калїками. Таким способом утрати російських армій в умерлих і ранених у 1914 р. виносять 610.000. Разом з повищими числами дає се 5·4 мілїонів. Вимовні се числа, хоч і тут не вчислені страти Росіян у боротьбах за грудень 1914 р., в новорічній російській офензиві на бесарабськім і подільськім фронтї та в зовсїм невдатній офензиві проти фронту Гінденбурґа.

Виказ жертв

на полонених Українців:

грішми: д. Іван Паліїчук, Драгасимів, 20 К, на яку квоту зложили ся: Іван Паліїчук 8 К, Василь Чичул Пентели 4 К, Евфрозина Фербей 3·40 К, по 1 К: Катерина Вакарук, Марія Винничук, Катерина Гаврильчук, Іван Ґораш, Хведір Тодорук, далї Ілля Чичул 40 сот. і Анна Маценко 10 сот.; д. І. Сквартнянський, Новорадомск, 1 К.

книжками: пані Галя Бурачинська, Бергомент н/С. „Матеріяли до укр. етнольоґії“ т. XII, „Етноґр. Збірник“ т. III, „Записки Н. Т. Ш.“ т. III, 1 кн. і 45 бр.

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дуже дальших, щедрійших, бо просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, можемо тільки в дуже малій части вдоволити.

Зміст: С. Томашівський. Церковний бік української справи. III—IV. Др. Л. Ганкевич. Українська справа в румунськім парляменті. — М. Троцький. Без змїни. — Б. Асан. Іданьско-одеська шия та змаганнє Нїмеччини до Чорного моря. — З. К—я. Голоси західно-европейських письменників про Шевченка та його твори. II. — З поезій полонених-Українців: М. Струмок. Козача доля. Ялиця. — У. С. С. Юра Шкрумеляка. Слїдами пісні У. С. С. І. — О. Кириленко. Українці в Америці. — Нїмецька преса про українську справу. — Вісти: Полонені Українці на санїтарну поміч У. С. В. Успіхи Винниченкової пєси. Наш земляк, оперовий співак, Іван Алчевський. Зайняті области східної Европи. Церковно-славянська мова як новий спосіб „обєдиненія“. Зменшенє площі засіву на хлїб Росії. Київський музей. Тяжке положенє Литовців у Росії. Величезні втрати Росіян. — Виказ жертв.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

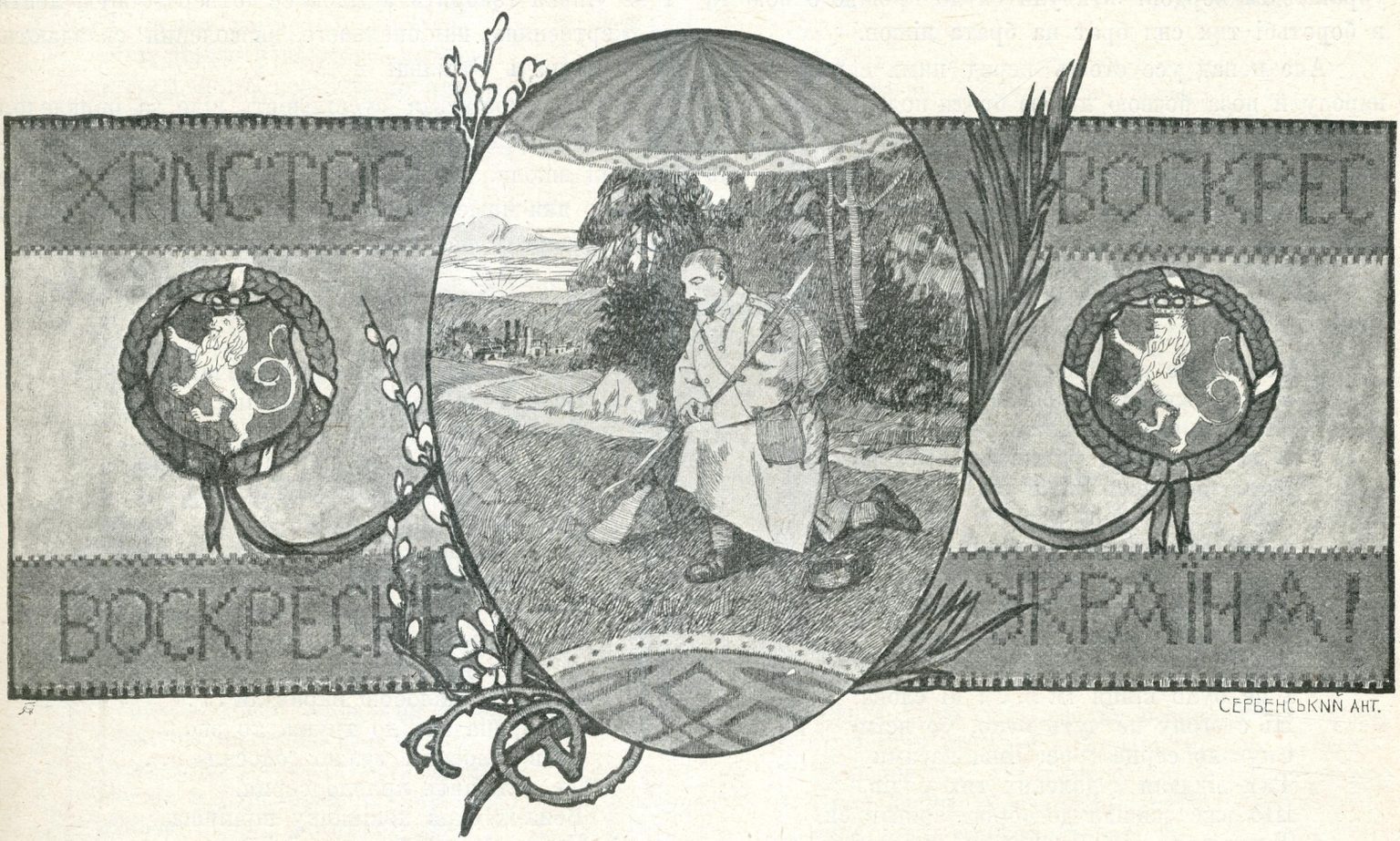
Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телєфон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 33—34. Відень, 23 квітня 1916. Ч. 93—94.

На волинські школи.

На українські школи в зайнятих землях вплинули поважні жертви від запасного куріня Українських Сїчових Стрільців під командою д-ра Гірняка та від полонених Українців одного з таборів в Австрії (Див. Вісти).

Як тільки вияснила ся змога щось робити в просвітній области на національнім ґрунтї та в національній формі серед російських Українців, що зостають ся тепер поза Росією, — першими приходять з реальною помічю ті, хто свою кров проливає за визволенне України, й ті, в чиїй крови Росія хотїла втопити будуччину нашого народу, а хто від сеї „жертви“ припадком чи свідомо ухилив ся . . .

Одні є на боєвих позиціях, другі — в неволї. Формально одні другим — вороги, але помисли одних і других звернені в однім напрямі, з чинів одних і других в области національних потреб творять ся однородні факти.

Явище се незвичайно знаменне. Воно свідчить, що в стрілецькій орґанїзації маємо не тільки мілїтарну одиницю з відповідними національними властивостями, але й що ся мілїтарна одиниця є репрезен-

Львівська державна наукова бібліотека

тантом і творцем національно-політичних вартостей, які становлять внутріщнє та внішнє оправданнє на самостійне істнованнє народу.

І ще свідчить се явище, шо під кригою національного гнету, якому підлягають через віки російські Українці, національна свідомість лиш приспана, здушена й відразу вибухає полумінем тепла та любови до минулого рідного краю й жертвенности для його сучасних потреб, коли доля поставить людей в обставини, що вони можуть проявити свою волю, коли можуть дати вихід своїм бажанням.

Історія поробила політичні кордони на нашій землї. Дві постороннї українському народови сили на українськім кордонї зіткнули ся до кривавого бою та в боротьбі тих сил брат на брата пішов.

Але понад усе стоїть перед ними справа буття народу й поза боєвою лїнїєю брати подають собі руки та складають лепти на народню школу, сю підставу національної культури, яка не знає кордонів, яка стоїть понад умовами, котрі витворюють формальні подїли.

В однім з попереднїх чисел „Вістника“ подано письмо полонених Українців до Сїчових Стрільців. У тім письмі благословляють полонені Стрільців у дорогу „до золотоверхого Київа, до Славутиці-Днїпра, до Тарасової могили. Ви за Україну — Україна за Вас“, звертають ся полонені до Стрільців.

„Ви за Україну, Україна за Вас“. . .

Сїчові Стрільці при арміях центральних держав мають знести кригу над джерелом народнього життя, а Україна з відкритими раменами прийме їх яко вістунів волї, з подякою й надїєю. Полонені можуть се сміло говорити, бо вони є частиною тої України, щойно одірваною від ґрунту, висадженою з життя. І не тільки говорять, а дїлом се потверджуютъ, лепти на жертвенник національного визволення складають. А їм вторять Стрільці.

Цїла українська суспільність піде за прикладом Сїчових Стрільців і полонених та жертвами на волинські школи, в свято Воскресенія Христа, підіпре справу, яка може є початком політичного воскресення нашого народу по той бік Збруча.

Великий погреб.

(З кн. 3-ої од. „Основи“).

Се був не сон, живе страшне життє.
В безмежному незнаному просторі
Стелили ся, мов хвилї, тумани.
В тім туманї чорнїло щось безкрає,
Воно звивалось, наче гад, і знов,
Знов розвивалось чорне і широке
І все тяглось аж до країв небес.
То люде йшли, жалобою укриті,
Тьми тем людей. Жінки і чоловіки
І дїточки і ветхі деньми старцї
На милицях . . . і йшли вони і йшли
І не було кінця їм . . . і нї слова,
Нї стогону не чуть було, бо всїм
Скувало серце горе. Лиш часами
Там віддаля з далеких тих рядів,
Що вже зайшли до обрію, зривав ся
Тужливий спів . . . Нї, нї! то був не спів,
То стогін був, тяжке, страшне риданнє,
Що серце рвало і пекло вогнем
І краяло жалем . . . когось ховали,
Проводили в сумну, остатню путь.
Поперед всїх несли труну, велику,
Важку, як жаль, і чорну, мов печаль.
Її несли тьми тем людей, вгинались
Під тягаром страшним, але ішли,
Несли свій скарб в остатнїй раз . . . і тихо
Над людьми коливала ся труна,
Червоною китайкою укрита,
Червоною, червоною, мов кров.
Позад труни йшло троє: мали вмерти
З господарем своїм, живі лягти
Повинні були з ним в могилу разом: —
Так вимагав поганський звичай там.
Вони були покійнику рідиїщі,
Вони були і дїти і брати
Й товариші і слуги вірні й вмерти
Повинні були разом. Тихо йшли,
Призначені до жертви — слово, пісня
Й старовина . . . І тисли ся до них
В остатнїй раз усї. Ридала пісня,
Звивала ся від горя і жалю,
Ламала руки білі і прозорі,
А чорні коси падали до ніг
І всю її жалобою вкривали . . .
То припадала до труни, то знов,
Знов голосила, тужно голосила . . .
Те голосїннє краяло серця.
Вона-ж була покійнику вірнїйша,
Бо прийняла його жалї і йшла
За ним на смерть, пречиста і хороша,
Мов сонечко, мов світова зоря,
Мов молодість . . . Але мовчало слово;
Воно ішло, неначе неживе,
Його скувало горе нерозважне,
Вуста йому заклякли і сльози
Не знать було на очах, скамянїле
Обличчє те, мов з мармору було
Блїде й страшне . . . від нього віяв холод
Нїмого горя. Поруч з ним ішла
Старовина, висока, горда, рівна,
Немов струна. І сива голова
Не похилилась з горя . . . Все, що мала,
Вона несла з собою, щоб лягти
З господарем в одну могилу разом . . .

І зачорнїла яма здалека . . .
Широкая й глибокая, мов горе,
І чорна, чорна, мов печаль . . .
Здрігнулись всї. Спинились попереднї.
Так довго йшли, так швидко прибули
До притулку остатнього! І тихо
Могилу обступили всї. Ще раз
Заколивала ся труна і стала
Над ямою. Далеко навкруги
Чорнїло все, неначе чорне море
Геть розлилось навколо, а над ним
Стелившсь туман. Ой, заридала пісня,
Так заридала тяжко, що здалось,
Здрігнуло ся важке склепіннє неба.
Ридаючи, упала на труну,
До вуст своїх китайку притулила,
Тулилась до холодної труни,
Мов підвести забитого хотїла,
Зігріть його, вернути до життя . . .
І кликала покійника, та тихо
Було в трунї. І пісня підвелась
І заломила руки. Зрозуміла,
Що край всьому, поглянула навкруг
В остатнїй раз і в роспачі упала,
Мов птах підбитий на труну.
„Умерла пісня, чуєте, умерла“ . . .
Почулось скрізь. Мов вітер пролетїв
По всїй юрбі і люде похололи . . .
Вона-ж лежала нежива. Тодї
Наблизилось до ями слово. Мовчки
Зняло до неба руки, мов іще
В остатнїй раз благати хтїло долю,
І стихли всї, чекаючи. Але
Нїме було важке склепіннє неба
І не було рятунку. Нї, воно
Умерти мало. Любе, тихе слово
Усїм воно було як рідне, всї
Ізмалечку з'єднались з ним, як дїти
Із матїрю. І слїзьми налились
Серця людські, крівавими сльозами,
Образою нечутою. Невжеж
Нема нїде і правди й милосердя?
Невже й воно безвинне мусить тут
Живим піти в могилу темну?
Заплакали, воно-ж учило їх
І доглядало й тїшило й нїкому
Не учинило лиха . . . Та дарма
Чекали всї: повинно було вмерти, —
Так вимагав поганський звичай там.
Ударив грім і похитнулось слово,
Мов дерево підтяте, і без слїз,
Без стогону упало у могилу
На домовину чорну й полягло
На тій китайцї, кровію политій,
Де й пісня мертва полягла. І ось
Наблизилась старовина до ями,
Висока й рівна, мов струна. Вона
Все бачила, все відала, все знала.
Нїхто з людей не відав, відколи
Й звідкіль вона прийшла сюди, бо завжде
Була вона в сїй сторонї і все
В своїм ховала серцї, все минуле,
Все, що колись тут страждало й жило
І вірило і зневірялось. Леле!
Все, що колись боролось тут. І всї
Старі й малі приходили до неї,
Давала раду добру всїм. Вона
Знаходити уміла в пущах стежки,
Цїлюще зїллє знала і лихе
І гоїти уміла тяжкі рани.
Зблудили ся-б без неї люде. То
На смерть вона ішла, вона одвічня
І невмируща. Тихо підійшла
До берегу страшної ями й стала
І повернулась до людей: „Живіть,
Не забувайте, дїти“. . . Та урвалась
Враз мова їй . . .
Кат підійшов, штовхнув і похитнулась
І полягла, мов скошена трава,
На ту китайку, кровію политу,
Де й пісня мертва й слово полягли.
„Спускай труну! Держи міцнїйше паса,
Щоб не урвалась, бо важка!“ Гукнув
Хтось здалеку і миттю опинились
Над ямою страшною грабарі
В своїй страшній цяцькованій одежі,
За пас взялись і відштовхнули нас.
Хтось потягнув за дошки й захиталась
Над ямою глибокою труна
Й пішла туди, у пащу чорну, звідки
Нема шляхів до сонця й до тепла.
Посунулась так повагом і тихо
І чуть було, як скрізь з усїх боків
Посипались пісок, земля й камінне
Й застукали по віку . . . Ох, а ми
Стояли всї, мов неживі . . . Не горе.
Гірш горя . . . Смерть . . . Не смерть, а щось таке,
Чому нема нї слова, нї наймення,
Немає міри і ваги . . . Одчай . . .
Нїмий одчай . . . Безодня безпросвітня
Гірш всїх смертей. Вмирали ми, не ми
Вмирали тут, всї жертви, всї змагання
І вся любов й загублені життя . . .
Вони ізнов вмирали і навіки,
На вік вікiв. І вмерло з нами все
І сонця світ і вітер і повітрє
Умерло все . . . І тільки чуть було
У тиші тій і мертвій й нерухомій,
Як стукало камінне об труну.

Слухайте, слухайте, люде,
Пада земля вам на груди,
Вохка, холодная, рідна земля,
Грудочка кажда до вас промовля.

Слухайте, слухайте, люде,
Більше вам лиха не буде:
Все поховаєм, засиплемо все;
Вітер і порох кругом рознесе . . .

Слухайте, слухайте, люде,
Ви тут зібрались зусюди,
Та почекайте, пів року зійде,
Шлях до могили ніхто не знайде.

Годї-ж тужити над нею:
Все порівняєм з землею.
Вивершим яму, зрівняємо все,
Порохом вітер і слїд занесе . . .

І стихло все . . . Мабуть уже зрівняли.
А ми стояли мовчки, неживі.
Не бачили, не чули вже нїчого,
Нас заливала тьма, довічня тьма . . .
Чи день минув, чи рік, а чи хвилина,
Не відаєм . . . Спинив ся з нами час.
І коли се враз чиїсь нечуті кроки
Наблизились і голос вчувсь сумний:
„Чом журитесь?“ Ласкаве тихе слово
Вернуло нас відразу до життя.
Прозріли ми . . . В тумані перед нами
Стояла постать легка, тихий світ
Від неї ливсь, ним вся вона світилась,
А очі скорбні, повнії жалю
І милости й безмірньої любови.
Дивила ся на нас і прорекла
Ізнов вона: „Чом журите ся . . . дїти?“
Озвались ми: „Учителю благий,
Умерло все . . . Усе ми поховали
Й лишили ся без серця і душі“.
„Зневірились, прибиті горем, дїти . . .
Я єсм житте, хто віруе в Мене,
Той не боїть ся смерти“. „Вже каміннєм
Засипане, Учителю благий“.
І звів на нас Учитель скорбні очі:
„Чи-ж Лазаря не камінем було
Привалено могилу, чи-ж не мертва
Була Гаіра сотника дочка?
І ожили, бо я — житте. Кажу вам,
Хто віруе в житте, той оживе.
Вам, жени, першим в третїй день по смерти
З'явив ся Я, щоб втїшили ся ви
Й благую вість всїм людям возвістили.
Прокиньте ся-ж, увіруйте в житте,
Ідїть, кажіть знеможеному люду:
„Воскресне все, воскресне й оживе“.
І впали ми до ніг Його з сльозами.
Так ринули ті сльози із очей,
Мов дощ рясний, і ростопили горе,
Як сонце лїд, а в серце попливли,
Мов весняні струмки, надїя й віра
І разом всїм прорвало ся з грудей:
„Учителю, заступниче єдиний,
І віруєм і визнаєм!“ І враз
Засяяло над нами сонце, хмари
Десь дїли ся, розвіяв ся туман,
Зелений степ розкинув ся навколо,
А на степу серед зелених рун
Поміж шляхів, протоптаних ногами,
Немов гора, здіймалась до небес
Високая, широкая могила . . .
Співала пісня й мертва зпід землї.

Л. Старицька-Черняхівська.

ОСНОВА

Вістник письменства, науки і громадського життя.

1915—Жовтень.

Кн. III.

ЗМІСТ:

Д. Маркович. Мій сон.—**В. Винниченко.** Босяк (Кінець).— **С. Єфремов.** De mortuis. — **В. Леонтович.** Vis major. — **Л. Старицька-Черняхівська.** „Великій погреб“ (Вірш). — **Г. Чупринка.** Поезії. — **М. Новицький.** Десять літ життя Катеринославської „Просвіти“. — **П. Тичина.** Поезії. — **М. Журливий.** В. Лесевич яко философ.—**М. Павловський.** Війна і кооперація.—**Мик. Ковалевський.** З провінціяльних вражінь. — **С. Єфремов.** З хвиль життя. — **В. Д.** З життя і письменства. — **Нові книжки.**

Одеса—1915.

Молитва.

Ясне сонце заходило — і котило ся за гори і ховало ся за море; та кріваве мало лоно і червонеє обличе, наче гнївне на людей. — У сїльській убогій церкві вже зібрав ся люд увесь: старики слабі, немічні і зажурені мами і вдовиці засмучені і красивії дївчата, повні жалю і туги . . .

В серці їх велика рана, біль важкий і скорбота, а в душі бездонна пустка, незміренная печаль. Що-ж то їм недостає? Квіт найкращий їх родини і підпора їх села, їх мужі, сини і внуки і прекрасні леґінї — опустили їх негайно, попрощали їх в розпуцї і пішли в незнану путь, а з собою всю потїху, всю красу, спокій і щастє — все забрали — понесли . . . А вони самі зостались — всї безсильні, непорадні і — сумують і горюють, наче сироти нелїтнї, що по матері рідненькій вже відбули похорон . . .

Тільки Бог, всевишнїй Батько, одинока їх надія, одинока їх розрада в сей жалібний, смутний день . . . Лиш Йому сї смертні дїти відкривають свої жалї, — лиш до Нього по пораду прибігають всї безсильні, помочи благають в Нього, осолодження їх горя . . .

Вже цїла їхня святиня заяснїла від світил, а над ними

розпливаєсь запах мира і кадила. І вони в рабській покорі упадають на колїна і цїлують матїр-землю і — росять її сльозами. Перед Вчителем найвищим упадають всї хрестом. І очима свого духа бачуть всї святую Матїр і всесильного Вітця; а в покірному благанню чуть риданнє і плачі, — чуть всещирее каяттє і покуту їх сердець. Із душі їх середини і із болїсних їх уст — понесла ся щира просьба і молитва в небеса, але проста, не химерна . . .

„ . . . Від зарази і недуги, голоду, огня — пожару і — війни, на брата кари — хорони нас, милий Боже . . .

Від нечайного конання — збережи нас, о Всевишнїй...

Зглянь ся, Отче, як по селах гинуть нам невинні дїти, вяне квіт наш, не розцвівшись, і всихає від негоди. Ми раби Твої смертельні припадаєм на колїна і питаєм: Пане неба, за яку страшну провину відриваєш наші дїти Ти від материх сердець, — за які гріхи, Всесильний, впав на нас страшний Твій суд? . . .

— О, Могутнїй, наша просьба — чи дійде вона до Тебе? Чи зішлеш нам у недолї наш насущний земний хлїб? . . . Чим зневажили ми грішні нашу матїрну землицю? Чи у ясну, теплу весну ми загонів не орали? Чи улїтку з наших чолів нам не лллвсь гарячий піт? Чом же ми такі нещасні, що за наші щирі труди не дістали нагороди?

— Зглянь ся, Отче, наші села спопелив страшний пожар, всї хрести Твої й святинї вже пожер страшний огонь... Твої смертні, грішні дїти на руїнах вже ридають — і сльозами росять попіл і квилять серед руїн. Чи-ж вони до сходу сонця не хрестили ся до Тебе, — щирих просьб не посилали у святії небеса? Чи-ж вони на Твою славу не дали останнїй гріш, — квітами й зеленим маєм не замаїли святинї? . . .

— Бачиш, Боже, Твої дїти топлять ся у морі крови,— брат на брата — горе, горе! — піднїмає гострий ніж. О, за що, могутнїй Творче, Ти зіслав на нас сю кару; за які страшні провини дав нам знести сю покуту, сей тяжкий крівавий хрест? Ах, чому у людське серце Ти засїяв блудне зерно, що осліплює їм очі, душі злобою вгорта? Знаєм, Боже: щоб спасеннє не було за легке нам . . .

— О, Могутнїй, сеї проби знести вже не в силї ми; простягаєм к Тобі руки і благаєм у знесиллю: Боже, Боже, сеє горе Ти ласкаво відверни, — або дай нам згинуть-згинуть і забути засуд Твій. — Се всещирая молитва, з наших слїз отсе вінець. Ах, чи дійде він до Тебе, в божескую доброту, чи дістанесь до престола, — чи знайде у Тебе правду? . . Чи зішлеш нам ще Пророка, щоб отер нам наші сльози, божеським щоб розуміннєм роз'яснив всебратнїй ум? . . .

Так Тебе благаєм, Боже, — зглянь ся на Твоїх дїтей, в величі Своїй ласкаво прихились до наших просьб. Ми в покорі заспіваєм славословну, тиху пісень — і в осяєній святинї прославим імя Твоє".

Із душі їх середини і із болїсних їх уст понесла ся тиха пісня — щира просьба в небеса. А в серцях батьків стареньких і мамів, сиріт-вдовиць родять ся нові надії, радіснії почування . . .

І цїла сїльська святиня в сяйві світла мерехтить, — над святинею витає дух надії і добра . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Весняна квітка.

Молода хорватська письменниця, наша приятелька, п. Зора Геґедіш, прислала нам отсей свій нарис в українській мові.

Вечорієє . . . Ходжу довгою алеєю шпитального городу. Колись тут російський вельможа в холодку пахучих лип думав про те, якби йому бідний раб умножив і так багате майно.

Прийшла правда . . . він усе покинув, лишив свої палати й утїк. Tempora . . .

Ясна ніч. Крізь широке листє лип крадуть ся промінї повного місяця.

Іду, думаючи. Тишина . . .

Там далеко, поза алеєю дві сосни стоять, немов зійшли ся на прощаннє.

Тулять до себе темні конари, неначе собі щось шепочуть, а може плачуть?

Підходжу близше, задумуючись. Ой, і я колись прощав ся . . . як тяжко було йти . . .

Місяць усе яснїйше світить — глибока ніч.

Крізь вікна шпиталю мерехтить слабеньке світло.

Дивлю ся на сосни. Легкий вітер повіває, на деревах листє шумить, а сосни — мовчать.

Хочу вертати, але що там чорнїє? Могила? Так. Хрест на нїй білїє. Схиляю ся, засвічую сїрник — читаю . . . так, борець тут спочиває, молодий, з мого полку . . . не знав я його . . .

Тепер менї ясно, знаю, чому сосни мовчать. Не вільно їм збудити героя.

Вертаю . . . що-ж йому тут лишу? —

Пригадав я собі, що з дому в листї нинї дістав я першу весняну квітку.

Зівяла вже, але нїчого, — з нашого вона краю — ся квітка, а се мій земляк, що тут спочиває. Вийму її, закопаю в вогку землицю, нехай хоч порошок рідної землї буде в його могилї, коли ся квітка струхне.

Світив місяць, здаєть ся менї, яснїйше, як я квітку закопував, — а сосни схилили своє галузє, на мене упала капля — їх сльози, — знаю.

Зора Геґедіш.

Лїричне інтермеццо.

Таке собі хвилеве воєнне знайомство. Стріча на ґанку, година вечірньої розмови, дві-три пісні біля старого фортепяну — й на тому край.

Треба скоро йти спати. Завтра похід, а позавтрі?

Хто тепер може знати, що буде позавтрі?

„Ось ваша спальня, тут шклянка води. Добраніч!"

„Добраніч! Сердечне спасибі вам, панї!"

І розійшли ся . . .

Яка біла постїль, як чисто в кімнатї, які гарні книжки!

Узяв першу, що попала під руки, читає. Вірші. Промовляють до серця, мовби се були його власні твори . . .

Гарна річ мир! . . Тиха хата, квітки, книжки й пара білих рук, що дбають про тебе. Куди не підеш, простягають ся за тобою та шукають тебе, мов якор скали в морі. Все лиш тебе. Такі білі, вузькі пальцї, що дріжать усїми судорогами душі — її післанцї.

А на вікнах квітки, а за вікнами дерева, мов вірні сторожі, а над ними осіннє лагідне небо, поважне й задумане, мов зрівноважена людина, котрої нїщо не здивує. Освідомив ся та глядить на світ і на себе під кутом вічности . . .

Лиш той місяць, той срібний місяць! Чого він так заглядає в хату? Треба занавісу спустити . . .

Гарна річ мир!

І молодий поручник засипляє здоровим, тихим сном, не знаючи, що зараз таки за його стїною десять білих пальців розплїтає золоті коси та гладить їх довго, довго, без кінця, мов весло морську филю, не знає, що рожеві уста тулять ся до білої подушки й шепчуть щось до неї довго, довго, мов до повірниці . . .

* * *

А на завтра?

„Добрийдень вам, панї!“

„Добрийдень, пане четарю! Як спали?“

„Спасибі, мов у рідної мами. А ви?“

„Я . . . ?“

„Мабуть недобре.“

„Звідки знаєте?“

„По очах бачу.“

„По очах? . . . Вітер відчинив віконце, а сосни так голосно шуміли, що годї було вснути . . . Що вам подати на снїданнє?“

„Що ваша воля.“

„Кажіть, що любите найбільше.“

„Вас, панї . . .“

Глянула, спаленїла й вибігла з кімнати . . .

Таке собі хвилеве, воєнне знайомство. Двоє людей, що стрінули ся вперве, а може й в останнє перекинуло ся декількома словами. Лїричне інтермеццо в героїчній поемі, декілька тихих мольових акордів у гучній боєвій фанфарі, декілька пільних квіток, що посипали ся з снопів на тік, на якім молотять збіже — валять цїпи.

Таке собі хвилеве знайомство, що блисне, як осіннє сонце, а все-ж лишає смуток на віки.

Таке собі хвилеве, воєнне знайомство.

* * *

Дали знак. Заграла трубка. Треба йти.

„Спасибі, панї. Як вертатиму, поступлю. Як нї, не поминайте злом. Будьте думками при менї, там у полї. Як умїратиму, згадаю нинїшню ніч, тиху кімнату, білу постїль, книжки, квіти та — вас“.

„Може я перше вмру. Тепер такі часи.“

„Не кажіть того. Жийте. Променїйте красою та сїйте добро. Гоїть рани, які ми завдаємо, мусимо завдавати.

Припняв шаблю, бренькнув острогами — побіг.

Зперед дверей озирнув ся . . . Пішла несвідомо за ним . . . Біг стежкою до воріт, а листє летїло за ним. Пожовкле, осіннє листє. Чіпало ся його ніг, мов просило, що й воно хоче туди на поля, де гуляє смерть, хоче впасти під голови тим, що падуть — падуть, як воно . . .

* * *

Перед вулицею море ранньої мряки. Щось у нїм суєтить ся, шумить, гуде, гуркоче. Коні, оружє, гармати.

Переступив поріг, аби потонути в нїм. Вірний слуга підвів карого коника та піддержав стремено. Скочив, поводи взяв у лїву руку, праву приложив до шапки.

„Прощавайте! Жийте! Променїйте красою та сїйте добре . . . А менї дайте білу рожу, рожу з ваших рук. Припну собі до грудей.“

Побігла, вирвала що найкращу та на пальчиках стала, щоб через паркан подати.

Саме тодї заграли сурми. Кінь стрепенув ся, рожа впала на землю . . .

Тільки рукою махнув. „Оттак і менї мабуть лежати“ — казав його сумний усміх.

Пігнав.

А вона довго, ще довго стояла, вдивляючи ся в імлу, котра його пожерла. На тій імлї бачила його, як бачить Японець душу предка на гладкім плесї дзеркала.

Бачила його й не могла забути, хоч було се таке собі хвилеве, воєнне знайомство, таке лїричне інтермеццо в героїчній поемі

* * *

Минула осінь, настала біла зима. Тяжка, важка зима. Які-ж жахливі ті заверухи, які довгі, безконечні ночі, як та весна чомусь барить ся! Не хоче йти!

Прийшла.

Виросло нове листє, зацвіли свіжі рожі, вернули птахи домів.

І той віддїл, що тогідь постоєм у селї стояв, також вертав ся.

Вибігла з хати, щоб побачити його.

Здорожені, копотами вкриті, їхали червоні улани. Одяги на них полинялі, лиця вітром оббиті, пригодами пориті. На плащах блищить до сонця необсохла кров.

Пересувають ся, мов спомин тамтих, колишнїх, свіжих і блискучих-палких, пересувають ся, мов образ, обкоптїлий димами пушок і забагрений кровю, полинялий образ, від котрого пообліталa кусниками краска й мов плїші сїрє полотно.

Пересувають ся попри ворота чвірками. Поважно й гордовито, з гордістю людини, що сповнила свій обовязок — тяжкий і невеселий . . .

Приложила білу ручку до чола й дивить ся, — шукає його. Нема — нема — нема . . .

Аж ось його кінь, його вірний слуга, його — порожне сїделце.

А де-ж твій пан?

Зрозумів трівожне питаннє очей і рукою показав на землю. Саме там, де колись упала була її біла рожа.

Відвернула ся та глянула в город. Зівяли трави й поникли квіти. Сонце сховало ся за хмари. Лиш той його сумовитий усміх висїв в імлї. І куди не йшла, бачила його, мов Японець духа свого доброго предка на гладкім плесї металевого дзеркала. І бачитиме до віку . . .

Хоч то було таке собі хвилеве, воєнне знайомство, таке тільки лїричне інтермеццо.

Богдан Лепкий.

З ліва на право: підх. Н. Волосянський, пх. Н. Їлецький. пх. Р. Гаванський, чет. П. Франко, пх. І. Берегуляк (сидить на паркані), чт. О. Навроцький, чт. В. Кучабський, пх. Калинець (сидить на паркані), сот. А. Мельник, пх. В. Соловчук, сот. др. О. Левицький, сот. Р. Дудинський, отам. В. Дїдушок. хор. Т. Черник, хор. др. мед. В. Білозор, сот. О. Яримович, пх. Ю. Соколовський, полк. Гр. Коссак, от. С. Їорук, пх. І. Яремич, сот. Д. Вітовський, чт. др. М. Новаковський, сот. О. Будзиновський, чт. Б. Гнатевич, хор. Т. Ковалик (видно лише шапку), хор. П. Дїдушок, сот. Р. Сушко, пх. А. Домарадський, хор. Н. Суховерський, хор. І. Тучапський, пх. С. Яремкевич, пх. І. Пасїка. (Зняв І. Іванець в с. Вівсю над Стрипою).

На стрілецьку нуту.

(Посвята полковникови У. С. В. Коссакови).

Орле-Отамане,
пійдемо у бій, —
сповнимо у бою
кождий приказ твій.
Пійдемо з тобою
в верх . . . чи в хлань — на дно,
жити — чи умерти,
Стрільцям все одно.
Йдем на смерть . . . гармати,
в верх . . . чи в хлань на дно . . .
В воскресенне Неньки
вірим — лиш в одно!
Смерть нас не лякає,
ми не знаєм слїз;
Неньку визволяєм
із кайдан-залїз.
Довелось Їй пити
горя чашу вщерть, —
Стрільці всї готові
на життє — чи смерть.
Ми тим всї щасливі,
що від снів і мрій
доля нам судила
йти за волю в бій.
Кождий приказ в бою
сповнимо як слїд, —
бачив Бескид гордий
наших сто побід.
Хай побіду бачить
ще Днїпро і Дон, —
хай про волю . . . долю
здїйснять ся сон.
Осїнь-хуртовина
листечко змела,
прибере в квіт-листє
знов вітка — весна.
Огнивом ми тільки
в черзї поколїнь, —
жертвою безсмертні,
хоч в гріб ляже тлїнь . . .
Жертвою безсмертні,
бій веде до змін, —
новий храм наш стане,
новий дім з руїн.
Згарища . . . руїни
прибере яр в квіт
і по днях темряви
засіяв світ.
В вільній Українї
Стрільців спомянїть!
Орле-Отамане,
без слїз і трівог
йдемо в бій з тобою
сотнями з залог.
— — — — — —
З нами правда . . . Бог!

Уляна Кравченко.

Слїдами пісні У. С. С.

II.

(Зміст: Дзеркало життя. Потреба здібностей, часу та сприяючих обставин. Убога „Пресова Кватира". — Які пісні співають варполянські дівчата? На порозї розчарования. Мрочкова кантина. „Квіт упавшого народу". Полєміка пісні).

Колиб хто, маючи обсерваційний змисл, близше вглянув у життє У. С. С., побачив би, що життє його докладно відбиваєть ся в його піснях, по більшій части питомих; пісня являєть ся доповненнєм стрілецького життя. Та з поодинокими добами переживань — зміняють ся також і стрілецькі пісні. Инші пісні співали стрільцї в часї свого побуту на Угорщинї, коли ворог зайняв рідний край, инші, коли вони з весною м. р. весело повитали давно неоглядану вітчину.

А й опісля пісні, які вони співали в ріжних місцях свого постою, відбивають у собі обставини стрілецького життя, — їх радість чи невдоволенне з ріжних розпорядків їх вищої команди, а накінець і признанне чи обуреннє — супроти своїх старшин. Саме на тлї останнього пункту повстала більшість питомо-оригінальних стрілецьких пісень, з яких ми декілька бодай вчасти наведемо в відповідному місцї.

Хто хотїв би саме в повищому розділї вказаною дорогою доходити глибше до пізнання життя У. С. С., потребував би передовсїм великих здібностей спостерігання, часу та сприяючих обставин. На мою думку — найлїпше міг би з того вивязати ся саме У. С. С. Та тепер ледви чи котрому з них позволив би на се час, перериваний ріжними зайняттями військового характеру в Коші, а в полї, — то вже цїлком не можливо забирати ся до довшої працї, що вимагає спокою й уваги.

Правда, є в стрілецтві віддїл „Пресової Кватири", та він не признаний офіціяльно й тому більша скількість людей не має спромоги до нього належати, а тих декілька одиниць, що в ньому тепер працює, ледви може упорати ся зі щоденною хронїкою. (Се тільки на літературному полї, бо в инших напрямах сей віддїл досить розвинений, напр. на полї фотографования).

Багато ще невідрадних обставин можна-б тут вичислити, та годї зневірювати ся, воно певно колись направить ся!

Та заки хто найдеть ся, що забереть ся до докладного обговорення мого предмету, я в доповненню до повищого натяку подам загальні нариси й побіжно зазначу, яким робом і наскільки стрілецька пісня примінювала ся до стрілецького життя в даній добі, наводячи всюди хоч часть пісні, характеристичної для якогось протягу часу.

Першому стрілецькому злетови з початком війни (у Львові та Стрию) товаришило велике завзяттє духа й шовінїстична та заїла ненависть до Москалїв; не диво отже, що й пісень добирано таких, де внутрішнї почування знаходили-б свій вислів. Модної пісні не можна ще в ту пору назначити; співано багато пісень з однаковим захопленнєм. Замітна зворотка з того часу є:

Стій, царю, стій,
Настав вже бій;
Хоч Вкраїна ще в неволї,
То вже чути бій на полї . . .
Ой, ще будеш висїв, царю, і т. д.

Співано також „По морю, по морю", „Ми жертвою в бою", „Який то вітер", „Ой, у лузї червона калина" (мельодія Ст. Чарнецького) і б. ин.

Наглу зміну в душевнім настрою стрілецтва можна було добачити в перших тижнях стрілецького постою на Угорщинї — в Ґорондї та Страбичеві. Первісне завзяттє й запал охололи, а радше усталили ся, стрільцї наче споважнїли духом. Рівночасно з обдумуваннєм великої мети, до якої їм слїд простувати, обзиваєть ся в них туга за домом, чого в першій хвилї не було, й вони шукають розради в сумовитих і тужних піснях, що пізнїйше рідше в них трапляєть ся. Ясними вечерами вересня виходить товариство на вулицю й тужними співами, як „Прощаюсь, ангеле, з тобою", „Реве та стогне" і т. ин. вколисує угорське село. З часом шукають стрільцї забуття у вражіннях чогось нового. Сходять ся вечерами на вино — та шукають розради в розмові з угорськими дївчатами й — циганками. Тодї повстає знана кождому стрільцеви пісенька, тодї модна:

Циганочко, циганочко, циганочко моя,
Кравть ся серденько, кравсь без ножа . . . і т. д.

Товариші зачинають нетерпеливити ся, стають нервовими й дожидають коли їх уже пішлють „на Москаля", й тут повстають такі собі оригінальні рядки:

Будем бити Москаля, (3)
Аж му буде траляля (3) ! . .

Співаєть ся тут також таке, як „Гандзю мила, Гандзю люба", „А я ішов, вуйна жала", „Бодай ся когут знудив" і ин. А йдучи на вправи, далеко за село, співано:

Машерують добровольцї через Мезетеребеш,
Чи то військо, чи то банда, ти нїяк не розбереш . . .

а дальше:

Кріси мали, як тички,
А на плечах тлумачки.

Один світить Божим тїлом, а другий колїном і т. д. (на мельодію: „Ой, зацвила черемшина"). Чиж повищий уривок пісні не малює вірно тодїшнього життя й відносин у стрілецтві? . .

Уже в половинї вересня (1914) виходять усї стрільцї в поле, тільки хорі й нездібні зостають ся в С. Коші. І саме в сїм місцї зачинаєть ся той замітний подїл у стрілецтві: поле й С. Кіш (кадра).

З перших стрілецьких боїв найзамітнїйші: на Ключі, під Стриєм, Дрогобичем, Синевідськом і на горі Кобилї; вони знайшли свій відгомін у декількох питомо-стрілецьких піснях, уложених стрільцями-Гуцулами. Опісля майже цїлу зиму проводять стрілецькі сотнї коло Бескиду. На Бескидї завязав ся так зв. „ширборклюб" (товариство пива й вина; —sör-bor мадярські слова: пиво-вино), членами котрого були найлїпші стрільцї-співаки. Вони сходять ся що дня перед наметом стрілецького штабу та співають пісні ріжного роду. Саме тодї входить до стрілецького репертуару пісня Б. Лепкого „Журавлї" та стає на довгий час модною. Співають ся пісні: „Поховали отамана", „Чорна хмара зза лиману" і ин., а попри те й веселі, пр.:

Ой, піду я до дохтора
Бо я чогось дуже хвора . . . і т. д.

Залюбки співаєть ся тут і польські пісні веселого змісту, напр.: „Czemu ty, dziewczyno“, „Na krakowskiej wieży“, „Mamciu moja, mamciu!“ і ин. У походї співаєть ся також модну тодї пісню, де між иншим говорить ся:

Попереду сотник іде — раз, два, три,
Він до пекла з нами піде; раз, два, три,
Бо він хлопець, як сметана,
Мав рану капітана і т. д.

Тимчасом у Сїчовім Коші на Угорщинї по перших стрілецьких боях збираєть ся значне число стрільців, що прийшли на відпочинок з поля або по вилїченню з одержаних ран зі шпиталю. Зачинаєть ся орґанїзація Коша. Поза короткими вправами не мають товариші нїчого до роботи. Сходять ся на кватирах або по гостинницях і тут при чаю й винї співають свої пісні та виучують ся мадярських. Мадярська любовна пісенька „Szép aszannyak kuriczálok“* (До гарної жінки залицяюсь) була довго на устах стрільців; аж у Галичинї вона призабула ся. Співано також „Nékem hajan aszszany kel“** (Хочу мати таку жінку), мадярський гимн і ин. Сї пісні прийняли ся також і в полї.

У перших днях сїчня (1915) вибирав ся С. Кіш з Ґоронди до Варполянки коло Мукачева. Стрільцї, що тодї там були, оповідають, що не тільки сїльська молодь, але й старушки виправляли стрільців з плачем за село, просячи їх, щоб вони приходили до них що неділї заспівати . . .

Найдовше, бо поверх пів року, був С. Кіш на постою у Варполянцї (Замковій Паланцї). Тут мешкають угорські Українцї-Руснаки, але більшість становлять Нїмцї-кольонїсти. Вони, дарма, що чужий народ, з часом так привязали ся до наших стрільців, що любили їх як власних синів. Вони захоплювали ся стрілецькими „концертами“, яким прислухували ся що вечера. Серед широкої вулицї збирав ся стрілецький хор і, починаючи від пісні: „Ой, у лузї червона калина“, співав до пізної ночі. Навколо їх збирала ся вся тутешня молодь, а по кождій пісні лунали голосні оплески й оклики: „Eljen Ukráiná! Szép, perszép!“ (Славно, Україна! Красно, чудово!).

Стрільцї співали часто в церкві в Мукачеві, а декілька разів давали дїйсні концерти для мадярської публики, яка їм за кождим разом уладжувала формальні овації. І диво, що такі шовінїстичні Мадяри, котрі з ненавистю дивлять ся на все, що чуже, признали „Українї“ першенство пісні! По всїх довколишнїх „руснацьких“ селах були стрільцї звісні ізза своїх пісень; вони так позискали собі мешканців, що ті приходили з далеких сїл і запрошували стрільців на весїлля та хрестини.

По кількамісячнім побутї стрільців у Варполянцї не було тут дївчини ні хлопця, щоб не знав декілька українських пісень. Дївчата, працюючи в полї або йдучи ввечері на прохід, співали „Ой, не ходи, Грицю“, „Бодай ся когут знудив“, „Через річеньку, через болото“ і ин., а шестиліїтні хлощї, ставляючи ся в чвірки, співали „Гей, там на горі“ та „На вулиці сурма грає“. . . Лагідне угорське підсоннє й добрі люде дїлали додатно на виздоровлїннє хорих чи змучених стрільців, що приїздили до Паланки. Вони своїми піснями й веселою вдачею так приєднали собі тамошнїх мешканців, що ті з плачем, як своїх дїтей, виправляли стрільців з села, коли вони з початком липня м. р. вибирали ся до Галичини.

Новий комендант У. С. С. Антін Варивода.

Першим місцем постою С. Коша в Галичинї було село Камінка в скільських горах. Треба зрозуміти, як страшно відбила ся на стрільцях та рїжниця між багатою Угорщиною та знищеною Москалями убогою Камінкою; як прибивав їх серця вид убогих, зажурених і тому й непривітних селян Камінки! Задля невідрадних обставин, серед яких жило ся тут стрільцям, нервовість доходила до найвищого ступня. Заглушення її шукали стрільці в ходженню по лїсах на малини — та в російській пісні „Жиди хотять свободи“, яка перед виїздом з Угорщини стала модною в інтелїґентів. Попри неї співали — на Угорщинї рідше „Спить город“, „Отчего эта ночь“, „Росіє, Росіє“ й перейняту від полонених салдатів-Українців пісню „Прощай, деревня, прощай, Кавказ“. Стрільцї-Гуцули співають пісню „Про Маківку та Степанівну“. Сю пісню зложив хтось саме по битві на Маківцї — в маю. Ось вона:

Гей, дївчина молодая принула камину,
Ідуть наші добровольцї з гори на долину.
Поставали всї рядами тай стали у лаву;
Як вибили Москаленьків, дістали похвалу.
. . . *Товаришка Степанівна з стрільцями бідує,*
Стрільцї бють ся на Маківцї, вона бандажує.
. . . *Ой, Маківко нещаслива, скажи ти зрадлива,*
Скільки наших товаришів ти зі світа змила?
. . . *Ой, бють конї копитами, аж камінне скаче,*
А за нашов Степанівнов цїлий курінь плаче! . .

* Читай: Сейп осóнньок курізáльок.
** Читай: Некем гóйон óсонь кел.

До витворення якоїсь модної пісні у стрільців-інтеліґентів тут не прийшло. Натомість вірне змальованнє переживань С. Коша в Камінці можна знайти в тодішніх числах стрілецького гумористичного орґану „Самохотника“, що виходив тоді літоґрафований досить часто й містив гуморески та їдкі сатири на тему „стрілецького дня“. М. ин. якийсь реконвалєсцент під прибраним іменем Тамбор нарікає на відносини в стрілецтві під ту пору, яких і не знести було, а при кінці кличе майже розпучливо:

Гей, Ґорондо, Варполянко, камінецькі гори, —
За що мучать нас так дуже? Ми всї ідем в поле!...

Характеристичною вказівкою на тодішні часи є також „12 стрілецьких — рідко“ С. Смика, де м. ин. є таке:

Рідко котрий стрілець ходить взутий . . .
Рідко котрий інтендант є голоден . . . і т. д.

Але бувало там і таке:

Порічки, веприни і малини —
І всякі инші „ростини“
Можна набути тано у баби Тетьини!...

На сїм місцї треба також сказати дещо про стрілецьку кантину, що заснувала ся ще на Угорщинї й саме від часу побуту С. Коша в Камінці має для нього неабияке значінне. Тут збирають ся переважно стрільцї-інтеліґенти на поговірку, а коли при пиві й винї трохи підохотять ся, затягають пісень і сиплють дотепами. „Кантина“ рішає від тепер завжди про модну пісню в Коші.

В часї побуту в Камінці співано в кантинї побіч инших пісень — найчастїйше: „Журо-ж моя, журо!“, а з чужих чеську „Šedl drotař preř ulicí“, — та нїмецький гимн „Die Wacht am Rhein“. Зате в погідні вечері можна було почути тенорове сольо тов. Семаня „Гетьмани, гетьмани“, або тов. Банаха „Finale“ (Б. Лепкий—М. Сїчинський), що співали під голим небом, а голос їх лунав далеко скільськими горами та вливав у слухачів сяку-таку розраду . . . А десь зі стодоли чи з оборога було чути мадярське „Szép aszszannyak kuriczálok“, що лунало наче спомин з угорської сторони.

З початком вересня м. р. переніс ся С. Кіш з диких гір Камінки до Майдану-Боднарова під Станиславів. Лекше відітхнуло ся тут стрільцям; тут повіяло на них справдешнїм теплом рідного краю. В противенстві до вбогих і прибитих горем селян Камінки стрічають тут стрільцї гостинних і свідомих людей, що розуміють значінне стрільців і вміють їх відповідно прийняти. Не диво отже, що тутешнїй побут Коша в дечім подібний до побуту його на Угорщинї. Стрільцї відзискують веселість і бодрість духа та відвдячують ся своїм господарям співами й веселими оповіданнями своїх пригод. — Співано тут найчастїйше „Стоїть явір над водою“, „Ой, любив тай кохав“, що стало тодї модним, „Стоїть гора висока“ і т. ин.

При кінцї вересня м. р. переходить С. Кіш до Гнильча, повіту Підгайцї, а його тутешнїй побут є наче продовженнєм побуту в Майданї. Головно добачуєть ся тут оживлений як нїколи рух у стрілецькій кантинї. Ось один образець!

Стрільцї, що мають відходити в поле, прощають ся тут з товаришами, що ще зостають ся в Коші. Запивають дружбу та приятельську вірність. Ось встає загальнозвісний всьому стрілецтву гуморист-інтеліґент товариш С. Перчинський і напів жартом, зрештою з поважними рухами бесїдника, говорить до „народу“ . . .

„Квіте упавшого народу! Не трать надії в будучність і май віру в добрий вислїд сеї заверухи-війни — для неньки України! Будь певний, що ми, котрі за Неї робимо „ґефехт за ґефехтом“, у полї і в кадрі напинаємо свої молодечі груди, — знайдемо по війні признаннє в нашого патріотичного громадянства!“

— „Що дай, Боже, — амінь!“ — перериває хтось з гурту, — а т. П. докінчує: „На здоровлє наших братів — „самохотників“ у полї й за добро неньки-вітчини — випиймо ми, квіт упавшого народу, отсю чарку „вопае шнапур — ае“! З народом!...“

Лунає веселий сміх товариства, вдаряють ся чарки, сиплють ся здорові дотепи, а опісля цїла кантина трясеть ся від голосних співів . . .

Стрільцї-інтеліґенти співали тут (у Гнильчу) найчастїйше „Ой, у гаю при Дунаю“, що було якийсь час модним, а товариші-Гуцули й середня кляса співали залюбки пісню про зведену „Катерину“ та „Ой, не Байда“, якої вивчили ся від стрільців-рекрутів, що недавно затягли ся до У. С. Війська. Часто співано тут також зненавиджену саме „полем“ пісню: „Як ми прийшла карта“.

Не годить ся поминути тут ориґінального рядка, що дає багато до думання:

Чоловік тепер — на бороду плює . . .

який співали підохочені товариші — й продовжали в безконечність, вставляючи замість слова „бороду“ ріжні слова після вподоби; напр.:

Чоловік тепер — на Москаля плює —
Чоловік тепер — на Микиту плює —
Чоловік тепер — на кантину плює — і т. д. і т. д.

Чи-ж не малюєть ся в повищих рядках добродушність і те дивне легковаженнє, з яким людина, підохочена „з горя“, відносить ся до цїлого світа? . . .

В перших днях падолиста (минулого року) переніс ся С. Кіш до Славентина коло Рогатина, а в тиждень опісля до Свистїльник (сусїднє село), де й досї зостаєть ся. Тут повищий рядок поволї виходить з моди; товариші цїлий падолист і грудень співали залюбки „Любов, дївчино, наче сон“, повторяючи всї попереднї пісні, головно з Гнильча. Десь у сїчні с. р. стали співати „Ой, по горі, по високій“, що стало на короткий час модним. Товариші-Гуцули вернули знову до пісні про Катерину.

На нуту сеї пісні співають залюбки стрільцї-інтеліґенти в підофіцерській кухні жартобливі рядки, присвячені комусь з своїх товаришів, а найчастїйше підхорунжому др-ови Ч., що тїшить ся пошаною у стрілецького загалу. Ось дещо з них:

...А наш батько лисий главов, великий розумом,
Гей, гей, уха-ха! — великий розумом,
Що не зробить головою, то доробить умом —
Гей, гей і т. д.

На Різдво прийшли з поля до С. Коша дві замітні питомо-стрілецькі пісні: а) „Вся старшина вже зійшла ся“,*

* На нуту: „Ой, на горі снїг біленький“.

якої з деяких причин не слїд тут подавати, та б) згадана вже пісня „Поле і кадра нинї торжествують“, перелицьована коляда „Небо і земля“. Першу з них співали вже і в Коші, але остання, що зачинаєть ся словами:

Поле і кадра нинї торжествують:
У полї бють ся, в кадрі — „маркирують“...,

очевидно не прийняла ся. (Як бачимо, натякає злобно на „маркирантство“ товаришів у С. Коші).

Зате, наче в відповідь повищій пісні з поля, повстала рівночасно питома пісня в Коші, — ориґінальна своїм добродушним змістом, про яку ми на вступі згадали. Ось її часть:

Стрілець, то велий нинї пан,
Найбільший в цїлім світї;
Йому чудесно всюди йде:
На войнї — й при „кобітї“.

Все брацтво наше сїчове —
Компанїя достойна,
Та перед водить тут усе
Преславна „стара война“...

Нераз між брацтвом сїчовим
Зла вістка надлїтав,
Що наш отаман всїх „старих“
На войну посилав!
— — — — — — —

...Гарматнї кулї не страшні —
— Анї велика бочка, —
„Алярм“ лиш крикнуть — і ми всї
Ставм на збірцї — в Мрочка! (Властитель кантини).

Сеї пісні певно не приймуть у полї й назвуть її „маркирантською“. Се потягне за собою нову „полємїку пісень“, овочем якої будуть нові питомі пісні в полї та в Коші.

Отсе загальні й дуже побіжні риси того, ще й так недокінченого образу, на якім стрілецька пісня загалом має явити ся як погідне дзеркало душі та дивних переживань усього У. С. Війська.

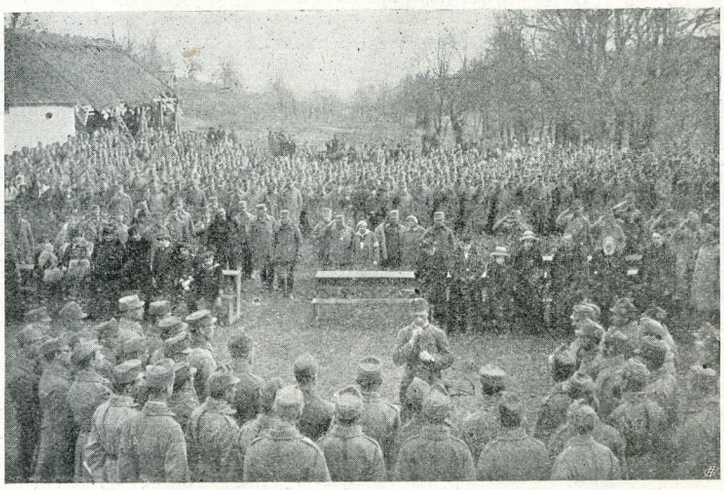
(Пр. Кв. Укр. Сїч. С.). *У. С. С. Юра Шкрумеляк.*

В далекий бій.

Я гадала, що ти мій, —
Ти пішов в далекий бій!
Ти пішов, — щемить у груди:
Щó дадуть кривавi труди?
Ти пішов — і я сама
Тут зостала, я твоя,
І душа горить огнем,
Чи той бій нам буде днем,
Щó освітить нашу путь
І перейме кожду грудь?
Ти пішов, прапóр же твій
Я держу в душі моїй,
З уст до уст і з рук до рук
Передам біль наших мук
І перейде в незабудь
В кожде серце, в кожду грудь.

Прімавера Доня.

Стрільцї — Шевченкови.

Неділя 2 квітня 1916 р. Мутні хмари покрили погідний учора небозвід. Із півночі тягне холодний вітер, нагадує недавно минулу зиму. Святочно прибрані селяне повиходили зі своєї старої церковцї й гуртками стоять по вулицях, ждуть пополудня. На „лївобережу“ збірка всїх віддїлів Сїчового Коша. Година друга. Чвірками в походї відходять віддїли на край села, з усїх вулиць тягнуть за ними громадками селяне. Всї простують до двора. Там заповіджений концерт у честь Шевченка, там будуть святкувати великі роковини поета.

Сливе зовсїм знищений, колись гарний панський двір роїть ся від людей. То сїрі однострої, то яскраві одїння селян. На просторім подвірю уставляють ся стрілецькі віддїли, по боках селяне. Високий ґанок прибраний зеленю, синьо-жовтими стягами й великим портретом Тараса, над котрим мальовничо повіває малиновий прапор з написом: „Молода Сїч“ у Рогатинї.

Здалека долїтає звук маршової трубки. То запасний курінь новобранців приходить з Липиці Долїшньої. Сходять ся гості. Високий штабовий лїкарь др. Ковшевич, Українець, отаман полевого шпиталю в Шумлянах, декілька чужих пань Червоного Хреста, австрійські офіцери з довколишніх постоїв і родини інтелїґенції з околиці, переважно священників. Стрілецька старшина займає також місця побіч гостей.

На вільне місце, призначене на естраду, виходить сїчова музика. Її дириґент, підхорунжий Михайло Гавронський, здоровить зібраних, дає знак музиці. Загреміли грімкі акорди стрілецького маршу, дали знак, що зачинаєть ся свято. По скінченню маршу та по грімких оплесках зібраної публики виходить на невисоке підвисшенне отаман Коша Українських Сїчових Стрільців др. Никифор Гірняк з промовою. В нїй згадує про житте нашого мученика, Иого вїщі думи-пісні, Його терпіння, змагання, заповіт. Згадує й нашого мужика, котрого збудили з вікового сну ті пісні Шевченка, вказали дорогу до волї, протерли його заспані очі, розігнули поневолену спину. І так кінчить отаман свою промову: „Тепер, коли цїла Европа залита кровю, наш нарід не спить. Він будить ся й саме творить У. С. С. Се той Вашінґтон, на котрого ждав Тарас Шевченко. Йдуть молоденькі борцї в бій, несуть волю закутому народови, а за собою зоставляють могили своїх товаришів... Два роки тягнеть ся крівавий порахунок з відвічним ворогом, а ряди Сїчового Війська все збільшають ся. І хочби які страшні жертви, не склонять своїх голов завзяті борцї, не спочинуть, доки не осягнуть свого. Тисячі матерей і батьків шлють молитву до неба, просять помочи для синів українського народу. Нарід жде з запертим віддихом переступлення кордону, визволення поневоленої України. Українські Сїчові Стрільцї сотворять нову велику семю, а великий дух Шевченка благословитиме їх!“

Хор, під проводом підхор. Леся Гринїшака, співає вязанку стрілецьких пісень, укладу У. С. С. М. Гавронського. Співає „Червону калину...“, потім улюблену-тужну: „Бачиш, брате мій...“. Співають сї самі, котрі переживали ті хвилї, котрі серед страшних невигод, серед голоду й холоду стояли на границї рідного краю, на голих хребтах Бескиду й бачили свою країну залиту ворогами. Тодї співали вони ту пісню. Нїхто не відчуває сили тої тужної пісні так, як ті, котрі переживали ті хвилї.

...Заки море перелечу, крилонька зітру...

Море, се розлогий рідний край, простора Україна! Неодин співав сю пісню, неодин уже стер крилонька в летї через рідне море-край, до волї-свободи... — Потім ішли дальші пісні: „Хлопцї, „алярм“, гей, вставайте“, „Летїла куля понад гору тай ударила у грудь мою“, „Ой, нема то кращих хлопців над сїчових добровольців“, „Ой, впав стрілець украй зруба...“, та „Слава, слава, отамане, ой, ти батьку наш...“ По відспіванню сеї вязанки обсипало зібране товариство й гості співаків щирими оплесками вдячности. Молоденький, шіснадцятилїтнїй стрілець віддеклямував поезію Шевченка: „Буває в неволї...“, а хор відспівав: „Стрілецькі похорони...“ Пісня про стрільця, котрий помер на чужинї, впровадила всїх у великий сум-тугу, а кождому мимохіть виступили сльози на очах. З очей д-ра Ковшевича канули сльози по старечім лицї та скотили ся по довгих, сивих вусах... Усїм видавало ся, що бачуть „чорний — похоронний віз“ з домовиною помершого стрільця й „гурток стрілецький, що мовчки йде...“ Музика дуже вдатно віґіграла увертуру: „Чар весни“, а по нїй відспівав хор пісню: „Виє буря коло хати, стріху рве буйну...“. Тов. Лучинський віддеклямував поезію, котру написав на свято четарь У. С. С. Трух й вона зробила на присутних величезне вражінне. Головно в тій хвилї, коли товариш, звертаючи ся до Шевченка, говорить, що Його заповіт сповнений, що ось сини України йдуть у бій, окроплюють „злою“ кровю волю...

— Бачиш батьку!... — говорить — і в тій хвилї хор тихесенько співає „Червону калину...“.

Хор, у супроводї музики, відспівав Шевченкового „Косаря“, що випало чудово. Австрійський і український гимни закінчили свято.

Свято випало величньо, а молоді борцї гідно помянули народнього пророка. Здавало ся, що на великім портретї заворушить ся постать Тараса, підіймуть ся заковані руки й поблагословлять „велику семю“, Його стомлені очі заплачуть на вид отсього моря не червоних жупанів, але сїрих — сьогочасних одностроїв, а зі зболїлих — придавленних грудей вирветь ся щире слово подяки...

Так святкували українські вірли пятьдесятьпяті роковини смерти Шевченка. Серед моря крови, пожарів, руїн, нужди та промінїв сонця волї...

У. С. С. Андрій Бабюк.

(Пр. Кв. У. С. С.).

Ряд викладів проф. Онезорґе про Україну.

Подаємо отсе незвичайно інтересне й річеве, надіслане нам з Любеку звідомленнє з першої половини викладів, які мав у Любецї про Україну й українську справу наш великий прихильник проф. др. Онезорґе. Звідомленнє про другу половину подамо, скоро тільки його одержимо.

В ряді відчитів, які мав у мартї й квітнї проф. др. Онезорґе в Любецї про „Передумови відірвання України від Росії“ та про які ми вже донесли в чч. 77-78 „Вістника“, вийшов прелєґент у вступнім викладі від сього противенства, якого на перший погляд не вирівняєш, між твердженнями польської та московської літератури, як і польських і московських державних мужів, з одного боку, та між історичними фактами з другого щодо поняття Україна. Бо коли в Українї бачить ся не тільки під язиковим, етноґрафічним, історичним, поправдї навіть під церковним, але й під ґеольоґічним і ґеоґрафічним оглядом виразно відмежену окремішність і назверх замкнений, а в серединї, не зважаючи на всї невзгодини, які розлучують, тїсно звязаний із собою орґанїзм, знаходить ся в 68 т. московського „Енцикльопедичного Словаря“ дефінїція України, що загалом не хоче нїчого знати про територіяльне розуминнє поняття й намагаєть ся позбавити слово Україна всякого полїтичного понятття, дефінїцію, яка, що більше, не бачить нїчого більше в українстві нїж щось у роді поезії в діялєктї. Та навіть і сього скромного мінїмуму для московських державних мужів ще забагато. В 1863 р. кинув тодїшнїй мінїстер внутрішніх справ гасло: „Української мови не було, нема й не може бути.“ А так само заявив провідник польської шляхти, граф Борковский, у галицькім краєвім соймі, що загалом нема Українців, але тільки Поляки й Москалї. Одначе пан Сазонов поладнує справу сим робом, що перебиває козирем (адутом) і заявляє, що загалом нема Українців, Українцї нїщо більше — як нїмецький винахід.

Проф. Онезорґе виказує се противенство між публич-

ними твердженнями польських і московських державних мужів та правдою — нарисом російської історії. Бо коли російські середні віки рахуєть ся від прийняття християнства до панування Петра Великого, а зате за новий час хочуть уважати сю добу, в часі якої абсолютизм узяв гору над шляхетською державою, видаєть ся, немов з революцією від 1904 до 1906 р. настали найновійші часи Росії, коли має довершити ся переміна опертого на азійськім підложу деспотизму на монархічно-конституційну державу. Коли революція запалала по всіх кутах і кінцях та приневолила царя підперти свій престіл, який заколивав ся, наданнєм конституції дня 19 серпня 1905, за котрою пішов 30 жовтня славнозвісний жовтневий маніфест, повторило ся тут се, чого вчить історія лібералної ідеї в Австро-Угорщині, що в національно-мішаній державі кожда уступка конституційним думкам се заразом уступка в напрямі до національної самостійности, як переконуючо доказує се професор Геч у своїй знаменитій книжці з 1913 р. п. з. „Росія“ (Rußland). Ся книжка оцінює також українську справу, одначе без зрозуміння її повного обсягу та цілої глибини її значіння. Сі перший раз у Росії пороблені уступки націоналїзмови, а через те й Українцям були-б за одним ударом відслонили перед заскоченою Европою досі майже невідомий їй факт, що буцім-то національно-одноцільна російська держава се поправді федеративна держава, котра, хоч яка строго одноцільна її величезна адміністраційна сіть, її ніколи ненасичена завойовницька політика, її кольосальна військова сила, все-таки не змогла засимілювати ніодної з безлічи їй підчинених націй, які творили сливе дві третини її населення. Коли-ж у першій Думі, що відбувала свої засїдання тільки від 10 мая до 21 липня 1906, і в другій, також тільки від 5 марта до 16 червня 1907, щораз виразнійше виявляв ся федералїзм, що негативно ставив ся до її теперішнього складу, заступив її щораз безоглядніший централістичний рух, що поборював окремішнє житте поодиноких народів. Заставлена вибирати або вволити змаганню до автономії безлічи своїх чужих народів і таким робом піти шляхом габсбурзької монархії або здавити національні змагання зі здавна властивою для Росії невблаганою послїдовністю та безоглядною енергією, — в кождім разї енергією в негативних цілях, рішила ся Росія на другий шлях, відповідно до її більше руїнницького ніж будуючого характеру. Не тільки перевернено з найбруталнійшою односторонністю наданий саме виборчий закон, але й пробувано обманути цілу Европу щодо національного характеру Росії, що так несподівано виявив ся й нагнав стільки страху. Тому не хотїли признати ся, як мало знали федеративний характер Росії, як мало знали окремий характер особливо України, а поправді з щораз більшим заклопотаннєм зачато слїдити національне питаннє яко небезпеку, яка найбільше загрожує могутности й одноцільности Росії. Звідти такі заяви, як вище згадана Сазонова, буцім-то Українці се тільки нїмецька винахідка.

Одначе українське питаннє се цілком не дитина щойно російської революції, бо-ж і згадане твердженнє Валуєва майже пів століття старше, хоч воно має сю саму причину, що й проби обдурити в Сазонова. Що більше, українське питаннє сягає часів романтики, навіть часів Петра Великого, що своєю істотою так подібний до Катерини Великої, а власгиво аж фатального договору з 1654 р., який позбавив Україну її волї й самостійности, ту Україну, котра в 1654 р., як щодо своєї історії та своєї культури, так і щодо церковних і зокрема своїх шкільних справ стояла значно вище від Московщини.

Далї подав бесїдник у загальних нарисах погляд на цілу українську проблєму. В другім і третім викладї виводив Онезорґе, що й наскільки вже під ґеоґрафічним оглядом дані передумови відірвання України від Росії. Правда, Україна належить не тільки назверх до східної Европи, але зраджує також у своїй ґеоґрафічній окремішности східно-европейський характер, але посеред сього великого звязку відмежовуєть ся край, як під ґеольоґічним і тектоніčним, так і під морфольоґічним, клїматичним і ростинно-ґеоґрафічним поглядом різко від Польщі й Московщини. Вияснивши наглядно свої висновки рядом світляних образів і карт, розглянув бесїдник близше наведені характеристичні ґеоґрафічні риси й опер ся на знаменитій ґеоґрафії львівського приватного доцента Рудницького, яка щойно вийшла з друку.

Потім, по обговоренню великости й числа населення України й виясненню своєрідної трудности добути докладнійші дані та представленню границь України на великій, навмисне для сеї цілї зробленій картї, перейшов проф. Онезорґе до ґеоґрафії України, зразу до ґеоґрафії австро-угорської України, а пізнійше до ґеоґрафії російської України. Переробив область заселену українськими карпатськими племенами: Лемками, Бойками й Гуцулами, далї Підгірє, Росточе, Підлясє, Полїсє, Волинь, Поділє, Покутє щодо характеру мешканців і їх осель, їх виробів та зазначив, у чім сила котрої области. Як на щось характеристичне для теперішніх границь названих областей указав на факт, що сї границї на півднї, як і на півночи австрійської України, не природні, штучно поведені й тільки мають державні причини, бо нація, мова, спосіб оселювання, характер, господарка та спосіб заробкования мешканців такі самі по обох боках границї. Бо як на полудні Лемки, Бойки й Гуцули живуть по обидвох сторонах угорської границї, так простягають ся краї Росточе, Волинь, Поділє й Покутє по обох боках російської границї; тільки Підгірє належить у цїлости до Австрії й тільки Підлясє та Полїсє належали аж до війни в цїлости до Росії, але на будуче, сподіваємо ся, будуть прилучені до инших українських земель австро-угорської держави.

З Галичини, найбільшого з усїх австрійських коронних країв, яка більша від усеї Баварії й майже така велика, як обидві найбільші пруські провінції, як Шлеск і Бранденбурґія разом, належала тільки значно менше ніж третина населення до Поляків. Західну часть Галичини, зложену з давнїйших краківського й сяндомірського князївств Малопольщі злучено щойно, коли при подїлї Польщі галицьке й володимирське князївства, себто Волинь, остання справді на жаль тільки в дуже малій частинї — дістали ся Австрії, з сими обома українськими краями, в погано-великий коронний край, що тепер, pars pro toto, одержав назву, яку мала спочатку тільки частина. Українська часть нинїшнього коронного краю Галичини сягала зразу аж до місця, де Попрад пробиває Карпати, та до Вислока й обіймала тоді майже три четвертини нинїшнього коронного краю. Під польським панованнєм, під яким творило старе українське галицько-володимирське королївство зразу окремий лен, потім окреме воєвідство польської Корони аж до 1772 р., спольщено захід сеї від віків української области, первісної вітчини Українців, менше-більше в ширинї 30 кільометрів від Вислока по Сян. Тому сьогоднї обіймає українська частина менше-більше тільки дві третини нинїшнього коронного краю.

Бесїдник доторкнув ся також церковних і шкільних справ сеї части України, що належить до габсбурзької монархії, та підчеркнув тугу не тільки австро-угорських, але й усїх Українців за негайним сповненнєм дансї їм перед кількома лїтами обіцянки, що дістануть на австрійськім ґрунтї український університет. Бо-ж усї инші Славяне мають національні університети, одинокі Українці не мають жадної національної вищої школи, хоч вони другий з черги нарід поміж усїми славянськими. Полишаючи вже на боцї Москалів, мають сьогоднї Поляки, число котрих далеко не дає й половини числа Українців, не менше ніж три університети: у Кракові, Львові й Варшаві; Болгари

незабаром два: в Софії й сей, який мають заложити тепер у Македонії; Чехи, Хорвати й Серби по одному в Празі, Загребі й Білгороді; тільки Українці, освіта та шкільна справа котрих перед битвою під Полтавою стояла найвище поміж усіми Славянами, не мають ніодного національного університету, хоч їх сьогодні 38 міліонів голов. — Подібним способом, як названі краї, обговорював проф. Онезорґе й инші українські области: Дніпрову низину, Дніпрову й Донецьку височину, Чорноморський Низ, Крим і північну країну Криму.

Заборона одеської „Основи".

В програмі т. зв. „поступового блоку", який творить більшість у російській Державній Думі та з'єднав разом і кадетів, що виступають з думської трибуни против утисків українства, разом з такими гонителями українського руху, як гр. В. Бобрінский, Чіхачев і Савенко з фракції „поступових націоналістів", уміщено шляхом компромісу між иншим також і домаганнє „возстановленія" української й жидівської преси, котрі в часі війни знівечено в царстві кнута до краю.

Бувший нижньоновгородський ґубернатор і провідник крайніх правих А. Хвостов, обіймаючи в жовтні 1915 р. спадщину по Маклакови, котрої швидко зрік ся князь Щербатов, заставив зараз цілу російську пресу говорити про себе, роблячи нечувану рекляму своїм плянам на становищі мінїстра внутрішніх справ. У розмовах із журналістами не поминув він при обійманню урядования мовчки і домагань „поступового блоку", зокрема також щодо обновления знівеченої української преси, та висловив ся про се так: „Сумніви щодо української й жарґонової преси можна рішити шляхом особистих зносин окремих дїячів з мінїстром або з мінїстерськими урядниками, бо я рішуче не бачу нїяких причин виступати проти тої або другої преси, наскільки вона не нарушує істнуючих законів або інтересів даного моменту."* Отся заява, яку Хвостов повторив потім і в думській комісії, обороняючи ся перед опозиційними бесїдниками, на око дуже лїберальна, та пятимісячне його мінїстрованнє, закінчене скандальною аферою Ржевського, показало опісля, що коли „інтереси даного моменту" дозволяють шефови внутрішньої полїтики Росії наймати за державний гріш убійників для забивання немилих йому осіб, то инші знову „вимоги часу" обернули його заманливі слова про свободу української преси на її цїлковите знівеченнє!

Після заборони всїх українських видань у межах київського ґенерал-ґубернаторства та по проголошенню т. зв. „закону Флорінського", яким приневолювано Українців друкувати українські публїкації російською правописю т. зв. „романівкою", пошукали Українці захисту для свого слова в Одесї. І там від половини місяця серпня 1915 р. почав виходити місячний журнал „Основа. Вістник письменства, науки і громадського життя". Як одвічальний редактор підписував „Основу" І. Гаврилюк. На першій книжці сього журналу заповіджено писання отсих авторів: В. Винниченка, О-Коннор-Вілїнської, С. Волоха, М. Вороного, М. Грінченкової, О. Грушевського, Д. Дорошенка, С. Єфремова, Н. Кибальчич, І. Нечуя-Левицького, В. Леонтовича, І. Липи, Хв. Матушевського, А. Нїковського, Л. Орченка, С. Русової, Л. Старицької-Черняхівської, Г. Чупринки, К. Широцького й ин. Передплата на рік 8 карбованців, а до кінця року 3 карбованцї 85 коп. Адреса контори: Одеса, Коблевська вул., ч. 30, пом. 6. В проспектї зазначено, що передплату приймаєть ся в українських книгарнях Київа, Харкова, Полтави, Катеринослава, Одеси, Катеринодара, Петербурга й Москви.

Основа стрінула ся з великим попитом так, що перша книжка зовсїм розійшла ся.

Та не довго довело ся проістнувати сьому журналови. Вийшло його тільки три книжки. Третя з черги, жовтнева книжка, що через цензурні обставини появила ся друком аж у лютім б. р., була заразом і останньою. Не дивлячи ся на те, що і ся і всї попереднї книжки „Основи", як се зазначено на книжцї, була дозволена воєнною цензурою, її сконфісковано й цїле виданнє немов на глум домаганню поступового блоку в справі української преси припинено на весь час війни!

Жовтнева книжка „Основи", заголовний листок якої приносить у зменшенім форматї отсе число „Вістника С. в. Укр.", містить на девятьох аркушах (ст. 136 + 2 неп.) формату „Літературно-Наукового Вістника": „Мій сон", оповіданнє Д. Марковича, докінченнє оповідання В. Винниченка: „Босяк", посмертні згадки С. Єфремова: „De mortuis", присвячені памяти Ол. Русова, К. Паньківського й В. Лесевича, опов. В. Леонтовича: „Vis major", поему Л. Старицької-Черняхівської: „Великий погреб", поезії Гр. Чупринки, статю М. Новицького: „Десять лїт життя катеринославської Просвіти",* поезії Т. Тичини, розвідки М. Журливого: „В. Лесевич як философ" і М. Павловського: „Війна і кооперація"; потім ідуть образки з сучасної України Мик. Ковалевського п. з.: „З провінціяльних вражінь", огляд С. Єфремова: „З хвиль життя", записки Б. Д.: „З життя і письменства" й рецензії на „Нові книжки", де обговорено повість О. Кобилянської: „За ситуаціями" (Київ, 1914), вірші І. Боригорця: „Боротьба за Славян і народні права" (Єлисавет, 1915), А. Ф. Саликовського: Памяти Ѳ. Корша (Ростов на Дону, 1915), „Український Науковий Збірник", виданий київським Українським Науковим Товариством аж... у Москві (1915) та збірники харківського „Хлїбороба", „Весна" й „Лїто" (Харків, 1915).

Не місце тут обговорювати ширше зміст „Основи", одначе годї промовчати те, що і з полїтичних оглядів і з оповідань і віршів пробиваєть ся один голос протесту проти російського угнїту, не то щоб був помітний назверх який натяк на т. зв. „російську орієнтацію".

Хвостов пішов, а мінїстерство внутрішніх справ перейшло в управу товариша мінїстра графа Олексія Бобрінского. Чого по нїм можна сподївати ся російським Українцям і українській пресї, оскільки роблено-б нові спроби видавати який український орґан у Росії, про се найкраще говорить отся резолюція, прийнята на грудневім петербурзькім з'їздї монархістів, до яких належить і гр. Ол. Бобрінский:

„Під покривкою привернення „малоросійської" преси й визволення арештованого в Галичинї українoмана (себто митр. гр. А. Шептицького. Ред.) домагаєть ся поступовий блок від правительства припиненя боротьби з мазепинством — полїтичним рухом, що є незвичайно небезпечним для цїлости російського царства та в цїлости витвореним, запомаганим і веденим Австро-Нїмеччиною".**

Значить, російських Українців ждуть не полекші, тільки ще гірші репресії.

Яр. Весоловський.

Від редакції: Вище ми подали з 3-ої книжки „Основи" гарний символїчний вірш Л. Старицької-Черняхівської, в котрім змальована доля російської України в теперішню пору під важким обухом царизму, що завзяв ся живих нас положити в могилу. Але даремні зусилля гнобителя, — український народ „не вмре, не загине".

---

* „Русскія Вѣдомости", ч. 231 з 5 (18) X. 1915 р.

* Катеринославську „Просвіту" закрито саме за Хвостова.

** „Нов. Время" ч. 14624.

Посмертна згадка.

Максим Ковалевський.

Дня 5 квітня помер у Петербурзї знаменитий учений проф. Максим Максимович Ковалевський, відомий своїми роботами з історії французької революції й соціольоґії. Покійний відзначав ся симпатіями до української справи й був предсїдателем „Товариства ім. Шевченка для запомоги учням вищих шкіл у Петербурзї“. Смерть його стрінуло українське громадянство з великим жалем, виразом котрого були численні вінцї, зложені на домовину, напр. запомоговим тов. ім. Шевченка, Українською Громадою у Петербурзї й. т. д. і телеґрами, поприсилані з усїх закутин держави, напр. від „Українського Наукового Товариства“ в Київі й ин. і т. д. Уродив ся Ковалевський 1851 р. у Харкові. Ширшу згадку подамо в найблизшім числї.

Честь памяти великого Покійника!

Вісти.

Наших передплатників, полонених земляків і всїх борцїв за українську справу та її прихильників поздоровляємо з великими святами. Христос воскрес! Воскресне Україна!

До наших читачів. Замісць заповідженого одного побільшеного числа видаємо таки два нормальні, хоч притім треба було побороти значні друкарсько-технїчні трудности, щоб дати нашим передплатникам більше матеріялу для читання на свята. З свого боку звертаємо ся з прошеннєм з'єднувати нам як найбільше нових передплатників, памятаючи на те, що форма та зміст часописи, до того в Відні та в часї страшної дорожнї, тїсно звязані з ступнем прихильности читачів до видавництва. Передовсїм число передплатників серед українських військових кругів під кождим оглядом замале.

Жертви на українські школи на Волинї. Запасний курінь У. С. С. через д-ра Никифора Гірняка за март кор. 790, о. Лопушанський з Кинашова 10, о. Ковальський зі Скоморох Старих 10, о. Каблак з Липицї Дол. 6, о. Кишакевич зі Львова 20, А. Жук 20, Іван Крипякевич 50, Українцї полонені в Ф. через „Союз визволення України“ 800 (пізнїйше додатково ще 200 К., отже разом 1000 К. *Ред.*), о. В. Ганицький з Рудна 10, „Союз визволення Україн“ 856 К. Разом 2.772·03 К. Грошеві жертви на волинські школи просимо пересилати на вкладкову книжечку ч. 9888 тов-а „Днїстер“ у Львові, вул. Руська, ч. 20, та рівночасно повідомляти про те карткою „Бюро культурної помочи“, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

Новий український вечір союза „Україна“ в Берлїнї. Дня 12 квітня в середу уладив союз нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ новий вечір з науковими викладами в великій залї засїдань пруської палати послів. На вечір з'явила ся дуже добірна публика. Предсїдатель „України“ для північної Нїмеччини ексцелєнція Ріхтер, колись державний мінїстер, привитав незвичайно численних гостей і мав потім заповіджений виклад про „Україну в світово-полїтичнім значінню“. Референт дав ясний образ значіння, яке одержує в щораз більшій мірі українська справа не тільки в пресовім світї й суспільности обидвох центральних держав, але й указав також на те, що навіть в Англії, Франції й північній Америцї, не зважаючи на те, що про се з уваги на користи їх союзника не треба-б розводити ся, запримічуєть ся щораз численнїйші обговорення української справи в прихильнім для Українців дусї. Вже се доказує, яке велике річеве значіннє має ся державно-історична проблема.

Ексцелєнція Ріхтер подав далї знаменитий образ господарських відносин України й поробив з того висновки, які вільно висловити навіть при обмеженнях цензури. Одначе справедливо підчеркнув він, що скромне виясненнє всїх дотичних відносин, як бесїдник їх представив, насуває кождому тямущому відповідні світово-полїтичні висновки так ясно, що він здержуєть ся від їх окремого вичислювання.

За дуже розумні виводи подякувала публика референтови довготривалими оплесками.

Потім повторив др. Фальк Шупп свій виклад, який мав уже в Липську, про „Україну яко браму Нїмеччини до східних країв“, про що ми вже дали в „Вістнику“ звідомленнє. Сього викладу вислухано також з найбільшим заїкавленнєм і прийнято його довготривалими оплесками. Накінцї показав референт новий ряд знаменитих світлянних образів, котрі торкали ся міських і сїльських мотивів України, історичних памяток і місць, які заслугують на згадку, народньої ноші й типів. До всього давав др. Шупп докладні пояснення. Живе признаннє гостей було нагородою за сей додаток до дуже інтересного викладу.

„Рідна Хата“ й російський бюрократизм. Єлисаветські Українцї подали через свого представника М. Левицького (відомого кооперативного дїяча) до місцевого уряду устав заснованого ними „Українського лїтературно-музично-драматичного Гуртка“ імени М. Кропивницького. Руководячи ся столипинським циркуляром про інородців, місцевий уряд відкинув поданнє Українців. Левицький вніс на се протест до першого департаменту сенату. Аж тепер сю справу розглянув сенат і не згодив ся в своїм рішенню з присудом місцевого уряду та доручив йому переглянути сю справу наново. Отже для розгляду українського подання потрібні були російському урядови три роки.

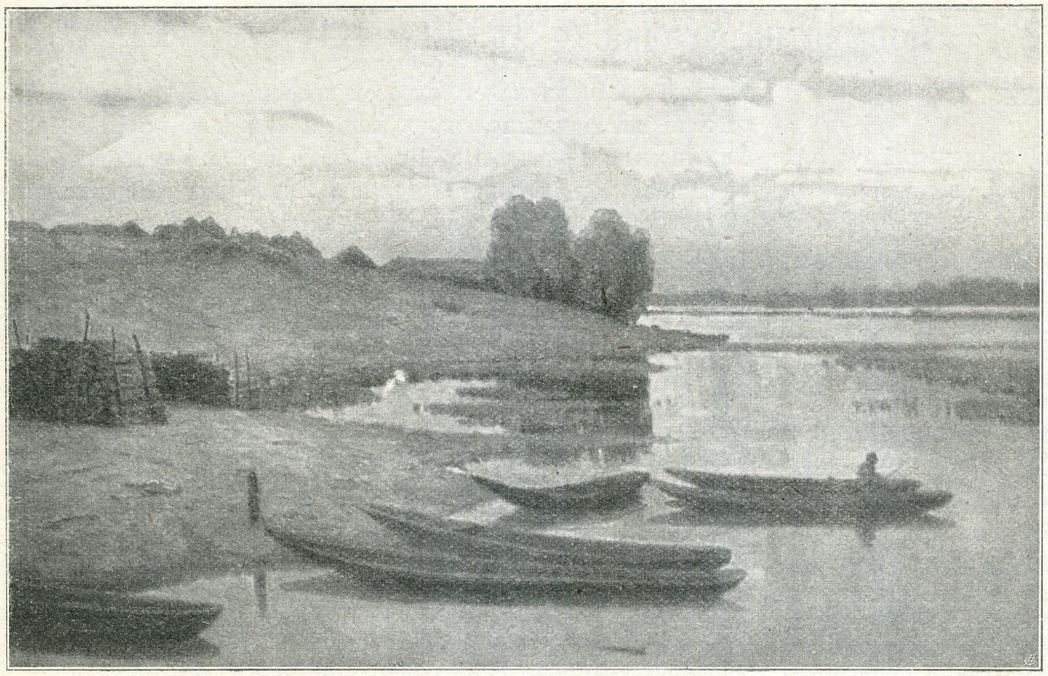
Українцї й москвофіли. З нагоди святочного відкриття першої галицької ґімназії й курсів російознавства для Галичан, які скінчили австрійські середнї школи, „Новое Время“ виступає гостро проти преси півдня Росії, яка дуже неприхильно віднесла ся до „москвофільських зайд“. „У Ростові виступили проти них“, пише „Новое Время“, „замасковані мазепинцї, що тепло умістили ся в газеті „Приазовскій Край“. І хоч „Карпато-руси“ всюди відкрито й голосно проголошували, що вони поки-що тільки гостї Росії та яко гостї не можуть брати участи в партійній боротьбі в Росії, все-ж у першій статї, в якій повідомляєть ся про приїзд утїкачів до Ростова з титулом „Галичане в Росії“, їх названо не „русскими“, а тільки „москвофілами“. Так відрікаєть ся преса та громадянство на Українї від москвофільських зрадників свого народу.

Бібліоґрафія.

Видання „Союза визволення України“.

Др. Іван Крипякевич. Українське військо. Короткий історичний нарис. З малюнками. Відень, 1916. Стор. 22. Цїна 40 сот.

Змістом сеї гарно й легко написаної книжечки є коротка історія українського війська від найдавнїйших часів до XIX в. включно. Відповідно до того розпадаєть ся сей нарис на такі розділи: I. Княжі часи. II. Початки козаччини. III. Гетьманщина. Сїч. IV. Українські військові орґанізації в Галичинї 1848 р. Ілюструють книжечку отсї образки: Козацьке військо в походї; Київське військо (з життя Бориса й Гліба); Козаки (сучасна ґравюра); Запорозький корабель; Запорозька Сїч (у половинї XVII віку); Козак (Старинний малюнок); Сотник. Полковник. (З малюнків XVIII в.); Запорозька Рада; Запорожець; Чорноморець перших часів; Українські гірські стрільцї (1849 р.) І зміст книжечки і її ілюстраційний бік запевнюють книжечцї як найширше розповсюдненнє. А вже повинна вона найти ся в руках кождого члена У. С. Стрілецтва й кождого воякаУкраїнця загалом.

Ріка Припять на Поліссю.

Взорець образка з альбуму:

UKRAINA.
Land und Volk.

Україна. Край і нарід.

40 образків з нїмецької книжки „Ukraina“ д-ра Степана Рудницького. Титуловий рисунок пані Олени Кульчицької. Відень, 1916. Цїна 2 К.

Отсей прегарний альбум, виданий „Союзом визволення України“, повинен найти ся у кождім українськім інтелїґентнім домі. Спішіть з замовленнями, бо наклад невеличкий!

Замфір К. Арборе. Ukraina şi Romania. Букарешт, 1616. Стор. 46. Зміст: I. Др. Н. Йорґа й др. Раковський; II. Національне й загально-людське; III. Український нарід; IV. Україна й Румунїя; V. Федеративна Австрія. Зазначуючи ось тут вихід книжки нашого щирого прихильника проф. Арборе, сподїваємо ся, що в найкоротшім часї заговоримо ширше про неї.

Василь Хома-Довський. Ukrajina i Ukrajinci (з етноґрафічною картою України). Загреб, 1916. Стор. 72. Цїна 1 кор.

Зміст: Передмова; Вступ; I. Територія України; II. Повстанне й упадок старої української держави; III. Нова українська держава та її союз з Росією; IV. Україна під Росією й Австрією; Змагання до віднови української держави; Короткий перегляд лїтератури про Україну й українське питанне (в нїмецькій, московській, чеській, болгарській і українській мові). Заголовки поодиноких розділів указують, про що з української справи інформує автор хорватську націю, серед якої стільки симпатій для нашої недолї.

Видання, надіслані до Редакції:

Ukránia. ч. 5—6. Редаґує др. Гіядор Стрипський. Зміст: Оружне братерство Угорщини й Українців; Імре Водічка. Релїґійна унїя Українців і жидівство; Переслїдуванне гр. кат. Українців на Холмщинї; Юрій Подградський. Угорсько-українські історичні взаємини. IV; Михайло Драгоманів. Поневолена нація. II; Нарис української історії; др. Ференц Фодор. Геоґрафічна форма України та її відношенне до Угорщини. II; др. Омелян Огоновський. Відносини української мови до московської; Стрипський-Варґа. Пісня про похід Ігоря з 1187 р. IV; Степан Руданський. Повій, вітре; Бібліоґрафія (рецензія на книжку проф. С. Рудницького „Ukraina. Land und Volk“); Українська преса в 1916 р.).

Зміст: Христос воскрес — Воскресне Україна, рис. Ант. Сербенського. — На волинські школи. — Л. Старицька. — Черняхівська. Великий погреб (вірш). — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Молитва. — Зора Геґедіш Весняна квітка. — Богдан Лепкий. Лїричне інтермеццо. — Уляна Кравченко. На стрілецьку нуту (вірш). — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Слїдами пісні У. С. С. П. — Прімавера Доня. В далекий бій (вірш). — У. С. С. Андрій Бабюк. Стрільці—Шевченкови. — Ряд викладів проф. Онезорґе про Україну. — Яр. Весоловський. Заборона одеської Основи. — Посмертна згадка. Максим Ковалевський. — Вісти: Жертви на волинські школи. Новий український вечір союза „Україна“ в Берлїнї. „Рідна Хата“ й російський бюрократизм. Українці й москвофіли. — Бібліоґрафія.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Спішіть з замовленнями!

В адмінїстрації „Вістника“, (Josefstädterstraße 79/6, Wien, VIII. Телєфон 13.430, чек. конто 107.090) можна ще набути такі видання „Союза визволення України“:

		к. с.
Тарас Шевченко. Кобзарь. Вип. 1.	в оправі	1·40
	брошур.	1·—
Тарас Шевченко. Кобзарь. Вип. 2.	в оправі	1·40
	брошур.	1·—
Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України		—·50
Б. Заклинський. Що треба знати кождому Українцеви. З малюнками		—·20
Сїм пісень. Гостинець для українських вояків. З нотами		—·20
Др. Б. Барвінський. Звідки пішло імя Україна		—·20
Краснов. Що тепер дїеть ся в Росії		—·10
Др. М. Лозинський. Галичина в життю України		—·60
Українські колядки.		—·20
М. Возняк. Наша рідна мова. З портретами		—·10
Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарськім відродженню. (Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби)		—·20
Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи		—·40
О. Кириленко. Українці в Америці		—·50
Др. І. Крипякевич. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками		—·40
Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія. З картою України		—·80
Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in ihrer historischen Entwicklung (Українська справа в її історичнім розвитку)		—·50
G. Cleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблєма — про умови самостійної української держави)		—·20
Hofrat Dr. J. Puluj. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung. (Україна та її міжнароднє політичне значіннє)		—·80
Dr. S. Rudnyćkyj. Ukraina. Land und Volk. Eine gemeinfassliche Landeskunde. (Україна. Край і нарід. Загально-доступна ґеоґрафія України), брошур.		10·—
	в оправі	12·—
Україна. Край і нарід. 40 образків з вище наведеної книжки		2·—
H. Boczkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питанне) по чеськи. З картою України		1·—
V. Choma-Dovski. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи). З картою України		1·—

Гроші просимо висилати одночасно переказом або чеком ч. 107.090.

Адмінїстрація.

Preis 30 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублї, піврічна 5 К., 2 рублї, квартальна 3 К., 1·20 рублї. :-: Ціна сього числа 30 сот., 10 коп.

Редаґує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адмінїстрація: Tür 6. Телєфон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 35—36. | **Відень, 30 квітня 1916.** | Ч. 95—96.

За свободу малих народів.

*Голос з Болгарії.**

Коли менї трапляло ся, що чув я тужливу мельодію української народньої музики, переносив ся я думкою в широку й родючу рівнину нашого Балкану, де лїтом у часї жнив лунає пісня робітницї жницї. Мельодія на диво подібна: сердечна туга обох сих народів, що протягом вікiв були поневолені, найшла однаковий вислів у народнїй пісні.

І справдї в історичній долї Болгар і історичній долї Українцїв бачимо велику подібність, та й доля Поляків, додам, не була инша.

Ми мали колись свою державу. Наші провідники мали великі полїтичні права та й під господарським оглядом були повними панами в нашій вітчинї. Та наші держави загинули. Наших провідників вигублено, або вони самі ганебно зрадили свій народ, коли їх побідили сильнїйші народи.

І Болгари й Українцї й Поляки стали першими жертвами наїзду від сходу та півночи. Потому, коли західноєвропейські держави зміцнїли й зорґанїзували свої воєнні сили на модерний лад, по наполеонівській добі, була вкінцї порішена й наша доля: щоб мати охорону від нападів зі сходу та півночи, західні держави рішили увільнити від важкої неволї балканський півостров, Україну, Польщу й Фінляндію.

Наші багаті краї були вдячною добичю для завойовників і довгий час ми не могли випростувати плечей і піднести своїх голов.

Наші землї й наші народи творили перед віками хвильолом від східного та північного варварства. З другого боку приходить до нас західна культура багатьома шляхами та не позволяє, щоб завмер дух нашого народу й загасла іскра відродження та визвольного руху й бажанне здобути власну державність.

Се не випадок, що на початку теперішньої війни з боку почвірного порозуміння піднесено гасло: свобода для малих народів. Розуміють ся, порозуміннє й не думало визволяти нї Македонцїв, нї Українцїв, нї Поляків, нї Фінляндцїв, — вони-ж усї були під ярмом держав почвірного порозуміння. Центральні держави не підносили з початку війни сього гасла не тому, щоб вони хотїли підбити малі народи, а тому, що вони були велико заклопотані обороною передовсїм своєї власної свободи й не мали часу віддавати ся бакханаліям лицеміря почвірного порозуміння.

Та чому підняло почвірне порозуміннє гасло „за свободу малих народів?“ Престара се правда, що кождий світовий узурпатор закривав своє дїло перед очима народу якоюсь принадною ідеольоґією. Як російське завойовництво прикривало ся завжди ідеєю визволення пригноблених христіян на Балканї та в Малій Азії, так і почвірне порозуміннє хоче втягнути в боротьбу проти центральних держав наших Македонцїв, як і всї Росією поневолені народи. Вони казали нам, що наші вороги се Австро-Угорщина, Нїмеччина та Туреччина, а говорили на те, щоб ми забули справжнїх наших ворогів.

Та почвірне порозуміннє поповнило історичну помилку: воно надало ваги в полїтицї брехнї, якої не можна було сьогоднї прийняти анї в нас, анї в наших одноплемінних братів на Українї та в Польщі. В грудях наших народів палахкотить розпалений огонь нашої незалежности й наша боротьба не покінчить ся, поки не воскресне й не зросте в найширших границях наша власна держава.

Великі держави борять ся за перевагу на світї. Ся їхня боротьба ще від початку була нерівна. Держави почвірного порозуміння мали багато засобів і великочисленний людський матеріял, почвірний союз був і є досьогодні менше численний і біднїйший, проте побіда є безумовно на боцї центральної Европи. Сей фактъ спонукує мудрців почвірного порозуміння стягати всї сили з неба, щоб їх ужити на перемогу середньо-европейських і балканських „варварів“. Се одначе нї в чім не змінить ходу випадків.

Історичним розвитком подій керують розум і сила центральних держав та смілість і надїя всїх малих европейських народів, що борять ся за свободу, щоб до побідного кінця довести своє святе дїло.

Ми всї були свідками цїлковитого визволення Польщі, Македонії та частинного визволення України.

* Христо Станчев, редактор „Камбани“ (Дзвона) в Софії, один з най кращих приятелїв українського народу, від самого початку світової війни боронив і боронить української справи в своїй газетї й багато причинив ся до обзнайомлення болгарської суспільности з українським питаннєм. Сю статю написав він спеціяльно для нашої часописи, за що йому на сьому місцї складаємо щиру подяку. З болгарського рукопису переложив сю статю др. Лев Ганкевич. Ред.

Львівська державна наукова бібліотека

Тут мусимо зазначити, що в сій нерівній боротьбі взяли славну участь українські та польські леґіони, як також і македонські полки. Не знаю, оскільки в Польщі й на Україні знають орґанізацію й подвиги македонських леґіонів, та знаю, що леґіони тих трьох народів мають одно знамя й один Бог веде їх від побіди до побіди.

І ще друга подібність вражає кождого, що пробує студіювати сучасну історію балканських Славян і славянських братів Українців та Поляків.

Доки ми Болгари яко безпосередні сусіди азійського Сходу були довший час виставлені на його полїтичний вплив, що спиняв наш поступ, Серби, бувши безпосередніми сусідами Австро-Угорщини, на кілька десятків лїт скорше дістали спромогу визволення й безперечно мали право до деякої міри гордїти тим, що осягнули великий культурний поступ. Та вони використали сю перевагу на те, щоб посербщити Македонію, відняли нам в 1878 р. чисто-болгарські нїшську та вранську округу й поважили ся ще й на частину свобідної Болгарії. Знаємо страшну траґедію болгарско-сербської боротьби й війни.

Чую й читаю тепер за боротьбу між Українцями й Поляками та питаю ся: на що ся боротьба і яку користь вона їм принесе?

Читаючи українсько-польські полеміки, тим виразнїйше ще стає перед моїми очима таке траґічне положенне Польщі та України і я питаю ся: як Поляки не зрозуміють, що се в їх власнім інтересї простягнути братню руку до Українців, а вважають у багатьох випадках українську землю за предмет для польонїзації та завойования?

Серби мріяли колись про Душанову велику Сербію, що обіймала-б і Скопію й Бітолю й Охриду; читаємо сьогодні, що Поляки присвоюють собі на основі якоїсь темної історичної минувшини Львів, Галич і Холм тому, що вони колись були під польським пануваннєм.

Розуміють ся, сербські претенсії до Македонії були несправедливі й не можна було їх виповнити нї за помічю сербських жупанів і гірських розбійників, нї за помічю російської дипльоматії, що всї свої сили напружила на те, щоб розєднати й кинути в крівавий бій обидва ті народи.

Один час, у 1913 р., бачили ми, як Серби хотїли здїйснити свої мрії. Встигши зробити ся фактично панами Македонії, обрабували вони Болгарію й опоганили її національну святиню. Була хвилина, коли здавало ся, що наш народ зоставлений Богом і людьми. Невдовзї по тім Болгарію наповнили російські аґенти, котрі думали, що душа болгарського народу до краю зломлена, що його держава розхитана й що настав час, щоб Росія прийшла на Балкан і по трупі малої болгарської держави, ще такої молодої й й невинної, перейшла до Адріянополя та Царгороду.

Се було перед трьома роками. А сьогоднї? Не хочу казати, що се Провидїннє врятувало Македонію від сербського ярма, а Болгарію від російської неволї. Так говорить народ, котрий тим способом висловлює живу думку, що настав історичний час, котрий принесе свободу та власну державність усїм і найменшим народам від Балкану аж до Балтійського Моря, тим народам, що пожертвували довгі віки свого життя на те, щоб середня та західна Европа прийшла до величи, а Росія здержала свій варварський похід на захід.

Ми, ново-визволені й поневолені народи Европи, мусимо мати повну свідомість своєї минувшини й теперішнього історичного нашого призначення — задля нашого особливого ґеоґрафічного та стратеґічного становища, яке займають наші території, мусимо цїнити чужу свободу й чужу народність так само свято, як цїнимо свободу свого власного народу.

Ми бороли ся віками за побіду нашого права, щоб заховати та розвивати національність і культуру й щоб мати свою національну державу; ми се перевели та переводимо. Якже могли-б ми сьогодні без ризика псувати своє власне дїло та відмовляти нашим браттям по долї, щоб вони були свобідні? Як можемо сьогодні так швидко зробити ся узурпаторами? Кождому своє. Для всїх нас досить території та досить праці перед жертівником рідного храму й для загально-людської культури. Схаменїм ся! Заступім наші старі пересуди та традиційні незгоди новою оцїнкою, бо прийшла нова доба, яку й ми й людськість тепер переживаємо. Адже наші вороги не слабі. Їх завтра може бути більше нїж сьогодні.

Ми Болгари, не зважаючи на вікову ворожнечу з Греками, подаємо їм тепер руку й твердо віримо, що й Румуни не будуть прикрими сусідами та що спільними зусиллями заховаємо Балкан для балканських народів.

Нові державні системи можуть забезпечити сю землю від берегів Чорного моря аж до балтійських провінцій, землю, населену Українцями й Поляками. Українці й Поляки покликані на те, щоб піддержувати одні других, бо в них спільне однакове історичне завданнє в сїм часї, який тепер переживаємо.

В подробиці українсько-польського спору не можемо входити, але ми віримо, ми відчуваємо, ми знаємо, що компроміс між ними можливий.

Нї язикові, нї церковні ріжниці не можуть розбити доброї волї, яка мусить бути в провідників обох народів і яка є у всїх нас у Болгарії, й ми, Болгари, хочемо як найшвидше привитати утвореннє вільної України та вільної Польщі!

Софія, 5 квітня 1916.

Хр. Станчев.

Маківка.

В річницю боїв У. С. В. на горі Маківці.

(ВП. Полковникови У. С. В. Гр. Коссакови — присвята).

На тлї могутніх гір-лїсів
Ми ґрудь при ґруди стали —
І вірні завданням спільним,
Сторожу ми держали.

А там — на збочу — в зимівках
Сидїв наш ворог мотий, —
Глядїв на нас, мов дикий звір,
У вічну тїнь закутий.

Вже перейшов наш рідний край,
Ширив дими-пожари
(Так, без провин наш бідний мод
Зазнав страшної кари . . .)

Тепер хотів він перейти
Карпати гордовиті;
Хотів піти в угорський низ,
Широкий, плодовитий.

Хотів скупатись в Дунаю,
Послухать його мови,
Хотів напити ся вина,
Але напив ся крови . . .

Тепер засів над нами він,
Зайняв весь яр глибокий;
Хотів здобути й перейти
Маківки верх високий.

Що ночі близше підсувавсь,
Мов злодій, підкрадав ся,
Та все втікав — і все за ним
Крівавий слід лишав ся . . .

І скільки сонце нам разів
На сході заблестіло,
Гляділо гнівно на людей —
І в крови червоніло.
— — — — — — —

Аж раз — пречарний був се день,
Бо май вже зачинав ся —
Наш ворог сили всї зібрав,
Поволи підсував ся.

Цїла бриґада — на алярм —
Вже вийшла із зимівля;
Від бриґадира йде приказ
На строге поготівля.

Навколо крики, метушня,
Падуть вже перші стріли:
Тамтой кричить, сей проклина,
Неначе подуріли!

А наш поважний отаман
В ряди велить ставати.
„В чету! Позір! Походом руш!
Розстрільну розвивати!“ . .

Сипнулись кулї, наче град,
Ревла огнем яруга, —
Ранений в груди молодець
Паде на руки друга . . .

„Баґнет на кріс!“ — сильний приказ —
„В гору, стрільцї, за мною!“
Луна йде лїсом — і в гору
Летять вірли до бою.

Зачалось пекло: ріжуть, бють . . .
Гудуть грізні гармати, —
Зумів ся ворог! — і зачав
В неладї утїкати . . .

Аж тут скоїлось щось дивне;
Нечайно бій стихав:
— Поглядьте! ворог на крилї
У наш табор вступав!

Поглянь: вертають вороги,
Що в доли утїкали.
О, горе нам! вже з двох боків
Їх кулї засвистали!

Хто бачив повінь на весні,
Що поле заливала, —
Так — грозу смерти нам несла
Ворожая навала . . .

Поблїдли други. Стали всї
До статуї подібні . . .
Невжеж ворожих рук уйти
В сю хвилю ми не здібні? . . .

Охляли руки; знемогли
Козацькії онуки . . .

Аж ось біжить наш отаман,
Мов батько, знявши руки!

— Нещасте сталось, Боже наш, —
Відвагу майте, дїти, —
Рятуйте славу, рідний край, —
Бо царь буде радїти! . . .

— Зробіть же, дїти, що ще нам
Зробити тільки дасть ся . . .
Хай кождий радше згине тут,
Нехай же не піддасть ся!

— Прийшов розправи слушний час
І хвиля ся рішуча, —
Хоч нам умерти прийдесь всїм,
Судьба се неминуча . . .

— Ми сміло підем в перебій
І вірність всїм покажем, —
За цїсаря побідимо, —
За Україну ляжем! . . .

— Глядїть, вже ворог йде з боків,
Немов страшна лявіна!
Нехай живе нам цїсарь наш —
І вольна Україна!

І ще хвилину у рядах
Була тиша понура.
Нараз з пятьох соток грудей
Пішло могутнє „ура“! . . .

І „ура“, „ура“ — без кінця,
Пішла луна лїсами.
І ще раз „ура“ . . . потекла
Червона кров ріками . . .

І віра в кожного з грудей,
Огонь з очей палав —
Тут чудо дїють ся: оден
На десять наступав!

То не валить ся вічний лїс,
То гори не трясуть ся,
То дїти з велетнем страшним
За рідну неньку бють ся . . .

То не зворушилась земля
І не падуть руїни,
Козацькі внуки йдуть у бій
За волю України . . .
— — — — — — —

Сходило сонце. Стихло все, —
Завмерли людські стони;
На свіжій крови — на горі —
Закрякали вороні.

Скотивсь в долину ворог наш,
Вже більше він не встане;
Всміхавсь сонце золоте, —
На нього він не гляне . . .

Спочили лицарі сильні,
Що струтили навалу,
А сивий батько — бриґадир
Писав для них похвалу:

— Про вас, молодцї, слава йде
Широкими світами, —
Сповнили ви геройський чин
Несильними руками!

— Бо на ворожий перелім
Ви сильним муром стали —
І без вагання ви життє
За вітчину давали.

— Ви дїйсно перла золота
Між нашими військами, —
Ви будьте горді, що ви в
Україні синами! . . .

Юра Шкрумеляк.

Листи з Нїмеччини.

Берлїн, 15 квітня 1916.

V.

(Польська пропаґанда в Нїмеччинї та її виступ против українства. — Акція явна й поза кулїсами. — Три способи аґітації: католицизм, кольонїзація й „Осередня Европа“. — Ціль акції та її успіхи).

Сказати треба ще в отсих листах про польську пропаґанду в Нїмеччинї, наскільки ся пропаґанда пошкодила українському питанню.

Вже перші виступи польських публїцистів і полїтиків у Нїмеччинї мали на оцї отсї вихідні точки польських комбінацій, хоч проявляли ся вони зразу на яві в дуже обережній і недомовленій формі. Несмілою спробою, яку зробили польські полїтичні круги в згаданім напрямі, була книжка Фельдмана: „Polen, Deutschland und die russische Gefahr“ (Berlin, Curtius, 1915), яку розкинено саме в великому числї примірників. Найдете її на полиці майже кожного нїмецького унїверситетського професора й полїтика. У сїй книжцї п. Фельдман виставляє Польщі, розуміють ся, як найкраще свідоцтво — польсько-російська орієнтація зведена там до мінїмальних границь яко чисто оборонний тактичний поступок проти Росії (подібно, як і у відповіди Кляйнову того-ж автора); польської революції не було, бо се дало б Москві тільки вигідну притоку здавити польські незалежні заборола, що симпатизують з осереднїми державами, — зате-ж про вагу українського питання в боротьбі проти ярко змальованої російської небезпеки польський автор не згадує нї словечком, бо розбиває навіть саму українську територію на складові части колишньої польської Речи посполитої — отже Волинь, Поділлє й „Україну“! — насаджуючи сї области при помочи сфальшованої статистики цїлою сїткою великої польської земельної посїлости, яка немов-то одна представляє собою культурно й полїтично свідомий чинник на землях „Східної Польщі“. А після тих усїх зразків польської етноґрафічної, ґеоґрафічної й історичної умілости вириваєть ся наче самозрозуміла недомовка одна несмілива замітка Фельдмана: що з „несвідомої та малокультурної етноґрафічної маси (читай: Українців, Литовців, Білорусинів і т. ин.) не збудуєш до 24 годин самостійної держави!“

В другій своїй брошурі: „Der deutsch-polnische Ausgleich“ (Berlin, Curtius, 1915) Фельдман висловлюєть ся на тему польсько-українського спору вже куди яснїйше. Збентежений моїм протестом проти завойовницьких змагань польсько-полїтичного табору (моя статя в „Berliner Tageblatt-ї“ п. н. „Polnische Friedensbedingungen“), Фельдман скидає з себе маску дипльомата й говорить про нас Українців на свій лад, з усею одвертістю. Передовсїм несмачно йому, що Нїмці так возять ся з Україною й українським питанням, — причини п. Фельдман не хоче чи не вміє відгадати. Почасти щодо Галичини, то на мою замітку, що східну Гали-

чину репрезентує не „Коло польське“, але лєґальна українська парляментарна репрезентація, Фельдман відповідає, що в Східній Галичині живе не менш $1^1/_2$ міліона „Поляків“, а зрештою Галицьким Українцям треба передовсїм ще здобути свій край проти москвофілів, де в кождій українській родині „один Українець а другий москвофіл“, а навіть найчистїйша по національности Коломийщина стоїть під всевладою Дудикевича. Отже не йти Українцям на автономну національну полїтику, але оперти ся об Польщу, яка одна може охоронити українство від московської заглади.

Другою брошурою, яка в нїмецьких полїтичних кругах викликала без сумнїву баламуцтво й замішанє понять в українсько-польськім питанню, була брошура графа Франца Квілєцкого „Polen und Deutsche gegen Russland“ (Berlin, 1915), поширена головно в консервативних і міродатних нїмецьких та австрійських кругах. Квілєцкого покликано скоро після появи брошури на визначне становище в тимчасовій управі Конґресової Польщі. Коли Фельдман оперує як екс-соціяліст арґументами полїтичного змісту, так знов ультра-консервативний польський граф їде головно на конику католицизму. Православє се синонїм московського варварства, католицизм европейської культури. А в сїм останнїм напрямі Польща, католицька до самого нїдра душі, се одиноке забороло на Сході для всеї цивілїзованої Европи. Її експонентами на східних землях колишньої Польщі є польські великоземельні посїдачі, одинокі по думцї Квілєцкого представники й поборники католицького світа та европейської цивілїзації. Як довго Україна була під володїннєм Польщі, так довго й цвіла там унїя та західна культура. Тому мусить Польща відреставрувати ся в її давнїй „величі“ й давнїх історичних межах в інтересї Европи й европейської цивілїзації. Що торкаєть ся нас Українців, Квілєцкий каже дослова ось що: „Справжнє увільненнє Українців, Литовців і Білорусинів від московської неволї є без опертя сих народів на Польщі просто неможливе. Для сих народів третього виходу нема. Або приязнь з Поляками, або полїтика на власну руку та потопленнє в московщинї. Доказ того маємо вже здавна. Москалї вспіли обмоскалити Українців далеко більше, нїж Поляків. Як що Українцї Галичини в теперішнїй вайнї так на всї боки (vielfach) завели (Квілєцкий зачисляє видимо Ґрабского, Васїлєвского, Скарбка і ин. теж до Поляків!), то се наглядний наслїдок віддїлення себе з боку Українців від культурних польських елєментів. Замість удержувати з Поляками соткирічну спільність, галицькі Українцї забагли чисто американським способом сотворити власну національну культуру. На жаль, в тім поперли їх теж й деякі нїмецькі круги, а вислїдок сього був такий, як саме послїдував і послїдувати мусїв“ (50).

Брошура Фельдмана, не зважаючи на її велике поширенє, стріла ся лиш з незначним фактичним успіхом, зате брошура графа Квілєцкого зійшла ся без сумнїву з світоглядом деяких дуже впливових полїтичних кругів, які меншбільш оперують тими самими поняттями в своїм світоглядї, що й польський граф. А що сї елєменти не зостали без впливу на хід подій уже в бігу теперішньої перехідної стадії та вміли авторитативно вмішати ся в світові переміни, що довершують ся на наших очах, знак того всїлякі калєндарські й альфабетичні розпорядки на цїлім близькім Сході аж на европейський південь і відомі вчинки польських лєґіонерів супроти некатолицького населення в Холмщинї.

Є люде, для яких уся европейська культура вичерпуєть ся квестією подзвонювання при відправах служби Божої та ношенєм „тонзури“... З того становища вони розуміють і розглядають світові події, з того вони рішають про долю народів, оцїнюють їх полїтичну зрілість та визначують одним роль володїльців, а другим полїтичних підданців. Одною ногою стоять сї люде усїм своїм світоглядом без сумнїву в нїдрах середньовічя. Та инша річ, що на тій самій висотї розуміння великих світових подій і завдань стоїть також відомий епископ Евлоґій, який у супротилежній цїли засипав у часї московської навали всю східну Галичину обмоскаленими православними попами.

Були загалом три арґументи, які польські публїцисти й полїтики виграли в Нїмеччинї задля переведення своїх полїтичних плянів, — а саме крім згаданого вже римо-католицизму й незрілости українського, литовського та білоруського елєменту, ще й квестію заміни нїмецько-польських окраїн за литовсько-білорусько-українські области дорогою кольонїзації. Сю останню думку пропаґовано в Нїмеччинї головно при помочи брошури Володислава Ґісберта Студнїцкого „Die Umgestaltung Mittel-Europas durch den gegenwärtigen Krieg“, дуже ясне доповненнє якої щодо наших українських областей дає статя того-ж автора про будучу Польщу в „Baseler Nachrichten“ (з 29 квітня 1915). Думка Студнїцкого полягає на тім, що Поляки зрікають ся своїх претенсій до Познанщини та Східної Прусії, а зате одержать білорусько-литовські землї й часть України на скольонїзованнє. Отсе зреченнє послїдує de facto шляхом плянової кольонїзації — Поляки виселять почасти й постепенно свій елємент з нїмецьких областей і переведуть його на східні непольські окраїни в цїли їх спольщення. Відгомін отсих предложень з польського боку дає подекуди статя такої впливової й авторитетної людини, як проф. др. Шмоллєр, який у своїй другій відповіди на просте польське запитанє не виключає зовсїм можливости й такої розвязки. („Nochmals: Deutsche und Polen“ в „Polnische Blätter“, ч. 11* Знак, що й карколомні проєкти сього роду були, чи ще й є поширювані польськими полїтиками в Нїмеччинї, та не зостали ся там без видимого слїду.

Було-б прогалиною в моїм оглядї польської аґітації в Нїмеччинї, колиб я хоч коротко не згадав ще про виступи против українства проф. д-ра Брікнера, якого противукраїнські статі так уже відомі з иншого джерела нашому громадянству. Одначе про Брікнера (котрий, до речи кажучи, дїлав і дїлає в очевиднім порозумінню з польськими полїтичними кругами, зарекомендувавши нїмецькому суспільству

* Ось що каже Шмоллєр: „Der anonyme Pole in der München-Augsburger Abendzeitung“ und der „Täglichen Rundschau“ und ebenso der von Feldmann zitierte Herr W. Studnicki sind mit ihrer Ansicht ganz auf dem rechten Wege, wenn sie die „Liquidierung des Polentums“ innerhalb der polnischen Grenzen „geradezu wünschen“... Sollten die preussischen Polen (які „im neugeschaffenen Polen sich eine Existenz schaffen wollen“) zahlreich sein, dann lassen sich Einrichtungen für eine Neusiedlung grossen Stiles treffen.“ [Анонїмний Поляк у „München-Augsburger Abendzeitung“ і в „Tägliche Rundschau“, а так само цитований Фельдманом п. В. Студнїцкий є з своїм поглядом зовсїм на добрій дорозї, коли вони просто бажають „ліквідації польськости“ в польських межах... Якби пруські Поляки (котрі „в новоутвореній Польщі“ хочуть сотворити собі нове істнуванє), були численні, в такім разї можна поробити заходи в справі переселення в великім стилю]. Які саме области „Нової Польщі“ проф. Шмоллєр мав на думцї, він не каже, зате-ж інтересно, що другий професор берлїнського університету, тайний радник проф. др. Зерінґ, висловив ся недавно (5 квітня с. р.) у своїм публичнім відчитї у Відні, що він Українцям, котрі вже раз получили ся з Москвою, не довіряє та що Литва, Білорусь і т. д. належать до круга впливів „польської культури...“

Фельдмана окремою передмовою до йогож брошури: „Deutschland, Polen und die russische Gefahr“) треба сказати, що він у своїм україножерстві рішуче „переступив сакраменти“. Його скрайні своїми поглядами статї „Ruthenen und Kleinrussen“ (в „Internat. Monatschrift“ за март 1915), „Russen und Polen“ (в Leipz. Illustr. Zeitung“ з 8 лютого 1915), вкінцї „Deutsche Rede in ernster Zeit“ (ч. 26) та „Die Slaven und der Krieg (в „Internat. Monatschrift“ з грудня 1915) рішуче не віднесли успіху, бажаного польськими кругами.

Загалом кажучи, польська аґітація, оскільки йде про розвязку самого польського питання, лишила в Нїмеччинї дуже слабкі слїди. З трьох арґументів, поширюваних польськими полїтиками й публїцистами, ще найбільше успіху мала ідеольоґія, репрезентована назверх брошурою гр. Квілєцкого — її вплив ствердив я особливо в кругах так званого „католицького центра“, своєю дорогою дуже впливової, особливо за кулїсами, партії. Зате арґумент приналежности Польщі до західно-европейської культури, яко конечного антаґонїзму між Польщею й Москвою, — арґумент дуже радо уживаний Народнїм Польським Комітетом, а в Нїмеччинї Фельдманом — стрінув ся тут супроти відомої російської орентації всїляких Дмовских і Ґрабских з оправданим скептицизмом. Як Фельдман, так і Студнїцкий, сей останнїй із своїм шляхом кольонїзаційної виміни, найшли собі ще найбільше послуху серед деяких полїтикуючих нїмецьких професорів та почасти (особливо Фельдман) серед членів т. зв. поступової народньої партії (Fortschrittliche Volkspartei), яка зрештою при своїй малочисельности не відграє тут майже нїякої полїтичної ролї. Зате прийшла в поміч польським полїтичним плянам зовсїм постороння аґітація, про яку польські полїтики й публїцисти навіть і не думали, — а саме аґітація Навмана за осередньою Европою. Навман втягає до осередньої Европи також Польщу, а домагаєть ся признання усїх національних прав Полякам і цїлковитої зміни нїмецької полїтики супроти Поляків, бо задля забезпечення будучого господарсько-торговельного блоку він стоїть загалом на тому становищі, що всяких національних і державних прав членів сеї нової міжнародньої кооперації треба по можности не вкорочувати, але шанувати. Хто знає, які розміри прийняла аґітація Навмана та який відгомін вона найшла в рішаючих полїтичних кругах, той і зрозуміє, наскільки Навман і його однодумці пособили польсько-реставраційним плянам — в усякім разї більше нїж полїтичні та публїцистичі виступи польських дїячів, котрі дуже часто зражували Нїмцїв своєю претенсіональністю та задирливістю.

Не треба додавати, що коли польські публїцисти й полїтики, котрі дїлають у Нїмеччинї, ось так рішуче виступили против українських самостійницьких змагань на яві, в численних статях і брошурах, то вже ся аґітація не мала міри там, де йшло о підставленнє нам ноги поза кулїсами. Те, що я сам ствердив у всїляких приватних розмовах й гутірках з визначними нїмецькими полїтиками на згадану тему, пригадує дуже ярко те, що поширювали відомі люде про нас свого часу також у Відні. А вислїд сеї полїтичної роботи такий, що польські публїцисти й полїтики для своєї чисто польської справи небагато тут осягнули, — але що зате вони чимало нашкодили успішному розумінню нашого українського питання, се по всьому сказаному й ствердженому не підлягає сумнївови.

Др. Евген Левицький.

Автономія народів у програмі й полїтиці нїмецької соціялдемократії Австрії.

На державно-партійнім конґресї в Бернї 1899 р. ухвалила австрійська соціялдемократія свою національну програму. Як основу розвязки національного питання в Австрії (Австрія називала ся ще офіціяльно: „Короліївства та краї, заступлені в Державній Радї“) прийнято автономію народів.

Батьком ідеї автономії народів треба вважати дуже талановитого, плідного та сміливого у своїх концепціях соціялдемократичного теоретика з Відня д-ра Карла Реннера.

Урядник університетської бібліотеки й посол до парляменту, знаменитий бесїдник і полїтик з широким поглядом, що вглиблюєть ся в будучність, др. К. Реннер є глибоко переконаний, що істнованнє австро-угорської держави — се не припадок, але історична конечність, що Австро-Угорщина се не зліпок країв і народів, склеєний цементом династичних інтересів Габсбурґів, але орґанїчна цїлість, міцно повязана взаїмними, найбільш жизненними інтересами рїжнородних під оглядом культури та продукції областей і такимиж інтересами дрібних народів.

Як сї области, так і народи, лишені самі собі, роздїлені, розмежовані, не могли-б як слїд розвивати ся, а може навіть і істнувати, бо кожда область і кождий нарід самі для себе не могли-б вистарчити, не могли-б заспокоїти своїх господарських, а слїдом за тим також культурних і національних потреб. Наддунайська монархія являєть ся з одного боку ґеоґрафічною й господарською цїлістю, з другого наче союзом дрібних народів, що самі про себе або заслабі для самостійно-державного істнування, або їх ґеоґрафічне положенне того роду, що щойно через території инших народів мають вони доступ до тих артерій, якими кружить кров сучасного господарського життя, так, що полишені самі собі мусїли би стати предметом визиску могутнїйших сусїдів, пилкою до їх забави, безвласновільним козирем гри в чужих руках.

Істнуванне австро-угорської держави має отже своє природне усправедливленнє в ґеоґрафічній конфіґурації того шматка европейського континенту, що від Судетів по Альпи, від Карпат по Адрійське море й від тирольських до семигородських гір розложив ся вздовж Дунаю. Має воно й полїтичне усправедливленнє в тім, що ся ґеоґрафічно-господарська цїлість, яка крім того показала ся в сучасній війні ще й стратеґічною цїлістю, заселена дрібними народами. Сї народи або загалом чисельно замалі, щоб уконституувати ся в здатну до життя й оборони державну окремішність, або такі, що тільки дрібна частина їх цїлости належить до держави, в котрій має спромогу користувати ся уладженнями й умовами новітньої правової та конституційної держави, міжтим їх величезна більшість живе поза границями габсбурзької держави, серед таких умов, що рішуче не допускають до нїяких свобіднїйших проявів окремішнього національного життя. Отже одні й другі мають очевидний великий інтерес удержати монархію й належати до неї.

Сяк, чи так, досить, що в істнуванню наддунайської монархії заінтересована безпосередньо не тільки династія, але й цїла територія монархії, з огляду на її господарські потреби, та всї народи монархії, з огляду на їх національні, культурні й полїтичні інтереси.

А одначе, не зважаючи на те, що істнуванне австро-угорської держави аж надто усправедливлене, надто конечне, як для областей, так і для жителїв тих областей, себто народів, усе-таки й области й народи відчувають аж надто багато практичних недогід, які отже безпосередньо дїлають, недостач і тягарів, щоб бути вдоволеними з істнуючого стану річей.

Чому отже теоретично безсумнївне усправедливленнє й управненнє істнування державного орґанїзму в практиці вияв-

ляєть ся назверх чимось таким штучним і таким насильно вдержуваним, що вистарчив би один сильний удар, аби ціла будова розлетїла ся в дрібязки?

Що сї практичні вияви назверх, котрі давали навіть притоку до дуже песимістичних віщовань, а ворогам до дуже далеко йдучих комбінацій розбору Австрії, не істотні, а тільки позірні, виказала найкраще „чорна година“.

Що потрапить пережити „чорну годину“, се доказує понад усякий сумнїв свою здатність до життя!

Австро-угорська монархія перебула одну справдїшню „чорну годину“, себто теперішню війну, а декілька лїт тому назад „чорна година“ була вже на порозї держави — в часї кризи, викликаної анексією Босни й Герцеґовини. Перший раз у страху перед чорною годиною й другий раз у самій чорній годинї Австро-Угорщина доказала світови, поправдї здивованому світови, — свою здатність до життя, свою спроможність удержати ся, отже своє право й усправедливленнє бути!

Де-ж лежить позірність, а де істотність? З чого родить ся позірність і чому вона в суперечности з істотністю?

Позірність проявляла себе у внутрішнїм полїтичнім життю держави. Національні спори жерли державний орґанїзм, як злосливий рак жере людський орґанїзм. У краєвих соймах сварки, бучі, обструкція; краєві сойми не могли працювати! В центральнім парляментї бурливі сцени. Обструкція сьогоднї сеї, завтра тої національної ґрупи і § 14!

Здавало ся, що кождому австрійському народови зокрема та всїм їм разом до купи ходить тільки про те, щоб державу розсадити, щоб зруйнувати ту хату, в якій їм так тїсно й непривітно, та розбристи ся на всї сторони світа . . .

Але так тільки здавало ся! Бо як прийшов ворог і хотїв справдї ту хату зруйнувати, кождий нарід зокрема та всї разом стали боронити хати, проляли свою кров, віддали своє життє за удержанне старої спільної хати. І в тім лежить істота! Показало ся, що в ненастанних внутрішнїх спорах і сварках ходить не про істнуванне хати, а про її внутрїшнє уладженнє, про росклад мешкальних кімнат, про коридори, що були-б для всїх пригідні й доступні, про проводи води, що всїх оживляла-б у рівній мірі; ходить про те, щоб усї мешканцї хати мали рівні користи й пожитки з неї, щоб усї мали рівний голос і участь в тій управі, а разом з тим, аби кождий мешканець мав собі видїлену та призначену кімнату, не потребував тиснути ся з иншим у спільній клїтцї і то ще так, що один є паном і господарем, а другий тільки сторожем до замітання, ношення води, рубання дров і двиганння видатків на удержанне й поправки сеї клїтки.

Сї клїтки — то коронні краї. В краю національна більшість і національна меншість. У Галичинї національна більшість навіть не дїйсна, а фіктивна, утворена штучно при помочи виборчої ґеометрії, куріяльної системи, обсади урядів, соціяльних привилеїв і т. ин.

Прінціп більшости се наскрізь демократична й парляментарна установа, коли сей прінціп примінюєть ся в середині нації. В середині нації обставини й росклад сил усе зміняєть ся. Нинїшня полїтична меншість стає завтра більшістю, так само суспільна, клясова! В рільничній країнї більшість становлять рільники, правлїннє в руках села. З розвитком промислу більшість пересуваєть ся на сторону міського населення. Гіркий хлїб опозиції осолоджує все надїя, що в будучности ролї змінять ся. Зрештою пануванне полїтичної, чи суспільної більшости не тільки підлягає пересуванню, але й має меншу містоту, не дасть ся так розтягати на всї прояви життя й не сягає так далеко в його глибінь.

Противно маєть ся річ з пануваннєм національної більшости. Там, де більшість природна, відповідає дїйсним числам, там вона рівночасно упетрифікована, не підлягає пересуненням. Там, де вона тільки фіктивна, штучно утворена та штучними засобами піддержувана, — там тим більше болюче відчуває її нація, зсунена штучно до ролї меншости. Ся роля упокорює її, упосліджує, випікає тавро меншевартности, а слїдом за тим гірше дражнить і доводить до гострійших конфліктів.

В однім і другім випадку пануванне національної більшости над національною меншістю розтягаєть ся на далеко ширші життєві круги. При пануванню полїтичної тільки, чи суспільної більшости багато областей життя зостаєть ся в своїй істотї поза рамами сього панування, передовсїм области культурного й національного характеру: школа, урядова мова, церква і т. ин. При пануванню національної більшости сї области стають саме полем найбільше відчуваних упосліджень і найзавзятїйших спорів. При пануванню полїтичної більшости — тільки полїтично-партійна приналежність, при пануванню суспільної більшости — приналежність до якоїсь кляси являєть ся для одних улекшеннєм, для других утрудненнєм їх становища, зарібкования, відіграння ролї і т. ин.; при пануванню національної більшости натомісць виступає ще й ріжниця національної приналежности, а крім того ся ріжниця дїлає більше виключно ніж ріжниця партійної або суспільної приналежности. Часто дїлають усї три разом: треба належати й до тої самої кляси (пануючої) й бути тих самих полїтичних поглядів і причисляти ся до тої самої нації. Число випосажених всїми трьома тими прикметами з природи річи звужуєть ся, поза його рамами зостаєть ся більше неквалїфікованих, вони не можуть бути допущені до рівних прав, до рівної участи — відчувають свою кривду й борять ся за її усуненнє.

Коли-ж відносини національної більшости й меншости упетрифіковані, вони петрифікують стан спорів, боротьби, національної ненависти й зависти.

Австрія не дїлить ся на краї так, як напр. Франція на департаменти, Анґлія на графства, Росія на ґубернії, — Австрія складаєть ся з країв. Отже не цїлість, котру для улекшення адмінїстрації, щоб лїпше взяти під увагу місцеві обставини й скорше та ширше заспокоїти місцеві потреби, дїлить ся на адмінїстраційні одиниці. З давнїх пережитих одиниць, одні з котрих колись істнували для себе та про себе, а другі навіть і те нї, тільки в одну менше-більше пору були прилучені до держави (напр. Східна й Західна Галичина), зліплюєть ся щось у родї цїлости, щось таке, шо навіть своєї назви донедавна не мало!

Розуміють ся, се тільки під формальним правно-державним поглядом, бо в істотї річи всї ті „королївства й краї, заступлені в Державній Радї“ давно вже зросли ся в одну орґанїчну цїлість, де кождий член має своє місце та грає свою господарську й культурну ролю подібно, як кождий член живого людського орґанїзму. Сей природний розвиток, спричинений ґеоґрафічними умовами й господарськими зносинами, се зростанне та вростанне в одну цїлість довершувало ся під напором життєвих конечностей, реальної дїйсности, не дивлячи ся на те, що правно-державні уладження не йшли назустріч сьому конечному й природному процесови, тільки противно переорювали йому дорогу, кидали колоди під ноги.

В австрійській внутрішнїй полїтицї перемагало становище країв, сих або перестарілих історичних або неісторичних, штучних клїток для взаїмної ворожнечі, взаїмного пожирання, взаїмного ослаблювання народів.

Пожар займав ся в краях, розгарював ся до дикого полумінння в соймах, а відти перекидав ся до осередка держави, до парляменту й тут шалїв з божевільністю розбурханих елементів.

Приглядаючи ся тому всьому, соціяльна демократія не хотїла стояти з заложеними руками. Доглянувши, де лежить корінь лиха, почала шукати засобів, аби усунути се лихо. Прийшла до переконання, що лихо можна усунути, але тільки, 1) коли змінить ся внутрішнїй устрій держави, 2) коли переведеть ся основну реформу адмінїстрації.

Нїмецька соціяльдемократія Австрії домагаєть ся перестрою Австрії на основах національної автономії. Виразно підчеркую, нїмецька соціяльдемократія Австрії, щоб тим зазначити, що під теперішню пору головно, передовсїм і сливе тільки нїмецька соціяльдемократія обстоює твердо й рішуче бернєнську програму з 1899 р. Инші соціяльдемократичні партії в Австрії або зберігають мовчанку про сю справу, напр. чеська соціяльдемократія, або не мають нагоди заявити ся, або вкінцї, хоча виразно сеї програми не відрекли ся, то через инші свої

політичні кроки попали в суперечність з берненською програмою. Маю тут на думці польську соціялдемократію.

Польські соціялдемократичні посли вступили саме тепер до „Koła polsk-ого“: „Коло“ обстоює, як відомо, найенергічнійше становище автономії країв і найзавзятійше противить ся автономії народів. Через вступленнє до „Koła“ польська соціялдемократія перейшла отже в табор противників автономії народів. Крім того польська соціялдемократія ставить ся вже від довшого часу негативно до питання національного розділу Галичини, а тим самим попадає в суперечність з домаганнями берненської програми.

Цілком ясне становище в сій справі займає українська соціялдемократія. Ще перед ухвалою берненського конґресу українські соціялдемократи піднесли гасло поділу Галичини на дві окремі національні провінції (Гляди брошуру Юліяна Бачинського: Поділ Галичини) та признали, що основою устрою Австрії повинні бути нації й національні території, а не історичні краї й краєва автономія. Домаганню української соціяльної демократії додала сили берненська програма 1899 р. й воно становить один з основних постулятів політичної програми партії в Австрії.

Національна автономія значить, що кожда нація самостійно й незалежно порядкує свої справи, себто своє господарське, суспільне й культурне життє.

Кожда нація заселює якусь область землї. Беручи під увагу тільки головні й основні справи, така область має однакові та спільні господарські, суспільні й культурні інтереси, завдяки сьому лехко зробити постійними головні витичні лїнії політики, що відповідатимуть як найдокладнійше усім тим трьом категоріям інтересів.

Автономія „історичних“ країв значить, що кождий коронний край самостійно й незалежно порядкує свої справи. Але в краю живе два або більше народів й кождий з них має инші, окремішні, свої питомі культурні інтереси. Коли суспільна будова тих двох народів инша й відмінна (напр. Українці й Поляки), то й суспільні, а в части також господарські інтереси тих народів ріжні та суперечні. З того виходить, що в краєвій політиці не можна зробити постійними витичних лїнїй політики, які в рівній мірі відповідали-б інтересам цїлого краю та його народів. В краєвій політиці мусять перемагати інтереси того народу, який має більшість; інтереси національної меншости упосліджуєть ся, занедбуєть ся.

Вищість і більша досконалість національної автономії від автономії коронних країв ясна, як сонце!

Те все відносить ся до того випадку, де якийсь народ заселює суцїльною, компактною більшістю якусь часть коронного краю. Коли ся часть територіяльно суцїльна, вистане простою фізичною границею відмежувати область, заселену одним народом, від области, заселеної иншим, сотворити дві національні окремі території й випосажити їх територіяльно-національною автономією.

Одначе не всюди можна се примінити. Дуже тяжко з ґеоґрафічних і господарських причин перевести такий поділ у Чехії, дуже легко натомісць у Галичинї. Але навіть у Чехії Нїмцї й Чехи не заселюють цїлого краю всуміш. Противно є цїлі округи, де Нїмцї становлять переважаючу більшість. Річ отже в тім, щоб ті округи установити яко національно-суцїльні території й надати їм автономію. І сю автономію національно чистих округів треба оперти на територіяльнім прінціпі.

Одначе й сей територіяльний прінціп національних автономних округів не всюди можна примінити. Не можна примінити його там, де якась область заселена двома або більше народами всуміш. Сю появу подибуємо в Австрії найчастійше по містах (напр. Прага, Львів, Чернівці).

Для розвязки національного питання (на основі національної автономії) в таких випадках треба шукати виходу при помочи персонального (особового) прінціпу. Тут випускаємо з уваги територію, а беремо під увагу тільки особи. Всї особи, що причисляють ся до якоїсь нації, лучимо в національну громаду й тій громаді надаємо право самостійно та незалежно порядкувати свої справи. Розуміють ся, що обсяг справ національної громади, відірваної законом від території, буде з природи річи далеко вузший, він обмежить ся передовсїм до культурних інтересів, отже школи, церкви, штуки й науки і т. ин. До якоїсь міри можна розширити його на деякі соціяльні інтереси, в котрих національний момент відограє ролю (напр. шпиталї, захисти для сиріт, фахові орґанїзації робітників, каси хорих і т. ин.)

Одначе господарські інтереси даної території треба вести спільно, себто не національною громадою, але територіяльно-адмінїстраційною громадою, бо закон відриває національну громаду від території тільки під деякими оглядами. Фізично національні громади звязані все-таки з територією й дуже сильно заінтересовані в господарськім станї тої території, спільної для двох або більше національних громад. Про те, щоб були добрі дороги на даній території, здорова вода, добре й дешеве освітленнє, каналїзація і т. д. має в рівній мірі дбати цїле населенне території, без огляду на національну приналежність, се сфера спільних і однакових інтересів. Національна більшість не має тут нагоди проявляти своєї перемоги на шкоду й упосліджене національної меншости.

Разом з переустроєм Австрії на основі національної автономії нїмецька соціялдемократія домагаєть ся реформи державної адмінїстрації. Ся справа не входить у рамки нинїшньої статї, але треба згадати про неї хоч декількома реченнями, бо вона вяжеть ся тїсно з властивою темою — автономією народів.

Тут вистане зазначити, що нїмецька соціялдемократія домагаєть ся знесення подвійної адмінїстрації, яка тепер в Австрії істнує побіч себе: державна адмінїстрація (староства, намістництво) й краєва адмінїстрація, т. зв. автономна (т. зв. повітові ради, краєві видїли), а введення на їх місце одної адмінїстрації, спільної й мішаної з державних урядників і автономічних представників населення. Друге домаганнє — то привернення давнїх передконституційних адмінїстраційних округів, так викроєних, щоб кождий округ мав ті самі інтереси господарські, суспільні та культурні й щоб був національно одноцїльним. Отже ті самі округи, до котрих треба звернути ся при здїйсненню національної автономії в тих краях, де національної автономії територіяльно не можна перевести через поділ коронного краю на дві окремі національні провінції, ті самі округи мають бути адмінїстраційною одиницею також там, де такий поділ коронного краю на дві окремі національні території можливий.

Отсим обом справам: автономії народів і звязаній з нею реформі адмінїстрації нїмецька соціялдемократія Австрії присвячує дуже багато уваги й праці саме під теперішню пору.

Головний орґан партії віденська „Arbeiter-Zeitung“ помістила цїлий ряд дуже добрих і дуже цїкавих статей посла д-ра К. Реннера, присвячених сій темі. Для нас замітні сї статї ще й тим, що др. Реннер симпатично відносить ся до української справи в Австрії та виявляє основне знанне й глибоке розуміннє українського питання в Галичинї.

Крім Реннера займаєть ся справою національної автономії та реформою адмінїстрації ще і Фріц Адлєр, який в останнїх числах „Arbeiter-Zeitung“ розглянув основно справу коронних країв, їх соймів, адмінїстрації та розвязки національного питання.

Справа автономії народів була також предметом нарад конґресу нїмецької соціялдемократії в Австрії, котрий відбув ся в днях від 25 до 28 марта 1916. Сей конґрес ухвалив домаганнє внутрішнього перестрою Австрії на основі автономії народів при приміненню територіяльного прінціпу так, щоб кождий нарід на заселеній ним области порядкував своїми справами самостійно й незалежно. Для практичного переведення сеї реформи треба-б коронні краї поділити на одноцїльні національні округи, які становили-б найнизші автономні, адмінїстраційні одиниці. Крім того всї посли кождого народу, вибрані на основі загального, рівного, тайного й безпосереднього голосования, зібрані разом становили-б „Народню Раду“ даної нації, котра була-б не тільки репрезентацією свого народу, але й законодатним тїлом для національно-культурних справ своєї нації.

Отсе було-б у головних нарисах програмове становище нїмецької соціялдемократії Австрії в справі розвязки національного питання та реформи адмінїстрації.

Бачимо отже, що нїмецька соціялдемократія займаєть ся дуже пильно й основно питаннєм будучого устрою Австрії, вона одинока між усїми полїтичними партіями випрацювала майже подрібну програму, начеркнула схему, як мала-б виглядати майбутня повоєнна Австрія.

Ся програма нїмецької соціяльної демократії сходить ся з національними домаганнями українського народу в Австрії; її здійсненнє забезпечило-б українському народови в Галичинї й Буковинї свобідне самостійне життє та повний нїчим і нїколи нетамований розвиток.

У своїх національно-автономних змаганнях український народ в Австрії матиме міцну підпору й послїдовного союзника в нїмецькій соціялдемократії. *В. Темницький.*

Заграничка та внутрішня полїтика Росії.

Коли слїдом за словом не йде дїло, слово дуже скоро втрачає всяке значіннє. Се найлїпше помітно на думських і всяких инших урочистих промовах російських націоналїстів. Уже кінчить ся незабаром другий рік, як вони повторюють стару балаканину про необхідність і неминучість остаточної перемоги над центральними державами, але тому, що замісць перемог Росіяне відносили самі лишень поражки, то й бучні російські промови робили ся повільно більш помірковаными. На останнїх засїданнях Думи можна було ще почути про готовість Росії бороти ся до рішучої перемоги, але конкретно говорило ся значно більше про перемоги над Туреччиною нїж над центральними державами. Але й у сїй справі Росіяне зробили ся значно більше помірковаными; навіть Мілюков, який недавно ще домагав ся для Росії не тільки Царгороду з проливами, а і значної частини Малої Азії, готовий вже задовольнити ся відкриттєм Дарданелїв для Росії, не входячи в обговореннє того, як се має стати ся. Російські націоналїсти не лиш забули за увільненнє „Прикарпатської Руси“, але й за увільненнє Поляків промовляли досить зимно. З промов російських полїтиків і преси можна помітити, що за великі втрати на заході Росія була-б готова задовольнити ся невеликим відшкодованнєм на південнім сході. Війна все більше втрачає всяке практичне значіннє для Росії й се починає робити ся ясним для найбільш завзятих російських націоналїстів, не зважаючи на всї їх змагання замаскувати се. Війна, почата легкодушно Росією, провадить ся тепер головним робом на приказ Анґлії, від якої залежить, чи настане в найблизшій будуччинї цїлковита фінансова руїна Росії, чи ще її відрочить ся на якийсь час. Се виявило ся яскраво також у промовах послів у Державній Думі на останнїх засїданнях при обговоренню буджету. Шінґарьов і инші кадети зазначили, що Росія втрачає на війнї безмірно більше людей нїж її союзники й повинна через те одержувати більші грошеві запомоги від них, а в першій мірі від Анґлії. Але що в кадетів у голові, то в чорносотенців на язиці: і Марков II відкрито заявив: „Коли російський народ пролив своєї крови безмірно більше нїж инші, то сю несправедливість можна направити лиш тим, що нам дадуть не позичку, а підмогу“. Російські чорносотенцї, які живуть з урядових підмог, гадають таким робом, що й цїла Росія тепер може істнувати лиш при допомозї субсідій з боку союзників, а що сю юдову заплату треба купити кровю російських салдатів, про се російські полїтики турбують ся, розумієть ся, дуже мало.

Союзникам Росії показало ся замало тих десятків тисяч молодих Росіян, яких погнали проти нїмецького північного фронту Риґа-Дінабурґ і знищили там, не осягши найменшого успіху й не улекшивши положення Французів під Верденом. Не більше користи принесе певно й та російська дивізія, яка недавно прибула з Владивостоку до Марселю, але без зброї, нїби навмисне для того, щоб задемонструвати недостачу мунїції в Росії й моральний характер посилки російських оборонців для Франції. Бо, як зазначують італїйські часописи, дальші посилки російських жовнїрів до Франції не можливі.

Але грошей, одержаних за цїну крови від Анґлії, ледве вистарчає Росії на провадженнє війни, внутрішня-ж господарська кріза зростає і прибирає все більш грізний характер. Буджетові дебати не принесли, розумієть ся, найменшого поліпшення економічного положення Росії. Довгу промову мінїстра торговлї й промислу в Думі лїберали називають нудною та без змісту, але домагати ся якихось поважних економічних реформ, а навіть використати буджетові дебати для поважної полїтичної демонстрації лїберали не зважили ся. Самі-ж словні домагання відвічального мінїстерства правительству так надокучили, що воно вже на них і не зважає. З більш рішучими протестами виступили в Думі соціяльні демократи й то не лишень проти правительства, а й проти лїбералів. Туляков закинув мінїстрови торговлї й промислу, „що він дбає виключно про інтереси капіталу й залишає робітників без усякої охорони. Обмежені раніїше вже до крайньої міри закони про охорону працї, в часї війни скасовано цїлком, хоч у сїм не було найменшої потреби. Праця триває часто понад 12 годин денно, а заробітна плата лишаєть ся злиденною. Через тяжкі умови працї ширять ся щораз більше хороби між робітництвом, а збори кас хорих не дозволені. Страйковий рух, що зростає, треба пояснювати тяжким економічним положеннєм робітників, викликаним низькою платою та страшною дорожнею предметів поживи. А підприємцї замісць того, щоб провадити переговори з робітниками, закривають фабрики й передають робітників у руки уряду. Особливо тяжке положенне робітників у копальнях, а мінїстерство торговлї та промислу не хоче нїчого зробити, щоб поліпшити положенне робітників.“

З промови другого соціялдемократа — Скобельова видно, що лїберали властиве нїчим не лїпші від уряду . . . Він констатує, що Дума відносить ся цїлком байдужно до робітничих розрухів і тяжкого положення робітників. Соціяльні демократи не могли зібрати навіть потрібних їм 30 підписів під запитаннєм у справі засуджених соціялїстичних послів, які вже понад 17 місяцїв перебувають у вязниці та на засланню.

Загалом треба сконстатувати, що російське правительство має причини бути значно більше задовольненим з останньої сесії Державної Думи нїж з попередньої. Коли раніїше правительство було примушене змінити майже цїлий кабінет, тепер уступили лиш Хвостов і Полїванов, а до тогож і замінили їх люде, не лїпші від них самих. Про сї зміни мусїла й кадетська „Рѣчь“ заявити: „Така швидка зміна осіб вищих представників державної влади свідчить про випадковість їх призначення, про відсутність звязку між сими змінами й полїтичним курсом або про відсутність якогось курсу взагалї. Чим частійше відбувають ся сї зміни, тим яскравійше показуєть ся їх безпредметовість. В результатї утворюєть ся зачароване коло, в якім безпомічно топчеть ся Росія з її життєвими проблємами.“ Але змін у кабінетї, яких бажали-б собі кадети, щось не видко; звістка про те, що Мілюков має бути мінїстром заграничних справ, не потверджуєть ся й показуєть ся досить неймовірною. Російський уряд, здаєть ся, більш задовольнений з „законопослушної“ Думи нїж вона з нього; ходять чутки принаймнї, що правительство хоче продовжити права послів, які кінчать ся з пятим роком істнування четвертої Думи, бо вибори в часї війни, а тим більше безпосередньо після неї видають ся правительству цїлком справедливо більш нїж небезпечними. Але чим дальше відтягатиме правительство оплату векслїв, виданих ним народу, тим більше доведеть ся платити, а певно й збанкротувати. *М. Троцький.*

За три тижні.

(Дипльоматичний рух і стратеґічний спокій. — Чотири фронти. — Грізна американська нота).

Останніми часами говорить в Европі більше дипльоматія й політика, ніж оруже. Справді, коли порівняти з першою німецькою офензивою теперішні дрібні мілітарні акції проти Франції з кольосальною весняною офензивою та з цілим балканським походом, має ся враженнє повного спокою. Та се тільки позірно. Жертви все великі, тільки инша метода. Тимчасом дипльоматія й політика говорять. Наперід паризька конференція, взаїмні візити політиків почвірного порозуміння, дальше дискусія Аскіта з Бетманом Гольвеґом на віддаленнє соток кільометрів, а вкінці американська нота. Хоч який поважний її зміст, та поки-що не переступає порогів дипльоматичної акції.

Коло Вердену в перших двох тижнях переважають операції на західнім (лівім) березі Маси, в останньому тижні на правім. На лівім березі Маси замкнули німецькі війська вже давнійше неприятеля неначе в лапку своєю офензивою на лїс між Малянкур (Malancourt) і Авокур (Avocourt) — та здобуттєм горба „Мертва Людина“ — так, що французький фронт творив на отсїм місці закрут, виставлений з трьох сторін на напади неприятеля. При кінці першого тижня в квітні вдало ся Німцям проломити ворожий фронт коло Окур (Haucourt) у ширині 2 кільометрів і наслїдком того мусїли Французи опустити правий беріг потока Форж (допливу Маси) та місцевість Бетенкур (Béthincourt). В тижні від 14 до 20 квітня старали ся Французи численними нападами вирвати Німцям здобуті позиції як на лівім, так і на правім березі Маси. Одначе отсї підприйняття не пощастили ся їм зовсїм, з виїмкою одного кусника стрілецького рова на полудне від Дуомон (Douaumont). Натомісць здобули Німці на правім березі Маси становища на полудне від фарми Годромон (Haudromont) та Тіомон (Thiaumont). Цїла територія, на якій відбувають ся отсї завзяті бої, зовсїм невелика, от хочби тільки навести віддаленнє між Авокур і „Мертвою Людиною“, — де тижнями цїлими відбували ся завзяті бої: всього шість кільометрів! Тим більша інтензивність знищення. Кореспондент „New-York Herald“ описує так се страшне побоєвище: „Мертва Людина“ так розбита ґранатами, що виглядає через шкло наче край місяця. В отсїм „чудовім“ (!) образї великої, чи не найбільшої битви сеї війни не видно або майже не видно сторін, які воюють і які разом почислені певно недалеко відбігають від пів мілїона. Нїколи в світовій історії не уживано на однім місці такої великої скількости артилерії. В півкрузї, довгім на 65 км. довкола Вердену, мають Німці, здаєть ся, 2500 гармат в роботї або в резерві. Коли кожна з тих гармат дасть в одній годинї тільки один вистріл, вийшов би пересїчно один вистріл на секунду. Пересїчний тягар німецьких набоїв виносить 25 фунтів. Отже й при слабшім огнї спадає на французькі становища що години 150.000 фунтів або шість до сїм ваґонів стали!..

Зрештою на французькім фронтї нема більших боїв, — час до часу пробують Анґлїйцї своїми наступами коло Ст. Елюа (St. Elois на полудне від Іперн) помогти Французам.

На східнім фронтї наступив був від довшого часу спокій, спричинений у великій мірі болотами в часї топлення снїгу. Що одначе й мілїтарні неповодження (поражка над нароцьким озером) ґрають в отсїй повздержливости велику ролю, річ дуже правдоподібна. Вказує також на се зміна команданта західно-полудневих армій. На місце ґенерала Іванова прийшов ґенерал Брусїлов, дотеперішнїй командант 8 армії. Отсю бездїльність перервали російські війська 13 квітня та зробили наступ на декількох місцях цїлого фронту. На тій однодневній та безуспішній пробі закінчила ся отся російська поміч для обтяжених Французів під Верденом.

Зате без порівнання інтензивнїйшу акцію розвивають Росіяне на турецькім фронтї. По здобуттю Ерзеруму мали вони дві дороги до вибору: або кинути свої головні сили в долину горішнього Тигру — й облекшити сим способом погане положенне Анґлїйцїв при долїшнїм Тигрі, замкнених в Кут-аль-Амара, — або йти побережжєм Чорного моря. Та „святий еґоїзм“ переміг сим разом. Або можливо — в кождім разї досить шалена мрія — дістати ся сею дорогою до Босфору? З початком квітня зачали російські війська наступ повздовж побережа Чорного моря, при чім головні сили сконцентровано в долинї Чороху; 18 квітня вдало ся Росіянам здобути пристань Трапезунт.

На італїйськім фронтї відбувають ся бої головно в тирольській области. Успіхи, які Італїйцї тут осягають, тривають дуже коротко: так зайняли вони в першій половинї квітня Монте Освальдо, що лежить у Val Sugana. Та вже 17 квітня наступ чотирнадцятьох австрійських баталїонів змусив їх опустити се становище. Так само Австрійцї відбили дня 23 квітня становища на Коль ді Ляна, які були стратили в попереднїх боях.

„Оскільки цїсарське правительство не заявило ся-б без проволоки й не спричинило-б занехання дотеперішнїх метод підводної війни проти пасажирських і транспортових кораблїв, не позістає правительству Злучених Держав нїякий инший вихід, як цїлковите зірваннє дипльоматичних відносин з німецьким правительством“... Отсе слова з закінчення американської ноти до німецького правительства, яку вручив 22 квітня американський посол Ґерард німецькому державному секретареви. Европа вже так привикла до сеї „паперової війни“ Німеччини з Америкою, що навіть такий гострий тон ноти ще зовсїм не вбиває надії на дальше удержаннє дипльоматичних зносин між обома державами. Що одначе напруженнє велике, видно з того, що канцлєр Бетман Гольвеґ поїхав зараз до головної кватири, де відбули ся наради політичних і мілїтарних заступників. Розуміть ся, тепер усе залежить від відповіди Німеччини. Годї одначе припустити, щоб відповідь випала по думцї жадань Злучених Держав. Підводна війна — се справдї одинокий можливий реванж для Анґлїї за її „війну виголодженнє“ проти Німеччини. Що вона для Анґлїї не маловажна та підкопує в великій мірі її господарське житте, вказують отсї цифри: від початку підводної війни (від лютого 1915) затоплено півтора мілїона тон — у самім місяцї марті 207.000 тон — значить пересїчно денно 7000 тон. 90.000 тон вугля, призначених для Італїї, не дійшли останніми часами до Італїї.

Що боротьба сього роду може успішно впливати на загальний вислїд европейської війни, річ зовсїм ясна. Годї отже припустити, щоб Німцї дали собі вирвати з рук таку

успішну зброю. Приклонники „всесильного торпеда“ — майже тїшать ся, що з вибухом війни з Америкою можна буде торпедувати „на всї боки“. „Можемо тому тільки бажати“ — пише консервативна „Kreuzzeitung“, — щоб через теперішнїй розвиток ситуації узискати дїйсно необмежену свободу в провадженню підводної війни“. Але з другої сторони не треба забувати, що в Нїмеччинї істнує і сильна партія „протиторпедників“ і що ще зовсїм недавно уступив великий адмірал Тірпіц, саме приклонник „необмеженого торпеда“.

—к.

Значіннє України для будучности Нїмеччини.

На українськім вечері союза нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ дня 23 лютого в Мюнхенї мав предсїдатель союза на полудневу Нїмеччину ґенерал кавалєрії барон К. Ґебзаттель виклад про „Значіннє України для будуччини Нїмеччини“, з важнїйшими уступами котрого познайомлюємо наших читачів за журналом „Osteuropäische Zukunft“.

„У поважнім, тяжкім часї світової війни вийшов з Мюнхену рух, звязаний з іменем „Україна“. Імя „Україна“, під яким утворив ся союз нїмецьких пособників українських визвольних змагань, для багатьох людей, навіть з освічених і бувалих у світї людей, се щось зовсїм нове. Та нїхто з вас, мої шановні слухачі, хто в кождім разї мусить признати ся, що не познайомлений з сею справою, не потребує стидати ся того: бо й не багато краще було зі мною, коли мене прощено промостити шлях згаданому рухови, котрий має на ціли познайомлювати з справжнїми відносинами в українській части Росії. І я не багато більше знав про Україну нїж те, що офіціяльні російські шкільні підручники вважають за добре написати. І я мусїв щойно вчити ся, як страшно, як безмірно пофалшовано тут історію, щоб доказати, що Україна творила здавна частину великої московської — себто російської — держави, ба, що більше, що теперішня російська держава взяла свій початок з України. Безмірним пофалшованнєм історії назвав я се, а що на жаль час і инші обставини не позволяють менї близше зайняти ся сими відносинами, хочу їх бодай підчеркнути та згадати цїлком коротко, що українське київське велике князївство старше від московського, що воно вело з московським князївством завзяті бої, доки його розквіту не знищив напад великих монгольських військ за Джінґіс-хана та його наслїдників, що київське князївство творить щойно від другої половини 17 в. часть російської держави й то наслїдком добровільного прилучення. Правда, Україна дуже швидко мала причину пожалувати сього прилучення, бо російські царі найвіроломнїйшим способом нарушили умови злуки та змагали до того, щоб усїми засобами державної власти згнести запоручену самостійність сього племени, яке належить до зовсїм иншої раси. За забороною церковної літератури українською мовою пішло здавленнє шкіл, насильне „навертанне“ до православної віри, а вершок знасилування осягнено указом з 1876 р., яким як найгострійше заборонено кождий друк в українській мові.

В усякім разї в давнину не було в Нїмеччинї згаданого спочатку незнання тамошнїх обставин; у давнїйших середнїх часах панував живий рух на великім торговельнім шляху південної Нїмеччини й осередньої Европи, на Дунаєви. На сїй ріці був дуже оживлений рух кораблїв, які з Ульму, Реґенсбурґу й Пасаву плили до Византії та на побережа Чорного моря, де їх товари заповнювали всї ринки Дніпром угору аж до Києва. Звинні мужі баварського та швабського племени навязали сї торговельні зносини, а навідворіт патриції-купцї з Києва часто зявляли ся в Реґенсбурґу й мали там навіть свою гостинницю.

Напади Монголів і пізнїйше війни з Турками знищили саме сї торговельні зносини; до того прилучило ся ще й те, що по відкриттю Америки звертав ся щораз більше нїмецький підприємчивий дух до заходу“.

Звернення очей на захід було таке велике, що „Бісмарк ще в часї берлїнського конґресу міг заявити, що балканські справи не варті в нього костей одного однїсїнького поморського мушкетера. Часи змінили ся основно: там у Туреччинї розгоріла ся теперішня світова війна й події переконують нас, яке страшне значіннє мала для нас (Нїмців) ся наша односторонність“.

Побачили се Нїмці аж у теперішнїй війні, коли Росія майстерно приготовила все, щоб знищити Нїмеччину — під ослоною маневрів кинула ще в квітні 1914 р. свої маси війська на західні границї. Тепер щойно звернули Нїмцї увагу, що приріст населення в Росії виносить майже три мілїони. „Та страшна небезпека, в якій ми опинили ся, відкрила нам очі на величезне значіннє проблєми народностей Сходу. Відколи звернули ми нашу увагу на склад сих величезних військ, пізнали ми, що кольос, котрий своїм власним упадком міг нас розторощити, стоїть на глиняних ногах. У великій части складають ся вони з синів поневолених націй, які в серцї палають гарячою ненавистю до царя та його посїпаків.

Тому мусимо не тільки мечем побідити Москалїв, але загалом усунути російську небезпеку, бо инакше може вона принести в декількох лїтах нашим синам нову страшну чорну годину. Можемо зробити то сим робом, що будемо старати ся визволити зпід Росії чужі народи, які стогнуть під кнутом і самоволею російського царя. Ми розуміємо під сими чужими народами ті, що вже від лїт щораз більше відвертали ся від Росії, Поляків, Литовцїв, Балтійцїв і Фінів; і дїйсно ґеоґрафічно було-б уже відірваннє країв, заселених сими народностями, помітним ослабленнєм Росії. Та не було-б то поважне ослабленнє, бо господарсько-полїтична точка тяжкости Росії лежить не в країнах сих народів, котрі заселяють менше-більше окраїнні области другорядного значіння. Їх область обіймає 600000 km² і є ледви девятою частиною европейської Росії з населеннєм найвище 25 мілїонів душ, отже щодо населення коло сьомої части Росії. Якби відірвано сї краї, так мала-б Росія ще населенне 145 мілїонів, а річний приріст усе ще виносив би понад 2 мілїони людей. Отже наступило-б тільки незначне зменшенне її сили. Сї краї не мають для Росії значіння життєвого нерва та їх відірваннє мало-б не особливо помітний вплив у господарськім життю. Як що хочемо усунути раз на все російську небезпеку, яка страшним полумінем грозить нашій культурі й будучности, треба відсунути Росію не тільки від Балтійського моря та східної границї Нїмеччини, але також від Чорного моря та знищити раз на все її сподіваннє зробити з балканських народів сатрапів її походу до Адрійського моря.

Сю велику ціль можна осягнути тільки, коли визволить ся Україну зпід московської держави, яка стала державою світового значіння щойно тоді, коли їй удало ся дістати під свій скиптр країни чорнозему й мілїоновий нарід України. Коли вона стратить яким робом сї посїлости, величезне значіннє яких хочу спробувати зараз коротко представити, то Росія перестане бути грізною потворою, що грозить знищеннєм культури західної Европи.“

Далї вичислені величезні простори українських земель, вказане її багацтво збіжа, підчеркнено, що 10 українських ґубернїй з 53 европейської Росії дають повних 27% цїлого населення европейської Росії, та з натиском піднесено непроглядність мінеральних багацтв України, зокрема залїза й вугля. Потім зазначено, наскільки використовує мінеральні скарби України бельґійський і французький капітали. Та не зважаючи на те, що Україна доставляє соків господарському життю Росії, вона грабує Україну безоглядно, — найкращий доказ, що вважає її чужою країною, чужим народом. Під комунїкаційним оглядом Україна зовсїм упосліджена.

Зате 10 українських ґуберній платить 26% усіх російських державних доходів, а 43 инших ґуберній тільки 77%. „Так покриває Україна не тільки державні видатки для своїх власних потреб, але й мусить давати половину всіх державних приходів за инші московські провінції держави.“

Вказавши на національну окремішність Українців від Москалів під расовим, антропольоґічним і язиковим оглядом, кінчив бесїдник свої річеві виводи: „Позвольте менї наконець на декілька коротких історичних згадок. Коли гетьман Хмельницький промощував шлях сполученню України з Московщиною, панував в Анґлії Кромвель. Сей великий державний муж пізнав ясно небезпеку, яка з того повстала-б для західної Европи й перестерігав, але — надармо. Коли під Карлом XII Швеція була приневолена до боротьби з Росією за пануваннє над Балтійським морем, напав з України на Росію король з роду Віттельбахів, котрого в новійших часах часто не доцїнюють яко полководця. Стало звичаєм ганити його, що він не машерував просто на Москву. Несправедливо, — він уляг не своїм помилкам, але недостачі своїх засобів, саме сїй обставинї, що гетьман Мазепа не був у силї дати йому приобіцяної помочи. Доказом того можуть служити погляди, висловлені про сї справи двома найбільшими полководцями, а які наведу я відповідно до їх змислу, бо їх тексту не маю тепер під рукою. В письмах Фридриха Великого находимо наріканнє, що не можливо розбити Росії, бо се може стати ся тільки з України, а дорога туди задалека й затяжка. І Наполеон сказав на острові св. Олени, що його нещастє в походї на Росію походить звідси, бо він зробив помилку, йдучи походом на Москву з Східної Прусії, замісць з України.

Не належить до мого уряду робити з сказаного полїтичні або мілїтарні висновки. Коли менї вдало ся хоч трохи ясно представити значінне, яке має Україна не тільки для Росії, але й для Нїмецької Держави, я сповнив свою задачу.“

Барон К. Гебзаттель.

Українцї в Америцї.

(Докінченнє).

Захід і наш пересїчний еміґрант.

Про вплив західної культури на нашого еміґранта, переселеного до Америки, треба-б багато писати, щоб оповісти все в подробицях і дати вірний образ його нового духового обличчя. Все се тут не може мати тепер місця, хиба побіжно. Характеристичне для нашого еміґранта-селянина те, що він чіпаєть ся гіршого боку чужої культури, присвоює собі в самім початку самі лихі сторони західної культури, а на добрі навіть не зверне уваги, бо, що правда, він їх не бачить тому, що не має до того очей. У самих початках засвоюють собі наші еміґранти все зле й облудне споміж тих суспільних кляс, серед яких вони обертають ся. Піятика, розтратність гроша, пересада в одежі, бундючна зарозумілість саме через здобуттє більше гроша, нїж вони мали в рідним краю, се перші прикмети, які наш еміґрант присвоює собі, й рідко котрий відбігає від них дальше, коли не підлягає нїяким иншим впливам як льокальним. Правдива культура досягає тільки більше свідомих людей, людей з уродженою інтелїґентністю й хистом спостерігання, які навіть через практичний щоденний досвід учать ся дуже багато. Вся анґлїйська лїтература, журнали, полїтична преса, загалом усе друковане в анґлїйській мові запечатане для загалу наших еміґрантів, для всїх у старшім віцї, бо їм недостає часу й може таланту на вивченнє анґлїйської мови так, щоб читати й розуміти лїтературу. Дальше оглада щоденного життя, товариські зносини — словом спосіб життя лишаєть ся в них такий самий, що й у старім краю, тільки з малими виїмками, бо наш еміґрант під сим оглядом дуже консервативний і реформа йде дуже повільним кроком. Він дальше мешкає тїсно, все в одній кімнатї, не носить ся чисто, лихо провадить домашню кухню, часто побиває свою жінку, не дбає за вихованнє своїх дїтей, грубий у товариськім спожиттю, часто запиваєть ся; в забаві нїколи без того не обійдеть ся, щоб один другому не побив голови, з чого наші еміґранти вже дуже звісні в цїлій Америцї, головно при всяких весїлях і сходинах, навіть родинних. Правда, всї свідомійші одиниці, як також і молодше поколїннє, не поступають так і всюди червонїють ся за вчинки й поведеннє своїх земляків. До зіпсуття та зведення на бездорожжа наших еміґрантів причинюють ся в великій мірі маси рїжних сальонів і піяцьких нор, потім виборчі перекупства й шахрайства, в основі, розуміють ся, байдужність, легкодушність і темнота самого нашого еміґранта, бо всїм тим злам можна оперти ся, що багато й робить, якби тільки був розум у нашої людини.

Зовсїм лїпше маєть ся справа з молодшим поколїннєм, яке скорше виучуєть ся анґлїйської мови, більше обертаєть ся в анґлїйських кругах, ходить до шкіл, як не в день, то до вечірнїх, поза тим при варстатї чи в фабрицї засвоює собі дуже скоро матеріяльну західну культуру, бо се бачить на кождім кроцї, й серед таких обставин живе, що вимагають як найскоршого присвоєння собі того, чим живе й послугуєть ся окруженнє. З духовою культурою серед молодїжи наших еміґрантів іде справа повільнїйше, але поступи все є й будуть, чим більше люде зживуть ся з окруженнєм, ґрунтовно пізнають обставини й, що найголовнїйше, коли прийдуть до самостійности в матеріяльнім значінню того слова. В самих початках еміґрації всї мусїли брати ся за обробленнє ґрунту (фарми), збудованнє хати, справленнє господарських знарядів, загалом за вдоволенне елєментарних конечностей, а пізнїйше вже можна думати про школу, просвіту й орґанїзацію, а особливо про висиланнє своїх дїтей до середнїх і вищих шкіл.

Під нинїшню пору багато молодїжи українських еміґрантів побирає науку по американських середнїх школах, як також і по унїверситетах: у Злучених Державах по унїверситетах східних стейтів, а в Канадї в манїтобськім унїверситетї в Віннїпеґу і в Едмонтонї в Альбертї. Багато з тих, що ходять, се ґімназійні ученики зі старого краю, які там не покінчили науки й виїхали з рідного краю до Америки. Немалий процент між ними становить і молодїж, яка всю свою освіту, почавши від народньої школи, побирала в американських школах в анґлїйській викладовій мові, а сливе всї з них гарно говорять і пишуть українською мовою та є добрими й свідомими українськими патріотами, хоч багато з них родило ся вже в Америцї й виховало ся серед чужих людей.

Еміґранти й рідний край.

Про відносини американських Українців до рідного краю можна сказати і дещо втішне, як також і навідворіт. Я вже вище зазначив, що загал наших еміґрантів в Америці живе дальше духовим життєм „старого краю“, інтересуєть ся всякими вістками з рідного краю, читає старокраєві часописи, часто жертвує на ріжні фонди, призначені для несення матеріяльної помочи орґанізаціям у рідним краю, але рівночасно також і дуже нарікає на „старий край“ так, що нераз можна почути терпкі слова з уст звичайного нашого переселенця на адресу рідного краю. Також нерадо хочуть еміґранти вертати назад до рідного краю, хиба ті, котрі виїхали з тим заміром, що колись вернуть ся. Та навіть і сї, повернувши до рідного села, забирають родину й їдуть удруге до Америки. Лишень завдяки свідомійшим нашим одиницям, що виїхали до Америки, істнують які такі духові звязки між рідним краєм і переселенцями, бо сї розуміють, чому мусїли виїхати й хто завинив у тім, а простолюдин тільки нарікає на рідний край і багато не розумує, щоб пізнати причини свого виїзду, чи причини тих невідрадних обставин, що пхнули його на дорогу еміґрації. Пояснити йому справу також не приходить ся легко, хоч і робить ся в сїм напрямі дещо в тій цїли, щоб звязи вдержати на все, а також і намовити заможнїйших наших еміґрантів вернути назад до вітчини.

Щоб на все вдержати звязи з нашими переселенцями в Америці, варто-б і рідному краєви подбати про се, бо звідки не брати-б справи, то все з того вийде користь для самої вітчини, як також і немалий досвід, якого Українцям так дуже треба для будучої полїтичної незалежности. Ріжними способами можна піддержати такі звяки. Багато робить і робитиме старокраєва преса, звертаючи увагу на американських Українців, які все пильно інтересують ся, що пишуть про них старокраєві часописи; дальше тим, що стягає українську молодїж з тамошнїх вищих шкіл на студії до рідного краю та для познайомлення з українським питанєм, як також і велику місію можуть зробити поїздки поважних людей з вітчини до Америки з викладами, відчитами й т. д.

Зневірою, що всї заморські переселенці пропащі, не зробить ся нїчого, бо се раз не сходить ся з правдою, а потім вони самі дають про себе знати без нїякої помочи зі старого краю. Так само й апріорні осуди еміґрації, її роботи, а головно способів ведення її, не повинні бути такі невирозумілі, як дотепер, бо коли візьметь ся під увагу обставини, місце й край, дальше рівень інтелїґенції нашого пересїчного еміґранта, бо Гомера мало котрий з них читав, тодї зрозуміємо, чому в них прийняли ся такі методи. Лїпше зближити ся, пізнати та порозуміти себе, нїж ставити ся неґативно й осуджувати.*

О. Кириленко.

---

* Колиб хто з шановних читачів хотїв більше й докладнїйше довідати ся про еміґрацію, хай звернеть ся до великої праці д. Ю. Бачинського „Українська Імміґрація в Зєдинених Державах Америки“, том I, який обговорює головно еміґрацію до Злучених Держав. У другім заповідженім томі, який ще не появив ся, буде мова про Канаду.

Вісти.

Почтові урядники в зайнятих українських землях зволять подати свої адреси до Бюра Культурної Помочи для українського населення зайнятих земель, Львів, ул. Бляхарська ч. 11, II пов.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Днїстер“ у Львові, ул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, ул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

Дортмундський виклад про Україну. В середу дня 23 лютого ввечері виголосив д. Альфред Ґайзер з Берлїну у Дортмундї в старій ратушевій залї виклад про Україну. Бесїдник, що виявив добре знанє Росії загалом і України зокрема, говорив: Нїмеччина представляла собі Росію величезною одноцїльною державою, ґранїтною скелею, якої не можна розторощити. Нераз завинював тут нїмецький шкільний атляс. Війна показала безосновність сеї думки. Росія все инше, а не ґранїтна скеля, що більше, мозаїка найріжнороднїйших рас, які царизм держить разом. До ядра московського народу приклеєно в бігу часу насильно инші народи. Кождий удар, котрий трапляє царизм, оживляє насильно приліплені сили й вони старають ся відірвати ся. Україна, що змагає до самостійного національного життя, се найбільша та найважнїйша з держав, втїлених до російської держави. Вона майже нїкому не відома в Нїмеччинї й майже нїхто не знає її значіння; се наслїдок небезпечної нїмецької виключно державно-нїмецької національної думки. Росія хотїла счеркнути Україну з карти Европи, хотїла затерти навіть спомин про те, що на Українї живе величезний, могутнїй нарід; сей нарід названо „Малоросами“. Без думки повторила сю назву Нїмеччина. Інтелїґенція сього народу боронить ся руками й ногами від сеї назви. Нїмеччина бачить найбільшу небезпеку для своєї будучности в славянських і монгольських масах Сходу; вони творять соціяльну, господарську й національну небезпеку для Нїмеччини. Тому для Нїмеччини важне питанє, чи можливо вирвати величезні маси Українців зпід царського панування. Зазначивши простір, число Українців, їх окремішність від Москалїв під кождим оглядом, указавши на страшні переслїдування українства в Росії з одного боку, а з другого на безмірні природні багацтва України, кінчив бесїдник: З того всього виходить, що для Росії є то життєве питанє, колиб Україна здобула собі самостійність. Якби нам удало ся відобрати Росії доступ до Чорного моря, то на столїття звернеть ся її рух і експанзія на Схід і таким робом усунеть ся небезпеку від Сходу для Нїмеччини.

Росклад волинського земства. „Рѣчь“ повідомляє: Росклад волинського земства й розгін з національних оглядів що лїпших культурних дїячів, якого ранійше довершував бувший губернатор Мельников, продовжує й досї креатура Мельникова, голова земської управи Лелявський. Ми не потрібуємо пояснювати, що з національних оглядів з земств на Волинї видаляють звичайно Українців. Російський уряд заздалегідь очевидно ґрунтовно готуєть ся до дальшої евакуації Волинї.

Український концерт у Київі. Український концерт, який відбув ся 22 марта с. р. в купецькій залї й 24 марта в залї громадських зборів, викликав велике зацїкавленнє в київської публики. Концерти українського хору розгорнули перед слухачами старі релїґійні переживання народу в 17 і 18 віцї та були дуже інтересні як своїм змістом, так і з музичної точки погляду. Прослухавши сї духовні твори, канти й гимни, легко ствердити їх вплив на творчість визначних старших духовних композиторів з України: Веделя, Турчанинова, Бортнянського... В програму концерту увійшло 12 духовних

пісень, найбільше інтересними з котрих признано: „Страшний суд“ (аранжований Демуцьким-Яциневичем), пісню „Варварі“, про смерть, „Юрієви“ (Стеценка), „Пречистая Дїво“, „Розпятію Христову“ (Лисенка), „Радуй ся, Маріє“ та про Христові страсти (Кошиця). Виконанне кантів визначало ся тим артизмом, яким давно вже визначаєть ся український студентський хор. Перед концертом прочитано реферат Кошиця. Треба згадати, що сї концерти ще багато разів повторить студентський хор.

Плякати в українській мові в Росії. Київські часописи доносять, що плякати, які відносили ся до уладжуваного в Київі „Дня кооперації“, мали надрукувати в 4 мовах: московській, польській, українській і жидівській.

Спомини М. Кропивницького. В лютневій книжці „Вѣстника Европы“ появила ся „Автобіографія“ Марка Кропивницького. Рецензент „Рѣчи“ (ч. 45) замічує, що вона особливо тим інтересна, що автор переносить нас в епоху, яка попережала освободженнє селян, та малює побут поміщицької й селянської верстви в тій добі.

Український вечір „Всенїмецького Союза“. Заходом „Всенїмецького Союза“ відбув ся дня 15 квітня вечір з викладами про Україну в залї мінензенґерів баварської гостинниці в Берлїнї. Залю просто переповнила добірна публика. Ґенеральний секретарь союза говорив про „Вільну Україну“, а др. Фальк Шупп про „Болгарію й Україну яко браму Нїмеччини до східних країв“. Зміст викладу д-ра Шуппа відомий уже читачам „Вістника“. В дискусії вказано ще раз на багаті скарби землї України та піднесено, як дуже ослаблено-б Росію щодо її европейських інтересів, колиб відірвано від неї Україну. Ґенеральний секретарь Кюнцель дуже перестерігав перед політикою почувань у змислї Навмана та перед усякими можливими й неможливими господарськими звязками, які пороблено-б не в міру та передчасно. Такі звязки можуть тільки зробити недовірливими ті народи, які визволюєть ся, й через те можна тільки пошкодити самій річи, до якої змагаєть ся. Також указав він з притиском на господарське значінне нїмецького селянства та на небезпеки, які грозять йому наслїдком безумовного прилучення чужих аґрарних областей, і свої думки умотивував докладно. Предсїдатель, радник суду Штольте, підчеркнув особливо, як корисно було-б мати в руках два шляхи до Орієнту, один через Болгарію, а другий, коротший, безпосередньо через Україну.

Депутат Александров про українську справу в Думі. Тепер маємо змогу подати в докладнїйшім тексті ту часть промови Александрова в Думі, яку присвятив він українській справі: „А відношенне до українського народу? Чи можна щось таке допустити?“ — говорив Александров. — „З того, що культура українського народу відмінна, не виходить, що російська державна власть має право так відносити ся до окремішностей культури українського народу. Кожда инша власть, крім нашої, обережно відносила ся-б до сих окремішностей, бо Українцї мають таке саме право на історичний розвиток, як і Великороси (Москалї). Та замість обережного відношення до українського народу ви бачите, що його поставили в положенне, якого просто не можна допустити. Вся українська преса знищена. В Катеринославі закрито культурно-просвітну інституцію, яка істнувала 10 лїт, не наражуючи ся на жадні репресії. Менї боляче й соромно тепер вертати ся до Катеринослава, де довершуєть ся дика наруга над рідною менї культурою. Сеї політики не можна пояснити инакше, як свідомим дратуваннєм. Було-б смішно вимагати, щоб Великорос (Москаль) перемінив ся в Українця, але також смішно та злочинно вимагати від цїлого народу, щоб він вирік ся всїх окремішностей своєї національної культури.“

Відчит проф. д-ра Рорбаха про Росію. В пятницю дня 7 сїчня ввечері говорив проф. др. Рорбах у святочній залї школи Люїзи в Маґдебурґу про Росію. Не тільки про Росію, але й про те, як можна на будуче запобігти російській небезпеці. Дуже розумно розвинув він свої думки на підставі російської історії та знайшов у слухачів повне зрозуміннє своїх ясних і щирих виводів. Говорив про велику остаточну ціль, яку мусить мати на оцї нїмецька політика в російській справі, щоб її справдї розвязати, щоб дїйсно усунути російську небезпеку. Бесїдник вийшов від передумови, що російську небезпеку можна зрозуміти тільки тодї, коли познайомить ся з розвитком теперішньої великої Росії. Тому дав досить докладний нарис сього розвитку від заснованя держави Норманами до нинїшнього дня. Зробив се проф. Рорбах у сїй ціли, щоб показати, що сьогоднїшня Росія складаєть ся з трьох частей, з старої Руси, а нинїшньої України, з Московщини, що повстала кольонїзаційним шляхом, і з західної граничної области, яку здобуто, щоб сотворити нові торговельні дороги. Дуже льоґічним способом перевів він історію згаданого розвитку в усїх подробицях і підчеркнув ріжнородність усїх трьох злучених в одну державу областей, яка й сьогоднї ще істнує, під оглядом мови й культури. Тепер розглянув референт питанне, чи сї поодинокі части орґанїчно зросли чи їх можна розділити. Далї вказав на число приросту та скорість приросту Росії в порівнанню з Нїмеччиною. Коли надвишка вроджених виносить у Нїмеччинї 800000, то в Росії виносить вона 3 мілїони. По заведенню опіки над немовлятами можна-б се число подвоїти. Колиб переведено в Росії добре поправу сїльської господарки, то в Росії може жити на тій самій площі подвійне число мешканців, що в Нїмеччинї вже не можливе. Такий величезний зріст можливий також в инших ворогів Нїмеччини, отже в Анґлії з її дочерними краями та в Злучених Державах, які також можна вважати сміло ворогом Нїмеччини. Супроти необмеженої можливости в розвитку ворожих Нїмеччинї країв — у Нїмеччинї ся можливість обмежена. Вигляди Нїмеччини на будуче не корисні, а вже найбільше некорисні з погляду на Росію. Нїмеччина мусить запобігти небезпеці. А осягне се, коли Росію зменшить ся так, щоб щезла небезпека росту. Відірванне частей Росії від російської держави означає визволенне знїд Росії тих країн, що культурно не належать до Росії. Коли се наступить, нїхто не знає. Одначе в кождім разї розвязати се питанне можна тільки кровю й залїзом.

Концерт у честь Тараса Шевченка у Відні відбудеть ся заходом усїх віденських українських товариств у суботу дня 6 мая о год. 7 ввечері в залї нїмецького учительського товариства, VIII повіт, Josefsgasse. У програму концерту увійдуть: промова посла д-ра Л. Цеґельського, хоральні співи мішаного хору, фортепянове сольо п-ї Наталки Кміцикевич, сольоспів д. Олександра Семенова, мельо-деклямація п-ї Меласї Семаківної при фортепянї, чельо-сольо з фортепяном д. Богдана Бережницького та скрипкове тріо. — Цїна місць від 5 кор. до 80 сот. Карти вступу можна дістати від четверга 4 мая с. р. в льокалї українського запомогового комітету VIII. Strozzigasse Nr. 32, Mezanin, а в день концерту ввечері при касї. Чистий дохід з концерту призначений на Сїчових Стрільців-інвалїдів. Докладнїйші програми при касї.

Святочний концерт. Під сим заголовком надійшла до нас програма концерту, уладженого полоненими Українцями одного з таборів у Нїмеччинї. Ось ся програма: Прольоґ; 1. Шевченко — Колесса: Дївчина й рута (хор); 2. Ой, не ходи, Грицю, та на вечерницї (орхестра); 3. Шевченко. Розрита могила (деклямація); 4. Колесса. Вже більше лїт двістї (баріт. сольо з хором); 5. Тече річка невеличка (орхестра); 6. Лисенко. Ой, не гаразд Запорожцї (хор); 7. Шевченко. На Україну (орхестра); 8. Їхав козак за Дунай (орхестра); Промова; 9. Кюі. Розбите житте (вальс-орхестра); 10. Лисенко. Ой, бре море, бре! (хор). Живі образи з творів Шевченка: 1) з „Катерини“, 2) з „Назара Стодолї“, 3) з „Гайдамаків“. Програма виконана зі смаком, нїмецько-українська. Тільки по нїмецьки подані короткі вістки про житте Шевченка та його „Кобзарь“.

Перепись Київа. Дня 25 й 29 лютого відбула ся перепись людности Київа та його околиці з Деміївкою й Пущою-

Водицею. Для переведення переписи поділено Київ на 34 районів і 617 відділів, у яких працювало коло 1000 осіб, переважно студентів вищих шкіл. До 13 лютого зголосило ся 783 студентів і понад 100 студенток. Дня 2 й 3 марта мала бути переведена перепись київських утїкачів як доповненнє до головної переписи, що збирає тільки найважнїйші дати.

Дар учеників української ґімназії у Львові на українські школи Волинї. Комітет вечерниць у честь Шевченка української ґімназії й філії у Львові зложив на українські школи Волинї 200 К. яко частину чистого доходу з вечерниць. За сей щедрий і взірцевий дар складає Бюро культурної помочи для українського населення зайнятих земель щиру подяку.

Про основанне української школи в Луцьку подало „Українське Слово“ таку кореспонденцію:

Перед декількома днями поділив ся я з галицьким громадянством вісткою, що в осередку Волинї, а се в місті Луцьку основуєть ся перша на сїй землї українська народня школа. Тепер бажаю подати декілька дат, які представляють підвалину сеї школи, себто шкільну дїтвору.

Вістку, що окружна команда в Луцьку відкриває народню школу з українською викладовою мовою, прийняли луцькі Українцї з великим вдоволенням і одушевленнєм.

Коли окружна команда припоручила ініціяторови сеї школи, д. Голубовичеви, зайняти ся вишуканнєм відповідного будинку на приміщенне сеї школи та подати в приближенню, скільки дїтей ходитиме до сеї школи, зараз учитель Голубович кинув ся до працї. Він перейшов особисто всї передмістя Луцька, був у хатї кождого українського міщанина, в якого є дїти в шкільнім вїцї. Всюди приймали люде вістку з його уст про будучу школу наче заповіт духового відродження та воскресення з мертвої московщини. Слова його були для сих „видїдичених“ скитальців і невільників першими промінями свободи й волї, що зближають ся.

А яку радість викликала вістка про школу між дїтворою, що тут майже від двох років не побирала правильної науки. В першім днї записало ся до української школи в Луцьку 97 дїтей у вїцї від 7—13 лїт, з того 54 хлопців і 43 дївчат.

Дїтей	7-лїтнїх		записало ся	17
„	8	„	„	16
„	9	„	„	20
„	10	„	„	12
		Разом:		**65**

і вони становитимуть перший рік науки або перший ступінь у луцькій школї, бо сї дїти не побирали ще досї нїякої науки.

Росклад наукового матеріялу та спосіб удїлювання науки відповідатиме плянови та дидактичним правилам, примінюваним у галицьких народнїх школах.

Одна тут для шкільництва невідрадна обставина, а се недостача фахового орґанїзатора зі сторони властей, який умів би заложити тривкі підвалини під могутню будівлю народнього навчання в тутешнїх сторонах. Референтом для всяких „цивільних“ справ у луцькій окрузї (до них зачисляють ся також і школи) є правительственний комісар п. Тайдельов. Сей урядник при найлїпшій волї не може віддати ся виключно справі шкільництва, бо він є тут одиноким адмінїстраційним референтом, а притім понад силу перетяжений працею. Тут повинні компетентні власти, коли вже не шкільного інспектора, то бодай якого визначнїйшого вчителя „відкомандирувати“ на сей такий важний і вельми потрібний постерунок суспільної працї. Инші округи, як Холмщина, Люблин, Замостє — мають уже інспекторів, а при окружних командах у Володимирі, Ковлї й Луцьку — дасть Бог!

Крім Луцька — незабаром оснуєть ся при нїмецькій школї в містечку Рожищі (12 клм. на північний захід від Луцька) окремий віддїл з українською викладовою мовою, для дїтей рожицьких міщан і цїлої околиці.

В луцькій окрузї є великі села, як напр. Лаврів (власність княгинї Любомірської), де населенне просто домагаєть ся відкриття української школи. Місцевости: Торчин, Забороль, Коршів, Кульчин, Жидичин дуже прихожі на заснованнє там українських народнїх шкіл.

Справою вельми важною для успішної дїяльности сеї школи являють ся книжки та наукові середники, в які треба кожду школу вивінувати. Без сього не можна просто розпочинати науки. Особливо книжки. Не кождий мешканець тутешнїх сторін може спромогти ся на такий коштовний видаток, як книжка. Тут тепер важнїйші видатки на прожиток.

Багато дїтей не має відповідної одежі й обуви. Через сю власне обставину тільки таке число (97) дїтей записало ся до школи, бо не кожде має в чім вийти з хати, а всїх дїтей, які могли-б ходити до школи, є коло 200. Се одначе переходило-б сили одного вчителя. Сих 97 дасть уже чимало працї для одиниці.

Хоч українська школа в Луцьку буде на удержанню властей, то одначе не можемо рахувати на те, що власти вивінують сю школу в потрібні засоби, бо під теперішню хвилю держава мусить рахувати ся з кождою лептою. Тому я гадаю, що наші галицькі просвітні орґанїзації, візьмуть під свою опіку се перше гнїздечко українського навчання — тай прийдуть йому з відповідною підмогою. Особливо: Букварі коло 60—70 прим., Читанки для 2 року науки, рахункові книжечки коло 30—40 прим.; відповідні українські друки до ведення шкільної адмінїстрації, образи до науки, портрети наших визначних людей і карта українських земель — се найконечнїйші потреби сеї школи.

Нашою школою в Луцьку заінтересували ся й Поляки, а деякі міщане-Поляки заявили готовість переписати свої дїти з істнуючої польської „szkółk-и“ до української. Як причину сього подають недостачу відповідних педаґоґічних сил у польській школї, де вчителюють 2 панночки без нїяких учительських кваліфікацій.

„Їм ще самим треба довго вчити ся, щоб дещо вміли“... так говорив менї один міщанин-Поляк про сї вчительки з польської школи, яка містить ся в забудованнях латинської капітули на „Старім містї“.

Відзначення У. С. С. Корпусним приказом з 26 марта 1916, ч. 84. оповіщено, що ц. і. к. А.-О.-К. відзначила: 1. отамана Василя Дїдушка, 2. сотника Зенона Носковського військовим хрестом хоробрости III. кл. з воєнною декорацією. Корпусним приказом з 27 марта 1916 ч. 85 оповіщено, що ц. і к. А.-О.-К. відзначила: 1. підхорунжого Василя Сїдельника, 2. підх. Клима Коника срібним хрестом заслуги з короною на стяжцї медалї хоробрости. *Полкова канцелярія У. С. С. др. М. Новаковський, четарь У. С. С.*

Збірна станиця У. С. С. у Віднї. Сими днями перевело мінїстерство краєвої оборони важну зміну в стрілецькій орґанїзації. На місце дотеперішнього референта У. С. С. при ц. і к. місцевій командї у Віднї утворило воно збірну станицю. Ся зміна вповнї оправдана попередньою дїяльністю референта У. С. С. при ц. і к. місцевій командї у Віднї, котрий сповняв усї функції команданта збірної станиці, а також указана з огляду на рівноуправненнє українських і польських леґіонів.

Ся нова стрілецька інституція установлена для обох українських леґіонів (Українських Сїчових Стрільців і Українських Добровольців-Гуцулів з Буковини). — Було би вказане сполучити тїснїйше обидва наші леґіони, хочби поки-що тільки спільною начальною командою та спільними збірними станицями, лїчницями, приютами й кадрою. Се зблизило-б Українців з Галичини й Буковини. Перші кроки в тім напрямі зроблено у Віднї через утвореннє збірної станиці для обох леґіонів і через акцію Української Боєвої Управи в справі інвалїдів обох леґіонів.

Збірна Станиця у Віднї, друга з ряду стрілецька станиця, веде евіденцію всїх стрільців, які перебувають у Віднї, на відпустці або в службових справах і всїх, що знаходять ся по лїчницях і приютах у цїлій окрузї; вона збирає тих стрільців, що виздоровіли, та висилає їх до приналежних команд, веде

військовий нагляд над стрільцями, що перебувають у Відні, та полагоджує всякі інші стрілецькі справи. Канцелярія збірної станиці У. С. С. у Відні, в котрій зайнято пять людей, находить ся при Goldschlagstraße, ч. 108, в XIV окрузї. В тімже будинку є також касарня для стрільців, котрі з'їздять ся з лїчниць цїлої округи, придїленої збірній станиці до евіденції. Відси відсилаєть ся їх що тижня ґрупами до приналежних головних збірних місць, відки висилають їх партіями в поле. Таким головним збірним місцем є запасний курінь У. С. С. з віддїлом реконвалєсцентів на галицькім Поділю, полева почта 17, а для Українських Добровольців-Гуцулів з Буковини штабова сотня при командї бриґади підполковника Паппа на Буковинї, полева почта ч. 162.

Інституцію референта У. С. С. при ц. і к. місцевій командї у Відні утворено більше рік тому заходом суперарбітрованого четаря У. С. С. Дмитра Катамая, секретаря У. Б. У., котрий постарав ся тепер о переміну сеї інституції на збірну станицю. Иого іменовано командантом сеї станиці.

Командї збірної станиці У. С. С. у Відні поручено зібрати з таборів українських виселенців нові сотнї добровольців для доповнення рядів У. С. С. Досї зголосило ся вже понад 150 добровольців.

Поклик у справі збирання народнїх вишивок.

Вистава домашнїх виробів наших збігців у Відні, що викликала велике заінтересованнє публики нашою народньою штукою, а особливо вишивками, звернула більшу увагу на артистичну вартість українських домашнїх виробів і на маловідоме й невичерпане багацтво взірців і мотивів української штуки, що може не тільки зацїкавити вчених спеціялістів і поодиноких аматорів, але й знайти значне та надзвичайно корисне приміненнє в практичнім життю. Чужі артистичні й купецько-фахові круги зацїкавили ся вже нашими артистичними виробами та зачали використовувати їх для ширшого загалу, в моді та торговлї. Рівночасно й галицько-жидівські підприємцї забрали ся в деяких околицях нашого краю до скуповування вишивок і инших жіночих робіт та до замовлювання вишивкових виробів на збут, щоб, користаючи з попиту, прийти легким коштом до зарібку.

З огляду на се рішила „Загально-українська Культурна Рада“ у Відні дати почин до зорґанїзованнє нашого домашнього артистичного жіночого промислу та вже підчас війни поробити вступні орґанїзаційні кроки, а передовсїм зібрати докладний матеріял і видати великий атлас українських взорів, який відповідав би науковим вимогам і заразом мав би практичну вартість.

„Культурна Рада“ має на цїли зібрати подрібний матеріял з цїлої території австро-угорської України й тому звертаєть ся до загалу по поміч надсиланнєм матеріялів і інформацій.

Збірка „Культурної Ради“ має обіймати взірцї вишивок, мережок, силянок (ґерданів), нашивок (на лейбиках, полотнянках, кожухах) і витинанок у нормальній великости та в такій довжинї, щоб добре виходило полученнє взірців (напр. 10—15 цм.). При кождім взірцї, робленім по змозї на окремім полотняним платку, має бути зазначено: 1. хто вишивав, 2. в якій місцевости й повітї, 3. назва взірця та 4. його походженнє (місцевий, занесений, відшитий, видуманий і т. д.), 5. спосіб виконання („хрестиками“, „низиною“, „кручені“, „позаглінні“ і т. д.), 6. застосованнє (уставки, дуди, обшивка, ковнїр, перед, чепець і т. д.) і 7. імя збирача.

„Культурна Рада“ просить крім взірців надсилати також відповіди на отсї питання: 1. хто займаєть ся в околиці збираннєм вишивок і инших жіночих виробів, 2. хто вишиває на селї й коли, 3. назвища тих жінок і дівчат у селї, що вишивають гарно та могли-б робити на продаж, 4. чи звичай вишивання розвиваєть ся, чи впадає та яка сьому причина, 5. хто займаєть ся торговлею вишивок і яка плата за роботу, 6. до чого вживаєть ся вишивок у домашнїм життю, 7. звідки беруть взірцї, з традиції, з сусїдства, з книжок, з комбінацій і котрі взірцї найбільше улюблені, 8. які погляди на вартість і красу вишивок, мережок і т. д. між народом, 9. назви взірців і поодиноких складових частин, 10. техніка вишивання, мережання, силяння і инших подібних жіночих робіт, 11. які улюблені краски та з чого роблять краски, 12. звідки беруть матеріял до вишивання.

„Культурна Рада“ сподіваєть ся, що загал допоможе до переведення справи та радо служитиме листовними інформаціями, а в разї потреби й матеріяльною помічю.

За „Загально-українську Культурну Раду“.

Юл. Романчук. *Др. Зенон Кузеля.*

Спішіть з замовленнями!

В адмінїстрації „Вістника“, (Josefstädterstraße 79/6, Wien, VIII. Телєфон 13.430, чек. конто 107.090) можна ще набути такі видання „Союза визволення України“:

		к. с.
Тарас Шевченко. Кобзарь. Вип. 1.	в оправі	1·40
	брошур.	1·—
Тарас Шевченко. Кобзарь. Вип. 2.	в оправі	1·40
	брошур.	1·—
Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України		—·50
Б. Заклинський. Що треба знати кождому Українцеви. З малюнками		—·20
Сїм пісень. Гостинець для українських вояків. З нотами		—·20
Др. Б. Барвінський. Звідки пішло імя Україна		—·20
Краснов. Що тепер дїєть ся в Росії		—·10
Др. М. Лозинський. Галичина в життю України		—·60
Українські колядки.		—·20
М. Возняк. Наша рідна мова. З портретами		—·10
Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарськім відродженню. (Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби)		—·20
Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи		—·30
О. Кириленко. Українцї в Америцї		—·50
Др. І. Крипякевич. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками		—·40
Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія. З картою України		—·80
Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in ihrer historischen Entwicklung (Українська справа в її історичнім розвитку)		—·50
G. Cleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблєма — про умови самостійної української держави)		—·20
Hofrat Dr. J. Puluj. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung. (Україна та її міжнароднє політичне значінне)		—·80
Dr. S. Rudnyćkyj. Ukraina. Land und Volk. Eine gemeinfassliche Landeskunde. (Україна. Край і нарід. Загально-доступна ґеоґрафія України), брошур.		10·—
	в оправі	12·—
Україна. Край і нарід. 40 образків з вище наведеної книжки		2·—
H. Boczkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питанне) по чеськи. З картою України		1·—
V. Choma-Dovski. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи). З картою України		1·—

Ґроші просимо висилати одночасно переказом або чеком ч. 107.090.

Адмінїстрація.

Зміст: Хр. Станчев. За свободу малих народів. Голос з Болгарії. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Маківка. В річницю боїв У. С. С. на ґорі Маківці. — Др. Ев. Левицький. Листи з Німеччини. V. — В. Темницький. Автономія народів у програмі й політиці німецької соціялдемократії Австрії. — М. Троцький. Заграничні та внутрішня політика Росії. — —к. За три тижні. — Барон К. Гебзаттель. Значінне України для будучности Німеччини. — Ор. Кириленко Українцї в Америці (закінченнє). — Вісти. Дортмундський виклад про Україну. Росклад волинського земства. Укр. концерт у Київі. Плякати в укр. мові в Росії. Спомини М. Кропивницького. Укр. вечір „Всенїмецького Союза“. Деп. Александров про укр. справу в Думі. Відчит проф. д-ра Рорбаха про Україну. Концерт. у честь Т. Ш. у Відні. Святочний концерт. Перепись Київа. Дар учеників укр. гімн. у Львові на укр. школи Волині. Про основанне укр. школи в Луцьку. Відзначення У. С. С. Збірна станиця У. С. С. у Відні. — Поклик у справі збирання народнїх вишивок.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Ґольцґавзена у Відні.

Українська державна наукова бібліотека

304

Preis 40 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублї, піврічна 8 К., 3 рублї, квартальна 4 К. 50 сот., 1·75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 37. Відень, 7 мая 1916. Ч. 97.

До наших Передплатників.

З днем 1 мая підвисшуємо передплату за „Вістник“. Мало того, що український друк яко чужий у Відні й так значно дорожший ніж в українськім містї, **ціна матеріялу й плата за працю підскочили в часї війни незвичайно в гору.** Коли визначувано висоту передплати на нашу часопись, були зовсїм инші обставини; зрештою відповідно до первісного пляну мали діставати Читачі за 10 К річно часопись 3 до 4 рази місячно в обемі 8 сторін теперішнього формату. Вже від вересня минулого року бачили ми конечність підвисшити передплату; кожде число „Вістника“, хоч зявляло ся правильно що тижня, а нї разу не вийшло одно число за два тижнї, носить на собі тавро подвійного числа. Ми хотїли зазначити тим, що Читачі дістають більше, ніж передплачують, значно низше коштів продукції, отже поодиноке число мусїло-б бути о половину менше або в разї такого самого обему дорожше. До того немало гроша вимагає також ілюстраційний бік часописи.

Підвисшуючи передплату, ми йдемо тільки слїдом за иншими часописями й журналами в Нїмеччинї й Австрії. Хоч вони видають ся серед далеко кращих умов ніж наша часопись (сього не можна навіть порівнювати) та в непорівнано більшім числї примірників, попідвисшували вони вже давно передплату, деякі вже другим наворотом. Що нова ціна „Вістника“ все-таки не висока, хай будуть доказом два приклади. „Osteuropäische Zukunft“ виходить в такім самім форматї, що „Вістник“, два рази місячно, кождого разу в обемі 12—16 сторін і коштує піврічно 8 марок, отже по теперішнїм курсї марки 12 корон. Наша часопись дає не менше матеріялу місячно ніж давнїйше, львівське виданнє „Лїтературно-Наукового Вістника“, що коштував 16 корон річно та в нїоднім роцї не покрив своїх видатків. Ми певні, що й українська щоденна преса доплачує також до своїх передплатників.

Умови передплати на „Вістник“ від 1 мая такі:

За цїлий рік	**15К**
За пів року	**8 „**
За чверть року	**4 К 50 сот.**
Від 1 мая до кінця року виносить передплата . . .	**10 К**
Поодинокі числа по . . .	**— 40 сот.**

Нові Передплатники можуть дістати всї числа від 1 сїчня 1916 р.

Хто протягом місяця вирівняє цїлорічну передплату, дістане яко премію книжку „На переломі. Памяткова книжка й календарь на 1916 і 1917 рр.“, котра сама коштує 2 К.

Від Видавництва.

Анґлїйський ляпас Росії.

Під сим заголовком помістив проф. др. Павло Рорбах у дуже поважнім нїмецькім тижневнику „Deutsche Politik“ у 13 ч. статю, з другою половиною якої познайомлюємо наших читачів. Написана вона з приводу статї Б. Зандса у вплившім анґл. журналї „Cont. Review“.

Значінне полїтичних статей у „Contemporary Review“ велике навіть тодї, коли нема під ними жадного великого імени з огляду на фактъ, що приймає їх місячник провідної полїтичної ролї. Се відносить ся так само добре до середньоєвропейського жала проти Росії (про се мова в першій половинї статї проф. Рорбаха), як і до українського ляпасу, якому хочемо трохи близше приглянути ся. Дає сього ляпаса д. Бедвін Зандс. Називає свою статю: „The Ukrainians (Ruthenians) and the War“ (Українцї й вїйна). Чисте й подвійне вдоволенне познайомити ся з сею статею! Раз, що написав її добрий знавець української справи так до подробиць вірно річево, що статя з деякими доповненями на госпо-

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

дарськім полї також у нас у Нїмеччинї може послужити дуже доброю інформацією в українській справі! А далї говорить вона правду російській політиці з огляду на Україну з таким докладним знанням і так рафіновано щиро, що при читанню її тільки думаєть ся щиро, які то міни зробили пани над Невою, коли їм показали сю статю. В кождім разї певно руководила автором, що її написав, політичним місцем, котре дало понуку до того, й редакцією, яка її прийняла, спільна свідомість, що час уже зложити нумер з таким грубим прядивом супроти Росії.

Передовсїм довідуємо ся, що автор написав уже більше томів і статей про Україну та що його родина вже від століття стоїть у зносинах (мабуть торговельних) з життєм українського народу. Далї чуємо (цитати з усїх важних місць подані далї дословно): Українцї се не Москалї, хоч вони того самого славянського племени. В дїйсности їх славянська кров чистїйша, нїж московська. Правда, московські націоналїсти твердять, що Українцї й Москалї се той самий народ, але сьому суперечать язикові й історичні факти так само, як явна дїйсність у московських і українських селах. Мови такі рїжні, як французька й португальська. Властивою та справжньою Росією є не Московщина, але Україна. Володимир Святий, що велїв себе охрестити разом з народом 988 р., був українським князем, так само другий Володимир-Мономах, що оженив ся з Ґірою, донькою анґльосаського короля Гарольда.

Коли переяславським договором (1654) злучила ся Україна з Москвою, лишила ся вона окремою державою. Її гетьман, вибираний вільними голосами, застеріг собі право законодавства й виконуючу власть; царське правительство не мало мішати ся у внутрішнї справи України; Україна задержала власну оружну силу, для гетьмана застережено веденнє заграничної політики. Москва не додержала умови й тому злучив ся гетьман Мазепа з Шведами. Битва під Полтавою 1709 закінчила в головнім українську незалежність.

Відтодї московлять Україну. В 1709 р. мав край більше шкіл, нїж має сьогоднї під російським панованнєм. Все-таки представляє Українець ще нинї вищий тип у Росії. Росія давила український народнїй рух, але з Галичини та з Буковини, де є українські катедри на університетах у Львові та в Чернівцях, прийшла поміч українському рухови. Петро Великий робив у 1706 р. пропозицію Джонови Черчілеви, першому князеви Мальборо, щоб він став київським князем і одержав українську корону (тут цитує автор Cambridge Modern History, Vol. V. Chap, 9, p. 595). Останнїм гетьманом, що пробував зробити дещо для незалежности краю, заразом загалом останнїм українським гетьманом був Кирило Розумовський. З ним пішла в забуттє Україна як окреме політичне поняттє. Число шкіл обмежено, українську літературу переслїдувано. Щоб мати читачів, мусїв писати український поет Гоголь „московською або великоруською мовою.“ Біблію в українській мові признано революційною публїкацією. Все-таки Британйське Біблїйне Товариство подбало за українське виданнє святого письма. В часї російсько-японської війни хотїло се товариство доставити її Українцям в російськім війську, але йому відмовлено. Так мусїло воно вдоволити ся тим, аби роздати її бодай поміж українських вояків у полонї в Японцїв.

Українців гірко болить се, що два такі цивілїзовані краї, як Анґлїя та Франція, не журять ся їх нещастєм і їх почуваннями. В Канадї, анґлїйській колонії, живе яких 300000 Українців, в Австралії й инших анґлїйських кольонїях 50000, в Злучених Державах понад 200000. Уже з сеї причини треба в Анґлії дещо журити ся Українцями. В Росії живе 29 мілїонів Українців (у дїйсности коло 35 мілїонів), у Галичинї 4 мілїони, на Буковинї 0·3 мілїонів, на Угорщинї понад пів мілїона. Українські мужики в Росії держать ся міцно своєї релїґії, своєї мови, своєї ноші. На жаль вони дістають для себе священиків, призначуваних різко-московським Святїйшим Синодом. Більшість російських лїберале в признає, що Українцї не Москалї, але правительство думає инакше. Автор (Зандс) бачив, як український мужик з Полтавщини щиро плакав, коли він зайшов до одної національно-української школи в Галичинї. „Дав би пан Біг, аби наших дїтей так учили!“ бурмотїв він. У 1914 р. святковано столїтнї роковини уродин Тараса Шевченка, найбільшого українського поета, себто мали відсвяткувати, та російське правительство заборонило свято. Поетка Леся Українка вмерла 1914 в Київі та поховано її 9 серпня. Київські полїцаї з витягненими шаблями стерегли її гробу, вони заборонили складати вінцї та стяжки в українських національних красках, синїй і жовтій, і виголошувати промови. Вони відганяли дїтей, які просили дозволу обсипати гріб китицями квітів. Чи диво, що коли вибухла війна, арештовано сотки Українців у Київі й Полтаві „на підозріннє в ґерманофільських тенденціях!“ Усе те можна вичитати в Зандса.

Бажаннє Українців жити незалежно опираєть ся на їх психічній, моральній і інтелєктуальній окремішности від Москалїв. Ся окремішність, пише Зандс, з бігом часу зростає замість зменшувати ся. Поетичний, живий Українець має мало спільного з Москалем. Україна під господарським оглядом дуже багата. Вона має добрі пристанї й природні границї. Се, здаєть ся, головна причина, що Росія не хоче признати прав України. Наполеон I, а принагідно навіть Бісмарк зрозуміли вагу украинскої справи.

З закликом до великих політиків звертаєть ся саме Бедвін Зандс до найважнїйшого, що він очевидно хотїв сказати. Наводжу текст задля значіння сього місця по анґлїйськи: „Се буде можливо поворот до конкуренції поміж Росією й нїмецьким народом, жах перед будучими труднощами Росії з Грецією, Італією й Туреччиною задля володіння Дарданелями й більш чи менш сильної політики на Середземнім морі, або се буде упадок віри в той панславізм, на чолї якого стоїть всесильна Росія, а під останньою лиш кволі малі держави — автономія України розвязала-б тут усї неясности. Невтральна Україна стала-б солїдним тереном з 40.000.000 населення поміж Росією й Нїмеччиною, поміж Росією й Румунією. Се влило-б більше віри в малі славянські народи, які бажають розвивати ся самостійно лиш під протекторатом, але не під диктатурою Росії. Особливо Чехи й Болгари заінтересовані в національних змаганнях України“.

Ся програма дїйсно так само оригінальна, як і противна бажанням і інтересам російської політики. Автор думає позірно без нїякої злоби, що через заведеннє української автономії розвяжеть ся справу будучої віднови нїмецько-російського противенства, а також будучі російські труд-

нощі з Грецією, Італією й Туреччиною, питанне Дарданелів, панславізму (недовіре до малих славянських народів супроти надмірно сильної Росії належить очевидно також до панславізму сього роду) та які ні були-б европейські трудности. Якою автономною має бути на будуче Україна, не сказано того виразно, але все-таки, здаєть ся, велико-автономною, такою автономною, щоб Росія не була вже більше небезпечна для решти славянських народів. Властиво недостає ще тільки одного, щоб д. Зандс підхватив стару оферту Петра Великого Джонови Черчілеви, князеви Мальборо, відносно теперішнього Черчіля, котрий без сумніву дуже надаєть ся на київського й українського князя, та запросив його засісти на престолі Володимира Мономаха. Одна анґльо-саська княгиня й так сиділа вже раз на нім. А може навіть д. Черчіль і уладив цілу дарданельську експедицію в сій цілі, щоб перебрати в руінах Батурина булаву й печатку Мазепи, старі клейноди української княжої гідности. Поручаємо Москалеви, до якого відкликуєть ся нераз д. Зандс так прихильно, дещо призадумати ся над сим питанням.

Проф. др. Павло Рорбах.

Оригінальні стрілецькі пісні.

1. Стрільці в початках.

(На ноту: „Ой, зацвіла черемшина“. . .)

1. *Збираютъ ся добровольці*
   В славнім місті у Стрию,
   Гей-гей! В славнім місті у Стрию.
2. *Чекав їх доріженька*
   У далеку сторону — Гей-гей . . . і т. д.
3. *Посїдали добровольці*
   До некритих ваґонів — Гей-гей . . .
4. *Де все їде худобонька,*
   Біла, товста, без рогів — Гей-гей . . .
5. *Машеруютъ добровольці*
   Через Мезитеребеш — Гей-гей . . .*
6. *Чи то військо, чи то банда,*
   Бігме не розбереш — Гей-гей . . .
7. *Один світить грішним тїлом,*
   А другий колїном — Гей-гей . . .
8. *А пан четарь командує:*
   „Товариство передом!“ — Гей-гей . . .
9. *Кріси мали, як тички,*
   А на плечах тлумачки — Гей-гей . . .
10. *Нї думаютъ, нї гадаютъ,*
    Бо в животах нич не маютъ — Гей-гей . . .

2. Марш.

Попереду сотник іде,
Раз, два, три . . .
Він до пекла з нами піде
Раз, два, три,
Бо він хлопець як сметана,
Має раньу капітана,
Раз, два, раз, два, раз, два, три . . .
Гей, ви Стрільці Січові,
Раз, два, три —
Ваших дївчат серце мліє,
Раз, два, три —
Та ви на се не зважайте,
Лиш все вперед поступайте—
Раз, два, раз, два, раз, два, три . . .

(Сї дві пісні співали Стрільці головно в початках).

3. А хто хоче у запічок . . .

А хто хоче у запічок,
А ми хочем в поле
Заглядати смерти в очі
І жити на волї — Гей-гей — 2 рази
А хто має ту відвагу
В наші ряди стати,
Той у світї, що захоче,
Буде здобувати.
А наш сотник малий ростом,
Великий розумом,
Троха сварить, троха гладить,
Бо нас передумав.
А наш четарь працьовитий,
Не гордий на ковнїр,
Лише дбав, щоб з нас кождий
Зістав добрий жовнїр.
Ой, як крикнув пан отаман,
А ми всї прибули,
Не жури ся, Україно,
Сини не забули.
Україно, Україно,
Ми вже за горами,
Утїкає ворог лютий
Перед бунчуками.
Слава тобі, отамане,
Слава Українї,
В тебе слово, у нас послух
І ми самостійні.
Веди, батьку-отамане,
На ворога в поле,
Заглянути смерти в очі
І жити на волї . . .

4. Заповіт дївчинї.

По дорозї гомін йде,
Наша сотня в поле йде,
Вперед сотник нас веде,
А четарі по боках,
Стрілець з крісом у руках:
Кождий бистро в даль глядить,
В серцї пімсти жар горить . . .
Ти, дївчино молода,
Не забувай за стрільця,
Бо він вірний вітчинї,
Буде вірний і тобі.
Як лиш з війни поверне,
Тебе щиро приморе;
А як Пан Біг призначив,
Щоб в могилї він спочив,
Полюби товариша,
Січового стрільця.
Він поправдї кохав,
Бо з любови вмирав . . .

(Співали новобранці У. С. С., як відходили 12 жовтня 1915 р. в поле).

У. С. С. Андрій Бабюк.

(Пр. Кв. Укр. Сїч. С.).

* Мезитеребеш — по укр. Страбичів, село на угорській Україні, де стояв перший раз Січовий Кіш. Кількананадцять день ходили Стрільці в своїх одіннях і за той час подерли їх на вправах тому „світили тїлом“.

З Володимира Волинського до Сїльця.

Стелить ся дорога у віддалене село, російська дорога. Ті, котрі її не знають, знають зате „польську“ дорогу в Галичинї. Се вповнї вистарчить, бо обидва поняття дороги на нашій землї зовсїм подібні до себе, разом сходять ся, а почасти й разом покривають ся. Тим разом одначе не було зовсїм зле. Під верхньою верствою болота була ще у споді заморозь, котра не давала потопати возови аж по воси. Та й конї були добрі і візок легкий, отже їхали ми без нїяких особливших пригод.

Я з товаришем д-ром Кузьмичем, десятником У. С. С., членом комісаріяту четаря Саєвича, зайняли задне сїдало, а візник, 14-лїтнїй хлопець, сїв наперед.

Перш усього треба було познайомити ся з нашим візником. Се був милий, симпатичний хлопчина, Холмщак, з містечка Городла. Калїчив по польськи, бо мабуть хотїв нам приподобати ся, а се не йде без польщини або московщини. А його мова „проста“. Бідний хлопчина! Хоч він перестав „ламати ся“ й говорив уже до кінця з нами по українськи, але йому ще далеко до того пізнання, що найбільшим скарбом людини бути саме простим, здоровим на душі й тїлї.

Дороги в містї аж до тої границї, де кінчить ся світ, а починаєть ся тьма, вимощені не дуже дрібним каміннєм. Їхати легким візком і баскими кіньми по такій дорозї належить до середньовічних тортур. Але вже небагато такої муки, кроків кількасот. Аби лиш минути доми риловицького передмістя, місток на Риловицї й палати якогось православного панка, що лишив усе на божу ласку, — кінчить ся камінний шлях і дорога розходить ся на лїво до Луцька, на право до Зимна, Сїльця, Чесного Хреста й т. д.

Покидаючи биту дорогу, звернули ми увагу на згадані палати. Чепурненький, невеличкий мурований дімок з 4 фронтовими вікнами та входом у серединї, серед молодого, великого саду й господарських забудовань, робив приємне вражінне. По подвірю вештали ся жовнїри. Стояв там якийсь військовий віддїл, перший чи сотий на тій кватирі, а проте нема кругом видимих слїдів знищення. Ми тїшили ся чужим добром, що серед загальної руїни вспіло устояти ся. Воно всюди так. Нї кола, нї плота не здибаєте тепер на місцї, лиш недогарки й бовдури з високими, як мінарети, кóминами бовванїють там, де були колись людські оселї, але потрібну річ зашанують і вандали . . .

Сад обведений довкола ровом і валом; сей вал, пощерблений раз коло разу ямами на зріст людини, служив котрійсь сторонї за охорону. Як зачуваємо від міщан, від того місця завернули назад перед Москалями, що напирали, австро-угорські віддїли, котрі вже втиснули ся були на передмістє Володимира. То було на початку війни, в першій половинї серпня 1914 р.

Як у самім містї, так і на полї стрічаємо слїди господарки нового господаря, що бажає поправити дороги й завести лад, де того не було. Наперед очевидно що найконечнїйше. Ось купи товченого каміння, звезені неначе якоюсь невидимою рукою, мають загатити калабанї та баюри по дорогах, ті чортівські леговища. Уздовж дороги боками покопані рови.

Великий мурований монастирь у Зимнї показуєть ся напроти нас. Село пусте, мабуть нї живої душі не лишило ся. Тепер там табор російських полонених, коло сїмсот душ, зайнятих при рубанню поблизьких лїсів і направлюванню та вимощуванню доріг. Треба було аж того, щоб раз коло разу уложеною деревиною зробити дороги доступними. У згаданім монастирі, де проживають полонені, не лишило ся нїчого з давнїйшого уладження й обстанови крім голих будинків, не виключаючи й церкви.

Дальша дорога попри лїс служила також войовникам за охоронний вал. На лїво й на право простягають ся через лїс і поле довжезні рови з усїлякими сховками, повні води, з рештами палїсад напроти в три ряди, з дротяними перегородами. По дорозї лежать поломані еспанські конї. Лїс находить ся на значній горбовинї, що окружає овид півкругом, тому наш молоденький погонич назвав його дотепно російськими „Карпатами“.

Не минуло й пів години опісля, як вїздили ми в село Сїлець. На мене й на мого товариша зробило воно сильне вражінне задля свого гарного положення. Вернувши назад, звикли ми про се часто згадувати.

Село лежить на горбі над прекрасним озером, широчезним і довгим на декілька кільометрів. Чисте плесо води відкриває з горба від двора й церкви далекий вид на поблизькі острови, вкриті гаями, й на далекий протилежний беріг, на лїс та околицю. Вид дїйсно гарний, а як на Волинь, скупу на панорами, чудовий. Тут застали ми багато річей, котрі подобали ся.

Перш усього алея; широка дорога, висаджувана старими, грубезними тополями, які тут частїйше доводить ся стрічати, себто такі дороги з тополями. Кепські, бо кепські ті російські дороги, але мають одну захоплюючу прикмету. Є вони вигідні й такі просторі, як їх держава. Тут, коли сухо, не два, три вози можуть минати ся, як на наших дорогах, а пятьнадцять. Головні дороги висаджувані деревиною, чого одначе не можна сказати про бічні дороги, такі полеві стежки, де нїкуди прутика не найдете. Їхати такими дорогами й поблудити в морозну, завійну ніч, значить їхати просто на другий світ.

Згадана алея то не алея, а гребля. При нїй упуст і млин. Напроти греблї з одного боку прекрасна одноповерхова школа, вимурована отсе недавно дїдичем. Будинок школи поставлений на зразок російського стилю. По другім боцї греблї на горбі двір. Гарна резиденція сїлецьких панів здіймаєть ся над самим плесом озера. З вікон і ґалерії просторої одноповерхової палати видно добре й озеро і його острови й далекий протилежний беріг зі згаданою школою. Видко також ще дальше на горбовинї лїс, ізза котрого в своїм часї пражили австрійські та нїмецькі гармати. Побіч палати з одного боку находить ся костел, дім ксьондза та ще деякі доми й господарські забудовання, а з другого боку церква.

Мурована церква св. Михаїла Архистратига находить ся в добрім станї. Все стоїть у церкві на свому місцї: іконостас, образи, хоругви, хрести і т. д. Тільки з престола спрятали й поховали люде дорогоцїнности. Мужики підняли віко божого гробу, що стоїть з боку у шкляній шафцї, й показали частину захованих там церковних апаратів. Решту сховали ще лїпше й мудро зробили, бо врятували річи від грабежі, а божий храм від профанації. До церкви велїли ми мужикам знести старинні метрики, які застали ми в хрестильницї на попівстві. В сумному, дуже сумному станї ми їх застали. Лежали вони порозкидувані на помостї. Були то лиш кусники та листки з давнїх метричних книг. Селяне показували нам ще таке місце, де більше таких старинних грамот лежало збезчещених, але туди не було навіть охоти заглядати. Так спалено та знищено парохіяльний архив уже по приходї союзних військ, а нам припав тільки болесний обовязок бодай решту позбирати та зложити в церкві.

Дім священика вдержав ся також у незлім станї. Вікна й двері цїлі, лиш пустий у серединї, заставлений купами мерви. Тут кватирували по черзї всякі компанії та віддїли. З колишнього квітника й городу кругом приходства нї слїду не зостало. Земля стоптана, паркани поломані або спалені. Такий образ зрештою представляють усї села й містечка, словом цїла Волинь і, хоч то вже був час звикнути до руїни та згарищ, та проте не звикає нї душа, нї розум.

Обходячи кругом попівщину й церковний цвинтарь, одушевляли ся ми обидва прекрасним краєвидом з високого, стрімкого берега на плесо ставу, де рибалки закидали сїти по багату добичу, котру винаймають рибалкам військові власти за неприсутних дїдичів. Тодї звернули ми увагу на подїравлені стїни церкви, особливо від сходу й полудня.

Особливо східна стїна, вівтарна, інтересна з того приводу, що вона була виставлена на град крісових куль. Вона неначе якоюсь голкою понаколювана густо, причім у мурі, ані навіть у побіленій штукатурці нема замітної шкоди. На південній стїні вгорі під дахом видко невеличкий вилім. Селяне говорили, що се походить з якогось гарматнього набою. Вони вказували на лїс, де стояли гармати, а озеро в середині дїлило дві ворожі сили. Стріли на вівтарній части походили з російського боку, а гарматнїй вилім можна було спричинити з боку лїса, де стояли Нїмцї й Австрійцї.

Селяне, котрі нам показували церкву, вже в хатї, де ми до них зайшли, просили нас дуже гаряче о православного батюшку. Вони прихвалювали й церкву й приходський дім, де батюшка мав би вигідне мешканнє, й тому повели нас туди, щоб ми про те все наочно переконали ся. Ми прирекли зробити все, щоб їх бажання сповнили ся, й послали вже неодно прошеннє до греко-оріентального митрополичого ординаріяту в Чернівцях, щоб зволив вислухати незвичайно гарячу й щиру просьбу волинського українського населення та послав йому декількох православних священиків української народности й доброго серця, котрі дали-б людям те, а навіть і ще більше, як вони собі бажають.

Ми гостили у старости, в його заступника й инших селян, роздали їм українські часописи, говорили чимало з людьми, питали, як їм живеть ся й чого їм потреба, бавили ся приємною розмовою з дівчатами й молодицями (мому товаришеви належить ся за те ордер), просили їх співати нам пісні, та не допросили ся (вимовлювали ся постом). Але проте, позбиравши все до купи, з нашої поїздки до Сїльця вивезли ми найкращі спомини. Було то на початку марта 1916 р.

О. П.

З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка.

Стрілецький заповіт.

Наложили на нас превеликий тягар
І віддали химерній нас долї,
А за муки і труд, смертоносний удар
Сяйво нам прирекли авреолї . . .

І пішли ми у даль, у незнаную путь —
І шукаєм до сонця дороги;
Як одних нестав, нові тисячі йдуть
Лаштувати святинї пороги . . .

Анї страх, анї смерть — вже не спинює нас,
Нї упавших товаришів стони, —
Нас одно лиш манить: недалеко той час,
Де спасуть ся за нас мілїони . . .

Весна.

Весна іде. І тріскають окови,
Що світ держали зимними кліщами;
Встав земля, невинная дївиця,
Квітчав лоно срібними квітками.

Вставай же, брате, переліг з'орати,
Засїяти без куколю пшеницю;
Богиня щастя до твоєї праці
Подасть тобі помічную правицю.

Глянь: дух весни простер вже дужі крила,
Знїма з болота повалені стїни,
Будує дім, замаює квітками,
Сходяче сонце золотить руїни . . .

. . . Пташиний гимн лунає з твого поля,
В тріюмфї сходить золотая Воля . . .

Осїння мелодія.

Чи не чув ти в шумі лїса
Лячних ридань і плачів,
Як по дебрах дух мертвоти —
Й опустїння зомонїв? . .

Чи не чув ти в глуху північ
Важкі зітхання ялиць,
Що квилять за давнїм лїтом —
Стоном немічних вдовиць? . .

Чи не бачив в пізню осїнь,
Як трясли ся берізки —
І зітхали важко дуби,
Мов зажурені батьки? . .

Чи не бачив, як під вечір
Гнув ся явір у воріт
І скрипів, а його голос —
Чи не плач малих сиріт?

Знай же, брате, пізня осїнь,
Се та буря навісна,
Що під нею плаче люд наш
І зітхає вітчина . .

Зависть яко чинник національної полїтики.

Усїм відомо, що зависть належить до неприємних, прикрих станів людської душі. Менї неприємно, прикро, що я не такий, як инший, що не маю того, що инший, або не потраплю того, що инший. Се неприємне, прикре почуваннє гіршости, низшости, слабшости і т. д., якого дізнаємо, порівнюючи себе з иншим, називаємо завистю.

Зависть опановує не тільки почування одиниці, яка себе порівнює з кращою, багатшою, сильнїйшою і т. п. одиницею, одним словом з одиницею, котрій лїпше ведеть ся, таке саме почуваннє зависти опановує й цїлі гурти одиниць, життєво однаково поставлених, коли вони порівнюють себе з гуртом одиниць, життєво краще поставлених. Тому бачимо зависть у відносинах одиниць одного фаху — до другого, одної суспільної верстви до другої й одної народности до другої.

Слїдом за сим стрічаєть ся в людськім життю не тільки особиста зависть, але й фахова, клясова й національна і т. д. Кожда дальша по черзї обгортає ширші круги нїж попередня. Хочу говорити тут про останню.

З становища христіянсько-релїгійної етики кожда зависть є злом, є гріхом. Правовірний христіянин повинен усяку зависть здушити, прогнати, викорінити з свого серця й бути „невинним, як голуб“.

Голубяча невинність може бути дуже гарною й цїнною прикметою одиниці, коли оцїнювати одиницю у відірванню від людського середовища, зі становища аскизи, себто з позагромадянського становища; з суспільницької точки погляду голубяча невинність являєть ся прикметою пасивною, суспільно безвартісною.

З становища суспільної етики зависть сама в собі не є ще анї злом, анї добром; усе залежить від того, як реаґує на таку зависть, на те прикре почуваннє, якого дізнає дана одиниця, чи дана суспільність, порівнюючи себе з иншою одиницею чи суспільністю?

Почуваннє зависти може викликувати трояку реакцію; між ними дві натури чисто неґативної, одна позитивної.

Найлекшим способом неґативного реаґування на почуваннє зависти є заперечуваннє причин і основ зависти.

Щоб себе увільнити від прикрого почування низшости, слабшости, гіршости і т. п., заперечуєть ся відважно й публично висшість, сильнїйшість, лїпшість і т. п. иншого.

Сей спосіб реаґування подибуємо й у одиниць і в народів. З великим розвитком і розширенням преси, з впливом, який преса осягнула в сучаснім життю на полїтичну думку, став ся повищий спосіб реаґування на національну завись сливе загальним.

Націоналїстична преса, особливо в деяких народів (щоб не трудити олівця цензора, не наводжу прикладів; кождий, хто інтересуєть ся полїтикою, знайде дуже багатий ілюстраційний матеріял, як тільки схоче пригадати собі передвоєнні часи, а навіть, як задасть собі труду переглянути сучасну воєнну лїтературу сусїдів), не тільки прийняла за правило сей саме спосіб реакції на почування національної зависти, але усовершила його до мистецтва.

Мистецтво в орудуванню сим засобом полягає в тім, що народови, супроти якого родить ся в душі власного народу завись, не тільки відмовляєть ся більшої вартости, а ще й противно приписуєть ся йому всякі найгірші прикмети. Дрібні помилки або недостачі підносить ся до первостепенного значіння, обезцїнюєть ся й осмішуєть ся його в очах власної суспільности.

Серед малокритичної публики сей спосіб має на жаль широкий успіх. Малокритична людина росте у власних своїх очах не силою своєї власної внутрішньої вартости, але силою хиб і недостач иншої. Наче той бібліїйний фарисей дякує Богови, що не такий грішник, як митарь, і заспокоюєть ся, стає вдоволений з себе.

Не треба говорити, що такий спосіб реаґування на почування національної зависти наскрізь шкідливий! Розуміеть ся, шкідливий для власного народу, бо тому другому обезцїнюваному й осмішуваному народови з правила не шкодить нїчого; противно подражнює його амбіцію та спонукує до більшої активности. Зате власний нарід піддаєть ся досить скоро суґґестії з боку своїх полїтиків і публїцистів, заспокоюєть ся, стає вдоволений і попадає в безчинність, або в безосновну гордовитість, котра своєю чергою паралїжує всякі завдатки активности.

Сказано вище, що обезцїнюваннє й осмішуваннє з п р а в и л а не шкодить народови, проти котрого звертаєть ся, значить, у виїмкових випадках все-таки шкодить!

Такі виїмкові випадки заходять там і тодї, де й коли якийсь нарід стає перед трибуналом чи то рішаючих полїтиків инших народів, чи перед трибуналом публичної опінії і є в такім положенню, що сякий, чи такий осуд може заважити на його долї.

В таких виїмкових випадках обезцїнюваннє й осмішуваннє, перечиннє всяких прикмет і очорнюваннє, доказуваннє нездарности й нездібности може справдї пошкодити діткненому народови, — але чи поможе сим способом тому народови, що нападає? Рішуче нї, бо заслонює правдивий стан річей, ширить мильні оцїнки й неоправдане лехковажаннє противника.

Тут приходимо до другого способу реаґування на почування національної зависти, ще більше неґативного та з становища суспільної етики ще низшого.

У сїм випадку реакція на почування національної зависти звертаєть ся не до власного народу, але просто й безпосередньо проти народу, положеннє якого викликує завись.

Тут не ходить уже про те, щоб вмовити у власний нарід, буцїм у сусїда нема нїчого красного, доброго, корисного, а про те щоб сусїдови просто пошкодити, знищити його добро, припинити його розвиток, ударемнити його змагання до гарного, доброго й корисного. Не до того змагаєть ся, щоб якесь добро для себе осягнути; виключно тільки до того, щоб иншому осягненнє добра унеможливити. „Як що я не маю, то й ти не матимеш“ — стаєть ся провідною засадою полїтики і то не в такім випадку, де якесь добро одно-однїське й де стоїть ся перед питаннєм: або менї, або тобі, — але саме в таких випадках, де треба примінювати цїлком иншу засаду, а саме: „маєш ти, то і я мушу мати“, або навіть ще ширшу й лїберальнїйшу: „добре, що ти дістанеш, бо се поможе й менї таке саме осягнути“. Кажу „т а к е с а м е“, бо „т е с а м е“ може бути одно, отже хтось з нас мусїв би бути виключений; „т а к и х с а м и х“ є більше, отже в засадї не виключаєть ся нїкого.

Коли полїтик не може виказати ся нїякими иншими позитивними успіхами, тільки тим, що противній полїтичній чи національній ґрупі пошкодив, то се свідчить не тільки про його полїтичну безсильність і нездатність до позитивної, творчої роботи, але заразом про його низьку суспільно-етичну вартість, котра позволяє йому опирати ся на найнизших людських інстинктах і замість усовершати псує суспільність.

Щоб заслонити свою нездарність, закрити перед очима суспільности хиби й недостачі своїх полїтичних доріг і засобів, він намагаєть ся опянити свою суспільність гашішом злорадости.

Радість з чужого нещастя, з чужих невдач — се безперечно одно з найнизших, найбільше первісних і найвиразнїйше протисуспільницьких почувань людини.

Злорадість — се рідна дитина ненависти. Ненависть і злорадість все водять ся за руки. Ненависть дбає тільки про те, щоб шкодити иншому; радість з чужого лиха підхлїбляє ненависти, але ненависть ненаситна й не заспокоїть ся. Національна ненависть веде до взаїмного нищення, пожирання і якби люде, що належать до рїжних народностей, справдї так себе взаїмно ненавидїли, як се виходило-б зі слів і вчинків полїтиків, або з писань публїцистів, то нині не стояв би вже камінь на камени там, де живуть два народи побіч себе, а якби якісь одиниці, що належать до таких двох народів, припадком ще удержали ся при життю, ходили би з порозбиваними головами, поломаними кістьми й повидряпуваними очима . . .

На щастє ненависть не є підоймою, що двигає сучасне суспільне життє, бо яко наскрізь неґативне почуваннє мусїла-б допроводити до смерти й загибели людства, а не до життя та розвитку.

Те, що в полїтичнім життю подибуємо так багато ненависти, не повинно нас баламутити, бо властиве життє пливе своєю течією й кождий нарід живе у своїм природнім розвитку, двигаючи ся в гору ступінь по ступнї до кращого, лїпшого й досконалшого.

Анї життя людства, анї життя поодиноких народів не можна оцїнювати з самих тільки промов полїтиків або з газет, бо те, що стрічаємо в промовах і газетах, усе піднесене до найвищого ступня, побільшене до нечуваних розмірів, — у реальнім життю його роля далеко-далеко скромнїйша. Коли ненависть тільки цїлком неґативний стан людської душі і коли ненависть не є й не може бути підоймою людського життя, чому так багато ненависти стрічаємо в полїтичнім життю?

Відповідь на се питаннє вирине сама, як тільки вияснимо собі, що полїтика й полїтична боротьба, то не одно й те саме. Тому, що наш нарід від непамятних лїт стоїть у полїтичній боротьбі з иншими народами, а з другого боку не є в тім положенню, щоб свої громадські справи сам самостійно порядкував, противно громадськими справами українського народу управляють чужі народи, саме ті, з котрими він стоїть у полїтичній боротьбі, — тому поняттє полїтики набрало такого самого значіння, що поняттє полїтичної боротьби.

Полїтика — се порядкуваннє суспільними справами, управа громадянських дїл, — робота наскрізь позитивна, творча. В сїй позитивній, творчій суспільній роботї не може бути місця для неґативних почувань, отже й для ненависти. Полїтика, що руководить ся ненавистю, сама себе заперечує, сама себе паралїжує, бо замість змагати до того, щоб своїй громадї (свому народови) придбати як найбільше добра, змагає тільки до того, щоб иншій чужій громадї завдати найбільше лиха.

Инша річ полїтична боротьба — се не мирний, а воєнний стан. Як кожда боротьба, так і полїтична має окремі

боєві правила й послугуєть ся своєрідними засобами. Як ґенералови армії залежить на тім, аби в жовнїрах розбудити найбільшу охоту до бійки, стрілянини й різанини, найбільшу завзятість, витривалість, безоглядність і т. д., так у полїтичній боротьбі полїтикам, а також газетам ходить про те саме в переносним значінню. І один і другий часто відкликуєть ся до ненависти, бо ненависть заслїплює та пхає в вир боїв.

Завдяки невідрадному положенню нашого народу, зокрема, що він позбавлений можности самопорядкування своїми справами, ми маємо тільки полїтиків-жовнїрів, що воюють; тип полїтика-господаря, що оре, сїє та збирає, в нас ще не витворив ся. Правда, в нас обставини такі, що кождий полїтик — мусить бути полїтиком-жовнїром, на се нема ради, все-ж-таки замало дбаєть ся серед нас про се, щоб він рівночасно був полїтиком-господарем, щоб рівно добре орудував мечем і плугом, щоб полїтика була справдїшньою полїтикою, а не тільки полїтичною боротьбою й полїтичним крутарством, щоб у полїтиції звертати увагу передовсїм на її позитивну сторону та всї сили народу запрягти до позитивної полїтичної роботи. Ходить отже про те, щоб суспільність не була інертною, пасивною масою, котра вдоволяєть ся тим, що двох-трьох людей полїтично рухаєть ся й тим двом-трьом людям віддає веденнє цїлої національної полїтики, а решта „полїтиків“, або безкритично даєть ся водити на паску й без застережень притакує всьому, що робить двох-трьох провідників, або знову й те друге з суспільного становища далеко гірше та шкідливійше — стоїть собі „з далека“, не бере участи в полїтичнім життю, а зате тим гострійше та зїдливійше „критикує“ чинних полїтиків, підчеркуючи своє позірно „обєктивне становище“.

В основі річи цїла ся обєктивність зводить ся дуже часто до особистих анїмозій та упереджень, а з правила полягає на цїлком недостаточнім знанню фактичного положення справ, на ігнорованню їх історичного розвитку й веде до видавання осуду на підставі того, що десь від когось зачуло ся, звичайно в перекрученім, недоповідженім або свідомо сфальшованім виглядї.

Розуміють ся, що „обєктивна“ критика того роду — се нїщо инше як дешеве лїпшезнайство, яке нїколи не доводить до активних виступів, противно кисне та кваснїє само в собі, а є тим небезпечнїйше, що неробство й бездїльність прикрашує приманливими фразами.

Ходить про те, щоб суспільність вирвати з того інертного стану, викорінити бездїльність, побудити до активности цїлу народню масу, активности не тільки в полїтичній боротьбі, але й у позитивній, творчій полїтиці.

Треба признати, що національна завись може бути дуже сильним і видатним стімулом до розбудження національної активности, але тільки тоді, коли на почування національної зависти реаґуватиметь ся позитивним способом.

Позитивна реакція на почуванне зависти се супірництво, робота на випередки, дїяльність на вздогін.

Аби свою націю побудити до супірництва з національними противниками, треба передовсїм двох річей: 1. освідомити цїлий загал з фактичним і правдивим станом справ власної нації, без чорного песимізму, але й без рожевого оптимізму. Представленнє справ у самих найчорнїйших красках доводить до зневіри й охлялости; оперуванне самим рожевим світлом — до безжурности й лехковаження та присипляє чуйність. 2. Освідомити цїлий власний загал з положеннєм справ у національних противників. Малюванне ворога найчорнїйшими барвами, відмовлюванне йому й крихітки чогось доброго, гідного наслїдування, хто зна, чи не шкідливійше для власної нації нїж найсильнїйше звеличуванне та прославлюванне його. Се останнє може в найгіршім випадку викликати перехід навіть численних одиниць до табору противника, але не може спричиняти масової шкоди власному народови. Противно перше! — Воно доводить до того, що власна суспільність ставляєть ся тільки на становище безоглядної неґації супроти національного противника. Все те, що від противника виходить, що зродило ся в його думцї, або витворило ся в його історичнім розвитку, уважаєть ся згори за зле й шкідливе. В такім станї нарід не сам чогось хоче, але передовсїм і майже виключно не хоче того, чого хоче його національний противник. Історія полїтичного життя українського народу в Галичинї достарчає нам аж надто багато прикладів наскрізь неґативної полїтики того роду.

Полїтика-ж повинна бути позитивна й творча, повинна використовувати всї стімули душі суспільности, які можуть ту суспільність підбадьорити та зміцнити у вродженім людинї змаганню до краси й добра. В життю націй таким стімулом буває також національна завись, коли реаґуєть ся на неї національним супірництвом.

В. Темницький.

По відроченню Думи.

Державна Дума відрочена, як говорить ся в указї, до червня; але, як відомо, з практики російського парляментаризму, багато віри надавати указам не треба. Та поминаючи се, вже тепер можна сконстатувати, що відкинено домаганнє російських лїбералів зробити засїдання Думи перманентними. Можна думати, що й самі лїберали забули про своє домаганнє, бо якихсь протестів з нагоди відрочення Думи не було чути. Навпаки, останні засїдання Думи були незвичайно апатичними й відбували ся при дуже незначнім числї присутних послів. З сеї нагоди пише „Колоколъ“: „В кінцї сесії йшло прискорене штемпельованнє дрібних законопроєктів у майже пустій залї. Дума повинна була спинити процес суспільного роскладу та висушити багно поза фронтом, . . . але вона сього завдання не виконала. Поза фронтом панує, як і ранійше, сумерк і Дума не розігнала його . . . Посли виголошують далї промови ідейного змісту: А. Бубліков домагаєть ся полїційних заборон у боротьбі з марнотравством; Крупенський стверджує, що тепер навіть похорони й панахиди зробили ся виставами дамських мод; Шинґарьов героїчно переконує горожан в кінцї марта підписувати ся на воєнну позичку, — очевидно є багато глухих з заможних кляс, яких протягом трьох тижнїв не можна було розбудити зі сну“.

Коли Дума не змогла, як не висушити, то бодай розколихати всеросійського багна, то ще менше можна сподївати ся, що се можна буде зробити без Думи. Навпаки, з відроченнєм Думи реакція зробила ся нахабнїйшою. Призначенне провідника крайнїх правих у Державній Думі й Радї — А. Бобрінского помічником мінїстра внутрішнїх справ є вже само собою провокацією лїберальних кругів Росії, але ще більш провокаційними являють ся умовини сього призначення. Бобрінский має бути в мінїстерстві внутрішнїх справ заступником свого шефа Штюрмера, хоч сї обовязки по закону належать призначеному давнїйше помічникови мінїстра, в данім разї Волконскому, до якого лїберали відносили ся з деякими симпатіями. Але й поза тим Бобрінський, який перебрав на себе управу полїтичними справами, обдарований прероґативами, що ставлять його фактично поруч з мінїстром внутрішнїх справ: він має напр. право бути присутним на засїданнях Ради мінїстрів, зявляти ся з окремими рефератами в царя і т. д.

Таким робом щасливі російські горожане матимуть фактично аж двох мінїстрів внутрішнїх справ. Проти такого нарушення закону запротестував навіть реакційно-попівський „Колоколъ“, доводячи, що „вартовий має бути лиш вартовим, мінїстер лиш мінїстром, а помічник мінїстра лиш помічником мінїстра“. Не виключене, що правительство й послухає реакціонерів і призначить Бобрінского на місце Штюрмера. Проти призначення Бобрінского лїберали протестували також мало, як і проти відроченнє Думи, хоч збільшенне реакції помічаєть ся досить виразно. Виявило ся воно досить якраво між иншим в арештї та засланню на Сибір трьох визначних російеьких дїячів — Мякотіна, Брамсона та Ґізетті, признаних нарадою при помічнику мінїстра внутріш-

нїх справ підозрілими під полїтичним оглядом. Але російські лїберали в своїм шовінїстичнім божевіллю не зважають на сї втрати у власних рядах і не лиш невільничо йдуть за правительством в його крівавій світовій авантурі, а навіть заскакують наперед, бучно домагаючи ся продовження війни аж до „побідного закінчення“, хоч се закінченнє виглядає вже і в уяві кадетів зовсїм инакше нїж раннїйше.

Як мало рахують ся російські лїберали з реакцією й дїйсним полїтичним станом у Росії, показує між иншим досить нахабна відповідь „Русского Слова“ на промову нїмецького канцлєра Бетмана-Гольвеґа, властиво на те місце в нїй, де говорить ся, що увільнені від реакційної Росії нації не будуть віддані їй знов на поталу. Московські лїберали відповідають на се, що Росія не лишить ся реакційною та що будуччина належить не реакційній, а вільній Росії. „Польщі вже приобіцяв автономію Николай Николаєвич, а що торкаєть ся Литовців, Лотишів і инших народів, то ми вже порозуміємо ся з ними самі, без посередництва Нїмеччини“. Коли Росія по війні й не лишить ся такою реакційною, як тепер, то се в усякім разї буде не заслугою лїбералів, які фактично йдуть тепер разом з правительством, а щодо справи „інородцїв“, то перед війною та й у часї війни правительство та лїберали старали ся порозуміти ся лиш з Поляками, а про инших народів згадали лїбералні помічники реакційного уряду рішуче запізно, аж тодї, коли сї народи увільнили цїлком або почасти конституційні центральні держави. І тепер ані правительству ані лїберадам жадна з поневолених націй уже не повірить. *М. Троцький.*

За тиждень.

(Сміле твердженнє. — Три фронти. — Кут-ель-Амара. — Ірляндська революція. — Американсько-нїмецький конфлїкт).

Останнїй тиждень багатий воєнними та полїтичними подїями. Коли хто вірить в се сміле твердженнє, що інтензивність подїй зближає нас до кінця війни, — то отсей тиждень повинен би бути добрим кроком на тій дорозї. Одначе в се сміле твердженнє вірить тільки побідник, — побитий зовсїм противно говорить про продовженнє війни наслїдком „хвилевого неповодження“ . . . Хвилеве неповодженнє, як попереднїми часами, так і тепер по боцї почвірного порозуміння — й Анґлїя мусить знов пересунути кінець війни о декілька років . . . Центральні держави, які стоять перед такими фактами, як здобуттє Кут-ель-Амари, побідою над Нароцьким озером, повним відбиттєм усїх наступів на італїйськім і французькім фронтї — можуть сміло сказати: ми зближили ся о значний ступінь до доброго мира.

На російськім фронтї від останньої — так крівавої для Росіян офензиви в мартї — трівав спокій. Тільки раз у квітнї, а саме 13 квітня — пробували Росіяне зробити сильнїйший наступ над долїшньою Стрипою. Від того часу до останнїх днїв квітня знов не було нїякого руху на сїм фронтї крім артилєрійських боїв. В останнїх днях квітня розвинув ся бій над Нароцьким озером, воно має вже для російського війська сумну історію, — в котрім, як скромно зазначує Гінденбурґ, „удало ся поправити обсерваційну позицію“. При отсїм „поправленню“ забрали Нїмцї майже 6000 полонених, 56 офіцерів, 28 машинових крісів та чотири гармати, — значить, треба рахувати російські втрати на 15—20.000.

На французькім фронтї повторяють ся менші бої на цїлій лїнії, — одначе цїла увага концентруєть ся й на дальше на Верденї. У довгих боях за сю твердиню, які трівають від 21 лютого, знов наступила стадія тяжкої позиційної боротьби. Треба се пояснити тим, що Французи стягнули сюди велику скількість війська й укріпили незвичайно сильно свої позиції.

На італїйськім фронтї покінчили ся наступи Італїйців на Добердо, Коль ді Ляна, Валь Суґана та в области Адамелльо — повними невдачами.

Чорні днї переживає тепер Велика Британїя. І то під мілїтарним і внутрішньо-полїтичним оглядом. Упадок твердинї Кут-ель-Амара в Мезопотамії, ірляндська революція, невдачі рекрутаційного закону — се удари, які може трохи зменшать анґлїйську самопевність. Кут-ель-Амара, місцевість у Мезопотамії, яка числить коло 1200 мешканців, лежить над Тигром — у віддаленню коло 150 km від Баґдаду, а яких 400 km від Перського заливу. Анґлїйцї, що вже давнїйше закупили були пристань Альбафа в Перськім заливі, зачали вже на весні 1914 р. мандрівку горі рікою в напрямі до Баґдаду. При отсїй своїй експедиції перевозили вони матеріял моторовими суднами та річними пароплавами, — армія машерувала по обох боках ріки. Так зайшли вони аж до Ктезіфону, місцевости, віддаленої 18 km від Баґдаду. Та тут їх привитали Турки. Анґлїйська експедиція мусїла подати ся взад аж до Кут-ель-Амари — й тут укріпила ся. Тимчасом після анґлїйських невдач на Ґаліполї стягнули Турки звідси свої сили на мезопотамський фронт. Одна їх часть облягала Кут-ель-Амару, а друга захищала від наступів відсїчи. Не зважаючи на все те, йшло Туркам не надто світло, головно тому, що не мали муніції. — Найблизша залїзнича стація віддалена 600 km від Кут-ель-Амари й транспорти муніції йшли дуже повільно. Зате Анґлїйцї діставали все нові підмоги на пароплавах. Та тут прийшла Туркам природа в поміч: при кінцї марта та в квітнї виступив Тигр з берегів — цїла околиця перемінила ся в одно велике болото, анґлїйські відсїчні війська мусїли відступити від берегів Тигра, транспорти муніції не могли відбувати ся і вкінцї ґенерал Townshend мусїв піддати ся враз із 13.300 оборонців. Ходить чутка, що Анґлїйцї хочуть зліквідувати своє мезопотамське підприємство. Отже ще одна нова авантура — подібно, як ґаліпольська та солунська! Отся мілїтарна невдача мала-б для Анґлїйців у сїм випадку важне полїтичне значіннє. Анґлїйцї саме змагають до повного економічного опанування Мезопотамії. — Вже в часах мира істнувало над Шат-ель-арабом і над Перським заливом багато анґлїйських торговельних осад, — пароплавба на Тигрі була від довгого часу в їх руках. Колиб Анґлїйцї стягнули свої війська, мусїли-б зрезиґнувати з сих економічних здобутків у Мезопотамії.

Анґлїя була змушена кинути ся у світову війну, щоб боронити прав і волї малих націй . . . Отсей вислів безнастанно повторюєть ся з мінїстеріяльних, президіяльних, секретарських лавок і місць в Анґлії. А тимчасом — у серединї самої Анґлії ятрить ся одна болюча рана — болюча рана саме одної малої нації. Від столїть бореть ся ірляндська нація за свої права. Одначе ще дотепер не вдало ся їй здобути нїякої самоуправи. Перед війною справу т. зв. гомрулю — значить самоуправи, не зважаючи на опір анґлїйської провінції Ульстер, майже рішено. Прийшла війна — і справа гомрулю пішла до коша. Не дивно, що невдоволенне серед Ірляндців стало зростати й партія націоналїстів (Irish Nationalists), провідником якої є Redmond, старала ся парляментарною дорогою узискати права для ірляндського народу — й домагала ся тільки гомрулю. Та відколи справа гомрулю потерпіла невдачу, а ще коли Redmond зразив собі населенне своєю аґітацією за бранкою, зачали зростати впливи революційної партії, т. зв. Sinn Fein. Отсї слова значать у старо-ірійськім діялектї: ми самі. Ми самі хочемо бути своїми панами. В партії Redmond-а ґуртували ся головно буржуазні сфери, до Sinn Fein-у прихилювали ся незаможні хлїбороби, робітники, а також низше й середнє урядництво. Змаганнєм Sinn Fein-у є утвореннє незалежної ірляндської республики.

Провідником сього руху був Sir Roger Casement, людина, яка через цїле своє життє заступила ся за поневоленими народами; відома його акція проти насильств над Неграми з Конґо та Бразилії, — й за стараннями якого замість сподіваних 400.000 рекрутів дістала Анґлія з Ірляндії

тільки 80.000. Вибух революції, який наступив у великодний понеділок, має стояти в звязку з приїздом Sir Roger-a Casement-a до Ірляндії та його арештованнєм. Він мав обійняти провід революції, тимчасом анґлійське правительство заарештувало його зараз, як він прибув до Ірляндії. Вістки, які доходили про цілий перебіг революції, — дуже неповні, бо преса почвірного порозуміння старає ся очевидно затушувати сю для неї так неприємну подію. Число повстанців треба рахувати на більше тисяч, — вони-ж держали в своїх руках через цілий тиждень головні будинки в осередку столиці Ірляндії — Дубліна. У великодний понеділок вивішували ірляндські революціонери з ентузіязмом свій зелений національний стяг із написю „Ірляндська республика“, а в неділю 30 квітня на сім самім місці повівала вже біла корогва й 489 Sin Feinn-ів вивезено як „полонених“ до Анґлії. Які жертви потягнули за собою бої на барикадах, не відомо.

Ірляндія знов скупала ся у своїй крови. Революція не вдала ся, як більшість революцій не вдаєть ся, одначе могутнє моральне вражіннє зостанеть ся і з тим вражіннєм мусить Велика Британія рахувати ся.

Американсько-нїмецький конфлїкт має всї вигляди на мирне полагодженнє. Нї в Нїмеччинї нї в Америцї нема найменшої охоти до війни, дипльоматична акція в повнім розгонї, американський посол Gerard був через довший час у нїмецькій головній кватирі на авдієнціях з нїмецьким цїсарем, — є отже вся надія, що й сим разом скінчить ся на „паперовій війнї“. —к.

Ґімназія Українських Сїчових Стрільців.

Минає вже майже рік, як істнує в Коші У. С. С. ґімназійний курс, який гуртує довкола себе всю ґімназійну, а також семинарійну молодь, яка принагідно перебуває в стрілецькім Коші. Ориґінальність того курсу й та роля, яку він відграє бодай в одній поважній частинї стрілецького загалу, спонукують автора отсеї дописи як його ініціятора та провідника оповісти коротко історію так названої стрільцями „етапної ґімназії У. С. С.“.

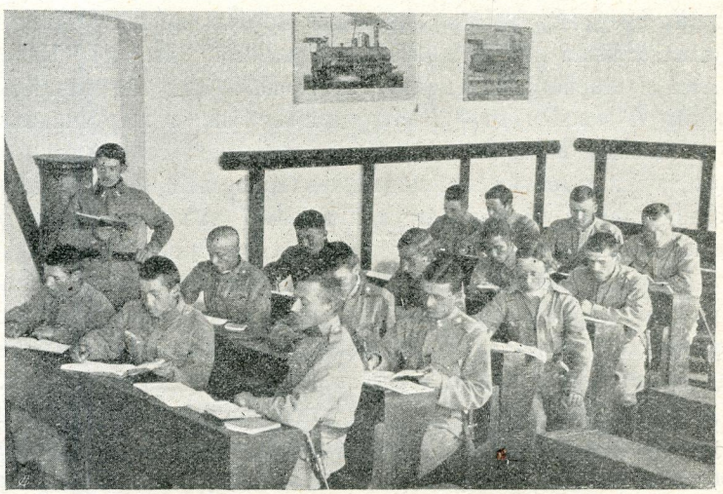
Етапна ґімназія У. С. С. в З. Паланцї (Май 1915 р.)

Заінїціював я її при кінцї мая 1915 р. в Замковій Паланцї коло Мукачева на угорській Українї. Причин заснованнє ґімназії дуже легко догадати ся. Найголовнїйшими завданнями курсу було: відсвіжити розум молодих людей, привернути їм попередню благородність і чистість почувань, вивести їх на якийсь час з тої очайдушности, яка опановує цїлу істоту людини на місцї вічної небезпеки, та використати час, присвячений зміцненню фізичних сил, на відпочинок духа й серця.

Не зважаючи на більші та менші перерви, викликані неабиякими перепонами, додержав ся курс іще до сього часу. Відповідно до ступня його чинности можна розріжнити три головні фази його розвитку. Перша фаза обіймає час від заснованнє курсу до часу переселенння Коша до Галичини. Друга фаза припадає на час мандрівки Коша від Камінки аж до Свистїльник, третя знов фаза, найкраща, продовжуєть ся в сім останнїм селї через увесь час нашого побуту в нїм аж до нинї.

В коротких нарисах кождої з тих фаз знайде читач близші дати про спосіб, місце й час провадженння науки, про успіхи курсу та значіннє його для стрілецької ідеї.

Як по кождій більшій боротьбі, так і в місяць по боротьбі на Маківцї збільшило ся число таких стрільців, що перебувають у Коші. В тім то часї повернув також я до Коша зі шпиталю. Між стрільцями, що приходили до здоровля, знаходило ся дуже багато ґімназистів. Придивляючи ся їхньому тодішньому життю, впав я на думку утворити для них курс, на якім могли-б повторити собі те з шкільної науки, що призабули, та набути собі дещо нового знання. До отсеї думки віднїс ся дуже ввічливо кошовий батько й помістив у деннім приказї оповістку про заведенннє ґімназійної науки. Дотичний приказ, що надав наче право прилюдности ґімназії, кінчив ся словами: „Кождий стрілець-ґімназист повинен використати учинність товариша й обернути вільний час на науку“.

Година латини в ет. ґімназії У. С. С. в З. Паланцї.

Зараз на другий день розпочала ся наука зі стрільцями, яких зголосило ся в першім днї пятьнадцять. З кождим днем прибувало щораз більше учеників з чотирьох найвищих кляс. З початку відбувала ся наука в стрілецькій касарнї, де з одної кімнати зробили собі ученики шкільну залю. По середині уставили собі довгий стіл, зроблений зі скринок на консерви й дощок з поблизького плота, а довкруги нього таким самим способом зладили лавки. За таблицю служила помальована на чорно дошка, на якій виписано ріжні рубрики з харчевого ділу військової штуки. Опісля перенесли ся ми до народньої мадярської школи.

Наука відбувала ся від раннього ранку до пізньої ночі з перервами, які відпадали на полагодженнє стрілецьких чинитьб (збірки, вправи, обіди і т. ин.). Входячи до кляси,

кождий відкладав на бік оружє й, витягаючи свої зшитки, сїдав до лавки. На дворі були тодї гарячі, лїтнї днї, як звичайно в місяцї червнї. Рясний пїт спливав тодї з чола стрільцїв, похилених над математичними задачами або над книжками. Кожний скидав з себе блюзку та розчінкавши ся, брав ся завзято до науки. З тих то часів заховали ся в мене як найкращі вражіння. Як приємно було тодї вчити, коли в нїкого не бачило ся якогось вимушення або знудження, коли кожний з повною свободою виповідав свої думки або зі смілівістю хапав ся за математичну задачу. Приємно почувало ся також в їхнїм окруженню. Було обостороннє довірє до себе, бачило ся також щирість і дружність. Їм самим було з тим краще. Ті одиницї, що до того часу жили розсїяні між стрілецтвом своїм окремішнїм життєм, утворили один тїсний дружнїй гурток — характеристична риса курсу, що виступає через увесь час його істнування.

Кляси були комбіновані й ученики одної кляси ходили завжди на виклади низшої кляси. Склали ся так самі з себе. Відбувала ся наука математики для всїх кляс, обох клясичних мов, льоґіки й психольоґії. Ту науку провадив я (канд. фільософії на віденськім унїверситетї, клясична фільольоґія). Науки инших предметів не було, як також не було инших учителїв. Кожна остання лекція відбувала ся на моїй кватирі. Читав я там зі старшими учениками Платона та при тім викладав льоґіку й психольоґію. Найтруднїйше було з підручниками. В поблизькім Мукачеві роздобув я тільки тексти клясичних авторів і льоґаритми, всї видання в мадярській мові. Одначе сї підручники вистарчили менї вповнї тим більше, що до науки математики не потребував я нїяких книжок.

Доволї правильно тягнула ся наука через один місяць. При обостороннїм завзяттю вичерпано в двох третїх частях приписаний матеріял. Поминаю тут цїлий ряд викладів, що своїм змістом вибігали поза приписаний у школї матеріял і дотикали відомостей, що входять у круг загальної освіти. Була се правдива наука в тих учениківжовнїрів, бо не вчили ся вони до іспитів, а ради задоволення внутрішньої потреби. Се заразом і найкращі мої спомини й переживання з сеї доби істнування курсу.

Надійшов час відходу в поле й рівночасно переселення цїлого Коша до Галичини, при якім зоставав я ще один місяць до покінчення моєї відпустки. Більша половина товаришів-учениківвідходила в поле. Щиро прощали ся вони з своїм учителем, а на спомин зробив підх. Микола Венгжин фотографічні знимки з нашої науки.

З їх відходом у поле перервав я на якийсь час науку й тим закінчила ся перша найгарнїйша доба в істнуванню курсу. В своїй дописї до „Громадського Голосу“ назвав др. Назарук сей курс одинокою українською ґімназією на Мадярщинї.

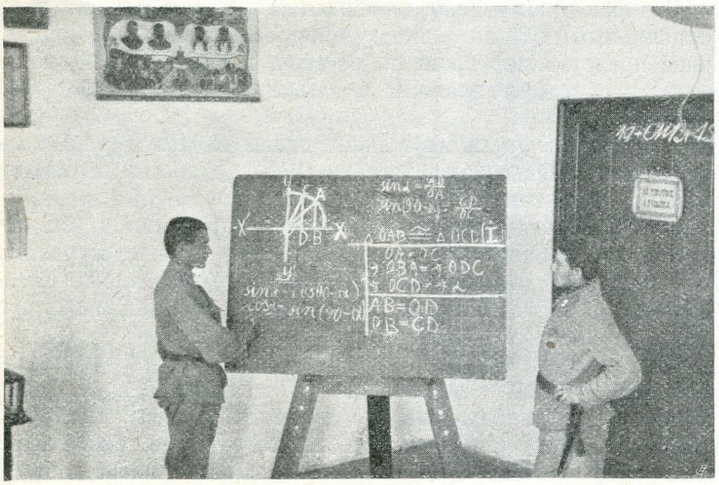
Не так щастило ся стрілецькій ґімназії на рідній землї. Щодо числа тих, що побирали науку, зросла вона до величезних розмірів, але що торкаєть ся мериторичної справи, не осягнула нї в части тих моральних успіхів, що в першій добі свого буття. На нїщо не здали ся ті невсипущі старання та змагання одиниць, що піддержували її. Безнастанна мандрівка счеркувала всї наміри та зусилля, а її неповодженнє викликувало зневіру не тільки в учеників, але також у декотрих учителїв. За цїлих чотири місяцї був може тільки один місяць науки. Учеників було тодї коло двіста, учителїв вісїм. Як перші, так і другі зміняли ся в коротких часах. Цїла ґімназія дїлила ся на два курси, один для „старої войни“ під моєю управою, другий під управою проф. української ґімназії у Львові Сави Никифоряка для „нової войни“. Обі ті „войни“ стояли окремими таборами й так у серпнї 1915 р. в Камінцї й Дубинї, а в вереснї в Майданї й Боднарові. У жовтні зійшли ся в Гнильчу разом, але довго не пожили з собою вкупі, бо „нова война“ вибрала ся зараз у перших днях у поле.

Отже наука була утруднена. Деякі вчителї мусїли ходити що дня милями від одних до других. На курсї для „старої войни“ вчили побіч мене товариші: укінч. філь. Іван Гуцуляк і ук. філь. Іван Дїдик. Від часу до часу удїляв науку фізики проф. др. Юлїян Гірняк, приїзджаючи на конику з Дубини. Сей останнїй був директором збірної „етапної ґімназії“ й він то поставив курс на такий високий ступінь.

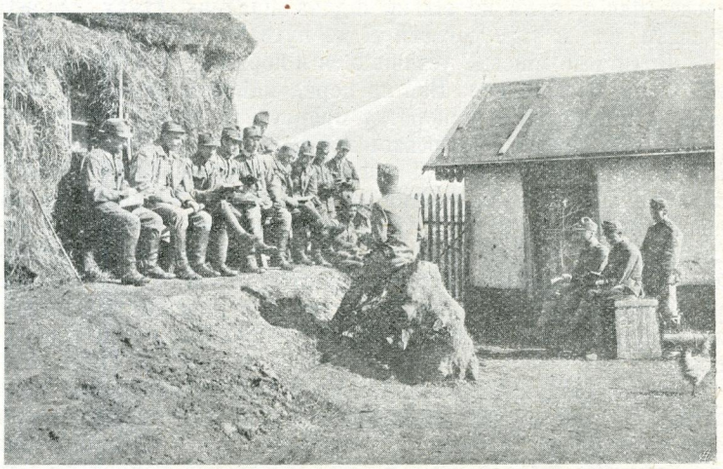
Для новобранцїв провадили науку тов. проф. Сава Никифоряк, проф. Микола Венгжин, ук. філь. Федь Вишиваний, ук. філь. Юлїян Мінко, ук. філь. Антін Жила і я, заходячи сюди що другий день з Камінки. Удїляв науки також сам курінний отаман др. Никифор Гірняк. Не зважаючи на те, що було більше вчителїв, що заступлені були всї предмети, не можна було як слїд попровадити науки. Причиною того були ріжні непорозуміння, що зайшли тодї в стрілецтві, та їх наслїдки.

Наука для „старої войни“ відбувала ся на кватирах, а коли, як напр. у Камінцї, не було відповідних кімнат, то ученики самі закінчили собі одну недобудовану хату й там вигідно слухали викладів у романтично уладженій кімнатї. Підх. Венгжин відфотографував навіть сей ґімназійний будинок. Наука для новобранцїв відбувала ся по сократівськи, де небудь, чи під голим небом у садку або гаю, чи під церквою або на дзвініцї, чи під оборогом, а в разї негоди в хатї. Одначе не зоставало вже багато часу на науку. День відпадав у більшій части на ріжні чинитьби військової натури. Тим то й не багато можна було навчити потомлених стрільцїв, що другий день відпадала наука, отже й не диво, що не розвинула ся вона як слїд. Таке було в Камінцї, такеж саме й у Боднарові, не змінило ся се також у Гнильчу, де був чистий заворот усього кошового життя. З Гнильча, де то найдїяльнїйшим показав ся проф. української ґімназії в Рогатинї Лев Смулка, перенїс ся стрілецький кіш до Славятина, а звідти по однім тижнї до Свистїльник. У Славятинї не було навіть часу розбити скриньок з книжками, як прийшло ся вже вирушати. І тут кінчить ся друга доба стрілецької ґімназії, доба повна всяких безуспішних зусиль, що розбивали ся об Гераклеві перешкоди, й цїлковитого неповодження. Подивляю в нїй тільки ту велику вирозумілість старих стрільцїв до науки, яких справдї можу ставити за приклад усїм ученикам, що можуть спокійно побирати науку в державних ґімназіях.

Вінчаєть ся надсподїваними успіхами третя доба ґімназійного курсу, яка триває через увесь час нашого побуту в Свистїльниках. Тут відсапнув трохи увесь Кіш і став повертати до спокійного життя. Цїлу зиму відбувала ся по кватирах учителїв наука для старих стрільцїв-учениківміж якими було вже багато перших новобранцїв, що в Гнильчу вийшли в поле. Кождий день минав на завзятущій науцї, тим інтензивнїйшій, що всї відїздили по перероблению матеріялу до іспитів. За весь час свого істнування вислано до іспитів майже одну сотню учениківі досї не було випадку, щоб який не здав іспиту. По найбільшій части висилано до української ґімназії у Львові, яка сього року має справдїшню муку з тими

Година математики в ет. ґімназії в З. Паланці. (Май 1915 р.)

Година греки в ет. ґімназії в Коші У. С. С. (Кінець марта 1916 р.)

іспитами. Багато є таких, що з відзначеннєм поздавали матуру.

Найдіяльнїйші споміж учителїв показали ся тов. Юлїян Мінко, проф. Антін Лотоцький, т. Іван Гуцуляк і т. І. Дїдик. Себе не вчисляю. Заступлені були всї предмети. Науку побирали також семинаристи, ходячи на виклади всїх предметів крім латини та греки.

І тепер ведеть ся ще науку. Всїх учеників, що ходять на науку, є ще пятьдесять три. Користаючи зі спокою на стрілецькім фронтї, використовуєть ся кожду годинку, щоб як найбільше виобразувати ту молодь, що має стати опісля в рядах народнїх робітників. Наука відбуваєть ся тепер під погідним, весняним небом дуже симпатичним способом, що мило вражає. Весна влила нових сил, нової охоти. Декілька фотоґрафічних картин, які зладив для Вістника підх. Венгжин, віддадуть вірно спосіб і дух науки.

У нас весело й радісно на науцї. Тут ученик не вчить ся з страху перед двійкою, не потребує також вязати ся особою учителя. Обосторонне довірє й товариськість, свобідність і взаїмна пошана надають стрілецькій ґімназії ідилїчної закраски. На ідилю сходить те все тут описане ґімназійне житте, коли пригадаємо собі латинську приповідку: „Inter arma silent musae“.

Нї, війна учить цїнити музи.

(Пр. Кв. У. С. С.).

Степан Прідун.

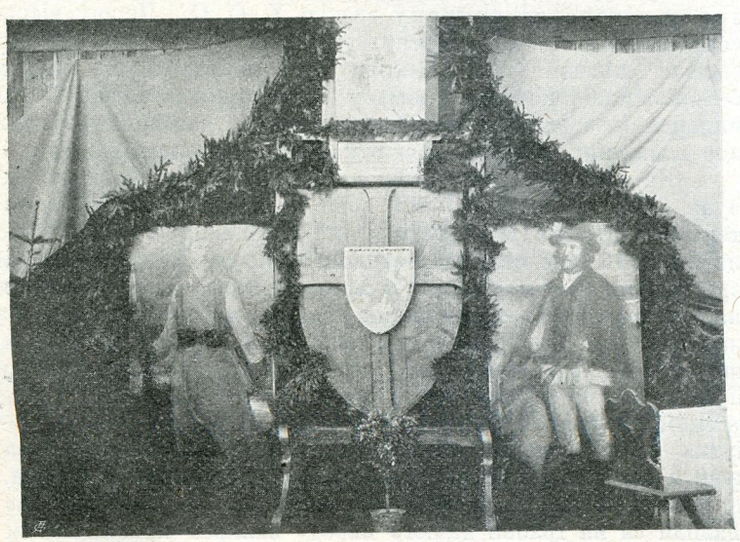
Відслоненнє українського щита в IV комп. 24 п. п.

Die Wunden, die feindliche Kugeln geschlagen,
Ein Nagel schon hilft sie viel leichter ertragen.*

Під отсею гарною девізою святкувала в неділю дня 9-го квітня с. р. IV компанїя 24 п. піх., що має своє пристановище в маленькім нїмецькім сїльцї Вокендорф на Шлеску, велике свято, а саме відслоненнє українського щита (Wehrschild-a).

Був чудовий весняний день, яких у сїм роцї було досї ледви декілька. Вже о 2 годинї сполудня збирали ся товпами мешканцї села й вояки, щоб оглянути український щит. О 3 годинї зачало ся свято. Команда запасного баталїону 24 п. п. у Фрайденталю вислала на свято свого представника в особі майора Залуского. Явила ся також його жінка, представництво громади, місцева пожарна сторожа, військова орхестра й незвичайно численний збір офіцерів, між ними декількох Українців. Приємне вражіннє робило се, що багато офіцерів мало на шапках українські стрілецькі відзнаки. Ініціятором і впорядчиком свята був командант IV комп. капітан Вайґль, вельми культурна й освічена людина, до того щирий прихильник укра-

* Рани від ворожих куль уже один цвих дозволяє лекше зносити.

Український щит.

Офіцери ґарнїзону Вокендорф з командантом кап. Л. Вайґлєм.

їнської нації, який не тільки піддав щасливу думку уладити се свято, але й умів довести її до путнього кінця.

Коли вже військо уставило ся в порядку, а гості зайняли свої місця, зложив кап. Вайґль перед майором рапорт і виголосив у нїмецькій мові коротку промову, в котрій представив оружні успіхи австро-угорської монархії й геройства 24 п. п., який поклав також немалі заслуги на полї слави. Дохід із вбивання цвяхів призначений саме на вдови й сироти по погибших вояках 24 п. п. Свою промову закінчив окликом у честь австрійського цїсаря, військова музика заграла державний гимн. Опісля виступив кадет-аспірант С. Дутчак, який розвинув в українській мові ширше думки попередника й представив значіннє звільнення Галичини й Буковини від ворожої інвазії.

Тепер слїдувала дефіляда перед щитом, найкраща часть свята. Під такт музики машерувала незвичайно справно перша маршова компанїя в полевих унїформах, уся з синьо-жовтими відзнаками на шапках, опісля ступала запасна компанїя, а за нею поменші відділи.

По дефілядї проголосив кап. Вайґль відслоненнє щита довершеним.

Щит (Wehrschild) має форму справдїшнього великого деревляного щита, на середині якого красуєть ся український лев на синїм полї, що пнеть ся по скелї в гору. По боках щита уставлені два великі образи, один з яких представляє Гуцула природної великости, що йде за плугом, а другий того самого Гуцула в жовнїрськім унїформі з крісом у руках. Цїлий щит прикрашено квітами й великими синьо-жовтими та чорно-жовтими прапорами. Щит і образи малював артист-малярь, однорічний доброволець Гольдшмід.

З черги приступлено до вбивання цвяхів. Перший убив свій цвях кап. Вайґль, опісля майор Залуский і його жінка, дальше представники громади, офіцери, вояки і т. д. Загалом зібрано з вбивання цвяшків в тільки першім дні коло 600 корон.

По сїм відбула ся на вільній площі забава, в часї якої концертувала військова орхестра. Ввечері співав з успіхом українські пісні також хор однорічних добровольців.

З щита зроблено декілька фотоґрафічних знимок, які задумуєть ся вислати до нїмецьких ілюстрованих журналів. Варто зазначити також, що фрайдентальські часописи (Freudenthaler Zeitung і Freudenthaler Nachrichten) помістили про се свято симпатичні й вельми прихильні дописи.

Так отже в сусїдстві нїмецької границї, в маленькім селї Вокендорф, що числить ледви 500 мешканців, відслоненнє українського щита стало просто історичною подією, а для нас Українців воно ще більше важне й дороге. Се-ж було наше власне свято в цїлім значінню сього слова, свято повного тріюмфу української думки й української ідеї в 24 п. п.! А відбуло ся воно серед такої симпатичної атмосфери та в такім щиро-піднесенім настрою, що лишаєть ся тільки побажати, щоб і українські національні врочистости по наших місцевостях святковано подібно.

Звертаємо на се свято увагу цїлого нашого громадянства й сподіваємо ся, що незабаром почуємо про подібні врочистости не тільки в инших українських полках Австро-Угорщини, але й по наших містах і селах. Се причинить ся і до популяризації рідної справи між чужими та зміцнення національної свідомости між своїми і дасть можність придбати немало гроша на українські цїли. *І. Н.*

Свята Українського Сїчового Стрілецтва у Відні. I.

В часї великодних свят відбуло ся у Відні декілька стрілецьких урочистостей, які заслугують на се, щоб про них дещо написати.

Дня 25 квітня декоровано врочисто стрілецького хорунжого В. Сїдельника срібним хрестом заслуги. О 5 годинї пополудні зібрала ся досить численна нїмецька й українська публика в XV окрузї Відня на відкритій площі перед школою, бо отсе вирушила нова віденська запасна сотня У. С. С. на акт декорації свого старшого товариша, що від початку війни стоїть у рядах стрілецтва, повнячи провіянтову службу. Крім У. С. С. узяли також віденські „Deutschmeister-Schützen“ участь у святї декорації, делеґуючи своїх офіцерів і свою капелю. Площу прикрашено хоругвами української національної й австрійської державної краски. Свято відбуло ся коротко — по військовому. Сотник У. С. С. д. Іван Коссак виголосив ядерну й щирим чуттєм пройняту промову та причіпив хрест заслуги на грудях декорованого, опісля промовив голова Української Боєвої Управи, др. Кирило Трильовський, підносячи заслуги Українського Сїчового Війська на полях боротьби та заохочуючи свіжо зорґанїзованих добровольців, щоб ішли слїдами своїх старших товаришів у стрілецьких рядах і добували собі славу, а Українї волю. Музика відіграла австрійський державний та український національний гимн.

По актї декорації слїдувало вручення прапора запасній сотнї, дарованого Комітетом українського жіноцтва у Відні. По середині синьо-жовтої хоругви красуєть ся гарно золотом вигаптований лев — герб України, по другім боцї инїціяли Українського Сїчового Стрілецтва та день і рік вручення прапора; на червоній стяжці, що звисає вздовж дручка, золотий гапт: „Український жіночий Комітет — другій віденській запасній сотнї У. С. С.“ Предсїдателька українського жіночого Комітету у Відні пані Карановичева, жінка віденського радника двору, виголосила промову, навіяну теплом, материнською любовю й гарячим патріотизмом, і передала прапор у руки стрілецтва.

Ввечері того самого дня відбуло ся у великій реставраційній залї при Fünfhausstrasse в XV окрузї спільне стрілецьке свячене, уладжене заходами Української Боєвої Управи й Українського Жіночого Комітету. При сїй нагоді прощано рівночасно свіжу віденську запасну сотню У. С. С., що третього дня мала вже опустити Відень, переїзджаючи до місця постою запасного куріня У. С. С. задля дальшого вишколення й виобразування у воєннім ремеслї.

Цїкаве й характеристичне! Не дивлячи ся на те, що війна триває вже цїлих 21 місяцїв і все, що тільки здатне носити оруже від 18 до 50 року життя, стоїть уже в жовнїрських рядах, — щораз нові та свіжі добровольцї голосять ся масово до Українського Сїчового Війська й наш стрілецький корпус виріс би певно в цїлком поважну армію, якби не істнували приписи, котрі такому розростови кладуть вузькі границї. Лиш час до часу вдаєть ся Українській Боєвій Управі виєднати дозвіл на зорґанїзуваннє свіжої запасної формації У. С. С. За кождим таким дозволом треба багато находити ся, написати ся та напросити ся...

І ось у двадцятім першім місяцї війни зорґанїзовано другу віденську запасну сотню У. С. С. Першу віденську запасну сотню утворено ще в зимі 1915 р. Обидві віденські запасні сотнї зложили ся з добровольців, котрих батьківщина і постійний осїдок — Галичина. Воєнні події виперли їх з рідної землї й приневолили часово пробувати або в столицї держави, або в найблизших околицях.

Не зважаючи на те, що війну вже й так болюче відчули наші утїканці, що всї вони потерпіли величезні матеріяльні втрати, що багато з них осиротїло, їх родини або повимирали, або без слїду занапастили ся, їх оселї частю зруйновані, частю зникли з лиця землї ... не зважаючи на те, що по всїх тих тяжких воєнних переживаннях душа людини з природи річи в глибокім болю корчить ся й вяне, що закрівавлене серце замикаєть ся в непроглядним смутку й за своїм особистим безмежним горем — по ясним і звичайним правилам природи — стаєть ся щораз більше нечутка та невразлива на всї ті справи, які стоять поза кругом особистих потреб, поза межами особистих інтересів, не зважаючи на ту цїлу суму подій, які за воєнний час звалили ся на голови нашого народу важким пригнїтаючим тягарем, — наш народ виказує просто невичерпану життєву силу, непохитну волю стати свобідним і рівним у сїмї на-

родів, невигасле й неослаблене змаганнє до визволення. У двадцятьпершім місяці війни по тім усім, що перебув і серед того всього, що перебуває, видає з себе нових добровольців до боротьби за кращу долю України! . .

З бараків для воєнних наших утїканців у Ґмінді й Вольфсберґу зголосило ся поверх 200 свіжих добровольців до воєнної служби в У. С. С. Не всї показали ся фізично здатними, зостало 170 здорових і дужих і з них утворено в квітнї б. р. другу віденську запасну сотню.

Для сеї сотнї й для тих стрільців „старої войни“, що задля матури й инших іспитів проживали саме на Великдень у Відні, уладжено згадане спільне свячене.

Як одна велика родина зібрали ся отсї „молоді“ й „старі“ стрільці, прийшли представники Загальної Української Ради, Союза визволення України, Української Культурної Ради, Українського Запомогового Комітету, віденського Кружка земляків, віденської „Просвіти“, явили ся делеґати військових властей і Дайтшмайстрів-добровольців, приїхали також представники управи баракового табору в Ґмінді. Українська Боєва Управа виступала в ролї господаря, а український жіночий комітет як мами й сестри подбали, щоб угостити; не сїдали й не спочивали, запопадливо та ввічливо припрошували, прибалакували, потїшали й розраджували, розносили не тільки свячене, але те святе родинне тепло, якого війна й воєнні обовязки позбавили ще таких молоденьких наших борців за волю України . . .

Не буду описувати подрібно перебігу свята й наводити змісту промов, було їх багато й усїляких: були привитання й подяки, були полїтичні оцїнки великої сучасної доби й оцїнки значіння Українського Стрілецтва, підношено воєнні заслуги та прикмети нашого леґіону, говорили леґіонїсти від себе, де бачуть свою цїль і як розуміють свою задачу . . . І все те зложило ся на одну цїлість, в якій було все, що бачуть тверезі очі, що розуміє холодний розум, що відчуває гаряче серце, до чого рветь ся душа, що вкладає на сучасне поколїннє обовязок супроти цїлости українського народу та його будучности, що відповідає його змаганням й його непередавненим правам . . . Було ясно, що знаємо, коли живемо де й серед яких обставин, що відчуваємо й розуміємо, чого від нас жадає теперішня доба, що хочемо й будемо кождий за себе і всї разом, кождий на своїм місцї та всїма своїми силами робити те, з чого має вирости спільна, велика українська справа . . .

Перебіг свята був ось який: мітрат о. Жук благословив „дари та страви“ й бажав веселого „Христос воскрес“; голова Б. У. др. К. Трильовський витав стрільців і гостей; заступник голови Б. У. В. Темницький говорив від Боєвої Управи; сотник Ів. Коссак від У. С. С.; капітан Чіґнїс від військових властей; пані Кисїлевська від Укр. жін. Ком.; заступник голови З. У. Ради Я. Весоловський від президії З. У. Р.; проф. О. Колесса від Української Культурної Ради; М. Меленевський від Союза визволення України; Юра Шкрумеляк від „старої войни“, др. Маковський від управи табору в Ґмінді і т. д.

Музика Дайтшмайстрів-добровольців грала українські й державні гимни, марші й арії з опер, — стрілецький хор „старої войни“ співав національні та стрілецько-воєнні пісні. Свято закінчило ся коло півночі та дало учасникам привід і до поважної обміни думок і до приємної розривки.

В. Т.

Памяти Михайла Владимірского-Буданова.

На передодні Благовіщення втратила російська наука, зокрема українознавство, одного з найбільше заслужених дїячів, знаменитого професора київського університету, Михайла Владимірского-Буданова. Хоч він родом Москаль, за його заслуги для українознавства, за його строго-наукове трактованнє свого предмету досліду, зокрема за його замилуваннє до деяких українських дисциплїн належить ся йому від нас щира й тепла згадка.

Уродив ся 1838 р. у тульській ґубернії. Учив ся в тульській духовній семинарії, пізнїйше в київській духовній академії, звідки в 1860 р. перейшов на перший курс історично-фільольоґічного факультету київського університету й вибрав своєю спеціяльністю історію Росії. Початок 60 рр. був часом національного оживлення серед київського студентства. Між студентами були завзяті суперечки на тему українськости південно-західного краю. Се був час, коли ряд здібних учеників ходив до київської духовної академії й до київського університету, — хоч згадати-б батька української лїнґвістики Павла Житецького,— коли й славянське питанне набрало окремого інтересу серед київського студентства.

Зложивши в 1865 р. маґістерський іспит, приступив до праці над своєю маґістерською дисертацією про „Нїмецьке право в Польщї й на Литві“, написаною головно на підставі документів київського центрального архиву. В 1869 р. боронив своєї дисертації, а найблизшого року одержала його книжка від Академії Наук Уварівську премію. Слїдом за тим відбув Буданов однорічну подорож за границю та по Росії. Коли вчителював у ярославськім лїцею, добув ступінь доктора російської історії й приступив до видання своєї „Христоматії“ в трьох випусках (перший випуск мав шість видань). В 1875 р. зайняв катедру історії російського права на київськім університеті й тут провів 40 лїт своєї плідної наукової дїяльности, працюючи безперервно сам і навчаючи инших. Мало навчаючи, а витворюючи цїлу школу з своїх учеників. Тут і докінчив працю над своїм знаменитим „Оглядом історії російського права“, що в 1914 р. вийшов сьомим виданнєм. Ще в минулім році займав ся з студентами своїм улюбленим правом. Був членом багатьох наукових товариств, головним редактором київської Комісії для розслїду давнїх актів, а в один часі предсїдателем „Історичного товариства ім. лїтописця Нестора“. В 1903 р. вибрала його Академія Наук своїм членом-кореспондентом, а в марті надїлила його рада університету св. Володимира почесним докторатом історії російського права.

Свідомий окремішности литовсько-українського права як окремої галузи науки, зробив дуже багато на сїм полї. Коли наш славетний учений професор київського університету В. Антонович покинув Комісію для розслїду давнїх актів, не бажаючи бути в нїй разом з доносчиком Юзефовичом, Владимірский-Буданов став головою сеї Комісії й перебрав на себе спадщину Антоновича в досліджуванню заселення України.

У своїх працях з поля досліду над минулим України зробив Буданов так багато, що історики литовсько-українського права й історики України загалом довго-довго черпатимуть з його талановитих праць. З його праць, що торкають ся історії України, згадаємо: „Исторія Императорскаго университета св. Владиміра“ т. I (1884), „Уложеніе и Литовскій Статутъ“, „Неизданные законы юго-западныхъ славянъ“ (1881), „Передвиженіе южно-русскаго населенія въ эпоху Богдана Хмѣльницкаго“ (1888), „Черты семейнаго права Западной Руси“ (1890), „Формы крестьянскаго землевладѣнія въ литовско-русскомъ государствѣ XVI в.“ (1892), „Судебникъ 1589 г.“ (1902), „Русская Правда“ (1911) й багато инших. Від 1887 р. редаґував „Акты о заселеніи Юго-Зап. Россіи“. Покійник полишив по собі вічну память яко гарна людина й великий учений.

Вісти.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Дністер“ у Львові, ул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, ул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

Почтові урядники в зайнятих українських землях зволять подати свої адреси до Бюра Культурної Помочи для українського населення зайнятих земель, Львів, ул. Бляхарська ч. 11, II пов.

Український вечір союза нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“. В середу дня 26 квітня уладило т-ство „Україна“ разом з инш. товариствами в столиці Бадену, Карльсруе, вечір з викладами. Др. Фальк Шупп говорив про „Україну яко міст Нїмеччини до східних країв“. Своїм викладом прикував увагу слухачів, коли давав історичний, етноґрафічний, полїтичний і господарський огляд сеї родючої країни та вказував, який великий інтерес Нїмеччини в тім, аби здїйснили ся змагання Українців до полїтичної незалежности. Коло вечера заслужив ся особливо старший правительственний радник др. Ґрооз. Загалом став вечір доказом, як зростає в Нїмеччинї зрозуміннє полїтичного значіння України, коли уладжуєть ся вечір на нїмецькім південнім заході, де вже чути гук гармат з західного фронту.

Промова Бетман-Гольвеґа та болгарська преса. „Народни Права“, орґан президента мінїстрів Радославова, зазначує, що промова викликала сильне вражіннє серед болгарського громадянства й воно сьогоднї горде з того, що є союзником народу, котрий бореть ся не за поневоленнє народів, а за загальнолюдський поступ. „Балканска Поща“ (редактор Хр. Станчев) каже між иншим: „Промова говорить відкрито про умови будучого мира та про долю народів Росії, що тепер дістали ся під нїмецьку управу.“ Від себе додає далї редакція: „На схід хай повстане одна або декілька самостійних держав Польща, Литва, Україна й инші, щоб були охороною против експанзійної Росії.“

В такім самім дусї пишуть і инші газети, як „Утро“, „Дневникъ“, „Военни Извѣсти“.

І русофільська преса пише в сїм дусї. Орґан Малїнова „Прѣпорецъ“ називає її „монументальною“, а орґан народняків „Миръ“ пише між иншим: „Бетман Гольвеґ похвалив Болгарію, він сказав, що „болгарська армія добула плече об плече з Нїмеччиною й Австрією вічну славу. Та про будучу долю Балкану він не сказав нїчого. Сього, розумієть ся, не можна пояснювати сим робом, що Нїмцї не рішили балканської справи. Противно мусимо сподївати ся, що вони вважають витворене війною положенне за дефінїтивне полагодженнє. Правда, є ще й инша причина сього замовчання. У відносинах до Балкану зоставляє Нїмеччина рішуче слово свому союзникови, Австрії.“

Нарештї даймо голос „Камбанї“, газетї, що з усїх болгарських найбільше інтересуєть ся українською справою: „Мусимо зазначити, що в своїй промові нїмецький канцлер нїчого не згадав про Балкан та Україну. Дехто поясняє се тим, що про се скоро скаже ще слово барон Буріян, бо про нові порядки в Бельґії й Польщі рішає Нїмеччина, а про Україну та Балкан перше слово має Австрія.

І не тільки се. Дїло визволення України ще не довершене, а й справу балканської консолїдації спинює ще невтральність Румунії та Греції. І чому мало говорити ся там, де ще стільки має довершити ся? Що Бетман-Гольвеґ і барон Буріян зможуть ще в недалекій будучности сповістити світ і про нові порядки в полуднево-східній Европі, про се не може нїхто сумнївати ся.

Декотрі круги уважають промову канцлера як вступ до переговорів в справі мира. В деякій мірі се так і є; канцлер проголосив умови Союза, а ними є: визволенне від анґлїйської перемоги, від російського гнету, від французького реванжу й італїйського віроломства; се значить, новий режім на морях, освободженнє Бельґії від анґльо-французького насилля, вільна Польща, свобідні балтійські провінції; се значить ще: **велика Болгарія, свобідна Албанїя та свобідна Україна**; се значить ще: нове розміщенне сил в Азії та кольонїях.“

Цїнне признаннє. В „Münchner Neueste Nachrichten“ помістив польський письменник Станислав Пшибишевский три статї на тему „Від народу до народу“. Хоч тут нї словечком не згадав про українську справу, виставив (Поляк!) російській Україні дуже гарне свідоцтво, доказуючи повну недостачу державного російського патріотизму на Україні. „Нїколи не забуду, пише він, часу російсько-японської війни, який провів я на Україні (автор називає її соромливо полудневою Росією): в Одесї, Харкові, Херсонї, Київі і то в кругах найінтелїґентнїйшого російського товариства. В них принимано кожду вістку про пораженнє російських військ з захопленнєм, а банкроцтво російської військової сили під Мукденом святковано банкетами з шампанами.“

Великі полїтичні страйки на Україні. Як доносять „Neue Züricher Nachrichten“ з Стокгольму, вибух у фабриках на Україні широкорозгалужений робітничий рух на полїтичнім підкладї. В Київі має страйкувати кругло дві третини мунїційних робітників. У Харкові перервано працю в фабриках загального електричного товариства та в фабрицї локомотив. У фабриках мунїції в Шубаївї та Кривім Розї страйкує від минулого тижня 12.000 робітників. Полїція поарештувала сотки людей в округах, захоплених страйком.

Папська інтервенція в справі митрополита гр. Андрія Шептицького. Як доносить „Kölnische Zeitung“, папа написав лист до російського царя в справі вивезеного Москалями українського митрополита Галичини гр. Андрія Шептицького, просячи дозволу для нього вернути поміж своїх вірних.

Заборона польського відчиту в Швеції. „Wied. Kurjer Polski“ доносить у ч. 481 (з 28.IV), що начальник полїції в Norrköping заборонив графинї Лєдоховскій відчит про Польщу, в котрім мало бути порушене питаннє про „самостійну Польщу“.

Виділенне сувалкської ґубернії з Польського Королївства. Нїмецький уряд вилучив із зайнятої нїмецькими військами частини Польського Королївства сувалкську ґуб., заселену, як відомо, не Поляками, а Литовцями, й прилучив її до віленської ґуб. Обидві сї ґубернії становитимуть осібне ґенерал-ґубернаторство. Вилучено з Королївства і прилучено до сього ґен.-ґубернаторства також місто Ковну.

Українські школи для дїтей виселенців. На зїздї в справі опіки над дїтьми втїкачів у Москві один з промовців Ст. Сїрополко висловив бажаннє, щоб правительство відносило ся дуже обережно до національности й віри дїтей, котрі підлягають його опіці, маючи на оцї український нарід та унїятський обряд галицьких Українців. Було-б бажане, казав він, направляти дїтей Галичан та Українців з холмської, волинської та городненської ґубернії до південних ґубернїй. Наука для дїтей має відбувати ся по думці промовця в українських орґанізаціях в їх рідній мові, при чім місцева самоуправа та союзи повинні дати на се засоби.

Положенне виселенців у туркестанськім краю. „Утро Росії“ з 15 квітня доносить: „Серед утїкачів у туркестанськім краю поширюють ся застрашаючим способом ріжного роду пошестї. Втїкачі мруть, як мухи. З 84.000 оселених у Туркестанї лишило ся тепер при житю 57.000, себто протягом 5 місяців умерло 27.000 людей, понад 180 мерців денно. Щоб се число не зросло два, три рази, треба негайно усунути сю масу втїкачів в якийсь инший район.

Котра небезпека більша? З нагоди річниці голосного перелому російського фронту й побідного походу армій центральних держав на українські землї можна пригадати дещо з голосів московських часописей про можливість появи військ центральних держав на схід від Збруча. І так „Биржевыя Вѣдомости“ писали з приводу піднесеного питання, чи відновлювати українську пресу: „Будьмо справедливі й даймо Українцям те, чим самі користуємо ся. Цькованнє народів . . . тільки ослаблює нашу силу, так потрібну державі в днї, які переживаємо, викликає непотрібний і злочинний неспокій, несе таке розєднаннє й недовірє в суспільности, що йому треба дати рішучу одсїч“. М. Ковалевський писав у сїй самій часописи: „Для кого не є тепер безперечним, що не слїд безкарно нищити українського друкованого слова . . . перед можливістю того, що австрійсько-нїмецьке військо вдереть ся на лїво-бережну Україну, на Київщину й Черниговщину“. „Не треба піддержувати серед населення зовсїм зрозумілого невдоволення марною боротьбою з народньою мовою, школою, друкованим словом“. Иншої думки був „Свѣтъ“, що писав: „Відновленнє української преси, котра має своєю головною задачею розбити „русское національное єдінство“, „буде гіршою поражкою нїж яка небудь поражка на полях бою“. „Свѣтови“ вторували „Московскія Вѣдомости“, які жадали „особливої енергії й особливої витривалости“ в боротьбі з українством. На чорносотеннім з'їздї, що відбув ся при кінцї падолиста 1915 р. в Петербурзї, говорило ся також, що „треба всїма силами бороти ся з мазепинським рухом“, а чорносотенний делеґат з Нижнього Новгорода заявив, що „український рух — се язва. Не дай Боже! Се, панове, не простенький гопак, а поважний полїтичний рух“ („Кіевская Мысль“ ч. 325).

Відзначення Українських Сїчових Стрільців. Військовий хрест заслуги третього ступня з воєнною декорацією одержали за хоробре поведеннє супроти ворога: курінний отаман Сень Горук, старший четарь кінноти У. С. С. Роман Камінський. Найвище похвальне признаннє (signum laudis) одержали: старший четарь Микола Стронський і четарь Петро Франко.

Чого хоче Росія. Відомий російський знавець національної економії проф. Туган-Барановський мав недавно в московськім Торговельнім Союзї, до котрого належать усї визначні великі промисловцї й багаті купцї Росії, голосний виклад про російські воєнні цїли та будучі змагання Росії, зміст якого подавати в пресї заборонила цензура. Туган-Барановський почав говорити від розповсюднених тепер у Росії думок, які домагають ся в нагороду за недосяжне посїданнє Дарданелїв російської пристани при Перським заливі. Бесїдник указав, що ся пристань може бути все-таки тільки в конечній потребі зарадою для російського народнього господарства та що Росія, коли вона має в будучности лишити ся здатною конкурувати на світовім ринку, не може нїколи стратити з очей Царгороду яко своєї цїли. В російськім змаганню дістати Царгород не розходить ся тільки про побільшеннє державної території, — Росія така велика, що не потребує нїякого побільшення державної території, — але, що більше, безумовно про життєве питаннє для Росії. Без забезпеченого права вільного переїзду через Дарданелї не може Росія просто істнувати. Південь Росії, Україна й сумежні краї зостануть ся на далекі часи найголовнїйшими господарськими областями для вивозу Росії, а багацтво сих областей можна тільки тодї використати в повнім обємі, коли для вивозу їх продуктів відкрита буде дорога через Дарданелї.

Та мілїтарні рішення показали, що Росія нї при помочи своїх союзників, нї власною силою не може здобути Царгороду, як довго Нїмеччина є союзником Туреччини. А осягненнє инших російських воєнних цїлей стало так само більше нїж непевним, тим більше, що тут Росія здана тільки на себе саму. Ріжні познаки вказують на те, що війна скінчить ся ще сього року. А се неможливо, щоб Росія вийшла з сеї війни з порожнїми руками. Треба подумати над тим, чи не можна-б осягнути порозуміння з Нїмеччиною задля вільного переїзду через Дарданелї. З держав почвірного порозуміння має властиво тільки Анґлія життєвий інтерес у тім, аби Царгород не лишив ся надалї під нїмецьким впливом; Росія вдоволила ся-б тим, якби їй забезпечено вільний переїзд. А Нїмеччина не має чого бояти ся конкуренції в Царгородї, бо для російського перевозу через Дарданелї прийшло-б у рахубу збіже, вугле й руда, вивіз котрих не може нїде нарушувати нїмецької світової торговлї.

Туган-Барановський говорив далї про грозьби Англії Нїмеччинї, які назвав геройством на словах і фразами. Як у сїй хвилї стоять справи, диктуватиме не Анґлія, а Нїмеччина умови майбутньої господарської війни. З усїх держав, що ведуть війну, тільки в одній Нїмеччинї серед війни господарське життє не нарушене. Росія не може вести жадної господарської війни з Нїмеччиною, бо Нїмеччина є для неї ринком збуту. Російський вивіз до Нїмеччини виносив у лїтах 1911 до 1913 докладно 50% цїлого експорту Росії. Господарська війна Росії з Нїмеччиною по зробленню мира рівняла ся-б самовбійству Росії.

Російська опіка над галицькими сиротами. „Кіевская Мысль“ доносить: Судове розслїдженнє знущань над дїтьми в приютї для галицьких сиріт викриває все нові факти. Начальницею сього приюту є Стріґальова. Начальниця била дїтей шворкою, руками, головно по голові, штовхала їх у спину ногою. Як свідчить студент Симаков, сї муки давали їй навіть видиму втїху. Дїтей вона роздягала до нага й тодї била. Згодом у дїтей стали зявляти ся болячки від злого живлення. Головним покровителем приюта є, як відомо, архиеп. Евлогій.

Фабрика янголят. Відступаючи з Галичини, російські війська вивезли в Росію багато дїтей галицьких Українців. Частину сих дїтей приміщено у Київі в захистї, котрим завідував славнозвісний Евлогій. Як поводять ся в тім „захистї“ з малечою, яскраво свідчить отся допись в газетї „День“ з д. 22 марта:

„Слїдство в справі доглядачки Стріґальової виявило такі подробиці мордування малих галичан-сиріт.

Дїти за цїлий час істнування захисту були без лїкарського догляду. Їх „лїкував“ якийсь доходячий й таємничий хвершал і сама Стріґальова, які давали їм аспірину й напихали їх, не розбіраючи, всякими лїками. Міський лїкарь А. Білявський під час огляду знайшов у вохкій і холодній кімнатї дитину, що в гарячцї лежала там самітна. Нянька дала їй за порадою Стріґальової аспірини й дитя качало ся на твердім ліжку в маячнї.

Робочий день у захистї-катівнї починав ся о 4-й годинї рано. Тодї-ж починало ся й биттє. По ранїшнїм чаю й молитві дїти брали ся до зайнять, котрими керувала доходяча вчителька Алєшо. Зайняття тягнули ся до години 1-ої пополудні й супроводили ся биттєм у окремій кімнатї.

„Кляса“ до науки представляє собою темну, холодну хатину з неутушкованими вікнами й вохкими стїнами. Цїле приміщеннє вохке, темряве й дїти, кладучи ся на тверді складані ліжка, тремтїли від холоду й голоду . . .

Сама Стріґальова — неграмотна міщанка, що видавала себе за сестру милосердя, вельможну панї Строґанову.

Рахунковість „захисту“ незвичайно заплутана. Навіть дневник, куди вписувано назвища сиріт, провадив ся незвичайно недбало.

По словам служби захисту сими днями захист відвідав уповноважений Тетянинського комітету, котрий лишив на цукерки для дїтей 25 рублїв. Стріґальова купила 1 фунт цукерків і 50 тїсточок і роздала дїтям, а решту грошей затримала собі.

У захистї містить ся також лїкарня — в сутеренах (підземелю), з вохкими, вкритими цвіллю стїнами.

Дїти підтвердили випадки катувань, які практиковано в захистї.“

Бібліографія.

Виданнє „Союза визволення України“.

Др. Осип Назарук. Слїдами Українських Сїчових Стрільців. Львів, 1916. Стор. 156 вел. 8⁰. Ціна 3 К 50 сот., в оправі 4 К 50 сот.

Зміст: Вступ. I. По дорозї до Сїчового Коша. II. Перші враженя з Сїчового Коша. III. Один з тих, що бороли ся на горі Маківцї. IV. Три справоздання трьох інтелїґентів. V. Оповіданнє мого малого товариша. VI. Як наш четарь відібрав від польських леґіонїстів 260 гуцульських хлопців. VII. Золочівець в битві під Синевідськом. VIII. Гуцульська відвага і любов до гарного оружя. IX. Яка найвигіднїйша форма для списуваня вражінь і думок? X. Один з роду Шкріблякiв. XI. В мрацї і болотї. XII. На нашій несвоїй землї. XIII. Щастє. XIV. Зі Львова до Страбичева. XV. Ах! XVI. Український шляхтич-стрілець. XVII. Гумор і сатира в Сїчовім Коші. XVIII. Що говорить Головна Книга У. С. С.? XIX. Прощаннє. Кінцеве слово.

Прикрашує книжку 21 ілюстрацій: 1. Вїзд до села Суботова, де гетьман Богдан прожив дїточий вік. 2. В канцелярії управи Сїч. Коша в Замковій Паланцї. 3. В бібліотецї С. К. 4. Подвірє в мукачівськім замку. 5. Одно з внутрішніх подвір мук. замку. 6. У. С. С. Ол. Садженица складає зізнання в „Пресовій Кватирі“ У. С. С. 7. У. С. Стрільцї під церквою в З. П. 8. 16-лїтнїй стрілець Онуфрій Маньчук, сина Василя з Жабйого. 9. У. С. С. ждуть на листи перед почтою в З. П. 10. У. С. Стрільцї перед церквою в З. П. 11. Підхорунжий Микола Яценович, О. Шкріблякi і Л. Петрів. 12. У. С. С. вправляють ся в стрілянню з крісів. 13. Полковий отаман У. С. С. Гриць Коссак. 14. Вістун У. С. С. Осип Левицький оповідає в кімнатї мук. замку авторови книжки свої пригоди. 15. Підофіцерська кухня У. С. С. в З. П. 16. Гірський краєвид. 12. В кантинґ У. С. С. 18. Сотня Осипа Будзиновського у Варпаланцї на замку в середнїм подвірю. 19. Сотня Вітовського на відпочинку в З. П. 20. Гірський краєвид у Карпатах. 21. Мукачівський замок.

Отся нова книжка „Союза визволення України“, зредаґована самим автором і видана у Львові, розійдеть ся певно швидко, тим більше, що надруковано всього 3000 примірників. Заслугує вона на се й темою й формою. Темою У. С. Стрільцї — найважнїйший полїтичний акт України по скасуванню останків її волї, а символ переміни, яка зайшла в українській душі, символ свідомости потреби безоглядної боротьби аж до осягненя всїх умов найповнїйшого культурного, економічного й полїтичного розвитку. Форма книжки дуже старанна; друкована на добрім папері, а викінченнє не лишає нїчого до бажання. Автор, др. Осип Назарук, відомий нашій ширшій суспільности. Його заслуга зорґанїзованнє Пресової Кватири У. С. С., його нариси про життє У. С. С. відомі з усїх українських часописей, у першій мірі з „Вістника“, а те, що зібране в сїй книжцї, з малою виїмкою являєть ся перший раз друком. Таку книжку повинна безумовно спровадити кожда читальня, кожда „Бесїда“; вона повинна знайти ся в руках кождого інтелїґента-Українця, а вже багато хвиль розради внесе вона всїм прибитим горем у теперішнїм часї. Така книжка вчить, що в такім великім часї, як теперішнїй, нема особистого горя, а є тільки горе української нації, нема мїсця на особисті змаганя, а зате змаганя всїх Українців повинні злити ся в однім величезнім, солїдарнім змаганню української нації до осягненя тих ідеалів, змаганнє до яких зродило український оружний чин. Вражіння й думки, які насуває він, і документи до його історії є змістом книжки.

Виказ жертв

на полонених Українців:

грішми: проф. Юліян Недзведзький 10 К.

книжками: пані Галя Бурачинська, Бергомет н/С., комплєт „Л. Н. Вістник“ за 1908 р. і 6 чисел „Іл. Укр.“; д. Степан Гайдук, 11 бр. і жмуток чисел ріжних часописей; д. Богдан Заклинський, Жабє, 2 катал. й 4 числа часописей; д. Василь Шевчук, Мразниця коло Бориславa, 2 кн.; д. Вінкентій Яворський, суддя в Банялуцї, 35 кн. „Літ. Наук. Вістника“ за рр. 1910—1914, 6 бр., „Ілюстр. Укр.“ за 1914 р. і 5 чисел часописей.

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дуже дальших, щедрійших, бо просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, можемо тільки в дуже малій части вдоволити.

Громадський Голос.

Українська радикальна часопись.

Виходить три рази на місяць.

Видає і відповідає за редакцію:

ІЛЬКО МАТЕЇК.

Коштує до кінця сього року 5 корон, у Нїмеччинї 5 марок, в Америцї 2 доляри. Одно число 20 сот.

Адреса: Львів, вул. Оссолїнських, ч. 11.

„СВОБОДА“

Ілюстрована полїтична, просвітна й господарська часопись.

Виходить що тижня в суботу.

Редаґує др. Степан Баран.

Передплата: в Австро-Угорщинї річно 6 К, півріччо 3 К, чвертьрічно 1·50 К. За границею річно: В Нїмеччинї 6 марок, у Росії 3 рублї, в Америцї 2 доляри.

Адреса Редакції й Адмінїстрації:

Свобода, Львів, Ринок, ч. 10, II. поверх.

Зміст: До наших передплатників. — Проф. др. П. Рорбах. Анґлїйський ляпас Росії. — У. С. С. Андрій Бабюк. Оригінальні стрілецькі пісні. — О. П. З Волод. Вол. до Сїльця. — З поезій У. С. С. Юри Шкрумеляка. — В. Темницький. Зависть яко чинник національної полїтики. — М. Троцький. По відроченню Думи. — -к. За тиждень. — Ст. Придун. Гімназія Українських Сїчових Стрільців. — І. Н. Відслоненнє українського щита в IV комп. 24 п. п. — В. Т. Свята У. С. С-ства у Відні. І. — Памяти Михайла Владимірського-Буданова. — Вісти: Укр. вечір союза нїм. пособників укр. визв. змагань „України“. Промова Бетмана Гольвеґа та болчарська преса. Цїнне признаннє. Великі полїт. страйки на Україні. Папська інтервенція в справі митр. гр. А. Шептицького. Заборона поль. відчиту в Швеції. Виділеннє сувалк. ґуб. Поль. Корол. Укр. школи для дїтей виселенців. Положеннє виселенців у турк. краю. Котра небезпека більша? Відзначеннє У. С. С. Чого хоче Росія? Російська опіка над гал. сиротами. Фабрика анголят. — Бібліографія. — Виказ жертв.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

№ П

Preis 40 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублїв, піврічна 8 К., 3 рублї, квартальна 4 К. 50 сот., 1·75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редаґує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адмінїстрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

ІІІ. рік. Ч. 38. Відень, 14 мая 1916. Ч. 98.

Львівська державна наукова бібліотека
№ II

Самостійна Україна мрією у 1791 р., полїтичною утопією в 1854 р. й пекучою потребою в 1888 р.

За запросини союза нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ мав член президії „Союза визволення України“ **Олександер Скоропис-Йолтуховський** виклад на сю тему на вечері союза „Україна“ в Мюнхенї дня 23 лютого. Почасти з змістом, почасти з виривками сього відчиту в перекладї із 8 і 9 чч. „Osteurop. Zukunft“ познайомлюємо отсе наших читачів.

Бесїдник почав свій виклад від того, що подав число Українців і великість їх території та вказав на природні багацтва їх землї. Потім говорив: „Коли далї візьметь ся під увагу, що сини сього народу (восьма частина котрого живе в Австро-Угорщинї) сміливо відпирають російські забаганки, що представники Українців урочисто заявили, що вони хочуть стояти по сторонї центральних держав, і що тисячі Українських Сїчових Стрільців, проливаючи свою кров у рядах австрійсько-угорської армії, досить ясно висловлюють, куди звернув ся-б їх народ, колиб він мав волю рішати про себе, — тодї порозумієть ся полїтичне значіннє України.

Чи було-б можливе для почвірного порозуміння виконати безсоромні пляни виголодженнЯ Нїмеччини, коли багацтва України виходили-б на її користь у теперішнїй вайнї? Чи в такім разї могли-б держави почвірного порозуміння загалом подумати про вайну, котру вони викликали тільки тому, бо певно рахували на те, що абсолютна перевага по їх боцї? Нї! Без України й багацтв сього краю та без доступу до Чорного моря можна-б уважати таку перевагу для почвірного порозуміння за виключену.“

Та не зважаючи на таку далекосяглість української справи, Нїмцї майже нїчого не знали про неї аж до часу вайни та не цїкавили ся нею.

„Використовуючи особливі обставини, в яких відбував ся розвиток славянських народів, старала ся московська держава не тільки перепинити всякі прояви національного життя поневолених націй при помочи армії й полїції, зорґанїзованої по европейськи, але також систематично нищити наші старі культурні здобутки?“

Українців ограблено з усякої полїтичної волї, з самостійної національної церкви та школи, навіть з мови та з імени. Щоб зробити вилім у байдужности нїмецького народу до української справи, заснував незабутнїй Сембратович окрему часопись для інформованнЯ Нїмців про українську справу. З байдужности Нїмеччини користала Росія й голосила перед світом про одність і неподїльність великої Росії. Свою роботу над помосковленнєм Українців доповнювала тисячами заплачених псевдонаукових писань, які на всї лади доказували, що нема, не було й не буде українського народу. А наслїдком того було, що з шкільних підручників цїлого світа зникла історія українського народу, навіть його імя.

„Та всї сї змаганнЯ не могли знищити нашого здатного до життЯ народу. Він жив власним державним і культурним життєм уже тодї, коли Московщина знаходила ся в стадії номадських орд. У девятім столїттю була стара київська держава вже сконсолїдована, а в десятім столїттю прийняли її горожане христіянство.

Та проти того може закинено-б менї, що се саме було заснуваннє російської держави, а не української. Офіціяльна російська історія XVIII й XIX в. поставила сю фальшиву теорію та поширила зручно по всїй Европі.

Не місце тут входити в сї спори, що належать до фаховців. У нїмецьких творах є вже багато матеріялу, якби хто захотїв познайомити ся з ним для власної орієнтації.

Хочу тут начеркнути тільки зовсїм коротко головні основні лїнії історії України, сього краю, який заселює наш народ більше нїж тисячу лїт безперервно.

Українська держава була вже сконсолїдована, коли західна Европа не могла ще успокоїти ся наслїдком великої вандрівки народів. Спадщину Риму, сеї наймогутнїйшої культурної держави, перейняла по його упадку Византія, щоб її заховати.

Що Византія була в середнїх віках провідником европейської культури, доказують найкраще артистичні памятки так званої романської доби, які знаходять ся майже в цїлій західній Европі.

І коли порівняємо давнї будівлї Київа з десятого й одинадцятого столїття з подібними памятками західної Европи, коли протиставимо мозаїки так званої неподвижної стїни з Божою Матїрю в церкві св. Софії й останки десятинної церкви з останками будівель західної Европи, то кождий неупереджений згори досїдник мусить признати, що київ-

ська церква св. Софії бодай настільки тїсно звязана з царгородською церквою св. Софії, як святий Марко з Венецією.

У Нїмеччинї, Франції й Анґлії не знаходимо в сїм самім часї нїчого, що можна-б було поставити на той самий ступінь, на якім стоять сї останки колишньої української культури.

А твори штуки се найпевнїйший і найобєктивнїйший суддя про рівень культурного розвитку. Закид, що сї мозаїки виконали грецькі артисти, не зміняє нїчого та доказує тільки, що естетичне чуттє Українця одинадцятого столїття стояло вже так високо, що він працював у формах, котрі ми тепер уважаємо вершком естетики тодїшнього часу.

Мирові договори з Византією, зроблені протягом X, XI й XII віку, доказують тїсні взаємини та вказують на те, що Византія доставляла Українї своїх товарів і виробів своєї промисловости, а Україна давала в заміну головно сирі матеріяли. З Византії спроваджувано: вироби золотарства, нїжні ткацькі матеріяли, кераміку, шовкові матерії, дорогоцїнні килими, вина й тим подібне. З того виходить, що сї люксусові річи були конечними предметами на Українї.

Коли приглядаємо ся способови життя українських князїв тодїшнього часу в порівнанню з пануючими західної Европи, приходимо до висновку, що перші робили більші видатки й мали кращі нагоди задоволити свої культурні потреби, нїж се було в їх сучасників у західній Европі. Се можна пояснити тим, що українська держава лежала в безпосереднїм сусїдстві культурного огнища того часу й могла присвоїти собі зараз його культурні здобутки так, що обставини були кращі для Українців нїж для тодїшньої Венеції.

Аби стало нам ясним світове міжнародне становище колишньої української держави, могутність і популярність котрої відома була серед тодїшнїх европейських держав, вистарчить навести отсї факти:

Український князь Ярослав Мудрий (1019—1054) оженив ся з донькою шведського короля; свого старшого сина оженив з грецькою княгинею з родини Константина Мономаха, а своїх обох молодших синів з нїмецькими княгинями. Одна з його доньок, Єлисавета, вийшла за норвезького короля Гарольда, друга, Анна, за французького короля Генрика I, третя за угорського короля Андрія; сестра Ярослава Мудрого була польською королевою".

(Кінець буде).

Святочна промова на віденськім концертї в честь Шевченка 6 мая 1916 р.

Святочна Громадо!

Отсе вже другий раз доводить ся українському громадянству, з окрема-ж українській віденській громадї, святкувати Тарасове свято в сю історичну добу всесвітньої війни.

На всїх фронтах гремлять ще дальше гармати та самопали, а найдовший з тих фронтів се той, що перегородив українську землю від Припяти аж по Прут.

За ним, за залїзним плотом баґнетів лежать ще не тільки розлогі простори російської України, але й часть нашої тїснїйшої вітчини-Галичини зостає ще в кігтях північного молоха. А ся боротьба, що палає на нашій землицї, се боротьба й за нашу будуччину.

І коли ми в імя Шевченка збираємо ся разом, коли ми, як саме в отсїй хвилї, почуваємо, що Його дух витає між нами й над нами, коли серця наші вдаряють в один ритм, а наші мисли біжуть одним шляхом світлих ідеалів Кобзаря, так мимохіть з дріжанням шепочуть кожді українські уста й питає кожде українське серце:

Що принесе нам крівава світова пожежа?

Чи здїйснить вона Шевченковий ідеал вольної, незалежної України? Чи принесе вона кращу долю українській нації? Чи визволить вона бодай частину українського народу та чи зробить вона бодай частину Українців своїми господарями у своїй же хатї, де була-б

своя правда, своя сила і своя воля

без огляду на те, чи отся своя хата буде власною в повнім того слова значінню, чи може лиш західній части України пощастить осягнути на своїй землї повну національну автономію в межах австрійської державности.

Шевченковим ідеалом, котрий вщіпила нам Його пламенна поезія, є самостійна, вольна й нероздїльна Україна. До сього ідеалу змагають усї свідомі дїти України без огляду на кордони, на віроісповіданнє, на соціяльний стан і на державну приналежність.

Одначе й усяке частинне визволеннє України, що було-б зближеннєм до сього ідеалу, мусить українська нація повитати радо як ступінь на дорозї до повної його реалїзації.

Та будуччина закрита перед нашими очима й ми з дрїжучим серцем намагаємо ся мислю пробити її темряву, розвязати загадку грядучих днїв.

Одначе що нї принїс би нам рішинець війни, ми на все мусимо бути приготовлені.

Що нї могло би стати ся та яка нї була-б доля суджена нам, ми не сміємо зневірювати ся, не сміємо опускати рук, нї тратити нї на момент віри в нашу будуччину та в невичерпані, вічноживі, безсмертні сили народу.

Шевченко творив же свої Тиртеєві, огняні пісні серед найтяжших хвиль українського відродження. Безпросвітня пітьма Миколаївської доби не зломила одначе Його духа, не забила Його музи, не задавила Ґенія України, не погасила Прометеєвого огню.

Проти сподївання сподївав ся Він, у найтяжших хвилях не загубив віри в живу силу України, в безсмертні сили народу, а грядуче півстолїттє оправдало Його віру та надію. Україна ожила й живчик національного життя бєть ся щораз живійше по обох боках кордону.

Як нї скінчить ся світова хуртовина, так принесе й уже принесла вона чимало для реалїзації Шевченкових ідеалів.

Від часів Івана Мазепи імя України перший раз покотило ся знову гомоном по всїй Европі й маємо основу твердо вірити, що з горизонту Европи воно не зійде вже нїколи.

Внутрішня ідейна консолїдація нації поступила велетенськими ступнями вперід, бо найширші маси покликаного під оружє українського народу мали нагоду й мусїли стрінути ся з українським питаннєм, призадумати ся над ним і присвоїти собі бодай відблиск Шевченкових ідей.

Українські салдати знад Днїпра й Донця, Кубані й Чорного моря, що пройшли Галичину, що там довший час стрічали ся з національно-свідомими українськими селянами,

що тепер у таборах полонених обзнайомлюють ся може перший раз з творами Кобзаря, що стрічали ся в полї, чи в полонї з іменем, славою й ідеєю Українського Сїчового Вийська, вони вернуть иншими, новими людьми у свої села, несучи по всїх закутинах України Шевченкове євангелїє.

І в Галичан та Буковинцїв поширив ся і поглибив ся ідейний горизонт, а їх національна ідея набрала живого змісту. Українська нація яко цїлість — се було досї для широких кругів австрийських Українцїв щось абстрактне, уявлюване, з поезії вимріяне, з книжки вичитане. В часї сеї вийни перший раз Українцї з обох боків кордону масово, в мілїонах одиниць, стрінули ся з собою, пізнали себе реальним досвідом як щось життєве, дїйсне. Всеукраїнське почуттє стало ідеєю з реальним змістом.

До вийни мали ми український рух і зачатки українського полїтичного життя, — вийна принесла світу українське питанне як міжнароднє, а нас перетопила в націю в модернім розуминню, що звязана узлами Шевченкових ідей в одно, дїяльно та твердим кроком поспішить до великих цїлей будуччини.

Що воно так, а не инакше, — свідоцтвом Українцї в Росії під нинїшню хвилю, що не падуть духом серед воєнного террору, але навпаки дають щораз то нові докази національної активности.

Аби здїйснили ся справдї Шевченкові ідеали, се залежить тепер уже головно від нас, від нашої волї до дїла й до жертв, що стали-б підвалиною нашої світлої будуччини. Нїмецька нація, її жертвенність, героїзм, доцїльність, посвята й підпорядкуванне індивідуального загальному нехай світять нам прикладом, як високо моральна вартість нації двигає її в боротьбі за істнуванне з сусїдами.

Здвигненне великої української культури, що вернула-б Україну собі самій, нехай буде заповітом усїх живих і свідомих дїтей України, як се й пристоїть нащадкам тисячлїтньої культурної нації.

Як ріка живої води, нехай рине вона по всїй Дажбоговій землицї й оживляє її, нехай будить сонних, зміцняє слабих, сталить характери, ростить духову силу, сковує всїх в одно, Шевченковим ідеалом.

А тодї можемо спокійно глядїти на будуччину, вірячи, що належить вона великому 40-мілїоновому народови, що видав Шевченка.

Ще не вмерла Україна!

Др. Льонґін Цегельський.

Справа вищих шкіл у російській Польщі та на Україні.

У пятім воєннім зошитї мюнхенських „Hochschul-Nachrichten“ з квітня знаходимо пятий огляд „Нїмецької культурної працї за границею“ (Deutsche Kulturarbeit im Ausland), а саме пера проф. д-ра Павла Сальвісберґа, з частиною котрого познайомлюємо наших читачів.

Може менше значінне для нашої культури (передтим була мова про фламандський університет у Ґентї, Ред.), але тим більше полїтичне значінне має відкриттє варшавських вищих шкіл, що так само стоїть під нїмецьким знаком. Коли в Ґентї брано під увагу правно-державний бік справи з огляду на істнуванне держави, хоч і хвилево її зайняли нїмецькі армії, то в Варшаві ходить про приверненне до давнього стану університету та країни. Тут Росія не має вже чого хотїти. В сїм змислї розпорядили нїмецькі власти переміну дотеперішнього московського університету на польський. Російські професори або креатури завчасу повтїкали й хочуть відчинити свій крам культури в Ростові, далеко поза фронтом над Доном і Азовським морем. А хоч ущасливлене сим місто дало до розпорядимости на се шмат ґрунту, як і на папері виборгувало на заснуванне два мілїони рублїв, не стало ся над Доном нїщо більше, тільки приміщено евакуований університет наразї в малім дімку й розпочато заходи в справі „рекрутаційної области“ будучих студентів і потреби факультетів.

Инакше довершено цїлої роботи в Варшаві. Серед воєнної заверухи, під гуком гармат відкрив нїмецький ґенеральний ґубернатор Безелєр, завойовник Антверпії й Новоґеорґієвська, дня 15 падолиста університет і в додатку до сього свята вищу технїчну школу. Обидві вищі школи мають, як підчеркнув ректор університету др. мед. Брудзїньский у своїй інавґураційній промові, „повернути молодїж країни від неспокою й дармування в тяжкім часї вийни наново на шлях мирної та плодотворної духової дїяльности.“ До того значно причинить ся також загальний шкільний обовязок, який рівночасно заведено. Так панують „варвари“ в зайнятім краю, хоч і сей факт, як запримічують з польського боку скептично, але справедливо, в нїякім разї не подиктований сентиментальністю, тільки холодним полїтичним розважанням. Про се справдї говоритиметь ся ще також з нїмецького боку.

Російські університети та їх привилеї, що коливають ся між кнутом і Сибірю, надто добре відомі, щоб треба було протиставити їм нїмецький шкільний устрій, що ось тепер увійшов у Варшаві в життє: унїформовий примус і академічна свобода, домова контроля й зобовязанне уживати на вулиці в товаристві тільки московської мови, замісць веселого карцеру ославлені каземати цитаделї або заслання — се тільки декілька признак. Одначе російське насилуванне устало, наново покликані до життя вищі школи одержали знову з своєю автономією також свою краєву мову, професорів покликуєть ся з огляду на їх знанне та наукові заслуги, вже не відкомандеровуєть ся їх, а й для студентів нема вже жадних обмежень у прииманню анї щодо віри, анї щодо походження, але зате щодо вимаганої попередньої освіти.

Університет з провізоричним статутом на нїмецький зразок має в печатцї й гербі польського вірла з написю кругом: „Варшавський університет 1915.“ Він обіймає наразї правничий, медичний, фільософічний і математично-природничий факультет. На сих факультетах відбувають ся покищо виклади на низших курсах і з пропедевтичних дисциплїн. За науку платить ся 4 марки від години, до того приходить 20 марок іматрикуляційних належитостей. До кінця 1915 р. заіматрикульовано вже 1148 студентів, а саме 534 медиків, 226 на природничім факультетї, 215 правників і з обсягу державности та 81 на фільософічнім факультетї. Крім того 92 слухачів на фармацевтичних курсах. У святї відкриття брало участь між иншим також трьох професорів колишнього польського університету, властиво так званої головної школи (1862-69). При кінцї марта раховано вже понад 2000 студентів.

Роблять ся переговори з римською курією за посередництвом нунція, щоб додати католицько-теольоґічний факультет. Не маєть ся тим зробити саме „дарунку“ ватикановi, як свого часу говорили злі язики про Штрасбурґ, хоч добре знали, що так не є, але що курія все має слово, чи коли розходить ся, щоб признати missio canonica вчительським силам, котрі покликуєть ся з клиру, чи про відповідне уладженнє науки, — потрібне також тут порозуміннє з курією, щоб студії відбували ся порядно. Плян варшавського архиепископа змагає до того, щоб по скінченню ґімназії перейшли кандидати поперед усього час приготування в духовній семинарії, аби опісля на університеті могли лекше зайняти ся своєю дальшою освітою також в инших царинах знання.

У вищій технїчній школї, якій проводить яко перший ректор електротехнїк др. інж. Страшенич, відбувають ся виклади з поля інжінєрства, про електротехнїку, з хемії й архитектури. Тут мають бути річні курси з оплатою 100—150 рублїв.

Практичне переведенне сеї справи вищих шкіл повірено зокрема, як доносять „Берлїнські Академічні Новини“ (Berliner Akademische Nachrichten), шефови управи при ґенеральнім ґубернаторови, ексцелєнції Крізови, управителеви відділу для шкільництва краєвому радникови Таерови, та проф. Пашковскому, котрий рішає у справах вищих шкіл, з боку пруського мінїстерства просвіти тайному радникови Ельстерови. Куратором є граф Гуттен-Чапский, каштелян Познаня.

Відповідно до провізоричного характеру обставин, як велїла повідомити себе з Берлїна „Нова Вільна Преса“ (Neue Freie Presse), не іменовано професорів нормально, але радше поручено їм викладати протягом одного року, а саме в великій більшости відомим з наукової дїяльности особистостям з Варшави, побіч котрих виступить якесь число вчителїв вищих шкіл з Нїмеччини й Австрії. І так розпоряджають умови, до яких дійшло в груднї мин. року між обома монархіями, м. ин. ось що:

Арт. VII. Як тільки обставини позволять на те, щоб могли відбувати ся вищі шкільні курси в польській мові на університетї або в технїцї у Варшаві, порозумієть ся нїмецький ґенеральний ґубернатор з ц. і к. правительством у справі того, щоб притягнути польських учених з австро-угорської монархії та з австро-угорської зайнятої території для уладження викладів наукового характеру з виключеннєм полїтики.

Проф. унїв. Колесса, котрого так само прийняв мінїстер, указав у своїй промові на дїткливі страти, які понесла українська культура, наукові й просвітні товариства в часї московської інвазії. Одначе головною потребою українського народу є безпроволочне заснуванне українського університету, врочисте приреченнє котрого послїдувало ще надовго перед вибухом війни.

Хто слїдить уважно всї ті події та спочуває з ними, не може оборонити ся від вражіння, що головно в области унїверситетської полїтики заважують дуже для Австрії два занедбання: відволїканнє італїйського факультету та справа з українським унїверситетом, полагодженню якої ставили все нові перешкоди замотані полїтичні обставини. Перша справа не тільки мала дуже некорисний вплив на відносини з Італїєю, але також недостаточними пропозиціями надолуження та тимчасовими проєктами так впливала на заінтересованих сею справою тирольських Італїйців і инших горожан італїйської народности, що се було тільки на руку ірредентї й партіям і напрямам, які здавна працювали на шкоду монархії. В Галичинї знов навпаки так самo недоцїльно надто радо рахували ся з російським опором против українського унїверситету та відбудови насильно здавленої української культури, як також з нї історично нї річево неусправедливленими аспіраціями неменш ворожих Українцям Поляків. А тимчасом українська державна думка має для нової орієнтації европейської полїтики, а зокрема для дальшого економічного розвитку й забезпечення центральних держав таке велике значіннє, що її не можна ставити в якусь таку залежність від польського питання, не зважаючи на його шумну реклямy. Тому ми не повинні виходити з обставин, — у кождім разї вони нї не корисні нї не нормальні, — серед яких Українцї в Галичинї борють ся за полїтичну й державно-правну рівноправність з Поляками. Перед нашими очима стоїть Україна в цїлім своїм ґеоґрафічнім просторі й економічнім значінню яко найголовнїйший склад руди й вугля, яко властивий шпихлїр соли, збіжа й иншої поживи, а також найбільше джерело податків великої російської імперії, Україна з 30-мілїоновим населеннєм, ворожим до Московщини. Сумно, що в Австрії досї не було для сього зрозуміння, — аж до часу замордованого архикнязя наступника престола. Він пізнав своїм бистрим оком усю далекосяглість сеї справи. „Істнувала можливість — так говорить тюбінґенський історик, проф. І. Галлєр, у 1 зош. нової часописи „Osteuropäische Zukunft“ (Мюнхен, Леман) — можливість, що з східної Галичини була-б національно-українська держава. Та се було-б для Росії безпосередньою небезпекою. — І так зачав Львів переймати на себе провід українства. Коли се йшло так далеко, треба було бути приготованим на багато. Вже денунціювала петербурзька преса архикнязя-наслїдника престола яко потайного троюдника відпаду України; а коли раз була мова про заснуваннє українського унїверситету у Львові, заявило „Новое Время“, що виконаннє сього пляну означало-б для Росії причину війни.

Росія бояла ся за посїданнє України, вона бояла ся тим самим за своє істнуваннє як европейської великої держави“.

Події й досвіди, які наступили від того часу, показали, що виконаний сербськими убійниками смертний присуд на австрійськім наступникови престола видано в Петербурзї. Австрія, котру, як здаєть ся, обставини покликали продовжати дїло, яке замордований ставив собі за цїль свого життя, та приготовити поневолений український народ до національного відродження, не повинна забувати сього за дуже виразною полїтикою привилеїв, яка досї не принесла найменших полїтичних, культурних або економічних користей. З ерою пропущених можливостей треба-б покінчити, бо ся війна, що перевертає світ і системи, вимагає нових державних правил і тільки поступуваннє відповідно до них дає запоруку бажаного тривкого мира. Тому „неподїлена“ Галичина не може входити в рахубу польських фантасмаґорій так само, як Познанщина й західна Прусія; зате мусить вона стати пїємонтом для відродження України, а побіч вільної Польщі, що відповідала-б новочасним вимогам і відносинам, є не менше місця для незалежної України, зверненої лицем до центральних держав. Не пора тепер навіть на папері воскрешати тих боротьб, які в минулім часї в Галичинї, особливо у Львові доходили аж до крівавих буч, що пригадують повстаннє, але впертість, з якою Поляки держать ся своєї, на нїчім неопертої фікції про польські історичні права до тамошнього унїверситету, пробиваєть ся з примішкою комізму з чолобитної телеґрами, яку вони вислали до цїсаря в імени „унїверситету короля Яна Казимира“ з приводу увільнення Львова від російської інвазії. Що правда, король Ян Казимир заложив у Львові в 1661 р. „єзуїтський унїверситет“, який в 1784 р. означила держава тим, чим він віддавна був, лїцеєм. Одначе аж під Габсбурґами повстав у 1816 р. властивий унїверситет, хоч зразу й без медичного факультету, а він від 100 лїт носить почесну назву „ц. к. унїверситет Франца“. Тому треба дуже великої смілости, щоб унукови властивого основника унїверситету сунути перед очі Яна Казимира. Подяку цїсаря заадресовано до унїверситету цїсаря Франца І. Одначе не зважаючи на сю цїсарську коректуру, Поляки швидко потім святкували замісць столїття унїверситету Франца 225-лїттє заложення „унїверситету Яна Казимира“ й таким робом хочуть у „неподїленій“ Галичинї, як говорить одна з новійших заяв, „погодити свої змагання з полїтикою центральних держав і з становищем Австро-Угорщини“. Одначе ті тенденційно-уфризовані історичні ремінїсценції нам зовсїм не смакують, ми ведемо найтверезійшу реальну полїтику.

Від Балтійського аж до Чорного моря, від старо-нїмецького краю хрестоносцїв до численних нїмецьких кольонїй на Волинї й Бесарабії, коло Херсону й Одеси, живуть постійно народи, які, що правда поневолені Московщиною, одначе нїколи не були й не є Москалями.* Ходить про те, щоб сей великий простір полїтично та стратеґічно зізолювати; наша сьогобічна безпечність залежить від тогобічної свободи. Від-

---

* Мусить се особливо впадати в очі, коли серед таких обставин один з професорів берлїнського унїверситету просто остентаційно не тільки відкидає й ігнорує історично усправедливлені права Українців на власну національність, але також заступає якось дорогу їм, як також Литовцям, котрі не більше симпатичні для нього, в користь Польщі. Маю на думцї виклад проф. Олександра Брікнера про світову війну та Славян, який мав він яко „нїмецьку промову“ 5 марта 1915; сей виклад появив ся на книжнім ринку в збірцї „Нїмецькі промови в тяжкім часї“ (Deutsche Reden in schwerer Zeit. Karl Heymanns Verlag, Berlin). Відомий славянський фільольоґ і член петербурзької Академії Наук попадає при сїм навіть у конфлїкт з дослїдами своїх товаришів з Академії. Відчуваєть ся також досить його польське походженнє. В кождім разї виголосив він свою промову трохи завчасно й мабуть під вражіннєм пригноблення задля того, що тоді ввійшли Москалї в наші границї. Тому і його бажаннє, яким він при кінцї бажає центральним державам побіди в інтересї цивілїзації, не гармонїзують з рештою його передчувань і виводів. Сї останнї не виявляють крім того особливого зрозуміння, а ще менше симпатій до народів, поневолених і знасилуваних Москалями, а якийсь час також Поляками. Що вони повинні чи навіть мусять так спати, як собі нїби-то постелили, се історичний фаталїзм, більше зрозумілий в Поляка, нїж у вченого. Сей особливий принцип має також закрити менше науковий спосіб, яким бесїдник упорав ся з „Малоросами“, навмисне ігноруючи Україну. Добра частина промови стала на щастє безпредметовою наслїдком воєнних подій, що зайшли від того часу, й автор може став більше бадьорим, але все-таки треба вважати його заяву далеко швидше польською нїж нїмецькою промовою.

повідно до сього ми не маємо рішуче нїякого інтересу в великодержавній, „неподїленій“ Польщі, щодо якої нїколи не можна бути певним, чи вона в рішаючій хвилї йде з Росією проти нас чи з нами проти Росії (от хочби промова польського члена Думи Гарусевича при дебатї над буджетом мінїстерства внутрішнїх справ у сїчнї с. р.), але ми потребуємо на Сході такого покриття з боку чи з заду, щоб на нього можна було зовсїм здати ся, а яке можна мати, — як читаємо в „Голосах з України“, — на необмежений час при кождій полїтичній комбінації, зверненій проти Росії. Чим солїдарнїйший той союзник, тим міцнїйший вал і тривкїйший мир.

В сїм змислї маємо всї причини рухливим Українцям, які тепер висилають своїх послів і речників до нас до Нїмеччини й Австрії, бажати тільки щастя в їх починах і підпирати їх, де і як тільки можна. Сподіваємо ся, що чейже швидко настане день, коли наше військо в Галичинї вимете залїзною мітлою останнього Москаля й наново промостить шлях свободї в серце кольоса, ворожого культурі.

А для наших вищих шкіл і їх заграничної місії відкриваєть ся широке та вдячне поле дїяльности, бо саме Україна, яка щиро зближаєть ся до нас без упередження до нашої культури, дає, — як говорить один з найбільше відомих провідників, посол до австрійської Державної Ради др. Евген Левицький у „Полїтичних летючих листках“ (Politische Flugsschriften, 33 зош., Die Ukraine der Lebensnerv Russlands, стор. 24, Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart), — „дуже пригожий ґрунт для наукової й продуктивної дїяльности назверх, якої вона при дотеперішнїм занедбанню її так дуже потребує та яка швидко поставила-б її на високий ступінь культурного й економічного розвитку“.

Завести се довіре, яке покладають на нас, значило-б поступати проти наших власних інтересів.

Проф. др. Павло Сальвісберґ.

Упадок воєнного настрою серед російського громадянства.

Російські громадянські круги та преса все ще займають ся критикою безуспішної минулої сесії Державної Думи та приходять до невідрадних висновків. Орґан російських радикальних лїбералів „День“ пише: „Чим була Дума, тим і лишила ся; нїколи ще безпомічність і безсилле Думи не виявляло ся з такою траґічною яскравістю, як саме минулої сесії, що відбула ся під знаком поступового блоку. В активі блоку поки-що нема нїчого; в пасиві — зменшенне оживлення думської працї й поворот до дальших компромісів. Перший поважний іспит блоку — історія з жидівським питанням і така характеристична риса, як голосуванне частини блоку проти ревізії банків, показали, якою ціною куплено порозуминне між Мілюковим та Савенком і яка частина блоку являєть ся пануючою. Теперішнїй блок може здати ся на щось лиш мінїстерству Штюрмера“.

Та не лиш радикальний „День“, а й чорносотенний „Колоколъ“ і поміркований орґан російських капіталїстів „Биржевыя Вѣдомости“ виступили з різкою критикою дїяльности Думи. Найбільш характеристичною ознакою минулої сесії Державної Думи являєть ся упадок російського лїберальїзму, — російської партії війни. Воєнну програму російських лїбералів зробили поражки російського війська не лиш безпредметовою, а просто смішною, але сї поражки не принесли й Росії жадних лїберальних реформ. Таким робом лїбералів побито й на зовнїшнїм і на внутрішнїм фронтї. Зовнїшнї й внутрішнї обставини впливають на зменшенне воєнного запалу російського громадянства, найлїпшим показчиком чого являють ся дуже мізерні висліди російських внутрішнїх позичок, особливо останньої. Більш нїж половину двомілїярдової позички перебрали на себе державні банки, петербурзький і московський, себто правительство замість того, щоб добути нові ґрошї на продовженне війни, лиш переложило їх з одної кишенї до другої. Російські капіталїсти, що так ґалясували за війною, не мають очевидно найменшого бажання давати на неї ґрошей. Директор Кредитової Канцелярії Федосьєв скликав представників преси та прохав їх розвинути можливо найбільшу аґітацію за внутрішньою позичкою, при чім заявив, що він не дуже-то за[illegible] Колишнє [illegible] московської преси, яка значно довольнений поведе[illegible] менше нїж петербурзька аґітувала за останньою позичкою. При сїй нагодї представники преси просили Федосьєва подати їм до відома, яка велика була участь народу в позичцї, й дістали від нього відповідь, що річи такого роду не надають ся до оголошення, бо можуть викликати зле вражінне за границею. Але поза внутрішньою позичкою в російського правительства є лиш один спосіб дістати, як не ґрошї, то бодай ґрошеві знаки для покриття біжучих видатків у межах держави, а саме виданне нових банкнотів. І щодо того Росія осягла світовий рекорд, полишивши далеко за собою свою французьку спільницю. Квота російських банкнотів, що перед війною виносила 1600 мілїонів, виносить тепер уже 7000 мілїонів, а при кінцї року, коли війна доти не скінчить ся, виноситиме 10.000 мілїонів рублїв. Що Росія не може покрити золотом і третини сеї квоти, не підлягає жадному сумнївові; таким робом північна деспотія здана цїлком на ласку й неласку Анґлії, від якої залежить, коли прийде до всеросійського фінансового краху. Але безперестанно давати ґрошї Росії анґлїйські капіталїсти не зможуть. Мінїстер фінансів Барк роспродує й заставляє вже державне майно, починаючи від копалень і кінчаючи залїзницями, щоб дістати хоч невеличкі позички в Анґлії й Америцї, домагаючи ся ґрошей з чисто-російською настирливістю. І дістає, хоч і з усе більшими трудностями, щораз менші позички й підмоги, але лиш за цїну крови російських салдатів. Віддалити фінансовий крах се властиво єдина зрозуміла причина, задля якої Росія ще провадить війну. Але проти такого марного проливу крови все більше зростає протест у російського громадянства.

Коли недавно ще російським націоналїстам доводило ся полємізувати в справі війни головним робом з соціяльними демократами, які казали, що Росія мусить провадити лиш оборонну війну, тепер уже „Утро Россіи“ й „Русскія Вѣдомости“ виступили і проти радикального крила російських лїбералів, що ґуртують ся біля ґазети „День“: „Петербурзький День“, пишуть вони, надто поміркований у всїм, що торкаєть ся домаганъ російського громадянства в справі майбутнього кінця війни. Що найбільше, на що пристає й „День“, можна боронити ся, а про поваленне ворога він і і не ґадає. Поваленне нїмецького мілїтаризму уважає „День“ тим самим, що насадженне аґресивного імперіялїзму“. Та-

ким робом російські соціялїсти й деяка частина російських лїбералів висловлюють ся за війною виключно оборонного характеру. Як то не дивно, а й Меньшиков з „Нового Времени“ висловив ся за дефензивною війною, правда, лиш на західнім російськім фронтї. А тому, що така війна для Росії не має загалом жадного змислу, бо на Росію нїхто не нападав і тепер не дуже-то нападають, то сї „дефензивні“ голоси російської преси та громадянства треба вважати передвістниками противоєнної аґітації або, лїпше сказати, її маскованою формою. *М. Троцький.*

З поезій полонених-Українців.

Дещо з війни.

Хто в війнї бував салдатом,
То той добре знав,
Як той бідний народ гине,
Марно пропадав.
Що погибло коло Сяну,
То страшно згадати,
А ще більше ляло людей,
Як зайшли в Карпати.
В тих Карпатах зима лота,
Ще й гори високі, —
Вилазити дуже тяжко,
Бо снїги глибокі.
Тяжко, важко у ту пору
Жило ся Гуцулам,
Бо Москалї обкрадали,
Де йно що зачули:
В кого масло, сир у кого,
А там кожушину,
Ще й неодну зневірили
Гуцульську дївчину . . .
Шкода менї тих Гуцулів,
Що їх так збідили,
Ще й до того бідним людям
Хати попалили . . .
Неодного селянина
Москалї забили:
Брали сїно, овес брали,
Грошей не платили.
Селянин нещасний плаче,
Нїчого не вдїв, —
Москаль лїзе та грабує,
Аж серденько мліє . . .
Ще згадаю про торішнє,
Як ішли на Краків,
Неодин тодї нещасний
Галичанин плакав.
Дійшли тодї Москалики
Аж до річки Раби,
Стали брести через воду
Й топитись як жаби!
Не хотїло ся їм брести,
Та старші гонили,
А зза річки Австріяки
Кулями побили . . .
Багацько їх потопилось,
Та — вже нема ради!
Хай не йшли були-б на Краків
Та до річки Раби! . . . *М. Босий (Р.)*

Дорогому краєви.

Україно моя рідна,
Що з тобою сталось?
Ізнищена, зруйнована
Тепер ти зосталась! . . .

Колись тебе мордували
І тепер мордують:
Нї на сльози не дивлять ся,
Нї жалю не чують.
Нема кому заступитись
За вдову небогу;
Устиляють на Вкраїнї
Кістками дорогу! . . .

Україно моя рідна,
Мій краю коханий!
Тебе нищили й ще нищать,
Коли-ж край настане? . . .

Микола Пройдисвіт. (Р.)

Камінь Довбуша в Карпатах.

Той камінь, що хрестик на йому білїв,
Немов щось говорить, хоч вічно мовчить;
Дивлю ся навколо, почуттє нїмів . . .
Чи дух отамана він досї таїть? . . .

В часи небезпеки, зайнятий думками,
Тут Довбуш хоробрий безпечний мав кут . . .
І камінь і хрестик покриті роками,
А дух отамана проносить ся тут . . .

П. Соха. (Р.)

З біжучої хвилї.

У Варшаві, мовби в соймі,
Пани міркували:
Землї Холмські, навіть Волинь,
До себе вднали.

Гальбан вийшов з рефератом,
Складав розмову:
Нїби люде на тих землях
Всї польські панове.

Сам же бачить, — убрехав ся,
Та се польська вдача;
Озирнув ся, чи не слуха
Де ухо козаче.

Бо козак за таку кривду
Мовив би до його:
„Слухай, пане, ти за Вислу
Не смій ставить ногу.

Не послухавш, то вибач,
Бо наш Перебийніс
Шаблюкою друкував вам
Границї по Вислу.

Велїв носа не совати
До нас за границю;
А ви в руки реферати
Та й шасть через Вислу“.

Прошу, вибачте, панове,
Ви трохи нечемні,
Що дивитесь хижим оком
Не на свої землї.

Побратаймо ся, се краще,
Будем жити в згоді,
Щоб не було в нас і гадки
Про Жовтії Води.

Будьте ви собі Поляки,
А ми Українці,
Та не лізьте в нашу землю,
Як на пашу вівці.

Б. Гаркуша.

Тай я не без пари . . .

По таборі у неволї смерком похожаю,
Ідуть люде дорогою, все мене минають . . .
Ідуть люде, неначе ті за хмарами хмари,
У кожного — своя пара, тай я не без пари . . .
Кожен весело сміють ся з братом чи сестрою
І я також розмовляю з — тяжкою журбою . . .
Моя тую тяженькая, колиб менї крила,
Полетїв би я з неволї, а ти-б тут тужила . . .
Тую моя нелюбая, лиха моя нене,
Пусти мене на Вкраїну, відчепись від мене . . .
— Ходїм, кажу, товаришу, до свого барака
Та не згадуймо про волю, бо прийдеть ся плакать . . .

Іван Чорнодоля (Р.)

Вони ждуть мене . . .

Снилась менї королївна
З мертво-блїдими щоками:
У зеленому садочку
Обняли ся ми руками.
„Я люблю тебе, святая,
Я не хочу царства, трона,
І не мила золотая
Твою батенька корона!
Й відповіла королївна:
„А ти знавш, — із могили
Тільки нічю я виходжу,
Щоб на тебе глянуть, милий!“
В ту хвилину ізза хмари
Ясна зірка покотилась
І зітхнула королївна
Тай невидима зробилась.
Замісць неї біля мене
Пишна рожа розцвітала,
Вмита ранньою росою,
І від місяця блищала.
„Вийди завтра, буду ждати!“
Ізпід рожі донесло ся . . .
От і півнї заспівали,
Сонце красне підняло ся.
І радїю я й на рожу
Поглядаю, а від хати
Наближали ся до мене
Мої старі батько й мати.
Й запитала мене ненька:
„З ким стрічав ся ти, мій сину?“
Хтїв сказати, та . . . закашлявсь
Тай прокинув ся в полонї.
І чи довго буду кашлять,
Я не знаю . . . Не пускають,
А хотїло ся-б поїхать . . .
Там вони мене чекають!

П. Самотний (Р.)

Під скалою.

Понад лїсом наче хмара чорна галич вється ся.
Там бездольний козаченько не зна, за що бється ся . . .
Бється ся бідний з ворогами, кровю опливає,
А тимчасом йому доля могилу копав . . .
Ізнемігся козаченько в крівавому бою,
Положив він головоньку в горах під скалою . . .
Попри його плеще річка, плеще — протїкав
І щось йому тихесенько вона промовляв . . .
Гей, та річка протїкала, каменем шуміла
Та кріваву головоньку козакови мила.
Мила йому головоньку та його будила:
„Вставай, каже, товаришу!“ — йому говорила . . .
„Годї лежать, товаришу, вставай, не жури ся,
Та ясними оченьками на світ подиви ся!“
— „Ох, як рад би подивить ся, та уже не сила,
Вража куля з мого серця усю кров іспила . . .
Біжи, річко, поскорійше на мою Вкраїну;
Там лишив я батька, неньку й молоду дружину . . .
Протїкай же, моя річко, бистрою ходою,
Куди жінка з відром ходить рано за водою . . .
А як з відром вона вийде з тебе воду брати,
Вона буде тебе, річко, про мене питати . . .
Ти й розкажеш, річко бистра, як мене будила
Та своєю водицею головоньку мила . . .
Там . . . скажи їй — лежить вбитий, де я протїкаю,
Я про його чорну долю усе чисто знаю . . .
Його куля положила в крівавому бою
І лежить там він без духа в горах під скалою . . .
Лежить його біле тїло прикрите травою,
Уже йому не бачить ся нїколи з тобою . . .
А як вийде моя жінка з річки воду брати,
Тодї стане гірку долю слїзми проклинати . . .
„Гей, ти доле, важка доле, гіркий ти мій світе,
Удовою я звікую, сиротами-дїти.
Брат на брата піднялся, вдарили з гармати,
А для кого, а для чого, нї в кого спитати! . .

Ів. Невеселий (Р.)

СУЧАСНІ ЛЄҐЕНДИ.

Продали!

Моя компанія відбувала звідну службу. Се було після пробою коло М. Москалї подавали ся скоро назад так, що треба було добре намагати ногами, щоб не стратити їх з очей. Перейшли ми одно село й друге, вислали звістки до команди, санїтети дали поміч декільком раненим Москалям, коли донесла патруля, що Москалї окопали ся на краю недалекого лїска. Дїйсно. Стріляли, коли тільки хто показав ся. По близшім дослїдженню справи показало ся, що се невеличкий віддїл боронить відвороту. Я велїв отворити огонь і рівночасно вислав дві сильні патрулї, які мали зайти та забрати Москалїв. Так і стало ся. Непостережно удало ся їм зайти та в означенім часї дати огня. Коло 60 салдатів піддало ся. Держачи карту в руках, питав я одного з них про напрям відвороту. Нам нїчого не казали, ваше благородіє. Я повторив питаннє більше рішучо.

— Ми правду говоримо, казав инший, начальника ми не бачили давно, а наш офіцер щойно щез нам з очей.

— А таки дістали ви якийсь приказ!

— Може офіцер, ми ні, та воно й ліпше, нам уже все одно; пропала свята Росія, говорив, дивлячи ся у карту, пропала . . .

— Чому пропала? — питаю.

— Продали!

— Хто?

— Начальство.

— Кому?

— Ґерманцям.

— Та як?

— Ви-ж самі знаєте найліпше. От ті карти. Се наші були перше. Німець підплатив, а начальство продало.

— Відки се знаєте?

— Знаємо, кождий з нас то знає. Инакше й не може бути. Якже-ж инакше могли-б ви побити велику Росію? Продало начальство: і твердині, гармати, цїлу Польщу . . . а може ще й що більше. Бог їх там знає.

— То австрійські гармати бють вашу Росію, — кажу.

— Гармати бють, бо знають де . . . усе є в картах: під Ярославом поцїлили таки в саму середину. Нам тоді ясно стало. Проти зради нема сили. Згине свята Росія. А начальство?. . Йому зле? Пють, бо мають за що, а ми бємо ся . . .

Казка про причину війни!

— Ви своє, пане поручник, а я своє й даруйте мені, але так люде говорять; а що також люде говорять, то й правда.

Так говорив мені старенький дїдусь, у якого я стояв на кватирі. Розговорили ся ми про війну, хто зачав, де її причина. Я говорив своє, а мій господарь — нїяк не міг зі мною згодити ся.

— Ви так говорите, як у книжках стоїть. Воно було инакше. За Жидів пішло. Наш царь довідав ся, що вони під вашим дуже розмножили ся та людей обсїли. Нашому жаль стало бідного народу тай пише лист до вашого. Так і так стоїть у листї, зачуваю, що ти Жидів борониш. А що вони за зїлле, не знаєш? Моя сусїдська рада тобі: прожени то насїннє на сто вітрів. На Різдво відписав ваш царь нашому. В мене, пише, в моїм царстві один другому рівня. Кого Бог на світ привів; нехай живе, чи він християнин, чи Турок, чи Жид. Світ для всїх, не для одного. А наш царь знову своє: Що Жид, а християнин одно, то неправда. Богом вони прокляті, кров Христа Спасителя на їх руках. Тому ти над ними не цяцькай ся, а пішли, звідки прийшли. А нї то я сам так зроблю. А ваш на то: Ти Христом заслонюєш ся, а не знаєш, як Христос навчав. То ти такий християнин? В мої річи не зазирай, а пильнуй свого. Бачиш скалку в моїм оцї, а полїна в своїм не бачиш.

Тимчасом кликав наш і ваш салдатів. Наш післав ще листа й може ще не було-б прийшло до війни, та ваші салдати — чи не Жиди то були? — назад його відіслали.

Так у нас усї говорять: пани, попи й люде, салдати й козаки.

Др. Володимир Ґеринович.

Розмова.

Тихий вечір. Село дрімає, оповите сїрим туманом. Від легенького вітру облїтають білі квітки розцвілої черешнї . . . Плаче — заводить десь у лузї дилинка.* Промінї повного місяця крадуть ся в усї закутки й тїни села.

В тїни розлогої черешнї стоять дві постатї, притулені до себе. У нічнім тумані губить ся сїрий унїформ одної та ясно відбиваєть ся біла одїж другої . . .

— Ти прийшов . . . Моє серце віщувало . . . Ти живеш . . . То були тільки химерні людські видумки . . .

— Прийшов, Марійко, прилинув до тебе . . . На саме Воскресеннє зявив ся . . .

— На саме Воскресеннє . . . Так. Воскрес Христос, воскрес і ти . . . Говорили, що ти поляг був на Маківцї . . . Та я не вірила . . . Ти?. . Ти не можеш умерти, тобі не вільно . . .

Біленькі, нїжні рученята оповили шию, а головка з ясними косами склонила ся на груди сїрої постатї . . .

— Так, я прийшов . . . Прийшов ще раз глянути у твої чарівні вічка, полюбувати ся твоєю красою . . . Хто зна? Може се останнїй уже раз?. .

— Не говори так, Йвасику, не говори . . . Ти вернеш у славі, бодрий, здоровий!. . А тоді ми будемо на віки щасливі . . .

— Марійко, Марійко! Передо мною розляг ся ще довгий шлях . . . Він гадюкою вєть ся широкими ланами Поділля, просторими степами України, а губить ся у піднїжу гористого Кавказу . . . Цїлий покритий гострими колючками терня, на сторожі його сторчать тисячі штиків, сторчать роззявлені дула ненаситних гармат . . . А тим шляхом ми мусимо ще перейти . . .

— Боже, Боже! Як страшно, як лячно лише на згадку того . . . Чи-ж ти не боїш ся, Йвасику, ступати по йому?. .

— Я стрілець, Марійко! А стрілець нїчого не боїть ся! Своє життє раз посвятив він, з смерти смієть ся, вмірає гордо, чесно за святу справу . . .

З карих очей Марійки канули гарячі сльози та всякли у сїрий унїформ Йвася. А його очі бистро глядїли в даль, міркували щось . . .

— Який гарний світ! Весна, прекрасна весна! Гей, життя лишень, життя! . .

— Ти підеш, не вернеш . . . Моє серце віщує, Йвасику . . . Ти-ж такий ще молоденький, ти весняна квіточка ще . . .

— Не верну? Що робити . . . Всяко може бути . . . Ми всї такі молоденькі, ми всї ще весняні квіти . . .

— І падете, покидаєте кохане життє . . .

Падемо, покидаємо життє . . . Такі часи . . . Але по нас виросте нове поколїннє й піде гладшим, промощеним шляхом . . .

Хвиля весняного вітру надлетїла з півночи . . . Розвіяла ясні, буйні коси Марійки . . . Вони легенько посунули ся повз обсмалене обличе Йвася й наче засоромлені спали на розхвильовані груди Марійки . . . З черешнї посипали ся білі платочки квіту . . .

— Бачиш, Марійко! Бачиш, як падуть отсї молоденькі квіточки?. . Се жертви вітру . . . Але по них виросте тривке зерно та його не звіє вже вітер . . . Так і ми . . . Квіти народу падуть, та не марно . . . По них виросте сильне поколїннє, котре міцною стопою стане на вольній — рідній землї й нїхто не буде в силї рушити його . . .

— Коханий мій! Я вірю і в тій вірі ждатиму тебе . . . А коли поляжеш, я виплачу свої очі за тобою, полиняю, як квітка від вітру, та скоро перенесу ся до тебе . . . Йвасю, Йвасику! . . Чуєш, я жду тебе, прибувай скоро у славі, вольний, хай я не вяну . . .

— Прибуду, кохана . . . Ти жди та не вдавай ся в тугу . . . я повернў . . .

* Дилинка — сопівка, скручена з молодого прутика верби.

Гарячий, нїмий поцїлунок злучив їх уста . . .

А село дальше дрімало, сїрий туман підносив ся вище, ясний місяць обливав своїм сяйвом цїлий світ. З розцвілої черешнї падали білі листочки квіту та прикрашували зелену травицю довкола черешнї . . . Надрічними лугами котив ся тужний відгомін дилинки . . .

Стрілець і дївчина упоювали ся чаром кохання . . .

Андрій Бабюк.

Свята У. С. Стрілецтва у Відні. II.

Заприсяженнє II віденської запасної сотнї У. С. С.

Пять мінут перед 10-тою годиною рано дня 26 квітня 1916 р. увійшла нова запасна сотня У. С. С. до людової галї віденського ратуша й уставила ся подвійними рядами вздовж залї. Самі молоді хлопцї, але здорові й добре відживлені, лиш один між ними старший з довгою темною бородою. Одїті в жовнїрські полеві унїформи того краю й краски, як в австрійськім війську, тільки крій шапки рідмінний, по шапках пізнати, що то не звичайні австро-угорські жовнїри. Шапка зараз впадає в очі й будить зацїкавленнє, чужа публика допитуєть ся й дізнаєть ся, що се „українські леґіонїсти“. Добре стало ся, що на свято заприсяження прийшла сотня у своїх стрілецьких шапках, бо Віденцям знову пригадав ся наш леґіон, а се тим більше потрібне, що віденська преса й далї дуже мовчазно держить себе супротив українського леґіону.

Крій шапки не новий, трохи лиш змінений, в основних лїнїях такий самий, як у тих шапок, в яких У. С. С. появили ся перший раз на Шевченківськім здвизї 1914 р. у Львові.

Команда збірної станицї у Відні вернула до „давньої стрілецької шапки. Шапка одним подобала ся, иншим нї, але так дїєть ся з усїм. Закидують їй, що нагадує сербську шапку і т. п. Та поправдї ся подібність дуже маленька, а зрештою дуже трудно видумати шапку, не подібну до якоїсь, що вже істнує. Головне й важне, що шапка на перший уже погляд рїжнить ся від усїх, які тепер видаємо в межах Австро-Угорщини та що українського стрільця зараз можна буде спізнати й відрїжнити від иншого війська.

Важне ще й се, що саме форма шапки має вже свою історію й вяжеть ся з першим почином стрілецького руху.

Побіч сотнї стрільців уставила ся почетна сотня Дайтшмайстрів-добровольців з полковою хоругвою.

Другу половину залї по обох боках підвищення, на якім уставлено церковний вівтарь, виповнила публика, по більшій части українська.

Точно о 10 годинї зявив ся військовий комендант міста Відня, підполковник Тїхи, й гарною промовою, виголошеною в добрій українській мові, повитав стрільців. По сїй промові о. мітрат Жук у товаристві двох діяконів відправив службу божу, в часї котрої співав мішаний церковний хор. По богослуженню о Жук виголосив промову, вказуючи на вагу присяги та високість і святість цїли, задля якої нова сотня збираєть ся у крівавий бій. По сїм стрілецька сотня зложила присягу, проведену сотником У. С. С. Ів. Коссаком. Від ц. і к. мінїстерства війни промовляв фельдмаршалляйтнант Мелїон, від Загальної Нац. Ради голова др. Кость Левицький, від стрілецьких офіцерів сотник Іван Коссак, від управи табору в Імїндї комісар др. Бухнер, вкінцї від Укр. Боєвої Управи голова др. Трильовський. Поміж промовами грала військова музика австрійський державний і український національний гимн та поважні воєнні марші.

По заприсяженню уставили ся військові достойники та представники українських стрілецьких і полїтичних орґанізацій на рампі перед ратушом, а новозаприсяжена сотня дефілювала в параднім походї, в часї чого українське жіноцтво обсипало свіжо-заприсяжених стрільців живими квітами . . .

На другий день II-га запасна віденська сотня відїхала в поле до запасного куріня У. С. С., а українська публика прощала ще раз їх при відїздї на залїзничім двірцї, супроводжаючи їх гарячою любовю щирим признанням і сердечними бажаннями як найкращих успіхів на дорозї крівавої боротьби за визволенне України та кращу долю будучих поколїнь.

В. Т.

Вісти.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Днїстер“ у Львові, ул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, ул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

Почтові урядники в зайнятих українських землях зволять подати свої адреси до Бюра Культурної Помочи для українського населення зайнятих земель, Львів, ул. Бляхарська ч. 11, II пов.

Виклад проф. д-ра Пенка про Україну. Україні присвятив свій виклад славний ґеоґраф берлїнського унїверситету, тайний правительственний радник др. Пенк, на маєвім засіданню берлїнського „Ґеоґрафічного Товариства“, ілюструючи наглядно свої виводи численними світляними картинами, що познайомлювали добірну публику з краєною та людьми між Карпатами й Днїстром.

Для ґеоґрафа не істнує зовнїшня безмежність простору европейської Росії, яка немов побуджує до безмежности російських аспірацій. Він роскладає величезну площу з огляду на ростинність на три відтинки: на півночі безлїсна тундра, далї в серединї покрита лїсом область, яка перехідною областю садів лучить ся з степовими краями на полудні.

Великою природною границею поперек Росії є Волга, яка по правім боцї на березї має гори, по лївім сїножати. Відразу впадає в очі, що нїколи в історії Росії не використано її яко границю межи державами, вона як ріка скорше лучила людей, нїж дїлила. Причина того та, що Волга не творить нїякої перешкоди для мешканця степу з його баскими кіньми, тим більше, що вона три до чотирьох місяцїв у зимі покрита грубим ледом. Такі самі рїжниці в берегах спостерігаємо на Дону й Днїпрі. Останнїй, виходячи з рокітнянських болот Припяти, пливе в своїм горішнїм бігу поволї й лїниво розлогими сїножатями аж до околицї Катеринослава. Тут підносить ся край угору, ріка вступає в скалисту долину й покрита піною летить через пороги, при чім не багато більше врізуєть ся в скелї нїж 100 метрів. Отже тут маєть ся справа цїлком навітворіт як з нїмецькими ріками.

До сеї Днїпрової височини припирає країна, що має своєрідну форму поверхнї: лагідний спад з багатьома ріками, що біжуть рівнобіжно, а всї свої допливи приймають з північного заходу. До того прилучаєть ся факт, що всї лагідні похилости лежать на правім, отже західнім боцї, а стрімкійші збоча на лївім, східнім березї. Ся обставина мала велике значінне при веденню війни австрійських союзників. Бо всї ті ріки представляють для Москалїв дуже пригожі оборонні становища одно по другім. І ґеольоґічні відносини нераз означували стратеґічний фронт на Сходї. Коли долини західних рік можна ще вигідно перейти, почавши від Стрипи, врізують ся ріки в тверде каминне й роблять тяжким офензивний напір. У напрямі Львова підіймаєть ся подільска височина звільна вгору в напрямі північного заходу.

Приємні містечка країни пересували ся перед очима слухачів. Життє народу, в котрого здавна панував приватний маєток, а не московська інституція міру, цілі століття не мало державної незалежности. Та сей нарід творив усе важне граничне забороло проти нападів східних народів. Мешканці там не хочуть бути Москалями, вони почувають себе культурно та язиково зовсім окремим народом від Москалів. Довго давили їх Москалі, двадцять літ була заборона друкувати щось в українській мові. Дещо ліпше їм під пануваннєм Австрії, тут шляхта польська, купець жидівський, селянин український. Тепер говорено багато про те, що могло-б бути з України, як пощастило-б її визволенне зпід Росії, чи може загалом такий селянський народ стати державно-самостійним? Сама природа відмежила Україну гострими межами від инших складових частей російської імперії й так виразно відділює її від Московщини, що се відразу впадає в очі. При питанню, що має бути з Україною, мають ґеоґрафічні факти велике значіннє. Сумнівають ся, чи селянський народ без міщанства та шляхти може коли наново здобути державну незалежність. А вже дуже песимістично без застережень висловлюють ся про се зокрема польські учені. Але — так відповідає на питаннє тайний радник Пенк — коли бачить ся,що в 40 літах стало ся з селянським народом, доказ чого дали Болгари, то все-ж можна прийти до висновку: се зовсім не виключене, що Українці, селянський народ, зможуть розвинути ся на власний народ, власну націю, власну державу. Правда, їх треба визволити, бо вони не можуть довершити сього власними силами. Істотна умова такого самостійного розвитку існує; є нею саме той важний ґеоґрафічний факт, що природа видвигнула Україну як дуже різко відокремлену складову частину східно-европейського низу й через те виразно відділила від Московщини.

Ще треба згадати маленьку подію з сього засїдання. Є в звичаю, що предсїдатель згадує й коротко обговорює прислані книжки, які входять у круг праці „Ґеоґрафічного Товариства“. Та сим разом зроблено виїмку з правила з атлясом Польщі. Його не прислав товариству нї автор нї накладова фірма, що більше, його відібрано ворогам Нїмців. Тайний радник Пенк обмежив ся наразі на повідомленню, що Кенїґсберґ, Ґданськ, Вроцлав і Ґіршберґ зачислено тут до Польщі. Обговореннє сього гарного твору заступила — лагідна веселість зібраних.

Російська небезпека. В „Aftonbladet“ пише капітан Liljedahl: „Російська небезпека спільна для отсих десятьох країв: Швеції, Норвеґії, Фінляндії, надбалтійських провінцій, Польщі, Нїмеччини, Австро-Угорщини, України, Румунії й Туреччини. Щодо того зроджує війна велику мирову думку далеко сяглої полїтики солїдарности, тут стукають події також до дверей невтральних і закликують їх виступити, щоб бодай приглянути ся справжньому положенню“.

„Українська чи польська“? (розумієть ся, Холмщина). Таке питаннє має в заголовку статя „Ziemi Lubelsk-ої“ з 30 квітня. Привід написати статю дало авторови Ф. Ґ. (чи не Францови Равітї-Ґавроньскому? — в кождім разї його однодумцеви) розлїпленнє в містї Холмі урядових оголошень у нїмецькій (значить, мові побідника) й українській мові (отже в мові населення Холмщини). Чесний публїцист тїшив ся-б такою справедливістю, але инакше маєть ся річ з пресою, до якої належить „Ziemia Lubelska“.

На українські школи Волинї зложили: Ученицї VI. кл. з ґімназії СС. Василіянок у Львові з нагоди іменин свого господаря кляси проф. Юрка Рудницького К 25. Українське населенне Устя Зеленого (збірка) К 300. Запасний курінь УСС. з грошей, одержаних від Жіночого Комітету Помочи для ранених УСС, переслав К 800. Крім того вплинула від запасного куріня УСС. звичайна жертва К 622.40. Разом з попередніми жертвами зложив запасний курінь УСС. на українські школи Волинї досї К 2212.40. Всї жертви оголосить ся незабаром. — За Бюро Культурної Помочи, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов. — Др. І. Крипякевич.

Переслїдуваннє кооперативного руху на Україні. Недавно правительство закрило багато союзів кооперативів на Чернигівщинї: в Чернигові, Кролевцї, Нїжинї і т. д., хоч їх засновано цїлком законно. Трудова фракція Державної Думи внесла в свій час у Думі запитаннє в сій справі.

Російська преса про драму Винниченка. В „Утр-і Росі-ї“ пише відомий російський критик Валєрій Брюсов: „Москвичі, що бачили в театрі Незлобіна „Брехню“ Винниченка, могли бачити вчора в тімже театрі скандинавський варіянт тоїж самої песи в драмі пані Карен Брамсон „Щастє“. Говорячи так, я далекий від думки про якесь запозиченнє з боку Винниченка (норвезька песа зявила ся трохи ранійше). Спільні думки й ідеї можуть бути спільним майном. Не дивно, що якась письменниця в Норвеґії та письменник на Україні, котрий шукає парадоксів, самостійно дійшли власним розумом до тихже самих, далеко ненових думок і тогож самого, досить банального сюжету.“ Спільність деяких мотивів у творах модерних українських і скандинавських письменників зазначувала нераз і українська критика. Та небанальними російський поет може признати хиба твори якихсь французьких або російських письменників.

Інтересне видавництво. Петербурзька книгарня М. Попова пустила в книгарський обіг перший том видання „Отечество“, присвяченого оглядови національних літератур і національного життя в Росії. В першім збірнику поміщено статї громадсько-полїтичного характеру пера проф. Бодуен де Куртене, акад. Бехтєрйова, проф. Ґредескула й В. Ґуревича. В другій части містять ся огляди національних літератур зі зразками в московських перекладах, а саме; 1. фінляндської, прив.-доц. Пандора, 2. естонської, К. Єґевера, 3. лотиської, прив.-доц. З. Вольтера, 4. литовської, С. Шілїнґаса, 5. української, акад. В. Перетца й С. Єфремова, 6. жидівської, І. Клявзнера, І. Елїєшева й Б. Г. 7. польської, прив.-доц. Н. Державіна, Я. Домбровского й С. Ґросштерна та 8. грузинської, прив.-доц. І. Кіпшідзе. Перший збірник „Отечества“ обіймає 104 + 488 стор. та коштує 3 р. 75 к. Редакцію видавництва ведуть проф. Бодуен де Куртене, проф. Ґредескул, В. Ґуревич, кн. П. Долґоруков і проф. Сперанський.

Документ національної свідомости в галицькій і на російській Україні. В львівськім дневнику „Дїло“ друкував довший час др. Остап Макарушка ряд фейлєтонів п. з. „Записки з часу війни“. В однім з фейлєтонів оповідає автор такий цїкавий епізод, що ми позволимо собі навести його ось тут:

„Під той час мешкав у нас підполковник російських підвод, Українець Л., людина старша, щира й найбільш з тих вищих офіцерів, яких ми пізнали, інтелїґентна, ввічлива й . . . чиста.

В Великодні свята прийшов нам бажати й тогож самого дня просив нас на хвилю до свого покою, а що тесть був зайнятий саме тоді в церкві, випадало менї піти до нього на хвилину. Чемність за чемність. Застав я в нього шістьох молодих офіцерів, самих, як виявило ся, Українців з Полтавщини, з виїмкою одного лїкаря ветеринарії з Одеси, що був родом Москаль, але твердив, що він „тоже Малорос“.

Коли сей, почувши від мене тільки українську мову, запитав, чи я мазепинець, сказав я йому рішуче, що в нас таких нема, а тільки є Українцї. Він трохи замняв ся, став щось пояснювати, але його товариш, офіцер, перебив йому: „Що ти там, кацапе, плетеш, от я мазепинець і буду все й тільки по українськи говорити“ й ударив при тім у стіл так здорово, що шклянки забренїли.

І почала ся тоді розмова, а скінчила ся на сьому, що підполковник Л., вставши, піднїс чарку й виголосив тоаст за поводженнє й щастє України: „Нехай живе Україна!“ Випили ми всї, випив і „тоже Малорос“.

Полїтичні питання. Доля Росії. Під сим заголовком помістив замітку в найбільшому й найвпливовійшому паризькому місячнику „La Revue“, який заступив стару „Revue des Revues“, редактор сього журналу д. Jean Finot, визначний сучасний французький публїцист. Ся „Revue“ найбільш

цікава в Франції, а її редактор польський Жид, одна з найбільше відомих осіб у журналістиці. Він пише: „Росія скоро упаде. Три марева зарисовують ся позаду непевної тропи царя-самодержця: чорний фантом заплаканої Польщі, сірий привід України й червоний — пімсти соціяльної революції. Польська небезпека добре відома, менше відома небезпека України. Три фази вже перейшла вона: спершу се була погроза против аспірацій Польщі, потім утилізація безсовісних панславістів, аби загарбати Галичину в руки Росії, й нарешті знаряди сеї зрадницької політики повернули ся проти самої Росії. Провінції України відірвуть ся від великої імперії й царство Україна повстане на берегах Чорного моря. Одначе ся небезпека все-ж менш нагла ніж революція. Що дня народ з ненавистю й завистю бачить деспотичні маніфестації правлячих кляс, божевільство й користолюбство так званих культурних кляс.

Яка доля чекає Росію з поворотом отих тисяч полонених? Хто відповідатиме за ті неможливі втрати в людях, матеріялї й капіталах? Селянство повстане безперечно, пожежа й смерть спустошать великі міста, царські палати й золоті верхи православних церков будуть знищені.

От що занесе червоний спектор, котрий підійметь ся в Росії після нещасної війни й повороту решти невдалих своїх армій.“

Президія „Союза визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладнїйші вістки про всякі тамошні обставини, зокрема про прояви українського життя.

Посмертна згадка.

Ярослав Федорчук.

Дня 7 мая помер у Швайцарії Ярослав Федорчук, емігрант з Галичини, відомий з своєї інформаційної публіцистичної діяльности про українську справу в західно-европейській, а головно у французькій пресї. Покійний був сином народнього вчителя з снятинського повіту, перед якими десятьма роками покинув рідний край і жив головно в Парижі, де брав дїяльну участь у життю української кольонії. Перед війною переселив ся до Швайцарії й тут, по довгій душевній хоробі, зложив свої кости, в тузї за рідним краєм і тривозї за його долю. Честь памяти Покійника!

Бібліографія.

Виданнє „Союза визволення України“.

Михайло Грушевський, професор історії на львівськім університеті. Geschichte der Ukraine. Частина І. Львів, 1916. Стор. 224. З картою. Ціна 6 К.

Протягом сеї війни особливо прикро відчули ті українські круги, яким приходило ся познайомлювати чужинців з українською історією, недостачу нїмецького підручника історії України. Щоб зарадити сій прогалинї, видав отсе „Союз“ у нїмецькім перекладї першу часть відомого „Очерка исторіи украинскаго народа“, що вийшов уже двома накладами та діждав ся нагороди петербурзької Академії Наук. Перша частина — се історія України до часу козаччини (з такими роздїлами: І. Україна. ІІ. Край і народ. ІІІ. Оселї Українців, їх культура та спосіб життя. IV. Торговельні зносини. Початки державної орґанїзації. V. Київська держава в IX і X в. Процес її розквіту. VI. Київська держава в IX і X в. Процес її роскладу. VII. Князївства XI—XIII в. Галицько-волинська держава в XIII—XIV в. VIII. Полїтичний і соціяльний устрій, право й культура в XI—XIV в. IX. Українські землї під пануваннєм великого литовського князївства й королївства Польщі. X. Українські землї в XV—XVI ст. Їх прилученнє до Польщі. XI. Соціяльний і культурний розвиток у XIV—XVI в. Упривилейовані стани. XII. Мужицький стан. XIII. Міста. Релїґійний і культурний рух у XVI—XVII ст.

Замфір К. Арборе. Ukraina şi Romania. Букарешт, 1916.

Отся брошура відомого прихильника українського народу проф. Замфіра К. Арборе розпадаєть ся на пять роздїлів. Автор виводить, що в інтересї забезпечення Румунії перед російським велетом треба конче визволити український народ зпід царського деспотизму. Але тому, що в Румунії на добре загнїздило ся русофільство, звертаєть ся проф. Арборе в першій статї проти головних представників румунських русофілів, професора Йорґи й заслїпленого соціялїста Раковського. В часописи „Neamul Românesc“ і в брошурі „Rusia Ţarista“ пише Йорґа ось що про український народ: „Українцї се наші відомі вороги на Буковинї. Підпирані правительством, денаціоналїзують вони наші села, забирають нам школи та топчуть наші права ногами. Україна зі своїми 38 мілїонами мешканців се васаль Нїмеччини й аґент віденської династії. Чого має дожидати Румунія, колиб її вбито клином поміж Угрів, Поляків (а то де межують Поляки з Румунами, пане професор?), Українців і Болгарів? Зрештою Українцї не є жадним самостійним народом, бо їх мова се тільки діялект московської мови“. Сї мильні думки збиває проф. Арборе на підставі історичних і лїнґвістичних фактів і доказує, що Українцї й Румуни живуть мирно побіч себе на Буковинї та в Бесарабії.

В найблизшім роздїлї „Нація і людство“ виказує автор, які справедливі домагання Українців навіть з погляду загальних етичних основ. Кождий народ має право істнувати й розвивати ся в своїм національнім дусї. Та сього права не треба надуживати в сїм напрямі, що одна нація має розвивати ся коштом і з шкодою иншого народу, як напр. Москалї коштом і з шкодою Українців, Поляків, Фінів, бесарабських Румунів і т. д. У третїм роздїлї „Український народ“ подає автор в звязкій формі найважнїйші відомости про Україну й Українців з окремим підчеркненєм українсько-румунських точок стичности. Аби доказати проф. Йорзї й иншим румунським русофілам самостійність української мови, покликуєть ся автор головно на російські джерела. Окремий роздїл присвячує автор українській історії, причім видвигає взаємини між Румунами й українськими князївствами: галицьким і київським. Коли пізнїйше стали Поляки страшно переслїдувати Українців щодо їх школи, релїґії і мови й українська шляхта мусїла польщити ся, щоб мати приступ до двора, тодї втїкав, хто тільки міг, до безпечної й гостинної Молдавії. Воевода Стефан Великий прийшов з помічю українському народови. Господарь Богдан дав українським збігцям — шляхтї гостинний захист у своїй державі й т. д. Далї прийшли тїсні звязки запорозьких гетьманів з Румунами. А й Мазепа знайшов свій останнїй спочинок у Румунії. І під церковним оглядом стояли Румуни в живих зносинах з Україною. Словом, багато вузлів робить з поневоленого українського народу приятеля Румунії. Україна межує з Румунією, споріднена з нею під релїґійним і фольклорним оглядом, має подібні звичаї й обичаї. Тому можна сказати: „Українська держава буде мирним сусїдом для Великої Румунії в порівнанню з російським велетом півночи“. А се може стати ся тільки тодї, коли Україна визволить ся зпід деспотичного ярма Росії. Закінчує брошуру чудовий переклад „Заповіту“ Шевченка.

Видання, надіслані до Редакції.

Osteuropäische Zukunft, ч. 7. Зміст: К. барон Ґебзаттель, ґенерал кавалерії й голова союза „Україна". Значінне України для будучности Німеччини; рад. проф. Ф. Фрех. Мінеральні скарби України. І. Залїзні руди (продовженнє): Поклади бурого камінного вугля; рад. проф. Ф. Фрех. Донецький район і Польща як одинокі джерела вугля для европейської Росії; полк. Діст. Пристані й порти в воєнній области балканського півострова; М. В. Майєр-Гайденгаґен. Інґерманляндія; Записки (Німецький капітал у рудокопнім оборотї Болґарії. До положення на Україні. Анґлійцї купують копальні золота й плятини на Уралї. Російські залїзничі пляни. Австрійський інститут для східної Европи й дослїдів над Орієнтом. Німецькі школи Курляндії в роках 1906 — 1914); Вісти з товариств; Бібліоґрафія.

Osteuropäische Zukunft. ч. 8. Зміст: Олександер Скоропис-Йолтуховський, член президії „Союза визволення України". Самостійна Україна мрією у 1791 р., полїтичною утопією в 1854 р., пекучою потребою в 1888 р.; проф. Ф. Фрех. Мінеральні скарби України. III. Сіль; Проф.. др. Павль Кремер. Україна в часах Мазепи; проф. Макс Кранц. Швеція й Росія; др. В. Ґрооз. Поважна небезпека війни для важного нїмецького зовнїшнього становища; др. Павль Оствальд. Анґлія й Греція; Записки (Німецька Ганза й Литва, Новий металь); Вісти з товариств (Східно-европейські питання, Вечір, присвячений Україні в Берлїні) Редаґує др. Фальк Шупп. Піврічна передплата для Німеччини й Австро-Угорщини 8 марок, для заграници 9 марок. Поодинокі зошити 60 фенїґів. В редакційних справах треба звертати ся до д-ра Фалька Шуппа, Berlin, Prinz Albrechtstraße 3. Адреса замовлень: J. F. Lehmanns Verlag, München SW. 2, Paul Heyse-Straße 26.

Osteuropäische Zukunft, ч. 9. Зміст: Рад. проф. Фрех. Нафта України; Е. Шмід. Господарський осередок нїмецького мужицтва в Росії; др. Евген Левицький. Східне поле бою та східно-европейські народности; др. Т. Арльдт. Поширенне Славян; Олександер Скоропис-Йолтуховський, член президії „Союза визволення України". Самостійна Україна мрією у 1791 р., полїтичною утопією в 1854 р., а пекучою потребою в 1888 р.; Записки (Питанне поруки в левантинській експортовій торговлї. Росія й нїмецький торговельний договір. Воєнний музей Сходу. Росія й непереможність економічної сили Німеччини. Ограбленнє нїмецьких мужиків у російській Державній Думі. Росія й заставлені Франції запаси пшениці); Вісти з товариств (Нїмецько-болгарське товариство. Союз нїмецьких пособників українських визвольних змагань); Бібліоґрафія й огляд часописей.

Frankó Iván. A veres zsidófiu története (До світла) Ukrán Könyvtár (Українська бібліотека під редакцією д-ра Гіядора Стрипського, ч. 1). Будапешт, 1916. Стор. 54. Ціна 40 сот. На окладинцї короткі вістки про український народ і карта українських земель.

Михайло Лозинський. Війна і польська полїтична думка. Львів, 1916. Стор. 100. Ціна 1 кор. Зміст: І. Вступ. II. Національні відносини на Литві, Білоруси і Правобережній Україні в польськім освітленню. III. Утвореннє самостійної польської держави. IV. Союз держав „Австрія — Угорщина — Польща". V. Становище N. K. N. VI. Положенне українського народу в плянованій польській державі. VII. Польща в рамах Австро-Угорщини. VIII. Польська справа в теперішній війні. IX. Закінченнє. Обговорено тут ряд польських і нїмецьких брошур і статей Поляків-авторів на зазначену вгорі тему.

З крівавого шляху Українських Сїчових Стрільців. Ілюстрована збірка оповідань і описів. Зредаґував др. Осип Назарук. Видавництво Товариства „Просвіта" ч. 379. У Львові, 1916. Стор. 80. Ціна книжечки: для членів товариства 90 сот., для нечленів 1 кор. 20 сот. Зміст: Вступне слово; Р. Заклинський. В першій битві (Оповіданнє Укр. Сїчового Стрільця Андрія Кисїлиці); др. О. Назарук. Зі споминів найстаршого стрільця з другого куріня У. С. С.; В. Атаманюк. Лист малого синка до батька на війні; Р. Заклинський. З боїв на горі Маківцї; Р. Купчинський. На Галич; В. Кучабський. День 28 червня 1915 року (Переправа У. С. С. через Днїстер); Р. Купчинський. На позицію; др. О. Назарук. У. С. С. в битві коло Соколова, Сокільник і Соснова; Р. Купчинський. В опущенім селї; др. О. Назарук. В першій лїнії; О. Шандура. Смерть отамана; С. Кабаровська. Сїчовий хорунжий Олена Степанівна як гість на засїданню „Українського жіночого Комітету помочи для ранених" у Відні дня 15 сїчня 1915 р. Книжечка ілюстрована 33 образками, між иншим старшини Українського Сїчового Війська.

Молода Австрія. В нїмецькій мові виходить місячник під сим заголовком, присвячений фізичному вихованню шкільної молодї. Видавець капітан Павло Кальтшмід. До першого зшитку додана гарна знимка ґенїяльного шефа австрійського ґенерального штабу Конрада Гетцендорфа з власноручною присвятою: „Молодї Австрії, в руки котрої складаємо будучність, сердечні поздоровлення". Поруч нїмецького видання друкують ся яко додатки менші в усїх мовах австрійських народів. Українське виданнє п. з. „Молода Австрія" (4 картки 8⁰) редаґує др. Володимир Кушнїр. Крім вступної статї головного редактора капітана Кальтшміда маємо тут статю „Українські Сїчові Стрільцї" д-ра Кушнїра, вірш В. Масляка „На вічну память дорогому ученикови пок. Іванови Балюкови" та дещо дрібнїйше.

Наша Школа. Науково-педаґоґічна часопись. Орґан українських товариств учителїв вищих шкіл „Учительська Громада" у Львові і „Тов. ім. Сковороди" у Чернівцях за сїчень 1916. Одвічальний редактор Юрій Рудницький. Р. VII Зш. 1. Львів, 1916. Стор. 52. Зміст: Від Редакції; Юл. Стефанович. Проф. Людвик Сальо (посмертна згадка); Л. Сальо. Меморіял сенату краківського університету в справі приготованя абітурієнтів до університетських студій; Ол. Барвінський. Війна і її вплив на вихованнє молодїжи. Воєнні впливи і досвіди; Юр. Рудницький. Деякі замітки до науки нїмецької мови в середнїх школах Галичини; др. Мик. Чайківський. Наука льоґаритмів після методи Кляйна; Звідомленнє з дїяльности Г. Видїлу „Уч. Громади" від мая до кінця червня 1914. Звідомленнє з дїяльности видїлу за час від половини вересня до кінця грудня 1915. Вісти від філій „Уч. Громади". Повідомленнє і просьба гол. видїлу до філій і членів „Уч. Громади"; Відозва. Річна передплата 10 К., поодинокий зшиток 1 К 20 сот.

О. Софрон Глїбовицький. Образки з світової війни 1914-1915. Відень, 1916. Стор. 50. Зміст: Передне слово. 1. Полкова фана. 2. Рідна земленька свята. 3. Смерть за вітчину. 4. Рузя Сенюк. 5. Українська вірність. 6. Вірний до смерти. 7. Український похорон нїмецькому братови. 8. Старенький дїдусь. 9. Народжене милосердє. 10. Полтавцї. 11. Італійський фронт. 12. Штабсфельдфебель. 13. Полевий курат. 14. Бій на Ославії. 15. Московський штурм. 16. Смертельна їзда. 17. Самаританська поміч. Збірку прикрашує портрет австрійського цїсаря.

Нїмецька преса про українську справу.

Комунїкат із ряду засїдань Загальної Національної Ради, відбутих з початку падолиста, подали в днях 5—7 падолиста часописи: „Fremdenblatt“, „Die Zeit“, „Deutsches Volksblatt“, „Reichspost“, „Neue Freie Presse“, „Neuigkeits-Weltblatt“, „Union“ (Прага), „Reichenberger Deutsche Volkszeitung“; із засїдання з д. 11 грудня: „Reichspost“, „Die Zeit“, „Prager Tagblatt“, „Union“. Звідомленнє з українського конґресу, відбутого д. 31 жовтня в Ню-Йорку, подали м. ин.: „Die Zeit“ з д. 25 падолиста, „Steyrer Tagblatt“ з д. 30 падолиста.

Зміст телеґрами, висланої „Союзом визволення України“ до болгарського премієра Радославова з нагоди визволення Македонії, помістили в днях 17—18 грудня часописи: „Neue Freie Presse“, „Die Zeit“, „Reichspost“, „Illustriertes Wiener Extrablatt“, „Fremdenblatt“, „Oesterreichische Volkszeitung“, „Gablonzer Tagblatt“, „Ostsee-Zeitung“ (Штетин), „Deutsche Tageszeitung“ (Берлїн), „Frankfurter Zeitung“, „Berliner Börsen-Courier“, Tägliche Rundschau“ (Берлїн), „Die Post“ (Берлїн). — Зміст телеґрами, висланої „Загальною Національною Радою“ до австрійського цїсаря з нагоди ювилею вступлення на престол, помістили в днях 2—3 грудня часописи: „Fremdenblatt“, „Die Zeit“, „Neues Wiener Tagblatt“, „Pester Lloyd“, „Laibacher Zeitung“, „Reichenberger Deutsche Volkszeitung“, „Neue Illustrierte Zeitung“ (з д. 10 грудня).

Широку лїтературу в нїмецькій пресї Австрії викликав український табор для збігцїв у Ґмїндї. Довші статї з описом таборових уладжень помістили крім згадуваних давнїйше ще такі часописи: тижневник „Wiener Bilder“ з д. 15 серпня помістив статю п. з. „Із табору для збігцїв у Ґмїндї“ (з одною фотоґрафічною знимкою), „Oesterreichische Morgenzeitung und Handelsblatt“ (Моравська Острава) з д. 11 серпня, „Eggenberger Zeitung“ з д. 6 серпня та „Reichs- und Weltpost“ (Ст. Пельтен) з д. 5 серпня помістили п. з. Українське місто в Долїшнїй Австрії“ передрук статї про Ґмінд з „Ukrainisches Korrespondenzblatt“. Тижневник „Wiener Bilder“ подав д. 12 вересня знову статю п. з. „Український табор для збігцїв у Ґмїндї“ (з одною ілюстрацією), а д. 5 вересня ілюстрацію п. з. „Свято в честь українського поета свободи Шевченка в таборі в Ґмїндї“.—З нагоди поїздки представників віденської преси до Ґмінду з д. 20 вересня появив ся дня 22 вересня й найблизших цїлий ряд статей про табор у віденських часописях. Так „Neue Freie Presse“ помістила статю п. з. „Баракове місто в Ґмїндї“, „Fremdenblatt“ статю п. з. „Огляданнє українського табору для збігцїв коло Ґмінду“ та симпатичний фейлєтон п. з. „В гостях у збігцїв“. Згадуючи про тугу збігцїв за домом і бажанне скорого повороту, пише автор при кінцї фейлетону: „Як почуєть ся сумні народнї пісні сих людей, які знають тільки про любов і рідний край, коли в чудово гарнім співі без музики залепече трава в степу, зашелестить трощa в темнім болотї, зашумлять, мов орґани, дерева в ґірськім лїсї, тоді щойно розумієть ся ту любов рідного краю в Українцїв, що не вмовкає“. — Часопись „Die Zeit“ помістила статю п. з. „Серед українських збігцїв“. Згадуючи про концерт у таборі, висловлюєть ся автор так: „Українцї мають великий скарб найкращих пісень і мельодій, що захоплюють, в яких серце народу виспівує свою тугу й любов вітчини. Є в них і смуток і танечний ритм милої втїхи. Стає тут перед нами талановитий народ зі своєю боротьбою за вищий індивідуальний, суспільний і полїтичний розвиток.“

Симпатичну згадку про українську народню штуку містить статя в часописи „Oesterreichische Volkszeitung“ п. з. „В містї збігцїв.“ „В канцелярії управителя виставлені пишні вишивки, такі гарні й багаті красками, що роблять вражіннє ґобеленів. Є се одїдичена й удержувана в тайнї штука на Українї“. „З українських пісень — читаємо в статї про концерт — промовляє туга за полями й хатами. Мельодія тягнеть ся, повертаючи все наново, починаєть ся лагідно та перемінюєть ся згодом в обжаловуючу пісню пімсти та в огнистий народнїй гимн.“ Часопись „Neues Wiener Journal“ помістила фейлєтон пера Ервіна Вайля п. з. „В українськім таборі для збігцїв у Ґмїндї.“ Автор підносить також красу українських народнїх пісень. — Часопись „Illustrierte Kronen-Zeitung“ помістила статю п. з. „У воєннім містї для збігцїв коло Ґмінду.“ До статї додані три ілюстрації. — Часопись „Neuigkeits-Weltblatt“ подала статю п. з. „Прохід по українськім таборі для збігцїв у Ґмїндї“ з двома ілюстраціями та статю п. з. „Місто бездомних Українцїв“ з одною вступною ілюстрацією; часопись „Neues Wiener Tagblatt“ статю п. з. „Український Ґмінд. Гостина в бараковім таборі.“ — „Illustriertes Wiener Extrablatt“ помістив статю п. з. „Два днї серед збігцїв з України“ з пятьма ілюстраціями, а д. 29 вересня ілюстрацію п. з. „Школа для неграмотних у Ґмїндї“ з короткою заміткою. — Часопись „Neue Zeitung“ помістила статю п. з. „Серед Українцїв. Гостина в таборі для збігцїв коло Ґмінду.“ — Часопись „Reichspost“ принесла статю п. з. „В українськім таборі в Ґмїндї“, а часопись „Deutsches Volksblatt“ статю пера Раймунда Парча п. з. „Нове місто Ґмінд — бараковий табор.“ — Гарну статю про табор помістив в „Arbeiter-Zeitung“ посол Макс Вінтер. — Виїмки з сеї статї подав журнал „Deutsche Lehrerzeitung“ (Відень) п. з. „Найкраща українська школа.“

З пізнїйших статей, написаних з нагоди згаданої поїздки, треба занотувати ще: статю в часописи „Der Freimütige“ з д. 28 вересня п. з. „Баракове місто Новий Ґмінд“, статю в часописи „Wiener Mittags-Zeitung“ з д. 28 вересня п. з. „Україна коло Ґмінду“, статю в тижневнику „Interessantes Blatt“ з д. 30 вересня п. з. „Ц. к. табор для українських збігцїв у Ґмїндї“ (з ілюстраціями), в місячнику „Oesterreichische Rundschau“ з д. 1 жовтня п. з. „Табор коло Ґмінду“, в тижневнику „Oesterreichische Wochenschrift für den öffentlichen Baudienst“ з д. 7 жовтня п. з. „Баракове місто для українських збігцїв“. Тижневник „Wiener Bilder“ з д. 10 жовтня помістив статю п. з. „Український Ґмінд у Долїшнїй Австрії“ з пятьма фотоґрафічними знимками з таборового життя. З провінціяльних нїмецьких часописей помістила часопись „Eggenberger Zeitung“ з д. 1 жовтня статю п. з. „Ґмінд, друге найбільше місто в Долїшнїй Австрії“, часопись „Kremser Zeitung“ з д. 2 жовтня статю п. з. „Український табор для збігцїв коло Ґмінду“, а часопись „Der Dorfbote“ (Будвайс) з д. 24 падолиста статю п. з. „Із українського табору для збігцїв коло Ґмінду“.

З нагоди побуту в таборі намісника Долїшньої Австрії, барона Бінерта, в товаристві послів Романчука, Василька й Колесси в вересні м. р. помістили д. 15 вересня замітки часописи: „Neues Wiener Abendblatt“, „Fremdenblatt“, „Oesterreichische Volkszeitung“, „Illustrierte Kronen-Zeitung“ (дня 30 вересня) з ілюстрацією. — З нагоди побуту в таборі б. міністра внутрішнїх справ, барона Ґайнольда, подали знову замітки часописи: „Neues Wiener Tagblatt“ з д. 1 жовтня, „Die Zeit“ з д. 29 вересня, „Neue Freie Presse“ з д. 30 вересня, „Illustriertes Wiener Extrablatt“ з д. 29 вересня, „Neuigkeits-Weltblatt“ з д. 30 вересня. — Про побут архикнягині Марії Йосифи в таборі помістили замітки: „Die Zeit“ з д. 3 жовтня, „Oesterreichische Volkszeitung“ з д. 1 жовтня. — Ілюстрований тижневник „Oesterreichs Illustrierte Zeitung“ з д. 17 жовтня помістив статю п. з. „Захисти для збігцїв“, в якій описаний між иншим табор у Ґмїндї. До статї додано шість ілюстрацій. — У тій самій часописи з д. 8 жовтня подана ілюстрація з життя в таборі п. з.: „З українського табору в Ґмїндї. Прихід нових гостей“.

Кобзарь.

Взорець образка з альбуму:

UKRAINA.
Land und Volk.

Україна. Край і нарід.

40 образків з нїмецької книжки „Ukraina“ д-ра Степана Рудницького. Титуловий рисунок пані Олени Кульчицької. Відень, 1916. Цїна 2 К.

Отсей прегарний альбум, виданий „Союзом визволення України“, повинен найти ся у кождім українськім інтелїґентнім домі. Спішіть з замовленнями, бо наклад невеличкий!

Швайцарська часопись „Der Bund“ (Берно) з д. 24 падолиста помістила статю п. з. „Австрійський табор для збігців у Ґмінді“, в якій подані вражіння одного швайцарського гостя з побуту в таборі. — Сю статю передрукувала часопись „Die Zeit“ з д. 2 грудня. — Часопись „Neues Wiener Abendblatt“ з д. 18 грудня подає в статї п. з. „Наші табори для полонених“ голос голяндської часописи „Nieuwen Courant“ про табор у Ґмінді. — Зміст тої самої статї подає часопись „Grazer Volksblatt“ з д. 21 грудня п. з. „Український табор коло Ґмінду“. — Про опіку над воєнними збігцями помістив місячник „Oesterreichische Rundschau“ з д. 1 грудня статю пера Р. Візера п. з. „Державна культурна праця для збігців“. У статї говорить ся м. ин. про табор у Ґмінді й український запомоговий комітет у Відні. — Тижневник „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 25 помістив статю п. з. „Державна опіка над збігцями“, в якій говорить ся також про український запомоговий комітет. До статї додана фотоґрафічна знимка комітету. — В тім самім числї згаданої часописи поміщена статя п. з. „Запомоговий комітет »Христіян Геральд, Ню-Йорк«“, в якій подані інформації про сей американський комітет для несення помочи українським збігцям. До статї додані 3 ілюстрації.

Часопись „Wiener Zeitung“ приносить статю п. з. „Виставa опіки над збігцями в Відні“. Статя обговорює уладжену тодї виставу робіт, виконаних по таборах для збігців, і задержуєть ся особливо над роботами українських збігців. „Свою зовсім особисту ноту — читаємо в статї — мають роботи Українців, які в нас так дуже улюблені. І слушно, бо нема иншої повнїшної смаку й рїжнороднїшої роботи від сих пестрих вишивок, цїлі маси взорів з яких виставлені. Кожда річ, найпростїйша й найштучнїйша, гарна в своїм роді й повна смаку в кождій своїй відмінї. Сї жінки мають велику вправу й ще більшу терпеливість, бо хай хто спробує лиш раз виконати малу вишивку того роду. А як добре вміють вони використовувати взори! Цїлі національні костюми виставлені й виводять нам перед очі дрібну часть їх вітчини. Загалом можна в Українців оглядати й подивляти множество річей. Навіть роботи малих дївчат є вже дуже штучними творами, котрі задивляють. Для кождої господинї, яка любить гарно застелений стіл, мають численні вишивки на полотнї багато приманливого. Але-ж бо й є тут багацтво пишних вишивок: від найнїжнїйшої роботи на найтоншім батистї аж до робіт на грубім полотнї можна найти тут усе мисливе, виконане з великою докладністю й нїжністю, часто дорогоцїнні роботи, вироблені з безконечним трудом“. — Ту саму статю передрукувала часопись „Morgenzeitung und Handelsblatt“ (Моравська Острава) з д. 30 грудня. — Подібну похвальну думку находимо в статї пера д-ра Курта Покорного п. з. „Державна опіка над збігцями на виставі »Воєнна поміч« у Відні“, поміщеній дня 29 грудня в часописи „Grazer Tagespost“. „Особливий інтерес викликує також присвячена Українцям вистава (табор для збігців — Ґмінд), яка дає надсподіваний погляд на своєрідну, для нас дуже близьку домашню культуру сього народу, так здержуваного Москалями в самостійнім культурнім розвитку. Особливо інтересними є численні вишивки, виконані по староукраїнським мотивам“.

Часопись „Der Tag“ з д. 30 жовтня подає ілюстрацію п. з. „Родина українських збігців“, а „Interessantes Blatt“ з д. 25 падолиста ілюстрацію п. з. „Українська врочистість посвячення в Головецьку по обсадженню місцевости ц. і к. військами“. Липська ілюстрована часопись „Illustrierte Zeitung“ подає в 72 числї дві ілюстрації з українського життя, п. з. „Вивезені Українці вертають до дому“ й „Похорон матері в Неновичах“.

Часопись „Reichspost“ з д. 5 грудня приносить п. з. „Письма про українську справу“ бібліоґрафічну замітку про нїмецькі брошури Дм. Донцова, Евгена Левицького й Барвінського. Часопись „Schlesische Zeitung“ (Вроцлав) помістила д. 24 грудня замітку про нїмецьку брошуру д-ра В. Кушнїра „Участь Українців у визволенню народів“.

З сим числом розсилаємо для вигоди передплатників і читачів замовленнє на наші видання й чеки почтової щадниці ч. 107.090, котрими просимо висилати передплату на „Вістник“ і „Ukrainische Nachrichten“, як також і належитість за замовлені книжки та жертви на українські національні цїли. Звертаємо увагу, що передплата на „Вістник“ від 1-го мая підвищена.

Адміністрація.

Зміст: Ми самі. — Самостійна Україна мрією у 1791 р., політичною утопією в 1854 р. й некучою потребою в 1888 р. (відчит О. Скорописа - Полтуховського). — Др. Льонтїн Цегельський. Святочна промова на віденськім концертї в честь Шевченка 6 мая 1916 р. — Проф. др. Павло Сальвісберґ. Справа вищих шкіл у російській Польщі та на Україні. — М. Троцький. Упадок воєнного настрою серед російського громадянства. — З поезій полонених-Українців: Марко Босий. Дещо з війни. М. Пройдисвіт. Дорогому краєви. П. Соха. Камінь Довбуша в Карпатах. Б. Ґаркуша. З біжучої хвилї. Ів. Чорнодоля. Тай я не без пари. П. Самотний. Вони ждуть мене. Ів. Невеселий. Під скалою. — Др. Володимир Їеринович. Сучасні лєґенди: Продали. Казка про причину війни. — Андрій Бабюк. Розмова. — В. Т. Свята У. С. Стрілецтва у Відні. II. — Вісти: Виклад проф. д-ра. Пенка про Україну. Російська небезпека. „Українська чи польська?“ На укр. школи Волинї. Переслїдуваннє кооперативного руху на Україні. Рос. преса про драму Винниченка. Інтересне видавництво. Документ національної свідомости в галицькій і на російській Україні. Політичні питання. — Посмертна згадка. Ярослав Федорчук. — Бібліоґрафія. — Нїмецька преса про українську справу.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

Preis 40 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублїв, піврічна 8 К., 3 рублї, квартальна 4 К. 50 сот., 1·75 руб.
Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адмінїстрація: Tür 6. Телєфон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 39. | **Відень, 21 мая 1916.** | Ч. 99.

Самостійна Україна мрією у 1791 р., полїтичною утопією в 1854 р. й пекучою потребою в 1888 р.

У своїм культурнім розвитку йде тоді Україна в парі з Европою. Тільки національні й ґеоґрафічні рїжниці: безпосередня залежність України під духовим оглядом від Византії, а посереднїй вплив західної Европи під сим оглядом через Італїю з її старо-римськими традиціями мусїли довести до окремішностей, хоч дух з одного та другого боку був той самий. І на Україні, як і в цїлій західній Европі, зачало населенне оселювати ся та відвернуло ся від розбійницького кочівничого життя.

Жорстокі воєнні звички, втїха з боротьби зробили місце лагідности й побожному душевному настроєви хлїборобів, доля й добробут котрих залежить більше від мирної працї нїж від сили й авантурничої зуховатости. Божа ласка, дощ і сонце дають багате жниво та благословлять працю селянина. Коли-ж навпаки прийде сонце й дош не в пору, йдуть надаремне цїлорічні труди та сподївання; родини, що більше, цїлі племена виставлені на голодову смерть.

Сї нові обставини мирного життя довели в західній Европі до містичної переміни тяжкого, незугарного каміня на принадні плетїння, котрі легко здіймають ся в гору, прозорі й сягають аж до неба. Навіть у наших скептичних часах є вони доказом загадкової глибини й краси віри людини та її змагання піднести ся понад щоденне матеріяльне житте далеко туди в нескінчену синяву духа.

Се була західна ґотика!

Який національний вислів дала-б була Україна при сїм переході душі войовничого кочовика до життя мирного хлїбороба, про се не можна нїчого сказати, бо наша історія прояснює нам мало що поза першими ступнями щодо того. Бо-ж у тих часах, коли західна Европа ввійшла на шлях самостійного мирного розвитку, заглушили розвиток України хвилї татарських орд, що найшли з азійських степів на Европу, як морська хвиля. Українська держава впала в сїй боротьбі; але її труп загородив розбійникам дорогу на захід і забезпечив через те дальший мирний розвиток Европи.

З 1240 р. починаєть ся велика мученицька траґедія нашої держави, нашого народу. Столицю Київ спустошили й майже цїлком знищили Татари, решта населення подала ся в підкарпатські околиці.

Наш народ, якому дали ся добре в знаки татарські напади, боров ся аж до XVI в. за свою полїтичну й національну волю, вічно непокоєний Татарами зі сходу, а Поляками з заходу. Одначе наша нація змогла видобути з себе стільки життєвої сили в тих часах, що на руїнах української держави здвигнено по притягненню литовських племен литовсько-українську державу, в якій українська культура дістає провідну ролю, а українську мову й письмо приймає аристократія та правительство. Коли литовсько-український князь Ягайло прийняв при кінцї XIV в. польську корону й вибрав на свою столицю Вавель, замок польських королїв у Кракові, впровадив він там зараз українські звичаї. Ледви чи не найцїннїйшим, а заразом найменше зрозумілим для західного Европейця памятником Кракова є ягайлонська каплиця в ґотійській катедрі на вавельськім замку. Ґотійська будова сього римо-католицького костела багато прикрашена византійськими фресками, яким товаришать закрутаси в написах кириличними буквами. Таких памятників не виказує західно-европейська штука XIV стол.

Історичні документи подають нам інтересну подробицю; а саме знаходимо між ними записки скарбового уряду Ягайлонів, які суми видано на закупленне й перевезенне матеріялів, потрібних до малювання. Українських малярів, котрі навмисне на те прибули зі Львова до Кракова, обдаровано грішми й багатими почесними дарунками, як кожухами, вином, волоськими горіхами й иншим подібним добром. Аби прикрасити каплицю в українськім стилю, котрий так полюбив король, треба було покликати до польської столиці українських артистів, бо домові малярі, як свідчать акти, вміли тільки помалювати стелю кімнати синьою краскою та зазначити на нїй золоті звізди. А сим нїяким робом не міг удоволити ся вибагливий Ягайло, що виріс в українськім артистичнім окруженню.

А хоч дуже виразна залежність сих фресок українських малярів XVI в. від византійської мозаїкової штуки, все-таки вказують вони в своїй композиції та в подробицях на те, що українське малярство, отрясаючи ся з византійського впливу, готове було вступити на шлях такого реалїзму, як пішов ним славний Італїєць Джіотто.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

Та дуже ясна се річ, що на дворі польського короля взяли перевагу польська аристократія й польські римо-католицькі духовники, витискаючи або польонїзуючи українсько-литовську аристократію.

Коли Поляки дуже користали з культури західної Европи, яка тимчасом дійшла до високого розквіту, здержано розвиток української культури.

Ціла політика польських керуючих кругів держала ся засади найбезоглядніїшого використовування всїх скарбів України й національного гнету над нашим народом.

В часї цїлого кількавікового спільного життя нашої української нації з Поляками не могли останні здобути ся на жадне зрозуміннє українського народу та його інтересів і довели через те до такої великої ненависти до себе в народніх масах, що вона також ще тепер дуже жива серед широких народніх верств на Україні.

Тимчасом Византія упала і смертельним ворогам України, Татарам, приходить нова підмога з боку Турків, від котрих прийняли Ісламізм.

Московська держава, васаль Татарів, котрий платив їм данини, з своєю татарською закраскою, стає значною могутністю й загрожує Україні з півночи саме в часї, коли західна Европа громадить щораз більші багацтва та, дбаючи про плеканнє культури, змагає до того, щоб коли не перегнати античної культури, бодай осягнути рівний ступінь з нею.

Одначе закрівавлена Україна зривається ся, щоб підняти наново боротьбу за свою політичну волю й хоронити її від польського напору. Україна мобілїзує всї свої сили, а коли стратила всяку надїю стати рівноуправненим членом у спільній польській державі, вона розторощує сю державу й оголошує під гетьманом Богданом Хмельницьким 1647—1657 свою державну суверенність. Але Польща зброїла ся наново до бою, зі сходу грозили напасти кримські Татари й Турки. Тому Хмельницький, котрий шукав опори, зробив у 1654 р. персональну унїю з Москвою, застерігши для України самостійність внутрішньої орґанїзації, власне військо та право дипльоматично переспрaвляти безпосередньо з иншими державами.

Хмельницький заключив тимчасовий союз з Москвою, як давнїйше вже заключав такі союзи з Татарами й Турками, та з лукавими московськими політиками не можна було так легко впорати ся, як думав Хмельницький. Наслїдники Хмельницького, вибирані гетьмани, хитали ся; одні бачили рятунок у приверненню союза з Поляками проти змагань Москви знищити українську державну орґанїзацію, а инші були за союзом з Туреччиною та за боротьбою з найнебезпечнїйшими ворогами: Польщею й Московщиною.

Се хитанне, незабезпечене положенне України й безнастанні напади на Україну то з боку одного, то з боку другого сусїда використала московська дипльоматія, працюючи при помочи перекупств, на кириненне поміж масами українського народу. Вона розбивала щораз більше народ на два табори та закидала щораз більше сїти по країні. Від часу першого нападу Татар у тринадцятім столїттю мусїла Україна пережити протягом пятьох століть те, чого зазнав нїмецький народ у часї тридцятилїтньої війни. Коли маємо се порівнанне перед очима, можемо зміркувати, яку величезну масу культурних здобутків видано в тім часї на знищенне, й пізнаємо, що українській нації відібрано через те всяку можність державного й культурного розвитку.

Сю мартирольоїю нашого народу увінчала крівава драма під Полтавою в 1709 р., коли гетьман Мазепа в союзї з Карлом XII силкував ся останнїй раз виборoти політичну незалежність.

Уже в 1721 р. ограблює побідник Мазепи, Петро I, українську церкву, що стояла тільки в номінальній залежности від царгородського патріярхату, з її самостійности.

В тім самім 1721 р. заборонив Петро I друкувати Святе Письмо в українській мові й сю заборону держало російське правительство аж до 1905 р. в повній силї!

По першій невдатній пробі в 1723 р. скасувати уряд гетьмана вдаєть ся Катеринї II в 1764 р. осягнути сю цїль.

В 1775 р. нищить цариця мілїтарну орґанїзацію української держави та її осередок — Запорозьку Сїч.

В 1781 р. касують адмінїстраційну самостійність України, а українську область дїлять на ґубернії.

В 1783 р. заводять у цїлій Україні кріпацтво.

Отсе всї ті благословенства, які спали на Україну по прилученню з московською „культурою“!

Тимчасом іде такою самою дорогою й Польща, котра наслїдком утрати України стратила власну оборонну силу, й тратить у 1772 р. свою самостійність.

Також кримські Татари знемагають, а Туреччина бореть ся з щораз більшими внутрішнїми труднощами. Україна тратить через те криттє з заду в боротьбі з Москвою, яке мала в колишнїх сусїдах. Ще раз зірвала ся українська шляхта до зорґанїзованого дїла. Граф Капнїст їде в 1791 р. до Берлїна, щоб добути оружну поміч для проєктованого повстання Українців, але його збули офіціяльні круги надїєю на пізнїйше.

Україна, здана на власні сили, ограблена з власного війська, під гострим надзором великих військових ґарнїзонів, розсипаних по цїлій Україні, корить ся тепер своїй судьбі . . .

В короткім часї по поїздцї графа Капнїста до Берлїна зявляєть ся в 1796 р. в Галлє як 48 т. показної, обємистої „Загальної світової історії, виготовленої гуртом учених у Нїмеччинї й Анґлії“ (Allgemeine Welthistorie, die durch eine Gesellschaft von Gelehrten in Teutschland und England ausgefertiget), „Історія України й козаків“ (Geschichte der Ukraine und der Kosaken), пера Йоганна Хрістіяна Енґля.

Сей твір нїмецького вченого се лебедина пісня нашої політичної самостійности.

Та в девятьнадцятім столїттю не стрічаємо не тільки між політиками (маємо тут на увазї пересічних політиків), але також між нїмецькими вченими майже нїякої людини, що бодай приблизно знала-б правду про наш народ і нашу землю. Тільки політичний ґенїй такої міри, як Бісмарк, передбачив, яку катастрофу для розвитку европейської культури означає розбійницька захланність Москви. Хоч Росія проковтнула сотки народів, старала ся все-таки показати ся назверх національно-неподїльною одністю. Бісмарк знав, що тільки відбудова великого київського князївства може охоронити Европу перед сею небезпекою.

Як менї оповісти вам історію України в XIX столїттю?

Бо-ж історія се представленне розвитку народу.

А московська полїційна система виходила з становища здушити в нашій масї кождий зародок якогось розвитку.

Та ми стверджуємо факт, що 150-лїтнї безупиннї зусилля Москви зденаціоналїзувати український народ цїлком не повели ся, бо наша нація заховала вповнї свою національну індивідуальність. А що вона під культурним оглядом не могла зробити таких поступів, як можна-б сього сподївати ся по здібностях Українців, се заслуга московських носителїв культури!

Розуміють ся само собою, що полїтична думка нашої інтелїґенції не заснула; про їх працю свідчать довгі ряди імен Українців, що мусїли томити ся на Сибірі й по тюрмах.

А передовсїм треба згадати тут долю Кирило-Методіївського Брацтва, котре пересадило тодїшнє відродженнє націй на заході на український ґрунт; провідник сього Брацтва, наш національний поет Тарас Шевченко, здобув собі тепер дуже поважане імя наслїдком багатьох добрих перекладів його творів і в Нїмеччинї і навіть на цїлім Заході.

Полїтичним оборонцем наших національних інтересів в 70—90 рр. був професор університету й відомий учений Михайло Драгоманів.

Але про живійше партійне житте не можемо ще говорити в сїй добі. Умовою полїтичного життя є чейже полїтична преса, свобода засновувати товариства й право вільного обміну думок.

А над українським народом тяжів один розпорядок, котрий навіть у Росії вважають виїмковим законом, указ з 1876 р., в якім стоїть ось що:

„Його царська великість зволив розпорядити:

1. Забороняєть ся довіз українських друків, чи брошур, чи книжок, що появляють ся за границею, без окремого дозволу головної цензурної власти.

2. Забороняєть ся появу та друкуванне оригінальних творів і перекладів в українській мові в російській державі.

3. Забороняєть ся всї театральні виетави й відчити в українській мові, як також друк музичних текстів“.

А хоч ми, не зважаючи на сї драконські розпорядки, розвинули в XIX ст. літературу, котра вірна нашій полїтично-історичній традиції, то се все можна було окупити тільки великими жертвами. А се довело до того, що двадцяте столїттє застає Україну під полїтичним оглядом пробудженою вже з сну до життя.

Повстають полїтичні партії, що серед широких мас здобувають сторонників для своїх полїтичних ідеалів; само собою розуміють ся, що всї сї партії підземельні й революційні. Бо-ж революція се проба повалити пануючий режім з усїми його орґанами.

Одначе російського режіму не можна мірити, мої панове, нїмецькою міркою. Обставини в Росії дїйсно не можливі для культурної нації.

Кождий Українець, котрий хотїв читати Святе Письмо в українській мові, мусїв перепачковувати книжку через границю й ризикувати при тім, що його застрілять.

Кождого Українця, котрий збирав народнї пісні й народнї байки та пробував їх опублїкувати в оригінальнім тексті, тягнено зараз перед суд яко небезпечного революціонера по мисли § 3 закону з 1876 р. (котрий зрештою по нинїшнїй день урядово не позбавлений своєї сили).

І приємно менї висловити найглибшу подяку саме Баварцям в імени цїлої нашої нації за те, що вони заявили ся в своїм часї через своїх заступників проти видачі полїтичних злочинцїв Росії. Про сей полїтичний ляпас російській дипльоматії довідав ся я в тюрмі, де я знаходив ся в слїдчім арештї задля участи в виборчих зборах до другої Думи, незголошених у поліції. Може цїкаві будете довідати ся, що задля сеї провини я мусїв перебути 33 місяців в окремій келії арешту до судової розправи, а потім заслано мене на Сибір.

Слїдчий арешт тривав тому так довго, бо не можна було знайти жадних законних доказів вини проти мене. Далї він протягнув ся тому так товго, що судовий трибунал два рази скидано з уряду, бо судді не хотїли голосувати за засудженнєм мене, та щойно третїй судовий трибунал складав ся з таких знаменитих суддїв, що вони вважали виводи прокуратора достаточними, щоб засудити мене.

Прокураторське обжалуванне звучало: мене повинні тому засудити, бо прокуратор не має нїяких фактів у руцї на доказ того, яка небезпечна я людина та які небезпечні пляни задумую.

Коли оповідаю про сю подїю, не роблю того, щоб хвалити ся моїми терпіннями. Хай і приваблює вас отся історія як щось зовсїм незрозуміле й дивоглядне, та в Росії належать такі дива до щоденного життя. Візьміть статистику полїтичних злочинів у Росії до рук, а зможете переконати ся, що моя скромна особа зникає в масї тих нещасливих, котрих тільки в 1909 р. заслано на Сибір, де і я був також, а число котрих виносило 100.000.

Се особисте пережитте може показати вам ясно, мої панове, які глибокі причини мало тодїшнє ваше становище при осуджуванню правних відносин у Росії або лїпше московських кпин з усїх прав людини та її гідности. Бо Росія се втїленнє варварства.

А колиб хотїв хто закинути менї односторонність і ненависть супроти Росії, вказуючи на культурні здобутки Росії й на таких визначних мужів, як Толстой, Менделєєв, Чайковський і багато инших, котрі на всїх полях науки та штуки довершили величнїх річей, можу відкрито заявити йому, що я, вихованець російської культури, можу мати об'єктивнїйшу думку нїж хтось инший, бо я знаю Москалїв не здалека, не з книжок і з пісень, але з власного досвіду.

Се, що можна дїйсно назвати культурою й що стрічаємо в Росії, се не культура Росії, але та міжнародня культура, котру можна скрізь защіпити, де знайдуть ся матеріяльні передумови для неї; а чи полїтичний розбій Московщини назбирав мало таких матеріяльних передумов? Чи-ж не веде Росія аж до нинїшнього дня безоглядної полїтики визиску в користь Московщини супроти всїх поневолених їй народів?

І тому я сього переконання, що цїла російська державна система й сама Росія се величезний, добре зорґанізований апарат, щоб нищити культуру, а не пособляти їй.

Позволю собі пригадати тут те, що коли наша врожайна земля належала до польської держави, осягнула тодї Польща високий ступінь матеріяльного й культурного розвитку. Та Польщу повалили ми своїми руками, бо вона старала ся знищити нашу культуру.

Та сама доля жде й Росію, котра також через наші скарби стала великою, багатою й могутньою й котра так

само брутально, як тоді Польща, хоче сьогодні знищити нашу культуру.

У мирних часах могла Росія обманювати чужинців своєю мнимою одноцільністю. В часі війни могла Росія покликати ся на патріотичні заяви сотки своїх поневолених народів. Тільки наш 30-мілїоновий народ зберігає мовчанку, яка багато говорить. Нїодної заяви за війною не ухвалила там якась українська орґанізація поза лїнією стрілецьких окопів.

Що тут заявляємо, чуєте, мої панове, й се знають також наші земляки вдома.

Але ви закинули-б мені може, що провідник української консервативної партії післав цареви з Люзанни телеґраму з поздоровленнєм і що консервативна партія повинна бути безперечно найсолїднїйша. Так, колиб тепер прийшли консервативні заступники України до нїмецького правительства, то певно дано-б їм більше помочи, нїж графови Капнїстови в 1791 р.

Мої панове! Не думайте, що хочу жартувати, бо се дїйсно чиста правда, коли говорю: Україна може мати тепер рїжні національні партії з виїмкою консервативної! Бо-ж кожда партія має якусь полїтичну програму. А в такім разї полїтичною програмою консервативної партії мусїло-б властиво бути зберіганнє того державного режіму, що працює над знищеннєм усього українського, отже також української консервативної партії.

Се нїсенїтниця й до таких нїсенїтниць не допускає розвиток життя нації. Тому противорічністю в собі є консервативна українська партія, як хвилево стоять справи.

Можуть бути тільки поодинокі люде, котрі вмовляють у себе, що таку партію можна склеїти.

Революційні змагання української нації в Росії — се змагання народу до самозахованя, отже в самій річи цїлком мирна справа в кождого культурного режіму, тільки не в російського.

Коли перечитаєте, мої панове, полїтичну програму Союза визволення України, на яку в дану хвилю згодила ся наша полїтична правиця й наша лївиця, побачите, що в нїй сформулювано такі полїтичні засади, на основі котрих розвиває ться Нїмеччина від десяток лїт.

І призадумайте ся, мої панове, що зискаєте, як відберете ворогам Україну, котра виживлює їх.

Коли глянути критичними очима на мілїтарне положеннє, можна спокійно сказати, що нема лоскотливійшої точки для почвірного порозуміння нїж Україна. Як проженеть ся Москалїв з України, маєте все те, чого вам недостає тепер: усуваєте недостачу засобів поживи, дістаєте пануваннє над Чорним морем і нищите підставу господарської та полїтичної могутности Росії.

Про господарські користи говорив уже ексцелєнція барон Ґебзаттель.

І коли мечем подиктуєте мир Росії, а нам дасте можність побудувати самостійну державу, забезпечуть тим робом Нїмцї собі самим і цїлому культурному світови дальший спокійний розвиток бодай на яке століттє.

Велика се культурна задача, котра припала тепер мечеви Нїмеччини, й Нїмцї можуть бути горді на те, що саме ми, поневолений і ограблений народ, приходимо не до Франції й Анґлії, що впрошують ся на оборонців культури, але до вас. І ми певні того, що Нїмцї й розвяжуть сю проблєму, бо самостійність України стала полїтичною конечністю теперішнього розвитку справ.

Її розвиток і розвиток західно-европейської культури залежить від того, чи вдасть ся в сїй війні змести з лиця землї небезпеку, якою є московська держава для культури, А одиноким відповідним способом осягнути се було-б дати можність Українцям увійти в ряд культурних народів Европи й відібрати сим робом ґрунт зпід ніг російському велетеви. Се зрозумінне рішуче приказує сотвореннє самостійної української держави й підіймає сим робом українську проблєму до рішучої конечности світових подій.

Олександер Скоропис-Йолтуховський.

За пануваннє над Україною.

Від часу, як війська центральних держав зайняли Польщу, стрічаємо один монотонний, на всї лади перемелюваний і до неможливого ступня ваги піднесений арґумент у полїтичних брошурах авторів-Поляків, що щиро чи нещиро промовляють за розвязкою польського питання в повній згоді з інтересами Нїмеччини. Польська культура яко західна має по думцї тих авторів зближати Польщу до Нїмеччини, а віддаляти її від Москви. Польська культура релїґійна, правна та звичаєва, читаємо в сих брошурах, плила з заходу, латинським шляхом; культура Росії йшла від сходу, з Византії. Обидві сї культури засадничо противні й тут на думку згаданих численних авторів кість незгоди, се відпихає Поляка від Москаля, а зате зближує його до Нїмця. Сей тон пробиває ться передовсїм з усїх брошур і видань Начального Польського Народнього Комітету.

Чи добру прислугу робили такі автори свому народови, представляючи його масою без волї, керованою сліпим фаталїзмом, позбавленою природної свободи вибирати дорогу, сим питаннєм займаєть ся Антін Холонєвский у брошурі „Istota walki polsko-rosyjskiej“ (Істота польсько-російської боротьби), що появила ся в Кракові 1916 р. Автор відповідає на питаннє, за що звела Польща від XVI ст. по кінець XVIII в. тринадцять великих воєн з Москвою. Вершком і переломом сих мірянь польської й московської сили часи Жигмонта III, війна в рр. 1609—1618, коли саме Станислав Жолкевский увійшов до Москви. Від того вершка польської переваги над московською починає Польща скочувати ся в долину, аж поки в 1795 р. не вичеркують її з карти европейських держав. „Вели ми їх (себто війни), каже автор, з змінним щастєм. Хоругва Суворова повівала на нашім королївськім замку, але й польські прапори шуміли на Кремлї. Ми були на возї й під возом, побіджували й нас побіджувано, але по перервах бій вибухав усе наново й тривав далї, переходячи в традицію“. Всякі проби польсько-російського зближеня не вдавали ся, бо-ж „істнує глибша причина, що ударемнювала кожду пробу зближеня. Маємо перед собою типове явище тривкої боротьби, а таке явище мусить опирати ся на мотивах, які сягають до самого дна інтересів, реальних або ідеальних, одного та другого боку. На ворожих собі полюсах, на двох полюсах пропасти, виповненої десятками воєн, які несли

знищенне, які переходили з покоління до покоління, стоять Польща й Росія".

Читач, зокрема, коли добре поінформований про сучасні політичні орієнтації серед польської суспільности в Галичині та в російській Польщі, готов з недовірєм покивати головою. Одначе аргументи Холонєвского звелять йому замісць підсміхати ся глибоко призадумати ся та признати йому повну справедливість.

Отже в кождім разї контрасти двох культур: латинсько-польської й византійсько-східноєвропейської не поставили Поляків і Москалїв на протилежних полюсах. Правда, обидві культури багато чим ріжнять ся, але „вияснювати історичний антаґонїзм Польщі й Росії головно противенством культур значить приписувати ріжницям того роду вплив на політичне житте, котрий уже з першого погляду надто пересадний, майже маґічний". Його сила в дійсности далеко скромнїйша. От хочби взяти напр. злуку Литви й Польщі. Велике Литовське Князївство мало перед унією високу культуру, воно знаходило ся під рішучим впливом византійсько-української культури. Властиво була се українська держава, бо українською була велика більшість її населення, бо вища литовська верства, а саме та, котра входила в рахунок під політичним оглядом, була в великій части зукраїнщена. Князї й бояри говорили віддавна українською (або білоруською) мовою, сам Ягайло „był właściwie Rusinem" (був властиво Українцем). Вкінцї багато родовитих Литовців прийняло не тільки українські обичаї, але й були христіянами грецького обряду. Отже Польща злучила ся з державою, котра мала виразні риси східної культури; зустріли ся тут разом такі суперечні елементи, як литовсько-поганський і українсько-православний з одного боку, а з другого польсько-латинський. Зрештою таких фактів, котрі заперечують рішучий вплив культури на уложенне політичних відносин між народами, знає історія багато. Народи сеї самої цивілїзації, як Французи й Анґлійці, Поляки й Нїмці, жили цїлими столїттями в такім антаґонїзмі, що доводив до оружних розправ. А й в наших часах лучать Росію та Францію спільні політичні цїли, хоч їх культури собі протилежні. Спільній акції Болгарії й Туреччини в 1915 р. — по пятьсот лїтах ворожих відносин — не перешкодила пропасть магомеданїзму й христіянства, а рівночасно Болгари звернули ся з мечем у руцї проти найблизше спорідненої під культурним оглядом Сербії. Отже нї ріжнородність культур не заводить жадних ідиль між народами, нї їх ріжнородність не виключає спільних змагань.

Зрештою думка про унію Польщі з Москвою, яка так часто виринала то з польського, то з московського боку, противить ся також твердженню, немовби культура була головним джерелом антаґонїзму Польщі з Росією. Аби забезпечити ся перед щораз більшою московською могутністю „прикладом Ягайла", покликуючи на польський престіл великого князя, думано про те в Польщі вже в другій половинї XVI в. Із московського боку бачимо, що мешканцї Новгороду в хвилї роблення люблинської унії уложили письмо до Жигмонта, заявляючи охоту приступити до Литви й Польщі, щоб одержати більші свободи. Від XVI в. чергують ся з собою в Польщі меч і проба унії з Москвою. Останнїй з Ягайлонів радив перед смертю віддати польський престіл Іванови Грізному. Кандидатура Івана виринула зараз по смерти Жигмонта Августа, потім другий раз по Валезієви. Навіть Баторій, що набив Москву, думав про унію з нею в останнїх хвилях життя. Пляни польсько-московської унії дійшли до найбільшої сили й осягнули навіть частинний успіх у рр. 1610—1612. На перешкоді здійсненню довголїтнїх заходів рішуче не стояла окремішність культур польської й московської, бо був час сильного впливу Польщі на московську літературу, обичаї, а навіть мову, але щось инше. Потвердить се ще ряд історичних фактів. По розборі Польщі в перших трьох десятках XIX в. Росія не противить ся ширенню польської культури на непольській, але литовській, білоруській і українській території. Доказом того задержанне чи приверненне давнього устрою суспільного життя, з сеймиковою самоуправою, з вибираністю адмінїстраційних урядників, з вибираним судівництвом, доказом того головна литовська школа, перемінена 1803 р. на університет, і кремінецький лїцей. В рр. 1800—1831 Литва польщила ся так швидко, як нїколи передтим за часів Польщі.

„Вище наведені факти вказують, що не відповідає дійсному станови справи висуваннє противенства культур на перше місце між причинами, які рішили про вороже уложенне польсько-російських відносин. Сей давнїй, крівавий, невмолено завзятий історичний антаґонїзм випливає в першій мірі з инших джерел. Є се боротьба, котру культурні ріжниці могли в деяких періодах часу загострювати й поглиблювати, в котрій відіграли ролю одного з чинників, але не викликали її ані не рішають про її триваннє нї виключно, нї навіть головно. Характер сеї боротьби різко політичний, її підкладом реальне противенство інтересів. Се боротьба за державний терен експанзії, словом: за Україну й Литву".

Сю реваліізацію одїдичила Польща в спадщинї по короткій литовській могутности.

Українські й білоруські племена підбила Литва Ґедиміна й Ольґерда, Литва зперед унії. Коли Москва визволила ся з татарської залежности, коли підбила Тверь і Суздаль, Новгород і Псков, тоді звернула ся до українських і білоруських земель, підданих Литві. Вже царь Іван III (1462—1505) перериває приязні відносини до Литви та жадає Київа й Смоленська і перетягає на свій бік менших литовсько-українських князїв. Іван Грізний видвигає такі самі претенсії, коли 1573 р. говорить до литовського посла Гарабурди: „Місто Київ хай буде прилучене до московського царства, а в заміну за се занехаємо претенсії до відвічно наших земель на Литві по ріку Березину". Сї претенсії стають головною причиною, що дійшло до польсько-литовської унії.

З полученнєм з Литвою дістає Польща й ворога Литви — Московщину. На переміну мечем і заходами коло політичної польсько-московської унії хоче Польща вдержати білоруські й українські землї під своїм пануваннєм. З обох боків починаєть ся напір на „спірні" землї, на лїнію Смоленськ-Київ, котра стає тою стратеґічною точкою, звідки виходить історична польсько-московська боротьба, що вигинаєть ся відтоді то в один, то в другий бік. З часом далї на захід пересуваєть ся терен бою. Відпав Київ. Царь Олексїй уже в часах Івана Казимира займає хвилево Вільно й титулуєть ся великим князем Литви. З сею експанзією йдуть у парі давнї, вперто й послїдовно повторювані гасла ще Івана III, а сї гасла прибирають з століття на століттє

щораз більше новочасну краску й відповідають зміненим обставинам і поняттям. Серед них найстарше й найбільше випробоване гасло релігійного споріднення — оборона православних. В ім'я спільної віри стає ся оборона „десидентів" на довгі десятки літ троянським конем, котрим виїжджає Москва в українські землї, приналежні до Польщі, не зважаючи на заяву Москвичів у 1634 р. перед польськими комісарями, що „Малорусь не надаєть ся до титулу царської великости й нема потреби прилучати її" до Московщини.

Московським апетитам протиставила Польща церковну унію, а коли вона не повела ся, кольонізацію українських земель, „котра йшла-б глибоко аж до коріння, котра густими й доцільно розміщеними польськими поселенцями невідклично злучила-б сї простори не тільки з державним, але й народнім польським орґанізмом так, як нїмецький народ злучив з собою славянські та пруські простори." На щастє польська асиміляція дотикала лиш верхів і не могла змінити характеру краю в основі. Тому побідила Росія, сягнувши по сї землї силою державної орґанізації. Найгірше виходила Україна на сїй ревалїзації двох державних експанзій, двох сил, котрі зустріли ся в боротьбі за власть на однім теренї.

Державний польсько-російський антаґонїзм, що випливав з ревалїзації за посїданнє литовсько-українських земель, скінчив ся для Польщі не тільки утратою предмету спору, але також запропащеннєм держави й утратою власної польської національної території. Від сеї переломової точки зачинаєть ся друга фаза польського відношення до Росії. Польські повстання проти Росії вибухали не тому, що західна польська душа не могла знести відмінної російської душі. Вони вибухали під впливом непереможної жадоби відзискати те, що стратили. І вибухали польські повстання не під впливом розпуки, не тодї, коли було Полякам найгірше, але коли було ще найлїпше, коли діставали автономію або напів-незалежність. Вибухали польські повстання тому, що Поляки не могли погодити ся з своєю катастрофою й хотїли одержати можність знову відограватн таку ролю, як за часів власного державного життя.

Холонєвский розглядає дуже влучно сей бік питання. „З подїлів Польщі одержала Австрія части південно-західних воєводств; Пруси Великопольщу, Поморє, Вармію та часть Куяв і Мазовша; Росія Литву, Волинь, Подїлє й Київщину. Так отже по розборах Польщі Росія побільшуєть ся о ті відвічно спірні простори колись польських, а сьогодні російських державних окраїн, натомісць не має нї шматка властиво польської території. Властива Польща подїлена в цїлости й без решти між дві держави: Пруси й Австрію. Щойно віденський конґрес лучить часть її яко Польське Королївство на підставі династичної унії з Росією, щойно 1831 р. перемінює сю частину de facto, хоч не de iure, в російську провінцію, щойно від того часу має Росія у своїх руках шмат етноґрафічної Польщі. Все-таки протиросійський фронт істнує в польських боротьбах за незалежність уже від початку XIX в., себто тодї, коли властива Польща не належала до Росії. Сумаричним висловом сеї протиросійської „орієнтації" є участь армії варшавського князївства в походї Наполеона на Москву в 1812 р. За що боремо ся тодї? — питає автор. Аби відібрати Литву, Волинь, Білорусь, Житомір, Камінець, може Київ. Себто ті землї, за які був спір між Поляками й Москвою протягом попереднїх віків і закінчив ся розбором цїлої Польщі."

„Хоч ми надали східним територіям, що належали до Польщі, культурне польське тавро, — говорить автор, грубо розминаючи ся з правдою, — одначе ми цїлком не змогли спольщити тих земель протягом декількавікового нашого панування над ними. Перед стома лїтами ми не в силї були удержати їх у державнім посїданню, — без власної держави не мали ми фізичної (нї тим більше моральної) сили відібрати їх назад. Тако само не можемо зрезиґнувати з них. Ось узол драми."

Причину бачить автор у невдатній польській кольонїзації, позбавленій вищої державної думки. Все-таки Поляк не може погодити ся з вичеркненнєм тих земель з його політичних рахунків і плянів, хоч „молоді суспільности" (ну й певно незрілі до державної самостійности) бачуть виноватця свого історичного (а ми додамо: культурного, економічного й політичного) застою в Польщі, в польськім панованню над ними. „Тому стоїмо — зазначує з жалем автор — перед двома силами, що однаково кінець кінців звернені проти нас: старої, котру репрезентує російська державність, і молодої, що родить ся в формі національних рухів." Ось які дві сили поставлені на однім ступнї ворожости проти Польщі!

Цїкава авторова клясифікація фактів: довершить такого самого чину Москаль, се чорносотенство, а коли Поляк, се благородне змаганнє. „Російська душа, замкнена так само в чорній сотнї, як і в революційній десятцї, з однаковою завзятістю боронить своєї „відвічної вітчини" над берегами Днїстра та Двини. Душа польського народу, повна згадок про вчорашню великість і світлість, чутка та вразлива на звук великого гасла, не завагала ся нїколи, скільки разів замиготїла перед нею надія відзискати за одним замахом усе те, „що нам забрала чужа насила", а то все простягало ся — по Днїпро та Двину. Понурий польсько-російський рапсод має сей саме провідний мотив."

Від уваг до брошури Холонєвского здержуємо ся, не хотячи спричинювати й так такого частого другого ломання числа або в крайнїм разї білих плям, що повстають скрізь там, де заговорить ся про непримиреність польсько-українського питання. Одно можемо певне сказати, польські пляни щодо українських земель не вдадуть ся; до боротьби проти них став би наш народ до спілки з кождою силою!

Росія та її невтральні сусїдки.

Тепер майже при кінцї другого року війни зробило ся актуальним питаннє про участь у нїй північної й південної сусїдки Росії — Швеції та Румунії. Найбільше цїкавить ся сим питаннєм, розуміють ся, Росія, против якої лиш і можуть виступити її сусїдки, втративши нарештї терпеливість. І російська преса одверто рахуєть ся з можливістю виступу проти неї нових противників. У статї під заголовком „Карликъ“, як шовінїсти з „Русского Слова“ призирливо називають Швецію та Румунїю, говорить ся між иншим: „Швеція й Румунїя, дві маленькі країни, два малесенькі народи, як дві тоненькі дощечки на величезнім пакунку, тиснуть з півночи й півдня на тїло Европи, яка воює, тиснуть болїсною загадкою: чи будуть вони воювати, чи нї? Над сим думають тепер на просторі від Арраса до Мезопотамії, від Йокагами до Або.“

„Такої великої пошани бути предметом гарячкової уваги 450 мілїонів людей, пятьох цїсарів, десятка королїв, сотнї принців, тисячі великих голов, талантів і душ, — сеї пошани сї карликові країни не зазнали навіть у далеких часах їх блискучого минулого. На Карла XII не дивили ся з таким дожиданнєм, як на Ґустава V; Фридрих Великий не грав такої ролї в світовій історії, як румунський Фердинанд. Таке щастє (або нещастє) спало на двох европейських карликів лиш тому, що сили двох велетнїв показали ся в боротьбі майже рівними. В теперішнїй світовій катастрофі Швеція й Румунїя грають ролю мідних грошей, які можуть переважити чари золота.“

„Але ролї сих країв, як з історичної, так і з полїтичної точок поглядів цїлком рїжні. В той час, як Румунїю вся цїлість її історії, полїтики й економії втягає у вир війни, Швецію сї самі причини відпихають . . . Але над нею разом з полярними бурями носить ся пекуча небезпека війни.“

Треба сказати, що про Швецію автор статї „Русского Слова“ загалом висловлюєть ся з більшою повагою нїж про Румунїю, оскільки се допускає російська ароґанція.

„Оскільки Румунїя, країна полїтиканів (каварняних полїтиків), остільки Швеція країна полїтиків. У Швеції дозрів справжнїй полїтичний розум, такийже ґрунтовний, сухий і витривалий, як шведський лїс.“

А поза тим відомости „Русского Слова“ про Швецію, не зважаючи на його очевидне змаганнє заспокоїти російську публику, не дуже потїшні.

„Війни яко такої (в союзї з Нїмеччиною) домагаєть ся лиш купка активістів. Вона не є небезпечною“, читаємо далї. „Русофобство як пружина шведської полїтики пливе з лона шведського консерватизму; окремі-ж його ручаї течуть з лїберальних, а навіть і соцїялїстичних мас. Серед лїбералів проти нас професори та студенти — за фінляндську полїтику. Але головний наш ворог у Швеції — се шляхта, цїлком зґерманїзована. Ґерманїзм яко традиція переважає у шведських лендлордів конкретні інтереси. Мрія сих панів зробити Швецію членом великого нїмецького союза, північною Баварією . . . Про те, що ся Швеція нас не любить і нам не вірить, говорило ся вже досить. Охоплена манїєю переслїдування, добра частина Шведів бачить у кождім Росіянинови шпіона, а в цїлій нації — варварів. Цїлі кляси тут переконані, що в Росії нема иншої цїли й иншої турботи як пробити ся через Скандинавію до теплого моря. З сим поглядом не цїлком годять ся лїві круги Швеції. Але симпатіями ми не користуємо ся навіть у соцїялїстів.“

Се писало ся ще перед місяцем, а за сей час російсько-шведські відносини значно погіршили ся, не зважаючи на всї запевнення російської преси про приязнь Росії до її північної сусїдки. Але справжню крізу в російсько-шведських відносинах викликало новітнє укріпленнє Аляндських островів, яке являєть ся безпосередньою погрозою Стокголмови й цїлій північній Швеції. На запитаннє професора Стеффенса, піддержане 77 голосами в першій шведській палатї, правительство ще не відповіло, а се відроченнє відповіди може бути посереднїм доказом того, що Швеція поважно зайнята питаннєм Аляндських островів. Шведська преса, яка з властивою Шведам здержаністю не писала досї про нього майже нїчого, почала нагло гарячково дебатувати над питаннєм російської небезпеки. Після запитання професора Стеффенса й російська преса не могла вже обмежити ся самими лиш запевненнями про непохитну приязнь Росії до Швеції й „Новое Время“ досить брутально відповіло, „що хоч договір з 1856 року й заборонює Росії будувати укріплення на Аляндських островах, але сей договір зроблено між Росією з одного боку й Анґлїєю та Францією з другого, отже Швеція не має жадного права підносити якийсь протест у сїй справі.“

Ще більше грубіянську відповідь дістали Шведи від Анґлії: лондонський представник „Стокголмської Тіднїнґен“ зробив запитаннє в анґлїйськім мінїстерстві заграничних справ і дістав таку відповідь у справі Аляндських островів: „Аґітація, яка провадить ся в останнїм часї в справі Аляндських островів, видаєть ся нам нечесною й має деякий фальшивий характер. Се видно з тої обставини, що, наскільки ми знаємо, шведське правительство від початку аґітації не звернуло ся в сїм питанню до російського правительства. Колиб шведське правительство се зробило, то ми певні, що російське правительство, яке під кождим оглядом бажає собі добрих відносин з Швецією, показало-б своє приязне зрозуміннє шведських інтересів.“

Що шведське правительство звернуло ся, хоч і неофіціяльно, в першій мірі до Анґлії, яка разом з Францією підписала договір з 1856 р., се цїлком природне; але не менше природне буде, коли Швеція звернеть ся після сього також з безпосереднїм протестом проти Росії та зробить послїдовні висновки, коли дістане від неї такуж нахабну відповідь, як від Анґлії.

Такуж саму провокаційну полїтику провадить Росія й супротив Румунії; коли від Швеції домагала ся Росія лиш перевозу зброї з Анґлії й Америки, то від Румунії вона недавно ще домагала ся права перейти через її територію з цїлою гордою своїх військ, аби напасти на Болгарію й Австро-Угорщину. Правда, дiставши гостру одсїч від Румунії, Росія домагала ся від неї вже лишень строгого додержання „невтральности“, розуміючи її зрештою більш нїж оригінально. Росія була напр. дуже обурена, коли Румунїя почала вивозити до Австро-Угорщини й Нїмеччини збіже, инші засоби поживи та нафту. А коли зроблено торговельний договір між Румунією й Нїмеччиною, опертий на основах взаїмности, то „Новое Время“ домагало ся не більше не менше нїж бльокади Румунії й припиненння російського

довозу до Румунії з тої причини, що деякі товари можна вивозити потім до Австро-Угорщини й Німеччини, та виписувало такі річи: „Ми сподіваємо ся, що наш міністер заграничних справ знайде в собі досить енергії для того, щоб відповісти так, як належить ся, на провокаційне поведенне румунського правительства. Німецько-румунський торговельний договір завдає все більше та більш ударів політиці почвірного порозуміння.“

Тепер зроблено такий самий торговельний договір і між Румунією й Австро-Угорщиною. З господарської точки погляду сей договір є остільки-ж важним, як і німецько-румунський договір, але його політичне значінне значно більше вже через те, що Австро-Угорщина межує з Румунією, яку Росія за всяку ціну майже з самого початку війни старала ся спонукати до виступу проти придунайської монархії. Провокаційна політика Росії в Румунії потерпіла тепер очевидно цілковиту невдачу. В русофільських кругах Румунії панує розчарувание й замішанне і „Adverul“, „Universul“, „Actionea“ й инші русофільські часописи гірко скаржуть ся на правительство. Але треба сподівати ся, що російська політика так само ґрунтовно вилічить їх від русофільства, як колись болгарських русофілів. За торговельний договір з центральними державами Росія готує проти Румунії цілий ряд репресій; на першім місці між ними, як повідомляє петербурзький „День“, має бути заборона довозу салїтри, соди та соняшникового олію. Не потрібуємо говорити, що господарські репресії всякого роду відобють ся на румунських русофілах так само тяжко, як і на ґерманофілах, і в усякім разї не поліпшать російсько-румунських відносин.

Але самими господарськими репресіями Росія очевидно не збірає ся обмежити ся. „Vitorul“ повідомляє, що число російського війська на румунськім кордонї в останнїм часї збільшило ся майже вдвоє. Румунське населенне Бесарабії втїкає до Румунії перед небезпекою можливої війни та від утисків російського воєнного уряду.

Російська політика супротив її сусїдів „карликів“ робить ся щораз нахабнїйшою й незноснїйшою, будемо-ж сподївати ся, що вони нарештї зроблять з неї відповідні конкретні висновки.

М. Троцький.

Чари весни.

I.

Весняний час! Чарівний час!
Мов човен легкий він до нас
На хвилях мовчки припливав.
Ах, скільки чарів, скільки див,
Мов сріблом кованих огнив
В вінок життя він нам вплїтав!

Я бачу десь в голубій млї:
Лицарські коники сильні
До цїли мчуть ся на взаводи;
На кожнім з них одна сидить
Богиня щастя — і держить
В нїжних руках святі поводи.

За кождою із нас летить
Одна богиня, щоб вславить
Змаганя наші та ідеї!..
Котра мети скорійш діпне,
Судьба їй в дарі принесе
Вінець — лавровії трофеї.

Одні з них наче пси з черед
Скоренько мчуть ся наперед
І всїх лишають за собою,
А инші, слабші від тамтих,
Не поженуть коней сильних,
Ідуть повільною ходою...

О горе! Щож то за свята,
Що ледво поводи трима —
Онтам на золотому возї?
— Се моя доля! Квола так,
Що цїли не діпне нїяк
І марне згине по дорозї...

II.

Нераз я бачу, як в мій двір
Весїльних гостей йде безмір...
За столи разом засїдають
І між собою гуторять,
Один одного здоровлять,
Вино червоне розливають.
І я сїдаю коло їх...
Та чом разить мене їх сміх
Мов удар жалібного дзвона?
Ах, Боже! Дїйсність чи мана?
Поглянь! Менї замісць вина
Із чарки ллють ся кров червона!

III.

То знов, здаєть ся, йде у даль
Моя туга, розпука й жаль,
Минуле щастє здоганяє...
А біль кричить: нема, нема!
І з серця тиша гробова
У душу їдь переливав.

І ще вчуваєть ся менї:
Десь у незнанїй краї
Богинї щастя з вітром линуть;
Ще хвилю конї тупотять,
Камінням вози грюкотять,
Ще в далї мрїють... слабнуть... гинуть.

Тодї я мов мале дитя
Кидаюсь йти на шлях життя
До щастя — у чудні хороми;
Мов неокрилений той птах
Слабий паду я на полях
І мовчки гину від утоми...

* * *

Чарівна весно, чудна ти!...
Ти повна чарів і краси,
Та чом з дїтей своїх кепкуєш?...
До нас ти з цвітами ідеш,
Красу нам райську все несеш,
Та крихти щастя не даруєш!...

Весняний час! Чарівний час!
Мов човен легкий він до нас
На хвилях мовчки припливав,
Та скільки болїв і жалїв,
Ридань сирітських і плачів
Новим розмаєм він квітчав!...

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

СУЧАСНІ ЛЄҐЕНДИ.

Дивна битва!

Околиця гарна, але для звідної служби невдячна. Лїсок, хащі, яруги. Треба йти осторожно. Шкода людей. У приступі що инше. Сїють ся кульки, падуть люде, але бодай гарна смерть. Ми підходили осторожно. Село положене серед лїса. Нараз розлягла ся перед нами стрілянина. Один стріл, то декілька, то знов через хвилю пальба. Ми заходили в голову: що се могло-б бути. Чи були там уже союзники, а ми задля осторожности спізнили ся? І соромно нам стало. А може на нашу лїнїю влїзла инша стежа, сусїдня, иншої бриґади. Ми приспішили кроку. Ріжні здогади приходили до голови, але нїодин не був подібний до того, що ми побачили, дійшовши на край зрубу. Через полевий далековид обсервував я дивну подію: боротьбу між козаками й піхотою. Піхота в хатах, а козаки ґаняють по вулицях. Тут і там хтось вистрілить, там кінь пігнав без їздця світами, на лїво горить хата, а просто нас запалює козак другу. На тімже самім обійстю хата, а в нїй повно людей. Нема часу. Я дав приказ вистрілити в повітрє й бігцем подали ся ми в село.

Так, то була битва між козаками й піхотою.

Російська команда призначила задні сторожі на загладу. З становища на становище часом кількадесять кільометрів мусїв вандрувати бідний салдат, обтяжений мунїцією. Без сну, без їди. Про харч нїхто не журив ся. Трен утїкав перший, а жовнїр жив жебраниною й рабунком. Лиш мунїцію довозили їм. А хто її викидав, карали смертю. Офіцери не журили ся салдатами. Лиш про себе дбали. Вони сидїли позаду, густо часто з дївчатами, а оружя уживали проти жовнїрів, коли хтось, знеможений трудом, не міг добре втїкати. При тім помагали їм козаки, а нагайка була часто в роботї. Депресія була велика. День у день подавали ся назад, день у день страти. Вони бачили, що безсилле австрійських і нїмецьких військ було байкою. І хоч як боялися Ґерманців, — про них ходили дивовижні поголоски, — рішили піддати ся: Чи нині, чи завтра, все-таки прийдеть ся вмерти, трудам подолати ми не в силї, най дїєть ся, що хоче, ми дальше не підемо. І укрили ся в селї, ждали на Австрійців. Зауважала їх козацька патруля. Опирали ся. І гинув один і другий. Просили, молили, благали: Даруйте життє. Не знали, видно, що то за люде ті козаки. Вкінцї реаґували, вистрілив один, потім другий. Почала ся боротьба. Ми її перервали. Козаки втїкли, а піхота здала ся на ласку й неласку ворога. Дивували ся, чому ми до них не стріляємо, тїшили ся, а багато таки не довіряло, що подаруємо їм життє.

Про сю боротьбу оповідав менї мужик із села. Дякував, що ми відігнали козаків, инакше було-б цїле село пішло з димом. А люде грошей не мали, щоб окупити ся.

На Саботіно.

Італійцї назвали сю гору Саботіно, ми прозвали її чортовою. Бо-ж справдї годї назвати инакше сей шалений огонь ворожої артилєрії. Бил вона вже четвертий день без упину. Пяди землї не було, де не упав би ґранат, окопи порубані, дротяні перепони понищені. Цїлий склін гори був подібний до поораного поля. Що в ночі направило ся, то в день пішло на сто вітрів. Нїмцї назвали такий огонь „Trommelfeuer“. Назва влучна. Се град огню, заліза. Здаєть ся, немовби якийсь гураґан ішов на австрійські становища, начеб не людська, а елємептарна сила напосїла ся знищити все те, що на сїм склонї знаходить ся; я назвав би сей огонь стихійним. Серед того огню ми сидїли та ждали. Був приказ боронити гори доостанку. Ми знали, чому ми сю гору мали боронити, чому ворог так на неї напосїв ся. Впаде вона, пропаде цїла перша австрійська позиція. Бачитиме неприятель як на долонї другу австрійську позицію, візьме її в перехрестний огонь. А ждали ми на наступ піхоти. Вона зривала ся нераз, та не довело ся їй дійти до нас. Тодї повторяв ся знову наступ артилєрії. Було се саме по відбиттю наступу піхоти. Артилєрія мала вибити те, що зостало ся. Ми знали се. Се таке ясне та природне в новітнїй боротьбі. І почав ся сей стихійний огонь; на нас, на резерву, а так густо, що здавало ся, що все згине, що нїхто не вийде з того пекла.

І ми ждали на . . .

А перед нами, куди глянеш, чудові краєвиди. На лїво Ґоріца й облаки диму над нею, на право від неї срібна лента Сочі . . .

— Пане поручник, на лївім крилї впалив у саму середину.

— Санїтети є?

— Уже пішли.

За Ґоріцою як на долонї славне Добердо, а за ним море. Дальше не видно. Усе скрило ся в його віддиху. На право Ґрадо, звідки сїють огнем і сталею гармати . . .

— Санїтет!! Са — нї — тет! . .

На право гори. Вже високі, білїє та блищить снїг і ледняк на їх верхах, підносять ся хмари . . .

— Пане поручник, капраль і два інфантеристи ранені . . .

Ще не всї верхи видні. Лиш низші. Але най тільки піднесеть ся сонечко, зникне заслона хмар, а вони виступлять у своїй маєстатичній величі . . .

А перед нами позиції піхоти й артилєрії. В ночі видно з них огонь. А люде вже знають його добре. З того боку прийде ґранат, більший, менший, а з того шрапнель. Сього останнього вже нїхто не боїть ся. „Коби шапка на голові“, — сміють ся бувало, — то нехай стріляє“. Лиш ті великі, перед ними має ще кождий респект. Не то, щоб бояв ся. Нї! Тут кождий рішений. Ой, ті наші люде! Здійміть шапку перед кождим, який був на фронтї. Вони заслуговують на се. За день, два орієнтуєть ся наш галицький мужик у ситуації. „На право нема чого бояти ся, лиш злїва може щось вийти“. „Не знати, чи та яруга добре обсаджена, — там легко може підійти.“ Кожда одиниця самостійна про себе. „Уважати, хлощї, на ті корчі.“ — Ми бачимо, пане поручник, та чекаємо, аж близше підійдуть.“ Насадка вісїмсот. „Таким люде стріляють“ — мельдує цуґсфірер.

Подивляю їх стоїцизм. Ґранат за ґранатом експльодує на делілька кроків, дощ каміння сиплеть ся на їх голови, а вони, як ті статуї з каміння. Очі їх звернені там, де велить приказ. Не час та не місце думати про що инше. Тут і там

стогнуть ранені. Санітети мають роботу. А коли тих недостане, доглядає один другого. Або таки замкне очі на вічну дорогу. „Шкода, краянин цілу Росію зїздив“. А так ждав на відпустку. „Не довело ся, щож робити? Війна.“ „Пане поручник!“ „Що таке?“ „Ваш краянин.“ „Капраль?“. „Так, обидві ноги, нема рятунку“. І так що хвиля щось нове, що хвиля якась вістка, нове розстанне з світом, нова страта . . .

„Пане поручник!“
„Що таке?“
„Ходїм на ті гармати!“
„Нема приказу.“
„А прийде?“
„Чому питаєте?“

„Стидно так умирати, то не боротьба, то не Росія . . . Так, ми всї так думаємо. Кождий з нас пішов би на наступ і забрав се пекельне орудде. Щось лицарське творить ся, чи відновляєть ся в нас. Ми хочемо дужання. Ми хочемо вмирати, але в наступі. Як се на півночі бувало. Ми мріємо про офензиву. Коли прийде час відплати?

Огонь артилерії устав. З нас кождий се розуміє. Думають, що нас уже нема. Зачнеть ся инший танець.

„Позір, хлопцї! А не показувати ся!“

Вони самі се знають, як хорти знають тактику новітню. По них пізнати се. Очі сміють ся. Кождий готовить патрони, жде. Чекає й тїшить ся.

„Ось та кулька за Стефана, ся за Петра, за капраля“. . .

Др. Володимир Гериновичъ.

Пісні Поліщуків.

Серед відвічнїх, дрімучих лїсів і непрохідних пинських болот уздовж ріки Припяти розтягаєть ся одна українська земля, котру звуть Полїсєм, а її людей Поліщуками. Полїсє — то царство звірини й деревини. Пригожої, вільної від болот і лїса землї — не багато. Все-ж-таки крім риболовства, ловецтва по лїсах і деревляного промислу не занедбали Полїщуки здавен-давна й управи ріллї та й відгуки в піснях Поліщуків указують на ту обставину, що хлїборобство від найдавнїйших часів становило одну з головних галузей зайнять полїського населення. В багнах, заросших травою й очеретом, виводять ся журавлї, дикі качки, гуси, пташки всякого роду. По лїсах живуть зайцї, дикі кози і т. ин. Земля пісковата, але виправлена, родить гарне жито, ячмінь і все инше, лиш пшениця не вдаєть ся та й мало її сїють. Вихований серед лїсів і недоступних околиць, народ по нинїшнїй день задержав немало дечого, що лучить його з часами глибокої старовини. Щось вельми давнє, щось вельми рідне й дороге пригадує синови примученого народу постать Поліщука, в полотнянцї з вишивками й обшивками, у волохатій шапцї своєрідної форми, в ликових постолах — все те власного виробу — з лицем, звичайно підголеним, з довгими вусами й ще довшими кучерями, котрі спадають аж на плечі. Се не сон анї привид, а жива дїйсність зперед багатьох віків, либонь старокняжих, стає перед очима. Поліщука характеризують дві прикмети: традиція й безпросвітність. Він є живою традицією. З того приводу рад я був пізнати ся з тими людьми, котрих кождий признати мусить племенем українського народу. Подаю на те декілька пісень, вельми характеристичних, на жаль без властивого їм напіву, бо всї мої заходи щодо того показали ся даремні, а сам я немузикальний.

1.

Жни ся, житечко, жни ся,
На мене ні діви ся,
Бо я женчичок долуний,
Коб до мене ще й другий.
Ми добрії женцї, то дївкє, то молодцї;
Ще лїпшїї жници — молоди молодици.

Ми жили, не лижили,
Сто кіп житечка нажили.
Наш хозяїнко господар,
В пору житечко зобрав,
А чужиї линиви;
Стоїть жито на ниви.

В нас господиня домує,
Нам вечерочку готує.
Нам вечерочка не мила;
Широка нива втомила.
Не так нива, як гони,
Що широкії загони.

Сю пісню співають у жнива, напів дуже гарний, поважний.

2.

Коколю, коколю,
Не рости по полю;
Рости по болоти,
Де не тре полоти.

Я тебе, коколю,
За вден день ісполю,
Свої ворожейки
На рожен викóлю.*

(Напів дуже гарний, сумовитий).

3.

Щука риба по мори гуляє по воли,
А удовин один син, та ни має доли.
Продай, мати, продай коня вороного
Да й ожени, да й одружи сина молодого.
На що, мати, на що коня продавати,
Записала ся громада у військо оддати.
А нехай же пишуть, то я ни бою ся,
Кінь вороний, сам молóдий, то я вислужу ся.
Ой, як оддавала, то й ни жаловала,
Летить вóрон з чужих стóрон та й того питала:
„Ой, ти вóрон з чужих стóрон, високо лїтавш,
Чи далеко мого сина на войнї видавш?“
— „Вже твій, мати, син в поли спочивав,
Над їм, над їм кінь вороний головку схиляв!“
Ни дай, Боже, смерти, на чужинї вмерти,
Ще й нїкому поховати салдатської смерти;
Ворон прилїтав, смерти доховав,
Тїло біле оббирав, кости розкидав.

Сю пісню співають звичайно в жнива та в зимі.

4.

Коля ставу, ставу, коля лугу, лугу, коля лугу й лугу
Не люби, дївчино, поганого друга, поганого й друга.
Як будеш любити, личейко марнити, личейко й марнити,
Лїпше рочок, другий дївкою ходити, дївкою й ходити.

* Паль, нарожний паль, напр. лещіта в саней.

Нехай коса мав, личейко румняв, личейко й румняв,
Не в'дному молодцю сердейко зовяне, сердейко й зовяне.
Сердейко зовяне, вк на косу гляне, вк на косу й гляне,
Вк на косу гляне, личейко румняне, личейко румняне!

5.

Де ти, Йванцю, був, був учора з вечора, учора з вечора?
Був же я в дівчини, да й у Катерини, да й у Катерини,
Да й у Катерини на білій пирини, на білій пирини.
Прийшло три козáки, всї три чорнобриви, всї три чорнобриви:
Скажи, дівко, правду, которого любиш, которого любиш?
Не люблю нікого, Йвания молодого, Иванця молодого.
Займай, Йванцю, воли, двайцять і чотири, двайцять і чотири,
Поженемо воли в зелени дуброви, в зелени дуброви,
В зелени дуброви на трави й шовкови, на трави й шовкови,
На трави шовкови, на криничні води, на криничні води.
Уже нам, Йванцю, любити ся й годи, любити ся й годи.

6.

Кому, батьку, кому кóники купувш, коники купувш?
Тобі, синку, тобі, на войну поїдеш, на войну поїдеш.
Ни плач, батьку, ни плач, коли ще я вдома, коли ще я вдома,
Тодї наплачеш ся, вк обійми война, вк обійми война.
Вк обійми война, стануть воювати, стануть воювати,
Тодї я до батька буду листи слати, буду листи слати.
Кому, матка, кому, кошулейку прала, кошулейку прала?
Тобі, синку, тобі, на войну поїдеш, на войну поїдеш.
Ни плач, матка, ни плач, коли ще я вдома, коли ще я вдома,
Тодї наплачеш ся, вк обійме война, вк обійме война.
Вк обійме война, стануть воювати, стануть воювати,
Тодї я й до маткі буду листи слати, буду листи слати.
Кому, мила, кому шаравари шила, шаравари шила?
Тобі, милий, тобі, на войну поїдеш, на войну поїдеш,
і. т. д.
Кому, братцю, кому возойки готувш, возойки готувш?
Тобі, братцю, тобі, на войну поїдеш, на войну поїдеш,
і т. д.

Всї три пісні співають сумним протяжним і гарним напівом.

7.

Ой, паничу, я вас кличу,
Под нове оквнце;
Панич мене не слухáв,
Не виходить серце.

Ой, паничу, я вас кличу,
Я вам не жартую,
А сиб мати не бачила,*
В личко поцилую.

Напів шумний, співають на весїллї.

8.

Ой, липови постоли,
Кужільний внучи,
Не бий мене, мій милейкий,
Із комори йдучи.

Хоч я невеличка,
Паницького заводу,
Не ходила й не підý
Босая по воду.

Пісня весїльна „коля музики".

9.

Ой, зашуміла крутая й гора (2),
Що й не зродила шовкова трава (2).
Ой, то ни трава, ой, то мать моя (2).
Ой, мать моя, мать, хочуть мене взять (2).
Хочуть мене взять у некрýтушкі (2),
Хочуть одрізать жовті шýдрушкі.
Мої шýдрушкі по плечках лежать,
Менї молодцю женить ся велять.
Жени ся, братцю, берí й удовý,
Берí й удовý, салдатську жону.
Салдатська жона з розума звела,
Що до хвіцера на ноч ходила.
Вставай, мілой, бо вже день білой,
Уже три полки у поход пошли,
А четвертий полк і зостайоть ся,
На тебе, дружок, зожидайоть ся.

Сю пісню співають „абí колí, до полúповкі і послї пилúповкі".

Співали жінки: молодиця Серафіна та її мати Оксимка Гальчич і инші з села Нове Чéрвище, біля містечка Любешова, пинської округи, минської ґубернії.

Записав *др. О. Пеленський*

---

* сиб-слиб.

Ряд відчитів проф. Онезорґе про Україну.

(Оригінальне звідомленнє, прислане нам з Любеки).

У своїм четвертім викладї розглянув проф. др. Онезорґе докладно антропольоґію, мову й етноґрафію України. Під антропольоґічним оглядом впадає передовсїм в очі дуже виразна одноцїльність українського народу. Бо коли італїйський народ представляє пестру мішанину старих Італїйців з грецькими кольонїстами, з старим культурним народом Расенів (Етрусків, Ретійців), з Лїґурійцями, Ілїрійцями (Япигами й Венетами), далї з Кельтами, ще пізнїйше з Ґерманами, Арабами й Норманами; коли так само инші романські народи се дуже виразно мішані народи з Кельтів і Ґерманів з римською, арабською, а почасти з жидівською й лїґурійською закраскою; коли навіть нїмецький народ одержав сильну примішку на заході й полудні через Кельтів, на сході через Славян, Литовцїв, — задержали ся Українці досить незмішані. Правда, Українці витерпіли від чужих народів більше нїж усї инші народи Европи; правда, перетягали через українську територію й заселювали її більше нїж тисячу лїт Гуни, Болгари, Авари, Хазари, Мадяри, Печенїги, Половці або Кумани, Татари й Турки, але все яко кождочасний ворог країни, з котрим, що правда, не було виключене змішанне, одначе не все воно наступало та не в великій силї, щоб можна було говорити про істотний вплив на українську породу. Сильнїйше нїж з тюркськo-татарськими народами було може змішанне з Жидами, котрі в кождім разї не ввійшли до краю щойно в часї, коли Україна належала до польсько-литовської дуалїстичної монархії, але в областях над Чорним морем були здавна численні та впливові, зокрема за часів Хазарів. Правда, таким робом і Українці не зістали ся вільні від змішання з иншими народами, але се змішанне навіть приблизно не таке сильне, як у московського народу, двоїста натура котрого не виникає бодай з сильного спливу сього народу з фінсько-монґольською кровю. В усякім разї з східно-славянських народів: Москалїв, Білорусинів і Українців — Українці найменше змішані з иншими народами, що більше, вони вкупі з Сербами се без сумнїву ті Славяне, що задержали найчистїйшу славянську кров. Проф. Онезорґе розглянув опісля докладно близше поодинокі антропольоґічні риси та вказав, що Українці разом з чесько-моравсько-словацькою ґрупою західних Славян і вкупі з південними Славянами належать до високорослої, але короткоголової й темноволосої половини Славян, коли тимчасом инших східних Славян, себто Білорусинів і Москалїв, як і з західних Славян Поляків і Полабів, значить, Славян, котрі менше більше від 8 до

13 століття жили між Лабою й Одрою та з котрих сьогодні лишив ся одинокий останок у числї 120.000 Вендів у Лужицях, треба зачислити до низькорослої, але менше коротконголової та ясноволосої половини Славян.

Не менше докладно ніж антропольоґічне питанє обговорено потім питанє мови та всупереч усїм польським і московським поборюванням доказано самостійність української мови й лїтератури, вияснено її колишнїй розділ на народню й лїтературну мову, відносини сеї колишньої лїтературної мови до давнїйшої московської лїтературної мови, як і реформу давнїйшої лїтературної мови, себто введенє народньої мови до лїтератури Котляревським за часів Шіллєра й Ґете, й указано на те, що модерна українська лїтературна мова, ідентична тепер уже з народньою, так само різко відріжняєть ся від модерної московської лїтературної мови, як давнїйше ріжнили ся обидві народнї мови, а саме не менше у звучнї, ніж у словнї та в дусї мови.

У своїм оглядї етноґрафії України вийшов проф. Онезорґе від ствердженя, що серед Індоґерман можна відріжнити північно-східну ґрупу народів, яка стояла близше до себе ніж инші індоґерманські народи: Ґермане, Литовцї та Славяне. Але коли Ґермане виринають перший раз в історії 200 лїт перед Христом, коли саме наступила перша історично доказана вандрівка ґерманського племени, Бастарнів, котрі коло 200 р. являють ся над долїшнїм Дунаєм, можна говорити про Славян і Литовців перший раз триста лїт пізнїйше, коли їх згадано перший раз в історичнім джерелї старовини, в 98 р. по Христї в „Germania“ Тацита, де Литовцї приходять під іменем Естійців (Aestii, голова 45), а Славяне під іменем Венетів (голова 46*). Так з початком часів римського цїсарства був уже не тільки розділ Ґерман і Славян, але й дальший розділ Славян і Литовців уже доконаним фактом. Коли Литовцї заселювали балтійське побереже, де виперли їх фінські сусїди на північнім сходї аж до Курійського заливу, й цїлу простору кітловину Мемелю, котрий з своїми 907 km дещо довший від Одри, а саме аж до Двини, знаходили ся первісні оселї Славян на полудне від Литовців, а на схід від Ґерман, на північ від Карпат і горішньої Висли аж по Днїпро, отже передовсїм у Галичинї, на Волинї й Поділю. Коли на сїм просторі розпали ся далї Славяне на східних, західних і південних, сього не можна ще сьогодні докладно означити.

Правда, проф. Михайло Грушевський, певно найвизначнїйший сучасний український історик, думає, що вже в четвертім столїттю можна сконстатувати Українців. Бо-ж tabula Peutingeriana, яка походить з четвертого століття, знає саме поза щойно означеним первісним осїдком Славян уже дві ґрупи Славян: ґрупу Венетів на північнім заході Карпат і ґрупу на полудні між Днїстром і Дунаєм; се доказ того, що тодї посунули ся Славяне з Галичини й Волинї аж до нинїшньої Польщі, далї до нинїшньої Бесарабії. В сій останнїй південно-східній ґрупі Венетів, думає Грушевський, можна пізнати предків Українців. Від сеї области між Дунаєм і Днїстром, так говорить Грушевський, зачала ся велика вандрівка східних Славян у чорноморський степ зараз по підбою** Алян Гунами, отже коло 375 р., рівночасно з рухом Гунів, Алян і Остґотів на захід. На доказ сього твердженя наводить Грушевський цитату з Прокопа, по якій кругло двіста лїт пізнїйше за Гунами, що жили по обох боках Азовського моря, жили далї на півночі безчисленні народи Антів. Сих Антів ідентифікує Грушевський з предками Українців. Але ствердженє істнування українських племен у четвертім і шостім столїттю в Бесарабії та на степах між Днїстром і Доном се тільки ґіпотеза, для котрої не можна було досї привести етноґрафічного або історичного доказу; передовсїм не можна вважати фактом, твердженя, що Анти були предками Українців, а тільки можливістю. Можливою уважає також проф. Онезорґе таку ідентичність, бо Прокоп, котрий говорить про Антів з нагоди історичних подій з лїт 537, 545, 546 і 550, з виїмкою передостанньої згадки, де мова тільки про Антів, — нїколи инакше не наводить Антів як у тїснім звязку з Склявенами. Се імя Склявенів зявляєть ся тут перший раз у Прокопа, сучасника, а до 540 р. навіть очевидця, пізнїйше, майже рівночасно, в Йорданеса, що 551 р. писав свою історію Ґотів.

Проф. Онезорґе вказує на те, що Йорданес (гол. 5) наводить „Склявенів і Антів“ яко „головні імена“ „численного народу Венетів“. Склявени, продовжає Йорданес, мешкали від Драви аж до Днїстра, „а Анти, найсміливійші між ними, від Днїстра аж до Днїпра“.* З того висновує проф. Онезорґе, що Склявенів Прокопа та Йорданеса не можна ідентифікувати з Славянами загалом, тільки з південними Славянами, бо їх наводить ся яко часть Венетів; дальше, що Анти належали, правда, до Славян, але не до південних Славян, побіч котрих наводять їх Прокоп і Йорданес і то яко найсміливійших поміж Венетами. Тому треба по всякій правдоподібности бачити в Антах східних Славян: що вони є предками Українців, се може правдоподібне, але ще не можна подавати того за факт. Тому, що по думцї Прокопа, як і Йорданеса, мають південні Славяне та східно-славянські Анти не тільки сусїднї оселї, але й у воєнних походах, про які згадують сї джерела 6 стол., майже все появляють ся в звязи з ними, то тим можна пояснювати собі погляд славістів, що українська мова не стоїть до жадної иншої славянської мови так близько як до сербської.

Коли з згаданих джерел можна доказати, що поділ Славян на південних і східних наступив уже в четвертім столїттю, — повстанє західно-славянської ґрупи народів можна тут поминути, — то византійські джерела лишають нас на жаль на божу волю щодо дальшого питання, коли та як наступив дальший поділ східних Славян на Українців, Білорусинів і Москалїв. А властиво щодо того питання здані ми на пізнїйше, а саме на найстарше українське історичне джерело, на „найстаршу хронїку“, зложену спочатку XI в. в Київі на основі давнїйших українських історичних джерел. Давнїйше була ся хронїка відома під іменем Несторової хронїки, бо по переданню Нестор, чернець Київо-печерського монастиря з XI стол., автор трьох життєписей святих: Теодосія (один твір) й Бориса та Ґлїба (другий твір), був також автором хронїки. На основі того, що подає ся „найстарша хронїка“, знаходимо в IX в. на просторі нинїшньої України так з вісїм східно-славянських племен, через злуку котрих повстала в X в. найстарша українська держава, стара київська держава, а саме: Поляне, Сїверяне, Деревляне, Бужане, Уличі, Тиверцї, Дуліби й Волиняне. Не входячи тут у почасти ще зовсїм непрояснене питанє щодо взаїмного відношення сих вісьмох племен головно на просторі Галичини й Волинї, треба тільки згадати, що ядром України посеред сих вісьмох племен являєть ся малий край Полян, положений на захід від Днїпра, себто Київщина, котру по думцї Грушевського також треба уважати найдавнїйшим носителем імени Русь. На північ від сих вісьмох українських племен знає найстарша хронїка в области Білоруси три племена: Кривичів, Дреговичів і Радимичів, Кривичі з котрих були прадавнїми сусїдами Литовців, які ще сьо-

* Гол. 45: „Ergo iam dextro Suebici maris litore Aestiorum gentes alluuntur“ (Отже вже на правім березї Свебського моря живуть племена Естійців). Гол. 46. „Peucinorum Venetorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis ascribam dubito“ (Не знаю, чи зачислити племена Певцинів, Венетів і Фенів до Ґерман чи до Сарматів. Певцини се вище згадані Бастарни, що осїли ся на Смерековім острові при гирлї Дунаю.

** Дїйсно Грушевський не говорить про підбій Алян коло 375 р., тільки про їх знищенє в 370 р. Але Гуни не знищили Алян, тільки, що більше, останнї прилучили ся до них, так само, як Остґоти. Підбій Алян треба поправдї датувати 375 р.

* Гол. 5 „ — — ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia Venetharum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur, Sclaveni a — — lacu — Mursiano (багна низше Мурзи над долїшньою Дравою) usque ad Danastrum — commemorantur. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, — — a Danastro extenduntur usque ad Danaprum“. (— — від джерела ріки Висли на величезних просторах осїв великий народ Венетів. А хоч їх імена змінюють ся в поодиноких племен і околицях, одначе загалом називають їх Склявенами й Антами, Склявенів згадують від Мурзійського озера аж по Днїстер. Знов Анти, котрі з них найсміливійші, — — простягають ся від Днїстра аж по Днїпро).

годнї охоплюють своїх східних сусїдів, навіть усїх Москалїв іменем „Krews“. В области третього східно-славянського народу, Москалїв, називає найстарша хронїка лиш фінсько-угрські народи, як і тільки два східно-славянські племена: Словен і Вятичів. Але є також дослїдники, котрі вважають сих північних Словен, найдалї на північ висунених Славян, тільки північною оселею білоруських Кривичів, і инші ще дослїдники, що в Вятичах бачуть тільки північно-східну оселю українських племен. Колиб дослїдники мали слушність, то наскільки Москалї не є фінсько-угрського походження, не були-б вони східно-славянським народом, рівнорядним з Білорусинами й Українцями, тільки вийшли щойно з обох східно-славянських народів, Білорусинів і Українців. Але і як хто не є такої думки, так нинїшнї Москалї, колишнї Москвичі, мають усе-ж у кождім разї характер дуже виразного мішаного народу, а саме під подвійним оглядом. Бо раз нема другого славянського народу, котрий навіть тільки приблизно був би так дуже виразно мішаним народом, як Москалї, а потім нема другого індоґерманського народу, який бодай приблизно мав би стільки азійської крови в своїх жилах, як Москалї. Звідти походить деспотичний, жорстокий, ворожий культурі характер сього завойовницького народу, котрий уже в своїй повній суперечностей двоїстій натурі рїжнить ся від усїх инших европейських народів! Так нинїшнї Москалї троякого походження: з угрсько-фінських народів, з східно-славянських племен північних Словен і Вятичів і з незвичайно сильної української кольонїзації, що від IX до XIII в. зростала щораз більше в силу. Від XIII в. прилучаєть ся до того троякого походження ще четверта складова частина: змішанне з татарськими зверхниками й завойовниками, що тривало три століття! Бо коли Українцї подали ся перед Татарами до Галичини й на Волинь і заснували там нову незалежну українську державу, або втїкли в північну лїсисту й болотнисту околицю України, але не піддали ся Татарам, скорила ся Московщина зовсїм перед Татарами та зносила більше нїж три століття їх панованнє.

Так ведуть антропольоґічні, язикові й етноґрафічні дослїди до так само несподїваного, як згідного висліду: далеко від того, щоб можна було сконстатувати на сих трьох під національним оглядом рішаючих областях близше спорідненнє Українців з східно-славянськими Москалями або західно-славянськими Поляками, спорідненнє Українців, як під антропольоґічним, так і під язиковим і етноґрафічним оглядом не є з жадним народом таке тїсне, як з південно-славянськими Сербами. Хоч московська нація вийшла не в малій мірі з української кольонїзації, що віками плила на північний схід, все-таки щойно наслїдком незвичайно сильного змішання з фінсько-угрськими племенами, пізнїйше з Татарами, прийняли Москалї так багато азійської крови й такий зовсїм відмінний фізичний, духовий і душевний характер, що Українцї, котрих вони згори називають Малоросами, стоять від них дальше нїж південні Славяне, з котрими Українцї спочатку своєї історії появляють ся злучені цїлими віками.

Хорватська преса про Українців.

(З нагоди брошури „Ukrajina i Ukrajinci“).

Перед війною Хорвати майже нїчого не знали про Україну, Українців і їх культурно-полїтичні змагання. Правда, можна було стрінути тут і там у рїжних газетах коротші інформаційні статї про боротьбу галицьких „Малоросів“ з Поляками, одначе се не тільки не вистарчало, але й було некорисне для української справи, а навіть шкодило їй, бо такі інформації походили звичайно від „інформаторів“, неприхильних до Українців. Крім того сї інформатори дивили ся на українську справу з російського державного становища. Розуміють ся, що на підставі таких інформацій оцїнка українського руху загалом мусїла випасти неприхильно. Щойно перед вибухом війни та в часї теперішньої війни сей смутний стан річи змінив ся ґрунтовно та поліпшив ся. Хорватські часописи зачали помiщувати довші статї, які освітлювали українську справу з українського становища та які відразу своєю ґрунтовністю й обєктивністю викликали в хорватській опінії живе зацїкавленнє. До сього причинили ся дуже хорватські газети: „Obzor“, „Hrvatska“, „Narodne Novine“, а в останнїх часах також орґан селянської партії „Dom“, котрий видає та редаґує визначний хорватський полїтик і письменник д. Степан Радіч, з певністю найкращий і найбезстороннїйший у Хорватії знавець історичних і культурно-полїтичних відносин славянських народів. Крім того інформації д. Радіча мають велику вагу також тому, що популяризують українську справу в самім ядрі хорватського народу, а саме в селянських кругах.

Такі обставини викликали в хорватській опінії гаряче бажанне одноцїльного, систематичного та безстороннього поінформування про Україну, Українців і їх культурно-полїтичні змагання яко великого славянського народу. Для того рішив ся „Союз визволення України“ видати в хорватській мові книжку Василя Хоми-Довського п. з. „Ukrajina i Ukrajinci“, до якої долучено етноґрафічну карту України. І незабаром показало ся, що така книжка була дуже на часї. Доказ того, що хорватська критика без рїжниці полїтичних сторонництв прийняла сю книжку дуже прихильно. Щоб українські читачі могли собі виробити думку в сїй справі, наведу в коротких витягах голоси хорватської преси.

Офіціальний орґан хорватського правительства „Narodne Novine“ пише в ч. 69: „Сю книжку поручаємо найтеплїйше нашим читачам. Хто бажає виробити собі обєктивну гадку про етноґрафічні відносини на сході Европи, мусить з увагою перечитати сю книжку. З неї як на долонї виходить, що українське питанне не є „нїмецькою інтриґою“, але швидше, що деклямації російської преси про одність „російського“ народу „від Камчатки по Карпати“ се велика інтриґа Росії. Всї знаємо, що Росія поповнила великий злочин на Поляках і на безчисленних инших народах, які ще й тепер стогнуть під тяжким московським ярмом. Одначе се майже щезає в порівнанню з злочином, котрий Москва поповнила на великім, але нещасливім українськім народї, що заселює величезну й найбагатїйшу територію теперішньої Росії від Кавказу й Чорного моря до східної австрійської границї, а звідти дальше до Карпат.“

„Novosti“ в ч. 70 пишуть п. з. „Hrvatska knjiga o Ukrajincima“: „Нема сумнїву, що вже давно відчувано потребу такої книжки в Хорватії. Сю потребу відчували передовсїм ті, котрі бажають точно й безторонньо познайомити ся з фактичним станом етноґрафічних відносин у східній Европі. Для пізнання тих відносин конечне знанне українського народу, його минувшини, теперішности та його аспірацій у будуччинї. Тому можемо тільки з радістю поздоровити сю хорватську книжку про Українців, бо вона виповнює велику й чутливу прогалину в тім роздїлї хорватської лїтератури, що займаєть ся етноґрафічними відносинами східної Европи“ і т. д.

„Novine“, реферуючи в ч. 92 брошуру, пишуть: „Писати полїтичну брошуру в часах теперішньої війни, а ще до того в нас* — трудна річ. Одначе згори мусимо зазначити, що автор дуже добре вивязав ся з сього завдання та що його книжка багато причинить ся до прояснення наших темних понять про Україну й Українців, симпатичного народу та під кожним оглядом дуже зближеного до Хорватів“ і т. д.

Орґан хорватської державно-правної партії „Hrvatska“ в цїлім ряді статей реферує на підставі книжки про Україну, подаючи добрий огляд української ґеоґрафії, етноґрафії, історії й теперешнїх полїтичних змагань і т. д.

* Ще трудніїйше українську, зокрема в Відні просто не можливо доторкнути ся польсько-українських відносин. Ред.

Крім того приносять хорватські газети від часу до часу інформації з теперішнього українського життя, а саме з української літератури. Так „Dom“ (Дім) зачав від якогось часу друкувати переклади з Шевченка п. з. „Пісні найбільшого українського поета-селянина.“

Дуже багато до взаїмного познайомлення Хорватів і Українців причинила ся також теперішня війна через те, що хорватські полки на галицькім, бесарабськім і волинськім фронті мають нагоду наочно переконати ся про те, що Москаль і Українець цїлком окремі народи. Ті жовнїри приносять про Українців як найлїпші враження, які творять щораз міцнїйший підклад для орієнтації в українській справі в Хорватії.

В. Д—ий.

З анґлїйської неволї до У. С. Стрільців.

Мова тут про Максима Бурлака родом із Лановець, борщівського повіту. Виїхав до Америки 1913 р. Вдома займав ся столяркою, мав жінку, дїти, господарство. Та закортїло подивити ся на той заморський край, побачити, як у нїм живуть наші люде, заробити дещо гроша. Був у Ню Йорку, Чікаґо, Детройті, опісля виїхав до Канади. О роботу було йому легко, бо працював при фабриках залїза, плату брав незгіршу. Всюди, де був, належав до українських просвітних товариств і сїчей.

Не розглянув ся ще гаразд, не придбав майна, коли нараз пішла чутка про грозу австрійсько-сербської війни. На першу трівогу вертали наші люде чим скорше до дому, щоб зголосити ся до армії. Вибрав ся в дорогу й Максим, аби як доброволець вступити до австрійської армії (не чув ще тодї про орґанїзацію У. С. С.). Зібрало ся немало наших людей і вони виїхали пятьма пароходами на Анґлїю до старого краю.

Було то 25 липня 1914 р. 3 серпня прибули до Анґлії до міста Ґлєсґова. Та тут їх задержали Анґлїйцї, повідбирали карти, грошї, річи, все, що хто мав, і увязнили. Коли провадили їх з корабля вулицями міста, нарід викрикував, грозив, обкладав камінням. Запровадили їх до великої мурованої тюрми й позамикали мов злочинців у камінних келїях. Спали по 15 в одній кімнатї на голих камінних причах. Дїставали неможливо поганий харч. Так мучили ся три недїлї. Звідти забрали їх (до 500 людей) на остров Ісль оф Ман. Повна назва того місця інтернування багатьох наших людей звучить: Knockaloe Aliens, Isle of Man, England.

Тут поміщено їх за містом табором у шатрах, а їсти ходили до готелю до міста. Доля полонених тут зовсїм не поправила ся, навпаки — погіршила ся. Шатра були старі, затїкав дощ крізь них, гонив вітер. Білизну та всї річи сконфісковано їм на кораблях так, що через декілька недїль нїхто не перебирав біля. Кинула ся страшна нужда. До того їда препогана й нездорова. Рано „тій“ (чай) з кусничком чорного хлїба, на обід картоплї, часто необирані, погнилі, та ріденька пісна каша. Ввечері знов „тій“ із пісним хлїбом. Люде стали слабувати з нехарства й поганої їди, багато й померло. Крім Українців були також инші Славяне та немало Нїмців, робітників, американських або анґлїйських риболовів, що тепер також пустили ся вертати до дому та враз з иншими застрягли в анґлїйській неволї. Вони почали бунтувати ся. Раз заповіли, що більше такої страви не візьмуть до уст. Волїють згинути з голоду як з недуги. Щоб командант знав, що не без підстави збунтували ся невільники, один Нїмець узяв у шальку страви, яку їм подано на обід, і пустив ся нести показати її старшинї. Коли вартовий жовнїр спостеріг, на що заносить ся, таки в очах товпи пробив його баґнетом. Счинив ся страшенний крик, народ заворушив ся. Виступило військо й почало стріляти до зібраних у залї бранців. Боронити ся не було чим анї втїкати навіть не було можливо. В залї були одні двері, які заступило військо. Хто допав вікна й вискочив з нього, того анґлїйські жовнїри на дворі стріляли. Незабаром устелило поміст кількадесять ранених і пятьнадцять трупів, між ними двох Українців-Буковинців. Хто зна, чи був би хто живий вийшов із тої халепи, якби не командант, котрий наспів на місце бійки й задержав скажену стрілянину Анґлїйців. Позбирали ранених, повиносили трупів і кождий з невільників мусїв іти до свого шатра. Кожде шатро обставлено військом. Не вільно було анї одного слова заговорити, инакше жовнїр мав право стріляти.

Другого дня приїхав американський консуль. Оглядав дїри від куль у мурі, відвідав, випитував ранених, звидів, оглянув страшний стан полонених. Декілька днів опісля забрали їх усїх до деревляних бараків. Положені вони доволї далеко поза містом у долинї так, що нї бараків з міста нї людських осель з бараків не видно. Тільки море мріє здалека. Довкруги обгороджені вони високим дротяним плотом. Тисячу людей розміщено в инших бараках. Кождий барак подїлений повздовж на дві половини, а кожда з них на окремі кімнати. Тїснота й тут, бо в кімнатї спить по 18 осіб на ліжках, розміщених потрійним рядом одно над другим. На ліжку сїсти не годен. Треба в нього хильцем всунути ся.

Та все-ж-таки життє в них супроти давнього пекла стало лекше. Передовсїм по візитї консуля дістали біле, одїж, деревляні черевики. Запроваджено купіль. Їда теж поправила ся. На рано до чаю дістають хлїб з маслом, на обід кусник мяса, на вечір так, як на снїданнє. По бараках і подвірї можна проходжувати ся, але поза огорожу не можна рушити ся. Тільки раз у тиждень випроваджувано їх поза барак на прохід.

Для полонених виходила спеціяльна часопись, де тенденційним способом інформовано їх про воєнні справи й ситуацію в Европі. Але полонені мали свої вісти, ба свої власні нїмецькі газети з Берлїна. Нїмцї знаходили спосіб їх роздобути. З тих нїмецьких берлїнських часописей довідав ся Бурлак також дещо про українські відносини, що в Галичинї повстало Стрілецтво. В них вичитав, що в рядах стрільців борють ся й дївчата. Навіть дїти такі прихильні своїй державі, що одинадцятилїтня дївчинка доти носила на поле бою харч і воду жовнїрам, аж її ранено. Писано, що сею дитиною заінтересував ся та нагородив щедро сам австрійський цїсарь, писано, що по скінченню війни галицька Україна з Буковиною матимуть, як і Поляки, але осібно від них — свою повну автономію і т. д. Максим тїшив ся сим, рвав ся душею до своїх, мріяв вступити в ряди славного Стрілецтва, а між тим держано його за дротом у повній бездїльности, бо полонених в Анґлії не придїлюють до нїякої роботи, що тільки продовжує в безконечність їх днї неволї. З того почав западати на здоровлю й часто зголошував ся до шпиталю. Та добрих лїкарів для полонених не було, навпаки було пересвідченнє, що хто заживе приписаний лїкарем лїк, тому він не то що не поможе, але пошкодить.

У зимі перед Різдвом почали в бараках списувати всїх Славян. Вимовляли ся, що хочуть їм спровадити священиків. Та замість духовних зїхали ся світські представники польсько-чеського й сербського комітету. В Бурлака є візитова карточка з новорічним бажаннєм того комітету, вислана 1915 року з Лондону, де підписані: Katolicka Misya Polska, Polski Komitet Informacyjny, Towarzystwo Polskie, Towarzystwo Białego Orła i Szkółka Polska. Кождий із тих комітетів мав осібну канцелярію, де кликано поодиноко кождого полоненого даної нації і тут при замкнених дверях панове комітетові починали його обробляти. Вони розповідали, що в Австрії йде все як найгірше, що народи бунтують ся проти держави, що Австрію розберуть незабаром Росія, Анґлія і Франція. Тому пан комітетовий радив по щирости свому краянинови не рахувати вже на державу, горожанином якої був давнїйше, тільки дбати заздалегідь про ласку нових панів і йти пома-

гати браттям Славянам бити Німця: записувати ся добровільно до анґлійської армії.

Українців зачислено до Поляків і їх зачали обробляти польські комітетові. Та вони запротестували проти того, щоб зачислювано їх до Поляків, маючи надію, що таким чином позбудуть ся й небажаної опіки. Анґлійці звернули увагу на їх окремішність, не кликали до польського делеґата, але незабаром спровадили якогось Поляка з Варшави, котрий умів і по „малоруськи“ і сей підняв ся наново пропаґанди. Та не зважаючи на всї намови, нїхто з Славян не записав ся до анґлійської армії; бодай Бурлакови не відомо про се. Хиба тільки деякі виїмково пішли на роботу до фабрик мунїції у Лондонї.

Коли Москалї зайняли Галичину, а вкінцї упав і Перемишль, між Анґлійцями була велика радість. Вони тїшили ся, викрикували „велика сила“. Але коли прийшло ся їм уступати з Галичини, а союзні війська зайняли й Варшаву, тодї Анґлійцї мовчали, а полонені питали: Чому тепер не кричите „велика сила“? Анґлійцї злостили ся й відповідали з неохотою: „дурний Москаль!“.

У тій неволї перебув Бурлак коло півтора року. Аж раз знову надїхав американський консуль, аби звидїти табор. Тим, що найбільше хорували й часто бували в шпиталї, велїли зголосити ся до канцелярії. Зголосив ся і Бурлак. Їх оглядала комісія й щось у тиждень по виїздї консуля їх увільнено з неволї та відіслано до вітчини.

Усїх виїхало коло 200 людей, між ними тридцять Українців з рїжних сторін Галичини й Буковини. В Лондонї запровадили бранців кождої народности до свого комітету, де в його рідній мові списано протоколи, виготовлено папери і т. д. Для Українців був Ruthen-Komitet, де говорено по українськи. Папери були наразї спільні для всїх. У Голяндії щойно списали їх наново й одних вислано до Нїмеччини, а инших до Австрії.

В Австрії Бурлака призначено до Ґмінду, де побув лиш чотири днї, й поїхав як робітник до фабрики мунїції недалеко Відня. Українцї-робітники сеї фабрики мали львівські газети, з котрих Бурлак довідав ся, що у Відні формуєть ся нова стрілецька сотня. Зголосив ся до стрільців і 28 мая вже відїхав до стрілецької кадри до Галичини.

Симпатичному, щирому, свідомому патріотови-стрільцеви, що по стільки пригодах таки дїпняв своєї цїли, хай нам буде вільно побажати як найкращого успіху серед нових обставин: добути слави та щасливо вернути до своєї родини, про яку не має жадної вістки від початку війни!

Ол. Г—а.

Вісти.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Днїстер“ у Львові, вул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

Від Президії Загальної Української Ради одержуємо отсю заяву до оповіщення: В останнїх днях появили ся спершу в „Ilustrowan-ім Kurjer-і Krakowsk-ім“, а потім також в инших польських часописях вістки про розлім в українськім таборі, який мав проявити ся назверх крізою в Загальній Українській Радї. Наша суспільність змогла на основі довгого досвіду вже нераз переконати ся, яку віру можна давати інформаціям про події в українськім публичнім життю, що появляють ся в ворожій нам пресї, тому хиба зайвим було-б подрібно опрокидувати й теперішні злобні вигадки та перекручування. Коли-ж сї обраховані на сензацію донесення найшли деякий відгомін і в українських кругах, то констатуємо отсим, що нїякої крізи анї в Загальній Українській Радї анї в її Президії нема. Президія З. У. Р., в якій засїдають представники всїх політичних партій — галицьких і буковинських Українців, що обєднали ся в Загальній Укр. Радї, та відпоручник „Союза визволення України“, відбуває дальше правильно свої наради та полагоджує справи, які входять у круг дїлання З. У. Р. — в незміненім особистім складї від часу відїзду до краю первісних заступників радикальної й соціально-демократичної партій. Самозрозуміла річ, що представники окремих партій, котрі засїдають у Президії З. У. Р. з уваги на свої політичні світогляди, можуть деколи розходити ся в оцїнцї прояв політичного життя й відношення урядових кругів до українського питання і в доборі засобів для його як найуспішнїйшого полагодження, та рівночасно з тим розуміють добре конечну потребу взаїмних уступок для осягнення народньої однодушности в боротьбі з противниками, отже з усею рішучістю стоять за удержанєм і зміцненєм нашої міжпартійної, спільної орґанізації, утвореної волею цїлої суспільности під боєву хуртовину — в формі Загальної Української Ради. При сїй нагодї позволимо собі висловити переконанє, що й широкі круги українського громадянства, маючи на увазї хочби тільки зєдиненє, переведене на час війни серед наших сусїдів, піддержуватимуть в теперішню переломову хвилю заходи З. У. Р. вже в інтересї національного самозбереження та твердою рукою охоронятимуть її перед усякими затїями, так, аби завдяки зєдиненим зусиллям цїлого нашого громадянства змогли ті сотки тисяч наших братів, що проливають свою кров на боєвім фронтї, вернути по війнї до рідного обновленого краю.

Відень, дня 12 мая 1916 р. — Др. Кость Левицький в. р. голова; Микола Василько в. р., Ярослав Весоловський в. р., Володимир Темницький в. р. заступники голови; Маріян Меленевський в. р., відпоручник „Союза визволення України“.

Др. Евген Олесницький приходить до здоровля. Сею веселою вісткою дїлимо ся з українським громадянством. Др. Ев. Олесницький починає вже ходити та в ясні днї користає з весняного сонця. Його відвідують щоденно політичні приятелї та найблизші знайомі. Дуже живо цїкавить ся всїми національними українськими справами. Сподїваємо ся, що незабаром зможемо подати нашій суспільности ще веселїйшу вістку — про повне виздоровленнє нашого дїяча, добре відомого й на росийській Українї.

Чеський голос про ґеоґрафію д-ра Рудницького. В 111 ч. подав впливовий центральний орґан чеської соціяльної демократії „Pravo Lidu“ замітну рецензію пера Н. В. на виданнє „Союза визволення України“ — книжку д-ра С. Рудницького, „Ukraina. Land und Volk“ п. з. „K poznáni Ukrajiny“ (Для познайомлення з Україною). На вступі говорить автор: „Ледви чи істнує друге таке питанне, довкола котрого зібрало ся стільки пересудів, відомостей, які взаємно противорічать собі, а часто-густо й ворожих упереджень, як саме довкола українського питання.

Політично іґнороване й несправедливо недоцїнюване перед війною, висунуло ся се питанне за часу війни нараз на передній плян. Особливо поважну увагу звернули на нього центральні держави, що кінець кінців зрозуміло, коли мати на увазї надзвичайно важне (поки-що, правда, тільки потенціяльне) політичне значінне України для середньої Европи й балканських держав.

Одначе часове зацїкавленнє середньої Европи українським питанєм у нїякім разї не усунуло незнання дїйсних українських відносин та обставин, головних елєментів українського народнього руху й основних політичних вимог і бажань Українців.

Щоб запобігти тому, треба було інформаційної літератури про Україну й Українців. Задоволенне сеї потреби стало ся одним з головних завдань відомого віденського „Союза визволення України“, котрий повстав з початком війни й за часів її розвинув незвичайно інтензивну дїяль-

ність пропаґування й інформування на користь української справи. Його заходами видано багато публїкацій і брошур про Україну, Українців та про українське питанне сливе в усїх головних европейських мовах.

То були одначе передовсїм загально-інформаційні публїкації головно публїцистично-полїтичного характеру, котрі добре інформували про українське питанне, познайомлюючи з найнеобхіднїйшими відомостями про нього, але не вводили глибше в його основну істоту, не знайомили читачів з найосновнїйшими його елементами в самім їх корінню.

Нарештї отсе й сю недостачу виповнено. А саме найновїйшою великою працею, виданою названим українським Союзом. Маємо тут на думцї знаменитий твір молодого українського антропо-ґеоґрафа д-ра Ст. Рудницького (доцента ґеоґрафії львівського унїверситету): Україна. Край і народ.

Се незвичайно вдатна ґеоґрафія України. Спершу автор збирав ся видати спеціяльно-наукову антропоґеоґрафію України. Але з огляду на полїтичну актуальність українського питання й на потребу основного інформаційного твору про його народ і рідний край він обмежив ся виданнем переробленого перекладу двох частей свого українського ґеоґрафічного твору про Україну, призначених для ширшого круга читачів.

Сей нїмецький переклад українського твору дїлить ся також на дві части. Перша частина присвячена фізичній ґеоґрафії України, друга — антропоґеоґрафії.

Хоч твір Рудницького се не професорське, одначе строго наукове й одночасно перше описанне України в дусї сучасної ґеоґрафічної науки.

Його цїнною стороною те, що в нїм Україну взято яко самостійну ґеоґрафічну одиницю, а не лиш яко механїчну складову частину Росії або Польщі, що досї робило ся звичайно в дотеперішнїх російських і польських ґеоґрафічних працях.

Блискучий науковий доказ вірности такого розуміння річи находимо зараз же у вступнім розділї, названім: „Україна яко ґеоґрафічна одиниця.“ Авторови вдало ся показати й переконати, що не тільки антропоґеоґрафічно, але й фізично-ґеоґрафічно (себто: ґеольоґічно, тектонїчно, клїматично, а також, і що торкаєть ся ростинного та звіринного світу) Україна се цїлком закінчена індивідуальність і творить рішуче своєрідну ґеоґрафічну складову частину східної Европи, а вже в жаднім разї не представляє собою орґанїчного додатку до Росії або розвітлення історичної Польщі, що з державно-полїтичних причин часто „науково“ доказували з обох (російського й польського) боків.“

Далї подано зміст першої части книжки та зазначено, що „теоретичний огляд сих річей наглядно представляють відповідні вдатні карти української землї.“ Для рецензента цїкавий антропольоґічний огляд і особливо важний роздїл про самостійність української мови.

„Незвичайно цїкавий роздїл книжки Рудницького про взаємини між землею та людністю України. Се ориґінально оброблене представленне значіння ґеоґрафічного чинника для утворення й розвитку українського народу, для його полїтичної й культурно-господарської історії та для цїлого типу душевного характеру Українців.

Господарсько-ґеоґрафічний огляд закінчує вартий уваги твір молодого українського вченого. Багато вчить етноґрафічна карта східної Европи. В звязку з антропольоґічною частиною книжки підносить вона пластично значіннє національного питання для російської держави, а 40 образків, котрими закінчуєть ся текст сеї книжки, служать цїнним джерелом наглядного познайомлення з природою й населенєм України. Цїле виданнє сеї великої публїкації (416 сторін, 40 образків і шість карт у красках) виконано технїчно з великим смаком. Цїну книжки (брошур. 10, в пол. оправі 12 К.) серед теперішнїх друкарських умов назначено невисоку. Отже можна сподївати ся, що европейські читачі, котрим в українській справі досї були приступні часто односторонні джерела дуже сумнївної наукової й річевої вартости, звернуть ся до сеї цїнної публїкації українського вченого, який не тільки виводить Україну в світлї сучасної науки, але й дуже основно пересвідчує й поучує читача про повне усправедливленнє національно-полїтичних домагань і бажань українського народу.

Хай же сей твір причинить ся до розвіяння численних пересудів і упереджень, що затемнюють істоту українського питання!

Хай же він буде надїйним передвістником того, що з теперішньої страшної війни, котра руїнним ґураґаном бушує на Україні, зійде для сеї покиненої долею країни та її нещасного населення новий день свободи!“

Українська старина. Під сим заголовком надрукована статя в лїтературно-артистичнім журналї „Лукоморє“.

Виказ жертв на українські школи Волинї: В коронах зложили: Українцї полонені в Ф. через С. В. У. 200 (з попереднїм разом 1000), о. Д. Полїшук, Отиневичі 10, Ілля Салагуб, Постойна 10, Парохіяльний уряд, Залокоть 9·80, Стефан Атаманчук, Золотники 10, збірка в Комарнї 83·44, Ю. Мудрак, Feldpost 97, 15, о. Антін Кордовський, Глибока 80, Іван Голда, Кульпарків 3, Микола Єрстенюк, Feldpost 73, 30, В. Скрентович, Люблин 2, Комітет Шевченківських вечерниць української ґімн., Львів 200, о. Кипріян Ясеницький 10, Олександра Навроцька, Перевозець 30, о. Лев Горалевич Угерсько 10, о. Іван Кипріян 5, Петро Сабара 2, Дм. Обертас 2, Осип Лещук 1, громада Ґряда 70, Сїчовий Кіш вкладка за квітень 612·40, др. Насс, Львів 10, др. І. Кунців 17, Мик. Кожушко, Біла 2, Емілія Окуневська, Кіцмань 10, о. Іван Заяць, Смільник 30, радник С. Кульчицький, Львів 4, УСС. III сотнї: хор. Загаєвич 10, віст. Белей 10, ст. дес. Деркач 2, ст. дес. Андрух 2, ст. дес. Мальований 2, ст. Цїсик 4, дес. Харамбура 2, дес. Загаєвич 2, о. Іван Титар, Ганчова 13, радник суду Евст. Стеблецький, Станиславів 100, С. Темницький, збірка від українського населення Устя Зеленого 300, дентистичне заведенне д-ра Барвінського (неприйнятий гонорар від д-ра С.) 16, Василь Вовк, Побереже (збірка) 20, В. Яремкевич, Волча 5, ученицї VI. кл. укр. ґімн. СС. Василіянок у Львові з нагоди іменин свого господаря кляси проф. Юрія Рудницького 25, Сїчовий Кіш 800, В. Зубрицький, Перемишль 10, П. Зубрицький, Feldpost 117, 20, радник суду Тимко Ревакович, Красно н. Бечвою 20, Михайло Вабяк, Дїдушиці Великі 10, Збірка на соборчику в Домажирі 24, Олена Голубовичева, Карлів 5, Т. Мусїй, Карлів 25, Ів. і Анастасія Левицькі, Помонята 10, Ученики VII. кл. укр. ґімн. (головне заведенне) у Львові з нагоди іменин проф. Ю. Рудницького 25.

Просимо всїх П. Т. жертводавців, котрих ми в сім виказї не подали, повідомити нас, коли яку жертву та на чию адресу вислали.

Грошеві жертви на волинські школи просимо пересилати на вкладкову книжечку ч. 9888 Тов. „Днїстер“ у Львові, вул. Руська, ч. 20, та рівночасно повідомляти про се карткою „Бюро культурної помочи для українського населення окупованих земель“, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

За Бюро культурної помочи: др. І. Крипякевич.

Зміст: Олександер Скоропис-Йолтуховський. Самостійна Україна мрією у 1791 р., полїтичною утопією в 1854 р. й некучою потребою в 1888 р. (Кінець). — За панування над Україною. — М. Троцький. Росія та її невтральні сусїдки. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Чари весни. I—III. — Др. Володимир Ґеринович. Сучасні леґенди: Дивна битва! На Саботіно. — Др. О. Пеленський. Пісні Поліщуків. — Ряд відчитів проф. Онезорґе про Україну. — В. Д—ий. Хорватська преса про Українців. — Ол. Ґ—а. З анґлїйської неволї до У. С. Стрільців. — Вісти: З президії Загальної Української Ради. Др. Евген Олесницький приходить до здоровля. Чеський голос про ґеоґрафію д-ра Рудницького. Українська старина. Виказ жертв на українські школи Волинї.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

Preis 40 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублїв, піврічна 8 К., 3 рублї, квартальна 4 К. 50 сот., 1·75 руб.
Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адмінїстрація: Tür 6. Телєфон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 40. **Відень, 28 мая 1916.** **Ч. 100.**

Українське шкільництво в зайнятих землях і єврейська справа.

При орґанїзації українського шкільництва в зайнятих землях місцеві чинники зустріли ся в практиці з єврейською справою. Тому й ми забираємо в сій справі голос, аби означити загально наше відношенне до Євреїв.

Українсько-єврейські відносини мусимо укладати тепер незалежно від того, як вкінці зложать ся обставини в зайнятих центральними державами українських землях, лиш з огляду на дотеперішне та в будуччині неминуче спільне житте обох народів на одній землї, виходячи при сім не з льокальних обставин, а маючи на увазї полагодженне справи на цїлім просторі українських земель.

Яко поневолена нація Українцї найлїпше розуміють чуже підневольне житте та признають за кождим народом, що має свою територію, право на державну самостійність, а національним меншостям, які живуть на українській території, право на свобідний культурний розвиток на національній основі та в національних формах. Право се належить ся передовсїм Євреям.

Само собою розуміють ся, що Євреї, плекаючи свою національну культуру, користаючи з усїх инших прав, яких собі бажають і о які борять ся самі Українцї, будуть почувати ся горожанами української землї й що добро українського народу, розвиток його національної культури й матеріяльного достатку буде Євреям так само лежати на серцї, як і самим Українцям.

Виходячи з сього засадничого становища, признаємо Євреям відповідні права в публичнім і громадськім життю.

Спеціяльно щодо шкільної справи, то ми витаємо кооперацію в сім дїлї Українців і Євреїв і тїшим ся з факту оснування в деяких місцевостях українських шкіл, спільних для українських і єврейських дїтей.

Зайняті центральними державами українські землї складають ся з Холмщини, Підляся й части Волинї. Є се українська національна територія під історичним і етноґрафічним оглядом, пересипана невеликими національними меншостями, найповажнїйшу чисельну силу з яких становлять Євреї. Цїле шкільництво в сих областях повинно мати лиш український характер щодо викладової мови й щодо складу орґанів, які тим шкільництвом мають управляти.

Згідно з сим народнї й середнї школи, як рівнож школи иншого роду на зайнятій українській території, мають бути спільні для дїтей української і инших народностей, з тим, що польська мова має бути цїлком виключена з українських шкіл яко предмет науки, натомість нїмецька мова має бути обовязковим предметом науки. Не виключаєть ся осібних шкіх для національних меншостей з матїрною викладовою мовою, але в сих школах українська мова й нїмецька мусять бути обовязковим предметом науки. Натомість повинна бути виключена з усїх шкіл яко предмет науки російська мова.

Національна українська школа повинна бути в українських землях для того, щоб з огляду на присутність на українській території инших народів уникнути відчуженя сих народів від більшости автохтонного населення, щоб ті инші народи, при однаковім вихованню й при пошанованню їхньої мови, звичаїв і обичаїв, полюбили минувшину України та разом з Українцями працювали для будуччини спільної всїм вітчини.

Як буде зорґанїзоване цїле шкільництво в зайнятих краях у будуччинї, годї щось про се певне тепер сказати, але в сім переходовім часї Українцї мусять напружити всї сили, щоб заспокоїти шкільні потреби населення і щоб забезпечити шкільництво на українській землї перед ворожими Українцям затїями. Союзником нашим у сім дїлї можуть бути Євреї, коли зрозуміють свій в тім інтерес.

Очевидна річ, що в місцевих шкільних орґанїзаціях мусять мати відповідну участь передовсїм Євреї. Нашим тільки бажанням є, щоб ті орґанїзації мали український національний характер, не для того, щоб Українцї хотїли майоризації в містах єврейських більшостей, але для того, щоб збереженням українського національного характеру шкільництва, при забезпеченню національних прав Євреїв, не давати оружя ворожим Українцям і Євреям елєментам для антисеміцької аґітації, матеріял для якої дала-б напр. і така обставина, що в якімось містї українською школою управляли-б Євреї. Уникати сього мусимо головним чином з огляду на українсько-єврейські відносини по селах, де тим лекше буде забезпечити єврейським меншостям відповідну участь у шкільних і инших громадських справах, чим менше Євреї будуть користати з своєї переваги в містах.

Щодо подавання в українських школах єврейським дїтям науки старо-єврейської мови, то можливости сього не тільки не виключаємо, але противно бажаємо єврейській мові здобути такі права горожанства, яких Євреї домагають ся.

Львівська державна наукова бібліотека

Про „кризу“ в українськім політичнім таборі.

В польських часописях появила ся була вістка про кризу в Загальній Українській Раді, а саме про виступленнє з Президії Ради відпоручників двох галицьких партій: радикальної й соціяльно-демократичної.

В тім самім часі, як появила ся та вістка, відбули ся два засїдання Українського парляментарного Клюбу у Відні (в днях 7 і 9 мая 1916). Оголошений у часописях комунікат про сї засїдання звістив суспільности, що уконституувала ся Президія Клюбу в обновленім складі та що рішено перевести тїснїйший контакт між українськими парляментарними заступництвами через скликаннє спільних нарад у загально-національних справах.

В межичасї між одним і другим засїданнєм Українського парляментарного Клюбу відбула ся авдієнція Президії Клюбу в міністра заграничних справ барона Буріяна (дня 8 мая 1916), про що довідала ся суспільність з осібного комунїкату.

Отсї факти дали львівським орґанам української преси — „Дїлу“ й „Українському Слову“ — підставу до таких замітток.

„Дїло“ (ч. 119, з дня 12 мая 1916) з факту авдієнції Президії Українського парляментарного Клюбу в міністра заграничних справ виснувало, що Клюб рішив ся сам від себе займати ся справами загально-національної політики, які досї лежали в обсягу дїяльности Загальної Української Ради; що так само й инші українські посольські гурти можуть на власну руку забирати в сих справах голос; що спільні наради й виступи всїх українських послів в загально-національних справах можливі, але не конечні та що серед такого укладу відносин ледви чи буде істнувати Загальна Українська Рада.

Далї „Дїло“ пише, що „українське громадянство домагаєть ся від своїх орґанів національно-політичних успіхів“ і що „суспільність буде за них вдячна без огляду на те, хто і як їх для народу принесе, хоч не є байдужною річю, хто з українських політиків і яким способом буде виводити користи свому народови“.

Говорячи про особистий бік події в Українськім парляментарнім Клюбі, „Дїло“ називає влучним добір до Президії Клюбу на заступника голови д-ра Евгена Левицького та сподїєть ся, що голова Клюбу др. Кость Левицький найде в ньому доброго помічника.

„Українське Слово“ (ч. 119, з дня 13 мая 1916) подібно, як і „Дїло“, авдієнцію Президії Українського парляментарного Клюбу зрозуміло як рішеннє Клюбу перейняти на себе загально-національні справи, які досї лежали в обсягу компетенції Загальної Української Ради. Вістку польських часописей про кризу в Загальній Українській Раді уважає „Українське Слово“ небезосновною при порівнанню тої вістки з акцією Українського парляментарного Клюбу, а здекомплєтуваннє Загальної Української Ради — довершеною подїєю.

Причини до затрівоженнє з приводу сих подій „Українське Слово“ не бачить. Перейняттє керми політики Українським парляментарним Клюбом витає газета „яко дальший етап у працї коло будівлї нашої будуччини“. Надії „Українського Слова“ зміцняє саме ся обставина, що „заступництво наших справ опинило ся знов у руках вибраних народом послів“, а „народ і історія оцїнять усяку корисну роботу, не оглядаючи ся на те, хто та як її довершує“.

„Українське Слово“ рівнож одмічає вибір до Президії Українського парляментарного Клюбу д-ра Евгена Левицького, імя котрого „говорить само за себе“.

Обидві львівські часописи зазначують при сїм, що автентичного потвердженнє кризи в Загальній Українській Раді нема, та не зважаючи на те, прийняли вістку про се правдоподібною, поставили сю вістку в звязок з акцією Українського парляментарного Клюбу й оцїнили та пояснили цїлу „подію“ так, як се в горі наведено.

З деяким спізненнєм появив ся комунїкат Президії Загальної Української Ради (в „Дїлї“ ч. 123, з дня 18 мая 1916, в „Українськім Слові“ з того самого дня та в попереднїм числї „Вістника“), який констатує, що „нїякої кризи анї в Загальній Українській Радї, анї в її Президії нема“, що „Президія відбуває дальше правильно свої засїдання та полагоджує справи, які входять у круг дїлання Загальної Української Ради“.

Одночасно комунїкат Президії Ради признає яко само собою зрозумілу річ, „що представники окремих партій, котрі засїдають у Президії Загальної Української Ради, можуть деколи розходити ся в оцїнцї прояв політичного життя й відношення урядових кругів до українського питання та в доборі засобів до як найуспішнїйшого його полагодженнє“, хоч при сїм розуміють потребу взаїмних уступок і з „рішучістю стоять за удержаннєм і зміцненнєм нашої безпартійної, спільної орґанізації, утвореної волею цїлої суспільности“.

Президія Ради висловлює вкінцї переконаннє, що широкі круги українського громадянства піддержуватимуть Загальну Українську Раду й „охоронятимуть її перед усякими затїями“.

На другий день по оголошенню повищого комунїкату Загальної Української Ради „Дїло“ (ч. 124, з дня 18 мая 1916) умістило редакційну статю, в котрій заявило, що „треба бути хиба безнадїйно затраченим деґенератом політичним, щоб не відчути полекші на вістку, що спільна політична орґанїзація всїх Українців,.. без ріжниці партійної і краєвої приналежности далї істнує“, хоч звістка про кризу в Загальній Українській Радї, „здавало ся, одержала посереднє потвердженнє в змістї донесення про події в Українськім Клюбі, тім самім Клюбі, який від першого дня свого повстання своїм внутрішнїм життєм був предметом жури цїлого українського громадянства.“

Про Загальну Українську Раду говорить „Дїло“ в сїй статї, що вона „вже трохи укріпила ся, трохи придбала собі орґанїзаційної рутини в серединї й поваги назверх, навіть може повеличати ся деякими національними заслугами й успіхами.“ Колиб Рада перестала істнувати, або переминила своє справжнє істнуваннє на позірне істнуваннє, се було-б великим ударом. „Серед ран, які нам завдала ся війна, (була-б) одна рана більше й то рана дуже болюча“...

„Українське Слово“ на комунїкат Ради безпосередньо не реаґувало.

Перед тим, як появив ся комунїкат Загальної Української Ради, вістка польських часописей про „розлім“ в українськім політичнім таборі, приправлена новими „подроби-

цями“ на підставі голосів львівської української преси й комунікатів Українського парляментарного Клюбу, пішла гуляти по німецькій пресі в Австрії й Німеччині та в чужих людей мусїло повстати вражіннє, що в українськім таборі дїйсно щось недобре дїєть ся.

По „кризі“ депутація Президії Ради була в намісника Галичини перед тижнем, а Рада відбула по сїм дня 19 мая 1916 XXI засїданнє; на нім Президія здавала звідомленнє з своїх чинностей, а Рада прийняла в ріжних справах ряд постанов (див. комунікат в Вістях).

В останніх днях, а саме 23 мая відбуло ся знову засїданнє Українського парляментарного Клюбу, на котрім, у цїли виконання ухвали Клюбу з дня 9 мая 1916, рішено дати почин до оснування одноцїльної української парлямен-тарної репрезентації. До переведення сього рішення упрошено дд. д-ра Костя Левицького, Юлїяна Романчука — з боку Клюбу та члена палати панів радника двору Ів. Горбачевського. Се рішеннє Клюбу — оскільки знаємо — не нарушує істнування Загальної Української Ради, а всї відмінні поголоски, поширені в сїй справі пресою, безпідставні.

Таким способом одноцїльна українська парляментарна репрезентація, колиб прийшло до її оснування, істнувала-б побіч Загальної Української Ради та на підставі відповідного подїлу чинностей перейняла-б на себе веденнє деяких полїтичних справ.

На сїм кінчимо наразї наш реферат про перебіг „кризи“ в українськім полїтичнім таборі в Австрії.

Початок протверезїння в Росії.

Пянство було страшним ворогом Росії. З початком війни заборонено продаж алькоголю. Хто не міг обійти ся без горілки, пив денатурований спиритус, ляк, палїтуру, одеколон і т. ин., троїв ся та вмирав; хто міг прожити без неї, жив тверезим. Пянство зменшило ся в Росії до мінїмальних розмірів. Але перед початком війни, а особливо по її оповіщенню російське правительство й націоналїсти старали ся всїми можливими способами впоїти в народ отруту шовінїзму, гіршу від горілки, запаморочити його ненавистю до чужинцїв, яких вони називали ворогами й проти яких провадили війну. І дїйсно не лиш російська інтелїґенція, а й ширші маси народу охопило божевілле войовничого шовінїзму. І треба було другого року війни, втрати мілїонів люду, втрати значної частини російської території та небувалої фінансової й економічної кризи на те, щоб у Росії почало ся хоч незначне протверезїннє від чаду війни.

Правда, в правих кругах Росії, близьких до уряду, але далеких від народу, вже перед кількома місяцями почав ся досить помітний рух проти безцїльного продовжування війни, про який ми вже мали нагоду писати. Але сей рух раз спричинив головним робом страх правих перед революцією, яка була-б вибухнула в разї неминучої поражки Росії, а далї обмежив ся на досить нечисленні круги російської реакції. Незабаром почала ся опозиція проти війни також у радикальних кругах російської інтелїґенції, котра знайшла свій вислів між иншим і в її орґанї „День“. Причини, які примушують російську демократію виступити тепер проти війни, не мають, розумієть ся, майже нїчого спільного з мотивами противовоєнних виступів російської реакції; виступи демократичних кругів оперті на щораз більшім опорі народнїх мас проти дальшої безцїльної війни й будуть тим більш рїшучими, чим більш незносною ставатиме вона для широких мас російських горожан.

До радикальних лїбералів, згуртованих коло „Дня“, пристають і соціялїстичні круги, найбільш визначним провідником котрих являєть ся відомий російський письменник Максим Ґорький. На сїрім одноманїтнім тлї „патріотичних“ російських місячників заснована й проваджена Ґорьким „Лїтопись“ викликала незвичайне вражіннє в російськім громадянстві.

Ґорький не був перед війною ані визначним полїтичним дїячем ані журналїстом, а лиш чутливим письменником і тепер він відчув змагання нової молодої російської демократії до миру, соціялїстичної демократії, яка нїчого спільного не хоче мати з старими провідниками російського соціялїзму Плєхановим, Бурцевим і такими иншими, котрі свідомо чи несвідомо стараютъ ся прикрити інтересами робітництва заборчі цїли російського царату та шовінїзму. Цїлком природно, що Ґорьківська „Лїтопись“ викликала цїлу бурю полємїки й протестів не лиш з боку російських лїбералів, а й націоналїстичних соціялїстів: вони не могли знести того, що напр. пише в „Лїтописи“ один з найблизших співробітників Ґорького, Суханов, а саме, „що Німеччина не мала найменшої потреби починати війну, бо вона й без війни перемогла Анґлїю та Францію і на світовім ринку і в межах їх власних територій, але ся війна була потрібна й майже необхідна для Франції й Анґлії, бо поражка Німеччини була для них єдиним способом зміцнити їх захитане монопольне положеннє“. Старі російські журнали „Русская Мысль“, „Современный Міръ“ і инші, які цїлий час війни старали ся переконати Росіян, що Росія зробила ся жертвою нападу „німецьких мілїтаристів“, розумієть ся, обурені в найвищій мірі сим цїнним признаннєм незалежного російського журналу. А старий російський соціяльний демократ Потресов в „Ежемѣсячн-ім Журнал-ї“ не соромить ся навіть закинути Ґоркому його „босяцьку“ минувшину й „некультурність“, пишучи: „Ми не маємо традицій, у нас нема культури з вартостями, які вона зберігає; морально ми голі, як той босяк, котрого колись оспівував теперішнїй покровитель „Лїтопис-и“, се його босяцький нїгілїзм святкує тепер свій дикий шабаш у демократії, він, босяк, почуваєть ся тепер вільно, добре йому, що всюди тепер панує хаос, він може тепер розмахнути ся та з цїлої сили дати по шапцї Плєханову, Гедови, Вандервельде, Каутському й усїм тим, що не відповідають найновійшому напрямови його думок“.

Що Плєханову з Потресовим і Бурцевим, які дїяльно помагали лїбералам морочити широкі народнї маси, не подобаєть ся мужнїй виступ Ґорького та його прихильників, се більш ніж зрозуміле, але можна сподївати ся, що нї лїберальні нї соціялїстичні шовінїсти не спроможуть ся вже спинити процесу протверезїння мешканцїв Росії, що може в значній мірі прискорити скінченнє тепер уже цїлком безнадїйної для Росії війни.

М. Троцький.

Героям Маківки.

Серед гордих Карпат на високій горі,
Де орел на нічлїг прилїтав,
Там по трудах важких, по кривавій борбі
Товариство борців спочивав.

І що ночі вони у добу зоряну,
Як палають у сяйві зірниці,
Проганяють від себе сонливу мару
І встають із сирої землиці . . .

І глядять вони в дїл — на обіцяний край,
Від утїхи їх очі палають;
Там чудова весна сїв полем розмай,
Білі квіти загони вкривають.

Але що се у далї до зорі блестить?
Чи хто зброю до бою знїмав?
Ах, поплянь, як там кровця із рани біжить!
. . . Чи стогін се, чи клич так лунав?. .

— Так, се з ворогом в бій наша йде дружина;
Тисяч рук до свободи знїмають; —
Хоч ми впали, та їм наша смерть не страшна,
Вони труд наш геройством вінчають.

— На добраніч, брати! — так говорять вони,
Хай вам воля за труд ваш прилине!
Ви за матїр борітесь, — не здужавм ми,
На спочинок човно наше лине . . .

— Ми підемо у даль, там, де правда живе,
І будемо у долї благати,
Щоб прилинула к вам, ваше дїло святе
Сяйвом волї з висот увінчати.

Потрясла ся гора. Гасне ясна зоря,
Ясні сяйва зза гір виринають;
Під героями в мить розкривавсь земля, —
Вони тихо в гробах засипляють . . .

* * *

Тавмничі борцї,
Гей, скажіть ви менї:
Що вам снить ся тепер —
У веснянії днї?. .

Чи уноситесь ви
По просторах буйних,
Чи пливете човном
По гаях пресвятих?

Чи вам там подають
Забуття чар-вино,
Чи розмавм чудним
Вам вінчають чоло?

— Не дають нам в підземелю
Нї вина, нї чар-води,
Не вінчають мавм чолів,
Не пливем руслом ріки . . .

Снить ся нам, що раннїм ранком
Линуть до отсих гробів
Важкі стони і зітхання,
Плач сестриць і зойк мамів.

Снять ся нам дими, пожари —
І геройський, тихий скін . . .
Десь крізь пісню сумовиту
Похоронний чувм дзвін.

Снить ся нам, неначеб кровю
Злито весь пшеничний лан . . .
Ах! Ми чувм в тишї ночі
Звук заліза і кайдан!

Але — бачим — ось на сходї
Ясне сяйво мерехтить:
Із руїн знялась богиня, —
В сяйві сонця вся блестить.

І над світом наче мати
Свої руки простяга,
Світло правди й розуміння
В людські душі засїва.

І до вас, живі герої,
Навертав свою путь . . .
Щоб вкоїти ваші болї,
Боговиті сестри йдуть . . .

Незабаром — у трїюмфї
Мов князївна к вам наспів
Гожа воля й разом з вами
Мов з братами заяснїв! . . .

— — — — — — — —

Дозрівав вже пшениця . . .
Плодів жде земля багато . . .
Хвиля! — й ми з могил всї встанем
На спільне, велике свято!

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Понад полем іде...

Понад полем смерть іде,
Де косою поведе,
Кропить кров і безлїч слїз
Той покіс.

Плаче матїнка стара,
Плаче жінка і сестра:
Син до дому й муж не йде —
Й не прийде.

Плачуть зморені дїтки,
Безталанні сирітки:
Хто пригорне їх тепер?
Тато вмер!

На кривавім тім лані
Ляг в могилонцї на днї,
Кровцю випила земля —
Не своя.

З тої крови на веснї
Квіти виростуть дивні;
На Вкраїнї буде май —
Воля! Рай!

В. Атаманюк.

Ряд викладів проф. Онезорґе про Україну.

У своїм пятім і шостім викладї про Україну говорив проф. Онезорґе про економічну ґеоґрафію, історію, церковну історію й політичні змагання України.

З докладного представлення господарських виробів, ріжнородних скарбів землї й опертого на сих обох чинниках дуже розгалуженого промислу показало ся, як багаті природні скарби незвичайно благословенної землї не Українцям виходять на добро, але чужим, передовсїм бельґійським і французьким капіталїстам. Серед найбільше розлогих і багатих ланів Европи українське населенне голодне землї. Під торговельним і промисловим оглядом винне російське правительство країнї, над котрою знущаєть ся, все: систематично й успішно силкуєть ся воно перервати комунїкацію з природними торговельними й комунїкаційними пунктами краю та звернути її штучно до далеких надбалтійських пристаней, а головно до Москви, котра лежить так далеко від України. Всїх сил доложило російське правительство, щоб Москва стала можливо найбільше змонополїзованим місцем виміни для Азії й Европи. Тому то на Україні нема навіть безпосередньої залїзницї з Київа до Одеси або з Київа до Харкова; тому то навіть такі важні осередки, як столиця Поділя, такої дуже важної ґубернії щодо хлїборобства, не мають нїодної залїзницї. А зате істнують так само з Харкова, як з Севастополя, простолїнійні получення з Москвою. Так само такі осередки, як Київ і Ростов, такі пристанї, як Таганріг, Херсон і Миколаїв, злучені безпосередньо з Москвою, також Кременчук у простій лїнії з Лїбавою, а таке важне портове місто, як Акерман, не має загалом жадної залїзницї, а таке місто, як Одеса, котра при добрій опіцї мусїла-б стати осередком світової торговлї, має усього два залїзничі шляхи! Дальшим наслїдком сеї залежности від Московщини є й ся недостача, що нерідко найважнїйші залїзничі лїнії йдуть у великім віддаленню від українських міст, а тимчасом найважнїйші залїзничі узли лежать нерідко поза більшими місцевостями близько нужденних сїл. А всї ті недостачі вінчає тарифова політика, котра має спинити поступ і розквіт України в користь деяких московських областей. Так коштував транспорт з полтавської ґубернії до найблизшої пристанї над Чорнем морем, до Миколаїва, майже стільки само, що до Лїбави, хоч віддаленне від Лїбави понад два й пів рази таке велике, як від Миколаїва!

А як тенденція тарифової політики, так і тенденція російської аґрарної, податкової й акцизної політики, словом система цїлої російської економічної політики зміряє до того, щоб Україну ограбити в користь Росії, аби здержати розвиток пристаней над Чорнем морем, аби пособити московському промисловому центрови коштом української промислової области. І при тім доставляє десять українських ґубернїй понад 26 процент усїх російських державних доходів, суму, з котрої не тільки покриваєть ся всї державні видатки на Україну, але ще її половина мусить іти виключно на московські потреби.

З другого боку представив проф. Онезорґе, що плодовитість землї, незвичайно пригожий клїмат, багацтво земних скарбів, положенне при великих сплавних ріках і над Чорним морем, по серединї між Азією й Европою, такі незвичайно щасливі, що сей великий край пішов би назустріч блискучій будучности під розумним, зичливим і культурним правительством.

Під історичним оглядом представив проф. Онезорґе докладнїйше ті три періоди, коли Україна творила самостійну державу. Що торкаєть ся старої київської держави, триванне котрої найкраще рахувати від вступлення на престіл Володимира Великого аж до зруйнування Київа Татарами, себто від 980 до 1240 р., так вияснено попереду усього спір так званих норманїстів і антинорманїстів. Сей спір обертаєть ся коло питання, чи заснуванне київської держави виводити від Норманів, отже від Ґерманів, чи нї, а властиво, як далеко сягав сей скандинавський вплив, котрого в кождім разї не можна заперечити, та чи імя Русь походить від сих шведських елєментів, чи нї. По найдавнїйшій хроніцї, як новгородська, так і київська держава починаєть ся від Ґерманів норманського племени Руси, перша від Рурика в 862 р., остання від свояка Рурика, Олега, що панував у рр. 879—912. По Олегови наступив у рр. 912—945 син Рурика, Ігор, що оженив ся з Ольгою, донькою одного Норманця, котрий сидїв у новгородській державі; по Ігореви панував у рр. 945—980 його син Святослав, а по Святославі його син Володимир 980—1015.

Одначе таким ґерманським походженнєм обидив ся в XIX в. зразу московський, пізнїйше український націоналїзм: указано на славянський характер княжих імен Святослав, Ярополк і Володимир, далї на те, що по „найстаршій хроніцї“ панували в Київі вже перед Олегом два инші Нормани, Аскольд і Дир, котрі вже перед появою Олега підприйняли в 860 або 855 р. на двіста кораблях похід з Київа на Царгород; про сей похід свідчить зрештою також византійський патріярх Фотій. Далї відношено звідомленне „Annales Bertiniani“ з 839 р. про посла руського кагана до византійського цїсаря нїби до київських князїв, котрі, колиб була підстава покликувати ся на те, мусїли-б бути о один людський вік старшими, нїж прийшов Рурик. Вкінцї представлювано цїле оповіданне „найстаршої хроніки“ довільною комбінацією, не зважаючи на те, що такими твердженнями стягаєть ся на себе закид найбільшої довільности.

За Грушевським схиляєть ся українська історіоґрафія до думки, що шведське племя в дійсности підбило новгородських Словен, білоруських Кривичів і сусіднї фінські племена. Звідси заганяло ся се племя на полудне та серед таких виправ узяли їх тубільні київські князї на службу; під їх проводом підприймали походи на Византію, аж укінцї вступили в византійську службу. Проф. Онезорґе не може прилучити ся до сих тверджень, бо вони нїразу не опирають ся на історичних фактах, що більше, се виключно ґіпотези й теорії. Бо абсолютно нїчого найменшого не відомо про тубільних київських князїв перед панованнєм Варягів, що більше, першими київськими пануючими називаєть ся обох Норманів, Аскольда й Дира, котрим опісля коло 879 р. відбирає панованнє Норманець Олег з роду Рурика. Що послів кагана з 839 р. відіслали тубільні київські князї, приймаєть ся так само довільно, як довільним є твердженнє, що Олега взяли тубільні київські князї на службу та що на їх службі виправили ся вони проти Византії. В одинокім джерелї стоїть саме щось противне: Аскольд, Дир і Олег виступають у Ки-

їві не яко піддані, але яко пани, про існуваннє инших або навіть тубільних київських князїв нема жадного слїду. Навпаки не тільки своїми сміливими виправами на суші й водою, але цїлим очайдушним способом свого поступування, навіть уже своїми іменами зраджують сї ґерманські князї свій північний характер; так Рурик старопівнічний Hroerekr, Олег се північний Helgi, Ігор се північний Ingwar, Аскольд = Höskuldr, Дир = Dyri, Ольга = Helga. На нїчім неоперте припущеннє існування давнїх, переднорманських київських князїв ані не відповідає демократичному характерови українського народу, ані рішаючій ролї, яку відогравав купець у старім Київі, як у прадавнїх торговельних республиках над Чорним морем, напр. у старім Херсонї, який здобув щойно Володимир. Як що не хочемо насилувати джерел, а що більше твердити саме щось противне тому, що стоїть у джерелах, можна виводити київське князївство, навіть заснуваннє київської держави тільки від Норманів, що зовсїм відповідає норманським засновинам держав в Анґлії, Франції, Неаполї, на Сицилії та в Антиохії. Коли Грушевський твердить, що не можна порівнювати відносин на Українї з відносинами в щойно згаданих державах, не можна й сьому закидови признати якогось значіння. Бо хоч навіть в Анґлії та Франції не могли надто ріжнити ся обставини від обставин у їх північній вітчинї, все-таки застали Нормани на арабській Сицилії та в сараценській Антиохії людей і обставини, котрі для них мусїли бути ще далеко більше чужими нїж у Новгородї та в Київі. Не зважаючи на те, вони заснували на Сицилії державу, що перетривала 130 лїт (1061—1194), а в далекій Антиохії державу, яка проістнувала 170 лїт (1098—1268).

Особливо докладно обговорено пануваннє Володимира Великого, 980—1015, по смерти котрого починають Нормани щезати з історії київської держави. Все-таки ще син Володимира, Ярослав Мудрий, наймає в боротьбі з своїм братом варязьку дружину під проводом Якуна, себто Гакона. Світово-історичного значіння є перехід Володимира до грецької церкви, який проф. Онезорґе називає фатальною помилкою Володимира. Бо колиб Володимир, котрого треба назвати властивим основником першої української держави, був перейшов замість до грецької до римської церкви, стала-б історія України по всякій правдоподібности зовсїм иншою. Тодї, коли Володимир приймав христіянство, навіть ще цїле столїттє довше, удержувала Україна живі зносини з Заходом. Не тільки як найкраще були розвинені торговельні взаємини Київа з Нїмеччиною, а саме вгору Дунаєм аж до Реґенсбурґу, де київські купцї мали свій власний торговельний склад, також витворили ся незвичайно живі династичні взаємини великокняжого дому з нїмецькими вельможами й европейськими княжими родами. Так син Володимира, Ярослав, оженив ся з Інґиґардою, донькою шведського короля Оляфа; з доньок Ярослава вийшла одна за норвезького короля Гаральда, друга за французького Генрика I, а третя за угорського Андрія. З його синів мав один за жінку одну з сестер польського Казимира, другий своячку византійського цїсаря, третїй графиню Орлямюнде, четвертий графиню Штаде, а його внук Володимир Мономах доньку останнього саксонського короля Анґлії Гаральда, що поляг 1066 р. коло Гастінґсу. Навіть найвизначнїйший князь цїлого Заходу, самий цїсарь, знаходив ся в тїсних взаєминах з київським великим князем; бо-ж нещасливий Генрик IV узяв за жінку доньку великого князя Всеволода, що панував від 1078 до 1093 р., невірну Пракседу. При таких дуже близьких взаєминах з Заходом ледви чи можна сумнївати ся, що хрестоносні походи Европи були-б замість до Палестини бодай по перших двох хрестоносних походах звернули ся на Україну, зразу проти Половцїв, опісля проти Татарів, якби не ворожнеча між римською та грецькою церквою. Вона зросла тодї дуже та стала величезним муром для цїлої Европи, наскільки її населеннє шукало своєї точки тяжкости замість у Римі у Византії, котра завмирала.

І ще один не менше фатальний ступінь зробив Володимир Великий, дїлячи за прикладом свого батька Святослава велике київське князївство поміж своїх численних синів. Сим робом дав він у старій українській державі привід до системи дїленини князївств, котра одинока в цїлій всесвітнїй історії. Не тільки зачали повставати відтодї щораз нові удїльні князївства; не тільки панував серед усього княжого роду сенїорат, бо в Київі ставав наслїдником не син по батькови, але найстарший з усїх тих численних удїльних князїв по своїм попередникови: але й у цїлій українській державі прийняло ся незвичайно складне та своєрідне наслїдство престола також в удїльних князївствах. З них назвемо тут хочби: Новгород, Чернигів, Переяслав, Смоленськ, Волинь, Перемишль, Турів, Городно, Ростов, Рязань, Володимир, Суздаль; притім напр. найстарший син великого князя панував усе в Новгородї, а найстарший по великім князеви удїльний князь усе в Чернигові і т. д. Так за кождою зміною престола в Київі наставала загальна зміна княжих престолів. Таким робом недоставало київській державі не тільки дїйсно переведеної одноцїльности, тугої орґанїзації й централїзації її державної сили, але й були здатні до розвитку зародки розпаду так, що треба було тільки сильної, свідомої цїли волї, безоглядної натури пануючого, щоб сї зародки дійшли до видимого розросту. Такий брутальний еґоїст знайшов ся в хоробрім і інтелїґентнім, одначе суворім, навіть жорстокім унукови високо шанованого великого князя Володимира Мономаха, котрий дійшов до панування щойно в заснованім сим Володимиром Володимирі над Клязмою. Хоч Андрій наступив яко великий князь по своєму батькови Юрієви Довгорукім, котрий яко великий князь панував від 1154 до 1157 р., лишив ся він усе-таки в скольонїзованій области півночи й північного сходу, яка була більше пригожа для суцїльної, деспотично правленої монархії нїж Київ, де великокняжі дружинники були швидше товаришами нїж підданими; де віче, народнї збори мали міродатний вплив; де часто надавав тон не пануючий, але купець. Коли Андрій увів залїзний режім у трьох удїльних князївствах: Володимирі, Ростові й Суздалї, став він душею союза князїв, котрий 1169 р. довів до зайняття та зруйнування Київа. Так можна вважати його основником великоруської держави, пізнїйшої Московщини.

Відтодї були два великі князївства; одначе приготований системою удїльних князїв упадок Київа припечатав напад Татарів. Коли в одній із найфатальнїйших битв всесвітньої історії дня 31 мая 1224 над Калкою знайшли смерть великий київський князь і два удїльні князї, забрали Татари 16 лїт пізнїйше в зимі 1240 р. Київ і замінили матїр українських городів у купу грузу. Сей Київ назвав кругло 170 лїт давнїйше перший ґеоґраф середнїх вікiв, Адам з Бреми, осередком Руси, що більше, копією Царгороду,

найблискучійшою окрасою цілого світа, наскільки належав він до грецької церкви.*

Опісля обговорив проф. Онезорґе не менше докладно ніж першу також другу й третю українську державу, галицько-володимирське князівство, котре по вимертю Ростиславичів було цілком самостійне під Романовичами від 1199 до 1340 р., й українську козацьку державу, котру можна рахувати найпізнійше від 1648 до 1709 р., властиво 1775, найпізнійше до 1782 р. По змалюванню церковних і культурних відносин на Україні представлено політичні змагання Українців, які поволі пробуджували ся в часах романтизму, а пізнійше стали прибирати щораз сильнійші та свідомійші цілі форми. А сі змагання мають сьогодні перед очима то потаємне, то явно й відкрито на цілі відірваннє України від австрійської границі аж до Кавказу. Ся мета так само смілива, як усправедливлена. Одначе про сі політичні змагання, як і про історію другої і третьої української держави, пишеть ся в тих часописях,** котрі пізнійше стануть важним джерелом для них, так з ріжних боків і почасти так знаменито, що можна обійти ся ось тут без подавання змісту відносних виводів проф. Онезорґе.

Вкінці підчеркнув референт, що вже почуттє справедливости та права, вдоволеннє з кождого поступу культури, втіха з пособлювання релігійній і державно-горожанській волї повинні спонукати світ виявити повну симпатію й енергічну поміч змаганням Українців, котрі зміряють щораз з більшою силою, щораз свідомійше цілі до визволення знід найбільше ворожої для культури споміж усіх держав, до визволення знід Росії, тим більше, що Росія тільки грубим нарушеннєм права, а далі брутальним насилуваннєм загарбала Україну й задержала її досі. Одначе до сих загальних християнських і обичаєвих, до сих ідеальних причин підпирати й пособляти українським змаганням прилучили ся для осереднїх держав міркування дуже реального роду, які мусять їх переконати, що їх власний інтерес домагаєть ся рішуче відірвання України від Росії.

Бо бодай три головні причини, з котрих кожда зокрема досить ваговита, щоб признати потрібним відірваннє України від Росії, домагають ся, щоб осереднї держави пособили всім змаганням, що зміряють до сеї цілі. Щойно відтоді, відколи Росія заволоділа Україною та, знасилувавши Україну, одержала й Чорне море, попала Росія в те вороже противенство зразу до габсбурзької дуалістичної монархії, а від 1878 р. також до Німеччини, яке характеризує історію східної Европи майже від півтора століття. Щойно посіданнє України зродило в Росії щораз гарячійше бажаннє зразу дістати в свої руки гирло Дунаю, а пізнійше й прилучити Царгород. А се бажаннє викликало всї нечувані інтриґи, замішання, насильства, повстання й війни, які Росія спричинювала відтодї з властивою собі безсовісністю та брутальністю на балканськім півострові. На Балканї не швидше прийде до миру та незаколоченого культурного розвитку, загрожуваннє европейського миру орієнтальним питаннєм не устане скорше, аж Росію знову віддалить ся від Чорного моря та привернеть ся Україну яко вільну державу в союзї з осередніми державами.

Далї треба подумати над тим, що відірваннє тільки балтійських провінцій, Польщі й Литви, а навіть Фінляндії не вистарчає, щоб Росії настільки пошкодити, аби вона не могла вже більше загрожувати поважно безпечности, навіть істнуванню центральних держав по поражках, які потерпить у сїй війні. Навпаки. Тому, що в Росії родить ся кождого тижня 70.000 хлопців, тому, що зменшеннє породів зростає в Німеччинї так, що воно насуває сумнївн, матиме Росія з року на рік щораз страшнїйшу перевагу над Німеччиною з огляду на людський матеріял. Рівночасно через утрату Польщі й инших їй неприхильних чужих народів стане Росія в своїй середині більше сконсолїдованою, сильнїйшою й одноцільнїйшою. А як що до того побита Росія навчить ся від свого побідного ворога приблизно бодай стільки, скільки навчила ся побита Франція від 1871 до 1914 р. й побита Анґлія в сучасности, стане вона при найблизшім нападї, в часї котрого може оминути всїх помилок, пороблених у 1914—1916 рр., ще без порівнання страшнїйшим ворогом для Німеччини ніж у теперішній війні. Коли-ж Росія втратить крім Фінляндії, надбалтійських провінцій, Литви й Польщі також 30 мілїонів українських підданих, відпхаєть ся її не тільки від Балтійського моря, але також від Чорного моря. Коли вона стратить не тільки польське, але й українське вуглє і руду та знайдеть ся в такім разї щодо того в подібній безсильности, як Італія, — тодї, але в дїйсности щойно тодї забезпечена осередня Европа перед новими кочівничими нападами. Миру Европи не забезпечить ся скорше, поки не відкинеть ся Росії кінець кінців до Азії, де може й жде її якась культурна задача!

Відірваннє України від Росії й тїсне сполученнє сього благословенного краю з Австро-Угорщиною, Німеччиною, Болгарією й Туреччиною є вкінці потребою осереднїх держав з економічних причин. Коли дїйсно має прийти до широкої виміни товарів між Антверпією й Баґдадом, від Фляндрії аж до Персії, від Трієсту до Харкова й Ростова, коли не має заколочувати її всяка злоба Анґлії, Америки, Франції, Італії й Росії, — мусить союз осереднїх держав розпоряджати Дунаєм і Чорним морем. Крім того для масової комунїкації не може входити в рахубу залїзничий шлях через Балкан, виставлений на ріжні випадки, навпаки можна-б вигідно побудувати не надто високим коштом водні шляхи для великих кораблїв від Одри й Вісли до Днїпра. А такі водні дороги могли-б злучити з собою з найбільшою користю та з найкращими виглядами на будуче комунїкаційні кітловини Балтійського й Чорного моря, визволені з російського та з анґло-саського впливу.

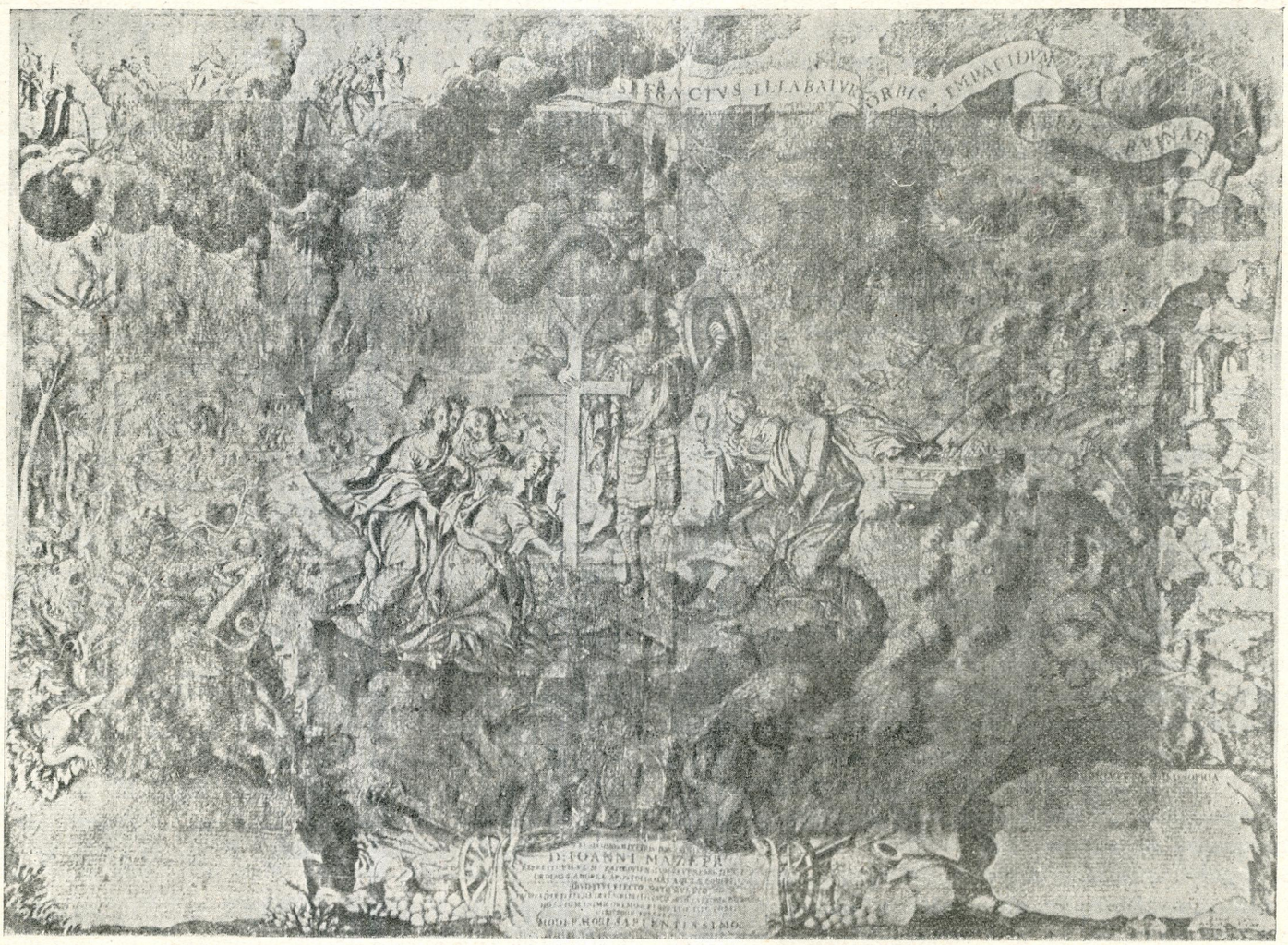
На кінці своїх шістьох викладів познайомив проф. Онезорґе своїх слухачів з найновійшими воєнними картами відомої видавничої фірми карт Людвіка Равенштайна в Франкфуртї н. М. Равенштайн видав досї 32 воєнні карти, котрі на думку проф. Онезорґе визначають ся незвичайно низькою ціною, вигідним обємом, докладною поділкою та надзви-

* Адам з Бреми називає Київ столицею України, котру він, розуміть ся, знає тільки під її первісною назвою Русь, яку, як відомо, Петро Великий перенїс з України на Московщину. Адам повідає у своїм славнім оглядї славянських областей (кн. II, гол. 19): „З Юмни (при гирлї Одри) можна дістати ся кораблем у 14 днях до Новгороду (Ostrogard) на Руси: Руси, столицею котрої є місто Київ, суперник царгородського скиптру, найблискучійша окраса Грецїї“ (Ruzziae, cuius metropolis civitas est Chive, aemula sceptri Constantinopolitani clarissimum decus Graeciae).

** Певно ще в бігу сього лїта можна сподївати ся сотнього числа „Ukrainische Nachrichten“. Ся часопись, присвячена визволенню України, витворила ся в дотеперішнїх трьох півроках її істнування на таку копальню для історії й усїх національних інтересів України, що треба побажати, щоб зроблено приступним багатий, зведений тут разом матеріял для пізнїйшого користання, виготовивши річевий індекс і авторів.

чайною докладністю й багацтвом. З сих 32 воєнних карт входить для України в рахубу тільки ч. 26,* що обіймає всю ту часть України, яка належить до Австро-Угорщини, крім того з російської України великі полоси Холмщини, Волині, Поділя, Покутя й Бесарабії. Визначаєть ся вона дуже старанним представленнєм терену, зазначенням усїх місць боїв, поданнєм теперішньої лїнії становищ, усїх залїзничих шляхів і комунїкаційних доріг, незвичайним багацтвом імен місцевостей, рік і гір. Не зважаючи на все те, ся карта ясна й прозора, справжнїй артистичний твір воєнної картоґрафії.

*Hans Ravenstein: Galizien, Karpathen, Bukowina nebst anschliessendem Ungarn, Russland u. s. w. Maßstab 1:600.000. Frankfurt a. M. Ludwig Ravenstein. Mk. 1·50. Auslieferung für Österreich bei R. Lechner, Wien I, Graben 30/31.

Маловідома гравюра Мазепи.

У Бібліотецї гр. Красїньских у Варшаві знаходить ся гравюра гетьмана Мазепи, невідома українській суспільности.

Вона майже півтора метра широка, а два метри довга; зладжена на шовку та представляє гетьмана Мазепу в повнім уоруженню, як він одною рукою опираєть ся о гербові клейноди (які мають форму букви Y), а в другій руцї держить щит. Постатї по правім боцї представляють релїґію, як також міста, котрі піддають ся йому; постатї по лївім боцї представляють науку та промисл; понад його головою підносить ся слава. Вгорі має гравюра напись: „Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae“ (хочби цїлий світ завалив ся, його незастрашеного засиплють руїни), а низом знаходить ся посвята Київської Академії козацькому гетьманови Мазепі. Під гравюрою зазначено: „Daniel Galachowski sculpsit Kiowiae“ (Данило Галаховський різьбив у Київі).

Згадана гравюра се унїкат. Чому заховав ся тільки сей одинокий примірник і яку долю він переходив, довідуємо ся про се з книжки Колачковского: Słownik rytowników polskich (Словарь польських різьбярів). Він пише ось що:

Коли гетьман Мазепа по програній битві під Полтавою мусїв утїкати до Бендерів, розпорядив царь, аби в цїлій Київщинї та по всїй Українї затерто всї слїди по Мазепі. Поміж багатьома иншими річами знищено також вище згадану гравюру та її плиту. Одначе близько Київа була церква, основником котрої був Мазепа. В скарбницї сеї церкви знаходила ся й вище згадана гравюра, надрукована на полотнї. Місцевий священик, що правдоподібно дуже шанував сю памятку, але з другого боку бояв ся, щоб не покарано його в разї знайдення сеї памятки, велїв заклеїти її полотном, на котрім було вималюване Розпяттє Христа. З часом умер священик і забрав з собою до гробу тайну. Його наслїдник відкрив по кількох лїтах при нагодї шовкову тканину за образом, а потім набув її гр. Константин Свідзїньский для свого музею. Збори Свідзїньского припали опісля силою завіщання гр. Красїньскому.

Колачковский бачить у сїй гравюрі доказ того, як високо стояло ритівництво в XVIII в. у Київі. Ся думка Поляка подвійно цїнна для нас. *Др. Р. Смаль-Стоцький.*

Жовнїр-Українець в австрійсько-угорській армії.

Від самого початку світової війни старав ся я при кождій нагоді обсервувати синів українського народу, яких слово „мобілїзація“ покликало в ряди військових формацій і потім на криваві поля боїв. Не ходить менї про тих, яким доля дала спромогу стати ся членами інтелїґенції та можність розумового погляду й осуду тих величезних подій; ходить менї про ту масу українського парубоцтва й жонатих селян, що від жнив розсипали ся по цїлім просторі габсбурзької монархії, що довгий час не мали нїяких вісток з Галичини, що самі, без священика й учителя, опинили ся між чужими, в окруженню, яке рідко знало їх мову, з яким годї було їм порозуміти ся.

Не ходить менї також про заслуги, про добрі прикмети чи хиби українського селянина, які він виявив у службі державі, а про характеристику духових станів, про його психіку яко члена українського народу на тлї воєнних подій.

Мушу зазначити, що сей селянський елемент опинив ся майже цїлковито без помочи інтелїґента (майже цїлий рік) тому, що число активних і резервових офіцерів-Українців дуже мале та творить по моїм спостереженням у найкориснїйшім разї найбільше $1^1/_2$—2% (зазначую, що число мабуть багато зависоке) й що під духово-національним оглядом був лишений собі. І тут, обсервуючи синів усїх народів австрійсько-угорської монархії, дійшов я до погляду, що наш селянин, хоч інтелїґентний і недурний з роду, через свою наївність і щирість вдачі, через деяку трусливість і недостачу рішучости в зазначенню своєї національної свідомости дуже часто сам пхає себе в прикрі відносини, ставить себе в такім світлї, що й люде без упереджень дивують ся, що се за такий дивний народ, і не глузують, але цїкаві, де в Европі можуть ще бути люде сеї породи, такої якоїсь пасивно-сентиментальної, застрашеної, несвідомої життя вдачі. Питання, які дуже часто тяжко пояснити українському інтелїґентови, що хоче зрозуміти сї цїкаві, часом радісні, а частїйше дуже сумні відносини.

Вертаючи до початків війни, спитаймо ся, які думки були в душі українського селянина, котрого мобілїзація кинула десь на сербську границю. Дістав карту покликання, попрощав чи рідню, чи жінку й дїти та поїхав. Дивив ся великими очами, але не мав кого спитати ся, не мав кого порадити ся. Довкруги себе чув ріжні мови, яких не розумів, ріжних людей, яких не знав, а може й бояв ся (се-ж воєнні відносини), був сам з тим страшним почуттєм самоти на чужинї й між чужими, з марою смерти перед очима, а за собою десь далеко наче сон чи соняшна мрія спомини рідного села та знайомих — і ся туга за ними й непевність будуччини! Се не була еміґрація за море, се не добровільна поїздка в чужину. Не знав, що з ним дїєть ся, за що, за кого, по що, — було одно страшне слово „війна“, неясне, повне грози, як оповідали старі. Але чи воно вияснювало що? На душу Українця-селянина жовнїра нависла хмара непевности, несвідомости, незнання, — мара смерти й: за що? Говорили між собою: за Австрію. Було одно — покликали, убрали в мундур, дали крїс і кулї.

Чи ми, інтелїґенти, скептики й іґноранти, в силї розуміти сей психічний стан, відчути серцем ту траґедію безсильности й непевности: Чому мене забрали, чому маю гинути, лишати в той страшний час війни родину без опіки?

І сей стан малює один з моїх споминів у самих початках: я зібрав наших людей й ми розбалакали ся. І один десь зпід Рави Руської чи Сокаля каже: як ми почули, що ви „наша“ людина, що по нашому говорите, мов сонце побачили; ви тепер наш „духовний отець.“ Що то буде, — питаєть ся, а сльози падуть мов у дитини. Підчеркую слово „наша“, бо воно в разї новости слова український дуже часто заступає поняттє народу. Слова „руський“ бояли ся люде вже тодї, а пізнїйше ще більше, щоб не підозрівали їх у русофільстві. З сеї причини також подають себе за Поляків.

А скільки було таких, що їх мучила мара непевности, а не мали кому сказати тих трьох страшних слів: що то буде?

А опісля зачали приходити ті страшні вістки з Галичини. Чути було, що Тернопіль горить, що десь коло Рави Руської бють ся, що Львів евакуований. Цїкавий був український жовнїр, цїлою душею хотїв відкрити тайну часописи, бачив, як Нїмцї, Мадяри й инші рвали ся, щоб часопись купити, а він не міг. Нїмецької не розумів, спитати ся не знав і тодї можна було бачити, яке значіннє мав між жовнїрами той, що з нїмецької часописи знав дещо вичитати й иншим оповісти. Побіч нього гуртувало ся цїле духове життє, вели ся на кватирах розмови, тема яких писала ся кривавими буквами в душі українського селянина. І тодї мабуть зрозумів він перший раз, що се значить часопись. Зробив великий культурний скок; усї наші віча й відчити, поїздки в села не навчили нашого селянина розуміти вартости друкованого слова, — війна навчила!

Нїякий жовнїр иншого народу австрійсько-угорської держави не витерпів стільки, що український. До всїх приходили вістки від родини, всї знали більше від нього, дістали посилки з хати, дрібниці, а Українець-жовнїр дивив ся на їх радість, дивив ся, як читали листи від дорогих. А його знову мучило питаннє: „А що з моїми дїєть ся?“ Там десь у нас горить страшний бій, може мої згинули, може втїкають голі й босі, може хата горить. А може вже згинули?“ Писали люде, неписьменні просили инших, аби їм писати. Скільки найгарячійших і найчистїйших людських почувань крило ся в тих стереотипних словах: „Слава Ісусу Христу. Дорога жінко, довідую ся про здоровле й поводженнє. Я з ласки пана Бога здоровий, чого й вам бажаю.“ А картки вертали назад по тижнях. Ждали люде на відповідь мов на найбільше щастє, а не було нїякої вістки. Чи в дїйсности не дивувати ся, що той жовнїр-Українець показав таку велику моральну силу, що працював, робив, що йому звелено калїченою чеською мовою, та старав ся робити найлїпше. А було подивити ся на тих людей, то видно було, що в їх душі якась невпинна, страшна жура. Мене питав ся один з товаришів: „Слухай, чому ті твої Українцї не співають? Чути нїмецькі, угорські, чеські, хорватські пісні, а ваших нї?“. А ясне було. Вони забули співати, співу не стало, бо в їх душі щось кричало невпинно й без надії. „Що з моїми, що з ними?“ Я бачив наших людей при огнях у таборах і по кватирах. В окопах настрій дещо відмінний, бо там постійна небезпека смерти вбиває всї почування того роду, душа, треба ужити слова, „каменїє“, або краще „деревїє“ — стає нечутлива на всї инші почування. Й нераз бачив я, що як зачав хто пісню співати, так се був Нїмець, а инші слухали; часом сльоза покотила ся з очей, а деякий махнув рукою, звалив ся на своє місце й лежав мов півмертвий, а вкінцї говорив; „Дай, дай спокій.“ Є хвилї, де всяка пісня, всякий звук бурить у душі притаєне, здавлене море почувань і людина інстинктовно боїть ся, щоб звук пісні не викликав бурі, останньою строфою якої божевілле або шнурок і куля в лоб.

Того настрою серед Українців-жовнїрів не могли чужі розуміти і їх поведенне ще побільшувало траґедію. Мусїли замкнути ся уста й біль гриз душу невпинно. Наші люде робили вражіннє механїчних творів, що роблять і працюють, мов накручені автомати, без енерґії та запалу; дивувала чужих ся пасивність чи неохотність і ріжно пояснювали, — а на тлї галицьких подій — русофільством. Не було часу призадумати ся над психікою тих людей; зайнятий важнїйшими справами мозок давав тим словам поясненнє. А немов на доповненнє чарки чув Українець-жовнїр, що до нього не мають довіря. І знову мусїв питати ся своєї душі: „Чому? Чому се так?“

Часом можна було зірвати чи відслонити заслону сього спокою, сеї зрезиґнованої пасивности.

Прийшло перше Різдво.

Зібрали ся наші люде й зачали ми колядувати та балакати. Окружили нас Чехи, Нїмці, Мадяри, хотїли послухати. Співали люде, сльози текли їм; спочатку несміло, опісля живійше, охотнїйше. Я сам здивував ся, який багатий репертуар пісень, хоч знаю дещо нашу музику. Співав з нами селянин Іван Загрійчук з Якубівки коло Городенки; уважали його за дуже лїнивого й дурного. Але колядки знав співати; брудним рукавом отирав сльози, але щораз нову строфу чи колядку зачинав. Другий Кузюк, 38-лїтнїй Гуцул з Брустур, підтягав також, але що хотїв слово сказати, то ридав мов дитина: в хатї лишив жінку й пятеро малих дїтей і вже пів року не мав нїякої вістки. І ті люде, руки котрих мали на собі слїди працї цїлого життя, що ходили спокійні та працювали по 16 годин на добу, ридали, мов дїти або жінки на похоронах.

Так виглядали ті характеристичні моменти, ті скриті на днї душі почування й терпіння цїлого року.

За той час пережив Українець-жовнїр цїле пекло духової самоти й недолї. І треба було дивити ся, як по визволенню Галичини тяжкі жовнїрські руки мучили ся в вільних хвилях, щоб написати до родини, як завидували неписьменні тим, що знали писати.

Яснїйше ще стало. Зачали приходити вістки з краю та від родин; зачали доходити до рук українські часописи. Якось так склало ся, що я наперед дістав „Ukrainische Nachrichten“ (в початках 1915 р.), а за декілька днїв „Вістник Союза визволення України“.

І за декілька днїв, як прийшов „Вістник“, оглядали його так, наче не хотїли вірити своїм очам.

Раз приходить Михайло Рулин з Поточиск коло Городенки; бачу, що такий ясний, якась радість на лицї. Питаю ся: „Що вам такого, Рулин? Задиханий каже: „Маю лист від жінки“. Змінив ся чисто в одній хвилї.

І від того часу щораз частїйше приходив один, другий подїлити ся радісною вісткою: „Я лист дістав, здорові всї“.

Навів я ті фраґменти, щоб змалювати, які сподївання, заводи й надії, неспокій і жура були в тих простих душах.

Були такі, що їх родини змусили Москалї забирати ся до Росії й дотепер не мають нїякої вістки. Тим мабуть найтяжше.

Описуючи ті враженія, віддаю, так сказати-б, одну лиш сторону, чисто-людську. Але ще більше інтересно придивити ся деяким фактам з національної сторони.

Тут виступає від самих початків війни велика ріжнородність.

В початках подавали Українцї-жовнїри на питанне, якої вони народности, непевну відповідь: Русин, Руснак, частїйше Поляк, рідко Українець.

Тепер дуже часто кажуть: Українець — з двох причин: 1. пізнали, що як кажуть Українець, то усувають від себе недовірє щодо русофільства й 2. не потребують казати Поляк, що все було для селянина скритою брехнею. На жаль, ще дуже часто подають себе за Поляків. Напр. такий випадок:

Питаю ся по українськи: Чи ви Поляк, чи Українець? Відповідає: „Поляк“. Питаю дальше по польськи; відповідає чисто по українськи, а тільки від часу до часу всуне польське слово. Я дальше питаю по українськи й кажу: „То ви Українець, Русин, по польськи не знаєте“. Тодї пізнав, що я Українець, застидав ся дуже сильно й почервонїв.

Сей випадок і багато инших, свідком котрих я сам був або про котрі чув, доказує, що наш жовнїр-Українець дуже часто боїть ся признати ся до своєї народности, що з давнїх, мабуть дуже давнїх часів застрашений не має нїякої певности в своїм поведенню й тому дуже часто видаєть ся значно дурнїйшим, нїж є таким у дїйсности. Через те зражує собі дуже часто людей, дуже прихильно настроєних до нього.

Треба пригадати також, що наш жовнїр лишений своїм власним думкам. Коли нїмецькі й мадярські видавництва присилають ріжні часописи та брошури до роздаровування між жовнїрів, у нас людина, що знає дещо читати, мусить сама здобути ся на се, щоб якусь часопись чи книжку замовити або передплатити, що вимагає вже сильної потреби друкованого слова та грошей, які рідко є в вояцькій кишенї. Тому лишені наші люде лиш на припадкову нагоду одержати чи часопись чи книжку. І в тім напрямі слїдно поступ; люде навчили ся на чужинї шанувати рідне друковане слово. Багато приходило до мене та приносило грошї, щоб спровадити співаник, чи веселі вояцькі вірші Руданського, чи календарь „Просвіти“; сей останнїй тїшить ся великою симпатією й пошаною серед вояцьких кругів.

Так бачимо, що духово підніс ся умовий рівень Українця-жовнїра. Се, так сказати-б, духовий розвиток на тлї воєнних відносин.

Яку важку долю викликала в нашім краю війна, які великі жертви зложено на її крівавім престолї, все-таки, коли подивимо ся на життє і рівень інтелїґенції Українця-жовнїра зперед двох лїт, бачимо великий зріст національної свідомости та значно ширший виднокруг „селянського світогляду“.

В. Г.

Підхорунжий У. С. С. Володимир Свідерський.

(Проба характеристики).

Не читай [розумієть ся: з такою увагою] історій, а читай життєписи. Бо вони дають життє без теорії.

Дізраелї.

Вступне слово.

Дуже важний матеріял до історії Українських Сїчових Стрільцїв представили-б характеристики поодиноких офіцерів, підофіцерів і рядових. Але в парі з важністю згаданого матеріялу йде і трудність подати влучні характеристики. Тут стає перед нами передовсїм стара, досї нерішена проблєма: чи маса витворює провідників, чи провідники виробляють масу? Сю проблєму ставлять деякі письменники також у такій формі: чи провідники ведуть масу, чи маса пхає провідників? Є ще цїла низка формуляцій сього питання, одначе всїх їх можна звести до вище представлених форм про взаємини визначних одиниць до загалу, а саме 1. щодо кристалїзації понять провідників про свою дїяльність і кристалїзації маси коло визначних одиниць та 2. щодо взаємин між обома чинниками в ріжних стадіях розвитку тих взаємин.

Як ріжна формуляція вище представленого питання, так ще ріжнороднїйші бувають відповіди на нього, почавши від признавання найвищої і єдиної вартости т. зв. визначним одиницям, а скінчивши на рішучім перехиленню ваги тої вартости на сторону маси та представлюванню визначних одиниць витвором окруження, котре заздалегідь обусловлює думки й дїяльність кождого, хто з нього вийшов, хто-б він нї був. Між арґументами, котрих уживають учені при порішуванню дуже трудних і помотаних проблєм, важну ролю відограє арґумент, званий „consensus ingeniorum“. Одначе в сім разї сей арґумент відпадає, бо в противних таборах стоять тут проти себе дуже визначні „люде дїла й розуму“. Супроти того приходить

ся пливати тут „на власну руку“, без опори о один чи другий табор.

А все-таки той, що пише, повинен на мою думку зазначити свій погляд на справу, якою займаєть ся. Отже я не знайшов ся-б нї в однім нї в другім з тих крайнїх тиборів, але й не по серединї між ними, тільки між т. зв. „золотою серединою“ (котра звичайно буває місцем збіговища людцїв, що загалом нїякої власної думки не мають) і тим крайнїм табором, що обстоює думку про сильну перевагу енерґічних одиниць, як щодо кристалїзування маси в данім напрямі, так і щодо їх впливу на дїла маси. В своїм розмірно недовгім ще життю мав я нагоду зустрiти ся з множеством інтересних і енерґічних типів, причім майже все переконував ся я, що характерна, інтелїґентна й витривала одиниця зможе згодом потягнути за собою не тільки невироблену масу, але навіть т. зв. зіпсованих, звихнених і знеохочених людей. Розуміють ся, без виїмків не обходить ся. Одначе сумуючи свої враження з заобсервованого й вистудійованого, прийшов я до погляду, що напр. живий розвиток української суспільности в Галичинї був би неможливий у такій інтензивности без Драгоманова, Франка і т. ин., подібно, як неможливий був би великий розмах нашої національної революції без Хмельницького. З другої знову сторони маю на основі прочитаного й передуманого вражіннє, що не було-б великої революції, якби Людвик XVI у відповідний час приказав був викотити на вулиці Парижа відповідну скількість гармат і віддав їх під команду енерґічному ґенералови.

Сим зовсїм не думаю перечити правдивости змісту грубезних томів, написаних про Францію перед великою революцією та про причини тої революції. Одначе все-таки признаю вплив окруженнн на витворюваннє визначних одиниць, хоч надто високо того впливу не цїню. Вже більше значіннє добачую в окруженню з огляду на розвиток дїяльности визначних людей і успіху їх дїяльности.

Величезний натиск кладу на вплив, який мають життєписи на світогляд людей. На мою думку „Життя святих“ більше причинили ся до вкорінення христіянства нїж його засади. Виходячи з сеї точки погляду, не можу не признати справедливости наведеній на вступі думцї найбільшого політика одної з найбільших націй. Тут пригадаю також анальоґічний вислів Ґете про зацїкавленнє читача тим, що він читає. Ґете твердить, що нїщо не западає так глибоко в душу, як опис пережитого. Се передовсїм формує душу читача, бо з того говорить до нього жива людина, а не збірка мертвих фактів, хочби не знати яких інтересних, котрі можна зрештою уложити в найцїкавійші картини, як укладають ся мертві шкла в калейдоскопі за відповідним пересуненнєм, чи пересуненнями.

Подібно маєть ся річ і з матеріялами до історії Українських Сїчових Стрільцїв. Сих матеріялів призбираєть ся, здаєть ся, в розмірно великій скількости. І будуть вони рїжнородні. Будучий історик матиме по всякій правдоподібности показну скількість людей, фактів, подій і пригод, описів природи і битв, стеж і непорозумінь, проявів посвяти й самолюбства, а з того всього рїжнородного й рїжнобарвного матеріялу можна буде зложити калейдоскоп, який хто схоче й до якого матиме предилєкцію та нахил. Бо на мою думку нема т. зв. безсторонньої історії: навіть, коли хто хоче в рівній мірі представити всї сторони якоїсь події й учасників її, то вже в самім ґрупуваннї матеріялу мусить відбити ся вдача того, хто оперує матеріялом. Кожда історія — се в високій мірі теорія її автора. Несвобідні цїлком від теорії навіть сухі хронїки. Бо напр. якже сильно звенить „теорія“ в такій сухій хронїкарській записцї нашого лїтописця: „Прииде король краковскій со многою силою и взяша лестю землю (галицько)-волиньскую и много зла крестіянамъ створиша . . .“ Не кінчу навіть сеї хронїкарської записки, бо в нїй вже досить теорії й то досить спірної. Очевидна річ, що польський хронїкарь оспорив би сильно підчеркнені тут слова. В нього в зайняттю Галичини слово „лесть“ (підступ) називало ся-б зовсїм инакше, а слово „зло“ загалом не істнувало-б. Зостав ся-б тільки самий факт зайняття Галичини, цїлком инакше освітлений в його калейдоскопі.

Правда, також у життєписях має теорія своє місце. І остільки правдива думка анґлїйського політика потребувала-б якоїсь коректури, чи лїпше вияснення. Бо раз у життєписи місце для теорії розмірно мале. А далї й се мале місце, в котрім теорія могла-б загнїздити ся, займає жива людина инакше нїж мертвий факт або людська маса — так, що наведена на вступі думка на загал все-таки правдива.

* * *

Подаю ось тут характеристику одного з тих, що були між нами. Хай буде се одним з доказів нашого пієтизму до них.

Особа Володимира Свідерського до деякої міри типова, не зважаючи на її ориґінальність. Вийшов з народу й без нїяких знайомств і протекцій, виключно на основі своєї праці, дослужив ся офіцерського ступня. Його постійне наріканнє й вічно проголошуваний замір маркирантства стоїть у різкій суперечности з совісним сповнюваннєм обовязків, від котрого нїколи не ухилював ся. А коли навіть лучаєть ся йому нагода розпочати маркирацію, котра властиво маркирацією не є, бо він з перепрацювання сильно змарнїв і впав на силах, — він кидає кадру й уже по декількох днях добровільно вертає на поле битви.

Я не знав його особисто. А сю характеристику пишу на основі двох оповідань про нього й на основі почутого в стрілецькім загалї. Згадані два оповідання знайде цїкавий читач між актами в нашім воєннім архиві та зможе переконати ся, наскільки докладно визискав я джерело, яке мав до диспозиції. Два оповідання про Свідерського маю від двох офіцерів У. С. С.: четаря Петра Богдана Гарасимова й четаря Миколи Стронського. Перший оповів до протоколу все цїкавійше з життя й дїяльности Свідерського при стрільцях, змальовуючи його релєфну сильветку фактами. Другий сконтролював оповіданнє першого й подав характеристику Свідерського „власними словами“. Для вигоди наведу оповіданнє Гарасимова так, як він його представив, а при кінцї подам на основі оповідання його та Стронського, як також инших стрільцїв, власні замітки.

* * *

Люде — се нїщо, мужчина — се все.
Наполеон I.

Володимира Свідерського знав я ще з Відня. Був се студент медицини по четвертім роцї. Незвичайно роботящий, знав свій фах і працював з замилуваннєм. Се замилуваннє до природописних наук проявило ся в нїм дуже вчасно й від самого початку посувало ся аж до ексцентричности.

У Відні на медицині удержував ся Свідерський з скупої помочи від брата, котрий був в Америці разом з цїлою родиною. Володимир Свідерський був сином міщанина з Білого Каміня (пов. Золочів). Лїт міг мати тепер (в 1915 р.) 25 або 26. Ясний бльондин з синїми очима, голова подовгаста, ніс орлиний, середнього росту, котрий ізза струнькости видавав ся високим. Букву „р“ вимовляв недокладно, корінем язика. Ходив трошка згорблений. На зверхнїй вигляд не звертав уваги. Пив рідко, а як був підохочений, говорив: „Часом член підлого людського кодла мусить себе затрути.“

Між стрільцями зустрів я його перший раз у Страбичеві (Мезетеребеш) на Угорщинї у стрілецькім шпиталї як медика. Незабаром пішов він у поле з першим курінем у сотнї Дудинського. З його тодїшньої дїяльности відомо менї лиш те, що він під Стриєм як медик працював з нараженнєм життя, рятуючи ранених серед куль, причім не розбирав, чи се український стрілець, чи Москаль, чи Мадяр. На полї битви під Стриєм забрав від убитого Москаля Святе Письмо й постійно посив його в своїм наплечнику разом з иншими книжками особливо фахового змісту.

Другий раз зустрів я його у Вербяжі коло Веречок. Там був уже як медик у ранзї десятника. Здивувало мене тодї те, що дуже йому смакували замерзлі консерви. Жолудок мав знаменитий і все гартував ся на зимно. Він постійно ходив з крісом і запекло стріляв, але як уздрів раненого, клав кріс, брав перепаску червоного хреста й рятував.

Памятаю таку пригоду, на тлї котрої перший раз у моїх очах зарисувала ся відвага Свідерка (так його називали в нашім товаристві). Було се при кінцї грудня 1914 р. в Зуґо коло Волівця, де наші робили напад на лїве російське крило. Снїги вже впали великі, а ми без перестанку йшли два днї через гори. Навіть наші вючні звірята ледви тягнули вже ноги за собою. Спали ми в снїгу під голим небом. Тут треба було зійти до села. Москалї острілювали нас артилєрією, але ми якимсь яром таки дістали ся до села. Знали ми, що в західній части сього села були Москалї, але, не зважаючи на те, зайняли другу часть місцевости. Я з четарем Індишевським увійшов до якоїсь хати. Ординанс зробив нам чорної кави. Ми випили й полягали на ліжко, хоч кругом чути було страшний тріскіт: саме відбував ся приступ. Я мав при собі касу 1-го куріня.

Свідерко з своїми санїтетами зайняв якусь хату дальше в селї. Ми з Індишевським уже дрімали. Російська артилєрія несла понад хати. Незабаром прилетїв б. адютант Стронський і каже: „Ідїть геть з хати, бо тут стріляють!“ А ми на те: — „Не будьте нервові й дайте нам виспати ся!“

Обурений Стронський кричить: „Колиб хоч Москаль прийшов і взяв вас!“ І розлючений виходить, тріскаючи дверми. За яких пять хвиль вертає й каже: „Москалї стріляють уже ізза углів хати!“

На таке треба було вже встати. Я спакував касу й ми виходимо. Перший вийшов Індишевський і зараз вернув. „Стріляють“, каже, „не на жарт.“

Дїйсно тяжко було зорієнтувати ся в перебігу битви. Виходжу, а зза третього чи четвертого угла сусїднїх хат стріляють Москалї. Кулї бють в одвірок хати, з котрої ми вийшли. Перебігаємо всї три відкрите місце й забігаємо за якийсь сугорб над потічком.

Могла бути година десята або й одинадцята перед полуднем. Мряки вже не було й ми бачили докладно, як Москалї стріляли з дахів хат і инших скриток. Шойно тепер вибігає з своєї хати Свідерський з своїми людьми (а був він у ще більшій небезпецї нїж ми, бо майже сусїдував з Москалями), — несучи всї свої річи й причандали. Перебіг і він під кулями те саме місце та схоронив ся коло нас за беріг потока.

За хвилю почав другим берегом потока втїкати хильцем угорський віддїл піхоти разом з поручником. Наш отаман Гриць Коссак веліВ прикликати до себе того офіцера та його віддїл і приказав їм зараз вертати в село, котре опанували Москалї. Угри уставили ся поволї в розстрільну та звернули ся в напрямі до села.

Рівночасно від сторони села надійшов ранений в ногу Мадяр, котрого Свідерко в сїй же хвилї перевязав. Опісля взяв від нього кріс, Індишевський також узяв кріс від другого Мадяра й обидва прилучили ся до того угорського віддїлу, що вертав у село тай обняли над ним команду. Зразу чути ще було мадярську команду, опісля-ж командували Свідерський і Індишевський по нїмецьки. Так дійшли вони, стріляючи, до перших хат. За їх прикладом пішли инші й разом стали випирати Москалїв.

Дорогою оповів угорський офіцер, що все те замішанне викликало несподіване й уперте стрілянне з заду. Він дїйсно говорив правду, бо мене самого мало не поцїлили двічи в голову, коли троха вихилив ся я ізза дерева. Опісля стрільцї з сотнї Дудинського оповідали, що якийсь незвичайно відважний російський жовнїр і добрий стрілець зайшов аж за нашу розстрільну, спритно сховав ся між дерева й відти з заду ширив спустошенне, а вони бояли ся до нього стріляти, щоб не вцїлити своїх.

Я був певний, що Свідерко не верне живий з села, тим більше, що московська сила збільшала ся й напирала вже з трьох сторін. В тій хвилї вислав мене отаман Коссак до бриґади з донесенням про стан битви і я побачив Свідерка аж пізно ввечері на високій горі в ловецькім домі (Jagdhaus), як він з своїм звичайним усміхом перевивав ранених. На другий, чи третїй день зайшли наші стрільцї на гору Темнатик і закватирували ся там в иншім ловецькім домі та стайнї поруч нього. Я з Свідерком і иншими товаришами пішов до місцевости Занїка. Там він, миючи ся, висловлював свої погляди на війну, називаючи її „жорстоким дїлом“. А коли я питав його, чому він як медик кидає нераз відзнаку червоного хреста й завзято стріляє, відповів він:

„Бо то бачиш, люде се підле кодло, котре треба винищити.“

Такі теоретичні погляди не перешкоджували йому в практиці з як найбільшою дбалістю займати ся раненими й хорими. Всї дуже поважали й любили його за працю і дбалість. А він проголушував також се, що, мовляв, навмисне пішов на медицину, щоб вистудіювати якийсь спосіб проти „підлого кодла“.

Як санїтет виступав він менше більше до половини лютого. Потому обняв команду одної чети в першій сотнї першого куріня. Тодї були незвичайно великі морози та снїги. Розпочала ся саме у відповідь на австрійську російська офензива й тяжкі бої.

Серед тих обставин звик був Свідерко говорити: „Якби то було добре сидїти тепер у викладовій залї віденського унїверситету, або бодай у якім віденськім шпиталї, де можна набрати практики — та не тратити марно часу тут у сих диких горах“.

Притім заклинав ся, що вже більше анї не стрілятиме, анї навіть не піде в розстрільну. І дійсно — Свідерський виглядав тоді дуже втомлений, був бліди і змарнїлий, якби по хоробі. Повних два днї проповідував про жорстокість війни, кажучи: „Я вже не дурний іти більше до бою, коли як медик можу вигідно уладити собі життє й помагати хорим“. Через весь той час носив ся з термометром і підручником патольоґії. Де Свідерко подів ся? Нема. Аж за кілька днїв довідуємо ся, що Свідерко схорований як тїнь у своїй знищеній одежі, з піднятим у гору ковнїром лазить по розстрільній, пильно займаєть ся хорими та завзято стріляє, користаючи з кождої нагоди.

Якось раз у ночі прийшов я втомлений до нашої кватири з верха якоїсь гори та заснув як камінь. У ночі чую, хтось напотемки з гуркотом входить до хати. Всї будимо ся. Світимо. Хто є. Нїхто не обзиваєть ся. Гість сїв тяжко на лавку й постогнує. Приглядаємо ся, а се наш Свідерко.

— „Який тебе чорт загнав до розстрільної? Хто тобі велів там іти?“ А він на те: „Ет, хай чорт побере! Був би я останнїм дурнем, якби ще раз пішов у розстрільну!“

Свідерський дзвонив зубами з студени. Гарячка пробивала ся з його лиця. Почав стягати з себе тяжкий наплечник з книжками та збирати ся до виходу.

— „Де ти йдеш, Свідерку?“

„Та йду спати.“

— „Та де?“

„Та на двір!“

— „Та на дворі зимно, спи в хатї!“

„Треба гартувати ся, я приміщу ся десь на ґанку.“

А тут мороз, аж тріщить, найменше до 20 ступнїв. Вкінцї Свідерка стримано, мусїв бути вже дуже утомлений і слабий. Я пробував у розмові викликати в його уяві картини огрітих і освітлених викладових заль. На те Свідерко:

„Я, знаєш, якби їхав, то вже не тепер.“

— „Чому-ж не тепер? Найлїпша нагода не утратити другого курсу.“ (Він усе журив ся утратою семестрів). На те він:

„Чому? Річ проста: Я ту мошонку на гроші, що з тобою купив у Мукачеві, згубив!“

— „Та як?“

„Та носив її, як знаєш, на блюзцї, видко мусїв десь зачіпити в корчах і вона урвала ся.“

— „Ну, а гроші.“

„ Е, пусте!“

— „Та як пусте, таж ти мав більшу квоту грошей, котрі ти лагодив на найблизший семестер. Скільки-ж їх було?“

„Не знаю докладно; на всякий випадок понад тисячу корон.“

— „А ти не шукав?“

„Е, та що шукав. Снїг глибокий, ніч темна, хай там потїшить ся якийсь старий ополченець, от буде мати біднята чим обігнати ся.“

Всї дуже жалували його, але він, видко, нїчого не робив собі з того. Напив ся теплого чаю й каже:

„Ет, що то тисячу корон, що тут людей пропадає.“

І заснув. Я чув ще, як він крізь сон постогнував.

Але Свідеркови таки не ставало лекше, бо був дуже винищений. І за кілька днїв вислали його на відпочинок до Сїчового Коша до Замкової Паланки. Ще перед тим подали його до авансу на хорунжого. Він тїшив ся своїм виїздом і в інтимній розмові зі мною викладав про те, як то він у Замковій Паланцї обманить „підле кодло“ й виїде до Відня на студії та не втратить семестра, а бодай піде до опери й купить книжки. Притім запрошував і мене до Відня, кажучи, що я зі своєю слїпотою лекше викручу ся. „І Нїмкинї побачимо, а Віденки, знаєш, які!“ Так дуже мене заохочував.

Не минуло 10 днїв — хтось рано входить до хати в Славську, з книжками та клунками. Свідерко з підкоченим ковнїром. Я здивував ся, бо Свідерко вибирав ся до Відня.

— „Чому-ж ти не поїхав?“ питаю.

„Та, бо то бачиш лїпше відси їхати.“

І розповідає менї, що був у нашого референта при корпусній командї, Галущинського, а він сказав йому, що його як медика не затвердили в ранзї хорунжого, лиш яко команданта чети, а він сказав на те, аби його в тій ранзї не затверджували. Я кажу йому, що треба уважати на економічне забезпеченнє дальших студій, тим більше, що загубив гроші. А він:

„До чорта менї грошей! Я скажу собі всї відзнаки відтяти та як простий жовнїр найскорше дістану ся до Відня, або навіть цїлком суперарбітрую ся. І тепер уже буду шанувати ся, сидїтиму коло лїкаря в Славську, а при нагодї заберу ся до переведення свого пляну.“

Було се перед Великоднем. Пахло весною, хоч у горах було ще холодно. Свідерко покрутив ся з чверть години по хатї, показав усїлякі книжки, які купив у Мукачеві, нову мошонку на гроші, котрих не мав, вкінцї трохи подумав і почав пакувати ся.

— „Де-ж ти йдеш?“

„Та йду до хлопцїв троха подивити ся.“

Одначе на мою намову прирік менї, що верне ще нинї й поїде до Галущинського та буде старати ся о ранґу хорунжого. Ще раз свято прирік, що нинї верне, бо зимно, а він ще не здоров і плащ має драний і пішов. Минув день і другий і третїй — нема Свідерка. Як пішов до хлопцїв, так опинив ся в боєвій лїнії.

Я мусїв виїхати в урядовій справі й вернув у поле за який тиждень з новим набором стрільцїв коло 300 люда та заїхав до Рожанки. Там був я зо два тижнї й довідав ся про Свідерка лиш, що мало не влучив його ґранат і що він дуже тїшив ся завішеннєм оружя з Москалями в часї Великодня. Він загалом любив Москалїв як людей і славив їх воєнну штуку, але при кождій нагодї без пощади бив їх і стріляв. Як приводили полонених, Свідерко чемно випитував їх про родину та дім, тїшив ся їх оповіданнєм і дбав про їх харч і здоровлє. Але на полї битви не було завзятїйшого противника Москалїв від Свідерка.

Коло 20 квітня 1915 р. вимашерував я з новими сотнями з Рожанки до Головецька та прийшов там у ночі. На другий день побачив я Свідерка. Він проходжував ся босий по траві, показував менї російські позиції та з своєю добродушною усмішкою оповідав, як наші Стрільцї „спарили“ Москалїв на Маківцї.

Йому дуже сподобали ся Стрільцї за те, що „се завзяті ґалґанюги“ й „не дадуть собі наплювати в кашу.“

(Кінець буде).

Др. Осип Назарук.

Вісти.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Дністер“ у Львові, вул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

XXI засіданнє Загальної Української Ради відбуло ся у Відні дня 19 мая 1916. Голова Ради др. Кость Левицький подав звідомленнє з дїяльности Президії З. У. Р., з котрого виходить, що Президія займала ся в останнїх часах побіч біжучих справ отсими важнїйшими:

1. Питаннєм про утвореннє постійної делеґації З. У. Р. з осїдком у Львові та місцевих комітетів З. У. Р. в краю. Наразї не осягнено ще в сїй справі однозгідности усїх ґруп, заступлених у З. У. Р.

2. Справою українського унїверситету у Львові.

3. При нагоді зміни ц. к. намісника інтервенїювала щодо домаганьь, які український народ ставить до найвищого краєвого урядника.

4. Заходами Президії удало ся впровадити в життє будівельну спілку, котра має вести відбудову в східній Галичинї й Буковинї. В справі відбудови відбула Президія ряд конференцій з президентом міністрів, з ресортовими міністрами та з галицьким намісником.

5. В чисто полїтичних справах Президія відбула ряд конференцій з представниками полїтичних партій в Австро-Угорщинї. Предметом сих конференцій були основні полїтичні домагання українського народу, як щодо галицьких справ, так також щодо розвязання українського питання загалом.

6. Наслїдком заходів Президії удало ся виєднати, що ц. і к. начальна команда Армії згодила ся утворити „Начальну Команду“ українського леґіону, якій підлягатимуть усї формації Українського Сїчового Стрілецтва. Командантом іменований ц. к. майор Антін Варивода.

7. У справі економічної акції на Волинї удало ся Президії виєднати у А. О. К. згоду на висилку делеґата З. У. Р. на Волинь в ціли переведення економічної орґанїзації серед тамошнього населення. В дискусії над сим звідомленнєм забирали голос др. Трильовський, Темницький, Лев Левицький, Жук, Весоловський, Лукашевич і др. К. Левицький.

На основі реферату про орґанїзацію українського шкільництва в зайнятих українських землях, представленого дд. Я. Весоловським і А. Жуком, З. У. Р. прийняла до відома заходи, які в сїй справі поробили досї Президії Союза визволення України й Загальної Укр. Ради та звідомленнє з праць у сїм напрямі, довершених „Бюром культурної помочи у Львові“, ухвалила ряд резолюцій дотично характеру шкільництва на зайнятих українських землях, відносин до національних меншостей, фондів на удержанне шкіл і т. д. Зокрема ухвалила Заг. Укр. Рада підперти збираннє спеціяльного фонду на потреби українського шкільництва в зайнятих українських землях (чим саме займаєть ся „Бюро культурної помочи“, *Ред.*) і звернути ся з закликом до суспільности, щоб складала жертви на сей фонд. В широкій дискусії над справами українського шкільництва в зайнятих землях забирали голос: др. К. Левицький, др. К. Трильовський, Лев Левицький, Лев Ганкевич, Меленевський, Жук, Темницький, Весоловський.

Ще про виклад тайного правительственного радника проф. д-ра Альбрехта Пенка в Берлїнї п. з. „Україна“. До змісту викладу проф. Пенка про Україну в Берлїнї дня 6 мая с. р., поданого нами в однім з попереднїх чисел за берлїнськими часописями, подаємо доповненнє на основі оригінального звідомлення, присланого нам ласкаво з Берлїна. Представивши ґеоґрафічне положенне Українців і схарактеризувавши форми будови українських земель, перейшов прелеґент до жителїв України. Українцї ріжнять ся будовою тїла від Москалїв і їх мова також окрема від московської. Вони не хочуть, щоб їх яко „Малоросів“ протиставити або підпорядковувати Москалям, як се часто буває, та відкидають також імя „Ruthenen“, яке появило ся в Австрії та є тільки мильною транскрипцією слова „Русини“. Яко держава відогравали вони через три столїття визначну ролю, коли заснували київську державу. Та вона впала під напором Монголів. Опісля через пять столїть був сей край полем боїв між Славянами, котрі спочатку жили в лїсї, й татарськими та турецькими племенами, що приходили з степу, справжньою окраїною між Українцями й кочівничими народами, а саме границю означає імя Україна так само, як імя Країни в Австрії. Деколи випирано притім далеко українське населенне, а на переломі XV й XVI в. зостав ся весь край на полудне від лїнії Київ-Чернівцї майже без людей. Одначе потім наступила реакція, поволї стали посувати ся Українцї знову в південнім напрямі, а протягом обох останнїх столїть вони зайняли побережа Чорного моря й підніже Кавказу. Заселені ними землї дїлять, як і в Нїмеччинї, на матїрні й кольонїяльні; останнї сягають далеко поза межі України яко ґеоґрафічної одности. Українцї се народ 30—35 мілїонів, з котрих $^6/_7$ живе в Росії, $^1/_7$ в Австрії й Угорщинї. В Росії ограблено їх можности самостійного культурного розвитку, бо позбавлено їх можности плекати свою мову. Вільнїйше живуть в Австрії й Угорщинї, але й тут обставини не корисні для повного розвитку їх народности. Шляхта польська, торговля в жидівських руках, так само маєть ся справа в сусїднїх областях Росії. Та хоч Українцї представляють сьогоднї народ без міщан і без власної шляхти, все-таки не можна песимістично думати про їх будучність, як се при нагоді чуло ся голоси, зокрема польських письменників. Приклад Болгарів учить, що мужицький народ може розвинути ся швидко та блискуче, коли його визволить ся від його гнобителїв. Ходить саме про те, чи ядро народу здорове, а що так є з Українцями, не можна про се й сумнївати ся. Далї заселюють Українцї, а се не менше важне, різко відмежену частину Европи.

Слїдство проти митр. Шептицького. Мінїстер внутрішнїх справ Б. Штюрмер розпорядив, — як доносить „Рѣчь“, — щоб при департаментї полїції утворено окрему мінїстеріяльну комісію для розбору й розгляду архиву митрополита гр. А. Шептицького, який добуто з замурованої скритки в святоюрських мурах у Львові. На чолї комісії стоїть ґенерал Кліґмович. Сам митрополит — як відомо — живе завжди в Курську під незвичайно строгим режімом. Не може заходити нї до латинського костела нї до церкви. Офіціяльно не признають його духовного чину. Проходжувати ся може тільки ранками й то під строгим доглядом у межах подвіря.

Суд над редактором „Украинск-ої Жизни“. В московськім окружнім судї відбула ся на днях розправа проти редактора місячника „Украинская Жизнь“ Я. Шеремецїнського, обжалованого по 3 уступі 1034 статї карного закона. Підклад розправи доволї давнїй. Ще в 11 книжцї журнала за падолист 1913 р. поміщено статю С. Єфремова п. з. „Волчья тактика“, присвячену процесови Бейлїса. В статї сказано, що предсїдатель у процесї Бейлїса був тільки для форми, бо в самій річи був він тільки маріонеткою, від котрої нитка була в руках чорносотенного студента Ґолубєва. Суд наложив на редактора Шеремецїнського 200 рублїв пресової кари. Незайвим буде при сїй нагоді нагадати, що „справжнїй Москаль“ Ґолубєв був не тільки сумним героєм процесу Бейлїса, але уладжував також погроми проти київських українських товариств і редакції „Ради“. Як донесли київські часописи, Ґолубєв погиб у боях з Австрійцями.

Український концерт у Петербурзї. „Биржевыя Вѣдомости“ оповіщують, що дня 11 марта відбув ся в Петербурзї в концертовій залї шкільного закладу Тенїшевської

вечір української музики „Концерт Кобзарів“, уладжений поетом Сергієм Жуком при участи артистів театрів: царських, Народнього Дому, Музикальної Драми та кобзарів: І. Кучугури—Кучеренка й Ю. Кожушка, які приїхали до Петербурга навмисне задля того, щоб узяти участь у концертї.

Виклад кн. Олександра Стурдзи в Льозаннї про Україну. „Gazette de Lausanne“ принесла у 116 ч. з 16 мая таку вістку п. з. „Країна, про яку світ мильно поінформований“: „Князь Олександер Стурдза, що зробив собі імя своїми викладами в Сорбонї в Парижі, говорить сьогоднї ввечері в „Народнїм Домі“ (Maison du Peuple) про Україну, „край, про який світ мильно поінформований“, як говорить оповіщенне. Дїйсно можна-б справедливійше сказати „невідомий край“ з уваги на наше незнанне майже всього того, що торкаєть ся сеї дуже цїкавої й гарної области нашої части світа.

А Україна се край козаків, народу вольних лицарів, котрі своїми грудьми заслонювали культуру заходу перед нападами азійських варварів. На довго перед повстаннєм Москви став Київ, столиця України, спадкоємцем і розсадником византійської цивілїзації та грав визначну ролю на сході Европи на полї лїтератури та штуки, як також і в історії.

Майже від двох столїть не змогла Україна, попавши в круговорот полїтичних комбінацій, задержати сеї провідної ролї, з виїмкою на економічнім полї. Але так само, як Чехи, Поляки, Литовцї й Фіни, прийшли також Українцї до ясної свідомости свого значіння та змагають до того, щоб прилучити ся до народів, котрі можуть свобідно рішати про свою національну долю. Українцї тужать за великим вільним союзом на сході Европи, котрий став би запорукою рівноваги й миру поміж поєднаними братами.

Референт супроводжатиме свої виводи світляними картинами. З окремим притиском запрошуємо льозанську публику не змарнувати доброї нагоди збагатити своє знанне про славянську Европу поза Карпатами.

Чистий дохід призначений на зменшенне нужди жертв війни в Росії.“

Залїзниче полученнє Житомира з Київом. Рішено побудувати залїзничу лїнїю з Житомира до Київа. Концесію одержали кн. Горчаков і інж. Началов.

Нїмеччина й Україна. Під таким заголовком принесла „Камбана“ в ч. 2566 статю д-ра Евгена Левицького, написану на просьбу редакції, як читаємо в примітцї. В нїй подає редакція найголовнїйші факти з полїтичної дїяльности д-ра Евгена Левицького та підчеркує, що він від грудня 1914 р. перебуває в Берлїнї, де відбув багато конференцій у справі українського питання. Згадавши найважнїйші факти з дипльоматичної й публїцистичної дїяльности українського полїтика в Нїмеччинї, редакція думає, що найкраще подякує авторови за статю, бажаючи успіху українській справі. Що торкаєть ся самої статї д-ра Евгена Левицького, тут інформує він болгарську публику про зносини України з Нїмеччиною під культурним, торговельним і полїтичним оглядом від повстання української держави по нинїшнїй день. Навязуючи до статї Різова в „Berliner Tageblatt“, як Росія всїми силами наперла ся здобути Царгород, зазначує др. Ев. Левицький, що першою жертвою того напору Московщини на південь упав український народ. „Так українське питанне являєть ся міжнароднїм питаннєм у найширшім змислї сього слова, питаннєм, значінне котрого виходить далеко поза круг інтересу одної европейської сили або навіть цїлої ґрупи сил“.

Становище Литовцїв. Льозанські „Annales des Nationalités“ з квітня подають яко висліґ конференції литовських патріотів, відбутої в Бернї в днях 1—5 марта, таку заяву: „Ми, заступники Литви, вважаємо нашим обовязком заявити, що унїя між литовською й польською державою розвязана через поділ сих держав між сусїдні держави при кінцї XVIII в. Отже ся унїя перестала ipso facto фактично й правно істнувати. Литовський народ бажає з серця польському народови здобути назад собі незалежність в обсягу його етноґрафічних меж, але хоче бути паном на своїй власній землї й підносить енерґічний протест против усїх проб Поляків узурпувати собі законні права Литовцїв на Литві.“ Далї литовські провідники бажають, аби в Вільнї повстав литовський унїверситет так само яко протест проти польських змагань. Вкінцї порішено домагати ся в часї мирних переговорів повного визволення Литви й віднови її незалежности.

Румунська небезпека для Росії. „Новое Время“ з 4 мая пише: Поведенне маленької Болгарії подїлало в деякій мірі заразливо на її сусїдок, Грецію й Румунію, невтральність котрих хитаєть ся, і є небезпека, що її нарушать на шкоду Росії.

Росія боїть ся Швеції. „Рѣчь“ стараєть ся заспокоїти публику щодо російсько-шведського конфлїкту й пише: „На нещастє знаходять ся люде, які піддають ся гіпнозї чуток, самі розносять їх далї й утворюють деколи настрої, близькі до панїки.“

Рідкий випадок. Російські часописи повідомляють: Воєнно-окружний суд присудив на 6 років каторги „околоточного надзирателя“ (комісаря) Карпенка, котрий у часї окупації Росіянами міста Станиславова систематично вимушував гроші від мешканців, переважно Жидів, загрожуючи їм арештом і конфіскатою майна. Були випадки, що Карпенко приходив у суботу до синаґоґи, арештував усїх присутних там і випускав їх на вільну стопу лиш після викупу.

Що російські чиновники ограбовували населенне, се трапляло ся в часї російської окупації в Галичинї всюди й щодня. Але що одного з сих грабіжників тепер засуджено, се дуже рідкий фактъ, який треба замітити.

„Новое Время“ з приводу статї в „Украинск-ій Жизн-ї“. „Новое Время“ з 21 квітня пише, що „Украинская Жизнь“ гірко скаржить ся на штучно защіплювану Українцям мову й зазначує, що ся мова не знаходить досить признання навіть між письменниками Українцями. „Одні з них почували часом якесь духове роздвоєнне й задавали собі питанне, яка в них душа, хахлацька, чи московська“. Инші знов, як Мордовців, почували навіть часами потребу „привселюдно зложити покуту в тім, що мало послужили на користь рідного краю і його мови“. Третї нарештї, як Данилевський, Мачтет і Короленко, „відразу відбили ся від рідного табору (висловлюючи ся мовою Мордовцева) й не почували потреби коли небудь до неї приєднати ся“. „Вони несуть свій талант, хоч і спорідненій, але все-ж-таки не рідній лїтературі!“ — плаче „Украинская Жизнь“. Гірке признанне! Але чи не багато хоче собі сей журнал від талантів, домагаючи ся, щоб вони замкнули ся в маленькій авдиторії аматорів штучно-утвореної „української мови“.

Нова українська брошура. Олесь Чарнота. Про українське молодоміщанство. Видавництво „Рух“ у Харкові. 1916 р. Цїна 10 копійок, 8 сторінок. Короткий зміст сеї брошурки подає в „Рѣч-і“ М. Могилянський, висловлюючи декілька критичних уваг.

Арешти на Українї. „Кіевская Мысль“ з 22 квітня повідомляє з Харкова: „Тут відбули ся численні труси й арешти між учениками та робітниками. Арештовані головним робом студенти, курсистки та представники кас хорих деяких фабрик.

Орґанізації промисловців проти воєнно-промислових комітетів. „Кіевская Мысль“ повідомляє: „Ворожнеча між воєнно-промисловими комітетами являєть ся не несподіванкою, а навпаки дуже симптоматичною ознакою перелому громадських настроїв. Загостреннє відносин між ними спричинено головним робом участю робітників у воєнно-промислових комітетах“.

Росія й Пруси. „Русскій Инвалидъ“ переповідає вражіння кореспондента Деліємель, який побував у ворожих державах. Цікаві спостереження зробив кореспондент щодо настрою Поляків в Австрії. Сей кореспондент розмовляв з капітаном польського леґіону, котрий сказав йому: „Я тепер бю ся по сторонї Австрії проти Росіян, бо тут з нами досить добре поводять ся. Після війни нам обіцяли польську республику. Але коли довело ся-б воювати за Прусаків проти Росії, я перейду на бік Росії.“

Виселюваннє волинських Нїмців. „Биржевыя Вѣдомости“ сповіщують, що по дотеперешнїм обрахункам виселено з Волинї 33000 нїмецьких кольонїстів, котрих здебільша порозселювано по оренбурській ґубернії. У декотрих повітах полишало ся трохи недужих Нїмців, але уряд повиселює їх зараз, як тільки вони подужають.

У Тернополї — як пише до „Биржев-их Вѣдомостей“ (ч. 1552) В. Унковский — весна в повному розгарі. Дерева порозвивали ся, всюди зеленїють поля, зацвіла черемха, цвітуть черешнї, яблунї, ґрушї, сливи. Жара нечувана. Температура доходить до 40 ступнїв Реоміра. Парки й бульварі в місті зазеленїли. Жіноцтво ходить у лїтнїх одягах, мужчини без накидок. Каварнї перепровадили ся на веранди. Розходять ся лїмонади й овочеві напитки у великій скількости. Ввечері міський парк і головна вулиця Міцкевича повна публики. Населеннє супокійне, хоч не має й дня, щоб над містом не явили ся аеропляни. Російська часопись констатує, що аеропляни союзних армій обкидають бомбами тільки залїзничий шлях і дворець. Одна бомба вибухла й розбила плятформи; її слїди носить і досї штукатурка на внїшнїй стїнї двірця. Панїки не викликують аеропляни. Народ до всього привикає та слїдить із вулиць і ґірки в парку за аеропланами, які обстрілюють російські ґармати й машинові кріси. До міста не доходить ще ґук крісів з поля бою, тільки рев тяжких ґармат . . .

Пернерсторфер про Україну. В 260 ч. визначного берлїнського дневника „Berliner Tageblatt“ подав Енґельберт Пернерсторфер п. з. „Україна“ рецензію на книжку д-ра Ст. Рудницького „Ukraina. Land und Volk“. Широковідомий провідник австрійсько-нїмецької соціяльної демократії зазначує зараз на вступі, що пересїчний західний Европеєць не знає добре, які народи живуть на схід від Польського Королївства й Австро-Угорщини. „Правда, „вчений“ Австрієць знав уже більше нїж від півстолїття, що на північнім сході Австрії у східній Ґаличинї й на Буковинї живе окремий славянський народ, котрий не зачислив себе нї до Поляків, нї до Москалїв й котрий називано Русинами. З деякого боку, зокрема з польського, проголошено їх яко винахід ґр. Стадіона, що в 1846 р. став на чолї управи Ґаличини.“ Перестали одні обєднювати Українців, прийшли на їх місце инші. „Поляки твердили якийсь час, що українська й білоруська мова се діялєкти польської. Та сю думку занехано вже давно. Тим упертїйше настає на те російське правительство, що українська мова се діялект московської мови. Проти того відгризали ся Українці як найрічушійше. Навіть царська Академія Наук у Петербурзї видала свою опінію в сїм дусї, що українська мова є самостійною мовою.“ Правда, Українець порозумієть ся з бідою з Москалем, „але вони не почувають себе під національним оглядом одністю. А се рішає, тим більше, що тут відграє ролю історичний розвиток, який ішов ріжною дорогою в одних і других.“ Росія не дозволяє нїяких українських шкіл, навіть указом з 1876 р. заборонила всякі друки в українській мові. Вона боїть ся позволити їм на те, бо се прискорило-б український самостійний національний розвиток, а „Московщина зачала тільки тодї бути могутньою, коли оперла ся на Україну й використала її для своїх деспотичних і завойовницьких цїлей.“

Свою мало що не півторашпальтову замітку закінчує Пернерсторфер: „Не тільки мовою ріжнять ся Українці від Москалїв, вони мають стару славну історію; вкінці, хоч вони належать також до православної церкви, задержали все-таки довго деяку церковну самостійність і навіть до нині не стратили її цїлком. Дві важні обставини прилучають ся до того, щоб зрозуміти бажаннє Українців відірвати ся від Росії. Се в першій мірі антропольоґічні риси Українців. Сильної татарської примішки, яка є в Москалїв, нема зовсїм в Українців. А далї — й се видаєть ся менї найважнїйшим — Українці звертають на захід свій погляд під духовим оглядом. Так певно маєть ся справа з австрійськими Українцями, на котрих російські Українці покладають великі надії. Бо в Австрії здобули вони собі, чим далї, тим більше право на національне житте й національну культуру. Тут український піємонт.

Як нї скінчила ся-б війна, тяжко припустити, що Росія упораєть ся з Українцями. Ґодї вірити, що царизм удоволить національним домаганням Українців, бо се не годить ся з одною з її головних засад: безмилосердним перетоплюваннєм всїх „чужих“ елєментів. Про се можна-б тільки думати, якби прийшло до панування найрадикальнїйше лїве крило революції. А се певно виключене. Так мусїтиме осередня Европа, як на Польщу, так і на Україну безнастанно звертати свої очі. Досї тільки літературою зацїкавлені люде знали дещо з ґарної й багатої народньої творчости Українців (бодай із знаменитих перекладів Боденштедта), тепер і полїтики мусїтимуть щораз більше займати ся Україною.

Наукова книжка Рудницького се копальня відомостей про українські справи, які цїкаво знати, а так писана, що для кождої освіченої людини є приємною лєктурою. Шість знаменитих карт і 40 образків (типів і краєвидів) творять особливо цїнний додаток книжки“.

Бібліоґрафія.

Osteuropäische Zukunft, ч. 10. Зміст: Оскар Лїнден. Україна й будучий союз наддунайських держав; тайний радник проф. Ф. Фрех. Водна дорога Дунаєм і Україна; Е. Шмід. Економічний осередок нїмецького мужицтва в Росії; державний радник др. В. Ляквер. Пригадки для тих, що їдуть до Болгарії; др. Павль Оствальд. Болгарія й Росія; Р. Ф. Кайндль. Нїмецькі муки в Росії; Артур Дікс. Нїмецькі доходи з східної й південно-східної Европи в минувшинї й будучности; др. Фальк Шупп. Проба Росії здобути північну Персію нїмецько-балтійськими й українськими силами; Записки (Болгарський тиждень у Нїмеччинї. Голос розпуки з Росії. Українці й барон Буріян. Новий міст на Саві. Нїмецькі кольонїсти-мужики під російськими хоруґвами); Вісти з товариств (Український парляментарний клюб в Австрії); Бібліоґрафія.

Зміст: Українське шкільництво в зайнятих землях і єврейська справа. — Про „кріву“ в українськім полїтичнім таборі. — М. Троцький. Початок протверезїння в Росії. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Героям Маківки (вірш). — В. Атаманюк. Понад полем іде... (вірш). — Ряд викладів проф. Онезорґе про Україну. — Др. Р. Смаль-Стоцький. Маловідома ґравюра Мазепи. В. І. Жовнїр-Українець в австрійсько-угорській армії. — Др. О. Назарук. Підхорунжий У. С. С. Володимир Свідерський (Проба характеристики). — Вісти: XXI засіданнє Загальної Української Ради. Ще про виклад д-ра Альбрехта Пенка в Берлїнї. Слїдство проти митр. Шептицького. Суд над редактором „Украинск-ої Жизни“. Український концерт в Петербурзї. Виклад кн. Ол. Стурдзи в Льозаннї про Україну. Польща й Росія. Залїзничне полученнє Житомира з Київом. Нїмеччина й Україна. Становище Литовців. Румунська небезпека для Росії. Росія боїть ся Швеції. Рідкий випадок. „Новое Время“ з приводу статї в „Українск-ій Жизн-і“. Нова українська брошура. Арешти на Україні. Орґанізація промисловців проти воєнно-промислових комітетів. Росія й Пруси. Виселюваннє волинських Нїмців. У Тернополї. Пернерсторфер про Україну. — Бібліоґрафія.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Ґольцґавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 40 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублїв, піврічна 8 К., 3 рублї, квартальна 4 К. 50 сот., 1·75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редаґує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адмінїстрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 41. Відень, 4 червня 1916. Ч. 101.

Прометеєви України.

Саме в пору, коли нам у землї обіцяній стати, Ти відійшов від нас.

Сорок лїт трудив ся Ти, навчав, щоб з рабів зробити народ по Твоїй уподобі.

Сорок лїт Ти мов коваль клепав серця і сумлїння української нації цувесь вік у самотї.

І тепер уже знає український народ, чого в серцї Твоїм було повно, він знає, як Ти любив, як невимовно любив Ти його. Український народ був Твоїм родом, Твоєю дитиною, честю та славою; в нїм бачив Ти Свій дух, Своє будуще, і красу і державу.

Ти віддав Українї весь Свій вік, весь труд у незломнім завзяттю, Ти вложив у неї все найкраще, найвище, що знав.

І за Свою безмежну любов до Свого народу Ти нїчого не хотїв від нього: нї кадил, нї похвал, нї пошани. Ти навіть приймав від нього невдячність і наруги і рани, бо-ж Ти любив Свій народ не тільки за його добру вдачу, але й за його хиби та злобу, хоч і плакав над ними.

Так безмірно любив Ти наш народ, а про те покинув його, хоч так гаряче бажав Ти ввійти з нами серед трубного грому до обіцяної землї.

Ти відійшов від нас, але Твоє бажаннє помогти братам і обтерти їх сльози стало Твоїм заповітом для грядущих поколїнь.

Твоя творчість і дїяльність довершила чуда: на скупім і худім полї наче терен на рінї виросло цїпке й тверде поколїннє для великої зміни: Твої ідеї зродили кадри національного вийська.

З усїх сторін надходять чорні хмари на українську землю, червонїють поля, труп на трупі усюди, страшний Вавилон підняв ся на загладу нашого народу. З коріннєм хочуть вирвати ворожі сили Твоє племя, залїзні стопи толочуть українські поля, роблять пустку з загонів, а квіт Твого народу ллє кров за невідому будуччину.

На землї короля Данила зірвав ся крик: „До походу! До бою!“ і луна його покотить ся поза Дін. Ще хвиля і з тупого остовпіння прокинуть ся всї і жаден не знатиме, що в мить приступило

Львівська державна наукова бібліотека

до нього. Ще хвиля, а сей крик повторить сорок мілїонів гирл і з байдужних стане народ героїв. І простуватимуть вони шлях Твому духови, з печатю Твого духа підуть у мандрівку столїть.

Се присягаємо Тобі й тільки виповненнє сеї присяги може стати відплатою для Тебе за те, що Ти жертвував цїлого Себе, всї життєві вигоди, цїлу Свою душу, цїлу безприкладну працьовитість, усї цїли, всього Свого Ґенія українському народови.

Смерть перервала безпереривну нитку Твоїх терпінь. Одначе Твій дух витатиме між Твоїм народом, поки його життя.

Народе мій...

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралїтик той на роздорожу,
Людським призирством, нїби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я трівожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залїзних
Записано в сусїдів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Невже по вік удїлом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось дїло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність?

Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятїйшою любовю,
Тобі офіруючи душу й тїло?

Задармо край твій весь политий кровю
Твоїх борцїв? Йому вже не пишать ся
У красотї, свободї і здоровю?

Задармо в слові твойому іскрять ся
І сила й мягкість, дотеп і потуга
І все, чим може в гору дух піднять ся?

Задармо в пісні твоїй ллять ся туга
І сміх дзвінкий і жалощі кохання,
Надїй і втїхи світляная смуга?

О, нї! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твойого повстання.

О, якби хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха!

О, якби пісню вдать палку, вітхненну,
Що мілїони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнївами, битим стидом, —
Не нам тебе провадити до бою!

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засьяєш у народів вольних колї,
Труснеш Кавказ, впережеш ся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волї,
І глянеш як хозяїн домовитий
По своїй хатї і по своїм полї.

Прийми-ж сей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний;
Твоїй будущинї задаток слїзми злитий,

Твойому ґенїю мій скромний дар весїльний.

Д. 20 липня 1905. *Іван Франко.*

Іван Франко.

Все, що мав у життю, Він віддав
Для одної ідеї:
І горів і яснїв і страждав
І трудив ся для неї.

Цїле Його мученицьке життє се безупинна праця, щоб „з низин тих мрачних і лячних“ підвести маси поневоленого українського народу

Там, де сам став, до світлих висот
І свободи і чести.

Дня 28 мая перервала ся нитка Його терпінь. Здавало ся, що серце сьогочасного Українця вже так обкипіло кровю від ран особистого й народнього горя, що воно нечуле вже більше на жадні нові, хочби які сильні удари долї. А ось нова втрата, найболючійша від смерти Шевченка, найбільшу завдає рану нашому серцю, переповняє чашу горя українського народу від Попраду аж поза Дін, а вже в першій мірі тих, що виховали ся на Його творчости, що завзяли ся проти всїх ворожих сил, своїх і чужих, працювати над здїйсненнєм тих ідеалів, котрим Він жертвував Своє життє, Свою працю, Свою карієру, Свої вигоди. Для вихованої на Франкових думках ґенерації є Покійник прикладом розуміння українського громадянського обовязку:

Я поборов себе, з корінем вирвав з серця
Усї іллюзії, всї грішні почуття,
Надії, що колись вільнїйше ще дихнеть ся,
Що доля ще й менї всміхнеть ся,
Що блиснуть і менї ще радощі життя.
Я зрік ся їх на все. У тачку життеву
Запряжений, як наймит той похилий,
Я мушу так її тягти, покіль живу,
І добре чую се, ярма не розірву
І донесу його до темної могили.

І який же тернистий був шлях Його життя, як дуже відмінний від рожами висипаних стежок усїх тих, що викидали Його з рядів української суспільности або забирали місця, які в першій мірі Йому належали ся по всякій справедливости. І коли біоґраф Шевченка нараховує сїм ясних днїв у життю Кобзаря, в життеписи Франка ледви чи й стільки їх знайдеть ся. А як на коротенький часочок і заясніє промінь світла, огрів холод Його життя та розігнав хмари, так майже все така коротка хвиля втїхи тільки робила болючійшим удар, який наступав по нїм.

Шкільні роки.

Уродив ся в Нагуєвичах, дрогобицького повіту, 15 серпня 1856 р. Сїльську школу скінчив у сусїднїм селї Ясениці Сільній. В часї першого року науки в нїмецькій або так званій нормальній школї Василіян у Дрогобичі вмер Йому батько, покинувши задовжене й занедбане господарство та молоду матїр з четверма дрібними дїтьми. За стараннєм вітчима скінчив нормальні школи та перейшов до ґімназії. У шостій клясї вмерла Йому також мати, а в дім увійшла мачуха.

Ще в низшій ґімназії почав писати віршом і прозою та збирати народнї пісні. У вищій ґімназії кинув ся з жаром до читання найріжнороднїйшої всячини. Шевченка (з львівського видання) вивчив майже на память; з инших українських письменників читав залюбки Стороженка, Марка Вовчка, Кулїша, Руданського, Мирного; останнїй зробив на Нього найсильнїйше вражіннє оповіданнєм „Лихий попутав“. А з чужих лїтератур творили Його лєктуру ті автори, яких тільки дістав в ориґіналї чи перекладї.

В 1875 р. здав іспит зрілости з відзначеннєм і перейшов на львівський унїверситет. Тут вступив до „Академического Кружка“, котрий видавав часопись „Друг“; з редакцією „Друга“ стояв ще в ґімназії в переписцї та від 1874 р. містив там Свої вірші. І повість „Петрії й Довбущуки“, яку почав писати для „Друга“ по приходї до Львова, й вірші й переклади з сих часів Франка вказують тільки на вроджений талант будучого Франка, поза тим носять виразні слїди Його дуже багатої лєктури та риси своєрідного романтизму: таємничости, екзотичних пригод і тем.

Під впливом Драгоманова.

Той Франко, що „весь вік Свій, весь труд“ дав українському народови „у незломнім завзяттю“, народжуєть ся з хвилею, як познайомив ся з писаннями Драгоманова, як увійшов у кореспонденцію з ним. І відтодї починаєть ся Франкова „суспільна праця, довга, утяжлива, зате-ж плїдна“ в сїй свідомости, що вона

Одна лиш може заповнить без дива
Житте людини, бо вона одна
Всїх сил, всїх дум, чуття, стремлїнь людини
Жадає, їх вичерпує до дна.

Сам Франко в передмові до другого тому листів Драгоманова до Нього виставляє високе свідоцтво впливови Драгоманова на галицьких учеників сього великого учителя. „Тепер, обіймаючи всю її цїлість (себто кореспонденції), — писав Франко, — я розумію ясно, як мало ми, його ученики, розуміли його за його життя, як мало ми здібні були піднести ся на ту висоту знання і поглядів, на якій він стояв і з якої не спускав ся нїколи. Він був для нас правдивим учителем і вповнї безкорисно не жалував праці, писань і упімнень і навіть докорів, щоб наводити нас, лїнивих, малоосвічених, вирослих у рабських традиціях нашого глухого кута, на кращі, яснїйші шляхи европейської цивілїзації. Можна сказати, він за вуха тяг нас на той шлях, і коли з ґенерації, що більш або менше стояла під його впливом, вийшла яка користь для загального і нашого народнього дїла, то се в найбільшій мірі заслуга пок. Драгоманова.“

Кореспонденція Франка з Драгомановим розпочала ся зимою з початку 1877 р. й тягла ся до самої його смерти. До сеї кореспонденції довели Франка, Павлика й ще кількох товаришів три листи Драгоманова, вислані до редакції „Друга“ в 1875 і 1876 рр., й викликана ними рішуча переміна в думках членів „Академического Кружка“ про народ і працю над ним. Не зачіпаючи галицько-українських національних і партійних відносин, Драгоманів закидав нашій молодїжи, що вона під культурним і науковим оглядом зостала поза тодїшнїм европейським рухом, що лїнива в думанню, що недостає їй етичних засад. Драгоманів указував молодїжи на її найперший моральний обовязок служити своїм народнїм масам і працювати для них. Листи Драгоманова зробили величезне вражіннє на молодь загалом і були початком нового радикально-демократичного руху серед української молодїжи.

Народнїй напрям узяв у товаристві верх і зазначив ся поперед усього виданнєм „Днїстрянки“. В сїм альманасї виступив Франко з першими оповіданнями з народнього життя „Лесишина челядь“, „Два товариші“ та з перекладом „Повінї“ Золї. Того-ж року оспівав він „Наймита“, себто український народ, а в 1877 р. почав друкувати в „Друзї“ образки п. з. „Борислав“, що наробили великого шуму серед галицької публики.

Перший арешт.

В осени 1876 р. прибули до Львова два російські еміґранти Кузьма Ляхоцький і Естремский, котрі замешкали в Павлика, що в часї переїзду Драгоманова через Львів найблизше зійшов ся й відтодї переписував ся з ним. Десь коло Різдва арештовано обох еміґрантів, а з ними й Павлика. Франко поспішив повідомити Драгоманова про те, що стало ся, й

передати йому деякі вісти з Київа, привезені звідти приїзжим земляком, котрий, виїзджаючи зі Львова, звернув на себе увагу своїм необережним поступуваннем і, здаєть ся, мимоволі став ся причиною перших львівських арештів. У липні 1877 р. арештовано Франка на підставі одної згадки в листї Драгоманова, адресованім не до Нього, а переданім через руки приїзжого польського еміґранта Котурнїцкого, що пробув два тижні в готелї у Львові, а не знайшов часу повіддавати листи, адресовані до Українців, аж поки не приловила всього полїція. В однім з тих листів давав Драгоманів указівки, що мають робити українські поступові кружки у Відні та в Галичині, а Франкови піддавав гадку обїхати Угорську Україну. Прокуратор „знайшов“ у листах слїди розгалуженої полїтичної конспірації і Франка засуджено на підставі згаданого листу, який признали суддї доказом істнування тайного товариства, на девятимісячну вязницю.

„Безтолковий процес, — пише про се Франко, — котрий упав на мене, як серед вулицї цегла на голову, і котрий скінчив ся моїм засудженнєм, хоч у мене не було за душею й тїни того гріха, який менї закидували (анї тайних товариств, анї соціялїзму; я був соціялїстом по симпатії як мужик, але далекий був від розуміння, що таке соціялїзм науковий), — був для мене страшною і тяжкою пробою. Девять місяцїв, пробутих в тюрмі, були для мене тортурою. Мене трактовано як звичайного злодія, посаджено між самих злодіїв та волоцюг, котрих бувало в одній камері зо мною 14—18, перекидувано з камери до камери при ненастанних ревізіях і придирках (се, бач, за те, що я „писав“, себто записував на припадково роздобутих карточках паперу з уст союзників, або й свої вірші), а кілька тижнїв я просидїв в такій камері, що мала тільки одно вікно, а містила 12 людей, з котрих 8 спало на тапчанї, а 4 під тапчаном задля недостачі місця. З протекції, для свіжого повітря, союзники відступили менї „найлїпше“ місце до спання — під вікном насупротив дверей; а що вікно задля задухи мусїло бути день і ніч відчинене й до дверей продувало, то я що рана будив ся, маючи на голові повно снїгу, навіяного з вікна. Та не сама тюрма була для мене найтяжшою пробою: засуд кримінального суду, а особливо те, що я опісля застав на світї, — сто раз тяжший і несправедливійший засуд усеї суспільности, кинений на нас, страшенно болїв мене. Мене викинено з „Просвіти“, заборонено приходити на „Бесїду“ (бо др. Шараневич (проф. унів. Ред.), котрий пару разів побачив мене там, читаючи газети, настояв на тім, щоб менї конче заказати приходити, а то він виступить з товариства, і коли менї справдї заказано, він таки виступив), а люде (з старших), котрі хотїли мати зо мною яке небудь дїло, видались зо мною тільки в секретї, що мене ще дужше принижувало.“

Камінярь.

І відтодї Він камінярь, що прикований ланцюгами до ґранїтної скелї лупає її разом з тисячами таких самих, щоб розбити її та власною кровю і власними кістьми змурувати твердий гостинець. Аж по кістках сих камінярів прийде сим шляхом правда й щастє усїх. І відтодї Він

Вічний революцйонер —
Дух, що тїло рве до бою,
Рве за поступ, щастє й волю. —

І відтодї Він

Словом сильним мов трубою
Мілїони зве з собою.

І мілїони йдуть радо:

Сила родить ся й завзяттє —
Не ридать, а здобувати
Хоч синам, сли не собі,
Кращу долю в боротьбі.

Для ширення нових думок закладають Франко й Павлик свої орґани; „Громадський Друг“ конфіскує прокураторія число за числом за ширенне соціялїзму, тому він зміняє назву на „Дзвін“, а далї на „Молот“; „Дрібна Бібліотека“ порушує нові питання для тодїшньої суспільности. З творів, які надрукував Франко в першім видавництві, найважнїйша повість „Boa Constrictor“, високої літературної вартости. Змальовано тут дуже вірно душевні переживання змия — давителя Германа Ґольдкремера, найпершого багатиря між бориславськими капіталїстами, що страшними своїми звоями роздушував безмилосердно свою добичу.

В сім часї хотїв видавати часопись „Нова Основа“, та се не вдало ся. Тодї-ж задумав у цїлім ряді новель змалювати по змозї всї боки життя простого люду й інтелїґенції: економічні, просвітні, правні, полїтичні й инші відносини. В 1879 р. дістав доступ до польського журналу „Tydzień Polski“, де між иншим п. з. „Ruteńcy“ спортретував сатиричним способом кілька фіґур тодїшньої заскорузлої української інтелїґенції. Рівночасно кінчив инші позачинані роботи, головно переклади з Гайне, Ґете й Байрона; з них Фавста видав у 1882 р. за підмогою Драгоманова.

Другий арешт.

Заки се стало ся, Франка арештовано другий раз. Мабуть у марті 1880 р. виїхав Він у коломийський повіт до К. Геника до Березова, щоб там прожити якийсь час. По дорозї Його арештовано в Яблонові й потім ураз із К. Геником, Ковцуняком і ще кількома иншими втягнено в процес, що відбував ся в Коломиї проти сестер Павлика й селян Фокшеїв. Їх держали три місяцї й пустили, а Франка тому, що не належав до коломийського повіту, звелено відставити під ескортою полїції на місце уродження. По полїційних арештах у Коломиї, Станиславові, Стрию та Дрогобичі належав сей арешт до найтяжших хвиль у життю Франка. Вже до Дрогобича приїхав Він з сильною гарячкою. На лихо впаковано Його тут у яму, описану в оповіданню „На днї“, а відси (через протекцію) післано Його ще того

самого дня пішки з поліціянтом до Нагуєвич. По дорозї заскочив їх дощ і промочив до нитки. Франко дістав сильну лихорадку, прожив тиждень удома в дуже прикрих обставинах, вернув до Коломиї, щоб удати ся до Геника, прожив там страшний тиждень у готелї, написав оповіданнє „На днї“ й за останнї грошї післав його до Львова, а потім жив три днї трьома центами (двома копійками), які знайшов на піску над Прутом. Коли й тих не стало, запер ся в своїй кімнатцї в готелї й лежав півтора дня, в гарячцї й холодї, ждучи смерти, обезсилений і знеохочений до життя. Від голодової смерти вирятував Його один з союзників, висланий Геником. Забезпечений пашпортом, добутим у Дрогобичі, лїчив ся кілька тижнїв від пропасниці в гостиннім домі Геника й тут зібрав велике число пісень, приповідок і инших етноґрафічних матеріялів, а також написав ряд віршів. Про Його гуляннє на свіжім повітрі довідав ся коломийський староста й велїв жандармам доставити Його до Коломиї. А що в Франка не було грошей на підводу, пігнав Його жандарм ще хорого в лїтню спеку туди пішки. Після сеї тяжкої дороги повідпадали Йому на обох ногах нігтї на пальцях. Розлютив ся староста, коли побачив пашпорт і мусїв пустити Його на волю, але постарав ся, що львівське намісництво заборонило Франкови побут у Коломийщинї.

Отже виїхав до родинного села, а в осени вибрав ся до Львова на дальші студії. В часї Його неприсутности видала ґрупа молодих прихильників Його ідей споміж Українців, Поляків і Жидів Його повістку „На днї“ за грошї, зложені між собою. Оповіданнє зробило сильне вражінне, його переложено на польську мову. В однім з героїв, виведених у повістцї, є багато прикмет душевного настрою Поета. На дно суспільности впакували Його з світа з усїм найкращим: любовю до людей, чуткою вражливістю на всяку кривду й недолю, з прихильністю до всїх покривджених. Хоч тюремне життє прибиває Його та витискає на нїм своє тавро, все-таки на саму вістку, що вийде незабаром на волю, оживають у Нього думки про велику громадянську працю, оживають широкі ідеї, величнї гадки про загальне братерство. З цїлої повістки так і пробиваєть ся думка, що нехай гине людина, щоб тільки зростала людяність.

Дальша праця Франка до кінця першого періоду дїяльности.

І сї думки заставили Його написати невеличкий катехизм економічного соцїялїзму, викладати суспільну економію в робітницьких кружках самоосвіти, зладити невеличкий популярний підручник суспільної економії, писати популярні видання для „Просвіти“ (Про грошї і скарби), брати живу участь в укладанню програми польських і українських соцїялїстів східної Галичини.

З початком 1881 р. почав Франко укупі з Іваном Белеєм видавати місячник „Світ“, де помістив ряд наукових статей, багато ориґінальних і перекладених віршів та початок великої повісти „Борислав сміється ся“. Не маючи з чого удержати ся у Львові, вернув у великий піст до Нагуєвич, де жив під надзором жандарма, що радив Йому вступити до Василіян. Побіч кореспонденцій до київської „Зар-і“ й до женевського „Вольного Слова“, побіч статей для „Світа“ й докінчування перекладу „Фавста“ лагодив тодї головно велику повість „Захар Беркут“ на конкурс, розписаний львівською „Зорею“; повість одержала премію й зустріла ся з прихильними оцїнками критиків.

З початком 1883 р. приїхав Франко до Львова й по смерти Володимира Барвінського працював якийсь час у „Дїлї“, одначе недовго, бо вже в квітнї виїхав до Вікна, куди запросив Його В. Федорович і поручив Йому написати біоґрафію свого батька. Там побув декілька місяцїв, потім у Нагуєвичах зайняв ся читаннєм праць з полїтичної й економічної історії Галичини в рр. 1810—1848, а в осени вернув до Львова, щоб користати далї з бібліотек. Тут запрошено Його до редакції „Дїла“ й „Зорі“ та при сих часописях працював Він від осени 1883 до початку 1885 р. В „Дїлї“ порушував головно галицькі, економічні та громадські справи; тодї-ж виробив реферат про економічні справи, який виголосив Василь Нагірний на вічу 1883 р. та який зробив у цїлій Галичинї велике вражінне. На статї Франка в „Дїлї“ стали звертати увагу й посли й партія краківських станчиків. Рівночасно дописував до варшавського журналу „Prawda“ й посилав туди переклади Своїх новель, яких призбирало ся в Нього поважне число. Дещо з них друкувало ся в календарях „Просвіти“.

З кінцем 1884 р. приобіцяв Партицький передати Франкови на власність „Зорю“. Одначе коли Франко виїхав на місяць до Вікна, щоб ще раз переглянути матеріяли для замовленої роботи, виміг Наталь Вахнянин на Партицькім те, що він передав „Зорю“ Товариству ім. Шевченка. Не тільки з „Зорею“ покрутили перелякані тодїшнї народовцї, але й незабаром виступив Франко з „Дїла“ та, роблячи заходи заснувати нову лїтературну часопись, поїхав весною 1885 р. перший раз до Київа, щоб склонити тамошнїх громадян дати матеріяльну поміч на виданнє. Але до видання часописи не прийшло, зате прийшло до „згоди“ між Франком і „Зорею“; Франко перейняв на себе її редаґуваннє, але стояв під цензурою відповідального редактора, що в українських обставинах приймає часто нелюдяні форми. Справа вийшла мертвороджена, тим більше, що народовцї захотїли цензурувати навіть Франкові кореспонденції до „Prawd-и“ та „Kraju“. На весну 1886 р. поїхав Франко другий раз до Київа й там оженив ся з Ольгою Хорунжинською, а в осени викинули Його з редакції „Зорі“ за поміщенне таких неморальних річей, як вірш Руданського й рецензія Вільхівського — Грінченка. В 1887 р. видав Своїм коштом збірник власних віршів „З вершин і низин“, а за грошї, присланї з України на часопись, видав працю Павлика про українські читальнї, розпочинаючи тим робом видавництво „Літературно-наукової Бібліотеки“. З сим

роком кінчить ся перший період життя й дїяльности Франка, період майже самих розчаровань, коли власні видання швидко упадали, а праця в народовецьких орґанах показувала ся по короткім часї неможливою.

В наймах. Третїй арешт.

Від 1887 р. з вступленнєм Франка до „Kurjer-a Lwowsk-ого“ починаєть ся друга доба Його життя й дїяльности — „в наймах“. Відтепер друкуютъ Його річи й переклади Його творів: Kraj, Prawda, Przegląd Tygodniowy, Dziennik Łódzki, Przegląd Społeczny, Kurjer Warszawski, Ateneum, варшавський „Głos“, „Ruch“ і инші. Що більше, в 1889 р. почав Франко видавати враз з Вислоухом польську людову часопись „Przyjaciel Ludu“. У „Kurjer-і Lwowsk-ім“ друкує Франко крім біжучих статей, між ними про панславізм, орґанїзацію демократичного товариства й таке инше, також ряд Своїх новель, напр. Яць Зелепуга, Панталаха, Манїпулянтка і т. д. В сїм часї щастить ся Його повістцї „На днї“, яку перекладають ще два рази на польську мову, з того раз під доглядом Елїзи Оржешкової, Його оповідання перекладають і на нїмецьку мову. Щораз більше уваги присвячує історії української лїтератури в польських часописях, напр. „Głos-ї“, і в „Кіевск-ій Старин-ї“ від 1888 р., де помістив також кілька оповідань. З української полїтичної преси друкує ряд статей у популярній „Батьківщинї“, крім того багато перекладає. В лїтку 1889 р. Його арештують третїй раз ураз з Росіянами, що приїхали до Галичини й держать невинно 10 тижнїв. В арештї написав ряд поем з оповідань арештантів — головно Жидів, чудове оповіданнє „До світла“ та ряд тюремних сонетів.

Франка признають першорядним письменником.

Імя Франка стає щораз голоснїйше, між молодю знаходить Він гарячих прихильників. У лїтературі вибиває ся на одно з перших місць. Його історична повість „Захар Беркут“ подобала ся українській публицї незвичайно: провідним мотивом сеї повісти те, що Українцї можуть побідити громадським ладом, своєю згодою та дружністю, держачи ся дружно купи й незломно стоячи всї за одного, а один за всїх. Неменше признаннє здобув Автор за прегарну поему „Панські жарти“ у збірцї „З вершин і низин“. Представив тут Франко, як жило галицько-українське село, як жив український простий народ за панщини, як збиткували ся над ними пани та як прийняв наш народ оголошеннє конституції. І за всї звірства пана не пімстою відплатив йому наш народ, а пильнуваннєм його хорої жінки, а тим, що ходив просити ласки комісаря за своїм колишнїм паном. Увагу читача приковує постать ідеального старенького священика з часів панщини, котрий учить у себе вдома мужицьких дїтей, наклонює їх до тверезости та будувати школу.

В 1890 р. вийшла у Львові збірка „образків з життя робучого люду“ п. з. „В потї чола“ з передмовою Драгоманова й автобіоґрафією Франка, використаною ось тут докладно. В оповіданнях Франка побачив Драгоманів плід цїлком свідомої працї і щодо форми й щодо змісту. Щодо Франкових поглядів на письменство, воно „мусить бути правдивим дзеркалом основних приход дїйсного життя, загрїте щирою прихильністю до людей (гуманністю) і яко таке мусить обертатись найчастїйше до тих верстов громади, до котрих належить найбільша часть людности, себто до т. зв. простого народу, до тих, що заробляють собі й більшій частинї инших верстов хлїб у потї чола.“ Може нїяка країна більше не потребує такого поставлення задач лїтератури, бо нїде так важко не живеть ся простому людови, як у нас, бо нїде не занедбали так вищі верстви робочих мас, як у нас. „Такі письменні працї, як Франкова, будять прихильність до нашого простого люду і кличуть освічених людей іменем самої освіти обернутись до того люду, як до брата“. Що-ж торкаєть ся типів, подїй і обставин оповідань, цїкаві слова самого Франка: „Про свої новелї скажу тільки одно, що майже всї вони показують дїйсних людей, котрих я колись знав, дїйсні факти, на котрі я дивив ся або про котрі чув від свідків, малюють крайобрази тих закутків нашого краю, котрі я, як то кажуть, переміряв власними ногами. В такім розумінню — всї вони частки моєї автобіоґрафії“.

Справедливо поручав Драгоманів придивити ся, „скільки то поту й навіть крівавого поту потекло з чола самого письменника, поки Він узяв ся малювати поти чола инших людей, скільки текло його й тодї, коли Він писав Свої повісти“. При сїм Драгоманів зазначував свій сумнїв, що ледви чи вже буде „кінець сим потокам“ „тепер, коли Франка починає вже взнавати і шанувати ширший світ, чужина“, коли багато Його творів попереклядано на польську, нїмецьку й московську мову. Одначе „сонце правдивої науки безпремінно зійде і над нашою країною, але поки-що та роса туманів, що назбирались на нашому небі од вікiв, не щеза одразу, а навіть прибира собі нові форми та все-таки виїда очі тим робітникам, що її обметають, щоб легче було сонцевому світови дійти до поля, де ще заховались живі зерна й паросткі . . . Тим більше подякують колись оживші люде таким робітникам . . . Нехай ся надїя піддержить їх в їх важкій працї!“ — кінчив Драгоманів пророчо й самопевно свою теплу передмову.

В оповіданнях Франка пересуваєть ся перед очима читача ряд героїв: дитина, жінка, мужик, Жид, злодїй, арештант, а в усїх них старає ть ся Франко віднайти божу іскру. Оповіданнє Автора докладне, ярке, часто з сатиричною закраскою. Зміст дуже рїжнородний. Артизм Франка освітлює питомим світлом навіть найбуденнїйше житте. В Його обробленню стара як світ тема зворушує глибоко читача. Чарівними в оповіданнях Франка є ті промінї світла, ті крихти добра, що на хвилину освічують найтемнїйші сцени життя. Під лахміттєм старця й панською одїжю однаково бєть ся чесне й добре серце. Незвичайним гумором, великою вірністю й докладним знаннєм дитинячої душі вражають ті оповідання, в котрих з цїлою правдою розкриває автор, серед яких обставин і яким

способом виховують у нас сільську дитину. Перлинами поміж Його оповіданнями є нариси з бориславського життя.

На другий період життя й діяльности Франка припадає друге, трохи не вчетверо побільшене виданнє „З вершин і низин“ у 1893 р. Зібрав тут Франко все те з двадцятилїтньої віршової творчости, „за що хоч сяк так міг узяти на себе відповідальність перед своїм артистичним сумлїннєм“. Переглядаючи тоді ті віршовані листочки, „між котрими так багато перед часом зівялого листя“, Франко почував разом і сум і радість. „Двадцять лїт життя і працї, — писав Він з сього приводу, — може не так пильної, не так свідомої і суцїльної, якби треба було, та все-таки смію сказати, подиктовані щирим бажаннєм загального добра й поступу, щирою любвою до рідного народу й рідного краю . . . Неодин широкий розмах наївної думки, неодна блискуча надія, а які скромні здобутки! Та з другого боку потїшає мене певність, що лїд проломаний“.

Лїд проломаний. Франко основателем радикальної партії.

Так сей лїд проломив у галицькій Українї Драгоманів і його ученики, в першій мірі Франко, для котрого Драгоманів був першою та майже одинокою людиною, що додала Йому духа й охоти (Автобіоґрафія). Проломлюванню леду служила праця гуртка Драгоманова до 1890 р., для сього проломлювання почали Франко й Павлик видавати з початком 1890 р. дуже добре редаґований півмісячник „Народ“, сей лїд уже зовсїм переломив Франко, заснувавши радикально-демократичну партію в осени 1890 р.; була се переміна дотеперішнього незорґанїзованого гуртка Драгоманівців на здисциплїновану партію. В партії й поміж співробітниками „Народу“ знайшов ся цїлий ряд талановитих і енерґічних людей, отже побіч Драгоманова, Франка й Павлика ще Володимир Охримович, Евген Левицький, Вячеслав Будзиновський, Северин Данилович, Микола Ганкевич, Кирило Трильовський і инші. Гурток молодих сміливцїв не тільки виступив до боротьби з заскорузлістю старого українства, не тільки почав голосити нові для Галичини західно-европейські думки, але й безмилосердно поборював „новоерську“ згоду українських овець з польськими вовками.

Метою радикально-демократичної партії було: нести в народні маси свідомість їх економічних, полїтичних і національних інтересів та публїцистично прояснювати ті інтереси й боронити їх. Нова партія забрала ся до працї з таким запалом, з такою вірою у свої ідеали та з таким критичним зрозуміннєм того, що робило ся довкола них, що з заснуваннєм радикальної партії пішли тепер раз за разом віча по рїжних повітах або збори за запросинами. Одним словом, настав між народнїми масами небувалий досї рух: почули ся гасла загального голосування, свободи друків, податкових і аґрарних реформ. Не тільки промови й реферати інтелїґентних провідників партії були цїлими популярними та приступними студіями, але й між селянами появили ся прекрасні бесїдники, що вміли пірвати маси до ентузіязму. Під стягом радикалїзму стала національно-найсвідомійша часть українського селянства. Тим і можна пояснити величезний вплив сеї партії на наше полїтичне життє в Галичинї: на повстаннє української соціяльно-демократичної партії й на перетвореннє колишньої партії народовців в обновлену національно-демократичну партію. В хрестинах останньої партії в 1899 р. взяв участь і Франко.

Нові розчарування.

Одержавши у Відні в 1894 р. ступінь доктора фільософії за наукову працю про старохристіянський роман про Варлаама й Йоасафа, габілїтував ся Франко по смерти Омеляна Огоновського з історії української лїтератури на львівськім університеті й видержав іспит з відзначеннєм. Але не мав за собою нїякої графської ні княжої протекції, противно завзятих ворогів в особі галицького намісника гр. Казимира Баденї й між „Своїми“, — тому й не дістав професури. Так само марно старав ся про посольський мандат до парляменту, бо хоч два рази (в 1897 р. в окрузї Перемишль—Мостиска, а в 1898 р. в тернопільськім окрузї) вибрали Його виборцї, польське галицьке правительство було иншої думки.

В 1894 р. почав видавати справжнїй европейський лїтературно-науковий двомісячник „Житє і Слово“, де побіч маси розвідок, оповідань і поезій зачав друкувати повість „Основи суспільности“ та помістив повість „Для домашнього огнища“. Новиною сеї доби лїтературної діяльности Франка є драми й комедії: Сон князя Святослава, Камінна душа (обидві друковані в „Житю і Славі), далї „Рябина“, „Учитель“ і „Украдене щастє“ (в „Зорі“); останнї обидві здобули собі загальну симпатію. Тодї-ж піднїс ся на вершини особистої любовної лїрики, здобуваючи собі „Зівялим листєм“ (перше виданнє 1896 р.) славу невмирущого поета.

В 1897 р. судило ся Франкови знову випити багато і від української і від польської суспільности. За передмову до збірки польських перекладів оповідань п. з. „Galicyjskie obrazki“ (Галицькі образки) накинули ся на Нього „сїдоглаві“ патріоти, а там стояли такі зворушливі слова: „Яко син українського мужика, вигодуваний чорним мужицьким хлїбом, працею твердих мужицьких рук, почуваю ся до обовязку панщиною цїлого життя відробити ті дрібняки, які видала мужицька рука на те, щоб я міг видряпати ся на висоту, де видно світло, де пахне воля, де яснїють вселюдські ідеали. Мій український патріотизм се не сентимент, не народня гордість, то тяжке ярмо, вложене долею на мої рамена. Можу здрігати ся, можу тишком проклинати долю, що вложила менї на плечі се ярмо, але скинути його не можу, не можу шукати иншого рідного краю, бо я став би підлим супроти власної совісти. І коли що улекшує менї двиганнє сього ярма, так се вид того українського люду, що хоч гноблений, темний і деморалїзований довгі віки, хоч і сьогоднї убогий, неповоротний і непорадний, все-таки поволї підносить ся, відчуває у щораз ширших масах жадобу світла, правди спра-

ведливости й шукає до них доріг. Отже варто працювати для того люду й нїяка чесна праця не піде на марно". Дуже влучно відповів Франко тим, котрі накинули ся на Нього, що вони любили свій народ, „як дім, воли, корови", а Франко „не любив" його „з надмірної любови".

Ще більше шуму наробила серед польської суспільности Його статя у віденській часописи „Die Zeit" про Міцкевича яко поета зради. На Нього накинули ся всї часописи, проти Нього розвісили по Львові афіші з надписями: „Проч з Франком", Йому не подавали руки, не кланяли ся при стрічі, а в додатку усунули з редакдії „Kurjer-a Lwowsk-ого". І саме ся хвиля закінчує другий період життя й дїяльности Франка, а починає третїй, коли Франко працює головно по українських виданнях, не перестаючи дальше писати про Україну й українські справи до нїмецьких, московських і чеських видань.

Яке гірке розчарування з другої доби. Десять лїт працював Франко й товариші, щоб зросли сила та вплив польських орґанїзацій: соціяльно-демократичної й людової партії та щоб обидві вони переконали українських ідеалїстів, що їм не можна ждати нїякої помочи від них для свободолюбних змагань молодшої української ґенерації.

З болем згадав Поет про свою минувшину:

Я згадую минулеє життє
Спокійно, та без радости, без туги:
Одно із него виніс я чутте,
Що я не був у нїм щасливий, други.

Багато працї і турбот і скрут,
Та не було вдоволення, утїхи;
Мов віл в ярмі я чув на собі прут
І тяг — чужого скарбу повні міхи.

Хоч не згасав нїколи огник мій,
Та полумям не бухав, більш димив ся,
А замісць світла сипав іскор рій.

Хоч ненастанно стяг мій з вітром бив ся,
Та не високо плив в руцї слабій
І хоч я жив, то все-ж я не нажив ся.

Серед таких обставин не було-б дивно, якби у Франка зблїдли давнї ідеали

І люде видались таким дрібним
Мізерним кодлом . . .

Третя доба життя й дїяльности Франка. 25-лїтнїй ювилей лїтературної творчости.

До веселих хвиль життя Франка треба зачислити ювилей Його двадцятипятилїтньої лїтературної працї. З приводу сього ювилею уладила молодь і гурток прихильників Франкового таланту вечерницї. Тодї й видано спис творів Франка, зладжений Павликом (128 стор., сьогоднї подвоїв ся-б), тодї й посипали ся по всїм краю складки на ювилейний дар. У часї свята зложено багато дарунків, а промовцї: Володимир Гнатюк (від ювилейного комітету), проф. Михайло Грушевський, Степан Новаківський, Наталїя Кобринська, Гриць Гарматїй і Михайло Павлик складали привіти Ювилятови та виказували Його надзвичайні заслуги для української лїтератури, науки, для національно-культурного й полїтичного розвитку українського народу. Зворушливим голосом відповів Франко на промови сповідю, в якій зазначив своє становище до свята та сказав між иншим: яко син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлїбом, я почував себе до обовязку віддати працю свого життя простому народови. Вихований у твердій школї я відмалку засвоїв собі дві заповіди. Перша — саме се було почуттє того обовязку, а друга — се потреба ненастанної працї. Я бачив відмалечку, що нашому селянинови нїщо не приходить ся без важкої працї; пізнїйше я пізнав, що й нам усїм яко нації нїщо не прийде задармо, що нам нї від кого нїякої ласки не надїяти ся". З досвіду Свого життя дав тодї на бенкетї влучну науку нашій громадї, як у війську, йти лавою, а не ломати рівного ряду.

Ювилейний рік принїс повне признанне Франкови від своїх і чужих; усї назвали Франка першорядним артистом слова, ученим і найвизначнїйшим дїячем українського слова. Заразом указували, що артистичні твори Франка могли-б зайняти почесне місце в кождій з теперішнїх европейських лїтератур.

На вершинах творчости.

Як у другім періодї працї опер Франко Свою українську лїтературну, публїцистичну й наукову дїяльність головно на „Лїтературно-науковій Бібліотецї" (заснованій 1889 р.), „Народі", „Житю і Слові", часописях і виданнях радикальної партії, окрасою котрих усе були Його писання, так у третїм періодї зосереджує Він свою дїяльність коло „Лїтературно-Наукового Вістника", фактичним редактором котрого був від 1898 до 1906 р. включно, видань Наукового Товариства ім. Шевченка та серій „Видавничої Спілки". Про Його невмируще заслуги коло „Лїт.-Наук. Вістника" та для двох згаданих товариств прийшло ся-б дуже багато писати; на щастє сей час трохи краще вже відомий молодій ґенерації. Кілька повістей, цїлий ряд ориґінальних і перекладених оповідань і віршів, довжезний ряд лїтературно-критичних студій про українську й чужу лїтературу, зокрема про нові появи на українськім книжнім ринку побіч преприкрої працї над виправлюванням рукописей, над коректою і читанням непридатних до друку творів молодих адептів лїтератури — отсе дав Франко „Л. Н. Вістникови" за мізерну платню, котра вистарчала хиба на те, щоб з голоду не згинути.

У серіях „Видавничої Спілки" друкує ряд перекладів і ориґінальних статей, редаґує Кулїшеві переклади з Шекспіра й таке инше, а головно видає тут ряд збірок Своїх оповідань* і віршів,** мішаючи

* Полуйка; Сїм казок; Захар Беркут; На лоні природи; Місія. Чума. Казки і сатири; Маніпулянтка; Boa constrictor, Батьківщина.

** Поеми, Коваль Бассім, Semper tiro, Панські жарти, Зівяле листє, Давнє й нове, Вавилонські гимни й молитви, Із лїт моєї молодости, Мойсей (друге виданнє).

давнї річи з новими. Чотири збірки оповідань вийшли в 1912 і 1913 р. під фірмою А. Хойнацького.* З поетичного дорібку в третїм періодї треба піднести три збірки коштовної Франкової лїрики: Мій Ізмарагд (1898), Із днїв журби (1900) й Semper tiro (1906). Зміст Ізмарагда — се ряд оповідань, притч, рефлексій і инших прояв чуття та фантазії, теми котрих черпані з ріжних джерел, своїх і чужих, східних і західних. Чисті перлини лїрики дає збірка „Із днїв журби“. Дві поеми „Іван Вишенський“ і „На святоюрській горі“ займають трохи не половину збірки; в першій змалював Поет знаменито душевні переживання аскета Івана Вишенського. Збірка „Semper tiro“ (Все молодець) се всесторонні питання і настрої в сильнім спокійнім і поважнім тонї. Тут Його поезія немов кована з криці, сильна чуттєм і згармонїзована своєю формою.

З 1905 р. маємо найвищий щабель у Франковій поетичній творчости — „Мойсея“, котрий може гідно стати побіч найкращих перлин всесвітньої лїтератури. Правда, Поет не поборов ще тут Свого внутрішнього болю, але мужність тону, що не опускала Його в найприкрійших хвилях життя, рятує й тут артистичність суцільности поеми; все-ж таки найкращими в нїй такі річи, як прольоґ, притча про терен, сильно драматичний діяльоґ між Мойсеєм і Азазелем і т. д.

Українська дїточа лїтература не має нїчого кращого над незрівняного, просто ґеніяльного „Лиса Микиту“, над „Пригоди Дон Кіхота“, над „Абу Каземові капцї“, над збірку казок „Коли ще звірі говорили“.

Наукова дїяльність.

На науковім полї дав Франко річи справжньої европейської наукової вартости; деякі Його працї у виданнях Наукового Товариства ім. Шевченка мають найбільшу наукову вартість у виданнях Товариства загалом і звернули на себе загальну увагу по виходї з друку. Про них похвально відзивали ся або з ними полемізували найвизначнїйші европейські славісти. Його короткі огляди історії української лїтератури, як напр. у російськім словарі Брокгавза або у „Kwartalniku Historycznym“ — просто незрівняні. Такою самою прикметою відзначаєть ся огляд старої української лїтератури в „Нарисї історії української лїтератури“, викінчуваним уже в часї хороби, що від 1907 р. щораз більше руйнувала здоровлє і душевний стан Франка. З однаковим глибоким знанням охоплював українську лїтературу всїх періодів, а широке знанне західно-европейських лїтератур дає Йому змогу звязати українську лїтературу з лїтературами заходу чи сходу Европи й Византії. По зразкових студіях про „Чудо Климентія в Корсунї“, про „Слово о Лазаревім воскресенії“, по нових причинках до нашої старинної лїтописи та збірників маємо широко-закроєну студію про старохристіянський роман „Варлаам і Йоасаф“. Сюди належить і монументальне виданнє апокрифів з українських рукописей, перша систематична збірка в цїлій Славянщинї, з неменше монументальними передмовами та введеннями в тексти апокрифів і їх лїтературу.

Що торкаєть середнього періоду, залюбки вертав до Івана Вишенського й дав велику основну студію про нього, відкрив лїтературну творчість Шумлянського, неоцїнене відкриттє зробив з карпатоукраїнським письменством, поодиноким проявам котрого присвятив ряд окремих статей. Може по Драгоманову одїдичив незвичайне замилуваннє до старої української драми та вірші, до української народньої пісні. На сїм полї повідкривав Він цїлі скарби, а розробляючи їх, втягав їх у Свої огляди української лїтератури, вставляючи річи нераз великої вартости там, де передтим була пустка (напр. Слово про збуреннє пекла, Наші коляди і т. д.). До сього віддїлу треба віднести також Його студію про український вертеп і пробу систематизації українських народнїх пісень.

Переходячи до XIX стол., треба зазначити, що маємо цїлий ряд лїтературно-критичних нарисів Франка про письменників або про поодинокі твори української лїтератури з сього віку; деколи ті нариси схоплені очима того сатирика, що лишив нам декілька високо артистичних сатир.

Франко видавав також Шевченка, Федьковича, зредаґував два томи листів Драгоманова, написав спомини про Остапа Терлецького і т. д. Цїнні Його студії про „Перебендю“ й „Наймичку“ Шевченка, про „Стару Русь“, про „Молоду Україну“, про „Лукіяна Кобилицю“ і инші.

Головний орґан Наукового Товариства ім. Шевченка „Записки“ завдячує в першій мірі Франковим працям, оглядам, заміткам і рецензіям своє голосне імя в европейських учених. Через довгий ряд лїт не лишав тому „Записок“, аби не подїлити ся з ученим світом Своєю новою роботою, новими поглядами, новими відкриттями, новим представленнєм річи.

А хто мав щастє слухати Його пречудових викладів на львівських „Наукових курсах“, уладжених „Товариством прихильників української лїтератури, науки і штуки“ в 1904 р. між 23 червня і 23 липня (Огляд української лїтератури від найдавнїйших часів до кінця XIX віка, 18 годин), хто чув Його виклади про „Молоду Україну“, „Данте Алїґієрі“ і хто хотїв збагнути причину, чому ще сьогодні не маємо доброї історії української лїтератури, чому дослїди над історією української лїтератури й критика її так слабо розвинені або заступлені історією церкви, — хто мав нагоду бути на засїданнях фільольоґічної секції Наукового Товариства ім. Шевченка, головою котрої був Він від початку її зорґанїзування, хто стрічав ся з ним по публичних бібліотеках, той міг тільки болїти, що на катедрі української лїтератури у Львові не сидїв др. Франко, котрий був би виробив ряд учеників і сам був би дістав можність написати історію української лїтератури. Супроти того, що не задовольнено сій справедливости, були Його приятелї безсильні, як безсильна сьогодні людина супроти війни.

* Добрий заробок, Панталаха, Малий Мирон, З бурливих лїт.

При дослїдах з історії лїтератури ставало Франкови в пригодї добре знанне історії, бо й сам дослїджував історію та писав історичні студії, а крім того глибоке знанне українського фолькльору й етнографії. Відоме Його кількатомове преціннe виданнe галицько-українських приповідок.

Нїколи не відмовляв ся писати популярних розвідок і оповідань, ряд котрих у першій мірі друкувала львівська „Просвіта“, та сама „Просвіта“, головний виділ котрої аж у 1908 р. предложив на загальних зборах товариства вибрати Його почесним членом, що загальні збори прийняли з великим одушевленнєм.

* * *

Хто був свідком Його тяжкої хороби й бачив, як Франко не міг жити без працї, як вічно снував нові пляни, задумував нові працї й видання, тому ставало дуже тяжко на серцї на вид сього мученика, котрий у Своїм життю міг мати вдоволенне тільки з власної творчости й наглядних успіхів Своєї безустанної працї — щораз сильнїйшого зросту українства в галицькій Українї. Він сам є символом сього розвитку галицьких Українців в останнїх 40 лїтах.

Навіть у часї московської інвазії випустив друком грубий том праць, писаних польською та нїмецькою мовами в рр. 1886—1890 у перекладї з Своїми поясненнями й додатками п. з. „В наймах у сусїдів.“ Ся публїцистична дїяльність Франка, що забрала Йому добру половину цїлого життя, що мала такий величезний вплив на розвиток громадської думки, на жаль найменше відома українській суспільности, бо захована в сотках річників найріжнороднїйших часописей по бібліотеках. А сї працї Франка, думаємо, дали-б пребагато молодим адептам на народнїх трибунів.

Словом, у Франкови тратимо другого по Шевченкови Ґенїя, знаменитого українського новелїста, найвизначнїйшого історика української лїтератури, невмирущого каміняря на шляху нашого полїтичного поступу в тїсних взаєминах з заходом Европи, основника радикальної партії, що оживила цїле наше полїтичне життє.

В 1913 р. святкувала галицька Україна сороклїтнїй ювилей лїтературної працї Франка: комітет молодї уладив академію в честь Франка, комітет старших під проводом проф. Ст. Томашівського зібрав до 30 тисяч корон ювилейного дару, що стало дуже в пригодї Покійникови в часї московської інвазії, та видав збірник лїтературних і науковихтворів своїх і чужих письменників для пошани Франка, а ще дещо довершити перешкодила війна.

На здоровлю занепадав Франко від кількох лїт щораз більше, а минулої осени проявив ся занепад здоровля в такій мірі, що можна було бояти ся близької катастрофи. Під весну переніс ся знов до своєї віллї при вул. Понїнського ч. 4. В останнїх тижнях так уже ослаб, що не міг ходити, але сидїв у кріслї або лежав. Помер у неділю, 28 мая, о 4 год. попол., не тратячи до кінця свідомости. Похорон відбув ся в середу 31 мая.

Як за життя терпів безмірно, так і смерть заскочила Його серед світової воєнної заверюхи. Та хоч маси тих, що зявили ся-б в иншім часї на Його похоронї, не могли зробити того, — над Його домовиною сумує кожда українська душа, куди нї загнала-б її доля.

М. Вороний

Великі Роковини (1798—1898).

(Закінченнє прольогу).

. . . Предивне диво!
Тайна поміж тайн страшних!
Се-ж Енеєві потомки!
Та що стало нинї з них?
Ті, що перед сто лїтами,
Як згорів наш рідний дім,
Накивать йому пятами
Не задумались зовсїм, —
Ті під материні крила
Знов згорнули ся в любві
І бажають в рідній хатї
Рай зготовити собі.
І дивіть, горять їх очи
Тим самим огнем святим,
Як горіли тої ночи,
Коли друг мій, побратим,
Коли славний, безталанний,
Щирий батько наш Богдан
У важкій годинї скликав
Запорожцїв на майдан.
Тямлю нїч сю як сьогоднї!
Вколо нас реве Днїпро
І клекоче Ненаситець,
Камяне гризе ребро.
А в степу напроти Сїчи
Се не хижая сова,
А кодацька ляцька кріпость
Свої кігтї висува.
У Богдана сльози в оцї,
Та огонь в душі, в словах.
„Згинем, браття, або в гору
Піднесем свободи стяг!
Згинуть, нам одна дорога,
Чи в кайданах, чи в війні;
Хто ненавидить кайдани,
Тому війни не страшні!
Чи послабли ваші сили?
Потупили ся шаблї?
Чи в серцях ви погасили
Дух лицарський взагалї?“
І гучнїйше хвиль Днїпрових
Крик козацтва заревів:
„Або ляжем головами,
Або вибєм ворогів!“
В жовтім світлї смолоскипів,
Що горіли серед нас,
У очах козацьких блисло
Десять тисяч іскор враз.

Гей, тих десять тисяч іскор,
То був, браття, той підпал,
Що підняв страшну пожежу
Аж по Буга й Сяну вал.
Гей, тих десять тисяч іскор,
То був, браття, той розмах,
Що історію Вкраїни
Повернув на инший шлях.
Бачу, бачу тії іскри! . .
Мовиш: мало їх? Невжеж?
Що? На трийцять мілїонів
Десять тисяч не знайдеш?
Мовиш: де нам взять Богдана?
Тілько ти придатний будь
На святе, велике діло!
Загартуй думки і грудь!
До високого лїтання
Ненастанно пробуй крил,
А Богдан прийде як сума
Ваших змагань, ваших сил.
До великого моменту
Будь готовим кождий з вас, —
Кождий може стать Богданом,
Як настане слушний час.
Мовиш: нині иньші війни.
Ну, то иньшу зброю куй!
Ум остри, насталюй волю!
Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш бори ся, не мири ся,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не кори ся,
Хочь пропадь, але не зрадь!
Кождий думай, що на тобі
Мілїонів стан стоїть,
Що за долю мілїонів
Мусиш дати ти одвіт.
Кождий думай: тут, в тім місці,
Де стою я у огни,
Важить ся тепер вся доля
Величезної війни.
Як подам ся, не достою,
Захитаю ся мов тїнь, —
Пропаде кровава праця
Многих, многих поколїнь.
У таких думках держи ся
І дїтей своїх ховай!
Коб лиш чистая пшениця, —
Буде паска й коровай.
Чи побіди довго ждати?
Ждати — довго! То й не жди-ж!
Нині вчи ся побіджати,
Завтра певно побідиш.
Таж не даром цвіт розцвив ся!
Чейже буде з цвіту плід.
Таж не даром пробудив ся
Український жвавий рід.
Таж не даром іскри грають
У очах тих молодих!
Чей нові мечі засяють
У правицях у твердих.
Довго нас недоля жерла,
Доси нас наруга жре;
Та ми крикнїм: Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмре!

Іван Франко.

З ґмінденських фотоґрафій.

Обмиєш мене, Господи, исопом . . . заплакали дзвони.

Страстний Четвер. Сотками жовтих стежок, десятками здвигнених на моклаках улиць пливе людська юрба. Тут тащать лавки, коновки, там угілля, дехто з череватим сїнником на плечах мов величезний муравель перебираєть ся на другий барак, на новосїлле. Видно руді городенські свити, білі з червоними орнаментами кожухи з Жучки та Заставни, тут „шляхетське“, там — нїмецьке вбранне, мундури всякого типу, породисті собаки, по вулицях ходять важно, обчищуючи носи пальцями, наші Федї, перебрані за фаєрманів. Пестрі купки дїтвори, як збір щиглїків, на кождім придорожнім патику — радять. На одному клїтчасте одїяло хвостом замітає землю, на другому сама сорочка розстегнута на животї, знову-ж инше у претенсійному костюмі „Mädchenhort'y“, якого нїяк не уміє носити.

Перед кождим бараком зачіплене на шнурках сушить ся „біле“, денеде як дорогий алмаз на смітнику засвітить красою буковинська хустина, чудово шита. Брудні, витоптані лежанки провітрюють ся на весняному воздусї, по них копошать ся дїти, облїзлі, з червоними очима, пальчиками у рук гострими, як лиликові реберця. Трапить ся і червоненьке як ягідка — така вже врода, кажуть мами — й на бараках буде цвіло . . .

Крізь вікно прилїтає, заблудивши, людська розмова. Шумить безлисте гилле. Спомини, жалї, надії — крівавлять.

— Нїмцї на своїх полях роблять, ади, як кваплять ся, радісно їм! А нашому ґаздї серце кровю обкипає . . . (Сиві, коротко стрижений вус, лиця повні зморщин, в одного з них риси ґотського патриція).

— Я в мами як квітка собі гойдала ся, а тепер молодости моєї нїде не видко . . . (Притулившись до себе раменами, йде в напрямі церкви двойко дївчат).

— А ви, Докійко, паски ще й не розчиняли? — шипить злобно жовтий як морква калїка на костилях на встрічу молодицї.

— За горами наша паска зостала ся, Андрію . . . лебедить жіночий голос (лагідний такий)!

— Хата вимащена, чічки золоті на покутї, садок барвінком обріс, а я . . . Сорочка ґаздї мягенька, та й вам . . .

— Андрію, мой, зоставте . . .

Чути риданнє.

Дві молодицї з купою шпитальних одїял на плечах.

— Торік у Страстний Четвер я таких делїкатних писанок понаписувала, з другого села приходили дївки дивитись, казали, в цїлім краю таких не буде, як мої. Писала, як птах на весні жибонить, що найвеселїйшими красками

закапувала. А як у піч понесла, щоб запекли ся, сама у церкву ішла, — сорочка качельцями шита, бинда на менї шовковенька . . . Тепер мої писанки по світу покотили ся.

Стихло.

— Взяв Нїмець мою конину на фільварок, корону на день обіцяв . . . Тепер привів — не моя худібка та й не моя! Стегна видно, шкіра пооблїзала . . . Я головою била у бараки, як побачила свою працю! Боже, Боже . . .

— Цитьте, Параско, словами біди не завяжете.

— Гей, скільки вже людських слїз тут поплило! Млин був би пустив сею водою . . .

Пішли.

— Мамко, а тато приїдуть на Великдень? (пятилїтнє дївча, держить ся цупко маминої запаски).

— Або ти, бідо, знаєш свого тата?

— А знаю, зуба преціньне мають. Вдома все хотїли пироги їсти, а тепер пішли на війну . . .

— Сакраменцкий клюку! — бісить ся чеський „Post“, заганяючи кольбою до купи людей, що вийшли з „ґлїду“. Скачуть через містки, підносять пиль червоними ковдрами, закиненими на плече від весняного холоду, у дївчат розпущені коси, чорні, мокрі, як гадюки, — на голих грудях необсохлі від води намиста. Несуть з собою затхлу струю пари з купелї, дріботять босими ногами по гостроверхім шутрі.

— Сакраменцкий клюку!..

— Йой! Чути крик, тонкий, як бритва. Хтось клене дико, хтось розливно сміється ся. Малі дїти нявкають, як кошенята, голови у них спливають нафтою, порапані ноги тріскають, печуть. Мами дують на кровцю синїми губами. У фабрицї гуде сирена.

— А там, чим далї, вечірньою годиною вiє. Ґіминденська машинерія звільнює темпа. Із дахів якихось домів, що світять чорними челюстями вікон, ребрами драбин, дощок, злїзають робітники. Під почту заїзджає останнїй віз. У шпиталї тихне плач немовлят і сухий крик сестер. Вазоники на вікнах і фляшки з молоком розпливають ся в тїни. Десь там, недалеко „березової брами“* ляще дїточе гайвороннє, як вдома, весною, на толоцї. Церква освітлена рясно, стїни знадвору спливають сепією, — будівля подобає на текутурову коробку, в якій нарисовано і виповнено плинним золотом шнур квадратиків. Люде як ручай пливуть. Засувають ся на ніч тяжкі двері маґазинів, зміняють ся варти.

Перед будинком управи бараків снуєть ся там і назад „помішаний“ Микола.* Шинеля жовнярська та й кучма пелехата на голові. Під кучмою лице сухе, майже недвижне. Осїннїй лист без соків... Хромає дрібку, як Яков після боротьби з Богом. Двадцять кроків там — двадцять назад. Виминаючи мене, кождий раз порівисто здіймає кучму й муркотить щось у роді привіта. Відповідаю — і Микола сміється ся пів соромливо, — пів гордо. Якже? Його привіт має, бач, ту саму людську цїну, як колиб уклонив ся сам пан „шпехтїр“, або і єґомость. Наближуючись вдесяте, він подавлює в собі щасливість, зовсїм як мужичок, що перший раз їде трамваєм. Видержує лїнїю. Видержую і я.

Говорить сам з собою.

— Чотири воли орали, два сиві, а два чорні.

— Від ранка до вечера орали сей Ґмінд чотири воли. (Пошпотуєть ся, як пяниця, безсилий).

З каварнї бухає ароматний пар кави. Сутий, баритоновий голос виводить:

„O, komm' zurück, ich rufe dich,
Isolde mit der weißen Hand“. . .

На заході багровіють якісь кораблї з облаків чи дельфіни. В церкві маєстатично відзиваєть ся дзвін на євангеліє.

Микола хрестить ся широко, потому говорить скоромовкою:

— А ворона вивела дїток і всї попадали в кулешу. В тїло входить кисень, а в душу розсїяна сила світова.

Поліз за пазуху, тер груди і тоном тоскливого докору комусь бормотїв:

— І нїхто не іде в путь Христову . . .

Йдучи мимо, я поклала руку на його плечі.

— Ви йдете, рідний, правда?

Просто та запевнено відповів:

— Я йду.

Потому натиснув кучму на голову та пропав у пітьмі бараків, як тяжка мана.

Ґмінд, у день Світлого Празника 1916.

Катря Гриневичева.

* Кладбище.

* Недокінчений студент ґімназії.

По десятьох роках російської конституції.

Дня 28 квітня ст. ст. святкувало російське громадянство десятилїтнїй ювилей російського „парляментаризму“; в сей день зійшла ся перший раз Державна Дума. Великого одушевлення не викликало свято російської конституції ані в полїтичних кругах, ані в пресї. Парляментаристи зійшли ся на товариські обіди, а преса присвятила статї з оцїнками сучасного моменту й порівняннями сучасного з минулим. Оскільки поміркованими зробили ся російські полїтики, видно з того, що переважна більшість їх безмірно тїшить ся з того вже, що Дума змогла загалом проіснувати так довго; що з неї зробило ся за сей час, про те вони не хочуть подумати.

Російські реакціонери цїлком задоволені з Думи. Гострих нападів на Думу з нагоди її десятилїтнього ювилею не видно не лише в „Нов-ім Времени“, а навіть і в „Голос-ї Руси“ або в „Колокол-ї“ й инших реакційних орґанах. Лїберали-ж закривають очі на небувале зміцненнє російської реакції і старають ся переконати себе й инших, що за десять років пустив російський конституціоналїзм глибокі корінї, які вирвати буде не легко.

Більш відкрито висловлюєть ся про Думу радикальний „День“, зазначуючи песимістично, що задля думського ювилею найбільш характеристичною являєть ся та обставина, що він відбуваєть ся в часї відрочення самої Думи, й додає, що за десять лїт звязок Думи з народом і її вплив на російське життє не збільшив ся, а навпаки зменшив ся. Се мусїли-б признати й лїберальні часописи, колиб вони не бояли ся порушити своєю відкритістю свята російської „конституції“.

А треба сказати, що реакція в Росії зростає швидко та в небувалих розмірах, починаєть ся переслїдуванне навіть тих громадських орґанїзацій, що найбільше послужили заборчим цїлям російського уряду, а властиво воєнно-промислових комітетів. І „Новое Время“, що вміє держати ніс

у напрямі урядового вітру, пише вже про них: „Геройські вчинки“ воєнних промислових комітетів зробили ся предметом гірких мірковань російської преси; урядові „Петроградскія Вѣдомости“ говорять з приводу недотикальности громадських орґанізацій: „Усїм тим, хто має нахил нападати лише на офіціяльні орґанізації та з піною на устах обороняти громадські орґанізації, треба сказати: нападайте, але не забувайте прикладати тойже самий ступінь критичности й до громадського почину. Треба відріжняти суспільних дїячів від суспільних дїячів у знаках наведення; коли перші заслуговують на гаряче співчуттє та піддержанне і являють ся безумовно необхідними в державнім життю, то других треба виганяти з нього яко небажаний і злочинний елемент. Отже „патріотичні“ воєнно-промислові комітети зробили ся, коли не в цїлім своїм складї, то в усякім разї в 4/5 його, як то будемо бачити з урядового проєкту їх реорґанїзації, „небажаним і злочинним елементом“.

„Голосъ Руси“ пише до сього: „В пресї промайнула вістка, що воєнна управа признала необхідним перевести ревізію московського воєнно-промислового комітету. Випадок з воєнно-промисловим комітетом у Красноярську показує, що така ревізія дїйсно необхідна й не може обмежити ся самим лише московським комітететом.“ Воєнно-промисловий красноярський комітет, у склад якого крім представників промислу та торговлї входили й такі поважні особи, як архиєрей і якийсь ґенерал, уславив ся тим, що постачав війську чоботи дуже невисокої якости. Як повідомляє кореспондент „Нового Времени“, Курдюмов, у російській армії є страшна недостача обуви, одна воєнна управа зробила навіть пропозицію обути деякі частини армії в постоли. В таких умовинах не можна назвати дуже патріотичними красноярських махінацій з чоботами для війська. Можна мати сумнїв, чи урядові ревізії збільшать патріотизм воєнно-промислових комітетів; тай ледве чи ревізії матимуть лише сю шляхетну цїль. На точне провадженне грошевих справ, правда, нїколи не слабували російські орґанїзації офіціяльні та громадські, але домагання більшої контролї над громадськими орґанїзаціями підносили ся в останнїм часї лиш тоді, коли уряд готував проти них якісь нові репресії. Так і тепер жадних ревізій воєнно-промислових комітетів ще не переведено, а правительство вже виробило проєкт їх реорґанїзації, на основі якої сї комітети мають складати ся в 4/5 з представників рїжних урядів і лиш в 1/5 з представників громадянства. З нагоди сеї реформи пише „Утро Россіи“: „Апетит наших реакціонерів дуже великий і ледве чи він задоволить ся самими воєнно-промисловими комітетами. Нашим иншим громадським орґанїзаціям, які працюють для оборони рідного краю, — а в першій мірі земському й міському союзови треба-б памятати французьку поговірку, що апетит зростає в часї їдження; сьогодня скасують воєнно-промислові комітети, а завтра земські та міські союзи. На демобілїзацію громадських сил можуть зважити ся лише ті елєменти, які хочуть здемобілїзувати загалом цїлу Росію, що бореть ся з запеклим ворогом.“

В тім, що в оборонї воєнно-промислових комітетів виступив так завзято саме орґан московських капіталїстів „Утро Россіи“, нема нїчого дивного, бо саме промисловцї та купцї заробляють найбільше на війнї і в їх інтересах є продовжувати її можливо довше. Але ледве чи народні маси, безмірно стомлені війною, захочуть піддержати російських лїбералів з їх капіталїстичним крилом в їх войовничих заходах. Нема найменшого сумнїву, що російські народи співчуватимуть у більшій мірі демобілїзації всякого роду нїж дальшому збільшенню тягарів війни.

Виступ російського уряду проти воєнно-промислових комітетів, земського й міського союза та инших громадських орґанїзацій російського войовничого націоналїзму є належитим дарунком лїбералам у часї десятилїтнього ювилею російської конституції.

М. Троцький.

За місяць.

(Війна — Мир).

Місяць май принїс важні полїтичні та мілїтарні новинки: велику австрійську офензиву на італїйсько-тирольськім фронтї, мирне полагодженне конфлїкту Нїмеччини з Америкою, а вкінцї: last not least поголоски про мир. Та се вже не поголоски, а справжнї вигляди на мир, коли забирають слово дипльомати такої катеґорії, як Бетман-Гольвеґ, Ґрей, Аскіт і Вільсон. Зрештою маємо важні події також у внутрішнїй полїтицї осереднїх держав, а саме сцентралїзуванне всїх справ, які відносять ся до поживи.

На західнім фронтї — коло Вердену не зайшли нїякі великі зміни. Все-ж-таки видно деякі поступи нїмецької армії. 7 мая здобули нїмецькі війська висоту 304, яка лежить на захід від „Мертвої Людини“ (Mort Homme). — В дальших днях мая поширили нїмецькі війська здобутий терен, а саме в напрямі Окур (Haucourt), здобуваючи лїсок Camard — та на полудне від „Мертвої Людини“ — через обсадженне місцевости Cumières. В боях під Верденом виступила останнїми часами 52 французька дивізія, значить, по приблизним обчисленням кругло один мілїон французького війська перейшов пекельну машинерію під Верденом. У другій половинї мая пробували французькі війська пробити ся на правім березї Маси між місцевістю Одромон (Haudromont) і фортом Дуомон (Douaumont), одначе зовсїм безуспішно.

На російськім фронтї панує від довшого часу повний спокій. Не дивно, що отсей застій усїх мілїтарних операцій викликує всякі менше усправедливлені міркування про мир з Росією.

На балканськім фронтї панував через $5^1/_2$ місяцїв спокій, аж останнїми часами рушили ся болгарські та нїмецькі війська й перейшли в долинї Струми на грецьку територію. Отсе мале непошанування грецької невтральности було конечне для центральних держав: вони мусїли зайняти вигіднїйші позиції проти союзної армії Анґлїйцїв, Французів і Сербів, яка оперує коло Солуня, на грецькій території. — Коло Солуня сконцентрована тепер і новозреорґанїзована сербська армія; по звісткам почвірного порозуминя має вона числити 85.000 людей.

На турецьких фронтах також нема поки-що нїчого замітного. В Арменії зробили Турки на початку сього місяця пробу протиофензиви в долинї Чороху. Зрештою спокійно, Росіяне звертають більше свою увагу на внутрішнї справи Арменії, яка, як відомо, ще перед війною ґравітувала до Росії. Тепер ті симпатії виступають зовсїм явно; на чолї сього для Туреччини ворожого руху стоїть Нугар-паша та голова вірменської схисматицької церкви Католїкос з Ечміядсіну.

Через утрату Кут-ель-Амари загрожений у великій мірі анґлїйський вплив на Мезопотамію. Поки-що нема тут більших боїв — турецькі війська перейшли до дефензиви, — одначе треба сподївати ся в близшій або дальшій будуччинї живійшої акції. Тутже, в Мезопотамії, перетинають ся дві дороги великих держав Анґлії й Нїмеччини: Берлїн — Перський Залив — по нїмецькій сторонї — і змаганне до сухопутнього получення між Суезом і Індією — по анґлїйській сторонї. Як сказано, турецькі війська не зачинають нїякої дальшої акції против Анґлїйцїв, зате посунули ся на північний схід від Баґдаду напроти російських військ, які оперують у Персії.

Найважнїйші мілїтарні події сього місяця розіграли ся на тирольсько-італїйськім фронтї, а саме у вінцентійських Альпах. Австрійська офензива в сїй области зачала ся 15 мая. Головні осередки, з яких вона почала ся, се Folgaria (Vielgereuth, 10 km на північний схід від Roverett-a), Lavarone (Lafraun — 7 km на північний схід від Folgar-її) та

долина Бренти т. зв. Val Sugana. З високорівні Folgaria рушила дня 15 мая армія наслїдника престола, проломила передову оборонну лїнїю Італїйців, найблизшого дня перейшла італїйсько-австрійську границю та здобула верхи, які лежать у кутї між долиною ріки Астіко та границею, а саме: Soglio d'Aspio (1346 m), Mt. Coston (1753) — та верхи, які лежать ще по австрійськім боцї: Costa d' Agra (1822) та Mt. Maronia (1705). 17 мая здобула отся армія високу граничну гору Mt. Maggio, а найблизшого дня два сильні італїйські форти Campolongo та Toraro. В дальших днях наступило обсадженнє всїх більших вершків на схід від границї у напрямі до Arsiero, а саме: Cima di Laghi (1482), Cima di Mesole (1726), Monte Tormento (1293) та Monte Majo (1500). Arsiero лежить у сїм місцї, де річка Позіна (випливає з Mt. Maggio на границї) зливаєть ся з Астіком. Зараз за Arsiero відкриваєть ся над Астіком венецька низина. Важним здобутком австрійських військ було зайняттє гори Mt. Cimone, віддаленої всього 3—4 km від Arsier-a. 26 мая здобула дальше армія престолонаслїдника просмик „Casa Rosti" над Астіком, — отже так з півночи являєть ся отся твердиня окружена. З заходу окружують її віддїли війська, які посувають ся над річкою Позіною. Так армія престолонаслїдника закінчила свої двотижневі операції окруженнєм Arsier-a. Перед нею лежить задача: дістати ся до венецької низини.

З другого осередка: з Ляваронe почав офензиву ґрацький корпус, який брав участь у здобуттю форту Campolongo, а пізнїйше перейшов у долину Аеи — в напрямі до другої цїли теперішнїх операцій: місцевости Asiago. Отсей корпус зблизив ся вже на незначне віддаленнє до Asiag-a: дня 29 мая попала в його руки гора Mt. Interrotto (1401), віддалена всього $3^1/_2$ km на північ від згаданої місцевости.

Третїй віддїл посуваєть ся в долинї Бренти в т. зв. Val Sugana. З самого початку офензиви здобув отсей віддїл верх Armenterra (1501), 19 увійшов до Roncegno, зараз опісля до Borgo, а недавно посунув ся до Strigno (віддалене коло 11 km від границї). Val Sugana має велике значіннє задля залїзницї, яка лучить Трієнт з Венецією.

На полудне від Arsiero в области Asiago* та в Val Sugana натрапили тепер австрійські війська на сильно укріплені позиції. — Мілїтарні критики приготовлюють заздалегідь, що тепер не піде так гладко, як у перших двох тижнях. Треба взяти також під увагу, що і заапровізуваннє війська в засоби поживи вимагає тепер довшого часу.

По приблизнім обчисленню за цїлий час офензиви попало в руки австрійського війська коло 30.000 полонених і коло 300 гармат, з того багато тяжких.

Питаннє мира стає прибирати поважні форми. Се вже не якісь там несконтрольовані вістки журналїстів, а голоси впливових людей, передових дипльоматів, які рішали про війну та які мають також силу рішати про мир. „По двадцятьдвох місяцях страшної війни, по мілїонах жертв в убитих, зранених і покалїчених, коли наложено на плечі теперішнїх і будучих поколїнь тяжку вину крови . . ." так зачинає своє інтервю з американським журналїстом часописи „New York World" — нїмецький канцлєр. Відзиваєть ся тут жива струна чуття, не холодне дипльоматичне вирахуваннє — (воно приходить зате в дальшім тягу інтервю) — й се доказує, що є добра воля до мира в дипльоматії. Інтервю д. Віґанда, журналїста „New York World-y", з Бетманом Гольвеґом — се властиво вже третє звено в мировій дискусії сих двох людей, що трясуть Европою. 5 квітня в своїй канцлєрській промові — висловив ся Бетман-Гольвеґ про умови миру з нїмецького боку — й заговорив дискретно вже навіть про самий фактъ переговорів: якби я так запропонував д. Ґрейови сїсти зі мною за зелений стіл . . . тодї д. Ґрей домагав ся би знищення Нїмеччини . . . На сю пропозицію Бетмана Гольвеґа відповідає Ґрей в інтервю з кореспондентом часописи „Chicago Daily News" д. 10 квітня, що він не домагаєть ся знищення нїмецької держави, а тільки пруського мілїтаризму. По відповіди канцлєра, з якої годї не завважати готовости до мирових переговорів, сказав укінцї Ґрей в анґлїйськім парляментї, дня 24 мая, що ще не прийшов час на мир . . . Одначе все-таки посли Ponsonby та Romsay Macdonald дійшли до того переконання, що в інтервю канцлєра нема нїчого, що стояло-б у суперечености з заявами Ґрея та що нїяка непоборима перешкода не спиняє мирових переговорів . . . Почасти зраджує Ґрей у сїй своїй промові, чому його готовість до миру змалїла... Лиш зі згодою всїх союзників можна зачинати щось у сїм напрямі, каже Ґрей. А тимчасом як ставлять ся союзники до питання мира? Найкраще показують слова французького мінїстра президента Бріяна, якими він звернув ся до російських парляментаристів у часї їх відвідин 23 мая в Palais Bourbon: „Слово мир — се богохульство, коли воно означає, що противника не маєть ся покарати, бо Европа може бути вже завтра наражена на небезпеку наново впасти під самоволю мілїтарної касти . . . Мир вийде з нашої побіди . . . Ся побіда зближаєть ся. Нїмеччина не трїюмфує; Нїмеччина, яка перед очима світа щораз більше й більше понижуєть ся, живе в боязни, страху та грижі сумлїння" . . . Розумієть ся, по такій промові, яка знайшла своє зміцненнє в промові Пуанкаре з тої самої нагоди, годї вірити в якусь охоту до мира в французької дипльоматії. Троха инакше задивляють ся на сю справу парляментарні круги. Посол Raffin-Dugens виступив дня 27 мая в французькім парляментї з гострою критикою промов Бріяна та Пуанкаре, жадав приспішення мира — та висловив ся, що інтервю Ґрея мало-б силу повести до мира.

Проби безпосереднього порозуміння між воюючими сторонами — скінчили ся поки-що нїчим, як показує промова Ґрея в анґлїйськім парляментї. Та ще з одного боку блискає надія мирного полагодження страшного світового конфлїкту.

Америка, яка вкінцї вдоволила ся нотою Нїмеччини, хоче подати скрівавленій людськости бальсам на тяжкі рани. Комісія маринарки в американській палатї репрезентантів прийняла одноголосно резолюцію посла Hensley-a, яка уповажнює президента скликати конференцію всїх держав в цїли закінчення світової війни. На отсю цїль призначено квоту 200.000 долярів. Про офіцїяльні заходи в сїй справі поки-що не чути, одначе видно, що Вільсон має добру волю посередничити між воюючими державами. Видно се з його промов, а саме з промови в Charlotte (Північна Каролїна) перед 100.000-ною публикою з нагоди 141 річниці підписання мекленбурської заяви незалежности та з промови, яку виголосив в американськім мировім союзї. З обох тих промов виходить ясно переконаннє президента Вільсона, що прийшов час для Сполучених Держав обняти ролю посередника між воюючими державами. Міжнароднє право знає дві форми, в яких невтральна держава може заінавґурувати мир: вона може предложити воюючим сторонам або т. зв. добрі услуги (gute Dienste) або посередництво (Vermittlung). При предложенню „добрих услуг" невтральна держава інтервенїює з власної ініціятиви й не бере участи в мировій конференції, — при „посередництві" мусить мати невтральна держава згоду обох воюючих сторін і бере участь у конференції. У війнї 1870/71 запропонувала Анґлїя свої „добрі услуги", одначе Франція відкинула їх. У війнї з 1866 р. прийняв ся посередництва Наполеон III, в російсько-японській Рузвельт. Можливо, що в світовій війнї 1914—1916 президент Вільсон предложить свої „добрі услуги" до полагодження сього страшного конфлїкту. —к.

* По написанню отсеї статї зайняли вже обидві твердинї австрійські війська. Ред.

Вісти.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Дністер“ у Львові, вул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

Австрійський Цїсарь до української шкільної дїтвори Волині. З нагоди святочного відкриття першої української школи у Володимирі Волинськім вислано дня 20 мая 1916 до австрійського Цїсаря телєґраму від дїтей через окружну команду. На те прийшла отся відповідь:

До пана полковника Домбровецкого, окружного коменданта Володимира Волинського.

Відень, Бурґ.

Його ц. і к. Апостольська Великість зволив з вдоволенєм прийняти до відома телєґраму дїтей першої української народньої школи в Володимирі Волинськім і дякує дїтям сердечно за їх чолобитню

З Найвищого приказу *барон Шіссль.*

Від Президії Загальної Української Ради у Відні одержуємо отсей комунїкат: З огляду на те, що пущена в обіг польськими часописями звістка про мнимий розлад в українськім полїтичнім таборі найшла місце також у деяких орґанах нїмецької преси, як в Австрії, так і за границею, а довільна інтерпретація пресою деяких фактів з українського полїтичного життя представляє фактичні відносини в українськім полїтичнім таборі у фальшивім світлї, Президія Загальної Української Ради, доповнюючи свій комунїкат з дня 12 мая 1916, уважає вказаним подати до відома ширшого загалу отсї інформації.

Загальну Українську Раду покликала до життя воля партійних управ і парляментарних ґруп усїх українських партій, без огляду на краї й держави, та на підставі основних постанов є вона загально-національною репрезентацією українського народу на час війни аж до повороту нормальних відносин, а в полїтичних справах, що дотикають австрійської України, найвищою та єдиною полїтичною репрезентацією українського народу назверх. Инші українські орґанїзації й інституції зберігаючи свою автономію, координують свою дїяльність з головними витичними лїнїями, вказаними Загальною Українською Радою.

В склад Загальної Української Ради входять делєґати партійних управ і парляментарних клюбів галицьких партій: національно-демократичної (14, себто 10 + 4), радикальної (6, 4 + 2), соціяльно-демократичної партії з Галичини й Буковини (5), — делєґати управ буковинських партій: національно-демократичної (5) й української народньої партії (1); делєґати Союза визволення України, безпартійної полїтичної репрезентації російських Українців (3). — Разом Рада складаєть ся з 34 делєґатів. Президентом Ради є др. Кость Левицький, котрий одночасно є президентом галицько-українського національно-демократичного парляментарного клюбу; инші вище перечислені ґрупи: радикальна, соціялдемократична, націоналдемократична галицька й націоналдемократична буковинська мають своїх віцепрезидентів у Президії Ради, заступлений тут також Союз визволення України.

Та обставина, що Загальній Українській Раді волею всїх полїтичних національних чинників признано репрезентаційне верховенство українського народу на час війни, не зносить ані партій, ані парляментарних заступств, ані автономії сих орґанїзацій; вони далї істнують і в змінених „воєнних“ обставинах проявляють себе згідно зі своїми цїлями та призначенєм, лише дїяльність їх мусить по постановам Ради координувати ся з дїяльністю Ради, а в справах загально-українського значіння й ваги мають инші орґанїзації й інституції йти в своїй дїяльности за постановами Ради.

В рамах сих основних постанов Ради розвиває свою самостійну полїтичну дїяльність орґанїзація російських Українців — Союз визволення України, але не проти сих постанов поступають і инші партійні й парляментарні орґанїзації, коли забирають від часу до часу голос у національних справах загального значіння.

Річ сама собою зрозуміла, що народні посли до законодатних тїл не можуть резиґнувати зі своїх прав заступати повірені їм населенєм у мирні часи інтереси, а тим більше не можуть занедбувати своїх посольських обовязків, тому в рядах членів Ради ніколи не виринала навіть гадка про скасуванє або вкорочуванє прав посольських тїл, хочби для того, що більше половини (14 на 26) присутних у монархії послів парляментарних з Галичини й Буковини є членами Ради, а в самій Раді становлять вони близько половину всїх членів (14 на 34).

Але так само ясною є річю, що істнуванє кількох необєднаних орґанїзаційно партійно-парляментарних тїл зовсїм виключає, щоб сї тїла могли кожде на свою руку практично займати ся полїтичними справами загально-українського значіння без шкоди для тїла, а вже цїлком виключена можливість, аби одна партійно-парляментарна орґанїзація могла виступати від імени цїлого українського народу, без участи инших посольських ґруп і поза Загальною Українською Радою.

Тому чисельно найбільший Український парляментарний Клюб (клюб галицьких національних демократів) підніс в останнїх часах гадку про орґанїзаційне обєднанє всїх посольських ґруп українських і сотвореннє сим способом одноцїльної загально-української парляментарної репрезентації, котра паралєльно з Загальною Українською Радою, при відповіднім подїлї чинностей і згідно з полїтичною лїнїєю Ради, обняла-б веденнє вказаних полїтичних справ.

Якби сю гадку, зреалїзуванє котрої зустрічало в мирних часах непоборні перешкоди, удало ся тепер здїйснити, Загальна Українська Рада повитала-б радо сей поступ у консолїдації парляментарних заступників у воєнних часах і, не зрікаючи ся своїх прерогатив, перевела-б розмежуванє компетенцій і взаїмних відносин обох полїтичних формацій.

І в мирні часи і в часї війни контакт між окремими парляментарними ґрупами в важних справах загального значіння в сїй чи иншій формі все істнував; були й спільні полїтичні виступи. Коли сей контакт заміцнить ся орґанїзаційно, тим краще.

Усяким припущенням про здекомплєтуванє і розпад Ради перечить факт правильного й безперервного функціонування Ради та її виконуючого орґану — Президії. З боку жадної полїтичної орґанїзації, що через своїх делєґатів входять у склад Ради, не підношувано голосу про якісь зміни в орґанїзації й обсягу дїяльности Ради; ніодна полїтична ґрупа не виказувала досї явних намірів виступлення з Ради.

Супроти всього вище сказаного всякі поголоски про кризи в Раді і тертя між Радою й парляментарними орґанїзаціями позбавлені дїйсної основи.

Український національний табор є єдиний і єдний тяжкою долею рідного краю й однодушним бажанєм у міру сил, при твердих обєктивних обставинах, промостити народови шлях до кращої будуччини, не закриваючи при сїм очей на байдужність до нашої справи одних і ворожі підкопи других.

Президія Українського парляментарного Клюбу пересилає нам отсей комунїкат з просьбою о поміщенє: „Парляментарний Український Клюб“ відбув дня 23 під проводом голови д-ра Костя Левицького цїлодневне засїданє, на котрім у дальшім виконанню ухвали Клюбу з дня 9. с. м. про пожадане зєдиненнє української парляментарної репрезентації на внесенє д. віцепрезидента Романчука рішено дати почин до основання одноцїльної української парляментарної орґанїзації та в тій цїли порозуміти ся з иншими парляментарними українськими ґрупами. До переведення сього рішення упрошено дд. д-ра Костя Левицького й Романчука

з Клюбу, як також радника двору Горбачевського яко члена палати панів, котрі мають починити кроки для скликання спільного засїдання усїх українських парляментарних послів і членів палати панів.

Се рішенне в нїчім не нарушує істнування Загальної Української Ради, а всї відмінні поголоски, поширені в тій справі пресою, безосновні.

Опісля голова др. Кость Левицький складав звідомленне з заходів у справі відбудови краю, як також в инших актуальних справах.

Вкінцї рішив Клюб у справі становища „Дїла“ в квестії калєндаря, що воно не згідне з однодушним рішеннєм усїх компетентних національних чинників, і з приводу незгідного з фактичним станом річи виступу „Дїла“ в 124 з 18 мая с. р. проти Клюбу звернути ся о відповідні розпорядки до Народнього Комітету.

Від Українського парляментарного Клюбу. Відень, дня 24 мая 1916. За Президію: др. Кость Левицький, др. Льонґін Цегельський.

Віденська преса про смерть Ів. Франка. Всї віденські нїмецькі денники подали вістку про смерть нашого найбільшого сучасного письменника й ученого. Більшість з них подала й найважнїйші дати з життя й дїяльности Покійника. В „Zeit“ у ч. 4913 з 29 мая зазначуєть ся, як девятимісячна вязниця й симпатії Покійника до бідних тільки переконали Франка, що вибрана ним дорога — добра. „Він став голосити соціялїстичні думки в Галичинї. В 1890 р. взяв визначну участь у заснуванню радикальної партії. Се була перша українська партія, що на Україні здобула для поступово-демократичних думок право горожанства“. „Die Zeit“ уважає Покійника „без сумнїву найвизначнїйшою постатю серед української суспільности в другій половинї XIX стол. Чільного публїциста певне пригадують собі з як найкращого боку читачі „Zeit“ з його знаменитих статей“. „Arbeiter-Zeitung“ у ч. 149 з 30 мая підчеркує, що через соціялїзм Франко „розлютив ще більше шляхту, котра була тодї всемогутньою в краю: вони ненавидїли в нїм радикального полїтика, що пристрасно воював з пануваннєм несправедливости, соціялїста, що боров ся против економічних привилеїв, і неменше свідомого Українця, що хотїв виборoти волю й культуру для свого народу.“ „Польські противники не допустили його до університетської професури. Та серед українського народу росла постійно повага Франка; яко поет і вчений, яко бесїдник і публїцист, як соціяльний орґанїзатор і полїтитичний аґітатор мав він довгі роки найбільший вплив на українське духове житте. Франко писав також по нїмецьки та в колишнїм тижневнику „Die Zeit“ і в „Arbeiter Zeitung“ публїкував свої знамениті статї. Від яких десятьох лїт, що правда, притих (очевидно тут враховує мильно часопись і час Франкової інтензивної лїтературно-наукової праці), а тепер з зворушеннєм довідуємо ся, що він помер“. У ч. 8111 з 30 мая називає „Neues Wiener Journal“ Франка одним з піонїрів нового демократичного й поступового напряму українства. „Яко незвичайно быстроумний публїцист мав він тривкий вплив на молоду ґенерацію 80 і 90 рр.“ Далї вірно вважає „N. W. Journal“ Франка найбільшим поетом по Шевченкови, підносить його високу освіту, його пошану для нїмецької культури й лїтератури та його тїсні звязи з західною Европою. „Щодо того, він просто сотворив епоху“. Далї зазначено, що багато Франкових писань переложено на нїмецьку мову. „Як ученого добре знали його та цїнили славісти“. Се-ж підчеркує „Neue Freue Presse“ в ч. 18596 з 30 мая, „Fremden-Blatt“ у ч. 149 з 30 мая. „Neues Wiener Tagblatt“ уважає Франка в 149 ч. з 30 мая лїтературним феноменом, що так само знаменито писав по українськи, по польськи й по нїмецьки. „Reichspost“ надрукувала в ч. 250 з 30 мая довшу, тепло написану статю проф. В. Калиновича п. з. „Iwan Franko“, де подано найважнїйші дати з життя Покійного та схарактеризовано коротко Його лїтературну творчість.

Що писали в 1911 р. „Московскія Вѣдомости“ про російські воєнні цїли. „Московскія Вѣдомости“ з грудня 1911 р. ч. 272 ось що говорили устами відомого російського націоналїста А. Савенка про полїтичні цїли в внутрішнїй міжнароднїй полїтиці Росії, в передбаченню міжнароднього оружного конфлїкту: „Думають, що причина сучасного напруженого настрою в Европі та зросту мілїтаризму, який душить европейську культуру, — франко-ґерманська сварка, до якої пізнїйше приєднав ся анґло-ґерманський антаґонїзм. Але тепер приєднала ся ще одна причина, яка робить европейську згоду дуже непевною.

Се — галицьке питанне. Се палке питанне, що чіпає наші великі національні й державні інтереси. І правду казав д. Крамарж, що за Галичину може виникнути війна між Австрією та Росією.

Дїйсно, галицьке питанне вимагає того чи иншого рішення. Дїло тут не в тому, що московський ідеал збирання російської землї ще не здїйснив ся й велике дїло ще не закінчене. Особлива небезпека в тім, що з східної Галичини вороги Росії зробили мазепинський піємонт. Про те, що з західної Галичини зроблено польський піємонт, я вже й не кажу, бо польське питанне для нас — зовсїм другорядне, коли його порівняти з мазепинським питаннєм. Навіть втрата Привислянського Краю не ослабила-б нас, а навпаки зміцнила-б. Але втрата всеї України (в ориґ. „Малоросії“), чим погрожує нам мазепинство, яке піддержують вороги Росії, се смертельна рана для великодержавя Росії. От длячого всї вороги Росії зробили з мазепинства таран для зруйнування єдности й цїлости російської імперії.

А з того має бути висновок: у корінї всеї нашої полїтики, як внутрішньої, так і заграничної повинна лежати боротьба з мазепинством, боротьба вперта, пляномірна й рішуча. Там, де розходить ся про цїлість Росії, не треба спиняти ся нї перед чим. Ми повинні гасити небезпечну для нас пожежу мазепинства в самому його джерелї (себто в Галичинї). Се повинно лежати в основі програми всеї нашої заграничної полїтики.

Житте висуває на чергу питанне про роздїл турецької спадщини. Австрія, мовляв, дуже ласа на ту спадщину, але вона добре розуміє, що без Росії не можна подїлити Туреччини. На сїм й ми мусимо стояти рішуче та міцно. Але чи можлива-ж така згода? Так, вона можлива.

Ми повинні радувати ся, коли Болґарія приєднає до себе Македонїю і ми можемо дати Австрії згоду на те, щоб вона проковтнула ще дві турецькі провінції, але за відповідну рекомпенсату. А такою рекомпенсатою може й повинна бути східна Галичина, сей споконвіку російський край, спадщина Володимира Святого.

Хай імперія Габсбурґів віддасть нам сю країну. Тодї ми закінчимо „збирати“ російську землю, досягнемо нашої природної етноґрафічної границї (Карпати) та знищемо мазепинське огнище.“

Евакуація Ровного та Сарн. „Русское Слово“ з 14 мая доносить: „До київського залїзничного двірця почали знову напливати втїкачі. Серед них багато Жидів, виселених з Рівного та Сарн“.

Зміст: Прометеєви України. — Іван Франко. Народе мій... — Іван Франко. — Іван Франко. Великі Роковини 1798—1898 (Закінченне прольоґу). — Катря Гриневичева. З їміндських фотоґрафій. — М. Троцький. По десятьох роках російської конституції.— —к. За місяць (війна—мир). — Вісти: Австрійський цїсарь до української шкільної дїтвори Волинї. Від Президії Загальної Української Ради у Відні (комуніkат). Віденська преса про смерть Івана Франка. Що писали в 1911 р. „Московскія Вѣдомости“ про російські воєнні цїли. Евакуація Ровного та Сарн.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П

Preis 40 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.
Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів, піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1·75 руб.
Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.
Видає і відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

III. рік. Ч. 42. Відень, 11 червня 1916. Ч. 102.

В сороклїттє ганебного указу против українського слова.

Шевченко возвеличив „малих отсих рабів нїмих“ і поставив на їх сторожі слово. І сього могутнього слова, як і загалом українського слова в цїли „возвеличення малих отсих рабів нїмих“ налякав ся страшно російський царат і дав вислів свому перелякови в першім указї з XIX в. против українського друку з 1863 р. Аж до часу порозуміння з мінїстром народньої просвіти, оберпрокуратором Святїйшого Сино,у та шефом жандармів у справі друку книжок в українській мові видав мінїстер внутрішнїх справ начальній цензурній управі розпорядок, „аби в друку позволювано тільки на такі твори в сїй мові, що належать до відділу красної лїтератури; зате треба перестати перепускати книжки в українській мові, як духовного змісту, так наукові і загалом такі, які призначуєть ся для початкового читання для народу.“ Указ вийшов з волї самого царя. Причину видання сього указу подано в нїм самім: „В останнїх часах питанне про українську лїтературу одержало инший характер наслїдком полїтичних обставин, що не мають нїякої звязи з чисто лїтературними інтересами. Давнї твори в українській мові (на малороссійскомъ языкѣ) мали на цїли тільки освічені кляси України, а сьогоднї прихильники української народности звернули свою увагу на непросвічену масу, а ті з них, що змагають до здїйснення своїх полїтичних замислів, взяли ся під вимівкою, що поширюють грамотність і просвіту, до видавання книжок для початкової науки, букварів, граматик, ґеоґрафій і т. д.“ Крім того „в Петербурзї збирають жертви для видавання дешевих книжок в українській мові. Багато з тих книжок одержав на розгляд петербурзький центральний комітет. Немале число таких самих книжок приходить і до київського цензурного комітету.“

На тернистім шляху української книжки в українських землях, злучених персональною унїєю з Московщиною, не новинка сей указ. Уже в часах Петра й Катерини виступають заходи держави обединити Москалїв і Українців щодо мови хочби в церковних книгах. Дня 5 жовтня 1720 р. видав царь Петро I указ, аби старі українські церковні книги для повної згоди з московськими церковними книгами порівнювати перед друком з такимиж московськими друками, щоб не було нїякої рїжниці й окремої мови.“ А щодо нових і инших книжок забороняв указ друкувати їх без позволення духовної колеґії, щоб не зайшла яка незгідність з московським друком. Так отже від 1720 р. мала всї українські видання переглядати духовна колеґія в Москві, дбаючи, щоб не було в них „жадної окремої мови“. Такі укази вийшли також 25 сїчня та 20 марта 1721 р.

Скільки разів почало українське національне житте бити живійшим живчиком у XIX в., скільки разів оживляв ся український видавничий рух, навіть видання у московській мові, які були прихильні або корисні для українства, — стільки разів почуло на собі українське письменство ведмежу лапу цензорів — душителїв його. Коли під впливом віщого слова Тараса шістьдесятники зірвали ся до праці над своїм народом, російське правительство задумало припинити її указом з 1863 р. Ясно, чому за десять лїт відтодї не появила ся нїодна українська книжка. А коли в рр. 1873—1876 дещо полекшала цензура та з того скористав гурток Українців-ентузіястів (Михайло Драгоманів, Володимир Антонович, Олександер Русов, Микола Лисенко і инші), згуртованих головно коло „Української секції Російського Ґеоґрафічного Товариства“ (Юго-западнаго Отдѣла Русскаго Географическаго Общества), тодї вийшла нечувана до того часу заборона української лїтератури. Ось що „зволив приказати“ царь дня 30 (18 ст. ст.) мая 1876 р.:

1. Без окремого на се дозволу головної управи в справах друку не допускати привозу в границї імперії нїяких книжок і брошур, виданих в українській мові.

2. Заборонити в імперії друк і видаванне оригінальних творів і перекладів у сїйже мові, з виїмкою тільки: а) історичних документів і памятників і б) творів устної словесности, одначе з тим, аби при друкуванню історичних джерел заховати безумовно правопись оригіналів, а в творах красного письменства — не допускати нїяких рїжниць від загально-прийнятої російської правописи та щоб дозвіл на друк творів красної лїтератури давати не инакше, як по розгляненню рукописи в головній управі у справах друку.

3) Заборонити також рїжні сценічні вистави й відчити в українській мові, а також друк в українській мові тексту до музичних нот.

Сей страшний удар, що замикав уста другому з ряду щодо великости народови російської імперії, викинув за границю декількох незвичайно талановитих і широкоосвічених людей. Сим разом здїйснила ся правдивість приповідки: нема лиха без добра. Тих кілька російських Українців-еміґрантів не тільки що не потонули в морі московської науки

Львівська Державна наукова бібліотека

й публїцистики, але винесли українське слово на европейську арену, присвятили свої сили та знанє українській науцї, українській публїцистицї на українській мові й дали українському письменству ряд книжок великої вартости з одного боку, а з другого привчили европейську, головно російську публику прислухувати ся до бажань Українців.

Українська еміґрація в Швайцарії увійшла в близькі зносини з австрійською Україною, а найвизначнїйший член сеї еміґрації — Драгоманів довершив при помочи своїх галицьких учеників, головно Франка, чуда серед заскорузлої, псевдоаристократичної галицько-української інтелїґенції, а в наслїдку й українських народніх мас. Від часу, як галицька Україна підпала під щораз більший, непереможний вплив Драгоманова, як сей саме вплив поглибив і уможливив галицькій Україні вірне зрозуміннє Шевченкової музи, відтодї можна було назвати до деякої міри Галичину українським піємонтом. Найвизначнїйші українські письменники почали друкувати свої твори та працї в галицько-українських виданнях.

І в самій Росії, хоч як тяжко давив тут указ усяку українську думку, він тільки спинив розвиток української національної й полїтичної думки правильним шляхом, він був тільки величезною скелею, яка не давала видістати ся зібраній воді на верх у найпригіднїйшім місцї. Але як жива вода, хочби як далеко та глибоко била попід яким твердим каміннєм, усе-таки знаходить собі вихід й тодї щойно дає вислів своїй волї, здобутій таким накладом працї, так і українська думка, заборонена глупим указом з 1876 р., зачала шукати для себе захисту в підземеллю, зродила підземельну Україну й ненависть до московського панування, котра може скінчити ся тільки з його скінченнєм.

Так побіч страшної кривди, заподіяної Українї, за яку жде ще пімста Росію, мав ганебний царський указ з 1876 р. й добрі наслїдки, в першій мірі народженнє молодої України всеукраїнського напряму.

Володимир Дебогорій-Мокрієвич.

I.

В російськім місячнику „Вѣстникъ Европы“ за серпень 1914 р. появила ся статя Л. Дейча п. з. „Украинская и общерусская емиграція“. Лев Дейч, відомий російський соціялїстичний дїяч, між иншим учасник голосної в свій час „Чигиринської справи“ („Чигиринское дѣло“), тепер редактор російської соціялїстичної часописи в Америцї, виступив тут у новій, негарній ролї клеветника . . . За цїль обрав собі Українців, а передовсїм Михайла Драгоманова, якому приписує всякі темні та неясні справи, а на свідка на ті всї свої обвинувачення покликав Володимира Карповича Дебогорія-Мокрієвича.

Сей „Вѣстникъ“ попав менї в руки в Софії при кінцї 1914 р. Коли по перечитанню звертав я його проф. д-рови Іванови Шишманову та з жалем додав, яка велика шкода, що сей свідок уже не живе,* а то він дав би найкращу відповідь на ті злобні напасти Дейча, проф. Шишманов подав менї на превелике моє здивуваннє його адресу. В маленькім болгарськім містечку Татар-Пазарджику чотири години їзди залїзницею від Софії вже щось 30 лїт живе він як міський інжинїр. Уже на другий день сидїв я в поїздї з докладною його адресою та „Вѣстникомъ Европы“. На жаль не було його тодї вдома, бо він вибрав ся саме до своєї пасїки десь біля Старої-Загори. У знайомого його директора тамошньої ґімназії зоставив я сей „Вѣстникъ“ і письмо з просьбою написати відповідь Дейчови. І справдї вона появила ся незабаром в „Украинск-ій Жизн-ї“ за лютий 1915 р. п. з. “По поводу статьи Дейча »Украинская и общерусская емиграція«“.

Що спонукало Дейча пригадати собі всї сплетнї, інтриґи та клевети, що кружили серед російської еміґрації перед 30 роками в Швайцарії, й саме тепер у часї війни сей пашквіль друкувати, годї зрозуміти . . . Мусимо пояснювати се хиба якоюсь сильною ненавистю до Українців і його представників.

Для прикладу наведу тільки один уступ з його статї „Один із Українців (гурту Драгоманова), Подолинський, перечитав реферат на збірцї російських еміґрантів, де обвинувачував революціонерів-Українців (у Дейча „южанъ“) у тім, що вони не зробили нїчого корисного для свого народу та представив їм корисну дїяльність українофілів“. На се відповів присутний на збірцї Л. Дейч ось як: „Я постарав ся представити дїяльність українофілів на Українї (в Дейча „в полуднево-західнім краю“) як безкорисне гаєннє часу. Я оповів, як українофіли тратять кільканадцять лїт на поправленнє одної букви українського словаря чи на виданнє народніх пісень або приказок, а коли вже порішать написати щось для народу, то надрукують такі глибоко фільософічні оповідання, як „Про сїру кобилу“ або „Як баба Параска купила порося“.

Замітна річ, що Дейч не пригадує собі, що він тодї сказав на оборону революціонерів, але дуже добре тямить тільки ту часть своєї промови та ще додає з дивною наївністю, що не розуміє досї, чому по сїй його промові всї Українці вийшли з залї.

Сей приклад — думаю — дуже ясно характеризує становище Дейча до української справи.

Дебогорій Мокрієвич пише так про се в своїй відповіди Дейчови в „Украинск-ій Жизн-ї“: „Правда, в ті давнї часи більше або менше ми всї „южане“, що належали до табору лївих, любили віднести ся до українофільства так з „кондачка“, але замітне те, що навіть тепер, себто більше нїж 30 лїт пізнїйше, Дейч ще не розуміє, що осмішуваннє культурної працї „українофілів“ було цїлком невідповідне, бо в противнім разї він зрозумів би, що се було достаточною причиною для виходу Українців із членів товариства.“

Не більшою симпатією тїшить ся в Дейча і Драгоманів. По його словам він мав велике поважаннє серед еміґрантів, тільки невеликий гурт польських соціялїстів і кількох Москалїв, а між ними й Дейч, відносили ся з підозріннєм до радикалїзму Драгоманова, а головно Дейч уважав його просто нещирим.

Точку за точкою, клевету за клеветою розбиває покликаний самим автором свідок усї ті сплетнї Дейча, отже й ті про якісь великі суми, які мав дістати Драгоманів на ре-

* Спомини Дебогорія-Мокрієвича читав я ще десь у ґімназії і був певний, що він уже помер.

волюцію від якогось польського маґната, та сплетні про якісь переговори з делеґатом „Добровольной охрани“ і т. д. І таким робом очищує память свого дорогого друга та приятеля від найменшої неблагородної тїни, яку так конче на нього хоче кинути Дейч. Цїла відповідь Дебогорія-Мокрієвича се спокійне та чесне, але рівночасно рішуче та невідкличне здемаскуваннє несовїсного автора й оборона свого рідного народу.

II.

У великому визвольному рухови Росії брала участь найкраща частина молодїжи не тільки московської, але й усїх поневолених народів великої імперії. Візьмім тільки один епізод, хочаб 70 роки, часи Олександра II. Всї народи мали тодї прегарних своїх заступників. Москалї мали Віру Засулич, Софію Перовську, Петра Крапоткіна, Дмитра Клеменса, Жиди Гесю Гельфман, Поляки Осїньского, а Українцї одного з творцїв чигиринської справи Якова Стефановича, прегарну постать чернигівського мілїонера Дмитра Лизогуба, С. Кравчинського й Володимира Дебогорія Мокрієвича. В своїй „Підземній Росії“* пише про них М. С. Кравчинський: „У нашій партії був Стефанович — орґанїзатор, Клеменс — мислитель, Осїньский — вояк, Крапоткін — аґітатор, Дмитро Лизогуб — був святий“.

Всї вони йшли захоплені одною ідеєю знищення царату та здобутя полїтичної свободи та волї всїм народам Росії. Пішли з гарячим жаром молодечих душ, з безкрайнїм особистим пожертвуваннєм себе та безмежною ненавистю до сього кривавого молоха так, що коли в 1877 р. вибухла російсько-турецька війна, як пише Дебогорій Мокрієвич у своїх споминах:** „Ми всї хотїли, щоб нашу армію побито“.

В передмові до українського видання книжки С. Кравчинського „Підземна Росія“ — пише її перекладчик пок. тов. др. Евген Косевич: „Так дуже цїкаво пізнати та вглянути в сї події, які так трівожили гордого російського деспота, що в найзначнїйшій части відбували ся на нашій землї, в якій львину частину працї вложили наші брати російські Українцї й за які Україна мусїла солоно заплатити безлїчю зломаних екзистенцій, безчисленною втратою людей, яких сї злощасні відносини відібрали від України, а потім вкинули в розпалену пащеку царського молоха. Серед инших відносин були-б сї люде славою України. А так пропали дармо, а для України двічі пропали“ . . .

Один з сього поколїння і з сих людей — Володимир Карпович Дебогорій-Мокрієвич. Уродив ся в половинї попереднього столїття на Подїлю, ґімназію скінчив у Камінцї Подїльскім, а на унїверситет пішов до Київа. Було се по вистрілї Каракозова 1866 р., коли подвоїла ся лють російської реакції. За кілька місяцїв знищено все, на чім зостав ще слїд лїберальїзму. Над Росією запанував важкий жандармський кулак. Не видержав у сїй атмосферї Дебогорій-Мокрієвич і виїхав до Швайцарії. Одначе по кількамісячнім побутї там вертає знову на Україну спершу на Подїлє, а потім до Київа.

Се було при кінцї 1873 р. В тім часї появив ся новий тип, тип соцїяльїста-революціонера. Розвиток суспільної думки покінчив свій перший етап нїгілїзму, що належав до десятилїття 1860—1870 рр. і змагав передовсїм до власного щастя й ідеалом якого було розумне життє мислячого реалїста.

На арену виступає тепер революціонер, що шукає щастя для инших і приносить йому в жертву своє власне. Його ідеалом життє, повне терпінь і мученицька смерть. У Петербурзї повстає 1872 р. кружок Чайківцїв, що має свої відділи в Москвї, Орлї, Таганрозї, Одесї й Київї. В одній мізерній лїпянцї передмістя Петербурга осїдає князь Крапоткін і веде аґітацію серед міських робітників, багатий козак Обухов, що конає від сухіт, робить се серед своїх над берегами Дону. Поручник Леонїд Шишко вступає яко ткач до одної петербурзької фабрики, Ковалик і Войнаровський ідуть на Волгу, а Д. Рогачев з С. Кравчинським яко трачі йдуть до тверської ґубернії на пропаґанду між мужиками.

А рівночасно починало ся на Вкраїнї.

Коли Мокрієвич у 1873 р. вернув із Швайцарії, були в Київї дві революційні ґрупи. Одна, що стояла в звязи з кружком петербурзьких „Чайківцїв“, і друга т. зв. „Комуна“. Чайківцї хотїли наперед науково рішити справи, заки приступлять до практичного дїла, комунїсти рішили, що треба зараз приступити до дїла й іти в народ. Дебогорій-Мокрієвич приступив до комунїстів. „Так — оповідає він у своїх споминах — віри в будучність у всїх нас було тодї багато. Ми — в самій річи незначний ґурток молодих людей — відчували в сббі присутність незвичайної сили, а ту свідомість сили давала нам віра в народ; кожен з нас чув за собою мілїони селян, при такій вірі можна було сподївати ся успіху й ігнорувати суспільність. Ми так і поступали. Ми ігнорували суспільність, признавали тільки себе, себто революціонерів, а з другого боку — мужика, відкидаючи на бік як рішучо негідне все, що було за нами й сим мужиком. Ми рішили, що на Волзї досьогодня співають ще про Пугачева та Стеньку Разіна, а на Днїпрі про гайдамаків. Правда, вже тодї були ріжниці щодо революційности селян. В користь українських селян промовляло їх захованнє в часї польського повстання, як вони до нього віднесли ся, та їх ненависть до польських панів“.

І пішли київські комунїсти в народ як малярі в київську ґубернїю. Запалу, посвяти та пожертвування було багато, тільки не знали вони нї сих мужиків, нї їх звичаїв, нї головно їх мови. „Сам я — признає Мокрієвич — знав мужика тільки з зверхнього боку, а в инших ще гірше бувало, бо бачили вони їх із вікон своєї кімнати“.

Що незнаннє мови принесло багато шкоди тодїшнїм пропаґандистам, показує хочби випадок із самим Дебогорієм-Мокрієвичем. У своїй революційній мандрівцї по Київщинї прийшов він одного вечера до села Бортничі (на лївому березї Днїпра, 15 верстов від Київа). Зайшов до одного мужика, щоб у нього переночувати. Тут у часї вечері, коли жінка господаря запитала гостя, звідки він є, а він заявив, що з нїжинського повіту, господарь закричав на нього: „брешеш, я по мові чую, що ти з Польщі, а не нїжинський!“, а Дебогорій-Мокрієвич додає від себе: „Виговір на правім березї Днїпра, або як мужики сю часть України Польщею називають, сильно відрїжняєть ся від лївобережної, я-ж виріс на Подїлю та присвоїв собі тамошнїй говір“.

Скоро пішли арешти. Арештовано й Дебогорія-Мокрієвича та засуджено на каторжні роботи в Забайкальскім

* С. М. Кравчинський (С. Степняк). „Підземна Росія“. Перекл. з мос. мови Евген Косевич. Українська Видавнича Спілка. Львів 1901.

** „Воспоминанія“ Вл. Дебогорія-Мокрієвича. Париж, 1894.

краю. Одначе він скоро втікає з каторги та прибуває до Москви саме в хвилині, коли терористи, наслїдники пропаґандистів, святкують свій безпожиточний тріюмф бомбою на Катеринінськім каналї,* який не принїс для справи революції нїякої користи, а викликав ще більшу реакцію й занепад революційних сил. Перемучений пережитими подїями та прибитий невдачами, виїзджає знову за границю.

Виїзджає з преважким серцем і з зломаною душею, бо уважав революційний рух за погребаний. Їде в Швайцарію і тут стрічаєть ся між иншим з Михайлом Драгомановим. Дейч у своїй статї робить закид Дебогорієви-Мокрієвичеви, що він зійшов ся з Драгомановим тільки тому, що один і другий були Українцями. На се відповідає Дебогорій, що націоналїстом (розуміють ся полїтичним, а не культурно-національним) не був нїколи ні він, ні Михайло Драгоманів. Драгоманів був федералїстом, а властиво автономістом, а як усї „народники“, так і Дебогорій-Мокрієвич був крайнїм децентралїстом — і на тій основі вони обидва зійшли ся. У Швайцарії покінчив Дебогорій технїчні студії та поїхав по хлїб на Балкан, до Болгарії.

III.

На однім з передмість Софії, в гарному партеровому дімкови серед садів і садків, у підніжа Вітоші, у свого старого друга — також вигнанця з Росії — живе тепер Дебогорій-Мокрієвич.

І тут у Софії стрінув ся я перший раз з ним. Невеликого росту, з буйною ще чуприною, із сивим вусом і бородою, з пронизуючими інтелїґентними очима, ще дуже енергічний старик прийняв мене дуже ввічливо. Він говорив по московськи, я по українськи. Довгі-довгі лїта він з нїким не говорив по українськи, то й важко йому тепер рідною мовою говорити, та все-таки в розмові дуже часто вплїтає українські слова й цїлі звороти.

Австрійської України цїлком не знав, ні її відродження, ні її життя, з галицьких Українців знав тільки Павлика та Франка. Попросив мене передовсїм книжок про наші справи та випитував ся дуже, як поводили ся супроти нас Москалї в часї свого побуту в Галичинї.

Ми довго тодї говорили. Він головно питав ся, а я по змозї докладно оповідав про наше житте-бутте до війни та про наше положенне в часї війни. Він слухав дуже пильно й уважно та дуже обурив ся, коли почув, що Москалї в часї свого побуту в Галичинї головним робом старали ся знищити весь національний і культурний доробок українського народу.

З книжок, які я йому принїс, першу перечитав „Галицкая, Буковинская и Угорская русь“, видану „Украинскою Жизнью“ в Москві, яка зробила на нього велике вражінне і яку дуже хвалив при пізнїйших стрічах зі мною.

В якийсь час пізнїйше ішли ми ввечері чудовою алеєю царя освободителя, що починаєть ся від болгарського парляменту, а кінчить ся аж на стариннім історичнім шляху, що веде до Царгороду. З нами був і один товариш з російської України, яким незвичайно утїшив ся Володимир Карпович. Він так давно не бачив нїкого з „своєї“ України. Пробудили ся всї старі спомини, пригадали ся молоді лїта, ті славні молоді лїта! Вол. К. засипав питаннями того товариша про все-все, а головно про українські села, яких він так давно не бачив, а де він так багато старих хвилин пережив яко молодий студент. Питаний оповідав подрібно-широко . . .

На лиці старика явив ся румянець, заблистїли очі, він оживив ся, наче відмолоднїв.

„Володимире Карповичу, говорив мій товариш, — ми добре вас знаємо з історії нашого життя, ми всї читали вашу книжку та з сею любовю та вірою, з якими ви колись, пішли і ми в наші села. Чимало може завдячуємо й ми досвідам вашим і ваших товаришів, бо вже инакше нас прийняли та зрозуміли наші мужики. Правда, се в нас було тим лекше, що ми знали їх уже не тільки з вікон наших кімнат і прийшли до них із їхнїм рідним словом, українською газетою та книжкою.“

Розмова перейшла на загально-полїтичні теми.

„Які-ж відносини тепер нашого громадянства до поступових і лїберальних кругів російської суспільности? — спитав В. К.

„До війни — відповів запитаний — ми йшли з ним при всїх важнїйших подїях, при всїх виборах до всїх дум разом плече об плече й, де могли, їх попирали. За се все нїчого ми не дістали. А сьогодня все російське громадянство проти нас. Частина російської соціяльної демократії, що инакше до нас відносила ся, розбита, а її провідники на Сибірі. А инші — плеханівцї. У кадетів знову є і Мілюкови, у котрих повно голосних та може і гарних фраз, але дїла нїякого, а є і Струве . . . Про инших шкода й говорити.“

Старик задумав ся хвилину та не зараз відповів, аж нарештї підняв голову та сказав твердо й рішучо: „Не вірите, годї, досить ми вірили, се-ж може й краще, що ви не вірите, полїтика не сентимент. Коли вони се побачуть, може тодї пічнуть рахувати ся з нами та дадуть належні нам права“.

Наступав вечір, сонце ховало ся за Вітошу, кидаючи останнї прощальні проміння. Треба й нам було попрощати ся. „До побачення, В. Карповичу, ви вже скоро приїдете до нас до Київа, — сказав мій товариш. Старик заворушив ся і вже з віддалї гукнув нам на прощанне: „Бог говорив би через ваші уста!“ Ми розійшли ся.

Тридцять довгих лїт пережив, кажучи словами Олександра Уляра,* найбільше типовий представник визвольного руху в Росії з часів Олександра II., відірваний від своїх та забутий ними. Та не піддав ся він своїм моральним терпінням і заводам, яких йому не пожалувало життє. Він і сьогодня лївий Українець, він досьогодня не проневірив ся своїм молодечим ідеям. Так, як колись, так і тепер, він непримиренний ворог російського царату й вірить глибоко, що тільки через знищенне його добуде волю московський, а з ним і всї поневолені народи Росії.

Др. Лев Ганкевич.

---

* Смерть Олександра II від бомби, киненої Гриневичем.

* „Erinnerungen eines Nihilisten“ von W. Debogory-Mokriewitsch. Mit einem Vorworte von Alexander Ular. Deutsch von Dr. H. Röhl. Stuttgart, 1906. Переклад троха скорочений та не віддає вповні деяких для нас передовсїм характеристичних місць.

Фінляндське питанне.

Серед новочасних національних проблєм нема хиба жадної иншої стільки своєрідної та цїкавої, як саме фінляндська справа, котра представляє для досліджника й полїтика інтерес з декількох оглядів. Насамперед з культурно-національного боку, потому з державно-полїтичного огляду.

З культурно-національного боку тому, що новочасний розвиток і поступ фінського народу є клясичним зразком пробудження та відродження т. з. „неісторичних“ народів, на котрі ще недавно прийнято було дивити ся як на аморфну етноґрафічну масу, нездібну до самостійно-культурного національного життя, а ще менше до витворення власної державности та здобуття для себе полїтичної самостійности й незалежности.

По ідеольоґії державно-пануючих народів сї поневолені неісторичні народи, плебейцї були низшим родом національного матеріялу, „історичною масою“, яка мала стати ся погноєм для культурно-національного розвитку сих народів — патриціїв.

Національно-культурне відродженнє фінського народу, котрий був подекуди подвійно „низшим“, бо не тільки що належав до катеґорії так званих неісторичних народів, але до того расово походить з неарійського (яке одно буцїм-то має кваліфікації на вищий самостійний культурний розвиток) угро-фінського племени, вельми яскраво виказало абсолютну неузасадненість і нїби-наукову неприличність усїляких теорій про вищі й низші народи, заложених на ступнї їх здібности до самобутнього культурного розвитку. А доказало се національно-культурне відродженнє своєю глибиною та розмахом, своєрідністю та поступовістю свого полїтичного напрямку в дїйсно демократичному дусї, висловом чого було легке переведенне таких полїтичних реформ (фактичне полїтичне зрівнанне жіноцтва, припущенне їх до фінляндського парляменту, заведенне пропорціяльного виборчого права до парляменту), а се все ще й досї є камінем „преткновенія“ для Анґлії та Франції, отже країн з найстаршим полїтичним розвитком і революційно-радикальними традиціями, котрі в історії Европи були камінярями полїтичного поступу в напрямі конституціоналїзму, парляментаризму та республиканїзму. В сьому останньому змислї розуміємо ми вище зазначену своєрідність полїтичного моменту в фінляндськім питанню.

Крім сього з полїтичного боку воно цїкаве з огляду на державноправне відношенне (маємо на думцї, розуміють ся, се відношенне перед дефінїтивним погромом фінляндського конституціоналїзму й автономізму в останнїх роках, про що подрібнїйше буде мова в дальших розділах сього нарису) до Росії, яке учені дослїдники державного права й державних теорій марно спокушали ся підвести під одну з теперішнїх катеґорій державних форм, так, що були змушені вкінцї признати Фінляндію або державним фраґментом (Е. Єлїнек), або несуверенною державою по гіпотезї фінського вченого Германзона.

Під сим оглядом фінляндське питанне має саме тепер дуже актуальне значінне і для инших поневолених народів східної Европи, котрим у звязку з війною всміхаєть ся надія визволення з царського ярма та для яких справа їх евентуального державно-правного й полїтичного положення є питанням першорядного значіння, від такого або иншого полїтичного полагодження котрого залежатиме доля їх національно-культурного розвитку, подекуди отже також їх національної будучности загалом.

Щодо того — приклад Фінляндії може багато повчити всї малі народи північно-західної території царської імперії, для котрих справа державно-полїтичної самостійности, як з огляду на їх невелике число, так і великість території їх національних областей, а властиво й ґеоґрафічно-стратеґічне й економічне положенне сих останнїх — є дуже проблєматичною, а тому евентуальне здобуттє сурoґату державної автономности на зразок Фінляндії було-б найлїпшою запорукою задля дальшого їх культурно-національного розвитку, поступу й індивідуалїзації.

У сучасній багатій так званій воєнній лїтературі про національні справи в східній Европі та про евентуальне їх полагодженнє в зайнятих уже російських країнах здибаємо ся також з проєктами утворення з них напів суверенних, автономних держав фінляндського типу, напр. у брошурі д-ра Гайґалата, посла до пруського сойму (Die litauisch-baltische Frage Литовсько-балтійська справа, Berlin, 1915) пропонуєть ся злученнє Литви з Лотвою (Lettland) „у державно-автономну цїлість свого роду“ з захованнєм національної своєрідности кожного з обох народів і з забезпеченнєм національного розвитку нїмецького елєменту в сих країнах. Рівночасно сей новий державно-полїтичний устрій мав би бути в тїсному звяку з Нїмеччиною, особливо під мїлїтарним і цловим оглядом. Себто фактично мав би стати ся нїмецькою Фінляндією свого роду. Инакше уявляє собі полагодженнє сих справ відомий український антропоґеоґраф др. С. Рудницький. У своїй брошурі „Der östliche Kriegsschauplatz“ (Східний терен боїв, Єна) — висловлюєть ся він за утвореннєм західно-російських „окраїн“ — самостійних національних держав, т. зв. „Pufferstaat-ів“, „котрі не тільки під полїтичним і мілїтарним оглядом були-б охоронним валом проти Росії, але й могли-б мати величезне значіннє і задля поширення у східній Европі справжньої европейської культури“ (ст. 59—60). Одначе не слїд забувати, що з російських „окраїн“, котрим у звязку з теперішньою всесвітньою війною відкривають ся перспективи національно-полїтичного визволення з царського ярма, лише дві мають потрібні умови задля утворення державної самостійности: Україна й Польща. Остання має лїпші внутрішнї умовини: повність внутрішнього розвитку національного орґанїзму в майже викінченій диференціяції його суспільної структури (розуміють ся, маємо на думцї лиш етноґрафічну, а не колишню історичну Польщу), натомісць Україна має знамениті зверхнї умовини (територіяльно-ґеоґрафічне положенне та природні багацтва, які вповнї забезпечують власний економічний розвиток), але і внутрішнї її умови можуть вистарчати для утворення самостійної держави з України, а вже зовсїм не мають підстави ворожі песимістичні проґнози щодо перспектив державної самостійности України.

Приклад державно-полїтичного устрою Фінляндії, здавало ся, матиме для України та Польщі відносно менше значіння нїж для північно-західних „окраїн“, відомих з офіці-

яльної російської термінольогії під назвою „сєвєро-западнаво“ (себто Литви й Білоруси) та „прибалтійскаво края“, одначе фактично і для них фінляндський зразок міг би мати евентуально деяке позитивне значінне.

Цїкаво, що в сучасній польській полїтичній думці з зростом так званої австрійської орієнтації набуває переваги проєкт утворення не самостійного польського „Pufferstaat-у“, котрий найбільше відповідав би домаганню „незалежної Польщі“ (Niepodległej Polski), але прилучення визволених польських країн до Австрії та злучення їх з Галичиною (ми тут лишаємо на боцї питанне про раціональність включення до майбутньої Польщі всеї Галичини або інкорпорації деяких непольських провінцій під національним оглядом колишнїй історичній річи посполитій, бо се безпосередньо не вяжеть ся нїяк з порушеною тут справою) — по триялїстичнім принципі: Австро-Польща-Угорщина. Таким чином майбутня Польща була-б внутрішньо-самостійною державою, одначе назверх несуверенною державою; отже, коли не формально, то фактично її відношенне до Австрії нагадувало-б подекуди ще недавне фактичне (не правне) державно-полїтичне положенне Фінляндії.

Так само й частина України може опинити ся після війни в ситуації, коли для неї утвореннє власного державного полїтичного життя на зразок Фінляндії було-б бажаним. А що головний центр власної державности України лежить у російській її частинї, то здїйсненне державно-самостійницьких її ідеалів і домагань залежить насамперед від відірвання російської України від Росії. Міцну запоруку самостійного державного істнування України дає лише відірванне всеї російської України й утвореннє з неї окремої держави. Правда, й частина російської України, скажемо, правобережної, могла-б істнувати самостійно, але вигіднїйшим було-б для неї та для австрійської України зілляти ся у суцїльну полїтичну автономну одиницю з Австрією. В сьому випадку приклад Фінляндії міг би мати для Українців позитивне значінне, а ще більше тоді, коли лише деякі кусники російської України будуть відірвані знід російського панування. В сьому випадку зединенне всїх зайнятих частин України з австрійськими й відокремленне їх в як найбільш автономну країну під Австрією на зразок Фінляндії — було-б вельми бажане, як для сучасности, так і будучности України й українського народу. Оборонцї засади абсолютної самодержавности народу, котрих не вдоволяє внутрішня справжня автономія народу, котрі в кождім випадку домагають ся також зовнїшньої суверенности для власної державности, відкидають фінляндський дотеперішнїй спосіб полагодження справи, що інтересує нас тут, не лише принципіяльно й à priori, але теж і тому, що фактично він не показав ся тривким, потерпівши саме в останнїх роках велику невдачу.

На нашу думку недавне фіско сього способу на російському ґрунтї не залежало від якоїсь орґанїчної його недостачі, чи нездібности до життя, але лише від невідповідного примінення його до державного устрою, що в своїй основі не надаєть ся до комбінації з дїйсно автономно-конституційним полїтичним типом краєвої самоуправи.

Невдачу фінляндського автономізму не спричинили його недостачі, але причиною невдачі було те, що його прищеплено до царського деспотичного централїстичного устрою, котрий à priori виключає якусь автономну сторону полїтичного спожитя. З сеї самої причини потерпів свого часу невдачу польський конституціоналїзм, злучений віденським конґресом перед сто роками з російським царизмом.

Польсько-російська та фінляндсько-російська злука відмінних полїтичних форм була згори засуджена на банкроцтво, бо в своїй істотї були се, мовляв, протиприродні способи державно-полїтичної симбіози.

Через се ми хочемо лише сказати, що сама по собі фінляндська форма автономізму не тільки що є цїлком можливою та здібною до життя, але в багатьох випадках, коли треба полагодити скомплїковані випадки державно-полїтичних прямувань поневолених загалом і так званих неісторичних народів зокрема, навіть найлїпшим способом розвязання проблєми умовної державности сих народів.

Одначе при всїм тім є conditio sine qua non, щоб держава, з якою має настати злука на фінляндський спосіб, була дїйсно конституційна або бодай мала власний державний лад, котрий не перечив би основним вимогам полїтичного автономізму новоприлучених країн, як се стало ся напр. у випадку злучення конституційного Польського Королївства з Росією (1815 р.) або прилучення Фінляндії (1809 р.) з фактичним конституційним минулим, з деспотичною царською державою.

Крім сього може зацїкавити Українців фінляндська справа ще й з инших причин; а саме з огляду на національне відродженне фінського народу, котре ми назвали-б клясичним зразком новочасного національного ренесансу загалом. Подекуди можна його уважати клясичнїйшим від чеського національного відродження.

Бо в сьому останньому випадку ми маємо приклад національного пробудження історичного народу з великою культурно-національною та полїтично-державною минулістю, котрий лише наслїдком полїтичних катастроф і ґеоґрафічного положення зійшов на якийсь час до ранґи поневолених народів і котрий став лише релятивно нїби-неісторичним народом. Тимчасом Фіни, як зазначено, подвійно „меншеварта нація“, своїм расовим походженнєм і своєю, так оказати-б, неісторичною історією, себто історією без державно-полїтичних традицій, котрі по аристократичним національним теоріям виключно дають народам „свідоцтво зрілости“ на титул історичних, себто вищих народів, місією яких буцїм-то є панувати й володїти над народами та расами, приспаними й призабутими історією.

Отже, для Українців, котрі (особливо в російській Україні) в свому національному відродженню мають ще чимало праці на будуче, історія фінського національного відродження багато де в чому може бути цїкавою та багато дечого може навчити.

Завданнєм дальших статей сього нарису про фінляндське питанне є саме познайомити українських читачів не лише з полїтичним боком сеї справи, але насамперед з культурно-національним відродженнєм фінського народу, з його пробудженнєм, національною еманципацією й індивідуалїзацією, потім з господарським розвитком і полїтичним поступом шляхом новочасних демократичних думок і гасел.

Н. В.

Підхорунжий У. С. С. Володимир Свідерський.

(Проба характеристики).

(Докінченнє).

В півтора тижня пізнїйше розпочали ся властиві битви на Маківцї. Героєм першого дня тих битв (29 квітня 1915 р.) був поруч четаря Романа Сушка безперечно Свідерко. Він не тільки весь час особисто провадив до приступу свою чету, але навіть цїлу сотню (Дудинського), з найбільшим нараженнєм життя скакав поміж смереками від стрільця до стрільця й бив у шию кождого, котрий докладно не мірив у ворога,

Через ту рішучість наші хлопцї як загіпнотезовані йшли здисциплїновано та з найбільшим спокоєм. Не зважаючи на страшний огонь ішли з баґнетом у руцї вперед і при рівно витривалій помочи инших сотень не тільки що виперли Москалїв, але навіть частину їх узяли в полон. Було се раненько. Настав спокій, що з перестрілками тривав кілька днїв.

Як тільки настав спокій, пішов непосидющий Свідерко до Головецька. Прийшов у вечері до нашої головної квартири на вино, заспівав собі свою улюблену пісню:

„Хто верне до дому,
Той з золота пв . . . !“

і просив нас усїх її співати.

Тодї я побачив на нїм трофей: грубий, чорний шнурок на шиї, на котрім був завішений револьвер, що до половини виставав з кишенї. Торбинки на револьвер не мав і він усе випадав йому з кишенї, тим більше, що товариші жартом любили витягати його. Сей трофей був тим незвичайний, що був чисто австрійський і відобраний від австрійського підофіцера. А все-ж був се трофей! У Свідерка все було ориґінальне й сей ориґінальний трофей дістав ся в його руки таким способом.

У часї битви на Маківцї скрізь присутний Свідерко надбіг на австрійський машиновий кріс, до котрого надбігали вже Москалї. Віддїл жовнїрів, зайнятий при крісї, покинув його та почав поволї подавати ся назад. Тодї Свідерко прискочив до першого підофіцера, що подавав ся від кріса, відобрав від нього револьвер і змірив ся ним до Москалїв. Тодї наші хлопцї, що уважали на Свідерка, прискочили йому з помічю і врятували машиновий кріс.

Свідерко заклинав ся, що за весь час пострілив щойно на Маківцї першого Москаля. Всї знали, що він тому називав його „першим“, бо докладно бачив, як Москаля поцїлив. А було то так: В метушнї потягнув Свідерка якийсь стрілець за плече та крикнув: „Хорунжий! Ось сей у вас цїляє!“ причім показав на Москаля. Свідерко в сїй самій хвилї стрілив з короткого кріса в дерево, зпоза котрого вихилений Москаль міряв до нього. Стрїл Свідерка відірвав кусень смереки, а Москаль, що стояв за нею, кинув кріс і хопив ся правою рукою за лїву. Стало ся се дуже скоро й на близьку віддаль, може яких 15 кроків і тому Свідерко докладно бачив, що пострілив його.

В часї другого приступу Москалїв на Маківку Свідерко був хорий. Мав білою ґазою завязану свою тонку шию й вічно поправляв револьвер, що випадав йому з кишенї. Весь час знов нарікав на жорстокість війни. Ми мусїли з Головецька забирати ся, бо Москалї з тяжких гармат били на село, котре горіло. Свідерко нарікав на „підле людське кодло“, що „тратить час на війну“ та „не має що лїпшого до роботи нїж стріляти до себе“.

Він любив говорити про те, що робив би, якби його взяли в полон. Передовсїм признав ся-б, що є українським сїчовим стрільцем, „що вони тодї зробили-б, се мене не обходить“. Бачучи пожежу села й чуючи плач людей, заявляв урочисто, що аж тепер переконав ся, що то значить війна та до розстрільної вже його нїхто не затягне, бо се дуже брутальна річ. Свідерко арґументував так переконуючо, що я, хоч знав його, починав вірити, що сим разом готов додержати постанови.

При третїм найстрашнїйшім приступі Москалїв на Маківку Свідерко ще з підвязаним горлом і своїм револьвером пішов на чолї своєї чети, виминаючи зручно місця, обстрілювані російською артилєрією, в свою „брутальну“ розстрільну. І сим разом вийшов з неї цїлий.

В кілька днїв опісля почали Москалї свій останнїй відворот аж під Болехів. Там було зразу спокійно й ми зі Свідерком ходили на прохід по Болехові. Незабаром пішов наш курінь до Лисович коло Моршина. Тут Москалї наперли величезними масами на австрійську лїнїю, щоб її проломити й сим робом улекшити собі тяжку позицію під Стриєм, де зажерто напирали на них нїмецькі війська. Три рази відперли союзники — російські атаки, завдаючи Москалям великі втрати. Одначе четвертого напору — а було се рано 29 мая 1915 р. — не могли союзники видержати. Пішли тодї в пекельний огонь і стрільцї. Лиш сотня Дудинського, в котрій був Свідерко, була ще при командї нашої ґрупи як її остання резерва. Москалї напирали щораз сильнїйше. Їх огонь дійшов до небувалих розмірів. Рівнина дуже сприяла їх напорам. Коли Москалї в двох місцях проломили нашу лїнїю, стрільцї не могли вже видістати ся. Москалї обійшли їх з обох флянк, а назад годї було подати ся, бо російські машинові кріси без перестанку обсипували цїлою масою стрілів рівну як дошка долину. Почало світати. Стрільцї ще не піддавали ся. Деякі боронили ся завзято, инші пробували виховзнути ся одинцем. Але годї було. Лиш малій горстцї наших Стрільців, що стояли на тих позиціях, удало ся уникнути смерти або полону. Телефонічні получення розстрільної з командою були перервані. А командї треба було певних і докладних відомостей про стан битви. І тодї вислано з стежею Свідерка. Він — як оповідали товариші — стиснув свій револьвер, скликав своїх хлопцїв і пішов — по нинїшнїй день.

На кілька годин перед полоненнєм Свідерка бачив я його в останнє. Він запрошував мене до своєї „віллї“, як називав невеличкий оборіг, котрий вистелив соломою, заслонив від сторони Москалїв бетоновими стовпчиками, а на

углах сеї охорони виставив сталеві плащі зі шрапнелів, у котрі насадив повно чудових пільних квітів і рож з якогось огороду. Він усе дуже любив красу та його „вілля“ виглядала поправдї приманливо.

Він запрошував мене на нічліг, впевняючи, що вже рішучо не вдасть ся в нїяку бійку з Москалями, а на доказ, що так поступить, навіть — роззув ся. Очевидно, як почув стрілянину, скоро назад взув ся й побіг збирати свою чету.

Иого втрата була для нас одною з найболючійших.

Незабаром опісля довідали ся ми від російських полонених, що його полонили й разом з иншими офіцерами та Степанівною повезли через Журавно й Рогатин до Київа. І вкінцї побачив він той Київ, про котрий нераз голосно мрів.

Про полоненнє Свідерського довідав ся я головно від десятника У. С. С. Петра Семенюка, ученика торговельної школи (ур. 1895 р. в Пядиках, пов. Коломия), котрого полонено разом зі Свідерським, отсе: „Було се дня 29 мая 1915 р. На дворі зоріло. Наші стрільцї, а саме сотнї Дудинського, Чмоли й Букшованого видержали в ночі два московські приступи та мали ще в резерві сотню Носковського, а над раном прийшла їм у поміч ще остання чета, якою ми там розпоряджали. В нїй був Свідерський і я. Але Москалї не зробили вже третього приступу на нас, тільки на Мадярів, що з нами сусїдували, та проломивши їх, обступили Стрільців з усїх сторін. Наші хлопцї стріляли до останка, опісля боронили ся ще баґнетами, але Москалї великою силою обступили їх так, що не було вже рятунку. І вкінцї забрали нас останнїх. Свідерський дуже злостив ся, що його зловили. При перепитуванню заявив виразно, що він хорунжий Українських Сїчових Стрільців, те саме заявили всї инші наші офіцери, з виїмкою одного, та всї стрільцї. Його та трьох инших стрілецьких офіцерів відфотоґрафували Москалї з чотирьох боків, а Степанівну окремо. Коли нашим офіцерам запропонували вибрати собі „денщиків“ (ордонансів), я, хоч десятник, не хотячи розлучити ся з Свідерським, просив його, аби зголосив мене як свого денщика. Він згодив ся. І я йшов з ним пішки аж до Ходорова, де нас таки розлучили, бо нашим офіцерам дали Москалї фіру (між російськими офіцерами були й Українцї). Свідерський купав ся довго в Днїстрі. Раз угнївав ся на мадярських офіцерів і забрав ся від них. Через цїлу дорогу говорив Свідерський лиш про пляни втечі. Що з ним стало ся дальше, не знаю. Я втїк ось так. У Рогатинї пізнав мене бувший стрілець Моссора, що був у цивільній одежі. Він приступив до мене, хоч я йшов разом з иншими під конвоєм, і сказав: „Уважай у селї Пукові, там ждатимуть уже на вас мої знайомі, а між ними тов. Соломка“. В тім селї (воно чисто українське) ждало на нас багато людей, головно дївчат, що виносили австрійському полоненому війську пити й їсти. Ті люде дуже зґлотили ся коло одного містка. До мене приступила там інтелїґентна українська панї й запитала, чи я стрілець і як називаю ся. Я сказав. Тодї вона шепнула, що тут можна втекти і є вже де сховати ся. Я зараз висмикнув ся та скочив на перше подвірє, яке побачив. Нїхто з сторожі не запримітив мене. Але припадок хотїв, що перед хатою застав я салдата, котрий запитав мене, чого я тут шукаю. Я відповів, що хочу купити собі молока в хатї. Та він не дав менї вступити до хати й завернув під конвой. Одначе я на другий раз уже добре уважав. Незабаром побачив я знову таку саму глоту людей, що давали їсти й пити австрійським полоненим. Я замішав ся між них знову і скочив на перше обійстє, яке побачив коло тої глоти людей. Сим разом я вже багато не розглядав ся, але відразу скочив на горище й там укрив ся. А нашого Свідерського повезли дальше“.

Так представили Свідерського четарь Гарасимів і инші.

А знов мій давнїй знайомий і товариш з академічних часів Микола Стронський*, четарь У. С. С. і б. ад'ютант команданта Коссака, схарактеризував Свідерського ось як:

„Свідерський був для мене симпатично-загадковий. Волїв більше невигоду нїж вигоду, купав ся навіть у часї студени, на перший погляд робив вражінне строгої людини, відповідав на питання коротко: „добре“, „не знаю“, немов відбуркував, мав нервозні рухи, ходив, характеристично хитаючи ся. Щойно по зближенню з ним можна було запримітити його сердечність. Він мав ориґінальні й самостійні погляди на житте в кождім напрямі. Те, що він напр. про війну инакше висловлював ся в теорії, нїж поступав у практиці, пояснюю собі просто втомою, викликаною величезними трудами. Денервували його крім того непорозуміння між старшиною У. С. С., причім шукав усе „точки виходу“ та в зневіру не попадав. Була се людина гарячійшого темпераменту й тому все впливало сильно на нього, хоч не перемагало. На медицину пішов не для хлїба, тільки задля знання, як сам нераз висловлював ся своїм ориґінальним способом. Був малоговірливий, хиба з ким добре знав ся. Велика була його начитаність: знав усякі фільософічні теорії, котрі любив проголошувати, як був під охотою. Незвичайно любив природу: любував ся кождою квіткою та звертав увагу на її вигляд. Була се характерна людина. Свідерський усе додержував слова — з одною одинокою виїмкою: коли казав: „не піду вже в розстрільну“, то всї знали, що Свідерський незабаром зявить ся там. Маркирантів сильно не терпів і в очі говорив їм без скрупулів: „Батяри!“ Дуже неґативно висловлював ся про житте еміґрантів у Відні й, вернувши раз відти, всїм говорив: „Не їдьте там!“ „Русинів“ не любив, але мав сильну національну українську ідею. Кожду вільну хвилю зуживав на читанне й читав звичайно до пізна в ночі. Зрештою характеристика подана Гарасимовим, вірна та правдива.“

* * *

Таким чином дав я читачеви замість одної — дві характеристики Свідерського: одну, представлену більше фактами на широкім тлї воєнних подій, другу — характеристику в тїснійшім і властивім значінню того слова, коротку, але релєфну. Обидві вони мають ту прикмету, що подані з першої руки, то є людьми, котрі особисто знали Свідерського, жили з ним довше разом і бачили його в ріжних ситуаціях. Друга ще важнійша прикмета тих характеристик полягає на їх правдомовности, за котру я особисто можу відповідати, а то на основі знайомства з обома оповідачами й опінії загалу Стрільців про Свідерського, котрій я, розуміють ся, уважно прислухав ся, задумуючи віддавна зібрати матеріяли до написання характеристик бодай кількох інтереснійших старшин Українського Стрілецтва.

---

* Уроджений 17 грудня 1880 р. в Сільній Ясениці (пов. Дрогобич).

Правду сказавши, то й ся праця представляє властиво тільки матеріял для написання характеристики, хоч з другого боку обіймає дві своєрідні й до деякої міри повні характеристики. В одну цілість злити їх і належито вирізьбити можна-б, щойно одержавши матеріял з часів ґімназійних університетських студій Свідерського, себто з часів, коли кристалізував ся оригінальний дух сеї людини. Не маю змоги навіть у разі одержання обробити його тут на полі. А сей матеріял рішуче стоїть оброблення. Перед нами очевидно новий тип української інтеліґентної молодіжи, що вийшла з народу. Загал такої молодіжи ще асимілюєть ся до тих тяжких лінюхів, спокійних і абсолютно нічим не цікавих, котрі становлять „gros“ молодіжи, що на „шляху життя“ так безслідно пропадає. Мабуть трудно було би знайти другий народ, молодіж котрого становила-б такий тип, як наша молодіж давніших поколінь. Філістерство загалу нашої інтеліґенції в минувшині доказує найліпше вислід „праці“ її життя по дозрінню й зайняттю становищ серед суспільности. Незносний „запах“ сього філістерства проймає досі майже всі наші орґанізації, інституції, товариства, гуртки т. д.

Знаю, з яким „величнім“ успіхом можна збивати сі твердження, вказувати на тяжкі „обставини“, „условини“, „умови“ та як там не називають ся всі ті фіґові листки, котрими можна гарно та при аплявзі покрити яркі докази нездарности цілих ґенерацій. Одначе нїщо не потрапить закрити щільно таких фактів, як те, що напр. наша інтеліґенція від 1868 р. не зорґанізувала видавництва, котре видало-б навіть стільки для простого народу дійсно інтересних книжок, скільки видав їх Жид Оренштайн за два роки для тих кругів суспільности, для яких призначив своє виданнє. До сеї пори не маємо більшої популярної ґеоґрафії України, не маємо нїодної всесвітньої історії для народу, не маємо хочби невеличкої енцикльопедії ні лєксикону, не маємо навіть слабенького огляду нашої парляментарної та соймової політики, не маємо ні одної доброї історії нашої літератури — ми, нація, що опираєть ся на масах простого народу. Не було кому зробити навіть такої звичайної роботи, як перекладі чудових популярних видавництв наших сусїдів з ріжних областей. І нехай хтось вияснить, бо я не можу, що властиво робили ті товпи наших інтеліґентів, котрі видавала кожда ґенерація. Очевидно „поборювали тяжкі обставини.“ Поборювали їх так знаменито, що ми нині не маємо найпримітивнїйших аґітаційних (просвітних і для просвитителїв) річей, ба навіть можности ясно поставити справу на тапет: у нас досі нема свободи преси, а тим самим і думки й то не з вини державних чи там польських цензорів, а таки наших власних. Сим закидом не хочу я покорити нашим редакціям, бо знаю їх положенне, серед котрого нераз навіть за найбільше невинне слово чи статю приходить ся переносити формальний рев обурення товпи філістрів.

Навіть ті покоління української молодіжи, що розпочали свій виступ зовсім не по філістерськи (гл. працю п. з. „Хронїка руху української акад. молодіжи у Львові“ в альманаху віденської „Сїчи“ з 1908 р.), перегоріли так якось скоро, як соломяна стріха на бідній мужицькій хаті. Притихли, зникли, розплили ся: „тяжкі обставини“ побороли їх, а не вони „обставини“.*

І тому я з великим заїкавленнєм студіював такий новий, лїпший тип серед нашої молодіжи, як вище представлений, що серед дійсно найтяжших обставин, які можна собі представити, сповняв не тільки свої обовязки, але робив і те, до чого не був зобовязаний. Є в нїм ще одна риса, що лучить його з дотеперішнїм пануючим типом: противенство між практикою й теорією. Я дивлю ся на сю черту його вдачі инакше нїж тов. Стронський і не уважаю її виключним випливом утоми. На сю черту складаєть ся крім сеї причини ще й цілий ряд инших. А виступає вона релєфно таки на фонї слів т. Стронського: „Свідерський „Русинів“ не любив, але мав сильну, національну українську ідею.“ — „Не любив“ — очевидно, як не терплять себе орґанїчно немов через шкіру типи людей, що надто ріжнять ся між собою психікою, способом думання, реаґуваннєм на зверхні обставини і т. д. Людина, що серед тріскучих морозів або непогоди двигає з собою цілу бібліотечку книг і, не зважаючи на втому по тяжкій праці, знаходить можність читати, образувати ся, вчити ся, — не може любити отяжілого, знеохоченого та сквашеного типу людей. Така людина мусить відчувати до такого типу нехіть. Тут джерело теорії Свідерського про потребу винищення „підлого кодла“. Але з другого боку він, як освічена людина, розуміє, що він з тим „кодлом“ звязаний, що будуче покоління того самого „кодла“ може бути зовсім инакше, лїпше, енерґічнїйше, некаправе й нехирляве. І тут джерело його віри в національну українську ідею.

Писано в полї над Стрипою 1915 р.

Др. Осип Назарук.

---

* Тяжкі обставини очевидно істнують у життю нашої інтеліґенції й особливо молодіжи, але на такі життєві обставини мають право нарікати звичайно саме ті, що працюють для загалу...

Перша українська школа на Волинї.

Святочне відкриттє першої української 4-клясової народньої школи у Володимирі Волинськім.

Перша українська 4-клясова народня школа в Володимирі Волинськім розпочала свою дїяльність з початком квітня с. р. Святочне відкриттє сеї школи відбуло ся 20 мая с. р. Школа сама поміщена в просторім будинку на передмістю Риловичі. Будинок прикрашено назверх українськими, австрійськими й угорськими стягами. Шкільну залю та гостинну кімнату, яку призначено для запрошених гостей і родичів дїтей, прибрано килимами та зеленю. На стїнах висїли портрети Тараса Шевченка, Івана Франка, Бориса Грінченка й образи: Вїзд Б. Хмельницького до Київа і Гість з Запорожа. Портрет Шевченка прибрано рушниками, вишивками та білим бозом, а портрети цїсаря Франца Йосифа І й Престолонаслїдника квітами й українськими та державними стягами. Одна зі стїн прибрана сосновим вінцем, а на її середині пишала ся велика стрілецька відзнака з буквами „У. С. С.“ На зеленю обмаєних таблицях виписано гасла: „Не скує душі живої, ні слова живого“ та „Боріте ся, поборете, вам Бог помагає“.

Чистенько прибрані шкільні дїти в числї коло 400 зібрали ся почасти в гостинній кімнатї. Часть їх уставила ся в два почесні ряди, які тягнули ся від подвіря аж до шкільної залї, та під проводом учительок С. Сидоровичівної, Т. Лїщинської, А Гайдучківної й А. Бігунівної витали гостей, які спішили на се свято. О год. 11 приїхали самоходами запрошені військові гості, яких сердечно привитали дїти. І так прийшов окружний командант полковник Е. Домбровецкий,

його заступник майор Л. Геслєр, кап. Е. Геллєр, начальник етапної місцевої команди Ф. Гаралевич, капітан Г. Баумґертнер, правительственний комісарь Володимира Волинського, надпоручник Гнат Мартинець, надпоручник А. Добрянський, командант військової поліції надпоручник Е. Мозер, православний окружний курат о. Корнило Киретюк, лат. свящ. о. Тарноґурский, цивільний комісарь д-р Аппель. Явили ся також заступники У. С. С. четарь М. Саєвич, дес. Романків, Романюк і др. В. Кузьмич.

Місцевий Український Шкільний Комітет репрезентували голова сьогож Комітету Е. Чарановський і Д. Березовський. На свято прийшло також чимало батьків шкільної дїтвори, міщан, місцевої інтелїґенції й орґанізаторів. Присутних привитав голова Шкільного Комітету д. Е. Чарановський промовою.

По промові заспівали дїти гимн, а по його скінченню виступив у гарно мережаній сорочці уч. III кл. Каспрович, приступив до полковника Е. Домбровецкого та попросив його, щоб він переслав Й. Ц. і К. В. цїсареви Францови Йосифови депешу в доказ вдячности дїтей за рідну школу.

По сїм наступив попис дїтей, який розпочав ся рядом деклямацій. І так 6-лїтній хлопчик Василь Савич, уч. I кл., віддеклямував „Листи малого синка до батька на війнї“, уч. III кл. Ц. Боксерівна „Des Kindes Kaiserlied“ (Цїсарська пісня дитини), уч. III кл. М. Каспрович „Мово рідна, слово рідне“ та уч. III кл. Б. Ґальперзон: „Поранок“.

По сїм промовив полковник Е. Домбровецкий. Він гарячо подякував Шкільному Комітетови, а зокрема д. Е. Чарановському й управі школи за гарне та сердечне прийнятте та зазначив, що з того всього, що тут бачив, віднїс як найлїпше вражіннє та бачив усе найкраще, чого міг надїяти ся. Звертаючи ся до учительки пані Савини Сидоровичівної, сказав: „Вашого імени, піонїрко, я не забуду“.

По промові полковника відспівав дїточий хор „Верховино, світку ти наш“. Спів припав усїм до вподоби, а гостям Нїмцям особливо подобала ся коломийка. По співі віддеклямувала убрана в народнїй стрій Надя Кучевська вірш Остапа Грицая „До України“. Деклямація всїм дуже подобала ся.

Попис закінчено відспіваннєм національного гимну „Ще не вмерла Україна“. Всї гості вписали ся на памятку до шкільної хроніки та пішли оглянути школу. Хвалили взірцевий порядок і розпитували ся про маєтковий стан школи та дїтей. Полковник розмовляв з дїтьми, питав їх про Шевченка, а вони йому оповідали все, що вони знали про його житте. Свято закінчило ся спільним відфотоґрафуваннєм гостей з учительським збором і шкільними дїтьми.

Найблизшого дня прислав полковник Е. Домбровецкий 200 корон яко жертву для бідних шкільних дїтей.

Свято викликало в гостей, батьків і в самих дїтей незвичайно миле та гарне вражіннє та зостане для них одним з найяснїйших днїв, які їм довело ся пережити за час сеї грізної світової заверюхи.

До сього, що се свято так гарно випало та що воно загалом відбуло ся, побіч учительського збору чимало заслужив ся голова Українського Шкільного Комітету Е. Чарановський, надпоручник Гнат Мартинець і четарь У. С. С. М. Саєвич.

Іронїя весни.

Батько гасне на постели, —
Сповідь щойно лиш провели . . .
А синочок на печи:
Мамо, хочу вийти з хати,
З дїточками погуляти
І віночків наплести!

Син побіг. А тут з розпуки
Бідна мати ломить руки,
Муж не стоїне, вже кона . . .

* * *

Син побавив ся, вертав,
Двері в розстїж відчиняв,
Бачить: матїнка рида . . .

Взяла хлопця, обіймав:
Сину, батенько вмірав!
Впала, як трава в покіс . . .
А синок: мамуню, прошу,
Що за квітку прехорошу
Я із поля вам принїс! . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Похорон Івана Франка.*

Останнї хвилї свого трудящого життя прожив Франко в своїй віллї при вул. Понїнського ч. 4 в самотї. Передтим довший час перебував у приютї для хорих Українських Сїчових Стрільців. Весь час був при повній свідомости й, хоч здавав собі справу з критичного стану здоровля, проте сподївав ся поправи й навіть збирав ся до Криворівнї на лїтнїй відпочинок. Помер 28 мая о 4 год. пополудні в присутности д. М. Колодїя, а останнїм його словом була просьба звернена до д. Колодїя, щоб він прийшов до нього о 8-ій год. ввечері, „бо я готов ще вмерти“.

Похоронами Покійного зайняло ся Наукове Тов. ім. Шевченка, окрасою якого він був. Видїл Товариства відбув у сїй цїли на другий день 29 мая засїданнє, на якім делеґат Видїлу др. Василь Щурат ушанував память Покійного відповідною промовою, по сїм Видїл прийняв рішеннє щодо самих похоронів. Про смерть Франка повідомлено українське громадянство в цїлім краю й Загальну Українську Раду у Відні телєґрафічно, а на мурах міста Львова розлїплено похоронні плякати.

Того самого дня відбули засїданнє Народнїй Комітет і видїли инших товариств і орґанізацій у Львові, присвячені памяти Покійника. На українських домах стали повівати жалобні фани. Книгарня Наук. Тов. ім. Шевченка в домі „Просвіти“ в ринку уладила жалібну виставу творів Покійника.

У Відні, коли наспіла вість про смерть Франка, зібрала ся дня 29 мая Загальна Українська Рада під проводом посла Миколи Василька. На сїм засїданню д. Ярослав Весоловський присвятив памяти згаслого Поета посмертну згадку, а Рада постановила переслати заяви співчуття синам Покійного й Тов-у ім. Шевченка, взяти участь у похоронах через своїх відпоручників дд. Костя Левицького, Миколу Ганкевича й Кирила Трильовського та зложити на домовинї вінок. Дальше ухвалено уладити академію у Відні в честь Франка та дати почин до поставлення памятника Поетови від цїлого українського народу.

* Окремою книжкою видає Союз життєпись Івана Франка й докладний опис Його похорону.

Президія Союза визволення України вислала кондоленційну телеґраму до Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові й упросила телеґрафічно д-ра Івана Крипякевича у Львові зложити на домовину Покійника терновий вінок від Союза. Крім того повідомив Союз телеґрафічно про смерть Франка проф. Шишманова в Софії, проф. Арборе в Букарештї, редакцію „Revue Ukranienne“ в Льозаннї — з прошеннєм подати вістку на російську Україну, — централю Союза в Берлїнї й полонених Українців у деяких таборах в Австрії й Нїмеччинї.

До редакцій львівських українських часописей на другий і найблизші днї по смерти Покійника стали напливати масові вислови співчуття з приводу смерти великого Поета й Громадянина з рїжних сторін Галичини та з заграници. Першими відкликнули ся Українські Сїчові Стрільцї зі Львова і в полї, Загальна Українська Рада, Союз визволення України з Відня, рїжні національні товариства й орґанїзації зі Львова, Галичини й Буковини, численні приватні особи, Українцї з зайнятих областей Волинї й Холмщини, полонені Українцї з рїжних таборів в Австрії й Нїмеччинї.

Українські часописи вийшли в жалібних обвідках і принесли описи останнїх хвиль життя Франка та статї про найбільшу втрату, яку поніс український народ у часї війни в особі змерлого Івана Франка. Польські часописи в Галичинї й нїмецькі у Відні принесли гарні посмертні згадки, присвячені Франкови.

Похорон відбув ся дня 31 мая пополудні, при незвичайно великій участи людности, очевидно, з маленькими виїмками, виключно української, число якої обраховують часописи на 10.000. При виносї тїла з дому при вул. Понїнського попрощав Покійного промовою від цїлого українського народу голова Загальної Української Ради др. Кость Левицький. На кладовище супроводив домовину син Покійного Петро Франко з рідних і численні репрезентанти національних інституцій і корпорацій. Узяли участь у похоронї також деякі Поляки, колишнї співробітники Покійного в „Kurjer-і Lwowsk-ім“. Проводив домовину й один єдиний священик.

Зложені на домовину численні вінки в части несли депутації дотичних інституцій у руках, а переважна часть наповнила цїлий спеціяльний віз. Вінки зложили між иншими: „Батькови — Родина“, „Заг. Укр. Рада, „Союз визволення України“, редакції українських часописей: „Дїло“, „Українське Слово“, „Свобода“, „Наук. Товариство ім. Шевченка“, тов. „Просвіта“, тов. „Сїльський Господарь“, тов. „Бесїда“, „Народня Торговля“, „Учительська Громада“, „Відродженне“, „Загальна Культурна Рада“, „Жіноча Громада“, „Сїчовий Союз“, „Днїстер“, „Карпатія“ і ин. Українські Сїчові Стрільцї зложили срібний вінок. Над могилою перший промовляв проф. Ол. Колесса від імени культурних інституцій, потім говорили д. Носковський від У. С. Війська, др. Трильовський від Боєвої Управи й радикалів, Микола Ганкевич від соціялїстів, Михайло Лозинський від преси, панна Величківна від жіноцтва, д. Федь Федорців від молодїжи, делеґат волинських Українців і инші.

Делеґат волинських Українців промовив таким способом: „Ми, Українцї Волинї, висловлюєм свій невимовний жаль з приводу смерти нашого незабутнього поета, учителя й горожанина. Складаємо свою велику пошану перед останками нашого великого патріота, який своїм огненним словом пробудив свідомість у нашім народї й показав йому шляхи до кращої будуччини. Ми, волинські Українцї, пригноблені та збаламучені московським урядом, будучи натхнені творами нашого незабутнього поета, які проникають душу, пізнаєм, „яких батьків і чиї ми дїти“, пізнаєм свою батьківщину й осягнем давно наше бажане, наше самостійне становище. Ми твердо надіємо ся, що наш народ, перейнявши західну культуру на підставі своїх природних духовних багацтв, устигне стати в рядї найкультурнїйших народів Европи. Маємо надію, що наш народ завдяки своїй свідомости стане, як се пророчистими словами передсказав поет, самостійним господарем просторів від Бескида аж до Чорного моря й Кавказу“.

Похорон закінчив ся о 10 годинї ввечері.

СУЧАСНІ ЛЄҐЕНДИ.

Які слухи ходили?

Се було в перших місяцях великої війни. Тодї, коли довело ся перед переможною силою неприятеля опускати рідну країну, а йти між чужих, оглядати знищенне народнього доробку, глядїти в непевну будучність. Тодї то пригадали ми собі „союзницю“ Італію та запитували, що вона робить, де бєть ся та чому не шле Австрії помочи. Зазначу, що в тих часах не було нї почти нї часописей, а вісти подавано з уст до уст, з голки повставали вилки, диковижі ширили ся й між людьми. Що Італія не піде за Австрією, не знав нїхто, — може й добре, — натомісць ішли вісти, що виповіла ворогам Австрії війну. Говорено, що більше нїж мілїон жовнїрів стоїть на французькій границї, — другий мілїон йде до Галичини — й леда хвиля має впасти, як лявіна, на зади Французам. За пару день рознесла ся поголоска, що Італїйцї стоять на два днї маршу перед Парижем з полудня, а з півночи Нїмцї. В Парижі мало прийти до революції. Нова управа просила цїсаря Вільгельма мира. Він натомісць зажадав таких грошей, що ледви чи Французи стільки назбирають. „Але мусять се зробити, хочби й зазичити ся мали, бо Таліян надходить уже з полудня“. Се піддержувало нашого духа. Ми знали, що як візьмуть Париж, то все військо прийде сюди. Тож то наллємо Москалям тодї. Тимчасом ішли ми дальше на захід, а помочи нї ду-ду. З Франції надходили день у день нові вісти. Французи просили цїсаря Вільгельма, щоб щось спустив. Він анї руш . . . Так і так — пише до них — або все, або не хочу нїчого. Тодї війна дальше, а як скінчить ся для вас, побачите! Инші говорили, що Французи добре окопали ся, Париж перемінили в твердиню, закопали ся та ждуть. Як цїсарь Вільгельм побачив сї закопи, велїв стягати тяжкі гармати. Як ті прийдуть, — кінчила поголоска, — буде з Французами кінець.

Днї минали, ми подавали ся назад, а обіцяний другий італїйський мілїон не приходив. Чому? — питав один другого. Вияснювано, як хто знав. До розуму припала вістка, що в нас зазимно. Вони вже йшли, але з дороги завернули, не звикли до нашого клїмату. Ще на весну або в лїтї в нас видержать, тож треба ждати весни. Тимчасом вони не будуть дармувати, підуть на французькі або анґлїйські кольонії, заберуть їх, а коли їм недостане хлїба, — бо відомо, що вони лиш тим стоять, — то мусїтимуть просити мира. І ми ждали, а надією радїли, як дїти.

А тимчасом зближали ся під Краків і щораз більше правдивих вісток доходило до нас. Ми довідали ся, що Італія не стала по сторонї Австрії, що Нїмцї мусїли залишити офензиву на Париж, що центральним державам замкнули море. Одначе оптимізм не опускав нас. Ходили й дальше слухи, що

справа ліпше стоїть, ніж виглядає „на око“. Що Італія явно не стала по сторонї Австрії — се справа умовлена. Її кораблї довозять Австрії з Америки хлїб, а вони самі риж і каштани. А се більше значить ніж військо. Якби не така полїтика Італії, то чи не забракло-б нам на пару неділь їсти. А так назбираємо запасів аж до нових жнив і тодї сміяти ся будемо в кулак з необережности ворогів, що пускали морем італїйські кораблї. Тодї й вона стане по сторонї Австрії, але вже явно: а тодї: ой, не хотїли-б ми бути в шкірі неприятелїв.

Ось такі вісти ходили між нами, хоч неправдиві, були добрі для нас. Вони були джерелом вічних надій і підпорою нашого духа в тих прикрих тяжких часах.

„Не має права“.

Коли стрінете ся колись з жовнїрами мого полку, почуєте густо-часто слова: „не має права“. Сї слова зродив наш жовнїр на початку великої війни. Їх зміст великий, вони потїхою були для нас, успокоювали заколочене зневірою серце, привертали рівновагу духа серед тяжких хвиль життя й то все сї два слова. Не вірите?

Ми були під Львовом, коли російська повінь ішла з півночи та сходу. А скільки нас було? Дробина в порівнанню з російським морем. Ми не тратили надії, ми ждали на них, бо зробило ся в полку слово: „не має права“, з якого ми черпали надію, яке сталило нас, підносило тут і там духа, коли упадав. Нїхто не питав ся чому, нїхто не жадав арґументів. Сї слова вистарчили, щоб влити надії: дїлали, як чарівне слово.

Вже горіли Гаї, Чижиків, російські шрапнелї палили Винники; питав один другого, чи візьмуть Львів? „Не має права“ — була відповідь. І нїхто більше не питав. Кождий вірив у свої сили, кождий переценював себе...

Ми в окопах, лихих окопах — се було в перших місцях — неокритих, без перепон, а Москаль бє, як найняв ся. Паде ґранат тут і там густо-часто в самий окіп, стогнуть ранені. Кличуть санїтетів, той молить ся, сей пише може останнє писаннєчко до дому. Як видержимо сей град залїза? Чи удасть ся ворожий наступ? „Не має права“. І ми простуємо ся, глядимо небезпеці в вічі, бо ми віримо, в словах: „не має права“ наш талїзман.

І так усюди, цїлі місяці, хоч значили ся невдачами. Хто знає нашу Одисею, хто перемандрував серед тяжких обставин декілька разів наш край, хто пізнав, що значить бути: вмученим, голодним, сплячим, хто відчував тяжкі страти й удари, сей знає, в якім станї могла знайти ся наша душа. Але нї! Ми не падали духом, ми держали ся, а радше держало нас се закляте слово „Не має права“. Воно дїлало на нас, як коло Володимира Волинського, так під Львовом, під Перемишлем і недалеко Кракова. Не опускало нас через цїлу зиму, коли ми серед снїгу та морозу муром станули поперек московській навалї, тамуючи осягненнє її цїли. Ми сказали: нї! Дальше не має права Москаль іти.

А коли ми сю пробу видержали, коли не завели ся в нашій вірі в себе, зросло в силу наше „мане, текель, фарес“. Ми вірили в гарні часи, тлїла в нас надія на будуче, ми не зарікли ся відзискати стрaчене. З маєм пішло по нашій думцї. „Москаль не має права“ й ми гнали його за Вислоку, Сян, Танву, Вепр і Буг, аж гень над Лїсну на край біловіської пущі. Наша надія тріюмфувала!

А коли нас кинено на полудне, над срібні води Сочі, ми звернули старе: „не має права“ против Італїйців. І як прикро було нераз сидїти серед шаленого вогню артилєрії, слухати стонів і зойків, дивити ся на кров і багатий посїв смерти, ми все говорили: „не має права“. Сї слова прийняли ся в цїлім полку, пішли дальше, стали ся історичними. Знає їх і простий жовнїр і штабовий офіцер. Чи їх кождий розуміє? Не знаю. Думаю, що розуміти не треба того, в що вірить ся, так само, як не випадає розбирати доґми віри. — Кажете: не має права, — а чому? — Бо не має — отсе одинока відповідь. І справедлива. Бо чи потреба доказувати се, що дїлає сильнїйше від доказів. „Не має права“ — се душа полку, а коли її присутність чуєть ся, чи-ж потреба доказувати? . . .

А живе в нас сильно пісня будучих днїв, що так, як у Польщі „не має права“ Москаль бути, так само вже не довго „матиме право“ сидїти на Українї . . .

Др. Володимир Гериновичъ.

Вісти.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Днїстер“ у Львові, вул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

Жертви на волинські школи, переслані через Союз визволення України. Складка на національні цїли в розпорядженнє Президії Союза: В. Сїмович 10, Е. Турула 10, М. Голубець 10, О. Охримович 10, М. Чайківський 10, Р. Домбчевський 10, В. Левицький 10, О. Гнїдий 10, разом 80 кор. З виразним призначеннєм на волинські школи: Ом. Гнїдий 50, Сидонїя Гнїдий 20 кор. Через полонених у Фрайштадтї — дохід з концерту в Раштадтї 71·30 м., дохід з вистави в Раштадтї 101·32 м. (в тім даток тов. ім. Тобилевича 23·50 м.), П. В. в Раштадтї 21 м., дохід з концерту в Вецлярі 75·10 м., решта з складки під Великдень у Вецлярі 4·75 м., дохід з концерту в Зальцведелї 100·05 м., П. В. в Зальцведелї 26·48 м., дохід з вистави в Зальцведелї 67·70 м., разом 467·70 марок = 667·32 кор. Перечислені тут жертви в лучній сумі 817·32 кор. переслано дня 6 мая 1916 почтовим переказом до тов. „Днїстер“ у Львові, на книжечку вкладкову ч. 9888, в роспорядженнє Бюра культурної помочи для українського населення зайнятих областей у Львові, Бляхарська 11.

Український вечір союза нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ в Вісбаденї. Новий український вечір уладила „Україна“ на спілку з вісбаденською філією Нїмецького кольонїзаційного Товариства дня 25 мая в величнїй ґотійській авлї тамошньої ґімназії для дївчат. Др. Фальк Шупп мав виклад про Україну яко міст Нїмеччини до Сходу й ілюстрував його потім новими світляними образками з народнього життя. Вибрана публика прийняла виводи референта з найгарячійшим признаннєм.

Український вечір у Кельнї н. Р. Найблизший вечір союза „Україна“ відбув ся 6 червня спільно з рядом місцевих товариських орґанїзацій. Попри виклад д-ра Фалька Шуппа співав д. Модест Менцїнський з кельнської опери декілька українських пісень.

Протиросійський настрій у Харківщинї. „Биржевыя Вѣдомости“ з 5 мая доносять: „Харківський ґубернатор подав своє чергове річне звідомленнє, в якім він між иншим докладно спиняєть ся на шкільній справі в харківській ґубернії й підкреслює своє незадоволенне теперішнїм станом справи народньої просвіти. „Школа“ — говорить ся в звідомленню — лиш тодї зробить ся провідницею просвіти й морального відродження народу, коли зявлять ся учителї, для котрих поняття релїґії та патріотизму будуть не пустим звуком, а самою істотою їх душі“.

Незадоволений ґубернатор і станом бібліотечної справи в ґубернії. „Хоч з сїльських бібліотек“ — доносить він — і викинені всї книжки злочинного характеру, але все-ж катальоґи книжок складані земствами в такім напрямі, що читанне сих книжок може збудити у населення неприязнь до всього рідного й російського, але в нїякім разї не може пробудити в нїм почувань, необхідних для морального поступу громадянства“.

Се звідомленнє викликало очевидно велике заінтересуванне в керуючих кругах, бо мінїстер народньої просвіти граф П. Ігнатїєв сими днями дав поясненнє з приводу звідомлення харківського ґубернатора, стараючи ся ослабити некорисне вражінне, зроблене сим звідомленнєм на правительство.

Орґанїзуванне громадських сил на Україні. „Новое Время“ з 19 мая повідомляє телєґрамою з Київа: „Тут відбули ся збори, які мають за ціль орґанїзувати краєвий комітет Союза міст, котрий обійматиме міста київської, волинської, подільської, чернигівської, полтавської та херсонської ґубернії. В обсяг дїяльности Союза входить боротьба з дорожнею, розвиток продукційних сил у краю та справи муніціпальні, господарські й фінансові. В першу чергу має зорґанїзувати ся статистично-господарський віддїл Союза“.

З Полїсся. Кореспондент „Нового Времени“ пише в числї з 7 мая: Полїссє се глухий, невідомий куток Росії. Села майже не мають получення з собою. Через те селяне, що говорять по білоруськи, українськи й московськи, не завжди розуміють один другого . . . Війна, Нїмець прийшов, але мешканцї не хочуть відходити. Сїрі Полїщуки, Білорусини міцно звязані з землею і їм трудно відірвати ся від неї. Вони держать ся при самих передових позиціях; під острілюваннєм ворога переганяють вони худобу, орють і сїють . . .

Отсе маємо цїнне признанне „Нового Времени“, що Білорусини й Українцї не самі втїкають перед Нїмцями, а силоміць заганяють їх у середину Росії.

Пересльїдуванне харківських Українців. „Утро Россіи“ повідомляє, що в Харкові відбули ся численні труси, між иншим в одного з довголїтнїх дїячів „Общества грамотности“ Настенкова. Після трусу напав Настенкова параліж і він умер.

Один з багатьох. Як пише „Утро Россіи“, київський воєнно-окружний суд присудив на смерть Українця селянина Микиту Шанченка за узброєний опір військовій патрулї, причім смертельно ранено одного салдата та двох легко.

Російські робітники проти заборчих плянів Росії. Російська лїберальна преса жалуєть ся, що представники робітників у воєнно-промислових комітетах на чолї з Гвоздьовим виступили в оборонї тої думки, що Росія має лише боронити ся, а не нападати на инші держави; дальше оборони не хочуть іти російські робітники.

Дальше загостреннє російсько-румунських відносин. „Новое Время“ пише: „Трудно собі уявити, щоб Румунія звязала себе економічною згодою, не рішивши на своїх тайних державних нарадах, що також її полїтика не йтиме супротив її економічних інтересів. Є цїлий ряд посереднїх ознак того, що Румунія все тїснїйше й тїснїйше звязує свою долю з центральними державами“. Головною з сих посереднїх ознак уважає „Новое Время“ майбутнїй румунсько-болгарський торговий договір і твердить: „Полїтика пасивного пїетизму дала вже сумні результати в Туреччинї й Болгарії; давно вже було-б треба спробувати щось иншого з Румунією“. Як одну з перших мір, направлених проти Румунії, пропонує „Новое Время“ замкненнє російсько-румунської границї.

Перед внутрїшньою війною в Росії. З нагоди пересльїдування громадських орґанїзацій пише „Рѣчь“ з 16 мая: „В керуючих кругах очевидно думають уже про момент, який наступить по скінченню війни. Там виникають побоювання, що громадські орґанїзації, які тепер дїлають, захочуть функціонувати також у мирнім часї. А що в Росії панує засада „не орґанїзування“, а „розбиття громадських сил“, то в міродатних кругах виникає питанне, чи не почати-б боротьби проти громадських орґанїзацій уже тепер“. Говорячи про наради ґубернаторів, „Русское Слово“ приходить до висновку, що вони направлені не так на оборону краю, як більше, щоб напасти на громадські орґанїзації. „Від оборони до нападу така була основна тенденція зїзду ґубернаторів“.

Мілюков про російські воєнні цїли. Перед одним з співробітників „Manchester Guardian“ заявив Мілюков ось що в Лондонї, де взяв участь у депутації членів Думи: „Ми вже не сумнїваємо ся, що дарданельську проблєму рішено між британським і російським правительством у російськім дусї. Національні цїли Росії не були-б вповнї здїйснені без посїдання Царгороду. Заявляємо, що Царгород мусить належати Росіянам вповнї та без усякого застереження. Росія мусить одержати право збудувати укріплення над морськими проливами та замикати до вподоби переїзд воєнних кораблїв. Коли забезпечимо собі дорогу через Дарданелї, не потрібуватимемо шукати виходу на суші. Як що Царгород буде в російських руках, не завдаватимуть нам уже балканські держави нїяких тяжких проблєм.

Що торкаєть ся Польщі, моя партія і я думаємо, що Польща, правда, злучить ся з Росією, але вона дістане самостійну автономію й то правдоподібно на зразок ірійського гомрулю. Одначе сю автономію мусять признати російські законодатні чинники, а не якійсь чинники поза російським законодавством.“

На питанне, чи в Росії береть ся під розвагу можливу втрату зайнятих Нїмцями західних російських областей, як заповів се державний канцлєр, відповів Мілюков: „Нїколи. Ми зовсїм годимо ся з нашими союзниками, що не може бути й нїякої мови про мир, поки щось таке грозить. Хочемо розторощити нїмецький мілїтаризм. Мусимо зовсїм змінити нїмецьку психольоґію й нїмецький устрій. Ми вірімо твердо в се, що нема жадної певности для европейського миру, коли не розторощить ся Нїмеччини“.

Брехнї св. Синода. У замітцї „Про розповсюдженнє серед народу відомостей про звірства наших ворогів“ доносить „Колоколъ“: „Св. Синод розіслав по парохіях указ про розповсюдженнє серед населення відомостей про звірства наших ворогів. Парохам приказано, щоб вони в церкві в своїх проповідях і розмовах з своїми парохіянами та салдатами, які мають іти в поле, навчали їх про ганьбу полону й обовязок кождої російської людини обороняти в теперішню тяжку годину свою вітчину до останньої каплини крови та оповідали їм про ті виключно тяжкі умовини, в яких знаходять ся наші полонені в Нїмеччинї й Австрії, далеко від рідного краю сере чужого ворожого народу. Їх там знесилюють надмірними працями, над ними знущають ся і катують їх запеклі вороги“.

Такими бабськими байками хоче Найсвятїйший Синод застрашити російських салдатів, які здають ся у полон, щоб урятувати своє житте.

Другий загально-російський господарський зїзд. Другий всеросійський біржевий і сїльсько-господарський зїзд являєть ся фактично зїздом боротьби з дорожнею та недостачею засобів поживи. Зїзд обговорив докладно причини дорожнї й недостачі засобів поживи та зазначив, що головними причинами сього ось що: 1. пониженнє курсу рубля, 2. недостача робочих рук, спричинена мобілїзацією, а звідси походить зменшенне продукції, 3. переведенне реквізиції без участи представників торговлї та промислу, що спричинювала инколи цїлковите вичерпанне деяких товарів, 4. установленне максимальних цїн і такс без огляду на вартість сих продуктів у рїжних районах, 5. відсутність координації в дїяльности окремих аґентів власти між собою та їх замала компетенція в господарських справах, 6. репресії проти купецтва, які примусили багато старих фірм припинити торговлю, 7. обмеженнє прав мешкання та переїзду жидівської частини купецтва, яка не дає Жидам розвинути їх енерґії та примінити потрібні способи, щоб зміцнити виміну товарів, 8. відсутність у деяких місцевостях Росії земських інституцій і незначний розвиток кооперації та консумційних товариств. Зїзд домагаєть ся усунення сих перешкод дїяльности промислу й торговлї.

Бібліографія.

Привіт Іванови Франкови в сорокліттє Його письменської праці 1874—1914. Під таким заголовком появив ся під враженнем смерти Франка літературно-науковий збірник, котрим за почином ювилейного комітету мали вшанувати Івана Франка українські й чужі письменники, публіцисти й учені в 1914 р. в сорокліттє його письменської праці. Передмова виясняє причини, чому збірник появив ся аж тепер і то ще неповний. Ось вона:

„Літературно-науковий збірник у честь Івана Франка з приводу сорокліття Його письменської діяльности мав появити ся в літку 1914 р. й обіймати: а) передмову ювилейного (літературного) комітету; б) бібліоґрафічний огляд усіх писань Івана Франка; в) присвячені Ювилятови твори красного письменства; г) присвячені твори наукового змісту; ґ) спис жертводавців на ювилейний дар і рахунок приходів і видатків фонду, зладжений тов. вз. кред. „Дністер“ і „комітетом ювилейного дару“. Одначе війна припинила вихід збірника. З вище означених віддїлів надруковано в цїлости тільки третїй (в) і четвертий (г), частинно вискладано другий (б). Після увільнення Львова годї було продовжати друкуваннє збірника, наперед з огляду на загальний неспокій, на розрив зносин із закордонною Україною, дальше з огляду на знищенне друкарнї, а головно задля сього, що автор бібліоґрафії писань Ювилята (Вол. Дорошенко) не в силї був продовжати серед війни своєї трудної працї й тому комітет, що зайняв ся виданнєм, порішив відложити його вихід на перші хвилї по війнї. Одначе тимчасом воєнне лихолїттє урвало й нитку життя Ювилята.

В першій хвилї смутку після невиджалованої втрати рішились ми випустити в світ готові віддїли збірника, літературний і науковий, як цїлість, а все инше видати окремою книжкою аж по війнї. Чистий дохід із продажі збірника, що був призначений на фонд ювилейного дару для Івана Франка, буде ужитий на відповідне пошанованнє Його памяти.

У Львові 29 мая 1916.

За ювилейний літературний комітет: В. Гнатюк, І. Труш, С. Томашівський, І. Кревецький“.

На зміст „Привіту Іванови Франкови“ складають ся такі дві частини та з такими писаннями:

І. Літературна частина (ст. 1—183): 1. Ivanu Frankovi — Jana Rokyty (A. Cerného). — Изъ поѣздки на попелища Дунайской Сѣчи. Отрывокъ „Нирвана“ — В. Г. Короленка. — 3. Камъни. Идилия. П. Тодорова. — 4. Лука Чекинъ — М. Горькаго. — 5. Тріптіх — Лесї Українки (Єгипет). — 6. Хома Прядка — В. Винниченка. — 7. Ювилят — Т. Бордуляка. — 8. Народня ноша — Леся Мартовича. — 9. Кров — Л. Журбенка. — 10. Таємниця Іванової душі — К. Галицького. — 11. Чорні птахи. Виривок — Юр. Кміта. — 12. Спогад — Уляни Кравченко. — 13. Дещо й з моїх австро-руських споминок — Хв. Вовка. — 14. Моя пригода з шибеницею (спомин) — Володимира Охримовича (Львів). — 15. Невикористаний скарб (спомини) Богдана Ярошевського. — 16. На святї Котляревського (згадки самовидця) — Сергія Єфремова. — 17. Мадярські переклади творів Івана Франка — Ю. Жатковича. — 18. Порфирій Мартинович (ескіз до портрета) — Івана Труша.

ІІ. Наукова частина (ст. 1—390): 1. Дещо про вийстя вкраїнської народности — Хведора Коржа (Москва). — 2. Слїди скитської культури в Галичинї — Володимира Гребеняка (Львів). — 3. Дѣ три замѣтки изъ области древнѣйшаго церковно-славянскаго перевода Ватрослава Ягича (Відень). — 4. Несторъ Лѣтописецъ — Алексѣя Шахматова (Петербург). — 5. Гомер у галицькій літописи Богдана Барвінського (Львів). — 6. Козаччина в політичних комбінаціях 1620—1630 рр. Івана Крипякевича (Львів). — 7. Один момент під Зборовом 1649 р. Критичний нарис Стефана Томашівського (Львів). — 8. „Під протекцію курфірста“. До історії політики П. Дорошенка — Івана Кревецького (Львів). — 9. „Хрістос пасхон“. Львівські віршовані діяльоґи з 1630 р. — Василя Щурата (Львів). — 10. З старшої письменности Угорської Руси — Ґіядора Стрипського (Будапешт). — 11. Epopeja bazyliańska. Nieznany okaz literatury rusko-polskiej — Aleksandra Brücknera (Берлїн). — 12. Два епізоди з історії боротьби Гедеона Балабана з львівським брацтвом — Федора Срібного (Львів). 13. Kotlarewskyj's Travestierte Aeneide — von Alfred Jensen (Стокголм). — 14. Українські думи — Миколи Сумцова (Харків). — 15. Запропащена збірка угро-руських казок — Володимира Гнатюка (Львів). — 16. Z sennych widziadeł ludzkości Jana Baudouina de Courtenay (Петербург). — 17. Український протипапський памфлєт XVI в. „Історія о єдномъ папѣ римскомъ“ — Михайла Возняка (Львів). — 18. З переписки письменників 1816-их років у Галичинї — Титка Реваковича (Львів). — 19. Кандидатура Федьковича на посла — Ярослава Гординського (Львів). — 20. Основи відродження білоруського письменства — Ілярiона Свєнцїцкого (Львів). — 21. Povidky lidové o zkroceni zlé ženy Jiriho Polivky (Прага). — 22. Ярмарки на дївчата. Причинок до української етнольоґії — Зенона Кузелї (Чернівцї). — 23. Проба упорядкованнія українських говорів Івана Зїлинського (Львів). — 24. Вокатив в українській мові — Евгена Тимченка (Варшава).

Збірник прикрашує портрет Івана Франка — мал. І. Труша, а також ініціяли й орнамент з біблії Скорини XVI в. та стратинського евангелія XVII в.

Ukránia, ч. 7—8. Зміст: С. Реальність української політики й мадярщина; др. Ол. Маркі. Угорські причинки до історії Мазепи; Беля Килинте. Інтереси Угорщини й незалежна Україна; Юрій Подградський. Угорсько-українські історичні взаємини. V—VI.; др. Франц Фодор. Самостійна Україна; Варґа-Стрипський: Шевченко. До Основяненка; Стрипський. Петефій і Шевченко.

Нїмецька преса про українську справу.

Здавало ся, що в біжучім роцї інтерес нїмецької преси до українського питання ослабне. Воєнні події на Сході від довшого часу не виказують нїчого цїкавого й нема великої надії, щоб там зайшла яка велика зміна.* Значить, здобуттє України відсунено поки що на дальший плян. А дальше: „модність“ українського питання вже, здаєть ся, проминула, бо годї припускати, щоб мода тривала довше нїж один рік... А все-таки нїмецька преса не забула Українців. Навпаки. Статї, які тепер появляють ся, значно лїпші щодо якости по перших інформаційних статях з минулого року, які

* Огляд написаний перед теперішньою російською офензивою на північно-східнім фронті.

носили саме на собі тавро модности, появляють ся тепер статї повні річевого змісту, які докладно аналїзують українську проблему. Сей новий спосіб освітлювання української проблеми, — значно менше ефемеридний спосіб від попереднього, викликав потребу заложення нових орґанів, присвячених чи спеціяльно чи в великій мірі українському питанню. Сим способом повстала „Osteuropäische Zukunft“ на нїмецькій мові й „Ukránia“ на мадярській. Українське питанне поглиблює своє значінне у пресї; се вказує на його силу та тривкість.

„До найважнїйших питань, які викликала світова війна та значінне яких врізуєть ся величезними огненними буквами у свідомість нас усїх, належать питання Сходу та полудневого Сходу Европи... Коли ми не станемо тепер по братерськи при боцї народів европейського Сходу й полудневого Сходу, які з тугою звертають ся до наших культурних дарів і тільки у відсуненню півазійського московства бачуть свій рятунок, отся наша короткозорість стане нашим нещастєм. Не знаємо, які правно-державні й полїтичні розвязки принесе безпосередньо ся війна, але бачимо перед нами докладно дорогу, якою мусимо йти: нести на Схід культурну готовість Нїмеччини, її охоту до працї, уладження в законї, праві й етичнім світоглядї, які увільнюють народи...“

Отсе вирывок з переднього слова в першім числї „Osteuropäische Zukunft“. Як бачимо, тон незвичайно теплий; не говорить ся тут про нїякі інтереси Нїмеччини на Сходї, мотивом сього звороту до Сходу є: поміч тому братови. Дальше бачимо незвичайно сильне підчеркненне сих питань: недостача інтересу до них може стати нещастєм... Наскільки скорше можна би звернути ті слова до чинників, які вже віддавна стоять перед українським питаннєм, не то що Нїмцї, для яких сї питання є все будь що будь музикою будуччини.

Перша статя в сїм новім журналї носить титул „Das ukrainische Problem“. Автор її проф. університету з Тібінґену, др. Й. Галєр (Haller). Багато інформаційного матеріялу, короткий огляд української історії й полїтичної еволюції. Сильно підчеркує автор значінне східної Галичини як українського піємонту, а властиво проф. Галєр висловлюєть ся тут зовсїм справедливо значно обережнїйше: східна Галичина мусить бути українським піємонтом, коли стане українською. На кінцї дає автор коротке виясненне, чому українське питанне стало тепер для Нїмеччини актуальне: „В кождім разї не сміємо вже довше замикати очей перед сим фактом, що істнує українська проблема, яка для Нїмеччини має як найбільше й безпосереднє значінне. Бо від способу, як до неї візьмуть ся, а може й розвяжуть її, буде залежати, чи Нїмеччина матиме на своїй східній границі на цїлу будучність до дїла з сусїдом грізної сили, сили, котра з часом з щораз більшою неминучістю зросте на вбійчу перевагу“...

Др. Евген Левицький пише в сїм самім числї про інтернаціональне значінне України (Die Ukraine in internationaler Auffaßung). Отсе значінне має свою причину в ґеоґрафічнім положенню краю. Україна врізуєть ся клином у східно-европейське славянство й дїлить московську північ від полудневого славянства й Балкану, з другого боку творить широкий, безперервний міст з середньої Европи до Азії. Не дивно, що сей ґеоґрафічно важний край спричинював здавна апетити сусїдів: Поляків і Москалїв. По прилученню України до Московщини — дістала остання імперіялїстичний розгін — і простягнула руку по Царгород. Опісля переходить автор уже по більшій части загально відомі проби зближення України до инших европейських держав.

У статї „Die wirtschaftliche Bedeutung der Ukraine“ підносить автор О. Кеслєр (O. Keßler) — величезне економічне значінне України. Показуєть ся, що головно Росія та Балкан достарчають Европі збіжа. Тому, що корінна Московщина не тільки не експортує нїякого збіжа, а ще потрібує ввозу, то цїла сума збіжевого вивозу припадає на Україну. В часї війни достарчала Америка й Арґентина збіже для Европи, бо Дарданелї були замкнені. Одначе сей імпорт з Америки, не вважаючи на все напруженне, не доходив до попереднїх висот і лишив ся яких 20% поза цифрою зперед війни. Саме недоставало тут експорту з України. Україна, як бачимо, є також і шпихлїрем Европи. Потім займаєть ся автор докладно українськими пристанями над Чорним і Азовським морем (Одеса, Акерман, Миколаїв, Севастополь, Херсон, Керч і т. д.), головно Одесою, й подає статистичні таблиці з експорту й імпорту до сих пристаней. Отся статя поміщена в чч. 1—2 „Osteurop. Zukunft“.

Два перші числа сього журнала приносять дальше цїкаву статю К. А. Фішера про Нїмцїв на Українї (Die Deutschen in der Ukraine). Про Нїмцїв у Галичинї маємо дуже добру книжечку пастора Zöckler-a.* Сим робом дістаємо повний образ нїмецької кольонїзації на всїх українських землях. З $2^1/_2$ мілїонів російських Нїмцїв мешкає 750.000, значить, майже одна третина на Українї. Відносно найменше мешкає в чотирьох корінно-українських ґубернїях: київській, харківській, чернигівській і полтавській. На Подїлю живе коло 200.000 Нїмцїв, найсильнїйше заступлений нїмецький елємент у полудньово-українських ґубернїях: бесарабській, херсонській, таврійській (з Кримом), катеринославській і донській области. Тут мешкає коло 500.000 Нїмцїв. Найбільша імірація Нїмцїв припадає на початок 19 столїття, коли заселювано т. зв. Нову Росію. Кольонїсти мали великі свободи, свою далекойдучу автономну самоуправу по селах, були вільні від військової служби, тим то й не дивно, що велика скількість Нїмцїв з Віртемберґії, Бадену, Ельзасу, Швайцарії та Баварії виемірґрувала до сього нового краю. Головне зайнятте нїмецьких кольонїстів на Українї — хлїборобство. Полїтично слабо зорґанїзовані, майже не відчувають спільности з старим краєм, називають себе залюбки „Rußländer“ в протиставленню до Нїмцїв зі старого краю, яких називають „Deutschländer“. Аж останнїми часами, коли зачала ся чорносотенна-націоналїстична аґітація, зачинає зростати полїтична свідомість у кольонїстів. Що зрештою справа так зле не стоїть, видно з того, що Нїмцї-кольонїсти з України мають чотирьох послів у Думі, мають також досить поважну пресу: щоденну Odessaer Zeitung“, яка вже виходить 53 роки, „Deutsche Rundschau“, „Bürgerzeitung“, „Landwirt“, „Botschafter“, „Friedensstimme“ і т. д.

Крім сих більших статей знаходимо в двох перших числах коротші інформаційні статї: „Ukrainische Legionäre“ д-ра Е. Левицького (ч. 2), „Ukrainische Salzindustrie“ (ч. 1) — та короткі звістки: „Недоля збігцїв на Українї“, „Протест Литовцїв і Українцїв“, „З Волинї“ (ч. 1); „Українцї в публичній службі в зайнятих областях“, „Заложенне українського університету“, „Український конґрес в Америцї“, „Заложенне мадярської часописи для українських справ“ — та вкінцї цїкаву звістку за „Дїлом“ п. з. „Українська заява зперед 50 лїт“. Мова тут про енунціяцію одного закордонного Українця в галицькій „Метї“ в р. 1864, в якій зазначуєть сяв виразно австрофільське становище та бажанне прилучення України до Австрії.

Маємо дальше перед собою одну з найбільше прозорих і річевих статей, які появили ся в українській справі. Се статя А. К. під заголовком: „Світово-полїтичні завдання Нїмеччини“, яку надруковано в угорськім журналї „Молода Европа“ (Das junge Europa, Kelat Népe) ч. 11—12. Про автора, який укриваєть ся під криптонїмом А. К., пише редакція, що се „в области теоретичної та практичної полїтики відома й заслужено поважана угорська особистість“. Під заголовком статї стоїть пояснення: „одно угорське бажанне“ (ein ungarischer Wunsch) — і ми справдї мусимо тїщити ся, що й серед мадярської нації є люде, котрі розумїють вагу українського питання. Головне завданне теперішньої війни зробити кінець на всї часи російським заборчим змаганням на орієнтї; царському імперіялїзмови. Дальше: щоб

* Dr. Th. Zöckler: Das Deutschtum in Galizien. Dresden, 1915. Ґл. рецензія у „Вістнику С. В. У.“ ч. 89—90.

Німеччина стала світовою силою, мусить дістати ся на Середземне море — дорога провадить в сім випадку через Чорне море. І одна і друга задача вимагає відірвання України від Росії. Відірваннє тільки самої Польщі ніяк і ніколи не зломить російського імперіялїзму. Тільки відірваннє України може знищити ту величезну реґенераційну силу Росії, яка проявила ся найкраще в тім, що в десять лїт по страшних манджурських поражках Росія готова була до нової війни. Відірваннє тільки самої Польщі викличе в Росії пекуче бажаннє реванжу, небезпечнїйше нїж французьке, бо французьке населеннє зменшуєть ся, а російське противно зростає.

Вже Бісмарк через свого публїциста Гартмана підчеркнув значіннє відірвання України. Від часу Бісмарка отсе питаннє набрало без порівнання більшого значіння, Німеччина має тепер значно ширшу світово-полїтичну програму, в яку входить і опануваннє морей: між иншим Середземного й Чорного. Автор ставить такі три задачі новонїмецької світової полїтики, які всї три можна звести в основі до головної задачі: визволення України: 1. Німеччина поборює абсолютистичне морське володїннє Анґлії; тому, що годї її побити на північнім морі (Nordsee), треба зачіпити Анґлію на Середземному морі. 2. Дорога до Середземного моря замкнена Ґібральтаром, тому треба до нього дістати ся иншою дорогою. Ся дорога провадить через Чорне море, вихід якого Босфор і дарданельський пролив знаходять ся в руках союзників. 3. До Чорного моря доходить ся через Україну й тому треба вирвати її цареви та відновити стару київську державу.

Отсю гарну та прозору полїтичну конструкцію можна коротко висловити в кількох словах: Через Україну до Чорного моря, з Чорного моря до володїння над Середземним морем. А з Середземного моря відтяти Британцям дорогу до Єгипту й Індії, а тим самим зробити їх зовсїм безсильними. А дальше: через здобуттє Чорного моря зискує Німеччина полученнє з Туреччиною, яка їй конче потрібна в боротьбі за суезький канал, отеей головний стовп британського світового володїння.

Стаття угорського полїтика ставить віднову української держави в центрі світової полїтики Німеччини. Зручна смілість, а при тім глибоко переконуюча правдоподібність сеї полїтичної конструкції зраджує вмілу руку, а властиво інтеліґентну голову сього полїтика.

В часописи Pusterthertaler Bote (виходить у Брунеку в Тиролї) з д. 26 сїчня поміщує Льотар Венде інформаційну статю під заголовком „Die Ukraine“. Чотири влучно дібрані ілюстрації доповнюють і поясняють зміст. Автор подає коротко історію України аж до нещасливого повстання Мазепи. Закінчує свою статю домаганнєм відірвання України від Росії. Коли хочемо влучити панславізм в його найболючійше місце, вирвати йому ґрунт зпід ніг, в такім разї треба відірвати 32 мілїонів Українців від Росії, треба Україну, на якій стоять тепер війська Німеччини й Австро-Угорщини в побіднім бою проти російської армії Іванова, зробити граничною мархією проти азійсько-московської навали. Бо Українці, другий щодо великости народ славянського племени, мають свої зовсїм окремі інтереси, які рїжнять ся сильно від інтересів инших Славян, а навіть з ними зовсїм не годять ся. Історія доказує! Українці боролися все проти славянських народів, проти Москалїв і Поляків, нїколи проти Ґерман, в яких вони все шукали помочи, щоб мати можність заховати свою національну окремішність“.

Др. Ґіядор Стрипський, редактор журнала „Ukránia“, подає в Neues Pester Journal з д. 14 сїчня статю під заголовком: „Угорщина й українське питаннє“ (Ungarn und die ukrainische Frage). Українці належать до найблизших сусїдів Угорщини, історичні традиції лучать також почасти сї дві сусїдні нації. Українська проблєма має незвичайно велике значіннє для Угорщини, можна сміло сказати, що від її розвязки залежить бути або не бути Угорщині в такій формі, як вона тепер істнує. Російський імперіялїзм змагає по лїнії Радивилів—Львів—Ужок—Будапешт—Рєка до Адрійського моря. Коли центральні держави не сотворять з України заборола проти російського імперіялїзму, то Угорщині може грозити повна заглада.

„Donau Temes-Bote“ (Pancsova, Угорщина) з 16 сїчня поміщує довшу нотатку про продукцію збіжа та про економічні товариства на Україні (Die Getreideproduktion und die wirtschaftlichen Vereine in der Ukraine). Зі здобуттєм українських земель відкриваєть ся для центральних держав правдивий шпихлїр. Бо Україна продукує 33% всього російського збіжа, крім того щодо якости се збіже найлїпше в Европі (має найбільше білковинних субстанцій до 20%, коли инші европейські роди мають тільки 9—12%).

„Frankfurter Zeitung“ з д. 18 сїчня приносить фейлєтон під заг.: Ruthenisches Bauernhaus (українська селянська хата). Автором є Norbert Jacques. Фейлетон в якім оповідаєть ся про вражіння автора в українській сїльській хатї, носить на собі белєтристичну марку, написаний з таким теплом для нашого сїльського народу, що може зєднати для нас деякі симпатії.

А отсї симпатії, хто знає, чи не мають більшого значіння нїж розумінне „нагоди інтересу“, яку вимагають ся доказати всякі полїтичні статї. Автор любуєть ся звичаями наших селян, бачить у рівномірности й гармонії сих звичаїв деякий стиль, стару культуру. Дивує його вроджена інтеліґенція, й коли вона проявляєть ся ще до того в такої гарної жінки, як його хозяйка, він просто захоплюєть ся: „Селянка оповідає, як гірський потік, непогамовано, гарно й сильно. Вона доторкуєть ся мене при тім рукою, щоб звязь між моєю душею та її словами була сильнїйша й теплїйша... Слухаю її довгих, чужих бесїд і бачу рівномірні, мальовничі рухи, які йдуть за її словами... Стиль є в усїм тім, культура...“ Се той самий тип українського селянина з вродженою культурою, яким одушевляв ся Ґанґтофер, той самий, про який з троха меншим одушевленнєм, але тим більшим здивуваннєм говорить Свен Гедін:* „Я даю звичайно дещо моїм моделям (при рисуванню), але сї селянські дївчата відмовили ся від мого дарунку. Вони були так само горді та шляхотні, як веселі та приязні... Що ви сказали-б про сїльські дївчата, які вас нагло питають, чи Ібзен є Шведом чи Норвежцем — а чи Сельма Ляґерлєф Норвежка чи Шведка?.. Коли людина дякує їм за позуваннє та стискає руку на прощаннє, то кланяєть ся їм з капелюхом у руках, називає їх панянками та впевнює, що не забуде нїколи їх та їх краю!“ Се той самий тип, що витворив народні думи, се та жінка з „стилем і культурою“, вишивки якої впроваджують в одушевленнє дистинґованих віденських пань! Се той тип, який є корінем нашої нації, в сїм корінї надія на обнову, хочби які пусті й порожні були „вершки“ нашого національного життя...

* Sven Hedin: Nach Osten! 1916 — мале виданнє.

Зміст: В сороклїттє ганебного указу против українського слова. — Др. Лев Ганкевич. Володимир Дебогорій-Мокрієвич. — Н. В. Фінляндське питаннє. — Др. Ос. Назарук. Підхорунжий У. С. С. Володимир Свідерський. Проба характеристики (Докінченнє). — Перша українська школа на Волинї. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Іронія весни (вірш). — Похорон Івана Франка. — Др. Володимир Ґеринович. Сучасні лєґенди: Які слухи ходили? „Не має права“. — Вісти: Жертви на волинські школи. Український вечір союза нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ в Вісбаденї. Український вечір у Кельнї н. Р. Протиросійський настрій у Харківщинї. Орґанізуваннє громадських сил на Україні. З Полїсся. Переслїдуваннє харківських Українців. Один з багатьох. Російські робітники проти заборчих плянів Росії. Дальше загостреннє рос.-рум. відносин. Перед внутрішньою війною в Росії. Мілюков про рос. воєнні цїли. Брехні св. Синода. Другий загально-рос. господ. зїзд. — Бібліографія: Привіт Іванови Франкови в сороклїттє Його письменської праці 1874—1914. Ukránia, ч. 7—8. — Нїмецька преса про українську справу.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека

Preis 40 Heller.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублїв, піврічна 8 К., 3 рублї, квартальна 4 К. 50 сот., 1·75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

(Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адмінїстрація: Tür 6. Телєфон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в нїяку переписку.

III. рік. Ч. 44. Відень, 25 червня 1916. Ч. 104

Український фронт.

Мало що не від української етноґрафічної границї з Румунами на полудне від Сучави аж поза Припеть на півночи на просторі трохи не півтисячки кільометрів гальмують армії центральних держав московську навалу, яка, не оглядаючи ся на нїякі жертви, завзяла ся посунути межі царської держави на захід. І сей фронт, де кипить тепер одна з найбільших битв у всесвітній історії, — се український фронт. І український він не тільки тим, що знаходить ся на українській землї, але й тим, що цїлю російської офензиви безумовно прилученнє решти українських земель до держави, де девять десятих українського народу «мовчить», «бо благоденствує», щоб так само «замовчала» й «заблагоденствувала» остання десята часть української нації.

І смішним було-б загальне пояснюваннє цїлей теперішньої російської офензиви, якби воно не вказувало, що ще сьогоднї австро-угорська й нїмецька преса так слабо, так мало орієнтуєть ся, що грозить центральним державам зі сходу. Бо якже можна пояснювати російську офензиву бажаннєм Росії прийти в поміч Італїйцям чи Французам під Верденом, ту офензиву, розміри якої вказують, що широкі приготування пороблено до неї надовго перед тим, заки прийшло до нїмецького напору на Верден? І веселі такі пояснювання, як веселим мусить признати сьогодні кождий запевнення одного з найбільших віденських денників саме перед початком офензиви, що російська офензива вже не можлива.

Які цїли російської офензиви, признаєть ся до того досить щиро російська преса, навіть воєнні звідомлення російського ґенерального штабу. В однім з останнїх виразно стоїть, що армія Брусїлова йде на Львів. А ми додамо, що хоче йти на Львів тому, щоб центральним державам загородити дорогу на Київ. Указує на те вже місце на Волинї, в якім хотїла царська армія переломити український фронт, а саме трикутник волинських твердинь, цїлю якого перегородити найкоротшу дорогу до Київа. Признаєть ся також російська преса, чому в другім місцї, на бесарабській границї наперли ся Москалї переломити український фронт. «Новый Экономистъ» відкриває тайну того. Росія побоювала ся, що Нїмеччина зробить офензиву в напрямі Чорного моря, щоб заволодїти тамошнїми пристанями, й постановила випередити Нїмеччину.

Недовірливих голосів небагато було. Й варто пригадати сьогоднї, що тодї писав у дуже поважнім тижневнику «Deutsche Politik» (Нїмецька Полїтика) Арель Шмідт у статї п. з. «Дарданелї чи Перський залив?» (Dardanellen oder Persischer Golf?) Між иншим стояло тут: «Не треба забувати, що як ґеоґрафічна будова Росії, кряжем котрої є Днїпро, так і її економічний розвиток пруть її до виходу на Середземне море. Сила розмаху сього бажання тому така велика, що релїґійні потреби дуже тїсно звязані тут з великодержавними бажаннями й історичними претенсіями. Таких тисячолїтнїх цїлей не можна усунути одним почерком пера, коли пропонуєть ся перенести пункт тяжкости російського розвитку дальше на Схід. Коли навіть лишити на боцї великодержавні міркування, котрі досї, що правда, стояли на першім місцї, то не можна заперечити факту, що теперішнє російське економічне житте сконцентроване в европейській Росії й тут пересуваєть ся з десятиліття на десятилїттє щораз більше на полудне. Не зважаючи на швидкий розвиток Сибірі, ще довгий, довгий час буде й зостанеть ся

Львівська державна наукова бібліотека

Україна російським шпихлїром збіжа, руди й вугля. Бо-ж тих дібр не можна навіть при найбільше розвиненій залїзничій системі вивозити через Перський залив. Довгий і дорожший перевіз залїзницею зробив би настільки дорожшими ті масові продукти, що вони не могли-б видержати успішної конкуренції на світовім ринку. До того Росією, яка мала-б вихід через Перський залив, не можна-б було правити з Петербурга, але хиба з Ташкенту або якогось иншого східного осередка. Зрештою, коли Росія навіть усадовила ся-б над Перським заливом, її туга до Середземного моря лишила ся-б незміненою, бо така велика держава, як Росія, що сягає від Ледового до Чорного моря, від Балтійського моря до Тихого океану, не може творити жадного одноцїльного економічного тїла, навпаки лишаєть ся, не зважаючи на всю централїзацію, великою скількістю економічних областей. Усе те багацтво сирових продуктів, котрі ще довго, довго будуть складати ся на вивіз Росії, просто не зносять таких довгих перевозів залїзницею, як з Москви до Владивостока або з Одеси до Петербурга. Бо-ж, хоч істнує сибірська залїзниця, майже всї масові продукти перевозить добровільна фльота до Владивостока довкруги цїлої Азії. Також і инші товари з Кавказу пересилаєть ся до північної Росії не залїзницею, але довкруги Европи до Риґи й Петербурга».

Так міркування з приводу теперішнього українського фронту ведуть нас на шлях, як унеможливити на будуче російську навалу на західну Европу. Голову відтяти змієви — ось одинокий лїк на московську грозу для Европи. Чорне море се українське море й тільки незалежна українська держава забезпечить користанє з нього Европі, в першій мірі Балканови й центральним державам. Доки Росія має Україну, а разом з нею Чорне море, поти нема й не буде для Европи спокою від Росії.

Чи досї замало ще переконали ся про те центральні держави?

Фінляндське питаннє.

II.

В попередньому розділї ми звернули увагу на ролю полїтичного чинника російсько-шведського антаґонїзму в історії національного відродження фінського народу. Приступаючи тут до викладу сього останнього, мусимо навести насамперед декілька фактів, які добре характеризують експансивні наміри Росії щодо Фінляндії вже навіть за допетрівських часів.

Російське правительство вельми охоче піддержувало полїтичний сепаратизм Фінляндії. З сею метою московський володарь Іван III признав їй (в 1581 р.) титул „великого князївства“, чим бажав підчеркнути полїтичну окремішність сеї країни. Ще цїкавійшим під сим оглядом є напр. манїфест російської царицї Єлисавети фінському народови, виданий у 1742 р., в якому пропонуєть ся Фінам заложеннє самостійної фінської держави, розуміть ся, під протекторатом Росії. „Таким робом Фінляндія, говорить ся в згаданому манїфестї, — коли матиме власні закони й уряд, станеть ся межею поміж російською та шведською територією.“

Особливо-ж від часів Петра Великого, коли Росія відірвала від Швеції пограничний шматок Фінляндії, так звану стару Фінляндію (gamla Finland), себто теперішню виборзьку ґубернїю, — з російського боку зроблено чимало спроб у напрямі зміцнення фінляндського сепаратизму та власного полїтичного впливу в „країнї тисячі озер“.

Ся царська робота мала подекуди вплив на ферментацію національної думки серед Фінів. Одначе з того зовсїм не слїдує, що Росія викликала або витворила новочасний національний фінський рух. Фінське національне відродженнє є фактом цїлком анальоґічним до національного пробудження (у сьому таки часї) инших неісторичних европейських народів; його викликали й обумовили однакові причини, про які ми вже говорили в попереднїм роздїлї.

Отже відокремленнє Фінляндії від Швеції було чисто зверхньою появою, котра уможливила інтенсивнїйшу зовнїшню реалїзацію фінських національних прямувань, бо прилученнє Фінляндії до Росії, розуміть ся, значно ослабило шведські впливи на фінський народ. У Фінляндії, правда, лишило ся шведське населеннє (котре ще й нинї творить коло 13% усеї людности сеї країни), одначе загалом Фінляндія стала країною з перевагою питомого фінського населення; від 1811 р., коли виборзька ґубернїя,

себто стара Фінляндія, була злучена з новою, прилученою в 1809 р., стала ся північна „окраїна“ царської імперії під територіяльним і етноґрафічним оглядом суцільним окремим орґанїзмом та індивідуальністю, а се так само не лишило ся без впливу на успішність розвитку й поступу самостійницького фінського національного руху.

Його батьком (Шведи прозвали первісно й іронічно сей рух фіноманїєю; українському читачеви при сьому певно пригадаєть ся незабута ще хлопоманїя — польського походження) був Генрик Гаврило Портан (1739—1804), каменярь новочасної фінської історіоґрафії, невтомний дослїдник фінської народньої лїтератури, а насамперед захоплений плекатель фінської мови, котра його заслугами чимало виробила ся.

Портан був професором в абоськім унїверситетї. Своїми викладами про фінську старовину, про красу фінської народньої пісні, про своєрідність фінської мови він захоплював молодих своїх слухачів і багато з них позискав для своєї національної „манії“. Чимало з них стало згодом визначними робітниками на ниві національного фінського відродження.

Одним з головних висліґів науково-громадянської дїяльности Портана було поглибленнє національної свідомости й самопізнання серед фінської молоді. Саме в абоському унїверситетї починає вона національно ґуртувати ся. Один з її провідників, пізнїйший визначний фінський національний дїяч і вчений, доцент Арвідсон, вельми влучно схарактеризував її національне почуванне сим афоризмом: „Ми перестали бути Шведами, Москалями ми не хочемо бути, будемо отже Фінами!“*

До чого прямували „фіномани“, яка була їх ідеольоґія? На се питанне дає ясну відповідь їх заява, в котрій говорить ся: „Хочемо здобути Фінляндію для европейської культури, щоб збільшити рівночасно, як матеріяльну, так і духову продуктивність країни. Силкуємо ся тому зробити народню мову лїтературною, щоденною мовою освічених людей, а таким чином і адмінїстрації.**

Ґаслом фіноманів було: культура, освіта, демократизм. Аби зрозуміти такий напрям фіноманського руху, треба собі уявити дуже сумне з національного боку тодїшнє положенне фінського народу, яке Снельман, один з найвизначнїйших будівничих фінського відродження, зясував у сих словах: „Столїтня залежність довела до того, що в Фінляндії нема патріотизму. Поміж освіченою клясою та людом лежить безодня. Перша не почуває потреби піднести люд до себе, а в собі не має почуття власної гідности... Правда, від шведських часів і в нас витворило ся щось у роді духової аристократії, яка зберігає старі традиції, але ся аристократія сутобюрократична; вона не має коріння в народї. Ми Фіни малочисленні, отже мусимо доповнити нашу чисельну кволість широким розповсюдженнем освіти.***

Молода фінська інтелїґенція, що народжувала ся, мусїла починати свою працю, мовляв, — ab ovo. Вона мусїла насамперед скинути з себе шведський прибраний одяг, аби віднайти своє власне національне обличе.

Перші фінські національні дїячі робили се майже дослівно. Багато з них переложили свої шведські назвища на фінську мову. Напр. відомий фінський історик Коскінен, властиве назвище котрого було Форсман, або перший орилїнальний фінський драматичний письменник А. Ківі, фактичне назвище котрого було Стенвал.*

Нова фінська інтелїґенція мусїла потім добре уважати, щоб замісць скинутого шведського убрання Росія не одягла насильно фінський народ у московський сїряк.

Отже таким чином у першій чверти XIX ст. фінська національна думка захопила деякі верстви фінської інтелїґенції (особливо наймолодшу), яка передтим була зовсїм пошведчила ся. Зрозуміло, що проти сих перших ластівок фінського національного пробудження рішучо виступили оборонцї старого „стану посїдання“, так зв. „шведомани“ (suewman), котрі доказували культурну низшість фінського народу, його абсолютну нездібність до самостійного культурного розвитку, а зате вихвалювали вищість власної культури, її громадянське управненнє у Фінляндії тощо.

На їх думку — „нешведська Фінляндія буде країною без европейських симпатій . . . Фінська, а нешведська Фінляндія є такимже абсурдом як неевропейська Франція або Анґлїя“. Добре знайома стара, хоч і рівночасно вічно нова колисанка, якою історичні народи хочуть знову приспати своїх неісторичних сусїдів, котрі пробуджують ся до нового життя.

Чи-ж Нїмцї не кепкували з чеських культурно-національних прямувань, чи-ж прибалтійські їх земляки не заперечують культурного розвитку та поступу Лотишів або Естонців; чи-ж Поляки ще й тепер не дивлять ся з гори на культурну еманципацію галицьких Українців; чи-ж пересїчний російський інтелїґент не реаґує на „хахлацькі“ національно-культурні домагання „ироничнымъ пожиманіемъ плечей“ (іронїчним здвигненнєм плечей); чи-ж Анґлїя не задавлює келтського відродження; чи-ж Франція не всміхаєть ся, нїби потураючи, на заходи коло лїтературного відродження Провансальців; чи-ж . . . Треба-б було перейти етноґрафічну карту не лиш усеї Европи, але й инших частей світа, де саме пробуджують ся та визволюють ся зпід впливу білих — барвні раси, на думку Европейців á priori низші та нездібні до нїякої культури, щоб вичерпати всї можливі отсї чи-ж!

До обридження доводило ся чути се та ще довго вони будуть лунати. А саме доти, доки триватиме могутнїй процес національного ренесансу, т. зв. меншевартних народів і рас, доки в міжнароднїх відносинах не запанують справжнї демократичні засади; доки у відношенню поміж історичними й неісторичними народами, білою та барвними расами не усунеть ся дотеперішнього національного февдалїзму, доки словом істнуватиме національне поневоленнє в якій будь формі!

Фінсько-шведський антаґонїзм, не зважаючи на те, що Шведи рішили наразї „воювати з фінським націоналїзмом такимже самим націоналїзмом, але шведським“, проявляв ся загалом у значно культурнїйшій формі, нїж як се ми бачимо в инших анальоґічних національних суперечках, головною причиною чого є психічна вдача сих скандинавських народів, уміркованість їх характерів і значна доза взаїмної толеранції.

* Проф. А. Іґельстром. Фінляндія (в російськім збірнику: Формы національнаго движенія въ современныхъ государствахъ, Петербургъ, 1910), стор. 630.

** Див: A. Meurman: Om vara partiförhallanden (Про наші партійні відносини). Цитовано в книжці B. Noskowsk-ого: Finlandja, стор. 137.

*** А. Іґельстром, стор. 633.

* Фінське kiwi — камінь — шведському Sten.

Колиб зрештою фінські Шведи навіть і мали найбільшу охоту загальмувати поступ фінського руху, не могли-б зробити того, бо він у першій стадії свого розвитку, як ми се вже зазначили вище, був під очевидним захистом російського уряду, дуже ворожо настроєного супроти Шведів.

Вельми цїкавим є психольоґічний бік сеї у своїм роді протекційної полїтики царизму супроти Фінляндії. Добре його розясненнє знаходимо в однім рапортї з 1856 р. російського намісника в Фінляндії, гр. Берґа, в якім він ось як висловив ся про прямування до національного відродження фінського народу: „Що торкаєть ся майбутности, яку віщує д. Снельман фінському народови, між нами кажучи, я не вірю сим пророкуванням. На мою думку се племя не є призначене до того, щоб відограти визначну ролю серед культурних народів Европи. Навпаки для нас воно мусить бути знаряддєм остаточного визволення Фінляндії з шведських впливів. До того мусимо прямувати. Фінському народови треба дати добре моральне вихованнє та господарську освіту. Потому можемо плекати народню поезію. Загалом треба зясувати Фінам, що наш уряд є лїпший і кориснїйший нїж шведський. А щодо инших фіноманських мрій, котрі збочують від сеї програми, вони видають ся менї баньками на водї.“*

Тепер можна зрозуміти, чому гр. Берґ казав, що „колиб фіноманїї не було, то треба-б було її вигадати“.

Берґови вдало ся пересвідчити петербурзьке правительство про абсолютну нешкідливість для Росії фінського національного руху. Олександер II навіть наказав йому видавати для фінського люду господарсько-просвітну часопись з русофільською полїтичною тенденцією. Одначе її швидко здемасковано й вона потім занепала.

Цїкаво, що провідники фіноманїзму відразу добре зорієнтували ся щодо справжнїх замірів царського правительства, про що вимовно свідчать отсї слова Снельмана: „На горі (себто у вищих російських урядових кругах) толєрують ще фіноманів. Причиною сеї толєранції є полїтичні комбінації. Одначе полїтика часто помиляєть ся в своїх обрахунках. Вони припускають пробудженнє національної самосвідомости, бо гадають, що потім їм удасть ся використати її по власній волї. Але історія подає нам все-таки зовсїм протилежні приклади.“

І в фінляндськім і естонськім випадку новітня історія, так сказати-б, цїлком не признала плянів царату. Вона признала рацію Снельманови, а не гр. Берґови та князеви Шаховскому.

Ми трохи відхилили ся від основної теми сього розділу, присвятивши нашу увагу характеристиці „протекційної“ фіно-естонської полїтики царського правительства. На нашу думку варто було зупинити ся на вище наведених фактах, бо вони є цїкавим знадібком до національної полїтики царизму, котрий і так серед ширшого загалу є досї майже невідомий.

Нинї вертаємо ся знову до історії фінського національного відродження. *Н. В.*

---

* W. Studnicki. Finlandja. Sprawa finlandzka. Краків, 1910. ст. 162-163. Цїкаво, що зовсїм анальоґічне становище зайняв російський уряд супроти лотиського й естонського руху в надбалтійськім краю, а саме з метою обмеження в ньому полїтичної ґеґемонії Нїмців. Прибалтійський ґенерал-ґубернатор кн. Шаховской, котрий à la Берґ кокетував з естонським національним рухом, у листї до Саблєра висловлюють ся про його будуччину таким робом: „Нема найменшої причини побоювати ся, що вони (себто Естонцї) можуть витворити самостійний естнський народ. Сього не буде та не може бути. Жадних даних нема для сього в минулости Естонців. Вони не мають жадної історії, жадної власної лїтератури. Вони вживають навіть нїмецької азбуки для написання своїх думок у рідній мові. Всї їх спомини звязані з нїмецьким батогом, котрий досї та ще й тепер перешкоджує повному їх зіллянню з Росією, як се стало ся з Зирянами, Мордвою, Чувашами, Черемісами й иншими спорідненими їм племенами.“ (Пор. Матеріялы для исторіи недавняго прошлаго Прибалтійской окраины (1885—94). Изъ архива князя Шаховского. I—III. стор. 1909—1910).

„Хахлам“ і „тоже-Малоросам“.

Хто ви? Чиї сини? Яких батьків ви дїти?
Хто вас привчив любенько так ходить в ярмі?
Хто розучив вас волю батьківську любити?
Хто байстрюками вас пустив блукать по світї?
Чому такі плоxенькі ви, глухі й нїмі?
Де викохались ви, такиї товстошкурі,
Що словом не проймеш вас, — тільки батогом?
Де взяв ся смак сей — свинями лежать в баюрі?
І звідки підлий рабський дух у вас в натурі
І сей терпець, що так рівняв вас з волом?
Розумні ви, нївроку, тутечки згадати,
Як треба ґрошики з своїх братів лупить,
Або тепленьке місце й ласку здобувати
І пальцем в чоботї на ворога кивати
Та спокійненько коло жіночки пожить!..
Тай хистом, видко, Бог вас не обидив
І розумом обдарував таки метким,
Бо збагнете, який прибуток звідки вийде,
Та добре знаєте, що панська ласка прийде,
Як „языкомъ“ гидуватимете „простим“..!
Пнетесь в чини, у гору, швидше „вийти в люде“,
Щоб одяти ярмо такимже, як самі,
А після вас нехай потоп хоч буде, —
— Вам байдуже, на вас чей сала не убуде,
А „дурнїв“ тих „ідейних“ — стане на землї . . .

. . . . . .

Людцї!! „Колодою гнилою“ ви лежали,
Коли народ ваш став із мертвих воскресать!. . .
І хоч ви тисячі книжок перечитали,
Та серце ваше спить, бо вам позакладало
І ви зостались у своїм баґнї лежать!
Навколо ґрім, що день ревуть страшні ґармати
І в бурі світовій, в пекельнім сїм огнї
Ідуть сини Вкраїни, щоб до бою стати,
Здобути волю, чи лягти навіки спати,
Щоб мертвим снилась воля уві снї!. . .
А ви — не чуєте, поглухли, понїміли?!. . .
Ви тремтите за щастє у своїм баґнї?
Ви як Пилат в страшну хвилину руки вмили
І кровю братньою „святий спокій“ купили
І як жаби — на самому ховались днї!. . .
Яких же треба ще вам бурь, страхіть і ґрому?
Яких пожарів ще, крівавих рік і хмар?
Яких вам треба слїз, проклять і стону,
Щоб встали ви разом з народом в оборону
Своєї чести і козацьких давнїх прав??. . .

. . . . . .

Та нї! Ви роджені на світ сей хробаками!
І доля ваша тільки ґнити і лежать,
Бо ви не знаєте, що значить буть орлами,
Боротись з бурями і ґрати ся з ґромами
І пісню волї в небі яснім заспівать!

19 травня ст. ст. 1916 р. *Полонений Микола Струмок.*

З поезій у. с. с. Юри Шкрумеляка.

Гомін Чорногори.

I.

Закувала зозуленька,
Сїла на лїщинї,
Нема мого миленького,
Десь на полонинї.

Та не на тій полонинї,
Де вівцї пасуть ся,
Але на тій полонинї,
Де цїсарі бють ся . . .

Та не на тій полонинї,
Де орли лїтають,
Але на тій полонинї,
Де гармати грають.

* * *

Ой, чого-ж то мого серця
Тупонька береть ся? —
Відай з мого миленького
Тепла кровця ллять ся . . .

Ой, стану я на скалонцї,
В доли подивлю ся, —
Не видати миленького, —
Сльозами заллю ся.

Ой, плачу я годиноньку
Тай плачу я добу,
Там десь мого миленького
Ховають до гробу . . .

Де ви, очі, де ви, брови,
Кучері чорненькі?
Вам могилу висипають
Стрільцї молоденькі . . .

Ой, піду я, подивлю ся
У чистую воду,
Нема мого миленького,
Нащо Бог дав вроду?. .

II.

Ой, поїхав мій миленький
В неділеньку зрана.
— Бувай менї здоровенька,
Дївчино кохана!

— Годї тобі, Марусенько,
Гіркі сльози лляти, —
Поїхало товариство, —
Нїколи чекати . . .

Поїхало товариство,
Тай я не барю ся,
Впаде снїжок в полонинї,
Назад поверну ся . . .

Проминула зима й весна,
Тай вже кінець лїта, —
Сохне в мене у коморі
Милого тримбіта . . .

Скажи менї, Черемоше,
Черемоше, брате,
Чи поверне ще мій любий —
В тримбіту заграти?

* * *

Із суботи на неділю
Сон менї приснив ся:
Десь до мене мій миленький
З чужини прибив ся . . .

Каже: „Бачиш, я приїхав,
Не жури ся, мила . . .“
. . . А тримбіта у коморі
Листячко пустила . . .

*

Покоси.

Нiч. Тихо. Сяють ясні зорі
В блакитах промінистих,
Хвилює вітер мов по морі
По травах золотистих.

І шепчуть лячно-тихо трави
І будять свого Бога;
— Чи бачиш, Творче, що за сильна
На нас іде трівога?

Чи чуєш брязк? Зі сходу там
Йде сїмсот гострих кіс . . .
Кінець лукам — амінь травáм, —
Упадуть на покіс!

Чи чуєш подих смерти там?
Клепавсь вже коса . . .
Чах-чах, мах-мах, о, горе нам,
Не стане й стебельця!

* * *

Не плачте, трави, все дарма,
І не жалїйте ревно,
Бо що живе і процвіта,
Те впасти мусить певно . . .

По вас, що вік свій процвіли,
Вози вже смертні їдуть,
А тут зійдуть нові квітки —
. . . Та й ті під коси підуть! . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

В подорожі.

З споминів полоненого Українця.

(Присвячую галицьким дївчатам-Українкам).

Нас було трьох. Ми їхали в напрямі Відень-Будапешт. На годину ми висїли на одній із наддунайських стацій, а потім знов увійшли до ваґону. Вула вже пізня вечірня пора. Подорожних мало, в ваґонї спокійно. Більшість людей була, як видко, знесилена довгою подорожю, вони сидїли та дрімали; иноді під стук залїзничих колїс прокидались, на хвильну кудись машинально задивлювались і скоро знову заплющували очі й опускали голови. Ще дехто з неохотою перекидав ся словами, инші очікували, аби скорше встати . . .

Біля вікна, сперши голову на руки, сидїла ще молода

дівчина й дивилась в зелений широкий простір. Глибока задума покривала її чоло. Але вчувши новоприбувших подорожних, вона хутко ніби зі сну прокинулась, встала й показала рукою на лавку, а сама відійшла в протилежний бік, де також сидїла дівчина. Ми прохали не турбуватись і, подякувавши за таку чемність, яка трапила ся нам перший раз у подорожі, посїдали.

У відчинене вікно зараз же повіяло степом і обвіяло нас річною прохолодою. На засїяному зорями небі споза невеличких хмар випливав білолиций і відблиски його холодного проміння губили ся десь аж на широкому Дунаю, що звільна котив свої сиві хвилї, мерехтїв і переливав ся як перли самоцвіту . . . Час від часу минали пароплави . . . Під впливом величньої стихії кождий із нас на хвильку забув ся й полинув думками у свій рідний край, пригадав свої широкі степи, лани, зелені гаї та й зачали на голос розмовляти.

Один оповідав за тихі полтавські хутори, за Ворскло, за славну Полтаву, чомусь натяк нув за Гоголя, згадав за Мазепу та й замовк . . . Другий став розмальовувати великі слободи на Харківщинї, згадав свою рідну повну садків і принади Пархомівку, вихвалював тамошнїх дївчат та парубків за їх славні пісні, за веселу вдачу, а тодї думками полинув кудись далеко, аж на Сїч, де витає дух слобідського козака отамана Сїрка . . . А третїй, глибоко зітхнувши, зачав розповідати за Білу Церкву, за могили, за Славутицю — Днїпро . . . Кождого тїшила ся розмова, кождому в серцї вона була мила . . .

Мимоволї бачили ми, як дївчата прислухались до нашої розмови, стежили за нею, ловили кожде слово, пильнували кождїсїнького руху, а в очах світилась і надїя і невимовне бажанне нам щось сказати, або щось запитати . . . Один із товаришів, гадаючи, що се були Словінки, з якими в подорожі він так цїкавив ся порозумітись, запитав: — А як далеко їдете, дївчата?“ — „Вертаємо домів!“ якось ніби соромливо одночасно відповіли дївчата. — „То ви — Українки?!“ — захоплено промовив товариш, а я з радістю запитав: „Та звідки будете?“ — „З Коломиї, коли таку чували, а вертаємо з Прус, три роки там працювали! . .“

При сих словах в очах заблисло щастє й надїя і вони зачали нам розповідати — „які то гарні люде Нїмцї, які в них славні порядки“, нарікали на галицьку темноту „де ще Жида в руку цїлують“, кожда хотїла як найбільше сказати і, прохаючи свою товаришку: „постривай, я оповім!“ — передавали нам все те, що вони за три роки бачили в чужому краю.

Се були селянські дївчата Катруся й Параня, перша трохи письменна, що відбули таку довгу еміґрацію, навчили ся нїмецької мови, приглянули ся до тамошнїх порядків. — „О, які ми раді були, як учули рідну мову!“ — прогомонїла Катруся. — І ми не менше раді, що нарештї здибали своїх людей — відповів товариш. А чи дістаєте ви вісти з дому? — запитав я. — „Дістаємо, Богу дякувать; три днї, як одержала я лист від мами. Зараз там трохи спокійнїйше, а ранїйше, як писали, що було, то й волосєє на голові дубом ставало . . . О, скільки вони перетерпіли від тих Москалїв та козаків, о які вони злі та грубі люде! . . .“ — прогомонїла Параня. — „О, колиб уже скорше прибути до хати, як я за всїма скучила, бо-ж три роки не бачили ся, а як хочеть ся робити на своїм полї! . . .

Прийшла весна, заниділо серце по рідній сторонї, знялись у дорогу, три днї вже, як кинули Берлїн, а Бог зна, чи доїдемо, чи не трапить ся лихо в дорозї . . . а що буде, як витратимо останнїй ґрейцарик, ох, що то буде! . . .“ — І в Катрусї показали ся на очах сльози.

Ми їх заспокоювали й упевняли, що їм боятись нїчого, коли мають переїзд залїзницею, а через два-три днї вони вже побачать свою Коломию! . . . А вони за втїху були такі раді. А ми аж тодї розповіли їм, що ми полонені російські-Українцї й їдемо до таборів Австро-Угорщини, та сказали, до яких національно-культурних здобутків маємо прийти в недалекій будуччинї.

О, які-ж вони були тодї здивовані, бо вони-ж лїчили нас за своїх, — за галицьких студентів. Соромливо як дїти на нас подивились, стиха проміж себе усміхнулись і зачали знов розмовляти, уже веселі, щасливі й раді! . . .

Але на великий жаль не прийшлось нам довго тїшитись бажаною розмовою, треба було знову висїдати. Розлучали ся немов з рідними сестрами, а вони, прощаючи ся з нами, бажали нам усякого добра й плакали . . . Защеміло, тодї у мене серце, заболїла душа! . . . О, українська дївчино, скільки щирости заховуєть ся в твоїм серцї! . . .

Довго я сидїв на стації та міркував собі, як то економічна недоля вигнала людей зпід рідних стріх і, як сказав наш поет Богдан Лепкий: — „пігнала далеко світами“, розкидаючи їх поза морями, океанами, по чужих землях, по чужих роботах, а в свому краю панують чужинцї! . . . Я знову пригадав дорогі слова: „заниділо серце по рідній сторонї“, „знялись у дорогу“. — Еге, знялись і полинули як ті пташки на весні за тисячі верстов, щукати рідного гнїзда, а чи-ж долинуть, чи скоро спочинуть у рясному садочку, чи скоро будуть вязати снопи на „свому полї“? . . . а лише, лише . . . і сльози мимоволї полили ся з очей! . . .

Ярема Галайда.

ШЕКСПІР.

(1564—1616).

В 300-лїтнї роковини смерти.

Чи можна сказати, що ті три століття, котрі минають від його смерти, поглибили всї прірви того духа вповнї, що ми вже так без решти обіймаємо зором нашої душі утаєні виднокруги його штуки, як ось духовий світ великих французьких, італїйських і нїмецьких клясиків? Здаєть ся иногдї, що так, що Шекспір для нас — се вже тільки ряд театральних штук старшого, просто переставілого типу, що легко вже нам добачити в них не тільки ті смішні помилки, які дозрів Ґустаф Рімелїн, але й такі, котрі модерний драматург проскрибував раз на все. І може саме з глибин модерного смаку, вишколеного на невимовно нїжних нюансах артистичного символїзму, хотїло ся-б ще раз з Вольтером закинути Анґлїйцеви варварство почування, думки й малювання. Скажемо собі з гординею, що наш новітнїй поет стоїть усе, а бодай повинен стояти — на вершинах одуховленої гуманности й що слїд йому нас ублагороднювати. Глумимо ся

з драм, в яких один герой паде за другим, бо не треба нам бачити страховищ життя, тільки дужі душі, які ті страховища перемагають і ще й нас учать, як їх перемогти. Авже найпаче ненавидимо драматизовані анекдоти, які представляють події, в котрих нїяк нам дошукати ся утаєної моралї життя. Розграють ся осторонь від наших громадянських середовищ десь на якімсь утопійнім острові і, коли ми стоїмо в боротьбі за найживучійші питання дня, — вони наче грають ся яркими хрусталями казки. А чим є Шекспір, як не одною великою, нечуваною казкою?

Так, неймовірною казкою про того старого дїтвака Лїра, що протягом декількох хвилин лишає себе своєї могутньої короліської власти, щоб незабаром за кару за свій казочний нерозум самотним царським старцем скитати ся по диких пустинях навздогін з вітрами шаленого вихру. Або казкою про сю веронську аристократку Юлїю, котра, правда, ще не має повних чотирнадцять лїт, але протягом сорок вісьмох годин переживає всї раї і пекла казочно-могутньої любовної пристрасти й не жахаєть ся ради свого любка дати себе живою похоронити та не страшно їй, побачивши мертвого Ромеа, вбити себе при понурім сяйві гробових смолоскипів. Або про хороброго мурина Отелла і його ангельську жінку Дездемону та по шайтанськи злющого Яґа. Або про гордовитого вождя Макбета, котрому чарівниці звіщають, що він стане королем, і котрий наслїдком казочно-таємної судьби окуплює свій престіл жорстоко розлитою кровю своїх суперників, якою і його невблагана жінка обагрює свої білі руки. Або казка про нечувано жадливого лихваря Шайлока, жидівська душа котрого домагаєть ся за довг кусника живого тїла того легкодушного християнина, який зміг його ошукати. Або ся химерна казка про мелянхолїйного принца Гамлєта, що не в силї забити свого грішного вітчима Клявдія, казка, котру ми протягом трьох столїть тільки порозуміли, а щойно протягом трьох дальших столїть поглибимо до решти. І такі инші мотиви його тридцятивісьмох штук, тих тридцятивісьмох вселюдських несмертельностей. А комедії Шекспіра — се вже без виїмки тільки казка. „Кінець моїм чарам“ — каже чародїй Просперо при самім кінцї останньої штуки Шекспіра „Буря“. І з казкою Шекспір залюбки порівнює цїле людське життє. Для його Річарда II життє є „нудне як байка, яку два рази оповідаєть ся дрімучій дитинї“. А й грізний реалїст Макбет нарікає, що життє се „казка божевільного, в якій повно бурі й хаосу, а проте мало змислу“. І може тому, ізза казочного характеру Шекспірових мотивів, вдумливий фільософ Америки — Ральф Вальдо Емерзен — каже при кінцї свого глибокого слова про Шекспіра, що характер казки визначує й останнї межі сього велетенського ґенїя, що тим усїм його чарівно гарно та вміло сотвореним картинам так само недостає одної великої провідної ідеї, як і казкам загалом.

Значило-б: недостає тут суцїльного світогляду.

„. . . Бо всї видимі твори сього світа, думає Американець — мають не тільки своє зверхнє природне призначіннє, але вони є також символами їх ідей і наче мовчазним поясненнєм людського життя. Та в Шекспіра вони є тільки красками для його образів. Його приковує до себе їх зверхня краса, не манить його одначе — як воно з огляду на велич того духа здавало ся-б — розслїджувати й пізнавати глибший етичний зміст тих символів та їх властиве значіннє. Всї ті елємента, які служили йому на кождий його зазив, він використовував на те, щоб забавити людей. Він був артистом там, де розходило ся сотворити розривки для світа. А чи не виглядає те так, начеб хтось силою свого величезного знання заволодїв всїми кометами або планетами з усїми їх місяцями й видер їх величнїм небесам і, заповідаючи „чудесні штучні огнї“, велїв їм одного гулящого вечера яснїти в світлї містових лямп? Чи ж сили природи та спромога їх розуміння не є щось більше нїж проста вулична серенада або дим з сигарки? Мимохіть пригадують ся тут могутнї слова Корану: „Чи-ж тільки на жарти сотворені ті землї і все, що між ними?“ Тимто оскільки мова тільки про талант і силу духа, Шекспір — найбільший з людей. Але як що ми глибше станемо думати про життє та його істоту й усї його помічні засоби, — тодї що нам має сказати Шекспір? Яке є значіннє життя? Воно ось представить ся нам у нього тільки Вечером трьох царів* або Сном лїтньої ночи або Зимовою казкою. А всякий инший образ у нього означає нї менш нї більш — тільки те саме“.

Як сказано, новітнїй читач, ненавидить драматизовані анекдоти, які малюють події, в котрих нам трудно дошукати ся утаєної моралї життя. Устами Емерзена промовив неначе той дух новітньої життєвої практики, який домагаєть ся від кождої прояви життя ясно зачеркнених цїлей. І штуку зводить в одно з великим змаганнєм життя та й не позволяє їй по короліськи дармувати, якби сказав Верлєн. Під сим оглядом викликує поверховна лектура Шекспіра позірне, але дуже манливе вражіннє, що всї з його великих наслїдників в области драми перевисшають, чи таки й притемнюють його ясною та багатою ідейністю, даючи тим глибокоумні прообрази життя, коли він, сей пів-орієнтальний байкарь Европи, тільки здовільне й хаотичне його наслїдуваннє.

Нї Кальдерон, нї Корнейль, нї Расен, а потім нї Шіллєр, нї Ґете, а в модерній епосї нї Геббель, нї Ібзен не повторили-б за Річардом II, що життє се ось собі нудна дїтвацька байка. Кальдерон стараєть ся послїдовно представляти життє вдумливими статуями християнських ідей, а Расен і Корнейль учать нас на проявах життя, які почування в душі людини є і мають бути етично вищі. Шіллєр видвигає ідеал людської досконалости, а Ґете накликує, щоб перемагати неміч у собі. Геббель є вже тільки ідейним будівничим, для котрого всяка людина є фільософічною проблємою, а Ібзен дає здраматизовану теорію новочасної етики. Одначе Шекспір варвар. Він не гадає дивити ся на пристрасти людини крізь призму якоїсь фільософії, що вчить якогось „ти повинен, бо ти маєш обовязок такий і такий“. „Повісьте фільософію! — кличе розбурханий пристрастю Ромео“. „Як що фільософія не в силї сотворити менї Юлії, уневажнити присуду князя, перенести міста з одного місця на друге, вона нїчого не варта“. А Гамлєт, який один між усїми великими героями Шекспіра представлений як модерно освічена людина, зітхає з докором при кінцї звісного монольоґу: „Совість робить з нас усїх боягузів; хороблива блїдість гадки нищить природну краску рішення і тому то замисли, повні сили й розмаху, збиті оглядами на совість з дороги, тратять імя чину“. Зате-ж Макбет чванить ся: „Мій гордий дух і мужеське серце — не знають, що то таке сумнїв і трівога“. А на иншім місцї: „Робити пляни? Нї. Робленнє

* Наголовок одної комедії Шекспіра, більш відомої під заголовком: „Мірка за мірку“

плянів є доказом хиткої надії. Мені кажуть меч і рука: Так має бути!“ З усіх наведених слів трудно не вичути моралї дужої руки, а бодай туги за нею. Так, певна річ, що Шекспір не дивить ся на життє зі становища якоїсь етичної доктрини. Певне, що якийсь вперед подуманий фільософічний світогляд не путав йому гадок при ніякій траґедії, що в нього не було найменшого змислу для систематизації якихось поглядів. З того погляду Емерзен міг і може мати рацію, коли говорив про невиразну ідейність його драм як про їх слабу сторону. Але Емерзен — на мою думку — саме тому глибоко помилив ся. Бо коли розумітимемо ідейність у драмі не як етичну доктрину, під ярмо котрої поетови вільно так насильно нагинати своїх героїв, як се робить Геббель, аби тільки обчислений з гори психольоґічний рахунок вийшов без решти, — але порозуміємо її як правило найглибшої конечности таких, а не инших учинків даної людини, — то саме Шекспір се один із найідейнїйших драматурґів усїх часів.

Остап Грицай.

(Далї буде).

Сїчові Стрільцї.[1]

(*Присвята Товаришам-Гуцулам Сїчовим Стрільцям*).

Лише сонїчко сийнуло[2] на найвищі верхи нашої Гуцульщини, як молоді леґінї Гуцули з тертїлками[3] на плечах збігали си на село в Жабю. Веселі, горді, як рідко коли

Петро Шекерик-Доників.

я їх такими бачив, підходили до мене. Румєні лиця, спітнїле чоло жвавих юнаків прохолоджував легенький чорногірський вітер.

Народу збирало си чімраз більше. Старі дїди, молоді хлопцї, жінки й дївчєта. З долини надходив нивеличкий гурток молодєків співаючі, а флоєрка[1] шебетала веселу мельодию гуцулської коломийки. Зпоза Ґлифи[2] висунула си велика табора людей. Чімраз пидходили блище. Здавало си, що се весїльний похід гуцульских боєрів до молодої. Миж ними весело гудїла скрипка і цимбали. Мені серце стискало си, а очі мокріли слозами утїхи, коли я видїв сих свідомих молодцїв, як вони гордо, сміло і завзято ішли на війну з лютим ворогом — Москалем. Може неодин з них вже й послїдний раз вирядив си з дому . . . Хто-би не знав, то гадав би був, шо це ше й другої днини в Жєбю храм по Богородици. І нїколи би не повірив, шо се люди идут на війну. Сміхи, жерти, веселі привитаня. Дївчєта обдаровували леґінїв чічками, єблуками, оріхами та сливками. Старі гостили колачами.

До мене приходили все свіжі леґінї і зголошували ся до Сїчових Стрільцїв. Пояснював я їм, що се значить війна і щоби потім не нарікали, що їх си піддурило.

— Ми знаєм добре, шо то є війна. Але нам би був навіки сором і ганьба в таку хвилю сидїти дома. За Україну бороти ся то нам не страшно, а мило. Маємо лишити си в московській ниволи, то краще загинути у боротьбі з ворогами, а всї мут казати, що ми бороли си і вміли станути за свої права. Раз мати родила, раз гинути. Хоч згину у боротьбі за Україну, то знаю, шо це є геройська смерть, і Богу дєкуємо, шо дочикали сеї хвилї. Бо нам в таку хвилю соромно би умирати за комином на печі як стара баба.

Так відповіли менї гуртом леґінї.

Надійшли сїчові стрільцї з других селів. Я уставив їх у ряд, відки ми рушили походом до громадського уряду, де чекали прилагоджені фіри для нас.

Коли все було упорядковане, посїдали сїчові стрільцї на фіри і тодї відбули ся прощальні промови.

Леґінїв-стрільцїв обсипано цвітами, а неодна дївчина крадьки обтирала слози за любчіком.

— Не плачте, мами, дєдї[3] тай ви дївчєта, — кликали з возів весело стрільцї, — бо стидно би нам було, щоби ви за нами голосили, коли ми ідем здобути волю України.

— Нї, нї, відповідали дєдї, мами і дївчєта. Ми ни плачемо. Най вам Бог помагає ворога побідити, з неволї Україну визволити і в славі побіди знов до нас си вернути. Вже тодї на вільну Україну!

Не міг я си здержєти, щоби не кочєли си слози лицем з зворушеної радости. Бо перед мною стоєв шо найгарнїйший

[1] Подаємо отсе оповіданнє в гуцульськім говорі, як його записав д. Богдан Заклинський. Зазначуємо, що говір не зовсім видержаний.

[2] сийнуло = сяйнуло, си = ся (перехід я в є, а в е і є).

[3] клунок.

[1] сопівка.

[2] Ґлифа = гора у Жабю.

[3] дєдьо — тато.

цвіт нашої гуцулської молодїжи, котра виросла по глїбоких изворах[1], високих кечірах[2], глухих сиглах[3] нашої верховини. Годована буйною природою, плекана чістою водою, а виколисана полонинськими вітрами. На даний знак потреби боротьби за Україну, за свій нарід, виступила так свідомо і численно на крівавий бій з лютим тираном, що може завстидати неодних більше цивілїзованих людцїв.

Немилим оком дивили ся вороги українського народа та киринники на сю молоду і свідому силу. Показали юні леґінї гуцулські, що не лиш вміють в лентах та в червоних перах ходити і слухати „бунтівницьких розказів“, але вміють також і свої груди виставити під неприятельські баґнети і положити свої буйні, молодецькі голови в чесї потреби за свій нарід, за самостійну Україну.

Вони убрані зеленими смерічками, єворовим листом і китицями, покотили ся в горіше[4] з сїчовими стрільцями до Ворохти. За мною гнали молоді хлопцї і просили, щоби і їх приймити, бо і вони хочуть за Україну воювати. І дєдї їх просили: прийміть їх. Вони хотє іти, а ми їм не спираємо, бо се файне[5] дїло воювати за свій нарід.

З великим трудом вдало ся менї се їм вияснити, що малих хлопцїв там не приймуть і шкода труду. А хлопцї злісно дивили ся на мене і плакали з жалю. Добре я їх розумів. Вони вже зі школи винесли любов до свого народу, а знали обширнїйше із читальнї та віча, бо їх всюди повно було. Але поради на се не було.

Сонечко підлїзло високо на небо і горіло своїм огнем як добре вічко[6] від полїбічка[7]. Вітер играв си в листю дерев, лїс мумів. Вози з гуркотом летїли понад Черемошем, везучи до бою молодечу гуцульску кров. При звуках скрипки співали стрільцї:

Не пора, не пора Москалеви й Ляхови служить!

А слова пісні:

Бо пора се великая єсть.
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю і славу і честь,
Рідний краю, здобути тобі!

... довго, довго гомонїли по горах і знов си відбивали та помалу затихали.

Черемош клекотїв і бистро гнав, габа[8] габу посїдаючи, щоби чімскорше дати знати братови Прутови, а з ним Чорному морю про радісну новину, що і Гуцульщина не лишила ся позаду, а стає в перших рядах до бою за самостійну Україну, що і тут Гуцули послухали слів батька Шевченка

Гей, вставайте, Гуцули, кайдани порвіте
І вражою злою кровою волю окропіте!

Довго ще за нами махали кресанями і хустинками, виріжєючи, аж ми в закрутах дороги їм зникли з очий.

Цїлою дорогою нас щиро витали Гуцули і кликали: помагай, Боже, на добре і велике дїло! Та шобесте скоро знищіли Москаля і вернули ся домів!

На ворохтєнській граници ми почули вже гарматні стріли з околиці коло Галича. По дорозї богато ще до нас пристало охочих. Неодні ішли з роботи. Метали тертїлу[9] і вертали ся з нами на війну.

У Ворохтї на двірци гурток української інтелїґенції нас щиро привитав і приняв. О 9 годинї вечером попрощав ся я з товаришами сїчовими стрільцями, яких повезла залїзниця до Станїслава при звуках имну „Ще не вмерла Україна“. А я темною пізною ночию вернувсь у Жєбє, а другої днини пішов на другі села збирати охочих воювати за свій нарід, його свободу і права.

Петро Шекерик-Доників.

[1] глибока долина між горами, поросла лїсом.
[2] гора.
[3] гущавина в смерековім лїсї.
[4] під гору.
[5] гарне.
[6] віко, накривка.
[7] бочка.
[8] филя.
[9] тягар.

Вісти.

Кияне з приводу смерти І. Франка. Київський „Український Клюб“ присвятив дня 4 червня надзвичайне зібранне памяти Івана Франка. Вислано телєґрами з висловом спочування українським орґанїзаціям і своякам поета, котрі проживають у Росії, вислано також телєґраму харківському університетови, почесним доктором (honoris causa) котрого був Франко. В Київі — як пише кореспондент „Русск-их Вѣдомостей“ — проживає дочка Покійника Анна й инші його свояки, тільки-ж про останнї місяцї життя письменника у Львові не було вісток у Київі. Відомо було тільки, що по покиненню Львова російськими військами Франко зостав ся у Львові дуже важко недужий, в крайному розстрою нервів.

З ґалєрії російських „освободителїв“. За недовгий час наїзду на Галичину покрила ся російська адмінїстрація довічним соромом, ославши на українську Галичину майже самих викидів з московського чиновництва, які допускали ся всяких надужить та злочинів. Ось так від якогось часу стали напливати до військових властей жалоби на безправства начальника руху галицьких залїзничих лїнїй М. Бойка. Остаточно начальникови російських південно-західних російських залїзниць передали від себе заяву урядники галицьких залїзничих лїнїй, закидуючи в нїй, що Бойко забрав в свою кишеню належні їм гроші та що він допускав ся найріжнїйших надужить, будучи начальником галицьких залїзничих лїнїй. Розуміють ся, що Бойко жив куди не відповідно до свого стану, уладжуючи піятики по каварнях та инших веселих льокалях, де за ніч платив по 1000 до 1200 карбованців. В заяві подано ще й багато инших надужить. По одержанню жалоби від залїзничників мусїв начальник південно-західних залїзниць розпорядити довірочне доходженнє Бойкових подвигів, яке й виказало, що закинені йому провини здебільша правдиві. За сим послїдувало вже і явне урядове доходженнє і скиненнє Бойка зі становища начальника галицьких залїзниць. Є чутка, що незабаром переведеть ся загальну ревізію служби руху або й цїлої управи галицьких доріг, в якій не можна дорахувати ся нї менше нї більше тільки 150 тисяч карбованців. Згадуючи на сїм місцї про Бойка, годі не зазначити, що він стояв на чолї націоналїстичних чорносотенців південно-західних залїзничих шляхів. На становищі начальника персоналу південно-західних залїзниць стає начальник бесарабського відділу руху. Займав ся М. Бойко безупинною нагінкою на своїх полїтичних противників і на „інородцїв“, а між ними в першій лїнії на Українців, що за бувшого мінїстра залїзниць Рухлова було найлїпшою запорукою карієри.

Свято визволення в Стрию. Дня 1 червня 1916 р. святкувало місто Стрий великі роковини визволення від московського ярма. Рано відправлено панахиду на військовім цвинтарі, на котрій співав хор У. С. С. З цвинтаря рушив довжезний похід містом і задержав ся на площі біля латинського костеля, де відкрито залїзний лицарський щит. У часї вби-

вання цвяхів у щит співав стрілецький хор у супроводі музики кантату: „Ой, застогнали лїси, долини . . .“ під дириґентурою Остапа Нижанковського. Потім рушив ще раз похід головнїйшими вулицями міста. Перш усього передефілював похід перед щитом. Чоло походу творила чета У. С. Стрільців. На їх вид народ і військові, переважно пруські офіцери, витали Стрільців голосними окликами: „Слава!“ Потім ішли всї школи Стрия, „Сїчи“, „Соколи“, репрезентації громад, повіту і т. п. Свято мало чисто український характер.

Зазначити треба, що українська громада Стрия дуже щиро витала У. С. С. і дбала про них наче про рідних дїтей. За се їм сердечна — стрілецька дяка! . . .

Андр. Бабюк.

Російські побоювання перед Румунїєю. „Утро Россіи“ пише в статї під заг. „Румунська непевність“: „Хто може заручити, що Румунїя зберігла в собі ще стільки здібности рухати ся самостійно, щоб не пійти разом з Нїмцями. Правда, провідники румунської опозиції, напр. Таке Йонеску, запевнюють нас, що Румунїя проти нас не виступить, але все-ж нїхто до відповідного моменту не відкриває своїх карт, а слова нїкого не можуть переконати, коли їм противлять ся дїла.“

Російська господарка. „Рѣчь“ доносить, що на багатьох стаціях сибірських залїзниць знищено майже 7 мілїонів пудів мяса, яке цїлком зіпсуло ся, бо його не вислано в свій час до центральної Росії.

З білгорайського повіту. В однім селї білгорайського повіту записало ся до школи 67 дїтей, з того лиш 10 латинників. Одначе, не зважаючи на те, заведено в школї польську мову. До того позволив собі учитель на інновацію, що ображала національні почування батьків, а саме він велїв дїтям здоровити себе по польськи: „niech będzie pochwalony Jezus Chrystus“. Пішли батьки протестувати против інновації, казали, що се смішно та стидно, але се не помогло нїчого. Історія повторяєть ся.

Перед новими насильствами в Фінляндії. В „Голос-ї Руси“ надруковано таку резолюцію петербурзького віддїлу Загально-російського національного Союза:

„Вже два роки, як Росія провадить незвичайно тяжку, жорстоку, з небувалою втратою сил і жертв війну проти Нїмцїв. Мілїони Росіян уже загинули або зробили ся калїками, нездібними до праці, а міжтим у цїлком особливім, дивно виїмковім положенню знаходить ся частина єдиної неподїльної Росії, де не взяли жадної людини на війну, де нїкого не забили й не ранили, де всї не лиш не руйнують ся, а навпаки збагачують ся на кошт війни, знижуючи вартість російського рубля та провадячи недозволену торговлю з Нїмеччиною. Ся частина Росії зветь ся Фінляндією, має 3,241.000 населення. Фінляндцї не люблять Росії, вони змагають до незалежности й державної самостійности, захо-вати сього не можна. Всї знають се — громадянство, преса народ, а ще лїпше правительство“. Далї говорить ся в резолюції про можливість, що Нїмцї висядуть у Фінляндії, й робить ся такий висновок: „Коли ми припустимо хочби незначну можливість сього, треба поробити відповідні заходи, щоб Фінляндія була для нас нешкідливою, а для сього потрібно: 1. Покликати негайно Фінляндцїв на службу в російській армії відповідно до звичайних законів, 2. Виповнити ними ряди нашої армії й тим самим 3. Усунути всї небезпечні елєменти з самої Фінляндії. Так говорить здоровий розум, історичний досвід і справедливість супроти корінного російського племени. Загальноросійський національний Союз перед лицем грізної небезпеки молить російське правительство зробити так“.

Чи є в Росії конституція? З нагоди десятилїтнього ювилею Державної Думи Родзянко виголосив промову з короткою характеристикою дїяльности Думи за 10 років. Його промову перервав в однім місцї Марков II, крикнувши: „Ви милите ся, в Росії нема жадної конституції“.

В оборонї Кирґізів. У Думі виступив Дзюбинський і заявив: Я гадаю, що тих способів, якими користувала ся переселенська управа до сього часу, відбираючи кирґізькі землї від їх корінних власників і передаючи їх чужим людям, на будуче не можна цїлком допустити, — тому я буду рішучо голосувати проти асиґнування кредиту на безладне відібраннє кирґізьких земель.

З інвазії. Російський офіцер, свідомий Українець, оповідав про повстаннє самостійної України таким алєґоричним способом:

„Від полудня й заходу напливали на Росію великі, страшні, чорні хмари й покрили майже цїлу Росію аж по Петербург. З тих хмар спустили ся три орли: два менші, а третїй великий, покритий золотими перами. Вони з початку кружляли понад просторими степами України, а потім почали між собою боротьбу: два менші орли з великим, золотим. Вони рубали ся завзято клювами гейби сокирами, били ся крилами якби вітрилами. Два менші жваво та звинно підлїтали до великого й так цїльно його дзьобали то в голову, то в груди, що з нього посипали ся пера й потекла кров. Його голова була порубана, а золоті пера повиривані.

І так золотий орел, хоч сильний і великий, та обдзьобаний, обскубаний, спустив ся низше, а два менші орли підняли ся в гору й кружляли над ним, тріюмфуючи.

Нараз до сього золотого орла надлетїло велике стадо малих пташенят. Вони лїтали довкола нього, цвірінькали йому в очі, дзьобали з усїх сторін, обскубали до решти золоті пера, а вітер далеко розносив їх по широкім степу. Золотий орел не мав уже більше сили обороняти ся перед дрібними пташенятам і знеможений упав на степ недалеко бідної хати з обдертою стріхою, з повибиваними вікнами. Ще раз пробував золотий орел підлетїти вгору, але з тої напівроззваленої хати вийшов молодий український козак і пробив золотого орла довгою списою, а нараз з того орла вискочила гарна українська дївчина. *Е. Б.*

Відзначення У. С. С. Мінїстерство війни висловило осібним письмом четареви Дмитрови Катамаєви, командантови Збірної Станиці У. С. С. у Відні, своє похвальне признаннє в імени найвищої служби за взірцеве сповнюваннє служби в часї війни.

Цїсарь позволив прийняти й носити нїмецьку воєнну медалю хоробрости десятникови У. С. С. Омелянови Білинському.

Вісти з Росії.

Варшавська „Nowa Gazeta“ з 10 червня принесла цїкаві інформації з поважного джерела про внутрішнї відносини в Росії. Автор статї жив на Україні. В часї подорожі за границю переїхав її в декількох напрямах. Був у Київі, Одесї, Харкові й Москві. З Петербурга виїхав 26 квітня. Думаємо, що сї вістки будуть цїкавити наших читачів, як з російської, так і австрійської України.

(*Селянський стан. — Рільництво та промисл. — Цїни. — Людський матеріял. — Покликаннє 15 мілїонів. — Недостача офіцерів. — „Війна прапорщиків“. — Генерали. — Настрої. — Дезерція й кари. — Виселенції*).

Економічний стан Росії такий. Є дорожня (мясо в Петербурзї 70 коп. за фунт), але про голод нема на разї й мови. Засоби збіжа в Росії обраховують на два мілїярди пудів. Багато жита, багато пшениці. Вівса нема й пуд сто-

їть 3 руб. Одначе величезна більшість сього збіжа є „мертвим засобом“ наслїдком злої комунїкації. В сїм роцї лишило ся багато піль незасїяними. Найбільший процент засївів має Київщина, Поділле й часть Волинї. Що торкаєть ся промислу, повстають нові фабрики тих виробів, котрі спроваджувано з Нїмеччини. Функціонує багато евакуованих фабрик (напр. „Рудзький“ у Катеринославі). Копальні вугля й металїв працюють форсовно. З металїв недостає ніклю, цинку, олова; їх привозять з Анґлії. Відчуваєть ся недостачу робочих рук, зокрема кваліфікованих. У ручнім промислї, особливо такім, який не працює для армії, недостача робітників ще більша. Цїни тканин усякого роду високі, а товару на ринку мало. У великій скількости вживаєть ся полонених до рільних і фабричних робіт; се дещо запобігає потребі робочих сил, але не усуває її.

Грошей в оборотї багато, зарібки легкі; по великих містах у заможних кругах панує збиток, навіть марнотравність. Цїни поживи: хлїб 10—12 коп., замісць давнїх 3 коп., мясо 60—70 коп., замісць давнїх 12 коп., солонина 70—80 коп., замісць 18 коп., яйця 6—7 коп. штука, замісць 1 коп., мука 25—30 руб. мішок, замісць 10—11 руб. Цїни убрання: мужеські чоботи 35—50 руб. (довгі), ґарнїтур 120—150 руб., пальто 150—180 руб, Величезні цїни римарських і гарбарських виробів. Вугле ледво вистарчає. Комунїкаційні відносини все ще фатальні. Залїзниці вічно завалені товарами так, що оплатить ся возити товари кіньми навіть у таких місцевостях, де залїзнича сїть досить розгалужена.

Людського матеріалу мала Росія великі засоби, хоч від початку війни вибрала вже з населення 15 мілїонів мущин. Досї не покликано ще навіть 10% загалу населення від 18 до 42 лїт. Загальне ополченнє другої категорії побрано до року 34, першої категорії до 40 лїт. Один річник дає 250.000 людей. Старших понад 42 роки не беруть. На фронтї є: 2 мілїони, на задах $2^1/_2$ міл., в ґарнїзонах 2 міл., разом $6^1/_2$ міл. У полонї $3^1/_2$ міл., вбитих і калїк 5 міл. Разом 15 міл.

В армії відчуваєть ся страшно недостачу офіцерів з вищою освітою. Публична опінїя називає сю війну „війною прапорщиків“.

Навіть тих, що скінчили дві кляси міської школи, приймають на офіцерські курси й вони одержують по декількох місяцях шаржу. З огляду на те Росіяне не можуть і не мають з кого творити вищих боєвих одиниць; що найвище формують нові полки; одначе вже не в силї обсадити докладно дивізій і корпусів. Саме військо стратило віру в свою боєву здібність. Мрієе про те, щоб бодай удержати теперішню границю. Про відбитте власними силами забраних територій нїхто в Росії поважно не думає. В часї весняної офензиви стратили Росіяне під Риґою два корпуси. Жаден з ґенералів не тїшить ся популярністю. Навіть про Іванова, Рузського й Брусїлова говорять відкрито, що се великі мірноти“. Замішанне й нехіть до штабу ще побільшують безнастанні сварки межи провідниками, спори Куропаткіна з Радком Димитрієвим або Алексїєвим.

Вислїдом такого відношення народу до армії є вічні переполохи то в Петербурзї, то в Москві, то в Київі, котрі з бідою тільки здержуєть ся та придушуєть ся. Побоюють ся повстання в Фінляндії, котра залита військами; побоюють ся, що Швеція виповість війну; побоюють ся нечайного нападу Нїмців на Петербург, забрання Москви, нападу Австрійців на Київ, Румунів на Одесу. Не побоюють ся лише нападу на Катеринослав, хоч се одно відразу обезсилило-б Росію, бо 94% залїзних фабрик, які працюють для війська, мають свій осїдок саме в Катеринославі та звідси вже до донецьких копалень вугля незвичайно близько. Війна вже не опираєть ся на сподіваннях побіди, здобуттю нових територій, навіть не на конечній оборонї меж, бо не вірять у неї навіть ті, котрі говорять про те. Правительство та праві партії бажають миру; за війною є кадети, октябристи, торговельно-промислові круги, трудовики та часть соціялїстів (Плєханівцї).

Про польський леґіон Ґорчиньского відомо, що з нього утворено бриґаду, котра стоїть у резерві на фронтї під Риґою. Другою польською військовою орґанїзацією в Росії, котра стоїть на боєвім фронтї, є „вільні робітничі дружини“, зорґанїзовані Ст. Войцєховским. Вони дїлять ся на полки по 1000 людей у полку; носять мундури, помагають при будові фортифікацій і роблять усякі прислуги на задах. Таких полків є декілька.

Лихом російської армії є дезерція; обраховують число дезертирів на 800.000. Під Київом утворено окремі кордони, щоб здержати ті товпи, щоб вони не розбігали ся по цїлій Росії. Щоб удержати в сякій такій дисциплїнї сї здеморалїзовані товпи, на деннім порядку каранне киями, від 25—100, як за часів Миколи І. Дезертири й виселенцї рознесли воєнний переполох по цїлій Росії, вводячи в її економічне житте замішанне, а се є карою за страшну й безглузду евакуацію Польщі (ще більше українських земель, від Холмщини почавши, Ред.). Спочатку думало російське правительство використати виселенців для кольонїзації сибірських пустинь. Тепер усвідомленнє й роздражненнє виселенців проти Москалїв таке велике, що всякі проби задержати сю масу можуть викликати загальні заворушення.

Бібліоґрафія.

Видання Союза визволення України.

С. Томашівський. Церковний бік української справи. Відень, 1916. Стор. 20. Цїна 30 сот.

Одним з найважнїйших боків української справи є її церковний бік. Хто хоч трохи мав нагоду познайомити ся з теперішньою західно-европейською полїтичною лїтературою про українське питанне, нераз стрічав навіть в авторів прихильних до української справи застереженнє „але“, як лише заговорило ся про одність віри Українців і Москалїв. Вороги українства, Брікнери та їх ідейні ученики (Якобзон), робили й роблять з того одну з найбільших перешкод, аби Україна могла осягнути державну незалежність. Тимчасом науковий огляд української релїґійної справи замикає безумовно уста подібним авторам. Такий огляд учить також наше поколїннє холодно й розумно, зважаючи на час і обставини, ставити ся до української релїґійної справи, яка й сьогодні ще не потрібно роздїлює український народ на два ворожі табори, як робила се цїлими столїттями. І який страшний вислїд сеї боротьби, свідком Холмщина, свідком ся західна територія України, котру вже стравила Польща, свідком московське лихолїттє українського народу.

Се все повинні ми добре мати на увазї в теперішнїй хвилї, коли релїґійну справу треба рішати під кутом українського національного завтра в тїсній звязи з можливістю нинїшнього дня, в першій мірі рахуючи ся з настроєм українських народніх мас. Тому дуже актуальною є зазначена вище праця проф. Томашівського про сю справу. Відповідаючи вірно історичному перебігови, подиктована журбою за завтрішнїй день українського народу й рахуючи ся з окремими обставинами на території австрійської та російської України, — багата думками праця проф. Томашівського повинна знайти ся в руках кождого інтелїґента Українця (православного й католика, все одно грецького чи римського обряду). Збиває тут автор поширену фалшиву думку про „одність російської держави й церкви“, представляє українську й московську православну церкву в історії, далї

церковну унію в українських землях, дає погляд на римокатолицьку церкву на українських землях і робить висновки про українські церковні потреби нинїшнього часу. Зрештою зміст праці відомий з „Вістника“; у відбитцї являєть ся вона в поправнїйшім текстї.

Олександер Скоропис-Йолтуховський. Значінне самостійної України для европейської рівноваги. Відень, 1916. Стор. 15. Цїна 20 сот.

Се виклад одного з членів президії Союза визволення України на українськім вечері союза нїмецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ дня 23 лютого с. р. в Мюнхенї в Ваґнерівській залї Баварської гостинницї. Нїмецький текст надрукований у 8 і 9 чч. „Osteuropäische Zukunft“ п. з. „Самостійна Україна мрією у 1794 р., полїтичною утопією в 1854 р. й пекучою потребою в 1888 р.“ Під таким самим заголовком у скороченню першої части друкував ся сей відчит і в „Вістнику“. Брошурою випускаємо повний переклад відчиту в сподіванню, що для легкої форми та важного й цїкавого змісту стане пожаданою лектурою для української суспільности.

Орест Кириленко. Українцї в Америцї. Відень, 1916. Стор. 40. Цїна 50 сот.

Автор — американський Українець, добре відомий на галицькій Україні, схований тут під псевдонїмом з причин, викликаних війною. По вступних увагах представляє автор розміщенне українських переселенцїв в Америцї, розміри української еміґрації, зайняття еміґрантів і спосіб їх життя. Оповіданнє про культурні орґанізації українських еміґрантів в Америцї розбиває на Злучені Держави (церква, запомогові товариства, шкільні справи, полїтичне житте, преса) та Канаду (церковні справи, українське шкільництво, полїтичні проби, преса). Далї розглядає автор головні недостачі української еміґрації до Америки, займаєть ся питаннем, де кращі вигляди для еміґрантів, говорить про асиміляцію й культурні впливи, про відношенне заходу до пересїчного українського еміґранта та про відношенне еміґрантів до рідного краю. Поза популярною брошурою київської „Просвіти“ про Українцїв в Америцї в нас нїчого нема, що виповнювало-б сю недостачу української популярної лїтератури. Тому можна з певністю сказати, що легко та проглядно написана брошура наочного свідка життя українських еміґрантів в Америцї знайде охочих читачів серед найширших кругів українського громадянства.

Чужі видання.

Dr. Paul Ostwald. Die Ukraine und die ukrainische Bewegung (Україна й український рух). Kriegshefte aus dem Industriebezirk, Heft 15 (Воєнні сшитки з промислового району, сш. 15). З картою території України. Есен, 1916. Стор. 38. Цїна 80 пфен. (1·20 К.).

Брошура розпадаєть ся на таких 8 розділів: 1. Вступ. 2. Простір і населенне. 3. Раса й мова. 4. Історія українського народу. 5. Помосковленне України. 6. Національна оборона й українські партії. 7. Господарство й культура. 8. Українцї в Австро-Угорщинї. У введенню зазначує автор, що війна приневолила Нїмцїв на багато дечого звернути увагу, що до війни видавало ся їм неважним. Тут без сумнїву належить питанне українського руху. „Україна й Українцї се чужі для нас слова, бо ми рідко їх чули давнїйше або й зовсїм їх не чули. Щойно у війнї стали вони частїйше ударяти об наші уха, а все-ж чи багато з тих, котрі чують тепер сї слова, розуміють властиво добре, що вони означають? Загально вживані карти не зазначують краю з назвою Україна, звичайні підручники дають тільки недостаточне виясненне“. Тому автор пробує поважно вияснити на ширшій підставі, що треба розуміти під Україною й Українцями. Щойно на підставі ясного представлення сеї країни й її людей можна установити значіннє й вартість українського руху.

Подаючи великість української території (850.000 km²), підносить автор, що від двох століть Українцї з великою силою пруть ся на схід яко кольонїзатори. З бігом часу заселили Харківщину, що має 70% Українцїв. Дон можна уважати лиш релятивно східною границею України. Над середнїм і долїшнїм бігом перейшли його вже Українцї. У великім числї втиснули ся вони в область між Азовським морем, Кавказом і Каспійським морем. Супротив инших націй, які там живуть, здобули Українцї навіть релятивну більшість. Число Українцїв подає автор на $34^1/_2$ мілїонів. Осібні таблиці представляють, як розділені Українцї по поодиноких ґуберніях і який процент виносять мешканцї українських ґубернїй по націям.

У третїм розділї зачислює автор Українцїв на основі наукових дослїдів Денїкера до адрійської або динарської раси, коли Поляки й Москалї належать до надвислянської раси. На основі праць учених славістів і опінії царської Академії Наук у Петербурзї автор уважає українську мову самостійною мовою.

Розвиток української лїтературної мови розпочинаєть ся з повстанням старої київської держави. Короткому нарисови історії українського народу присвячений четвертий розділ, де підчеркнено, яке лихо принїс Україні 1596 р. „Люблинська унія, котра позбавила Литовцїв усякої самостійности, зробила також Українцїв цїлковитими підданими Польщі. А наслїдки того показали ся незабаром. Українські селяне стали кріпаками, бо Поляки присвоїли собі по можности весь край, а міщанство по містах утратило наслїдком гнету свою рухливість і підупало. Біда ще побільшувала ся через вічні боротьби, котрі зводили Українцї за Поляків і в оборонї польської держави проти Татарів“. Аж 1648 р. Хмельницький увільнив український народ з польської неволї та заснував державу з Львовом, Галичем і Холмом на заходї. Противенство до Польщі склонило Хмельницького до переяславської умови. Одним словом „се помилка уважати українську історію російською. Аж до часу злуки з Росією в 17 стол. переживали Українцї цїлком окрему історичну долю. Два рази мали вони власну державу: київську й козацьку“. Україна була все в тїсній звязи з західно-европейською культурою. Того потатарщення, яке виступає в Москалїв, не слїдно в Українцїв. „А могти виказати власну історію се особливо важна риса для самостійного народу. Отже Українцї можуть і повинні й під сим оглядом твердити про себе, що вони є окремою нацією“.

Хоч Україна злучила ся з Москвою персональною унією, хоч застерегла для себе в умові власну управу, суд, управу фінансів, власне військо, вибір гетьмана вільними голосами, навіть право вести переговори з чужими державами і т. д., Росія стала відтодї робити усильні заходи, щоб затїснити споріднення між Українцями й Москалями: школа, церква, уряд, військо, навіть назва „Малорусь“, „Малорос“ служили Москалям оруддєм помосковлення Українцїв. Одначе всї ті драконські міри не затерли української національної свідомости, а на доказ того дає автор коротенький огляд української полїтичної думки.

Що торкаєть ся господарства, „Україна має величезне економічне значіннє, як під хлїборобським, так і під промисловим оглядом!“ Сїй справі присвячений найбільший розділ, де зібрані старанно дотичні факти й цифри, зясовані в поодиноких таблицях. Так само щодо промислу. „Тому без сумнїву Україна се під кождим оглядом визначний, природними багацтвами благословенний край.“ Не диво, що в Росії українські ґубернії мають найбільшу густоту населення, а се наочно представляє далї відповідна таблиця. „З цифр, які ми навели про господарство українських областей, виходить також величезне значіннє України для Росії. Вона є шпихлїром царської держави, від України майже зовсїм залежний російський промисл. Колиб удало ся дїйсно Українцям відірвати

свій рідний край від Росії, була-б се для Росії страта, якої й не заступити. Не лише забрано-б їй дороги до Чорного моря, але й було-б майже по її вільнім від перешкод сполученню з Персією й Перським заливом. Її позбавлено-б головних джерел її економічної сили. Визволеннє України з російського ярма було-б господарською руїною царської держави. Тому-ж то й боїть ся так дуже російське правительство українського руху та працює всїми силами, щоб не повстав сей народ.“ Тому то й культура українського народу стоїть на низькім ступнї, хоч українські пісні, українська народня музика, українська народня штука вказують, який талановитий се народ.

Дещо краща доля Українців в Австрії. В 1809 і 1848 рр. показали ся вони Тирольцями Сходу. Все-таки „Поляки дістали в свої руки вплив на управу, на школи, в парляментї, в соймі і т. д., Українців знехтовано“. Ненависть до Поляків опанувала Українців і сю ненависть „використала знов Росія, щоб між австро-угорськими Українцями викликати пропаґанду для себе. Росія мала й має ще навіть сьогоднї сильний інтерес у тім, аби прилучити до себе східну Галичину й Буковину. В якім напрямі зміряють бажання та сподївання російських Українців, показує статя в харківськім „Сноні“ з червня за 1912 р. „Отже з Австрією й під опікою Австрії нова вільна українська держава, злучена з Австрією персональною унією, се ідеал, котрого Українцї сподївають ся від будуччини“. Сей ідеал увійшов також у програму Союза визволення України, надруковану в льозанськім журналї „Revue Ukranienne“ (звідси багато скористав автор), яку саме програму й приводить автор.

Короткість, прозорість і предметовість — отсе прикмети брощури й задля сих прикмет зверне вона увагу західно-европейських читачів на вагу української справи. Дуже гарно віддана на картї етноґрафічна українська територія в порівнанню з великістю території центральних держав переконує наглядно, якою великою користю була-б для европейської рівноваги українська держава.

Osteuropäische Zukunft, ч. 11. Зміст: др. Карль Леонгард. Як можна помогти нїмецькому Сходови?; полковник Дїст. Пристанї й порти у воєннїй области балканського півострова. II; др. В. К. Вайс-Бартенштайн. Хлїборобська полїтика Болгарії; др. Евген Левицький. Східне поле бою та східно-европейські народности. II; Записки („Солїдарність нїмецтва з мадярством“. Болгарська вистава штуки. Нїмецькі драматичні вистави на Балканї й на Сходї); Вістка з товариства; Гамерлїнґ як полїтичний вїщун (відомий фалсифікат, приписуваний Робертови Гамерлїнґови); Бібліоґрафія.

Osteuropäische Zukunft, ч. 12. Зміст: Марія Амелїя Файін Ґодін. Епіротське питаннє; М. В. Майер-Гайденгаґен. Торговля й морська плавба Анґлії; др. Карль Леонгард. Грузинське питаннє; Фридрих Майнгард. До економічної ґеоґрафії балканського півострова; Е. Шмід. Господарський осередок нїмецького селянства в Росії. V; Записки (Декілька комерцийних указівок про експортову торговлю до Болгарії); Вісти з товариств (Союз наддунайських і балканських країв „Dubvid“. Виклад про Україну в Дюсельдорфі); Бібліоґрафія.

СУЧАСНІ ЛЄҐЕНДИ.

(Докінченнє).

За Україну!

Ми мали тодї страти! Бо і хтож сподївав ся, що такі „побожні“ люде, як Москалї, з церкви будуть стріляти! В день може були-б ми завважали, а се було добрим смерком, а до того звідки як звідки, але з церкви дістати вогонь — се нїкому й через думку не переходило. Стало ся. Але ми церкву взяли приступом. Ранених Австрійців і Москалїв умістили в серединї. Засвітили світло, невелике, бо раз не було чим, а що важнїйше, не можна, щоб не запримітили, оттак лиш, аби не напотемки давати поміч. Роботи було досить. Не вистарчали санїтети; взяли ся й инші до рятунку. А тут ще й бандероль не стало. В кутку лежить може вісїмнадцятилїтнїй жовнїр. Не давно що прийшов. Дістав кульку в бік. Приступаю, питаю. Зле, — говорить санїтет, — крівавить, а нема чим добре перевязати, сорочкою бою ся, бо брудна . . . Я кинув ся по церкві. Приступаю до вівтаря. На нїм вишиваний українськими взорами рушник.

Взяти? Чи годить ся? Авжеж . . .

За хвилю перевязано раненого.

Се український рушник, — каже до мене.

Так.

То тут Україна?

Україна.

То мене за Україну ранено, пане поручник?

Так, за Україну. Я гладив його чорний волос, а він усміхав ся. Хотїв щось ще говорити. Я не давав. Потрібував спокою . . .

Дивна ся славянська кров.

Було се в початках великої війни. Битви були не то, що нинї! Артилєрії було тодї менше, а головно особиста відвага рішала про виграну. Ішов наступ за наступом, а коли довело ся дістати ся до ворожих окопів, — і ті не були такі, як нинї, — приходило до дужання. Зручнїйший, сильнїйший, більш рішений побіджав. Змагання того роду мали — при своїй грозї — щось красне, що потягало. Старі жовнїри жалують ще нинї за ними. Серед пекельного вогню ворожої артилєрії доводить ся нераз почути: Гей! Гей! На що то нинї війна не сходить. Давнїйше инакше бувало!

В тім то „золотім віцї“ війни визначив ся мій полк особливо в лїсах Б. коло місцевости Х. З гордістю згадує кождий учасник сей гарячий бій! Москалї бороли ся завзято, одначе не могли видержати сильного австрійського напору. Одні піддали ся, инші рятували ся втечею, а багато лягло головами. Лиш в однім місцї кипів ще завзятий бій. Горстка Москалїв борола ся до упалого. На її чолї, як ми опісля довідали ся, штабовий капітан М. Хтось з полку крикнув: узяти його живого! Ми роззброїли його. Вже було запізно. З грудей текла кров, сконав на наших руках. Лишила ся по нїм гарна козацька шабля, висаджувана дорогим камінцем з написю, мабуть дарунок котрогось з князїв з часів російсько-японської війни, та записник. Дивний його зміст. Картини від часу мобілїзації. Стиль, сила слова та зміст його характеризують як найкраще автора. Інтелїґентна людина, нїжної душі. Менї не хотїло ся вірити, що автор того дневника боров ся так відважно й видержав доостанка на позиції. Дивна ся славянська кров!

Ми справили гарний похорон, як пристало, а я відписав з його дневника останнї рядки. Дата вказувала, що писав їх у днї смерти. Ось вони: „Гремлять гармати, горять села, лєть ся кров . . . Дїйсний тартар. Я в резерві. Ось ординанс. Що приносить? Житте, чи смерть? Кличуть мене. Незабаром і я піду в танець. По що? За що піду бити ся? Думкою лину в свій рідний край . . . там моя хата . . . мої рідні . . . Йду вже . . . Боже . . . Боже“. . .

Козацькі прощання.

Треба признати, що Москалї були майстрами в відворотї. Відворот крили козаки: піхоти було дуже мало. Їм має Росія багато завдячити. Вони вирятували її. Кождий горбок боронили. Декілька машинових карабінів та дві лехкі гармати, от і все. І так на кождім горбку. А коли ми наступом ішли на них, вони на конї та з гарматами полями, манівцями знову на иншу позицію. Жертвою падала піхота,

яку козаки полишали доостанка зі строгими приказами бороти ся до останнього. Із неї мало хто втїк. Звичайно були лиш забиті, ранені, инші попадали в полон. Якби Австрійцї були мали до дїла з самою піхотою! Якби! Сила Росії була-б зломана, а ви нині не читали-б звідомлень воєнного ґенерального штабу. Ви читали-б спомини з війни, а державні мужі не числили-б, а важили-б золото з великого воєнного відшкодування. На тих козаках найгірше вийшли цивільні люде. Може за нїщо не проклинають вони так Росію, як за них. Погана слава, яку вони для Росії зробили, не приносить їй чести. Здаєть ся, чи не знали вони, що більш до Галичини не вернуть! Гуляли по галицьких селах досхочу! А може тому, що російські вози з провіянтами на легких колесах винесли ся скоренько! Може, але се не зміняє самої річи. Забирали, що могли забрати. Кождий мав якісь папери від „главного командира“ на конї, овес, гроші, корови та всяке рухоме й нерухоме майно. Навіть — як був час — на дївчата. Коли люде не „визнавали ся“ на паперах, ішла в рух нагайка. Се „ultima ratio“ (останнїй арґумент) козаків. Не помагали плачі, зойки, сльози. Roma (нагайка) locuta, causa finita“ (Сказав Рим і справа скінчена).

Густо часто й хати палили, а все „на приказ“. Але може й люде набрали „практики“. Вони пізнали, що Ахилевою пятою козаків є гроші. І торгували ся. За корову стільки, за коня, хату і т. ин. Постійної такси не було. Се залежало від обставин. Нераз лучало ся, що козак бояв ся приходу союзників, брав, що хто дав, нераз сїркою при стрісї підвисшував „таксу“, нераз зі злости, як здалека показали ся гусари або улани, йшов з димом цїлий маєток, село густо-часто й життє гарної сїльської дївчини чи молодиці . . .

Австрійцї приступом узяли російські позиції. Не чекаючи, пішли ми дальше. Здаєть ся, що пролім ворожої лїнії зробили ми перші, бо коли ми минули неприятельські окопи, на лїво та право вештали ся ще козаки. Побачивши, що лїнія переломана, оживило ся темпо їх їзди; один другому, видно, давав знаки. Перед нами на яких тисяч метрів — село. Ідучи в напрямі його, дивлю ся через полевий далековид. Село не спалене, цїле. На краю купа жінок, наче який збір. Чимсь зайняті. Гляджу лїпше: трьох козаків між ними. Я зрозумів. Велїв дати пару стрілів у повітрє й ми бігцем туди подали ся . . .

Я вгадав. Ми перебили торг козаків, а зискали сльози подяки населення.

„Ми були-б уже радо дали їм гроші, та нема їх у нас. Уже тиждень тому вибрали. А вже хотїли палити. Бога в серцї не мають. У самий добрий час ви прийшли, пане, не знаю, що ви за шаржа, якби Бог вас зіслав. Дай, Боже, щоб вас куля не чіпала ся“. . .

Як зацвітуть квітки.

Над річкою Т. сидїли ми пару день. Звичайно, де природна границя стане поперек, там і більше роботи. Але й сього довершує нинїшня воєнна технїка. Як заїхали союзницькі „ті лїпші“, як почули ми їх стони: „ой, йой, йой, йой“, — ми дуже любили сю музику, але з союзницьких гармат, — то знали ми, що Москаль „не має права“ довго сидїти. І справдї. На третїй день горіли вже села, — се найлїпший знак відвороту й прощання Москалїв, — а ранком на четвертий день ішли ми на приступ. Гармати ще гудїли, замикаючи дорогу ворожим резервам, й ми завдяки їм без великих утрат узяли ворожі окопи. На північ річки Т. земля піскувата, покрита смерековим і сосновим лїсом. Лиш тут і там вільха, дуб і лїщина. В лїсах озерня, мочари. Хат нема, а де які були, все попалене. Літо. Сонце жарить з гори, а з долини тягне жар з піску. На спочинок нема часу, се війна, а війна се не прохід, а до того ті дороги! Не треба вам казати, які в нас ті так звані „польські“ дороги, але ті ще гірші. Води! так напила ся-б людина! Де-ж, як тут безмежний і безкраїй пісок. Ідемо дальше. На полянї декілька спалених хат, певно буде й криниця. Но! Слава-ж тобі, Господи! Не йдемо вже, але підбігаємо, коли видано приказ: не вільно пити! Ми знаємо, чому. Нераз лучало ся, що вода була затроєна. Головно-ж там затроювали воду, де все спалили, а з людей нїхто не лишив ся. А я був би так напив ся!

Нарештї неспалена хата серед лїса й криниця, а до того ще короткий відпочинок. Жовнїри кладуть ся на право й лїво від дороги, а кілька з відрами йде по воду. Хатчина мала, невеличка стодола та хлївець заразом, а перед хатою квітник. У нїм дївчина, здаєть ся, внучка, бо господарі вже сиві. Починаю розмову про те, то про се, коли ще Москалї були, чи багато їх було, що говорили, чому подають ся назад і таке инше. Люде не жалують за ними; вони знають ті козацькі прощання, які пожерли стільки людської працї.

А сподївали ся ви нас? — питаю.

Анї нам через голову се не перейшло! Силу-ж війська вислав наш царь на вашого. Ми гадали, що вже давно по вас. Так писали й оповідали. Тож сподївати ся вас — ми не сподївали ся. Лиш тото — тут указує на внучку — все говорило, що прийдете. Полюбила так ваше військо з минулого ще лїта. А як квітки садила, все говорила: побачите, бабусю, як зацвітуть, то вони прийдуть. І вимовила.

Дай же-ж менї, дївчинко, ті квітки надії, вижидання! — Я до нинї їх маю. Заховали ся щасливо. Вони менї дорогі. Вони наче символ надії, яку ношу в серцї . . .

Др. Володимир Ґеринович.

Виказ жертв

на полонених Українців:

а) *грішми:* пані Олена Кульчицька, Перемишль, 12·80 К.

б) *книжками:* Ц. к. Видавництво шкільних книжок у Відні 5 кн.; д. Б. Заклинський 2 ч. часописей; пані Олена Кульчицька, пані Гамчикевичева й Логинська (Жіноча Громада), Перемишль, 2 кн. і 38 бр.

Складаючи щиру подяку за сї жертви, просимо дуже дальших, щедрійших, бо просьбам, котрі щоденно дістає Союз від полонених земляків, можемо тільки в дуже малій части вдоволити.

З сим числом розсилаємо для вигоди передплатників і читачів замовленнє на наші видання й чеки почтової щадниці ч. 107.090, котрими просимо висилати передплату на „Вістник“ і „Ukrainische Nachrichten“, як також і належитість за замовлені книжки та жертви на українські національні цїли. Звертаємо увагу, що передплата на „Вістник“ від 1-го мая підвищена.

Адміністрація.

Зміст: Український фронт. — — Н. В. Фінляндське питанне. II. — Полонений Микола Струмок. „Хахлам“ і „тоже-Малоросам“. — З поезій у. с. с. Юри Шкрумеляка. Гомін Чорногори. Покоси. — Ярема Галайда. В подорожі (з споминів полоненого Українця). — Остап Грицай. Шекспір (1564—1616). — Петро Шекерик-Доників. Січові Стрільці. — Вісти: Кияне з приводу смерти І. Франка. З ґалерії російських „освободителїв“. Свято визволення в Стрию. Російські побоювання перед Румунією. Російська господарка. З білгорайського повіту. Перед новими насильствами в Фінляндії. Чи є в Росії конституція? В оборонї Кірїзів. З інвазії. Відзначення У. С. С. — Вісти з Росії. — Бібліографія: Видання Союза визволення України: С. Томашівський. Церковний бік української справи; Ол. Скоропис-Йолтуховський. Значінне самостійної України для европейської рівноваги; О. Кириленко. Українці в Америці. Чужі видання: Dr. Paul Ostwald. Die Ukraine und die ukrainische Bewegung. Kriegshefte aus dem Industriebezirk, Heft 15. Osteuropäische Zukunft ч. 11 і 12. — Др. Володимир Ґеринович. Сучасні лєґенди: За Україну. Дивна ся славянська кров. Козацькі прощання. Як зацвітуть квітки. — Виказ жертв на полонених Українців.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарнї Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Львівська державна наукова бібліотека
№ П